FRIDERICI HOFFMANNI

CONSILIARII REGIS

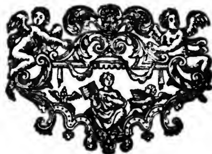
INTIMI ET ARCHIATRI

OPUSCULA MEDICO-PRACTICA

SEU

DISSERTATIONES SELECTIORES

Antea diversis temporibus editæ, nunc revisæ & auctiores.

VENETIIS, MDCCXXXVIII.

APUD SEBASTIANUM COLETI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

VIRO ILLUSTRISS. ATQUE EXCELLENTISS. DOMINO

SAMUELI DE COCCEII

POTENTISSIMI PRUSSORUM REGIS

In Sanctiore Consilio Administro, Supremorum Tribunalium & Consistorii Præsidi, rerum Ecclesiasticarum & Feudalium Directori atque Academiarum Curatori

S. P. D.

FRIDERICUS HOFFMANNUS.

Non diu multumque, VIR ILLUSTRISSIME, conquirendæ mihi erunt causæ, quæ me impulerint, ut exiguum hunc ingenii fœtum, venerationis erga TE meæ testem, sub Nominis TUI auspicio in publicum prodire voluerim. Quodsi enim Viros virtute & meritis illustres justo pretio æstimare atque in aliorum exempla publicis commendare elogiis solenne est: certe TUA in universam, maxime autem literariam Rempubl. merita partamque inde gloriam tacere, piaculum, dignis vero concelebrare laudibus, dignum grata mente obsequium erit. Nostro certe tempore magno decori ac ornamento est, si Regum Principumque aulas Viri summa eruditione, virtute, impigroque studio ac vigilantia illustres exornant, ut non modo Resp. civilis sed etiam litteraria atque Musa maxime de iis gaudere sibique insigniter gratulari possint. At vero, quo vehementius illud optandum est, eo profecto rarius ac infrequentius tam perfecti & omnibus numeris absoluti conspiciuntur Viri. Nam ut rem, uti est, ingenue dicam, non exiguus quidem doctrina abundantia ingeniique præstantia conspicuorum Virorum suppetit numerus; at, probe subducto calculo, plures eorum ita sunt comparati, ut vel communi illo & hodienum ferme epidemio morbo, nimio sui commodi studio, laborent, vel ob nimiam timiditatem ad utilitatem publicam promovendam non cordati satis atque idonei sint. Haud quidem inficiandum, latitare adhuc in aulis Principum Viros animi non minus candore fideique integritate insignes, quam salutis publicæ amantissimos, sed his sæpe sapius ingenii acumen, doctrina vis & apta vivendi & res administrandi ratio deficit. Dantur denique, qui hæcce omnia natura rectaque institutionis bona possident, ideoque ceteris antecellerent, nisi id vitii haberent, ut in commoda quiete, suavi otio & voluptatibus vitam transigere, quam adsiduis curis & continuo labore corporis animique vires delassare mallent. Quum itaque TU, VIR ILLUSTRISSIME, rarissimis magni & perfecti Regii Ministri characteribus abunde splendeas, eo magis TE venerari omnique honoris cultu prosequi non subditis solum, verum etiam eruditis, & qui pro musis patrocinium ac favorem desiderant, convenit.

Postquam ergo ante annum in aula Vestra, ad quam valetudinis Potentissimi Regis nostri tuendæ causa vocatus eram, excellentes TUAS animi dotes aque ac incomparabilem in philosophicis scientiam coram propius intueri mihi datum fuit, TE magis adhuc & colere & venerari cœpi; idque eam etiam ob causam, quod non solum rara admodum exemplo, rerum naturalium doctrinæque physica ac medicina rationalis insigni admodum amore ipse teneris, sed eos quoque, qui in Academiis, quorum TU Optimus Curator es, solidi & eximii quid in instruenda juventute præstant, singulari prorsus favore foves, æstimas, & quibuscunque potes rebus studia illorum promoves. Proinde, cum gratiam & benevolentiam Tuam tum ego tum filius meus charissimus Med. Prof. Ord. a multis abhinc annis abunde experti simus, nullus omnino dubitavi, fore, ut, quem in grati ac beneficiorum memoris animi tesseram sub ILLUSTRISSIMI NOMINIS TUI auspicio produco tenuem hunc laborem, serena fronte excipias. Quod sicut spe certa firmioreque auguror, ita nihil magis in votis habeo, quam ut benignissimus & præpotens rerum omnium moderator DEUS valetudinem TUAM integram illibatamque diutissime sustentet, præstantissimi dotes animi in dies augeat, saluberrimis in salutem publ. redundantibus consiliis TUIS clementissime adsit, gentemque TUAM ILLUSTRISSIMAM ad finem rerum conservet ornatissimam. Halæ d. VIII. Calend. Maji MDCCXXXVI.

NOI REFORMATORI DELLO STUDIO DI PADOA.

Havendo veduto per la fede di Revisione, & Approbatione del P. F. *Paolo Tomaso Manuelli Inquisitore*, nel Libro intitolato; *Friderici Hoffmanni Consiliarii Opuscula Medica Practica* non v'esser cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Prencipi, & buoni Costumi, concedemo Licenza a *Sebastiano Coleti Stampatore*, che possi esser stampato, osservando gl' ordini in materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Pubbliche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 18. Marzo 1737.

(Michiel Morosini Cav. Rif.
(
(Pietro Grimani Cav. Pr. Rif.

Agostino Gadaldini Segr.

1737. 7. Giugno.

Reg. nel Magist. Eccel. contro la Bestemmia.

Angelo Legrenzi Segr.

PRÆFA-

PRÆFATIO.

PEtiit a me sæpius majorem in modum Vir egregius & de utilitate publica promovenda eximie meritus *Dnus Vick*, celebris nostræ Academiæ Bibliopola, ut ipsi selectiorum mearum, quæ ægrius nunc haberi possunt & valde desiderantur, exercitationum iteratam editionem concederem, quum olim Nobili Leydensium Bibliopollæ *Haackio* tres Decades dissertationum, quæ ad valetudinem tuendam maxime pertinent, recudendas permiserim, neque minus ante decennium insigni viro *D. Bartholomæo*, industrio Ulmensium Bibliopolæ duas earundem decades, quas inter eminent, quæ de saluberrimis aquarum mineralium viribus agunt, in lucem publicam denuo producendas concesserim. Nolui igitur honestis *Dni Vickii* desideriis deesse, sed potius omni modo satisfacere. Placuit vero ex ingenti dissertationum, quæ per quadraginta & ultra annos me Præside, ductore & directore habitæ sunt, apparatu & numero, eas potissimum seligere, quæ ad artem nostram circumspecte & cum bonis ægrorum rebus exercendam faciunt longeque utilissima themata complectuntur; quas non modo revidi, correxi, sed & optimis observationibus ac cautionibus adjectis hinc inde auxi & illustravi, certissima spe fretus, fore, ut, qui artem cum prudentia exercere sibi proposuerunt, fructum inde percipiant insignissimum.

Ego sane non possum, quin hoc loco ingenue profitear, me, postquam per dimidium sæculi & ultra artem exercendo & docendo innumerabiles in curandis morbis errores ac nocivos lapsus animadverti, nihil magis curæ cordique habuisse, quam ut pro virili & nulla unquam prætermissa occasione, medendi scientiam in meliorem ordinem redigere, ejusque fundamenta firmiora reddere, allaborarem. Equidem, pulcherrimæ illæ, quæ & medicum ornant & ad ipsam artem egregie faciunt scientię, cujus generis sunt accuratior & curiosior per solertiorem anatomen corporis humani notitia, intima rerum naturalium per egregia & varia experimenta physica, chymica, & mechanica investigatio, itemque ars pharmacevtico-chymica, nostro tempore ad summum prope evectæ fastigium conspiciuntur, nihilominus præcipuæ illæ, quæ primas in arte tenent partes longe præstantissimæ, quales sunt vera & rationalis pathologia ac therapia non satis excultæ multo minus omnibus numeris absolutæ habentur. Quodsi enim iis, qui in Academiis cursu medico absoluto artis opus adgredi parati sunt, vel jam dudum artem exercuerunt, morbi historia, ut eam resolvendo verum morbi genium, originem & causas demonstrare & remedia iis removendis idonea invenire debeant, offertur, nihil quod experientiæ respondeat, vel cum naturæ ordine conveniat, exercitatus medicus deprehendet. Quandocunque eadem morbi historia aliis, qui ad medicinam faciendam magis existimantur idonei, traditur, dici vix potest, quanta circa singula, tum ratione causæ morbi, indiciorum curandi ac remediorum, tum ratione judicii de morbi eventu dissensio observetur ac discrepantia, quæ indies fere, quod dolendum est, non minus animadvertitur, si quando duo vel tres medici ad lectum vocantur, adeo ut non vulgus solum, sed eruditi etiam nihil exinde firmi, nihil certi in arte salutifera esse judicandi ansam & occasionem arripiant. Cujus certe miserabilis status causam, si quis paulo penficulatius scrutari velit, vix inveniet aliam, quam quod non adeo firmo & stabili morborum scientia, quæ pathologiæ nomine venit, & cui unica vera therapia superstructa est, fundamento nitatur. Equidem philosophia corporis humani vivi & sani, quæ physiologia dicitur, per incomparabile illud circuli sanguinis inventum & per tot egregia experimenta physico-mechanica ita perfecta & exculta est, ut nihil fere amplius in ea desiderari videatur, sed dimidium fere sæculi effluxit, antequam divinum illud circuitus sanguinis inventum ad pathologiam rationalem reddendam introductum fuit. Prostant quidem nostro

tem-

tempore a celebribus hinc inde Viris conscripre pathologię seu theorię morborum medicę, quæ ab iis, quibus in verba jurare magistri solenne est, multum laudantur & supra modum ac suis absolutæ numeris efferuntur, quas tamen si paulo accuratius consideramus, magna ex parte mancas & imperfectas conspicimus; siquidem nec perspicuas virium & imbecillitatis corporis humani, nec veras moriendi necessitatis causas reperire ibi licet: de morborum epidemiorum, qui multum medentibus facessunt negotii, origine altum est silentium humorum intemperies & virulentæ qualitates propemodum relegantur: concretionum in vasis, quæ polyporum nomine veniunt & immedicabiles morbos producunt, nulla fit mentio; de mirabili nervosarum partium consensu, sine cujus notitia vix ac ne vix quidem symptomata explicari possunt, ibi plane non agitur: corruptio partium sphacelosa, quæ plerumque mortis tam acutis quam chronicis passionibus supervenientis causam constituit, habetur rarissima: doctrina de pulsibus, magnæ in judicio de eventu morbi ferendo utilitatis, ibi neglecta aut penitus omissa animadvertitur, & si ad rationalem actionum corporis nostri prętern aturalium explicationem respicimus, operationes animæ cum causis physico-mechanicis & actiones morales cum physicis mirum quantum invicem confunduntur. Dantur adhuc alii doctissimorum & Celebrium Virorum pathologici libri, in quibus plus materiarum morbificarum, quam motuum vitiosorum habetur ratio; quandoquidem diversissimæ intemperiei pro stabiliendis morborum causis adducuntur humores, cum tamen ex motuum inæqualitate & vitio sive errore in locis, dum ex uno loco ad alienum humorum fit transitus, præcipua symptomatum in morbis ratio deduci debeat.

Perversam vero theoriam minus rectam medendi methodum sequi, res in se est perspicua. Quod vero tam macra usque eo facie incesserit pathologiæ scientia, non alia, me judice, subest causa, quam quod, qui ejusmodi libros luci exposuerunt, medici falsis magis opinionibus & hypothesibus imbuti quam sufficienti historiarum morbi apparatu instructi eosdem conscripserunt, cum tamen sufficiens observationum clinicarum adparatus & exacta historiarum cujusdam morbi quoad omnes circumstantias delineatio & notitia præcipuum & verum tum pathologiæ tum therapiæ rationalis sit fundamentum. Nam diligenter adnotatæ ejusmodi morborum historiæ convenienti meditationi accuratiorique scrutinio subjectæ non modo verum morbi genium, originem & causas, tam antecedentes quam proximas, perspicuas reddunt, verum etiam proprium cujusvis individui habitum, vires, consuetudines, quorum omnium consideratio maximum ad ferendum de morbi eventu & remediorum operatione judicium affert momentum, optime indicant & detegunt; & quemadmodum ex antecedente morbi notitia pro causę, naturę ægrotantis & temporum morbi differentia, diversus remediorum observatur effectus: ita ex diligenter adnotatis ejusmodi morborum relationibus, ad pleniorem remediorum quoad vires notitiam perveniri optime posse censendum est. Deinceps, ex diligenti historiarum morbi consideratione is pulcherrimus nascitur fructus, ut discamus, non multis & variis magno pretio paratis, sed paucis selectis, iisque facile probabilibus, diæteticis magis, quam pharmaceuticis, clementioribus, quam valentioribus, simplicibus, quam compositis, domesticis, quam exoticis convenienti tempore, ordine, & dosi usurpatis, graves admodum & rebelles afflictiones sanari posse quam optime. Tum quoque id beneficii plenę morborum historiæ afferunt, ut acres medentum dissensiones de certo medicamentorum in morbis effectu, partibus ad experientiam provocantibus, egregie possint componi, quum vix melior, vix præstantior via detur, ac ratio de medicamentis, quibus virtutibus, verisne an falsis emineant, judicandi, quam per intimiorem historiarum morbi cognitionem. Quæ cum ita sint, ut ex observationum accuratiori studio descriptarum inopia & defectu tardus admodum segnisque artis salutaris huc usque fuerit progressus, sperare bono omine licet, ex meliori earumdem descriptione & apparatu majus

in

in dies certiusque pathologiæ futurum esse incrementum. Etenim, cum paucissimi Medicorum sint, qui in morbis, iisque maxime chronicis curandis, ad historiam morbi & circumstantias, aut individui ægrotantis naturam cognoscendam respiciunt, fit profecto, ut plurimi in ceteris medicinæ partibus satis versati viri empirice artem exerceant. Id quod vel ex eo liquido constare arbitror, quod nihil fere magis solenne habeant, ac innumera in uno morbo medicamenta præscribere, præscripta sæpius mutare, & aliis subinde formulis ægrotantem obruere, quarum ingredientia si quis paulo intuetur curatius, non tam ex simplicibus & usu satis cognitis, quam ex mirum ineptis veterum compositionibus ea confecta inveniet, unde difficillime sane, quem sibi præfixum medicus habeat medendi & juvandi scopum, cognoscere licet, tantum abest, ut ex tanta remediorum mole innotescat. Et si experientiæ credere fas est, certum ratumve habemus, vix quicquam, præter crebram remediorum mutationem, in perspiciendis morborum causis Medici arguere ignorantiam: hæ quippe ut plurimū non multiplices sed simplices tam multa tamque varia ut removeantur haud desiderant. Vero enim verior est regula illa practica: quo medicamentum simplicius, eo est melius, quia indicationi magis satisfacit, &, quod experientia edocti scribimus, quanto minor est simplicium in formula numerus, tanto medicamento operatur potentius atque felicius. Sicut enim in omnibus, quos edit effectibus simplex natura est, ita etiā in medendo simplicitate quadam gaudet. Multo vero magis empiricam praxin exercent ii, qui posthabita non minus morbi historia, quam neglecta planæ vitæ victusque ratione spretisque simplicioribus, morborum, præcipue chronicorum, curationes variis specificis, ex auro & mineralibus paratis, metallorum sulphuribus aliisque chymicis moliuntur, aut qui nimium paucis universalibus excretiones naturales tantum promoventibus morborum contumaciam oppugnari posse sibi & aliis persuadent: qua perversa medendi methodo vel multum ægrotantibus damni inferunt, aut, si minus forte obsunt, parum tamen proficiunt.

Quum itaque a multis retro annis magna illa, quæ artis nostræ successum huc usque retardarunt impedimenta & communes in praxi medica errores animadverti, nihil mihi semper potius fuit, quam ut omnibus ingenii nervis ex magno & sufficienti historiarum morbi & veritatum facti apparatu ita studium medicum perficerem, ut cū certa & fundata ratione, citra magnos sumtus, tollendis morborū causis apta nata remedia Medici invenire, inventa pro ægrotantiū ac circumstantiarum varietate dextre applicare & sic commodis mortalium inservire tuto & recte possint. De qua methodo, modo & scopo rem medicam tractandi præsentes, quam in lucem nunc correctas emitto, dissertationes, testimonium perhibere possunt plenissimum, quarum frequentem lectionem crebrarumque meditationem & imitationem non possum non omnibus, quibus caute & efficaciter sanare volupe est, commendare quam maxime.

Inveniet quippe primo omnium diligens & attentus lector, quid natura, quidve ars in medendo valeat, adeoq; de utriusque effectu convictus optime cavebit, ne aut contraria naturæ moliatur, aut ne forsan, quod naturæ tribuendum est, id artis opus existimet. Dein, quum maximum medendi momentum in eo potissimum contineatur, ut varias morborum accessiones, status, periodos & declinationes recte quis advertere & certo ordine, tempore dosi & continuato usu morbo remediis occurrere sciat, iterum omnino in opere hoc perlegendo industrius artis indagator habebit, quem ducem eligat, quem tuto sequatur. Sed quid juvaret omnis de recte applicandis prudenterque continuandis remediis instructio, nisi scire simul liceat, quænam adplicare remedia ex usu sit, quibusque tuto subinde fidere possimus. Ad quod dijudicandum sicut solertior medicamentorum quoad vires exploratio multum affert momenti: ita nec huic scopo deesse voluimus, sed remediorum virtutes tam a priori, quam a posteriori seu effectu cognoscendas monstravimus, ex his vero effectibus peculiarem ægrotantium naturam deducendam ostendimus. Pertinet huc quoque specialis medicamentorum

quo-

quorundam simplicissimorum ratione operandi modi & ipsius usus tractatio, quo respiciunt maxime, quæ de medicina simplicissima, inedia, motu, aquæ potu, de aquarum mineralium, de lactis, de seri lactis, de mannæ in medendo usu, nec non de medicamentis ex diversi generis salibus depromptis agunt, quibus intentus rerum medicarum scrutator optime addiscere poterit, simplicissima hæcce remedia in multis iisque gravissimis morbis sanandis plurima alia effectu longe superare. Quas denique in fine adieci dissertationes variam remediorum inepte adhibitorum noxam palam faciunt, ita ut alieno periculo sapere aliorumque errores vitare facillimum sit.

Ultimo loco & hoc utilissimum monitum in animum revocandum omnibus, qui circumspecte artem exercere capiunt, commendo, medendi artem non tam facilem, ut vulgo putatur, rem esse, sed judiciosissimam & difficillimam, quin imo, ab imperitis si quando tractatur, periculi plenissimam, quod jam olim antiquissimus artis nostræ parens Hippocrates in aphorismo I. Sect. I. optime agnovit, dum *experientiam fallacem, judicium difficile, experimentum periculosum adseruit & ætatem longissimam arti perficiendæ vix sufficientem existimavit*. Quod vero ex difficillimis hæc nostra disciplina sit non aliam reperire licet causam, quam quod tanta non modo morborum & causarum lædentium, sed & naturarum s. corporum humanorum ratione virium, imbecillitatis, sensibilitatis, structuræ & idiosyncrasiæ detur diversitas, ita prorsus, ut pro varietate corporum non modo alimenta & medicamenta, sed & causæ morbificæ, & ipsa venena plane diversos & diffidentes effectus producant. Quam arduum vero sit, singula hæcce accuratius investigare & certum de investigatis judicium ferre, perspicatioribus viris dijudicandum relinquo.

INDEX

OPUSCULORUM SEU DISSERTATIONUM.

DECAS I.

DECAS II.

DIS-

DISSERTATIO MEDICA I.

DE NATURÆ ET ARTIS EFFICACIA IN MEDENDO.

§. I.

Duo maxime sunt medici, qui languenti corpori succurrunt, & infensas vitæ ægritudines & molestias tollunt: alter est Natura, quæ a veneranda antiquitate non inepte morborum medicus salutatur: alter est artifex, qui solerti ratione causas morborum scrutatus, iisdem accommodata opponit auxilia. Horum vero summus & princeps est ipsa natura, quam ars humanaque ratio & imitari, & adjuvare debet; siquidem sine natura idest sine corporis viribus ars nihil plane præstare potest. Ubi enim hæc deficit, ubi languet, ubi plane intermittit suas actiones, artis omne opus cessat. Felix itaque ille existimatur medicus, qui sub naturæ favore & energia operatur, & hac duce suas molitur curationes. Quin ipsa natura sola & destituta externa medici ope, graves sæpe tollit ægritudines, præsidiis ac instrumentis communita præstantissimis. Sicut contra & plures dantur morbi, in quibus natura sola parum valet, sed manu & ope artificis adjuvari cupit, quo quidem in casu & artis præstantia & artificis ingenium cognoscitur. Sunt etiam nonnulla affectuum genera, quæ conjunctum naturæ & artis postulant officium, ubi natura quidem medetur, sed cum difficultate, cum tempore. Quam in rem more suo pulcre effatur CELSUS *l.* 2. *cap.* 14. *part.* 89. *Potest morbus*, inquit, *qui per se finem habiturus est, citius, adhibito auxilio tolli, ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, etiam exasperetur*. Naturæ igitur & artis effectum & opus in medendo cognoscere & recte distinguere, non minima sapientiæ pars est. Et quemadmodum in rebus spiritualibus, quæ ad salutem animæ pertinent, ardua res est, naturæ & gratiæ limites atque fines discernere; ita certe in medicina haud facile negotium est, naturæ vim & artis sive remediorum effectus atque limites invicem distinguere. Quam quidem in rem quotidie peccatur, etiam ab ipsis medicis, dum quod tribuere debent naturæ, artis opus esse existimant, quibus dum sibi blandiuntur, non levis in explorandis medicamentorum viribus error committitur. Non alienum itaque erit, hoc eximium in medicina argumentum paulo majori studio agitare accuratiusque excutere.

2. Naturæ & artis in medendo effectus in conspectum daturi, ut tam arti quam naturæ sua constet laus, primum omnium utile erit, ex veterum monumentis, quid illi hac de re judicaverint, proponere. Utrique tam naturæ quam arti suas assignarunt laudes. Aperte HIPPOC. L. VI. Epid. νούσων inquit, Φύσεις ἰατροί, naturæ morborum medici, quod libro de arte fusius explicat: *Natura*, inquit, *ipsa sibi per se non ex consilio motiones ad actiones obeundas invenit, a nullo quidem edocta,*

citraque disciplinam ea, quæ conveniunt, efficit. Et alibi Lib. Diæta hæc prodidit idem gravissime: *Ars medica*, inquit, *ab eo quod molestum est, liberat, & id, ex quo quis ægrotat, auferendo, sanitatem reddit: idem & natura per se facere novit*. Artis vero præstantiam in sanando Lib. de Arte p. 21. in fine hisce deprædicat. *Quando natura non sponte excernenda dimittit, medicina necessitates ac vires invenit, quibus natura coacta indemnis dimittat sive excernat, nam stimulata monstrat medentibus, quæ sint facienda*. Neque minus pulchre discrimen effectus artis & naturæ GALENUS L. de Constit. Artis cap. 21. hisce adstruit: *Sunt alia naturæ, alia medicis negata & concessa. Naturæ quidem impossibile est, ita os confractum, ut ejus partes a nativa sede aberrent, membrumque distortum sit, corrigere & confirmare, quod medicis possibile est: quemadmodum & luxatum medicus reponere potest, natura non potest. Contra cavum ulcus carne replere natura potest, medicus non potest, sicuti ex semicoctis aut crudis aliquid concoquere: sed in his medicus naturæ famulatur*.

3. Equidem naturam medicum esse corporis nostri, uno ore fere omnes profitentur, attamen quid per naturam intelligatur, nondum plenus adhuc inter medicos reperitur consensus. Sique ullum vocabulum variis patet explicationibus, certe hoc ipsum est. Verum enim vero cum vocabula in se nihil reale habeant, sed tantum notæ ac signa sint rerum, non alienum fore putamus, omnis ambiguitatis & confusionis evitandæ causa quid per naturam velimus intellectum, breviter succincteque explicare. Primum vero monendum est, vocabulum naturæ confundendum non esse cum ipsa anima tam sensitiva quam rationali. Sæpius has voces inter se miscent autores; cum tamen distinctæ res sint, quæ denotantur naturæ & animæ utrinsque vocabulo. Hinc etiam necesse est, quodvis gaudere suo sibi proprio charactere. Deprehendimus nempe in corpore animantium & maxime in humano, actiones, quæ solo motu perficiuntur, ubi corpora inter se mutuis viribus motricibus & innatis agunt, a quarum virium æqualitate seu æquali nisu, vi ac robore, actione & pressione quies, ab inæquali vero, loci vel situs mutatio dependet. Ubi igitur corpus agit, & corpus patitur, & hæc invicem inter se viribus suis agunt, hæc invicem inter se viribus suis agunt, hæc actio dicitur naturalis & physica, recentioribus mechanica, it. necessaria. Nam necessarius semper sequi debet effectus certam corporum inter se actionem. Quam necessitatem effectuũ ex necessariis causis nascentem *æternam immobilem naturæ legem* recentiores nominarunt. Naturæ vero vox inde videtur suam trahere originem, quoniam vis ista motrix activa, extensa a Deo innata & insita est, quo sensu etiam Aristoteles definit naturam principium motus & quietis. Qui motus aut quies inest, subsistit & inhæret per se, & non per accidens, adeoque naturam habent illa corpora, quæ motu aut quiete gaudent nativa a principio ipsis absolute immanente, non adventitia vel ab externis rebus arcessita. Actio itaque naturalis in corpore humano hæc celebratur, quæ absolvitur operatione & concursu solo corporum. Ita sanguinis & humorum circuitus, digestio, secretio, excretio, motus fibrarum intestinorum & aliorum canalium peristalticus a causis necessariis fluunt, sine concursu ordinario alterius substantiæ vel virtutis, & hujus gratia dicitur actio naturalis mechanica.

4. Sunt vero in corporibus animantium aliæ actiones & motus, qui non a sola vi & mutuo contactu corporum proficiscuntur, sed sublimiori virtute instructi corpora vel eorum partes in motum excitant. Ita e. g. certa impressio ab objecto externo agente in animantibus suscepta, certa item idea, perceptio, cogitatio, quæ omnis extensionis & indolis corporeæ expers est, potentiam habet corpus animantis, vel certas ejus partes ad motum, certo gradu, proportione, successu, duratione, cer-

certumque in finem concitandi. Cujus quidem rei testes sunt animi adfectus, qui universi corporis partes & nonnullas ex iis peculiariter agitare ac commovere solent. Confirmat id etiam vehemens ideæ certæ impressio, quæ quod incerta corporis membra pro indole sua agat, res est notissima. Ita fastidiũ cibi vel alicujus rei, ubi de eadem cogites, ventriculum ad vomitum concitat; firmior pulchræ mulieris contemplatio, ad venerem genitales partes stimulat; appetentia cibi grati, partes, quæ digestioni præsident, contrahit, ipsisque vigorem, motum ac succum solvendis cibis convenientem subministrat. Sola porro imaginatione alvum moveri, corpus sudore digeri posse, experientia demonstrat. Ipse timor saltem a quodam morbo v.g. a variolis, pestilentia, epilepsia, ipsum morbum promte in corpore producit. Vehemens & subita impressio in gravidis quos mirificos characteres fœtibus inducere idonea sit, vulgo notum. Quæ cuncta clarissime ostendunt, sublimiorem, omnisque extensæ indolis expertem adhuc virtutem inhærere animantium & maxime hominis corporibus, quæ anima solet appellari, & quidem sensitiva. Inde omnis actio, quæ ab ea proficiscitur, animalis nominatur, cujus generis sunt motus voluntarii, animi pathemata, & omnes motus qui sequuntur sensus, desideria, appetitus.

5. Reperiuntur adhuc aliæ actiones non in omnibus animantibus, sed in solo homine, ubi nullus concursus corporum fit, nullus motus, nulla actio eorundem subsequitur, videlicet idearum sive impressionum, quæ objectorum externorum causa fiunt, abstractio, collatio, comparatio, connexio cum interna notitia, judicio & libertate agendi, unde nascitur ratio, veritas, quæ & alterius mentem convincere, instrueque apta est & valet; quæ justi & injusti internam cognitionem & sensum possidet. Hæc nullis mechanicis legibus adstricta, hæc cum corpore nullum habet commercium, nisi quod tantum corpus animatum sit ejus domicilium, & sensus materiam ratiocinationis subministrent. Hanc excellentem virtutem, mentem, rationalem animam, radium divinæ imaginis, spiritum κατ' ἐξοχὴν recepto sic vocabulo & Theologi & Philosophi appellant.

6. Rebus in se distinctis sic distincte propositis, judicare jam promtum & expeditum est, per naturam, quæ a medicis consideratur, & quæ corpus cum adfectum sanat, tum integrum conservat atque tuetur, minime intelligi mentem seu animam rationalem. Eodemque ex fonte discimus, neque animam sic dictam sensitivam eosdem motus qui in corpore accidunt, vel efficere vel moderari. Quamvis non negemus, hanc ipsam in corpus habere magnam, ut supra docuimus, potestatem, in pervertendis & turbandis motibus naturalibus, quorsum & pertinent vitales. De natura itaque humana, quæ secundum Hippocratem est omnis sermonis seu ratiocinationis in medicina fundamentum, nihil aliud intelligimus, quam mirabile illud ipsius corporis nostri artificium, cujus autor summus artifex est DEUS, cujus sapientiam immensam similis naturæ opus repræsentat. Effectus enim merito existimatur æqualis suæ causæ. Hæc naturæ definitio omnium antiquissima. A Platone venuste vocatur natura ars divina in materia. Et Asclepiades, teste CÆL. AURELIANO L. de acutis morbis, jam olim naturam nihil aliud esse quam corpus & ejus motum asseveravit. Haud igitur immerito quæritur, in quonam hujus summi artificii ratio & indoles contineatur. Quod quidem paucis nos explicaturos confidimus, si demonstramus, in admirabili illa coordinatione motuum, quos ipsius corporis partes inter se locatæ ex se & sua natura suscitant, quique omnes nobilissimum in finem tendunt, naturæ vim positam esse. Neque enim ullus est artifex, cui non in opere, quod molitur, finis propositus sit, nullus porro est, qui non omnes partes machinæ omniaque instrumenta

disponat ad certum scopum. Scopus vero creatoris fuit, ut corpus nostrum motibus excitatum, & virtute sublimiori, quæ percipiendi vi polleat, donatum sit instrumentum, imo domicilium ipsius mentis cœlestis originis, ut in illo habitet, ex illo ideas hauriat, & suas functiones ad quas destinata est, exerceat. Essentia enim humanæ naturæ maxime in eo versatur, ut substantia a corpore maxime diversa unita sit arctissimo vinculo cum corpore vivo & animato. Ut itaque hæc conjunctio diu constet, opus est, ut corpus duret, quam corporis durationem & conservationem physico sensu vitam appellant.

7. At enim vero æque necessarium est, ut sensuum vis etiam in suis organis integra maneat ac illibata. Horum enim beneficio ipsa mens concipit ideas quæ cogitationum & rationis materia ac fundamentum sunt. Universi autem artificii in machina humana reconditi prima & præcipua ratio eo respicit, ut corpus in sua mixtione & structura, cum alioquin corruptioni maxime pateat, perduret atque conservetur, ut sensoriis etiam instructum sit, quibus objecta externa percipere & secundum perceptionem reagere motibus spontaneis possit. Quicquid vero eum in finem præstat, id perficit solo motu, non confuso, sed bene ordinato, & regulari, qui a recentioribus nomine mechanismi insignitur. Sicuti enim ob motum regularem & in certum finem ordinatum omnes construuntur machinæ, quæ constructio mechanismus dicitur: ita etiam nostra omnibus machinis tam naturalibus quam manu factis superior, unice a DEO summo & sapientissimo corporis nostri opifice ob certum & specialem motum contexta atque excitata est, eademque, quemadmodum omnes machinæ accurate & secundum proportionem, tempus, gradu ac portione agunt, non ex sua notitia, ratione, consilio, intentione & directione aliquid præstat in actibus naturalibus & vitalibus, sed secundum intellectum & rationem summi artificis id exequitur. Ingens tamen in eo deprehenditur differentia, quod in machinis arte humana factis plerumque simplex semper & idem modus sit operandi, in machinis vero divinis, plantis & animantibus variet illa operatio. Et quidem ratio est in procinctu, siquidem in illis semper una eademque dispositio permanet causalis: v. g. in horologiis, machinis hydraulicis, hydraulicoque pneumaticis; in his vero variant causæ. Neminem enim rerum medicarum peritum ignorare oportet, res externas & inter has præcipue elemenra, ætherem, aerem, aquam, alimenta cujuscunque generis & res non naturales varie disponere & afficere corpora & illorum motus. Vita enim machinæ, sanitas, morbus & mors unice a caussis externis fluunt. Quapropter opus est, ut medicus naturæ rerum cognitionem compertam habeat, ut identidem bene intelligat, quos effectus, vel qua ratione eos exserant in corporibus humanis res naturales. In eo enim demum versari veram universæ scientiæ medicæ cognitionem existimo, & sine ea medicina manca, trunca ac debilis jure reputatur.

8. Quisque itaque clarissime perspiciet, ad motuum œconomiam, qui vitam & sanitatem tuentur, & morbos etiam depellunt, minime necessarium esse concursum entis cujusdam, quod notitia, perceptione, multo minus quod directione gaudeat. Ejus sententiæ quoque fuerunt veteres & prudentiores recentiorum. HIPPOCRATES L. 1. de Diæta §. 6. hæc prodidit: *Corpora, quæ faciunt, non sciunt, quę vero faciunt, scire sibi videntur, & quę vident, non cognoscunt, attamen omnia in ipsis fiunt per divinam necessitatem & quę volunt & quę non volunt. Accedentibus vero illis huc, his vero illuc & inter se permixtis unumquodque destinatum fatum explet, & ad majus &*

ad

ad minus. Referri huc meretur elegantissimus circa eandem rem locus qui exstat in Valleriola lib. I. locor. comm. c. 5. *Indoctas quidem animantium naturas dixit* HIPPOCRATES, *hoc est, non consilio, neque delectu agentes: sed profecto quasi edoctæ operantur, impelluntque ad id, quod usui sit animanti, ut artificiosa ipsa hominis, miraculum omne superans, structura facile declarat. Eam enim tam mirabili partium nexu, firmitudine, forma atque usu architectata natura est, ut neque ad usum accommodatius quicquam, neque ad speciem & ornatum pulchrius spectari possit: providam vero & solicitam indicant ea, quæ in morbis gravissimis & exitialibus natura, ut servetur æger, molitur. Siquidem adversus morbificam causam impetu valido assurgens, & decretoria, excretionesque vehementes molitur & concoctione, discretione, tandemque vacuatione a lethalibus morbis ægrum sæpe liberat.* Idem sentit ex recentioribus SYDENHAMIUS Sect. 2. de morb. acut. p. 158. *Ego*, inquit, *quoties naturam nomino, toties causarum naturalium complexum quendam significari volo, quæ quidem causæ brutæ licet & omni consilio destitutæ, non tamen sine summo consilio reguntur, dum suas quæque operationes edunt suosque effectus exsequuntur. Nimirum supremum illud Numen, cujus vi producta sunt omnia, & a cujus nutu dependent, infinita sua sapientia sic disponit omnia, ut ad opera destinata se certo tempore quodam ordine atque methodo accingant, neque frustra quicquam molita, neque nisi quod optimum est ac toti rerum fabricæ suisque privatis naturis maxime accommodum exsequentia, perinde atque automata non pro suo, sed artificis consilio moventur.* Et rectissime Baglivius p. 154. *Natura nomine non intelligo sapiens quoddam phantasma, vagans, & consilio singula dirigens, sed complexum quendam generalem causarum naturalium, quæ licet consilio destituantur, effectus tamen suos patiunt juxta leges a summo conditore inditas, atque ita ordinate, ut quasi summo regi consilio videantur.* Multo vero pressius & rectius magnus ille Romanorum Medicus LANCISIUS in libro de natura corporis humani in hunc modum disserit: *Natura est vox complexi & aggregati plurium causarum secundum æternas Dei regulas ad rerum conservationem agentium, non unum quid sive una causa, qua cunctæ animalis actiones fiunt atque reguntur. Natura animantium nihil aliud est, quam organica constructio partium solidarum & peculiaris crasis fluidarum in vasis contentarum determinatis, ut congruo mutuo & plerumque alterno cum solidis motu cieantur subservientibus partibus, æthere, aeris pondere, elatere ac motu, unde dependet vita. In animantium machinis fluida contra solida nituntur. Iisdem legibus mechanicis natura & ars operatur & animantium machinæ iisdem legibus mechanicis subiectæ sunt ac artificiales & juxta* HIPPOCRAT. *Lib. I. de diæta num. 13. ex manifestis ad obscura considerandа procedere debemus. Et ex recentioribus* Doctiss. Medicus Simson, Scotus, *de re medica p. 81. de natura corporis humani ita philosophatur: Indefessus rerum naturalium contemplator omnia naturæ opera concinna, elegantia, utilia atque ex causarum, quam libet, distantium mira tamen conspirantium serie ubique inter se apta & connexa comperit, imprimis vegetantia & animalia omnia singulasque eorum species propriis quibusdam certisque subjici legibus quarum fundamenta solertissimus rerum omnium architectus ut geometra optimus maximus in primis rerum seminibus ponere voluit; quorum vi sola & fœcunditate insita e rudi primum & indigesta materiæ communis mole exstructas perfectasque tot miras spectabilesque rerum formas deprehendit.*

9. Quum vero non satis sit, stabiliendæ hujus sententiæ causa allegare autoritatem, convenientissimum erit, & ipsa ratione hujus rei veritatem confirmare. Quod si enim hæc ipsa, quæ vitæ, sanitatis & morborum ac curationis

negotium spectant tantum ex corporum natura, motuum legibus & solo mechanismo perspicue possunt explicari, alienum certe est, in auxilium aliud quoddam Ens notitia imo ratione, consilioque præditum, advocare. Minus etiam congruum fuerit, id ipsum in fibris motricibus & habitu corporis nostri, ubi nullus idearum, sine quibus nec ulla scientia concipi potest, datur proventus, collocare. Quod si porro totius mundi machina solis mechanicis legibus ornatissime regitur, & tot mirabiles effectus producit, id ipsum aliis cur denegare machinis velimus, causam plane non video. Neque vero hoc loco quidquam prodest eorum objectio, qui non concipi posse existimant, quomodo cuncti, tam secundum quam præter naturam in corpore nostro motus fieri possint sub certo tempore, certis gradibus, certum in finem, per congrua evacuatoria ordine, siquidem hæc cuncta nempe tempus, successio, gradus, intensio, remissio, motui inhærent, & ad motus naturam spectant; directionem autem certam in organis cum notitia interna plane pernegamus, neque aliam agnoscimus, nisi quæ ex ipsa dispositione organorum profluit. Unde quod certa tempora requirantur ad ortum & successivam perfectionem corporis nostri, quod certis & statis temporibus fiant excretiones, certis periodis redeant morbi & solvantur, certo tempore ad appetitum, somnum & vigilias incitemur, hæc omnia clarissime edocent, necessariis & corporeis ea fieri de causis. Id quod vel ex eo solo maxime judicandum, quod physicis causis, alimentorum & medicamentorum efficacia, hæc invicem immutari, crises morborum suspendi, periodi febrium accelerari, vigiliæ consuetæ imminui possunt. Neque vero nostra est sententia, ex eodem fundamento consuetudinis, quæ in actibus moralibus, inclinationibus, propensionibus, vitiis, virtutibus, moribusque locum habet, naturam deducere atque derivare. Non ignotum enim nobis sublimiorem virtutum & virium naturam actionem & agendi modum esse, quam ut humanæ mentis angustia eam comprehendere & adsequi possit.

10. Neque hic valet ille mirificus consensus inter notiones animæ & corporis intercedens, cujus beneficio discimus, ex sanguinis motu, similem motum animum trahere. Ita si cum impetu fertur sanguis, animus quoque præceps, impatiens, atque impetuosus animadvertitur. Idem si segni cunctantique alveo progreditur, eadem animo lassitudo, segnities par. Ex eo tamen minime colligendum, unum idemque esse principium, quod actibus moralibus & corporeis præsideat. Consensus utique apparet dilucide animę & corporis, ex eo tamen minime evincitur, illud, quod cogitat, quod percipit, facere corporis motus; multo minus vero ex habitu animæ, præsertim rationalis, judicanda est motuum in corpore natura. Nam anima prudentissima & in summa tranquillitate constituta v. g. in senibus, non potest impedire graves ægritudines, viscerum obstructiones, scirrhos, sanguinisque & seri stagnationes huic ætati perquam familiares. Deinde in turbulento statu motuum præternaturalium anima tranquilla & prudens subsistere & permanere potest. Quod vero in actibus naturalibus & vitalibus nulla præsens sit ratio, nulla consideratio, notitia, & directio, satis superque evincunt errores, qui subinde visuntur. In quem salutarem enim & rationalem finem spectant atroces illæ convulsiones? quid boni præstant funesti spasmi, qui a venenis excitati in ventriculo, pestem & perniciem corpori moliuntur? Quo spectant tot convulsionum genera, quæ a flatibus vel vermibus in intestinis stagnantibus fiunt? Quo summi acerbique dolores? Quo vehementes acutæque febres ad læsionem levissimam vel puncturam nervi tendinisque exorientes? Certe istæ enormes commotiones sunt pejores ipsa causa, cujus gratia secundum hypothesin a prudente natura instituuntur. Siquidem nisi arte succurratur exitium corpori & periculum vitæ affe-

afferunt, sique prudenti consilio & directione in morbis actiones & motus corporis administrantur, certe non perspicimus, quamobrem tam remotæ ab omni ratione alienæque in quibusdam affectibus motiones per incongrua loca, non debita proportione instituantur. Deberet in corporibus impuro sero turgidis, cachecticis, viscerum obstructionibus, scorbuticis, concitatiori ac celeriore motu sanguis circumvolvi, ut sanguinis crassities attereretur, emunctoria aperirentur, & ita superfluum ex corporis sphæra ejiceretur, cum tamen ex pulsus debilitate contrarium observetur. Putredinosa quæ humoribus & sanguini in peste & malignis morbis imminet corruptio, requirit vigorem & intensionem motus circulatorii, quo illud, quod corruptum est, auferatur, & corpus ab ulteriori labe præservetur; cum tamen & vigoris virium & motuum in his affectibus summa debilitas, & jactura deprehendatur. Ubi bilis acris exsuperans varias passiones, tertianas febres intermittentes, continuas, ardentes, excitat, maximo cum æstu, siti inextinguibili, opus potius esset, si negotium cum prudentia gereretur, moderatiori motu. In rhevmatismis, catarrhis, arthriticis affectibus, materia peccans, acris salsa, tenuis vel etiam crassior, tartarea, per cutis meatus, aut renes eliminanda, ad articulos & fauces inclinatur, cum maxima molestia & sæpius periculo ægrotantis. Quæ porro prudentia est, quæ ratio, quare sanguis abundans magno cum impetu in apoplecticis, in paralyticis ad caput feratur, funesto frequentissime eventu? ex terrore quod abortus, quod epilepsia, cordis palpitatio, & convulsiones nascantur? quænam salus inde expectanda est? Sæpe etiam sanguis & humores ejiciuntur, qui servandi erant, uti accidit in hecticis, cachecticis, hydropicis. Et sunt utique adhuc plures vix enumerandi errores, ex quibus certe nec bona vel proficua intentio, quæ ex effectu debebat æstimari, multo minus ratio vel prudentia colligi potest. Rectissime itaque Asclepiades, referente Cœlio Aureliano dixit, *Naturam & prodesse & nocere*.

11. Neque majoris momenti æstimanda est eorum dubitatio, qui universum nostrum corpus ejusque partes tantum instrumenti & organi vices gerere, & hæc excitari moverique ab alia quam corporea substantia debere, profitentur. Sicuti accidit apud fabrum ferrarium, qui malleo pro arbitrio suo in varium utitur finem; at malleus ex toto non mere se habet passive, sed tantum respectu manus artificis, unaque concurrente sua reactione agit efficacissime. Concedimus quoque in unoquoque motu corpus mobile considerari posse passive, dum impellitur a movente: nihilominus hoc ipsum reagit & effectum, qui moventi negatus est, auget atque modificat. Quæ cuncta etiam concedimus in corpore nostro. Neutiquam vero admittimus, dari in corpore nostro Ens quoddam, quod pro arbitrio, pro intentione sua sic utitur partibus musculosis ceu instrumento passivo ad motus vitales progressivos, secretorios & excretorios exercendos. Paucis ubi in physicis & medicis res & effectus rerum explicari & demonstrari possunt principiis, quæ in conceptum, quæ in sensum cadunt, quæ corporeis rebus propinqua sunt, insunt & quadrant, non confugiendum ad alius principium, cujus natura & proprietates directe non pertinent ad corpus vel ad ejus constitutionem aut operationem ordinario concurrunt. Longe aliter res se habet cum sensationibus, quæ in certis organis peculiari artificio constructis ab anima celebrantur, ita prorsus, ut hæc ipsa in organo auditus audiat, in oculo videat, in naribus odorem, in lingua gustum percipiat, ubi omnino hæc organa sese passive habent. Nihilominus tamen si non recte constructa constitutaque sunt & vitium fovent, animæ operatio & sensatio cessat, donec sagax & peritus Medicus arte per convenientia remedia administrata labem istam & vitium emendaverit atque correxerit.

12. Asserimus itaque corporis humani naturam nihil aliud esse, quam jugem & perennem sanguinis & fluidorum in debita quantitate, temperie ac proportione existentium progressivum & in circulum abeuntem motum cum motibus convenientibus secretoriis & excretoriis junctum, qui primario ab alternativa cordis & arteriarum systole & diastole, neque minus a fibrarum universi corporis muscularium ac nervearum tensione, robore, tono, sive vi motrice elastica dependet atque efficitur, secundario vero a fluido tenuissimo aereo æthereo calido spirituoso, quod in liquido cerebri & nervorum ipsoque sanguine continetur. Sanguinis igitur jam descriptus motus circularis est unicum illud & maximum fundamentum, cui universa oeconomia animalis omnesque actiones, quæ in corpore accidunt innituntur. Hic est fons, autor, causa omnium eorum, quæ ad constitutionem perfectionemque corporis nostri pertinent. Quapropter non sine ingenti ratione hic in orbem motus, quoniam omnes actiones corporis moderatur, vitalis dicitur. Et vitam in motu consistere, ferme omnes uno ore medici affirmant. Neque opus est rationibus ad id confirmandum ex longinquo repetitis, quando experimentis exploratum est, quod simulac vel in toto corpore plane cessat & extinguitur hic humorum circuitus, sensuum ac rationis usus cum ipsa vita intercipiatur, corpore, quod beneficio hujus motus alioquin securum est a putredine, eandem tunc subeunte. Quodsi corporis membrum hoc sanguinis motu privatur, omnis confestim ejus perit usus & ad corruptionem inclinat. Præterea circulus hic firmum vinculum est, quo sanctior nostri pars, animus scilicet, quem de cœlo decerpsimus, amico fœdere cum corpore conjungitur. Hic circulus quoque sustinet omnes sensus eorumque exercitia, hic nutrit, perficit & restaurat corpus, hic denique tonum, robur, motum vigoremque omnibus partibus elargitur. Idem a corruptione corpus, quo non quicquam magis adfligitur, præservat, quæ universa omnia vitæ nomine quatenus vel ad corpus vel simul ad totum hominem spectant, solent comprehendi. Hic quoque circulus est, qui moderatus, æquabilis, secundum ordinem & regulam omnium partium actiones administrat, idest sanitatem efficit. Hic turbatus, morbos progignit omnis generis, eodemque everso corpus emoritur. Perquam curiosa enim est observatio, neminem mori, quin cadavera incisa caussam mortis manifestam in sublato hoc sanguinis motu repræsentent: hinc vel inflammatio partis nobilioris, vel sanguinis & seri extra vasa secessio, vel polyposa concretio in vasis majoribus hærens, vel visceris cujusdam ingens corruptio & putrefactio in defunctis clarissime visitur. Imo quoque in morbis ipsis ad hunc sanguinis circuitum omnis & ratio & cogitatio medentis tendere debet: Ita syncoptici, in quibus sensu & motu cessante, vita ad tempus desinit, iis remediis quæ motum collapsum restituunt & revocant, ut sunt frictiones. V. S. spiritus fortes naribus & ori infusi, interna spirituosa data, aquæ aspersio frigidæ, a fatali meta retrahuntur. Crebriori vidimus experimento animantia, quibus nulla superesse videbatur vita, inflato aere in tracheam vel ductum thoracicum, ad vitam mox fuisse reducta, cordis motu restituto.

13. Præterea circulus sanguinis non tantum avertit mala a corpore, sed sanat etiam corpus, & hic est ille medicus, qui languores corporis curat, hæc est illa natura, quæ ex veterum etiam sapientium sententia medetur morbis, ac ab omni labe corpus defendit, firmam eidem præstans sanitatem. Quamdiu enim sanguis justo & legitimo modo per corpus fertur, tamdiu omnis corruptionis vis, ad quam paratissimum est corpus animantium, etiam sub calido cœlo & humido, qui hanc maxime fovet, infringitur ac impeditur. Et quamdiu decenti modo per venas transit sanguis, nullus morbus subsistere, nulla pec-

peccans materia progenerari potest. Pleræque enim morborum causæ originem suam ex imbecilliori & male disposito sanguinis motu per viscera trahunt. Ratio vero quare sanguinis motus a corpore putredinem arceat, idemque a mixtionis suæ destructione, & læsione quasvis internas pernicies machinæ intendente, defendat, est, quod a jugi & perenni sanguinis progressione & continua per innumeros canales ac tubulos multiplices pressione, diversa sanguinis elementa facili nexu in se coeuntia vel secedentia perpetuo & intime misceantur, uniantur, ut omnes & unum fluidum ex diversissimis particulis constans constituant, quod vel minimos canaliculos circuire, & non tantum omnes partes rigare & succos omnino utiles alendo, gignendo, sentiendo, movendo, necessarios elargiri, sed & inutiles superfluos, agiles, ad corruptionem inducendam proclives, iniquas tandem ipso illo intestino, sed per poros in minimos tubulos transpressorio motu dissolvere & per varia congrua emunctoria expellere possit. Quin imo ipse motus fluorum est ejus naturæ, ut non sinat putrescere. Sola enim stasi, stagnatione & quiete humorum & mors & morbus præsentissime inducitur, sola stagnatione humor decedit a nativa sua crasi, mixtione atque textura, motu vero unice conservatur. Neque vero vita directe & proxime a debita secretione & excretione pendet, sed a solo motu, ita etiam mors, quæ sæpius celerrime ab animi pathemate, a spasmis, a causa externa proxima ratione incidit; a defectu excretionum non dependet. Videmus enim corpora quorum succi impuritatibus & sordibus scatent, vivere. Videmus etiam corpora, motu celerrimo agitata sub magna copia excretionum perire. Formale itaque vitæ & mixtionis corporeæ non tam directe in excretionibus, sed potius in ipso motu intestino & progressivo versari judicamus, non negantes, excretiones suppressas morbos causasque morborum progenerare.

14. Cum itaque tota natura microcosmica, quæ proxima actionum in corpore causa, nil nisi sanguinis circulum & motum denotet, quem medicus sive in statu sano sive morboso homo versetur, perpetuo attendere, ac respicere debet, non immerito quæritur, quomodo & a qua causa præcipua motus iste & oriatur & conservetur. Nos itaque cum contemplamur corporum interiora, deprehendimus omnino motuum instrumenta, quibus partes fluidæ impelluntur & agitantur, esse maxime fibras & musculos vi commovendi præditos. Ubicunque proinde humores feruntur, sive utiles sive inutiles, ibi reperies musculosas fibras ac tunicas, ex quibus etiam vasa omnis generis constant. Est vero geometrico-mechanica harum fibrarum musculosarum constructio, ut irrigatæ tenuissimo aereo-æthereo elasticæ indolis liquido in justo motu se conservent, contrahantque, & hujus contractionis vigore ac robore instar emboli liquida contenta propellant, quem motum activum fibris proprium systolem Græci appellant. Quod vero contractivo motu gaudeant fibræ musculosæ, ex ipsa incisione musculorum in animalibus statim post mortem, vel in vivis etiam facta clarissime apparet. Et quod curiosum est: simulac deserit calor corpus, cessat quoque illarum contractio. Alter motus musculorum, qui priorem subsequitur, & magis passive sese habet, est ipsorum expansio, & fit a copia & impetu sanguinis in partes musculosas illabentis. Hoc duplici musculosarum partium motu systoles & diastoles simplicissimo, totus humorum circuitus & ex eo dependens secretionum, excretionum atque œconomiæ vitalis & animalis universum negotium, continetur. Hic motus si salvus, integer & secundum regulam est, sanitatem efficit, turbatus vero morbos parit. Et mirabile est, quod infinitæ sapientiæ artifex Deus, certe simplicissima methodo ac via, unico nempe systoles ac diastoles motu, fibrarum motri-

motricium constrictione, dilatatione & impulsu ac progressu liquidorum, omnes actiones universi corporis & animæ functiones sustineat atque perficiat, adeo ut hujus motus reciprocatione & debito successu perpetuitas sanguinis circuli, sive perpetuus & continuus motus, qui fatigavit tot nobilissima ingenia, contineatur. Ad duplicem vero hunc motum, qui & in corde & in reliquis musculis celebratur, ibique pulsus, hic tonus & tensio dicitur, duo fluida requiruntur, unum mobilissimum elasticum, quod cerebrum & nervi subministrant, & maxime moventis vices gerit, alterum crassius, quod mobiles partes tuetur, sanguinis nempe & humorum massa: Nerveum fluidum fibrarum contractionem, dilatationem vero earundem sanguinis in vicinas partes appulsus magis efficit: qua distensione & mole sanguinis efficitur, ut nerveum majori copia in arteriam distentam influat, & restitutionem atque contractionem rursus urgeat; utpote dilatatio arteriæ ad promovendam systolen & restitutionem facit, sicuti systole dum liquidum expellit, in vicina arteria promovet diastolen.

15. Deinceps ad continuandum hunc duplicem & revera vitalem cordis & fibrarum musculosarum motum observanda est mirabilis illa consensio, quæ est inter cor & cerebrum, & inter sanguinis & fluidi nervei motum. Quandocunque enim sanguis ministerio systoles cordis fertur ad caput per carotides, non modo ex sanguine subtilissimo fluidum nerveum generatur, sed & facto cerebri pulsu, arteriarum pressione influxus ejus in nervos promovetur. Inde evenit, ut si quando sanguinis motus sistitur in cerebro, eo ipso quoque nerveum fluidum deserat cor ac musculosas partes, syncope id docente: Contra, quo major est sanguinis appulsus ad cerebrum, sicuti fit in febribus a sudoriferis, a motu corporis, eo celerior quoque influxus succi nervei & appulsus ejus in cor fit, unde augetur hujus systole. Hac pulcherrima harmonia & consensu cordis ac cerebri efficitur, ut unus saltem cordis pulsus & motus, ad motus propagandos & continuandos fit idoneus, non interrupta serie in universo corpore etiam per centum annos. Qua de causa syncopticis, si saltem semel incipiat rursus cor moveri, mox toti corpori redit vita, sensus motusque. Hoc est illud artificium summum mechanicum in structura corporis nostri reconditum, quod motus vitales administrat, quod ex causis mere corporeis pendet, & natura a medicis appellatur, quæ maxime omnium in considerationem physico-medicam venire debet, si de vita, de sanitate, de morbis & illorum curatione quæstio incidit. Neque natura cum anima hoc in negotio est confundenda, quæ non motus ordinario efficit, sed potius illos percipit, æstimat, judicat, dirigit, per meras ideas & actus immateriales, non tamen sine ordine, sine proportione. Quapropter non sine insigni ratione actiones naturales ab animalibus bene & recte veteres distinguunt.

16. Ita satis deducta & exposita natura corporis nostri, quæ etiam secundum Hippocratem medicinæ est principium ac fundamentum, facile jam intelligi poterit, quando sermo est de natura corporis robusta, imbecilli, sensibili, morbosa, quomodo hæc debeant explicari. Valida igitur, robusta, & ad vitam longam idonea natura ea est, ubi corpus fibris compactis copiosis valde tensis formatur, ubi fluidum nerveum copiosum, vasa majora & ampla, & sanguine temperato plena: ita expedite ac promte sanguis & humores per totum corpus circulantur. Imbecillis contra natura dicitur, ubi fibræ laxioris & mollioris texturæ, non tanta copia adest nervei fluidi, vasa sunt minora: quæ omnia tardiorem & languidiorem humorum motum præstant. Sensibilis natura dicitur, quæ fibris subtilioribus, tensis tamen & vigore motus animatis constat, ut ad leviusculum etiam impulsum motum excitent. Et tam expedita ad motum fibrarum promtitudo

titudo efficit etiam animi habitum expeditum, celerem & promtum. Torpens natura est, in qua crassiores fibræ fluido elastico parcius imbutæ, ad motum & agilitatem parum promtæ sunt. Morbosa natura ita accipienda est, quando fibræ motrices ad anomalos motus facile suscipiendos & propagandos quasi habitum nactæ sunt, ex repetito nempe exercitio, unde magna est vis hæreditariæ dispositionis, magna efficacia morborum pertinacium, qui quasi in habitum degenerarunt. Ita porro calida & sicca natura, sive secundum Galenum temperamentum Cholericum est, quando a fibrarum promto ac celeri motu sanguinis massa celeriori & concitatiori motu per vasorum systema circumfertur. Si placidior & moderatior est fibrarum motus, & clementior sanguinis cursus per venas sanguineum dicant temperamentum. Si vero tonus fibrarum relaxatus, si debilis est, & segni itinere sanguis per tubulos migrat, phlegmaticum audit temperamentum. Melancholicum denique dixeris, sub quo densæ, crassæ & immobiliores fibræ tardiorem sanguinis circuitum efficiunt. Sequitur vero sanguinis cursum & animi habitus. Rectissime Hippocrates L. de aere, aquis & locis: *Mores naturæ compares sunt*, idest sanguinis circulo: sicuti id a me latius deductum est in Diss. *de Temperamento fundamento morum in gentibus*.

17. Denique hac doctrina de natura bene intellecta, jam facile intelligi poterit, quomodo ætas, quomodo victus, imo aer naturam immutet, & & corpus ad varios mores, variasque ægritudines disponat. Hæc enim sunt, quæ maxime fibrarum structuram, corporis habitum, adeoque & humorum temperiem & motum immutant. Unde Hippocrates passim dicit: *Natura a natura, corpus a corpore differt*: it. Sect. III. aph.2. *Aliæ naturæ ad æstatem, aliæ ad hyemem bene vel male se habent.* Tandem etiam ex hac doctrina intelligi potest illud, consuetudinem esse alteram naturam, id quod & de moralibus & de naturalibus corporis actionibus valet. Si enim fibræ certæ partis semel iterumque a debito suo tono, tensione ac motu recesserunt, & vel spasmum vel atoniam passæ fuerunt, tunc rursus facile ex hac dispositione a leviori etiam causa incitatæ hunc motum repetere solent.

18. De hac itaque jam sufficienter descripta natura pronunciarunt veteres, & etiam nos pronunciamus, quod morborum sit curatrix, quod sæpe sola, nulla adjuta medici ope, ægritudines depellat. Hæc vero summæ utilitatis res, quæ proxime spectat ad scopum medicum, ut paulo curatius expendatur, operæ esse pretium duco. Dicimus itaque, naturam non alio modo morbos curare quam motu & sanguinis circulo, sive in quibusdam partibus sive in universo corpore auctiore facto. Sicuti enim sanguinis motus proxime omnes actiones corporis dispensat, animæque operationes, inclinationes, mores efficit, sensum, motum & robur partibus elargitur, corpus nutrit, secretiones & excretiones producit, ita etiam hic sanguinis circulus corpus defendit a morbis, eosdemque tollit ac sanat. Diximus supra, motum sanguinis a cordis & arteriarum motu, systole & diastole, a musculorum tensione & relaxatione decenti, justa sanguinis & & humorum copia ac temperie pendere: hinc quoque sanatio morborum per naturam ex eodem debet fundamento & ex iisdem causis explicari.

19. Natura vero morbis medetur motu progressivo auctiori, hoc ipso enim omnes stagnationes sanguinis & humorum, quæ vitæ perniciem struunt, quæ corruptionem moliuntur, removentur & plethora, quæ fœcunda morborum mater est, tollitur, dum auctiori progressivo intestino motu sanguis, imo ipsa pinguedo corporis in serum excrementitium dissolvitur, quod postea per sudorem & urinam evacuatur. Motu quoque auctiori serum superfluum impurum viscidum hinc inde subsistens, & fibris ac vasis impactum attenuatur, fun-

funditur, & foras ejicitur. Motu auctiori contumaces obstructiones reserantur, vasa humoribus infarcta aperiuntur; motu quoque auctiori sanguinis ad peripheriam corporis facto malignæ, sabinæ acres sordes ex corpore propelluntur ad ejus ambitum. Ipse quoque sanguis purus mole peccans, ipsum serum quantitate exsuperans per congruas vias eliminatur, & hac ratione causis morbi sublatis, corpus ab interitu vindicatur atque defenditur.

20. Hæc omnia præstat mirifica vis naturæ solennibus maxime duabus motionibus, spasmo nempe ac febri. Spasmus fibrarum certæ cujusdam partis, major tensio, & constrictio est. Febris vero magis spasmus est universalis totius corporis, fibras afficiens, in quo omnes fibræ majori tensione gaudent, unde celerior & frequentior sanguinis impulsus & ex hac motus celeritate intestina præcalida commotio: in spasmis, circuitus sanguinis maxime fit inæqualis. Dum enim ob majorem tensionem & contractionem fibrarum venæ comprimuntur, sanguinis transfluxus liberior inhibetur, unde sequitur in aliis & remotis partibus, major humorum confluxio, vasorum distensio & tandem, in iis locis ubi eminent, si minus membranis firmis subjacent, apertio, unde sanguis effunditur. Tales spontaneæ sanguinis effusiones cum levamento sæpius fiunt, & a practicis criticæ ac salutares vocantur, nullo modo vi vel subito cohibendæ. Ita sanguis per nares in juvenibus, in fœminis per uterum, in senibus per venas sedis utilissime profunditur, si nempe superfluus est, si peccat, si in debilibus naturis robore motus destitutis stagnat. Nam stagnatio maxime sanguinis, ex qua vasorum, membranarum ac nervorum pressio oritur, spasmi & consequentis hæmorrhagiæ causa existit. Et sanguine superfluo evacuato reliquus in venis cruor melius regitur, subigitur, ac depuratur.

21. Febrium quoque indoles soboles spasmi est, sed magis universalis: perficitur vero sequentem in modum. Incipit primo spasmus in exterioribus partibus a corde remotis & in integumentis corporis, cutis contrahitur, intremiscit, in monticulos attollitur, inalgescit, venæ disparent, hinc repressus sanguis ad interiora, ibique retentus mole sua implet vasa pulmonum & cordis interiora, inde anxietates efficit, & majori impetu ac copia illapsus in caput, largiorem fluidi nervei in nervos cordis instillationem sollicitat. Quo fit, ut interiora pectoris viscera & mole sanguinis pressa, accedente crebriori succi nervei instillatione, vehementius se contrahant, cor systole aucta sanguinem impetu expellat, qui per tensas ubique in corpore fibras transfluens, attritione magna facta, calorem ingentem accendit. Hic motus auctus & calor dissolutoria virtute gaudens, minuit succorum quantitatem, ipsos in serum resolvendo & per evacuatoria copiosius excernendo. Quisque exinde facile perspiciet, febrim sæpius magnam esse corporis medicinam, præsertim plethorici, cachectici & sero impuro scatentis. Febrilis quoque motus præsidio est humidioribus, dum exsiccat, dum fibras laxas robustas efficit, & obstructa viscera reserat. Magnum itemque febris est remedium adversus morbos, qui spasmis innititur, quod spasmi utplurimum fiunt ex sanguinis copia. Qua de causa tradente HIPPOCRATE L. V. aph. 70. *qui quartana corripiuntur, liberantur a convulsionibus, epilepsia, melancholia*. Tum febris est medicina sanguinem depurans, quod sordes plurimas per emunctoria congrua liberalius ejicit. Memorabile est, quod scribit LANGIUS L. I. Ep. 16. p. 20 *Vidi*, inquit, *plus centies scabiem per aliarum febrium, præcipue quartanæ crisin exortam sponte exolescere citra omne medicamentorum subsidium*. Liberat etiam natura corpus per febriles commotiones & secretiones a sordibus malignis, & vitæ periculosis causticæ qualitatis, ipsas ex interioribus ad exteriora propellendo, sicuti videmus in variolis, morbillis, erysipelate, purpura, arthritide, variisque exanthematibus,

bus, pustulis, glandularum tumoribus, anthracibus, scabie. Simulac enim hæc in habitu corporis apparent, protinus interiora fiunt pacata, anxietates, inquietudines cum febre sese remittunt. Si quando sanguis stasin concipit in vasculis, ibique impactus detinetur & ingentem dolorem ac inflammationem creat, ipsa febris, quæ ut symptoma consequitur, ejus est indolis, ut motu sanguinis ad partem citatiore facto, illud sanguinis, quod ibi hæret, quod stagnat successive vel discutiat, vel ad motum ac ordinem reducat. Magna itaque præstat febris in medendo & sanum corpus reddendo, mirabilisque res est, infinitam sane divini opificis sapientiam ac providentiam declarans, quod ipse morbus remedio & præsidio corpori, quod ipsi causæ removendæ, a qua excitatur, idonea fit. Voluit nempe immensus Dei amor, ut perpetuo sub dolore afflictioneque lateat utilitas & salubritas. Equidem motus febrilis per se non bonus, non salutaris dicendus; nam per se & absolute nil nisi motus est deflectens a regula, qui exercitium actionum f. n. pervertit, turbat, qui quandoque etiam perpetuo fere noxius est, ut apparet in hectica: salutaris autem fit relative & per accidens, quando causa morbi ita comparata est, ut jugulari & corrigi ab auctiori sanguinis motu possit.

22. Neque vero natura vitia ex sanguine nata tantum tollit, & febri medetur, sed & superfluum & impurum serum magno cum emolumento educit. Quod ipsum videmus in coryza, in tussi, diarrhæis, vomitu, sudoribus: quæ evacuationes consuetæ præservant sæpissime corpus a gravissimis morbis, quod vel ex eo patet, dum imprudenter suppressæ, vitæ periculum afferunt, & morbum futurum certo prænunciant. Fiunt & hæ evacuationum species non sine motu sanguinis concitatiori, non sine extremorum strictura, nec sine motu peristaltico ventriculi & intestinorum aucto. Augetur hic motus, ubi tunicæ harum partium nerveæ, vel a mole materiæ vel ab ejus acrimonia premuntur & vellicantur. Is enim est omnium fibrarum & tunicarum nerveo-carnosarum genius, ut exterius mole nimia pressæ, vel a stimulo salso, acri, punctæ aut agitatæ sese fortius contrahant, quam contractionem postea similis expansio sequitur, qua ratione per universum intestinorum volumen expedita & celerrima sordium fit dejectio. Præterea & alii chronici & veteres affectus sæpissime sponte tolluntur a natura, motu materia peccante vel extra corpus vel ad alias partes transmissa. Ita vidimus asthma suffocativum per erysipelas, per tumorem pedum œdematosum sublatum. Vidimus epilepsiam & melancholiam curatam per scabiem, melancholiam & insaniam per varices, per hæmorrhoides, tumores pedum & ventris per largius urinæ profluvium.

23. Hisce dictis morbis natura sola medetur, parum juvantibus remediis; ita plebeji, rustici, & populi, qui medicis destituuntur, vel natura aversari solent remedia, solius naturæ beneficio convalescunt, restituuntur, & sæpe longe felicius iis, qui pluribus medicis ac medicamentis usi fuerunt, dum varia moliendo potentioribus, remora potius injicitur efficaci naturæ operationi. Memorabile est, quod scribit SANCTORIUS Sect. I. aph. 139. *Nobilium fere nemo cum remediis sanatur, qui peste laborat, plebeji vero sine iis plures sanantur.* Id quod certissime etiam valet de aliis morbis, qui felicius curantur sine medicis, quam si a medicis tractentur.

24. Eget vero natura in sua curatione ordine, eget etiam tempore; unde observamus certo tempore prodire variolas, morbillos, erysipelas, certis temporibus recurrere sanguinis criticas per uterum & hæmorrhoides evacuationes; certo tempore, maxime septimo die, solvi graves inflammationes, septimo, undecimo vel decimo quarto die febres continuas & ardentes solvi; certis quoque temporibus fieri in febribus evacuationem per sudorem, per alvum; & in gravidis a vehementi uteri hæmorrhagia abortum fieri debito tempore.

Cer-

Certum etiam requiritur tempus, ut in coryza, in tussi, materia præparetur, quæ ad excernendum sit apta; destinatum etiam tempus desideratur ad materiam arthriticam podagricamque corrigendam, ut ad excussionem, ad transspirationem fiat idonea. Certa etiam tempora observat natura in repetendis motibus spasmodicis item febrilibus, unde recursus & paroxysmi morborum fiunt statis periodis.

25. Verum enim vero hæc accurata temporum observatio minime designat superius quoddam libere, moraliter, cum prudentia & intentione agens principium, sed potius certum tempus, determinatos motus ceu effectus denotat, qui fiunt in corporibus & a corporibus. Quid enim aliud est tempus quam certus numerus, duratio & successus motuum. Quandocunque itaque singularis effectus in corpore nostro fieri debet, ut vel materia maligna mitigetur vel corrigatur, vel certa moles humorum dissolvatur, & evacuetur, certus numerus, gradusque motuum necessarius est, consequenter etiam certum tempus. Deinde, ut materia peccans, horum morbosorum motuum causa, mole vel motu inimica generetur, opus etiam est tempore. Ut fibræ motrices a spasmis & vehementioribus motibus debilitatæ recipiant vigorem & robur, quo agitationem & impulsum causæ morbificæ vel mole vel qualitate agentis recipere, reagere & se rursus contrahere possint, opus pariter est certa temporis periodo. Ex quibus jam facillimum erit, paroxysmorum sive motuum morbosorum recurrentium rationes repetere.

26. Neque vero solum natura agit & sanat in tempore, & cum tempore, sed & per vias & emunctoria humori peccanti accommodata atque convenientia, quod excernendum est, ejicit: idque minus efficit directione motuum ad has partes vel consilio aut prudentia quadam, sed ex sola etiam mechanica ratione & necessitate. Rudes enim & crassi humores per ampliores tubulos ac meatus patentiores, tenuiores per angustiores poros sua sponte feruntur. Ita biliosæ & viscosæ in prima regione subsistentes sordes, commode per alvum eliminantur. Serum superfluum salino-crassum opportune per urinarias vias & itinera evocatur. Salivalis tenuis latex per salivæ fontes, mucus per narium ductum, bronchia pulmonum, fauces & crassiora intestina evacuatur. Subcutanei vero constricti tubuli tenuissimum salsumque vaporem exterminant. Prout igitur humor excrementitius crassior vel tenuior in morbo peccat, eo plus per hæc vel illa loca amat evacuari.

27. Quum itaque natura tam providus & sapiens multorum affectuum sit medicus, & sæpe sola sine alia externa ope feliciter illos tollat; merito talismodi in casibus medicum oportet esse plus spectatorem quam actorem. Plures enim dantur morbi ipsa teste experientia, qui sine medici ope sanescunt. Ita variolæ & morbilli certis temporibus tam benignæ indolis observantur, ut sine vehementia symptomatum decedant. Intermittentes febres, pleuritides, peripneumoniæ, catarrhales febres, nullam medici opem sæpe desiderant. Ardentes, rheumaticæ, erysipelaceæ febres felicius sanantur sine medico, quam eodem accedente. Quin etiam præstat non raro, si veritatem fateri velimus, soli naturæ committere curationis negotium, quam imperiti medici experimentis sese tradere. Is enim, cum minus intelligit naturæ salutarem sanandi vim, vel non attendit, varias corpori & ejus motibus noxas molitur, magno cum ægrotantis detrimento. Id quod faciunt maxime ii, qui, antequam materia cocta & præparata ad exitum sit, eandem agitant, commovent, & expellere conantur, nec non ii, qui per alias & incongruas vias, quibus peccans humor non respondet, eum educere student, qui motus improvide & intempestive augent, cum potius sint pacandi; vel qui motus deficientes, qui excitandi maxime erant, supprimunt atque extinguunt. Peccatur

tur hac in re toto die, quod admodum dolendum est, dum medici imperiti suis arcanis & generosis auxiliis nimium fidentes, nulla causa morbi, nulla methodo, nullo tempore observato, multum ægrotantibus detrimenti afferre consuescunt & quod victrix natura ex tot obstaculis eluctata salutariter effecit, arroganter plerumque ac proterve sibi tribuunt, magnamque inde gloriam ac præmium aucupantur. Non minimus igitur labor medici est, nosse naturæ ductum, genium, processum, vias & salutares motus curandi, ne illos turbet impediatque, aut ubi ipse agere atque adjuvare naturam debet, id soli naturæ permittat.

28. Absolvimus jam laudes naturæ medicatricis, ordo nunc exigit, ut quid ars valeat, & efficere possit in medendo, dispiciamus. Non enim semper & ubique naturæ vires ad restitutionem & reparationem illius, quod læsum est, sufficiunt, sed interdum plus valet docta ars quam natura. Nam ubi gravior solidarum partium læsio, ubi insignis partis facta est jactura, vel prava dispositio aut confirmatio membri, ibi naturæ vires plane deficiunt. Ita nullus a natura effectus expectandus in luxatis, in fractis membris reponendis, excrescentiis tollendis, & in surditate, quæ fit ab obturatione meatus auditorii, vel in cœcitate, quæ fit a panno pupillæ superincrescente, aut consummata cataracta. Nihil quoque præstare potest in uteri vel ani procidentia, in herniis, in exstirpatione membri emortui, in calculo, secundinæ vel fœtus extractione. Idem evenit in curandis ulceribus fistulosis, absumendis tumoribus, evellendis scirrhis, removendo cancro, exedenda cariosa excrescentia, aneurysmate curando, quibus in casibus natura parum valet, multum vero, imo plurimum ars sibi vindicat, & maxime ea artis pars, quæ manu curat, & omnibus medicis eo commendatior esse debet, quo evidentior ejus est effectus.

29. At vero non tantum magna artis in externis vitiis tollendis est præstantia, sed & ad internos sese extendit morbos. Ex quorum censu maxime eminent morbi sic dicti chronici, qui a natura vix tanguntur, sed artis exigunt necessitatem. Et ut exemplis rem declaremus, nunquam lues venerea solius vincitur naturæ viribus, sed validissima exigit remediorum genera, quæ segnes motus excitent, obstructiones contumaces glandularum excutiant, & impuram lympham per sudorem aut salivales fontes magna vi expellant. Quorsum spectant sudores largi & salivationes lignorum decoctis, inedia, mercurio bene præparato, antimonialibus essentiis excitatæ, quorum decenti usu certe morbus contumacissimus evinci potest. Scorbutus affectus est rebellis & symptomatum atrocitate fere infamis, tot regiones pervagans, qui a natura minus, heroicis vero auxiliis commodissime depellitur. Qua laude pollent remedia sale volatili acri balsamico imbuta, decoct. ligni guajaci, sassaf. corylor. pini, summitatum centaurii min. essent. alexipharm. tinctura bezoard. volatil. spir. cochlear. cum oleo suo probe saturatus, tinctura antimonii acris, pilulæ ex gummatib. inedia, motus & exercitatio corporis. In juvenili ætate & corpore existente calidiore diluentia, ut serum lactis cum herbis antiscorbuticis mixtum, acidularum & aquarum salubrium potus valde proficuus est. Phthisis ex pulmonum ulcere nata si sanationem adhuc recipit non a sola natura, sed ab arte maxime curatur. Neque ignotum est medentibus, quam insignem opem promittant hac in re lactis cura, balsamica temperata, decocta, quæ ingrediuntur scordium, hedera terrestris, sanicula, herb. agrim. plantaginis, flores millefol. hyperici, rad. symphyt. major. emplastra balsamica toti thoraci applicata, non omisso victu ex cancris, cochleis, ostreis, moderatiori corporis motu, inque principio mali leniori V. Sne. Fœda scabies, fœdissima lepra, effectus naturæ prorsus eludunt, quæ tamen heroicis remediorum generibus decenter applicatis cedere solent. Hujus generis sunt

mer-

mercurius dulc. regul. antim. medicinal. fl. & lac sulphuris, tinct. antimon. acris, tinct. sulphuris, cum decoctis emollientibus & diluentibus exhibita, non neglecto balneorum usu, sanguinis detractione & leniori alvi ductione. Podagra & arthritidis genera ex habitualibus sunt affectibus, nihilominus si non curantur, tamen multum levantur lactis cura, hæmorrhoidum provocatione, temperantia in victu & venere & corporis motu usuque thermarum & aquarum salubrium. Ingens & diuturnum malum est, quo hypochondriaci torquentur, cujus vis tamen si non tollitur, attamen imminuitur recto usu thermarum, acidularum, martialium, temperate balsamicorum, sanguinis detractione, hæmorrhoidum fluxu, & pilularum balsamicarum, quæ intestinorum tonum roborant, usu. Desiderat quoque hic affectus motum corporis, justam diætam, abstinentiam a frigore, ab acidis, a leguminibus, a flatulentis.

30. Inveteratam epilepsiam, quæ etiam per XX. annos ægrum traxit, naturæ beneficio curatam ignoramus. Novimus vero id factum ab emeticorum usu, & specificis antepilepticis ex animali regno petitis. Colica convulsiva, præsertim quæ a saturni fumo improvide excepto metallurgos vexat, ad lethum vel insanabiles morbos deducit, nisi occurramus internis emollientibus, oleosis carminativis, extrinsecus balneis, & clysteribus mere oleosis ventri infundendis. Quis ignorat porro arsenici deleteriam vim tot funeribus famosam, si intus hauriatur, quod ut venenum omne cito jugulet, si naturæ expectes præsidium, quod promte contra præstat oleum & lac in copia haustum quæ & defendunt ventriculi tunicas ab inflammatione ac erosione, & irritando vomitum virus e corpore rejiciunt. Morsus canis vel lupi rabidi utplurimum funestus est, & omnem naturæ vim respuit, quam tamen ars suggerit, siquidem experimentis compertum est, frustum occisi illius animantis, quod læsit impositum parti affectæ prodesse. Paralyses & nervorum resolutiones sensu & motu privant corpus & partium usum auferunt, nihilominus, nisi inveteraverit malum, sub ætate florida tempore verno curationem ab arte recipiunt, quam præstant præter linimenta ex oleis nervinis balsamicis parata, & spinali medullæ inuncta, laconica balnea ex formicis parata, decocta ex lignis balsamicis, herbis cephalicis, & purgantibus facta, pilulæ cephalicæ purgantes, succinata cum spirit. salis ammoniaci, & spiritu cornu cervi mixta. Guttam serenam incipientem discussam vidimus usu pilularum cephalicarum, & liquore spirituoso balsamico fronti & temporibus crebrius cum linteo imposito. Deperditus auditus ingens est vitium, nihilo secius purgante fortiori cum cephalicis nervinis mixto, inedia & sudoriferorum usu quandoque superatur. Cachexiæ, leucophlegmatiæ, anasarcæ, tumoribus ventris & pedum oedematosis, quæ mala per se rarius aut nunquam sanescunt, magnum auxilium & spem valetudinis promittunt salia lixiviosa in copia sumta, extracta amara cum balsamicis, it. martialia cum debito regimine motuque corporis propinata. Quæ menstruorum difficili obstructione laborant, opem tandem inveniunt ex V. Sne. usu thermarum, pilularum balsamicarum, martialium, & motu corporis. Gonorrhœa exigit quoque artis opem, neque a natura sponte superatur, sed latius serpens etiam ipsam sanguinis massam inquinat, commode vero tollitur, si præmissa fuerint purgantia, balsamicis gummatibus & subadstringentibus pilularum forma exhibitis, it. injectionibus quæ & purificant consolidantque. Sævum & contumax malum fluor albus in feminis est, qui artis multoque magis naturæ vires sæpius eludit, infusis tamen purgantibus & roborantibus ex rhabarb. fibris helleb. nigri, meliss. cort. sassafras, ras. ligni aloes, guajaci paratis, it. suffimigiis ex tacamahaca cinnab. succino curationem tandem admittit. Lumbrici

in

in intestinis hærentes, quam sæva nervoso generi inducere solçant pathemata, experientia docet quotidiana. Frustraneus hic est omnis naturæ conatus, qui magis adjuvandus est mercurialium & acriorum stimulantium, it. asæ fœtidæ, myrrhæ, tanaceti, camphoræ, sem. santonici, que specifica adversus eos virtute gaudent, adsumtione. Viscosa materia ad calculosam concrerionem vergens in renibus vel in vesica urinaria subsistens commodissime educitur sub sabuli vel muci forma tinctura canthariḍ. tartarisata, clysso antimonii tartarisſ. liquore silicum, usu thermarum Carolinarum, pulvere Volckammeri, & in plebejis allii usu. Eximie vero mitigant cruciatus ex renum calculo oriundos fructus alkekengi, semen cumini, amygd. amaræ, usus thermarum Carolinarum, mel & ejus generis plura. In effræni maniacorum delirio compescendo omne naturæ molimen supervacuum est, sicuti contra pulvere ex herbis specificis parato, cum spiritu vini sumpto, illud penitus sublatum animadvertimus. Imo vidimus quoque, ab epoto asinino sanguine cum lacte illud levatum ac egregie mitigatum. Periculosus apoplexiæ morbus sola sæpius sanguinis largiori detractione ex manu discutitur, quale auxilium natura non subministrat. Contracturæ partium omne naturæ auxilium renuunt, axungiæ vero animantium cum oleis nervinis mixtæ, item fotus adfecti membri ex sanguine animantium calenti, potus aquarum salubrium acidularum integritatem quandoque partis restituunt. Tertiana autumnalis & quartana contumax diutius protractæ viscera & inprimis hepar, unde hydrops nascitur, corrumpunt: ad eas vero expugnandas multum faciunt mercurius dulcis & reguli antim. medicin. martialium ac chinæ chinæ opportunus usus.

31. At vero in allegandis curationibus, quas ars potius quam natura perficit, prolixiores esse nolumus, cum ex dictis clarissimum sit, medicum, arte sua, modo illam recte didicerit, corporis humani miseriis egregie posse succurrere. Et certe, quid medicus valeat, quid ejus ars efficiat, longe clarius in curandis passionibus chronicis manifestum sit, quam ex cura acutorum morborum apparet. Hic enim natura plus valet arte, ibi ars plus natura. In quam rem elegantia sunt verba, quibus Corn. Cels. libro tertio operis sui præfatur: *Magis tamen*, inquit, *ignoscendum est medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve spacium est, intra quod si quod auxilium non profuit, æger extinguitur. Ibi & deliberationi & remediorum mutationi tempus patet, adeo ut raro, si inter initia accessit medicus, obsequens æger sine illius vitio pereat*. Neque tamen existimandum, in hisce curationibus naturam plane non succurrere, sed potius ita sentiendum, naturam & horum morborum & harum passionum curam absolvere, non vero solam, sed arte adjutam. Unde etiam multum interest, quam naturam in hisce languoribus medendi nactus fuerit artifex, si enim plane imbecillis, debilis & languida fuerit, si motus naturales prorsus deficiunt, fibræ penitus tono ac robore exutæ, viscera obstructa & corrupta sunt, nihil efficere potest: ergo & ars sub favore naturæ militat, & sub ejus præsidio morbosas depellit ægritudines. Quin etiam quod maximum, in horum quoque morborum curatione imitari debet naturam. Hæc enim motu fibrarum auctiori, humorum motu intensiori facto, & excretionibus liberioribus & liberalioribus acutas passiones tollit. Et sane, quæ supra laudavimus medicamenta non alio modo operantur, quam quod cunctantem, segnem & languidam naturam erigant, motus suscitent in solidis & fluidis partibus majores, intensiores, excretoria aperiant, & ipsas excretiones adaugeant. Propterea & acutæ & chronicæ passiones motu adaucto curantur.

32. Verum enim vero neque in acutis passionibus natura semper sola bene peragit negotium suum, sed utique & ars ut ipsi subveniat eamque adjuvet necesse est. In inflammationibus præsertim viscerum & in corporibus sanguineis V.S. maximum & necessarium est præsidium, & sine ea sæpe etiam inter initia præcipue morbi repetenda vix peripneumonia, angina, uteri & renum inflammatio feliciter curantur. In febribus synochis & ardentibus magnum quoque a V. Sne. peti potest auxilium. In variolis, morbillis, imo intermittentibus febribus utile sæpius est sanguinem detrahere, si vasa nimium ipso turgent. Non directe quidem sanguinis missio tollit febrem vel inflammationem, sed tam symptomatum vehementiam avertendo, quam circulum humorum promtiorem efficiendo magnum in curando momentum affert. In sanguinis nimio per pulmones, per uterum, per hæmorrhoides profluvio sanguinem mittere convenit, ut impetus fluxionis a parte laborante avertatur. In gravioribus artuum vagis doloribus solamen ingens sæpe affertur, si sanguis mittitur.

33. Emeticorum quoque prudens usus multum naturam adjuvat in medendis acutis passionibus, ubi colluvies est ex intemperantia & diętę vitio plurimarum sordium acidarum, biliosarum, viscidarum in febribus, sive malignæ fuerint, sive intermittentes, sive lentæ. Necessarium tum est, ex duodeni & ventriculi sinu has sordes exonerare, ne plus oneri sint naturæ, peccantem materiam foveant, augeant, & graviora symptomata inducant. In variolarum & morbillorum morbo emetica divinam sæpe ferunt opem, quippe natura sæpius in principio hanc evacuationem intendens medicis viam monstrat. Certissima & multiplici experientia compertum est, a medicis Berolinensibus peritissimis, secure non modo, sed cum magno etiam levamine & in principio & in medio ac declinatione morbi dari emetica, prudenti & parca manu porrecta. Experimentum id jam tribus vicibus fecimus felicissimo successu tribus in infantibus, periculose ex variolis decumbentibus. Hi maxime circa tempus suppurationis summa anxietate, inquietudine, difficultate spiritus cum suffocationis metu & virium jactura correpti, data quarta parte tartari emetici in liquido, per sedes & vomitum incredibilem viscidi humoris copiam excreverunt, unde mox cessantibus symptomatibus viribusque receptis vitæ periculo erepti fuerunt. Tentavimus id paucis abhinc diebus in infante trium annorum. Laborabat non ita pridem morbillis, qui quarto die, ipsis jam se ostendentibus mirum cœpit languere cum spiritus difficultate, somno fere nullo eoque pavido. Mox algebat, mox incalescebat corpus, dedimus septimam partem grani tartari emetici cum aliquot guttulis essentiæ castorei & cochleari aquæ menthæ, a cujus usu non vomuit, sed ter dejecit per alvum copiosam viscidam viridissimam male olentem materiam. Factum exinde, ut mox resumeret vires & meliuscule se haberet, largiter in cute protrusis maculis. Hæret utplurimum, ut nostra fert sententia, fomes plurimorum exanthematum, variolarum, morbillorum, purpuræ primis in viis, & quam maxime in flexura duodeni, & ex lympha salivali & bile corrupta producitur: quin etiam observavimus, insultus arthriticos consuetos perpetuo fere mitiores, quando statim inter initia leni emetico, vel solo vel cum laxante mixto prima regio sordibus evacuata fuerit. Novimus chronicam purpuram non prius corpus deseruisse, quam post simili modo factam per vomitum expurgationem. Faucium periculosæ inflammationes, aphtæ sordidæ acutis & malignis febribus non raro supervenire consuescunt, nullam aliam ob causam, quam quod morbi tempore ob alvi per aliquot dies adstrictionem sordium corruptarum subnata fuerit in intestinis copia. Juvat ibi quoque lenioribus clysteribus, salibus abstersivis corruptam materiam detergere & educere. Contumacia intermittentium sæpius non nisi emeticis & ex metallorum familia

milia sumtis purgantibus vincitur. Pestis, dysenteria etiam contagiosa utplurimum mineram ac fomitem alit primo in intestino: unde quæ blando vomitu hanc ipsam evehunt dare consultum est, experientia id attenta ac frequenti confirmante. Sæpius factum, ut unico emetico & subsecuto sudorifico in principio febris malignæ dato, totius morbi vis & impetus simul & semel sublatus fuerit.

34. Magna quoque est vis & efficacia sudoriferorum & diaphoreticorum, quorum prudens usus naturam in morbis acutis egregie adjuvat. Unicum auxilium in peste in sudoriferi potentis, quale est acetum alexipharmacum, matura exhibitione positum esse, omnes uno ore affirmant. Malignæ quæcunque & quæ associantur inflammationibus, continuum eorum, quæ diaphoresin clementer movent, usum, quo nec quicquam datur præstantius, postulant. Blande enim & successive materia maligna corrigi, & stasis sanguinis dissolvi amat. Nitrosa etiam magna sunt remedia, quibus naturæ languenti in acutis, ubi ingens æstus & quasi interiorum incendium jungitur, succurrimus, id quod obtinet in ardentibus, cholericis, inflammatoriis febribus, necnon in tertiana continua æque ac intermittente: sedato sanguinis vehementiore æstu, omnia pacatiora fiunt & expeditius morbus procedit ejusque sanatio. Fixiora terrea, temperantia, diluentia, in acutis, quibus exanthemata sociantur, ab acri caustica materia subnata, admodum sunt proficua. Hujusmodi etiam in fluxionibus acribus, diarrhœa, dysenteria dare pernecessarium est. Neque anodynis, præcipue correctis carere potest peritus medicus in juvando naturæ opere circa sanationem acutorum occupatæ. Commendamus hujus scopi causa theriac. cœlest. Wildegansii pilulas, & emulsiva papaveracea. Ubi enim atrocitas dolorum & spasmorum urget, & ex hac metus est febris gravioris, vigiliarum, delirii, aut convulsionum, jucundissimum hæc ipsa afferunt allevamentum. In dysenterico etiam fluxu pulcherrima hæc sunt medicamenta.

35. Multum quoque medicus præstare & naturæ auxiliari potest commodo regimine, quod sæpius plus valet remediis pharmaceuticis. Ita non modo proficuum sed & necessarium est in omnibus inflammationibus & febribus exanthematicis, præsertim in principio & statu, moderatiori calore frui lecti & hypocausti, in puro & temperatiori aere versari in quiete & transpiratione servare corpus, cavere affectus & omnem excessivum internum & externum calorem. Imperandus quoque semper tenuis victus, & humidum largius offerendum, circumcidendum vinum & excludenda omnia, quæ valde nutriunt. Expedit quoque nosse, quomodo æger se habere debeat circa morbi declinationem, circa critica tempora, quod excretiones non sint sistendæ nec ad inconvenientia loca urgendæ, sed immoderatiores placide moderandæ. In blanda diaphoresi corpus semper servandum, quam temperatioribus analeptis jusculisque calidis excitare convenit. Quæ cuncta satis superque declarant, utique & artem valere ac medicinam in acutis passionibus persanandis, non modo ad evitanda pericula, sed & ut celerius ac securiori via secunda recuperetur valetudo.

36. Ex his jam dictis clarissime intelligitur, naturam in negotio sanandorum morborum corpori eximio esse præsidio, dum ipsa sola nonnullos curat. Vidimus quoque ingentem artis medicæ præstantiam in adjuvandis & moderandis naturæ conatibus, vel etiam in excitandis languentis & quiescentis naturæ officiis, ut tam naturæ quam arti sua constet laus, sua gloria. Sequitur jam ut etiam de artis medicæ præstantia in avertendis morbis dicamus. Profecto hoc in negotio medicinæ usus eminentissimus. Cum enim certum sit & a rebus, quæ appellari solent a medicis non naturales, aere, victu, motu, excretis, retentis, animi affectibus, & quæ sunt generis alia, pendere sanitatem & mor-

bos proficifci; certe ut ea fciamus quæ profint & noceant humanis corporibus, & fpecialiter certis fubjectis, pars medicina eft utiliffima. Natura hic nullum felectum novit fed prudentiæ opus eft, ut fcrutemur eas res, ratione & experientia in confilium ducta. Et ita præfcribere fanitatis leges convenit, ut imminentia mala avertere poffimus, profecto enim medicinæ ingens ufus eft in præfervandis adfectibus, & utinam majori ftudio ac labore hanc medicinæ partem agitarent illi, qui medicinæ fcientiam fibi vindicant, utinam etiam qui fanam & longam vitam ducere exoptant, medicos peritos confulerent, vel fui ipfius corporis medici effent. Poteft ars medica tollere morbos, fed longe potentior valet eos præcavere & ut ne fiant impedire. Eft quoque tutius cavere, ne corpus in morbos proruat, quam ipfos præfentes depellere. Quid aer, quid aqua, motus, victus, animi tranquillitas, cibi quantitas & qualitas, quid V. S. purgatio, abftinentia, balneorum, aquarum falubrium, thermarum ufus hac in re poffit, iis non ignotum eft, qui harum rerum naturam, operandi modum, vires, effectus & naturas hominum accuratius perfpectas habent.

37. Neque etiam promifcue omnibus corporibus idem regimen vitæ convenit, fed etiam in eo neceffarium eft diftinguere fubjecta. Rectiffime enim Hippocrates: Corpus, inquit, a corpore, natura a natura differt, & fæpiffime quod alteri inimicum, alteri eft amicum. Quam maximopere igitur in hac re commendamus, naturas hominum fcrutari atque cognofcere. Omnes quidem hoc clamant uno ore, fed quid intellectum hoc ipfo velint, deftituti claris rationibus applicare non fatagunt. Ex iis vero, quæ fupra pofuimus, haud difficile erit ea explicare. Qua propter naturam corporis humani cognofcere fignificat, noffe vires, noffe robur partium, atoniam vel motuum ataxias. Ad cognitionem quoque naturæ humanæ pertinet, habitus corporis fcientiam in numerato habere, quænam fit vaforum copia, amplitudo, vifcerum conftitutio, qualis fanguinis copia, temperies, mixtio, qualis fit ejus motus & circuitus, quod ex pulfu, calore & tranfpiratione judicamus, qualis fit tonus ventriculi & inteftinorum, quod ex appetitu, digeftione & alvi excretionibus patet, qualis habitus animi fit, & fimul corporis, ad has vel illas paffiones: quales ingenii vires, inclinationes; quæ etiam cuncta corporis naturam, fibrarum motum ac tonum & humorum circulum manifeftant. Jungi hifce omnibus debet parentum conftitutio, folum natale, ætas, vitæ genus, clima, victus, quæ univerfa mirifice naturam corporis immutant; & ut rem in pauca contrahamus, cardo univerfæ fcientiæ medicæ unice in eo verfatur, ut naturam hominum in ftatu fano & ægroto perfpectam habeamus, & quomodo arte, i. e. motus & medicamentorum præfcriptione, nec non ipfa manuali operatione *eam adjuvare debeamus*.

Finire placet noftram differtationem veteri Medici Damafceni dicto: *aph. 23. 24. Victus & natura curant morbos, medicus utriufque minifter eft, proinde fi naturam juveris, medici munus præftiteris. Id enim folum eft officium medici. Si naturam fuccumbere permiferis, nihil egeris, & carnificem magis quam medicum repræfentabis.*

DIS-

DISSERTATIO II.

DE RECTA ET SIMPLICISSIMA NATURÆ MEDENDI METHODO.

§. I.

QUemadmodum ineffabilis sapientia, in universa rerum naturalium œconomia, cuncta certo numero, mensura ac pondere administrat, & nihil sine ordine, sine fine, sine causis fini proportionatis perficitur; ita quoque in œconomia corporis nostri vivi & sani omnia, quæ fiunt, certo ordine certoque causarum nexu atque successu continentur. Vita & sanitas a convenienti structura solidarum & dispositione fluidarum partium, a certis quoque motibus, quibus separantur utilia & inutilia excernuntur, dependet. Neque aliter amissa sanitas recuperatur, vel morbus, interitum corpori minitans, profligatur, nisi sub certo motuum ordine, successu, seu tempore. Sive enim natura sola, quæ sæpe optime gravissimis morbis medetur, sive arte adjuta sanet morbos & ab interitu & causis lædentibus corpus vindicet: certa semper methodo, certo ordine, certo tempore, certis motibus causæ morbificæ oppositis id perficit. Hanc itaque methodum, qua ipsa natura felicissime utitur, hunc medendi ordinem, is, qui artis opera feliciter exercere cupit, maxime omnium exquisite nosse debet, quia solidior medicus sine ejus cognitione nihil cum certitudine, cum securitate, cum promtitudine in curando expedire potest. Equidem nullus fere medentium est, qui sine methodo in curando se procedere fateatur, sed omnes eam summe esse necessariam asseverant. Quisque, qui rationalem medicinam profitetur, clamabit, causas morborum removendas & ob id apta remedia invenienda esse: sed sicuti in genere id recte dictum est, ita postmodum in applicatione miras hallucinationes & ingentes errores animadvertimus. Quisque enim fere, pro suo captu vel arbitrio aut hypothesibus, sive potius principiorum fictionibus & pro doctrina a præceptoribus hausta, diffidentes & quæ explicari minus queunt, morborum sibi fingit causas, unde non potest aliter fieri, quin etiam in remediis inveniendis, inque iis adplicandis non una & constans sit consensio, quod non in mediocre medentium, neutiquam vero in artis, quæ firmis gaudet fundamentis, opprobrium & ægrotorum damnum vergit. Recte enim, effato HIPPOCRATIS, *lib.* I. *de victus ratione* §. 15. *medicorum controversia justam ignorantiæ suspicionem, eorum vero concordia magnam spem ostendit*. Jam maxime id dictum valere debet de medendi morbis methodo, in qua si dissentiant medentes, non leve ignorantiæ vel incertitudinis indicium est. Quis enim sibi persuadeat, sub tanto dissensionum numero & contraria sententium divortio veritatem, quæ una est, non multiplex, quæ simplex & facilis, non conficta, non perplexa, consistere possit?

2. Nos itaque, sicuti non sine singulari auxilio divino didicimus in medicina, sive ad theoriam sive ad praxin pertineat, omnes hypotheses, quæ nonnisi principiorum fictiones sunt, & sub quibus veritas & certitudo stare nequit, contemnere, imo nihili habere: ita in pathologicis seu legitimis morborum caussis adquirendis & remediorum prudenti administratione hoc tenendum esse plenissime statuimus. Et sicuti in tota medicina explicanda, sive in iis rebus, quæ ad interitum vel salutem corporis pertinent, nullo alio, quam unico, eoque verissimo, simplicissimo & quod in natura corporis nostri continetur, hactenus usi sumus principio & nihil aliud est, quam sanguinis & humorum liber & moderatus ex debita partium solidarum constrictione & dilatatione proficiscens

progressivus motus: ita etiam ex hoc ipso vera medendi via ac methodus est deducenda, imo rectissime inde deducitur. Quodsi enim verum est, uti verissimum, quod sine arte & ope medicorum sæpius felicissime gravissimi morbi sanentur & ægrotantes solius naturæ & corporis viribus sani fiant & ab interitu vindicentur: quod si etiam verissimum est, naturam prævalere arti, quæ tantum imitatrix & adjutrix esse esse debet: rectissime sane concluditur, eam methodum, qua natura sola curat morbos & cujus auctor sapientissimus Deus est, cognoscendam ac imitandam esse. Hanc itaque naturæ in morbis curandis methodum, quæ viam curandi artifici medico monstrat, invenire ac perscrutari & certas inde medendi leges & regulas concinnare, instituimus.

3. Prius vero quam certam & rectam morbis medendi viam ac methodum exponamus, scopo nostro maxime conveniens erit, eum ordinem ac modum ostendere, quo corpus nostrum, in se maxime corruptibile, a corruptione præsentanea perpetuo vindicetur sive vivum ac integrum maneat: siquidem vix alia methodus, sed fere eadem est, qua corpus a morbis & morte præservatur, & qua ipsi morbi, sive potius eorum causæ, expugnantur & a corpore depelluntur. Consistit vero totum mysterium, arcanum & artificium quo conservatio corporis & morborum sanatio perficitur, in eo tantummodo machinæ nostræ, ingeniosissime elaboratæ, apparatu atque structura, ut sanguis & reliqui fluores perenni ac libero inque orbem vergente motu ac cursu progrediantur, eorumque utiles partes in usum segregentur, inutiles vero, excrementitiæ & superfluæ, per varia & convenientia loca atque emunctoria, foras ejiciantur, idque beneficio simplicissimi motus dilatationis & constrictionis, qui in motricibus & elasticis cordis & arteriarum atque fibrarum machinis viget. Quamdiu itaque hi motus integri sunt & recte procedunt & vita & sanitas, sive vigor & integritas actionum, tam corporis quam animi adest; simul ac vero ii conservatorii & vitales motus, vel in parte vel in toto corpore, exstinguuntur, mors & fœda corruptio sequitur. Quapropter, si corpus ab excrementitiis sordibus non recte & sufficienter liberatur, morborum semina producuntur, quæ, ad ἀκμὴν perducta, motibus, qui fiunt secundum naturam, turbandis & pervertendis, in quo morborum formalis ratio consistit, apta atque idonea fiunt.

4. Neque vero tantum vita & sanitas a debitis egestionibus humorum impurorum dependet; sed & opus est, ut in eorum locum rursus benigni & temperati substituantur. Quodsi enim corporis nostri conservationem, sive vitam ejusque causas, paulo accuratius intueamur, continuo fluxu & refluxu, sive circulo: posthæc influxu, & effluxu, sive ingestionibus & egestionibus eam contineri recte animadvertimus. Quid enim manifestius est, quam jugi illo & perenni progressivo & intestino calido sanguinis motu humores benignos ac temperatos, quales ad naturam corporis integram servandam requiruntur, successive salsos, intemperatos adeoque inutiles & effœtos reddi & propterea e corpore eliminandos esse? Quid porro clarius est, quam quod in eorum locum rursus benigni, gelatinosi, blande temperati per alimentorum ingestionem ac digestionem, surrogari debeant: quod si non accidit, totalis tandem virium defectus & postea presso pede subsequens mors exspectanda est; unde non sine magna ratione peritiores medentum, eos morbos, qui diuturnum internum calorem, cum plenaria appetitus destructione junctum habent, periculosissimos dijudicant.

5. Ecquis itaque est, qui non clarissime perspicit, integritatem corporis nostri in debitis ingestionibus & egestionibus unice consistere & ex hisce quoque male se habentibus, morborum, imo mortis originem ac fontem esse derivandum? Cogitet itaque quisque velim, hominem robustum, qui ad debitum corpo-

corporis augmentum pervenit, sub tanta & quotidiana ingestorum copia, quæ intra septimanam in nonnullis vel ad centenarium se extendit, pondere notabiliter non crescere. Quid aliud exinde dijudicare possumus, quam copiæ eorum, quæ ingeruntur, excretiones exquisite respondere debere. Structuræ itaque corporis nostri artificium eo maxime collineat, ut ingestioni, digestioni alimentorum, utilium separationi & inutilium excretioni vacet, unde tantum colatorium, excretoriorum & emunctoriorum apparatum undiquaque conspicimus.

6. Nihil itaque ex dictis clarius elucescit, quam plurimorum morborum originem ex eo petendam esse, quod humores inutiles, impuri, superflui, non recte & convenienter ejiciantur, sed remaneant, & copia pariter ac perversa mixtione & temperie motus ordinatos turbent & benignos vitales succos contaminent: ex copia enim & impuritate succorum periculosæ in vasis & visceribus stagnationes, infarctus, stases, tubulorum minimorum obstructiones, indurationes subnascuntur, quæ almæ morborum, tam acutorum quam chronicorum, genitrices sunt, siquidem humorum stases acutas, eorum vero stagnationes & viscerum obstructiones chronicas magis passiones ingenerant & causarum morbificarum generationem absolvunt. Quid jam clarius & evidentius est, quam morborum præservationem in eo unico requiescere, ut ingestiones naturæ cujuscunque corporis convenientes fiant, evacuationes vero debito modo, quantitate, proportione, loco, perficiantur. Quapropter sapientissima natura, sive conditio & ordo motuum, quo natura morbos præcavet, præmonstrat quoque medico viam, quid in negotio præservationis a morbis agere, intendere vel moliri debeat. Quod si enim id consilio suo recte perficit, ut boni & temperati succi corpori accedant, omnes vero inutiles & superflui secedant, recte officio suo in eo functus est.

7. Opere jam erit pretium perspicere, qua ratione & qua methodo ac via ipsa natura, cui plane mirabilem in sanandis morbis energiam veteres adscripserunt, corpus a morbis & causis morbificis liberet: eo, quod cognitio hujus methodi, qua natura utitur, ad imitandum, vel ad naturam deficientem adjuvandam medico summe necessaria judicatur. Omnis autem perfecta morborum sanatio, & sana ratione id dictante, & auctoritate optimorum medicorum adsentiente, hæc est, ut causæ, quæ œconomiam motuum naturalium turbant eamque prorsus pervertunt, e corpore removeantur atque ejiciantur. Rectissime enim, docente GALENO *Lib.I. methodi medendi: Perfecta curatio a causis exorditur*. Et secundum CELSUM, *is recte curat, quem causæ origo non fallit, quia causæ investigatio ejusque primordia & occasio in affectionis & remediorum cognitionem amplissimam deducunt*. Et perite FERNELIUS *Lib.I. Cap.IV.methodi medendi* adserit: morbos absque causarum præcognitione nec præcaveri, nec feliciter curari posse.

8. Quodsi itaque sola natura, sponte & suis viribus usa, sine ope & arte medici & sine medicamentorum apparatu, morbos subinde sanat, & ægros in integrum restituit, idque causas morborum in totum removendo præstat, jure meritoque quæritur: quænam sint illæ morborum causæ, & quo modo, & quo ordine ac methodo eæ a natura vincantur. Jam vero supra dictum est, & iterum monemus ac repetimus, sicuti naturæ nihil magis est ad conservationem corporis amicum, quam motus, tam progressivus, quam excretorius: ita ipsi nihil esse infestius & destructioni invehendæ aptius, quam sanguinis & humorum quietem, stasin, stagnationem, extravasationem, vasorum occlusionem, impurarum sordium retentionem, viscerum indurationem: siquidem hæ ipsæ causæ efficacissimæ sunt ad motus febriles, spasmodicos, convulsivos, in quibus cunctis maxime motuum morbosorum natura consistit,

inducendos, neque minus illæ putredinem & corruptionem, quæ & mixtioni humorum & structuræ solidorum infensissima est, producunt, quam recentiores medicorum malignitatis nomine insigniunt.

9. Hæ sunt præcipuæ, quibus corpus humanum adfligitur, morbificæ causæ, quas utique removere oportet, si officio suo in curando natura recte persungi velit. Jam vero ad id exsequendum non convenientius excogitari poterit medium & remedium, ipso motu tam solidorum, quam fluidorum auctiori facto. Is enim ejus indolis est, ut humores subsistentes, eorumque stases & stagnationes, e sede sua movere, resolvere, in motum redigere & obstructiones vasorum reserare possit. Is quoque densos, crassos ac immobiles humores fluxiles mobilesque reddit: is denique valde idoneus est, ad copia delinquentes humores vel sanguinem per congrua loca evacuandum, ne minus ad excrementitios, serosos, salsos humores, per diversi generis emunctoria, proscribendos, biliosos & viscidos per alvum, salsos aquosos per urinam, subtiliores per universale illud cutis emunctorium excernendo.

10. Jam vero memoratu admodum dignum est, omnem morbificam causam, sive quantitate seu mole, sive temperie & activitate infensa sit, principaliter agere & afficere partes subtiliori sensu & motu præditas, quales nerveæ & membranaceæ sunt, quas moleste distendit, lancinat, vel erodit aut comprimit, & hac ratione in illis ipsis reactionem quandam sive motum, qui a naturali deflectit, intensiorem, qui in spastica fibrarum constrictione consistit, suscitare. Hæc spastica partium motricium & musculosarum ac nervearum constrictio veram motuum morbosorum, proximam & formalem causam fere unice constituit & absolvit. Hæc enim ipsa est, quæ omnibus motibus, qui alias secundum naturam & ordinem fiunt, turbandis & pervertendis apta est. Hæc functiones & actiones partium lædendi invertendique potentia valet: ex hac denique omnium symptomatum, quæ morbis sociantur, origo petenda est. Hic vero spasticus motus, quod plane mirabile, idem ille quoque est, quo natura utiliter utitur ad ipsam causam morbi, quæ motus hos morbosos suscitat, vincendam ac jugulandam, inque eo certe infinitam divini architecti sapientiam & providentiam in construenda machina nostra admirari oportet, quod motus morbosi subinde remedio & præsidio sint ipsis morborum causis corrigendis & removendis.

11. Cum vero hic magnum arcanum naturæ in medendo, & res maximi momenti proponatur, utique non alienum, sed scopo nostro maxime consentaneum fore judico, si mentem nostram circa hoc negotium paulo pressius explicemus. Observatur nempe in omnibus motibus morbosis & paroxysmis spasmus, & hic recte primo universalem & particularem, deinde in salutarem & perniciosum dispescitur. Universalis, si totum vasorum genus, præcipue vero cor & arteriarum ac fibrarum systema, adfligit, & per constrictionem præternaturalem earum systole & diastole majori facta sanguinis progressionem velociorem reddit, recte dicitur febris, quam pulsuum frequentia, quæ ex singulorum celeritate nascitur, certissime indicat. Sæpe ille spasmus tantum in certis partibus consistit, quas constringendo coarctat, sanguinisque liberum progressum impedit, adeoque inæqualem sanguinis circuitum efficiendo, sanguinis copiam ad alias partes apertas magno cum impetu urget. Et hæc spastica affectio particularis maxime partes nervosas & membranaceas obsidet, ut sunt, ventriculus cum toto intestinorum volumine, in quo tragœdiam suam frequentissime ludit, quod morbi illi spasmodici, qui mali hysterici vel hypochondriaci nomine veniunt, pathematum diversitate satis superque clarum ac perspicuum reddunt.

12. Visitur hic spasmus in omnibus hæmorrhagiis, nimiis sanguinis ad partes

tes

tes congestionibus, humorum decubitu inque omnibus doloribus, anxietatibus, excretionibus suppressis. Hic spasmus vehementior, si duram matrem, quæ totum cerebrum ac cerebellum involvit & nervorum omnium, imo ossium membranas constituit, ferit, non modo celerrima fluidi nervei per totum membranarum & nervorum systema fit trajectio, sed & citra voluntatem artus vel constringuntur, vel distenduntur, aut validissime commoventur, & sic epilepsia, sive convulsio universalis, nascitur. Hi sunt præcipui illi motus naturæ, qui in morborum impetu vel paroxysmo nunquam non advertuntur.

13. Sequitur jam, ut paulo accuratius intueamur, quinam ex hisce motibus morbosis saluti & causis morborum removendis apti sint, & quinam potius ad perniciem & corporis interitum, adeoque ad ipsam mortem, tendant. Error enim est ad praxin cum ratione exercendam valde noxius, omnes morbosos & maxime febriles motus esse in se & sua natura salutares. Salutares itaque spasmos & motus morbosos dicimus, qui ita sunt comparati, ut causam morborum, sive spasmodicorum motuum auferant, quod optime efficitur, si humores stasin vel stagnationem concipientes resolvuntur, acres, caustici temperantur & corriguntur, & qui ad excretiones peccantis materiæ vergunt eliminantur. Exitiosos vero & multum periculi habentes eos spasmos & motus judicamus, qui cutem & omnis generis emunctoria constringunt, materiam peccantem intus detinent & ad ima viscera & interiora vitalia pellunt neque eam evacuant. Et sicuti salutares sanitas, ita perniciosos mors subsequi solet.

14. Equidem ea indoles atque ingenium est omnium spasmorum, ut ab ambitu corporis ad interiora sanguinem & humores pellant, ut emunctoriorum minimos ductus constringendo excretiones quodammodo sufflaminent, attamen hi salutares fiunt, si certa temporis periodo ac termino emunctoria antea constricta rursus relaxantur, plus aperiuntur & motus postea sanguinis atque humorum major ad corporis ambitum & partes externas fit, transpiratio augetur, sudor fluit, urinæ crassæ minguntur & alvus excrementa biliosa viscida copiose deponit.

15. Ex his itaque excretionibus, quæ certis temporibus & diebus morbos & spasmos subsequuntur, salutarem horum motuum effectum & dextrum eventum dijudicamus; unde has excretiones medici criticas appellare solent, quia morbum judicant. Solent autem hæ ipsæ, si salutariter eveniant, die maxime impari, qui criticus dicitur, accedere, qualis est tertius vel dimidius septimi, septimus, nonus, undecimus, decimus tertius, siquidem in hisce diebus vel ad mortem, vel ad sanitatem morbi fit inclinatio. Quodsi enim hisce diebus symptomatum notabilis est remissio & excretiones sequuntur, optimum salutis est signum: si vero symptomata adhuc persistunt, spasmi urgent & excretiones non animadvertunt, certum periculum est exspectandum. Quin imo hisce diebus mors ut plurimum morbi tragœdiam claudere solet. Ex hisce itaque clarissime intelligimus, plures motuum morbosorum, quamvis in se & sua natura a regula deficiant, dirigente sic divina providentia, sæpissime esse salutares causisque morbificis expugnandis idoneos morbisque optime mederi; hinc jam fit perspicuum, qua ratione recte natura morborum medicatrix a sapientioribus veterum medicorum salutetur.

16. Igitur arcana illa & a Deo corpori humano indita methodus, lex ac norma, qua & secundum quam ipsa natura medetur morbis, in eo maxime versatur, ut a causa morbi, sive mole sive virtute & potentia peccet, motus spastici in genere vasculoso & etiam membranoso excitentur, qui ad ipsam causam morbi removendam vel convenienti tempore ejiciendam spectent. Hi si felicissime succedunt, sola natura curat morbos & medicus tantum spectator est, si autem sola id non præstare potest, medicus illam viam ac methodum sequi, naturam

turam adjuvare, impedimenta tollere, motus moderari vel excitare, ad convenientia loca materiam ducere, ab incongruis reducere, variis remediorum generibus debet. Et in eo jam unice medentis auxilium, intentio & sanandi ratio conquiescere & fundata esse debet, ut methodum naturæ, si occupata est, ad materiam subsistentem dissolvendam, removendam, corrigendam & per convenientia loca debito tempore expellendam, prudens medicus observet, sequatur, adjuvet, vel eandem in salutarem finem dirigat.

17. Quum autem verum fundamentum rationalis, certæ, tutæ & innoxiæ praxeos in hac naturæ methodo situm sit, non sine singulari fructu atque utilitate fore judico, si paulo specialius hic agamus & quibusdam exemplis sententiam nostram clariorem reddamus. Animadvertimus videlicet, sanguinem in vasis, præsertim in sexu sequiori, ætate juvenili, habitu corporis existente spongioso & molli, vitæ genere delicatiori & quietiori, statis temporibus vel temporum periodis, vere maxime & autumno, redundare, stagnare, & hinc inde in vasis majoribus impeditius moveri, quo fit, ut excitetur spasmus, qui ima abdominis maxime petit, unde dolor circa lumbos, flatulentia in abdomine, alvi adstrictio, extremorum refrigeratio, urinæ tenuitas visitur, quo spasmo deinde & compressione venarum in mesenterio & abdomine efficitur, ut sanguis majori nisu & impetu in feminis ad uterum, in sexu nobiliori & provectiori ætate ad hæmorrhoides, in adolescentia ad caput & nares pellatur, hinc majori ibi facta collectione, vasa extrema intra tunicas teneriores narium, ani vel uteri jacentia, nimium distenduntur, & tandem aperiuntur atque notabilem sanguinis copiam effundunt. Ecquis est, qui non hic animadvertat, salutarem & utilissimam hanc sanguinis esse excretionem, quia liberat corpus a sanguinis copia, quæ libero vitalis sanguinis progressui contraria fuit, ingens corpori periculum minitando. Si itaque hic sola omnia natura recte in movendo & excernendo exsequitur, nihil moliri debet medicus. Quid enim imprudentius excogitari potest? quid magis methodo sanandi contrarium est, ac si medicus has excretiones salutiferas externis vel internis constringentibus, aut motus hos sistentibus, opiatis, anodynis, cohibere velit? Nihil enim certius est, quam gravissimos & summe periculosos morbos apertissime inde progenerari. Et, quoniam salutares ejusmodi sanguinis evacuationes sunt, quinimo a plurimis malis liberant, hinc si non recte procedant, quid faciendum sit medico, ipsius naturæ methodus sanaque ratio dictitat. Vel enim motus isti spastici non sunt sufficientes ad sanguinem expellendum, vel sanguis nimis crassus, tenax ac viscidus est, vel viæ, per quas debet fieri evacuatio, obstructæ aut constrictæ sunt: unde videmus emmenagogorum moderatiorum cum sufficienti humido, item pôtus thee, coffee, balneorum fotuum eo tempore, quo natura molitur excretionem, esse usum efficacissimum.

18. Quodsi vero non sanguinis copia peccat, sed potius serum acre, causticum membranosis partibus insidet imi ventris, & enormes sanguinis profusiones in impuris, cachecticis corporibus concitat, quemadmodum id sæpius fieri animadvertimus in purpura, variolis, morbillis, in corporibus potissimum scorbuticis & arthriticis, tunc minime salutares, sed potius exitiosæ excretiones habendæ sunt, eo quod non removendæ causæ morbificæ, quæ tenuissima materia acris est, accommodatæ sunt, sed sanguinem, qui potius servari debebat, una cum viribus effundunt. Tali itaque in casu medico omnino opera danda est, ut qua fieri potest celeritate, has perniciosas ejectiones compescat, quod tamen non violentia, non stypticis & constringentibus expedire consultum est, sed potius spasticæ stricturæ sunt relaxandæ, humor acris insidens tem-

temperandus, discutiendus, quod non commodius ac diaphoreticis cum anodyno junctis præstatur. Eadem ratio est excretionum sanguinearum, quæ ex obstructione, induratione, vel infarctu viscerum nascuntur in cachecticis, hydropicis, tunc enim sanguinis rejectiones per nares, per hæmorrhoides vel etiam per vomitum frequentiores maxime detrimentosæ esse solent, quia non auferunt morbi causam, sed potius vires consumendo tristiorem morbi exitum procurant.

19. Maxime vero omnium febres tam acutæ, quam chronicæ ex eorum morborum numero sunt, qui frequentissime salutares corpus a præsentanea noxa vindicant. Febres enim sunt illud medium seu potius remedium, quo natura subinde ad depellendas morbificas causas feliciter utitur. Sunt vero identidem motiones febriles salutares probe distinguendæ a perniciealibus quæ magis interitum, quam salutem adferunt; siquidem illæ ejus sunt indolis, ut causis febrium expugnandis aptæ sint, hæ vero potius majorem corpori noxam vires detrahendo inferunt, tantum abest, ut causæ febrili auferendæ sufficiant. Pleræque ex febribus acutis inflammatoriæ sunt & fixam stasin sanguinis in tubulosa partium aut viscerum substantia pro causa agnoscunt, quæ dum spasmum in universo genere fibroso & vasculoso suscitat, sanguinem per totum systema vasorum celerius pellit & majori sanguinis ad partem inflammatam adfluxu utique fit, ut sanguis subsistens & firmissime inclusus successive abstergatur, eluatur, resolvatur inque ordinem redigatur, quod plerumque circa septimum diem, si recte & ordine res procedit, accidit. Et si tunc spasmus cum omnibus symptomatibus ipsaque febre remittit, cortex cutis glandulosus relaxatur, transpiratio restituitur, sudor fit liberior & hac ratione sub febrili commotione generatæ multæ excrementitiæ salino-sulphureæ sordes solius naturæ beneficio utiliter evacuantur. Et hac naturæ methodo plures, præsertim plebeji, fine ullius Medici ope, sæpe feliciter ex febribus, præsertim continuis, evadunt.

20. Hæc naturæ methodus curandi quam maxime medico monstrat viam, quid in hujus generis febribus facere vel omittere debeat. Lex enim curandi hæc est: impactus tubulis sanguis successive & paulatim citatiori sanguinis appulsu resolvendus est. Ex eo jam facile colligitur, quia a sanguinis abundantia, qua nimium vasa distenta sunt & turgent, impeditur sanguinis per partem inflammatam liberior transpulsus, ut potius exinde major sanguinis in parte inflammata fiat stagnatio, ipsaque inflammatio incrementum capiat, tali in casu nihil præsentius esse, quam providam sanguinis detractionem, eamque non procul a parte affecta institutam, partim ut major stasis & inflammatio impediatur, partim etiam ut liberior universo sanguini cursus & transgressio per partem affectam concilietur.

21. Tum & illud ex prima & principe morbis medendi lege naturę addiscimus, non valde nimiam esse sanguinis quantitatem exhauriendam, siquidem detracta nimia sanguinis copia non sufficiens fit ad partem affectam ejus appulsus, quo tamen stasis, quæ causa morbi est, dissolvi debeat. Quare graviter ii peccant medici, qui in febribus inflammatoriis, quando sanguis deficit, repetitas moliuntur venæsectiones, quibus nihil aliud perficiunt, quam ut inflammatam partem celerrime ad sphacelum perducant. Et quia sanguinis decenti & crebriori appulsu pars a periculosa stasi liberari debet, facile patet, eum medicum egregie naturæ auxiliari, qui partem affectam emolliente fotu, cataplasmate & temperato calore fovet: sicut contra ii gravissime delinquunt, qui vel stupefacientia, sedativa, infrigidantia, vel etiam nimis calida spirituosa adplicant. Et cum in minimis & capillaribus vasculis sanguis & humores stasin ac inflammationem concipiunt atque ex his ipsis eluendi sunt, per hæc tamen sanguis crassus & densus difficillime

lime transit, facile apparet, ea omnia, quæ humores fluxiles reddunt, quæ diluunt, humectant & immodicum calorem, quo serum tenue absumitur, contemperant, remedia esse convenientissima: contra omnia, quæ humores incrassant, quæ calorem augent, humidum absumunt, uti opiata & calidiora sudorifera in omni inflammationum genere noxiosissima esse.

21. In exanthematicis febribus, quæ jungi solent variolis, morbillis, purpuræ, petechiis, bubonibus pestilentialibus, serum sanguinis causticum, acre, tenue, in partibus membranaceis præsertim in ventriculo & intestinis acerbas spasticas constrictiones, nec non humorum ad varias partes congestiones efficit, simulque febrem accendit, cujus beneficio sanguis, a partibus exterioribus ad interiores, ubi materia peccans hæret, appellitur, ut copiosioris seri & sanguinis adfluxu materia acris caustica temperetur, corrigatur, resolvatur & apta ad excernendum fiat. Quod si naturæ beneficio id feliciter accidit, spasmorum omniumque fere symptomatum fit remissio, pori & tubuli subcutanei relaxantur & sanguinis ad summam cutem & ambitum corporis fit major adfluxus, unde materia morbifica caustica ibi secernitur. Ita sæpe naturæ solius beneficio pestis & variolæ & morbilli citra singularem apparatum medicamentorum sanantur. Bene enim SANCTORIUS S. 1. a. 139. monet: *plebejos magis liberari a peste, quam divites, qui multis medicamentis utuntur*. Quodsi igitur hac via, quæ Deum auctorem agnoscit, natura sola hos morbos curat, utique etiam medicus, qui naturæ minister nuncupatur, huic viæ insistere debet, si natura sola id perficere impeditur. Regula namque exanthematicis hisce febribus medendi hæc est: materia acris caustica vitalibus partibus inhærens, uberiori sanguinis appulsu contemperanda est, ut apta ad excretionem per ambitum corporis fiat.

23. Ex quo jam conficitur: omnia ea, quæ ad contemperandam materiam acrem faciunt, & quæ succos sanguini dulces, gelatinosos, benignos ingenerant, naturæ vacillanti egregie opitulari. Hinc patet, præstantissimum in hisce morbis usum esse decoctorum, quæ leniunt & demulcent acrimoniam, qualia parari solent ex dactylis, ficubus, radice scorzoneræ, chinæ, rasura cornu cervi, glyzyrrhicæ, floribus papaveris rhœados, semine fœniculi. Patet quoque porro, plane eximium esse usum bezoardicorum, quæ fixioris indolis sunt & acrimoniæ humorum temperandæ egregie serviunt. Neque ex dictis amplius obscurum esse poterit, quam valde graviter & perverse in curando procedant ii, qui statim ab initio, antequam materia cocta, temperata & ad exclusionem apta reddita fuit, sudoriferis valentioribus & expellentibus hos morbos tractant, quibus nihil aliud efficiunt, quam ut acerbiora symptomata ipsamque mortem funestam accersant. Ulterius ex jam dictis elucescit, cum materia excernenda sit per cutem, quæ ejus congruum est emunctorium, nefarios eorum esse ausus, qui eo tempore, quo transmitti ipsa debet ad habitum corporis, valentiora purgantia, diuretica aut emetica, vel etiam acida refrigerantia aut opiata propinant, aut corpora aeri libero exponunt.

22. Quodsi quæstio moveatur: num in dictis morbis sanguinem mittere aut alvum ducere vel vomitum proritare conveniat? solvenda hæc ipsa identidem est ex naturæ solemni curandi methodo. Nimium abundans sanguis quando ob spasmum febrilem ad interiora reprimitur, non modo liberior ejus transitus per partes membranaceas nervosas, quas materia morbifica occupat, necessarius impeditur, sed ulterius ingentes & periculosæ in capite inque pectore congestiones & exinde immodicæ hæmorrhagiæ vel inflammationes aut deliria oriri possunt; quare tali in statu ad hæc avertenda convenientissima utique erit sanguinis missio, quæ ipsa quoque, experientia teste, variolarum felicem exitum sæpius egregie secundat. Quod

vero

vero attinet ad emetica leniora & evacuantia, hæc quidem directe ad deliniendam & ad exitum disponendam materiam exanthematicam nihil faciunt; quod si vero prima regio saburra vitiosorum vel biliosorum vel acidoviscidorum humorum obsessa est, utique & hanc inter initia morbi expurgare oportet. Spectat huc *aphorismus* 22. HIPPOCRATIS l. 1. materiam in principio morborum acutorum evacuandam esse si turgeat, & quidem hanc ob rationem, ne ad massam sanguinis delata attemperationem materiæ causticæ ejusque exclusionem impediat.

25. Sunt quoque arthriticæ, rheumaticæ & catarrhales febres ejus ingenii, ut plerumque salutis & remedii quidpiam secum habeant. Peccat in his morbis maxime copiosum serum excrementitium, tenue, salsum, quod ob segniorem factam transpirationem retentum & ad interiora, atmosphæra præsertim per ventos boreales compressa, repulsum, in glandulosis asperæ arteriæ vel faucium locis vel membranis articulorum aut musculorum hærens identidem ibi spasticas stricturas exercet, unde extremorum horripilatio, refrigeratio, lassitudo corporis gravativa, appetitus prostratio, alvi constrictio, frequentior ad urinam stimulus, calor sub vesperam & noctem auctior, sternutatio, tussis, dolor artuum, subsequuntur. Nihilominus tamen sub hisce motibus contrariis, qui vergunt ab ambitu corporis ad interiora, latitat quoddam remedium; nam largiori seri & sanguinis, ad partes quæ stimulo salino agitantur, adfluxu uberiori reddito, tubuli spasmo constricti ampliores fiunt & materia caustica attemperatur sive coquitur, atque adeo hæc ipsa ad excretionem cum copioso humore viscido in tussi & coryza, vel ad exhalationem per cutim in arthritide & variis rheumatismi speciebus idonea redditur.

26. Hic processus naturæ iterum monstrat medico, quid in ejusmodi morbis prosit vel obsit, & quid facere aut omittere debeat. Prima enim & præcipua ejus cura esse debet, ut remediis acrem, salsam materiam contemperet, deinde ut non prius quam ea cocta & maturata fuerit, ejus ejectionem moliatur. Tum ut per convenientia emunctoria ac loca ejus excretionem promoveat, minime vero eam ad alia incongrua excretoria per improvide adhibita moventia, purgantia, emetica trahat. Denique ut nullo modo peccantis materiæ excretionem, quæ optime per transpirationem transit imprudenti topicorum, adstringentium ac repellentium usu impediat.

27. Maxime omnium vero intermittentes febres remedii & præsidii quidpiam pro conservatione corporis complectuntur. Plerumque contumaces intermittentes, quales sunt quæ autumno oriuntur vel hyeme adfligunt, & quartanæ domicilium ac sedem causæ altius in visceribus, in hepatis nempe, lienis ac pancreatis obstructione & infarctu infixam habent, quod vel ex eo cognoscitur, dum vel sponte vel improvida medicina tractatæ facile in icterum, anasarcam, asciten, tumores pedum œdematosos, ingentem lienis tumorem transeunt, eaque corpora, quæ sanguine crasso abundant, maxime infestare solent. Jam vero nihil, quod magis idoneum sit ad obstructiones has viscerum & infarctus resolvendos excogitari potest, quam celerior & citatior sanguinis ad hæc viscera abdominis appulsus ac motus, quo egregie obstructiones expediri & humores in ordinem ac motum redigi possunt; hinc etiam fit, ut etiam felicissime sponte sæpius desinant ejusmodi febres. Quia vero obstructiones graves a sanguine nimis copioso & crasso minus dextre superantur & sub frequentibus paroxysmis ipsa sanguinis & humorum massa valde consumitur, vel intemperiem calidam biliosam contrahit ipsæque vires simul exhauriuntur, utique medico incumbit, naturæ optimum processum opera & arte sua, quantum fieri potest, secundare omniaque auxiliorum genera eo dirigere, ut obstructiones & infar-

infarctus viscerum beneficio febrilis motus melius expediantur.

28. Huc pertinet maxime prudens & circumspectus pro diversitate corporum usus salium aperientium, quæ humores colliquant & dissolvunt, decoctorum & infusorum, quæ ex radicibus & herbis amaris & aromaticis incidentibus balsamicis composita fuerunt, congruorum quoque evacuantium, ut sunt nostræ pilulæ balsamicæ, item mercurialium rite præparatorum usus: quæ debito tempore & ordine administrata medicamenta utique ad debellandas has contumaces febres & ad corpus ab imminentibus periculis præservandum magnæ efficaciæ sunt. Contra vero clarissime quoque ex his dictis dilucescit, quam nefaria & perversa ea intermittentes contumaciores sanandi sit methodus, quæ mox in principio purgantia validiora & emetica, item sudorifera, opiata & adstringentia, in quorum classem rectissime etiam chinachinæ refertur, liberaliori dosi commendat. Nihil enim aliud inde efficitur, quam ut obstructiones contumaciores reddant, pessimas recidivas vel mala longe graviora accersant, quæ nullam postea sanationem recipiunt.

29. Dantur vero adhuc aliæ & plures salutares motiones & egestiones, quibus natura stimulata, ut sic loquar, a causis morbificis, eas foras ad habitum corporis felicissime protrudit, sicuti videmus in cutis defœdationibus, in scabie, lepra, tinea capitis, achoribus faciei & variis exulcerationibus cutis, maculis ad cutem protrusis, tumoribus erysipelaceis, serpiginosis, in quibus affectibus sicuti felicissime caustica maligna materia a sanguine separatur & excluditur: ita infelicissime improvida medicina tam externa, quam interna repellitur, retrahitur, quod nunquam sine maximo vitæ periculo & gravissimis subsequentibus pathematibus fieri solet.

30. Febriles hactenus consideravimus motiones salutares, sive quæ in salutem corporis & causarum nocentium morbificarum propulsionem vergunt, præcipue si prudenti ratione & arte a medico secundentur. Sequitur nunc, ut eas, quæ potius damno & exitio sunt corpori & a quibus nihil boni vel salutaris exspectandum est, accuratiori quadam indagine prosequamur. Cognoscuntur vero hæ ipsæ ex eo, si non removendis causis, a quibus febris oritur, serviunt, sed potius corporis destructionem promovent. Sicuti enim idoneum remedium & recta ac genuina medendi methodus hæc est, quæ ad causas morborum avertendas spectat: ita omne remedium præsertim valens, quod motus vehementes excitat & quod morbificis causis amoliendis minus quadrat, jure meritoque damnandum est. Quodsi itaque intueamur eas febres sive febriles spasticas generis nervosi & vasculosi commotiones, quæ a sphacelo interno, ut sunt malignæ, vel a corruptione lenta viscerum, aut apostemate, ut sunt hecticæ, oriuntur, & quæ phthisicis, cachecticis ac hydropicis superveniunt, certissime eæ ad mortem ducunt, quia reliquias boni sanguinis & vires celeriter ac penitus tandem consumunt.

31. Dein quoque ab adsumto veneno caustico, a læsione vel punctura externa partium nervosarum ac tendinosarum, a calculo in uretheribus stagnante, a bile caustica, vermibus, ab intestino in hernia incarcerato, a gravissimo dolore febres fieri, quas veteres symptomaticas dixerunt, experientia in dies edocet. Sed ubicunque hæ ipsæ accedunt, certe nihil boni, sed plus damni inde exspectandum est; unde qua fieri potest celeritate & dexteritate hi ipsi motus sistendi sunt, quia frustra causis, a quibus nascuntur, opponuntur, quas expugnare nulla ratione possunr, sed potius cum ad affectam & irritatam partem majorem sanguinis affluxum afferunt, ingentem inflammationem, postea sphacelationem concitant. Ita etiam res se habet cum intermittentibus quibusdam, videlicet iis, quæ a transpiratione prohibita, ab iracundia, a cibo cum nausea sumto & male digesto, a saburra vitiosorum in prima regione humorum, a bile acri caustica proveniunt, ubi certe febriles

isti impetus ac commotiones parum faciunt & juvant ad auferendum dictas has causas. Sed potius tunc expedit vel emetico, vel salibus detersivis aut conveniente laxante & acrimoniam temperantibus has causas adgredi & postea, si sponte nolunt recedere motus omnino febriles roborantibus tonicis, inter quæ primum locum cortex chinæ tenet, sistere & componere. Neque semper inconsultum est, ante plenariam causarum febrium intermittentium expugnationem specifica antifebrilia, quæ motus cohibent, interponere, maxime si vires ægrotantis id urgent, & unus paroxysmus alterum brevi tempore excipit. At vero minime conquiescente sic paroxysmo mox desistendum est a remediis, quæ causis dicata sunt, sed potius tunc majori cura eas removere oportet.

32. Reliquum jam est, ut etiam eos naturæ motus validos, qui in membranis cerebri fortiter constrictis incipiunt & totum systema nervorum & musculorum in consensum rapiunt, consideremus, ut sunt epilepsia vel violenti certarum partium convulsivi motus, ut singultus vehemens, immanis tussis, pertinax cordis palpitatio, vomitio inanis, quæ rarissime vel plane non utiles & salutiferæ sunt. Quandoquidem epilepsia, quæ ex doloris sævitia, difficultate dentitionis, torminibus atrocioribus infantum, calculi doloribus vel a vermibus intestinorum tunicas nerveas erodentibus, aut læsione cerebri vel fractura & festucis cranii nascitur, quæ variolis in principio vel fine succedit, nullo modo causæ, a qua suscitatur, amovendæ idonea est. Neque cordis palpitatio, cujus causa utplurimum polyposum intra cordis thalamos hærens concretum est, bono & salutari fine contingit, eo quod validissima hæc commotio hanc causam vincere minime valet.

33. Porro singultus & vomitus inanis a ventriculi inflammatione & virulenta insidente materia frequentius accidit & omni utilitate & medendi scopo destituitur, præsertim quando materia vellicans intra membranas ventriculi hæret, sicuti in purpura repulsa, variolis & morbillis recedentibus fieri solet. Ita etiam tussis illa ferina & sicca, quam dura pulmonis substantiæ inhærentia tubercula generant, nullam utilitatem habet, ut potius vires consumat, vigilias accersat & ventriculum ad vomitum concitet. Neque dejectionum copia cum ingentibus ventris torminibus in dysenteria vel a caustico aeri purgante ullam habet utilitatem, quia non copia humorum, sed maligna qualitas nocet, cui frustra tanta sanguinis & seri expulsio opponitur, qua vires magis pereunt & boni ac temperati humores inutiliter excluduntur. At multo magis usu & fructu illi carent motus fortiores, qui gravem animi affectum, iracundiam vel terrorem subsequi solent, qui adeo intempestivi sunt, ut subinde vitam in summum discrimen conjiciant.

34. Ex hisce jam deductis clarius apparere arbitror, motus morbosos salutares, a perniciosis & exitialibus cum insigni cura esse distinguendos, siquidem illi non facile sistendi, sed eo dirigendi sunt, ut felicius causam morbi oppugnent & corpus sanitati reddant; hi vero, quia bonos succos & vires exhauriant & non nisi perniciem creant, artem & prudentiam medici utique desiderant, ita prorsus, ut, qua fieri potest celeritate, sistantur : quorum tamen causæ, ut simul remediis tollantur, minime negligi debent.

35. Consideravimus hactenus sollicita indagine morbos, qui acuti vocari solent & spectavimus eorum motus, quomodo & quantum ad corporis restitutionem vel interitum tendant. Ostendimus quoque naturam solam hos morbos sæpe feliciter sanare. Sed alia jam est ratio chronicorum, qui a natura sola non vincuntur, sed utique medici opem ac medendi methodum atque scientiam desiderant. Recte enim in præfatione COELII AURELIANI adferitur : *Celeres passiones sua sponte solvuntur, nunc fortuna, nunc natura favente, fluore sudoris, sanguinis vel ventris. Chronici vero solius medici peritiam poscunt,*

cum

cum neque natura , neque fortuna solvantur. Spectat huc quoque verissimum dictum CELSI *Lib. III. Cap.* 1. *p.* 112. *Magis ignoscendum est medico , parum proficienti in acutis morbis , quam in longis . Id enim breve spatium est , intra quod , si auxilium non profuerit , æger exstinguitur . Ibi & deliberationi & mutationi remediorum tempus patet , adeo ut raro , si inter initia medicus accessit , obsequens æger sine illius vitio pereat* . Nam sicuti in morbis acutis vehementes & spastici motus observantur , qui celerius tempora decurrunt, ita in chronicis hi rarius, neque continuo , sed cum notabili intermissione visuntur .

36. Deinde morborum chronicorum generatio successive , acutorum vero sæpe celeriter fit , & illorum causæ plerumque sunt obstructiones & indurationes minimorum vasculorum in emunctoriis & glandulosis visceribus , quorum munus potissimum hoc est , ut excrementitios, inutiles & superfluos pravos humores separent, eosque evacuent . At si horum excretio ab obstructionibus impeditur , ingens & continua impuritas succis infertur , unde cacochymia , sive malum scorbuticum , quod cacochymiæ excellentior gradus est & plurimorum morborum chronicorum primaria & vera origo , provenit . Accedit , quod viscera & emunctoria glandulosa obstructa , indurata , tumefacta , perquam facile in corruptionem putridam , exulcerationem cancrosam, vel in abscessum abeant , aut funestis lymphæ extravasationibus occasionem subministrent . Quicunque itaque medicus hisce morbis mederi vult , id tempestive ut faciat & adhuc inter initia , quando inter obstructionem & remedii efficaciam datur proportio , necesse est . Et quia hos morbos natura motibus suis rarius adgreditur , dum languore potius , & motuum defectu ea corpora laborant , idcirco medicus potius sua arte ac opera & exquisitissimis remediis has longas & contumaces passiones vincere & oppugnare debet .

37. Nunc vero quæstio oritur : qua methodo in sanandis hisce longis morbis uti , & qua via medicus procedere debeat ? Hæc autem , ut paucis rem expediamus , est ipse ille motus , qui vitæ & sanitatis causa & auctor est , sive , ut cum veteribus loquar , ipsa natura , & secundum nostram sententiam liber per omnia vascula ac tubulos itus ac reditus sanguinis & humorum atque salva & illibata omnis generis sordium excretio , quæ functionum corporis nostri integritatem potissimum tuetur . Cum vero dicti morbi ab obstructionibus nascantur , quæ liberum sanguinis cursum ac iter intercipiunt & liberiorem excrementorum sequestrationem & evacuationem impediunt , rectissime hinc concludit ratio , obstructiones , ubicunque etiam consistant , quam fieri potest citissime esse solvendas, atque humores vitiosos & copia ac intemperie peccantes , per congrua emunctoria educendos . Jam vero ipsa sana ratio suggerit , non prius obstructiones vasorum solvi & inutiles humores evacuari posse , antequam hi mobiles , fluxiles & ad excretionem apti redditi fuerint . Frustra enim materiæ motum & propulsionem tentamus , si inepta ad motum fuerit . Omnis itaque scopus, omnis methodus , omnis intentio medentium in sanandis perlongis morbis eo utique tendere debet , ut humores crassi fluxiles & mobiles afficiantur , durities emolliatur , viæ adstrictæ relaxentur , & postea validiori facto sanguinis impulsu & strictura partium solidarum majori impacti humores resolvantur & obstructa reserentur .

38. Ex quibus jam manifesto apparet, quam potens & egregius hunc ad scopum obtinendum thermarum , acidularum & aliarum aquarum medicatarum , infusorum , decoctorum , fotuum , balneorum & omnium , quæ incidente , aperiente virtute prædita sunt , sit usus : & quod ante præparationem & mobilitatem materiæ nunquam validiora , purgantia , diuretica , sudorifera , salivantia , mercurialia , metallica locum inveniant . Quæ regula amplissimi usus in morbis chronicis , scorbuto , lue venerea , hydrope , quartana , melancholia hypo-

hypochondriaca, calculo, asthmate, sanandis magnopere tenenda & custodienda est. Siquidem nihil naturæ adversius & quod magis sanationem impediat, excogitari potest, ac valentioribus evacuantibus uti, antequam viæ apertæ atque liberæ, & materia ad excernendum prompta ac parata fuerit. Quid enim imprudentius est, quam fecibus duris obstructa intestina forti purgante exercere: vel calculum fortiter pellere, ubi a doloris & spasmi atrocia uretheres & viæ urinariæ fuerint spasmo constrictæ calculoque obsessæ; aut aquas hydropicas validiori purgante educere, si humores instar tragacanthæ viscidi intra tunicas membranarum subsistant: vel sudorem pellere summa cute ex spasmo constricta.

39. Ex omnibus itaque hucusque dictis liquido constare existimaverim, medendi cujuscunque generis morbis methodum, quam omni studio & opere sequi & observare debet medicus, in eo maxime requiescere & fundari, ut vel natura vel artis motibus stases aut stagnationes humorum dissolvantur, obstructiones viscerum reserentur & humores impuri excrementitii, qui in vitio sunt, primo ad excretionem præparentur, & postea e corpore debito tempore & per convenientia loca sufficienter evacuentur: ut hac ratione sanguini & humoribus rursus liber cursus cum debitis excretionibus restituatur; quod si accidit, sanitas & integritas omnium actionum ægrotanti corpori rursus accedit.

40. Perspicimus exinde, quam simplex, quam facilis & compendiosa sit ea methodus sanandi morbos, qua ipsa natura sive coordinatio motuum, a structura machinæ nostræ dependentium, quæ infinitam sapientiam Dei ceu autorem agnoscit, utitur & quam identidem ars sequi, adjuvare & imitari debet. Quo facilior autem & simplicior hæc via sanandi est, eo minus cognita, imo abdita plurimis est, qui artem salutarem profitentur & exercent. Quam pauci sunt, qui unquam cogitarunt de naturæ curandi methodo? quare non sine ratione ipsam nos arcanam denominamus, quem titulum etiam maxime ob eam causam, quod, ut omnia arcana, maximi æstimari debeat, quia amplissimi & plane eximii in medendo usus est. Quam plures sunt, qui infelicissimo ausu arcana ad certos morbos curandos, imo universalia remedia ad omnes expugnandos, magno studio ac labore conquirunt? quæ tamen accuratius re perpensa spem plerumque fallunt, imo medicorum ignorantiam manifeste coarguunt, eo quod nulla remedia dentur, quæ certis morbis semper cum fructu opponi possint, sed quæ potius tollendis causis, quarum ingens & diversa est ratio in tam diversis corporibus auferendis accommodata esse debent. Neque etiam medicamenta tantum curant, sed potius ipsa natura per medicamenta convenienter adjuta. Communiter vero medici, quod turpe & pessimum dictu, mysterium hoc naturæ in medendo ignorant, quod tamen ut arcanum esset amplectendum. Quapropter & olim peritiores medicorum methodum medendi verum arcanum nominare non dubitarunt. Cl. SCHERBIUS citante HOFFMANNO in *Institutionibus pag.* 20. hanc ipsam secretum secretorum secretissimum appellavit, & de CAPIVACCIO, eximio Italiæ aevi sui Medico, referunt, quod dicere solitus fuerit: discite meam medendi methodum, & habebitis omnia mea arcana. Et quemadmodum mechanici nihil absque norma & perpendiculo agere debent: ita medicum sine methodo nunquam adgredi debere morbum adseverabant.

41. Tametsi vero cordatiores veterum medicorum exquisita corporis humani scientia, tam mechanica quam anatomica destituti fuerint, nihilominus valde semper in cura morborum erant soliciti, ut naturæ ordinem in ea sequerentur, & occasiones & tempora movendi & quiescendi convenientia observarent, adeo ut nostri temporis medicos hac in re non parum superaverint. Cum HIPPOCRATE semper urgebant: naturam optimam esse morborum medicatricem, eam-

quæ solam multos morbos vincere; item naturam impulsam artis peritis, quæ facienda sint, demonstrare: nihil salutariter fieri posse, nisi quod ipsi naturæ convenienter fiat. Et medicum naturæ ministrum, scribit *Henricus ab* HEER *obs. V.* motum naturæ dominæ suæ observare, nihil ea operante temere mutare debere, nisi ut vel effrenem frenet, vel ut pigriorem excitet. Et DURETUS *de humorum purgatione pag.* 17. prodidit: naturæ imitatorem, observatorem & adjutorem fidelissimum præstare se is debet, qui artis magister præstantissimus dici & esse velit. Legem autem ac methodum naturæ eam esse dicebant, ut coctione & crisi morbos a corpore propulset: perpetuo enim urgebant coctionem, maturationem sive materiæ peccantis correctionem: & fluxilitatem excretionibus semper præcedere debere, hasque diversas operationes naturam statis temporibus perficere ac per convenientia quoque loca excretiones moliri. Motus vero naturæ perniciales habebant, quando illa nec ordinem, nec locum, nec tempus servabat.

42. Veram autem naturæ sanandi methodum, quæ etiam artis esse debet, perpaucis, sed præstantissimi usus aphorismis magnus noster HIPPOCRATES complexus est. Hi aphorismi autem auro cariores mere practici sunt sequentes; videlicet: *aph.* 20. *Sect. I. Concocta medicari oportet, non cruda, neque in principio, nisi materia turgeat.* Et *aph.* 21. *Sect. I. Qua ducere oportet, quo maxime repant, eo ducenda sunt per convenientia loca.* Et *aph.* 9. *Sect. II. Corpora quæcunque quis purgare voluerit, fluida facere oportet.* Item *aph.* 29. *Incipientibus morbis, si quid movendum videtur move, vigentibus vero quiescere oportet.* Et *aph.* 20. *Sect. I. Quæ judicantur & judicata sunt integre, neque movere oportet, neque novare, neque medicamentis, neque aliis irritamentis, sed sinere.*

43. Universalis vero regula practica, quam non satis possum omnibus, qui cum ratione artis opera exercere volunt, commendare, hæc est: quod medicus, quando natura est in motu, movere non debeat. Per motum vero naturæ intelligimus morborum paroxysmos, exacerbationes, spasmos & intensiones motuum in partibus solidis ac fluidis, item quæ ad excretiones nimias tendunt. Nam quando corpus nostrum spasmis & motibus vehementibus agitatur, plerumque exteriores partes cum summa cute spasmo constrictæ sunt, & motus humorum a circumferentia ad centrum vergunt, alvus, renes & reliqua emunctoria propter nimiam constrictionem non rite munere suo funguntur. Nihil jam est imprudentius, quam tali in casu motus producere eosque augere & emetico & forti purgante aut sudorifero valido peccantes humores excludere velle. Quantum damni & periculi exinde miseris ægrotantibus accedat, si in paroxysmis, ubi omnia spasmo constricta sunt, ejusmodi pellentia & moventia adhibeantur, dici vix potest; nihil enim excernunt vel operantur, morbi vero & symptomatum vim certissime adaugent. Quiescendum tunc potius est, vel parum augendum, & tunc plus cunctando proficitur, quam maturando. Rei natura ipsaque ratio dictitat, effrenes motus potius tunc esse moderandos, violentos spasmos sedandos. Unde in omni morborum vigore & impetu diluentia, temperantia, humectantia, blanda diaphoretica & moderate nitrosa ac sedativa non sine eximio fructu exhibentur. Egregie huc quadrat illud OVIDII.

Dum furor in cursu est currenti cede furori;
Difficiles aditus impetus omnis habet.
Adgrediar melius tunc, cum sua vulnera tangi
Jam sinit, & veris vocibus aptus erit.

Opportunum vero tempus agendi vel movendi in acutis est principium, vel quando morbi magna est remissio, in reliquis & chronicis extra paroxysmum & quando spasmorum & motuum vehementium fit intermissio, tunc si opus est

&

& materia turget, eam movere & evacuare oportet, & tunc etiam evacuantia operantur & faciunt, quod facere debent.

44. Postremo, id semper in omnibus evacuationibus tenendum est, monente HIPPOCRATE, ut humores pro diversa eorum conditione per convenientia loca educantur. Nam si arte educendi sunt viscidi, lenti, copia peccantes humores, ut in tussi humida, fluore albo, gonorrhoea benigna, purgante id fieri commode potest, quia coli mucosæ glandulæ congruum omnis muci emunctorium constituunt. Serum copiosius in habitu corporis collectum in cachecticis & hydropicis vel per urinam vel per alvum commodissime educitur, inopportune vero per cutem ejus excretio suscipitur. In hypochondriacorum prima regione ingens cruditatum & humorum acido-biliosorum colluvies hæret, quæ perperam diureticis aut sudoriferis, optime vero clemente laxante per alvum egeritur. Humor biliosus copiosior mediante ira in intestina effusus & acredine dotatus pessimo consilio emetico aut sudorem pellente remedio, consultissime vero præmisso temperante per alvum educitur. Quandoquidem non semel, sed iteratis vicibus tali in casu a validioribus commoventibus funestas ventriculi inflammationes, hecticas febres, partium contracturas & tremores notavimus. Quandocunque fecibus alvinis intestina turgent, perniciosa admodum sunt vomitoria, aut quæ fortiter sudorem movent. Si vero excrementitium serum subtile acre eliminandum est, infelicissime ad alvinam regionem ducitur.

45. Ultimo loco & hanc magni usus regulam practicam notandam esse existimo: quando natura molitur excretiones per loca convenientia, eæ nullo modo sisti vel impediri, multo minus reprimi debent. Quantum periculi ægrotantibus ab imprudenti adstringentium vel repellentium usu in arthritide, podagra, erysipelate, scabie, variolis, antiquis ulceribus, diarrhoea vel catarrho suppresso, gonorrhoea vel fluore albo celeriter cohibito vel excretionibus per sudorem & alvum in febribus acutis interceptis, accedat, tristissima proh dolor indies sæpe in vulgari praxi exempla confirmant. Verum hac vice de medendo generaliter quæ dicta sunt, sufficiant, specialia enim & peculiaria, quæ in cujusvis morbi cura observanda veniunt, peculiarem quoq; tractationē requirunt.

DISSERTATIO III.

DE MEDICAMENTORUM PRUDENTI APPLICATIONE IN TEMPORE.

§. I.

REctissime agnovit sapientissimus Salomo, in universo omnia stato tempore fieri & solere & debere, eaque arreptis quasi ex hujus alteratione occasionibus tandem fixam & propositam suæ quoque mutationis metam attingere. Neque minus inter salutaria & albo calculo notanda septem sapientum Græciæ apophthegmata illud Pittaci principem sibi vindicat locum: *Tempus cognosce*, quo ipse vult, ut in eo maxime mortales cogitationes defigant omnemque navent operam, quo omnes quas moliuntur actiones, desideratum ut finem attingant, justo & opportuno tempore fiant. Ea nempe est a sapientissimo universi conditore rerum omnium connexio, coordinatio & harmonia, qua singulæ ad certas statasque temporum vicessitudines ortum, incrementum, vigorem & statum imo quoque decrementum habeant, adeo ut res secundum diversa temporum momenta diversas nanciscantur ad certum finem & scopum aptitudines. Id quod uti ubique extra nos videmus, ita quoque in nobis animadvertimus, certum tempus requiri ad conceptionem, formationem, gestationem fœtus in utero. Certo ac stato tempore moveri incipit infans in utero, certo tempore affectat exitum: eruptio dentium sua habet tempora & hominis nutritio & auctio certis

absolvuntur temporibus: intellectus & judicium certa saltem ætate eminet: pubertas seu ad generationem aptitudo certo incipit & finitur spatio: in sanguine & humoribus certa temperies ac dispositio sub pueritia, sub adolescentia, sub virili & extrema ætate subnascitur: chylificatio, sanguinis circulatio, secretiones, quo spectant etiam menses, certa mensura motuum ceu stato tempore continentur & absolvuntur.

2. Neque minus in statu præter naturam morbi alii infantili, alii juvenili, alii senili ætate sunt familiares omnesque definita & certa habent tempora & principium & incrementum, statum seu subsistentiam & denique decrementum & finem. Morbos recurrere certis horis, certo die, certo anni spatio & accuratissime statas suas servare periodos res apertissima est. Porro omnes in morbis motus excretorios, quique vel ad salutem, vel ad mortem tendunt, natura certo tempore instituit: sic enim variolæ sua tempora habent eruptionis, suppurationis & deflorescentiæ, morborum solutiones per sudorem, urinam, diarrhœam justo fiunt tempore. Uno verbo: natura in omnibus operibus suis & maxime in sanitate hominis conservanda & morbis curandis mensuræ, numeri, ordinis & temporis est observantissima, decernente sic liberrima voluntate omnipotente naturæ Auctore, omniumque qui fiunt in universo, motuum causa prima & principali.

3. Quæ cum ita sint Medicus, qui præter scientiam a prudentia maxime commendandus est in curationibus suis ad tempus respicere, illoque opportune uti debet. Id quod jam dudum antiquissimus sapientiæ medicæ parens HIPPOC. confirmat qui *Lib. IV. de rat. victus p. 56. scribit: In omnibus morbis præcipue in acutis, potissimumque in quibus vehementia febris subest, tempus adhibendi medicinam maximã habere facultatem.* Idem Lib. I. aphor. I. conquestus est: *Occasionem medendi esse celerẽ seu momentosam.* Vult Divus ille Senex momentum temporis ab ipso medico sæpius tam in apti remedii præscriptione, quam in illius applicatione arripiendum esse: nam in momento, imo sæpius in puncto vita & mors hominis consistit & magnum emolumentum, imo grande periculum corpori inde contingere potest; ut adeo occasio medendi curationis non inepte diei possit anima; deinde occasio præceps & momentosa est, quæ difficillime revocari potest, qua elapsa inclinatio nonnunquam fit vel ad mortem vel ad deterius, nam alium statim morem, aliam naturam, alium motum assumit ipse morbus, & alia subito mutatio in corpore nostro advertitur. Propterea sapienter, *Pindarus* ἰατρὸς ἐπιπαρίστατος; nec inconcinne ait Poeta:

Temporibus Medicina juvat, data tempore prosunt,

Et data non apto tempore vina nocent.

4. Et certe non minima prudentis medici nota est, si rationem temporis in applicationem medicamentorum habet sollicitam, maxime cum præsentissimum alias remedium hoc tempore prosit & proficiat, alio autem assumtum maximum damnum afferat morbumque deteriorem reddat. Optimum hinc medicamentum est, quod opportune datur, & revera in apta remedii contra morbum inventione & in legitima ejusdem ratione temporis applicatione vera medendi methodus, rectum medici judicium & felix curæ successus consistit. Et quamvis sexcenta contra unum morbum habeamus remedia, nisi illorum applicationem ratione ordinis, doseos, & maxime ratione temporis compertam habeamus, certe nihil laude digni in medicationibus præstare valemus. Sed mirandum est & turpe dictu, silere hic pene omnes medicorum & Practicorum libros, & quam scitu res est necessaria tam profunde eam silentio esse sepultam.

5. Accedit adhuc: quum medicus naturæ, quæ effato magni HIPPOCRATIS *optima morborum est medicatrix*, sit minister & imitator, eo magis opus est ut ad ipsius motus, ad tempora, quibus illa ad sanandum uti solet, attendat & respiciat, ipsamque

que in operando juvet: *Nam felix medicatio cui adjutrix natura succurrit, irrita vero quę repugnante natura tentatur. Medicinę leges naturę legibus consentaneas esse debere jam dudum* Fernelius *in Pręfat. Lib. 1. Therapeutices dixit.* Uti enim in macrocosmo solis, lunæ, siderumque cursus & conversiones, tempestatum mutationes, oceanique æstus & reciprocatio ex ordine certo & constantia immutabili reguntur: sic etiam in microcosmo consilio rectaque ratione natura prudenter administrat & providenter tutatur omnia, ac stabili quadam & rata lege actiones suas perficit: quum autem naturæ nulla cognitio vel voluntatis quoddam arbitrium insit, secundum quod omnia administret; facile apparet, naturæ ordinatos motus & summam illam ipsi insitam vim, qua existunt, conservantur & administrantur singula, dependere a divina quadam mente architectrice & conservatrice, ut eo ardentius majorique cum sollicitudine medicus naturæ salutarem ductum scrutari, illum sequi & imitari teneatur.

6. His decursis plenius jam ipsa adeunda est tractatio de medicamentorum secundum certa tempora applicatione. Et quoniam ex superioribus didicimus naturæ ipsi inditam esse vim se conservandi & motus certo tempore efficiendi in sui conservationem & causæ morbificæ remotionem: medicus omnino ceu minister naturæ ante omnia naturam ægrotantis corporis cognitam habere, motus naturæ inordinatos sistere & nimis languentes promovere, impedimenta tollere & materiam motibus vitalibus convenientem suppeditare & præcipue tempora, quibus natura in morbis sanandis utitur, observare debet; secus si fecerit præter & contra naturam facit & frustra tentat omnia. Primum itaque officium medici est, ut in tempore præveniat morbo, nam in tempore hic prævenire omnium rerum est primum: Nimirum quia omne illud quodcunque temperiei, mixturæ & motui partium machinæ fluidarum incongruum, improportionatum & inconveniens, simulque activitate lædendi quadam imbutum est, causam morbificam constituit & motus naturæ turbare morbumque producere aptum est, hinc medicus id ante intimam cum succis vitalibus mixtionem in principio avertere, sicque morbo prævenire studeat & allaboret. Natura enim adhuc vigens medicamento adjuta facilius expugnare morborum poterit, ac si nimium morbo delassata ac fracta est: hinc affectus qui aliquantulum protrahitur & levioribus præsidiis tempestive sumtis sanari potuerat, vix nisi valentioribus & difficiliori negotio profligandus est.

7. Experti id sæpius sumus in febre lenta & corporis consumtione, quæ post intermittentes diuturnas vel perperam curatas ex saburra vitiosorum humorum primas vias occupante nascitur: si protinus in initio leni quodam emetico depleamus ventriculum & primam regionem a colluvie vitiosorum humorum, prævenire possumus huic febri quæ non raro periculum ingens habet conjunctum; quod si vero increverit, & sanguinis crasi destructa solidarum partium substantiam consumserit, & emetica & omnes purgationes adhibitæ mortem citius accersere consuescunt. Miasma aeris vehiculo haustum & cum salivali humore in ventriculum delatum conveniente emetico alexipharmaci conjunctione nobilitato statim exstirpari potest commodissime: ita plures a morbis contagiosis, peste, dysenteria maligna, morbo Hungarico servari & liberari possunt: Quod si autem jam vitales corporis humores, infecerit ac disturbaverit, abstinendum ab omni purgatione est ceu summe nociva, inordinatos magis motus in sanguine & genere nervoso excitante. Sicut enim in omnibus heroicis ac magnæ activitatis remediis: ita maxime in emeticis usurpandis ratio temporis habenda est exquisitissima: Ita antimoniale emeticum non multo post vehementem iram exhibitum lethale utplurimum & instar veneni habēdum est. Vidimus hoc modo plures in funestam ventriculi inflammationem vel in graves passiones chronicas, phthisin, hecticam

præcipitatos. Idem vero remedium tertio vel quarto post iram die adhibitum tantum abest ut noceat, ut potius humorum colluviem biliosorum expellendo a febre lenta aliisque chronicis malis corpus immune præstet.

8. Maxime vero omnium dignitas & utilitas φλεβοτομίας ex admirandis curationibus morborum præservatoriis clarissime elucet. Hydrops, phthisis, hectica sunt omnium consensu ex insanabilibus præcipui, sed persacili negotio, convenienti medicina in tempore adhibita, ut V. Sne. & sufficienti diluentium, qui viscidos humores dissolvunt, usu averti possunt felicissime. Nam eorum originem si spectemus, ea potissimum ex plethora vel ex largiori potu frigido corpori ex fortiori motu vel iracundia incalescenti aut sudanti immisso repetenda est. Molestissima illa & contumax affectio, quæ vulgo dicitur hypochondriaca, uti facillime præcaveri, ita difficillime si inveteraverit & radices egerit, curari potest; siquidem hæc ipsa plerumque ex vita deside & immobili, nimia ciborum, qui flatus, cruditates ingenerant alvumque adstringunt, voracitate, vel ex perperam tractatis & male curatis febribus intermittentibus, aut excretionibus sanguinis aliorumque humorum criticis retentis prognascitur. Quare solo motu & exercitatione corporis sufficienti, ciborum abstinentia, aquarum & maxime mineralium potu, sanguinis decenti missione, item rhabarbarinis & temperatis stomachicis roborantibus in tempore adhibitis certoque & longo satis tempore continuatis, eam optime vinci ac superari posse multiplici sane experientia confirmatum habemus. Sed dolendum magnopere est, quod plurimi ægrotantium non statim medicum accessant & consulant, imo magis adhuc dolendum, quod plures medicorum ex perversis suis ad usum nihil pertinentibus, quas in academiis a Professoribus in praxi minus versatis didicerunt, opinionibus gravissimorum affectuum initia, quæ plerumque parva sunt & levia, non recte intelligant, adeoque φλεβοτομίας salutaris & rectæ medendi methodi ignari ex minori deterius subinde malum efficiant.

9. Notum porro Medicis imo mulierculis notissimum est, quod gravidæ atque inprimis plethoricæ quæque mobilioris animi sunt, si semel abortum passæ fuerint, repetitis vicibus in eum facillime recidant. Eundem tamen primis mensibus tempestivis remediis & crebriori, sed moderatiori sanguinis in superioribus partibus missione, bono diætæ & vitæ regimine atque linimentis spirituosis roborantibus arceri posse, itendidem experientia multiplici edocti sumus. Denique & medicis & mulierculis non ignotum esse arbitror, puerperis, maxime ex retentis vel suppressis lochiis, graves imo funestas sæpius affectiones, acutas nempe inflammatorias febres vel sine vel cum purpura junctas, affectiones cardialgicas, syncopticas, suffocativas supervenire, quibus tamen omnibus prudens & peritus medicus sectione venæ, blandis temperateque balsamicis laxantibus & antispasmodicis mature & tempestive, aliquot post partum diebus, exhibitis occurrere & prævenire potest quam felicissime.

10. Præstantissimum utique & magnæ efficaciæ præsidium ad morbos graves sanandos est V. S. opportuno tempore administrata, quæ neglecto tempore tanquam gladius est in manu furiosi. In acutis & inflammatoriis febribus, præsertim synochis, quæ mane exacerbationes suas habent, inter initia V. S. eaque, urgente necessitate, repetita faciliorem efficit morbi progressum provehitque in diebus criticis solutionem, cum contra ex præpostera ejus administratione quam facile circa diem criticum septimum contentiones motuum hæmorrhagicæ sed irritæ & subsequentes mentis abalienationes tanquam mortis prodromi obtingant. Ad intermittentium tam tertianæ quam quartanæ contumaciam infringendam, non alienum est, ubi sanguis nimium abundaverit, venam secare, sed hac cautione, ut nunquam fiat circa frigoris & horripilationis, tempus, multo minus eo præsente.

sente. Graves exinde convulsivas partium tractiones cum summa præcordiorum anxietate, difficili respiratione summoque virium lapsu multoties vidimus & observavimus. Affectus catarrhales, rheumaticos, arthriticos, erysipelaceos & ipsam quoque podagram, V. Sbus debito tempore ac mensura admissis, accedente simul accurata diæta, potu diluenti & sufficiente nec non corporis motu, in totum averti posse tam certum est quam quod certissimum. Sed paucioribus minimeque iis, qui veræ pathologiæ & genuinæ *ἰατρικῆς* in medendo ignari sunt, id capere concessum est.

11. Fluxus hæmorrhoidalis in consuetis, aut ubi natura jamjam inclinat, bene & sine turbatione procedens a gravibus omnino morbis corpus immune servat. Quum vero ex facili is ipse in ordine, tempore & mensura variis de causis turbari vel cohiberi possit, quam graves & sæpe immedicabiles inde affectus oriantur, dici vix satis potest. Nihilominus pauca sunt remedia, modo debito tempore & ordine usurpentur, quæ salutarem hanc excretionem in ordine servant eamque aberrantem in ordinem redigunt. Ex quibus præcipue sanguinis detractio, conveniens vitæ & diætæ regimen, temperate balsamica & stomachica carminativa primum & principem locum obtinent. Quin imo hæc ipsa remedia, quod probe animadvertendum, prudenter & tempestive adhibita tantæ sunt virtutis & efficaciæ, ut molestissimum hunc fluxum, qui debilis & languidæ naturæ index est, declinare feliciter possint.

12. Porro medicus in morbis, qui evacuationibus criticis ab ipsa natura factis circa certa tempora terminari solent, exquisite naturæ motus servare & tempora criticarum evacuationum in medicamentorum applicatione etiam atque etiam observare debet, ne præpostero illorum usu naturam turbet & a negotio suo avocet. Inter tales morbos criticos morbus variolarum meretur referri, qui distincta sua habet *tempora*, nimirum *ebullitionis*, *eruptionis*, *suppurationis & exsiccationis*. Eruptionem macularum utplurimum circa tertium vel IV. diem natura instituit, occlusis tunc cæteris evacuatoriis, maxime alvo, quo vi unita ad cutis peripheriam materiam morbificam eo felicius propellere possit: quod si quis tunc temporis purgantia & fibras intestinales irritantia adhibendo naturam avocare vellit, in ingens vitæ discrimen ægros præcipitaret, plurimis lethalibus exemplis id satis testantibus: e contrario in principio statim morbi leniora purgantia, primam regionem ab impuris biliosis & viscidis sordibus expurgantia non nocent. Imo observati sæpius sunt sua sponte ægri in principio morbi maxima cum euphoria purgati: nam natura a copia humorum oppressa, jam liberata motus salutares criticos instituit expeditius ad cutis corticem. Atque porro, cum Medicus ante ordinarium eruptionis a natura præfinitum tempus vel regimine calidiori, vel sudoriferis calidis & expellentibus materiam morbificam ad expulsionem foras vult cogere, tum majores turbas concitando, intensiores anxietates accersit & recessionem macularum, quæ vi expulsæ fuerunt, majori cum virium prostratione procreat: qua ratione necari quam officiosissime solent plures hoc morbo laborantes. Præstat potius semper ante eruptionem motus inordinatos sanguinis & humorum restinguere acrimoniamque humorum temperare terreis, anodynis, acidulis, quam regimine calidiori & calidis motus exorbitantes, ardorem & acrimoniam augere & sæpissime lethalia symptomata accersere. Unde quovis tempore variolarum cane & angue pejus fugiendum est regimen nimis calidum. Atque in eo genuina & methodica eaque felicissima variolarum curatio potissimum versatur. Quodsi autem jam eruptio facta est & tumultus naturæ sedatus, non nocebit diaphoreticis blandioribus & absorbentibus, myrrha & croco in exili quantitate adjectis, naturam in excretionis negotio conservare & suppurationem pro-

movere: circa diem autem nonum, cum de novo ab inflammatione & suppuratione suscitentur in sanguine tumultus & motus inordinati, iterum ab omnibus calidis abstinere debemus; tunc enim calida etiam in minima dosi adhibita v.g. Ess. myrrhæ ardorem, dolorem & symptomata exasperare solent.

13. In febribus malignis petechialibus & quæ conjunctæ sunt cum exanthematibus, medicus naturæ crises & tempora exactissime observare tenetur. Hisce in morbis totum ferme negotium curandi incumbit naturæ, quæ si robusta est, si vires corporis conservatrices morbo vincendo pares sunt, si sanguis temperamento quasi alexipharmaco instructus est, sola felicissime sæpe citra medicam opem curare & absolvere sanationem solet. Quicquid enim medicus efficere poterit, id saltim in principio facere debet, plethoram minuendo, superfluos humores evacuando & emunctoria aperta servando: reliquo tempore naturam minime turbare, sed temperatis, terreis, absorbentibus, acidulis & vires reficientibus præsidiis ejus motus circumspecte dirigere debet. Ante omnia autem circa dies criticos se prudenter debet gerere medicus, adjuvando & moderando, non impediendo ipsas criticas excretiones, ita quando circa illud tempus sudor contingit, ut ille moderate, quantum fieri potest, promovendus, vires roborandæ, & stimulus naturæ labascenti addendus sit. Quare circa tempus criseos medicamentum in pauca dosi datum alexipharmacum, diaphoreticum, quale est nitrum cum camphora mixtum, vel sola Essentia scordii, sudorem sæpe calidum copiosum cum virium notabili refectione, somno & pulsu subsequente naturali excitat. Non rarius etiam in febribus malignis solvitur morbus per alvum, quo tempore constringentia vel anodyna propinari nunquam debent, sed tantum confortantia præbenda sunt, ut cornu cervi vel ebur phil. præparatum, succinum, cinnamomum & hujus generis alia.

14. Ante omnia autem id medicus cavere debet, ne in febribus petechialibus medicamentis sudoriferis, volatilibus, calidis utatur; expulsionem enim nimium cum promovent, vidimus fere semper rem non bene successisse: apparent quidem petechiæ, sed cum majori virium imminutione & graviori symptomatum sævitia, ac sæpissime recedunt; satius est itaque ipsi naturæ relinquere negotium expulsionis & lenissime semper procedere. Firmissime enim convictus credo, plures a præpostero calidorum & expellentium usu lethalem sibi diem accersere petechiis laborantes. Spectat huc illud LIVII *Lib. XXII. Cap.* 18. *Medicos interdum plus quiete, quam movendo atque agendo perficere*. Deinde cavendum, ne motus naturæ per purgantia turbentur, ideoque petechiis comparentibus illa omittantur. Id quod locum habet non tantum in febribus acutis & ubi natura per metastasin aut evacuationem præter alvinam adhuc aliam crisin molitur; sed in chronicis quoque v. g. lue venerea, scorbuto, si bubones aut qualescunque excretiones & efflorescentiæ apparent.

15. Equidem multi sunt ex recentioribus, qui dierum criticorum, quos antiquissimi medici admodum respexerunt, existentiam penitus negandam esse sustinere volunt; sed hos ipsos in exercitio artis non satis esse versatos ego quidem convictus sum. Causam hujus præposteræ adsertionis Clariss. BAGLIVIUS Lib. 2. Prax. Cap. 12. egregiam allegare videtur: *Mirari*, inquit, *desinent Practicantes, si hodie nec frequenter, nec perfecte succedant crises, uti olim in Græcia; siquidem illi Græcarum legum ignari, vel obtrectatores a principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, aliisque imprudenter & intempestive adhibitis, ægros suos fere conficiunt, unde impossibile est, ut humores per tam diversas remediorum seditiones distracti, ad criticæ despumationis negotium suo tempore disponantur, neque dierum criticorum regulæ, ab antiquis traditæ, observari queant.*

16. No-

16. Notum est, intermittentes febres non raro spontaneis obortis sudoribus absque ullo medicamento terminari, imo paroxysmo remittente, maxime in tertianis subsequi blandum & calidum sudorem: & vice versa circa tempus horroris & in principio febris nunquam naturam instituere diaphoresin, sed firmissime tunc poros subcutaneos esse occlusos. Unde prudentis medici est, in sanatione harum febrium naturam ceu ducem & viam monstrantem sollicite sequi & imitari: siquidem hæc sibi relicta raro evacuationem movet, nisi materia cocta fuerit. Nunquam itaque tempore inhorrescentiæ vel mox ante illud tutum est, medicamentum sudoriferum idque calidum sulphureum propinare: utpote calor, ardor, oris siccitas, præcordiorum anxietas & irrequieta membrorum jactatio magis tunc incrementa capiunt, omniaque exasperantur: e contrario finito paroxysmo & diebus intercalaribus ubi cutis spiracula hiant & sanguini circulus suus restituitur, diaphoretica cum amaris roborantibus vel specificis antifebrilibus nupta, abstinendo simul ab aere frigido & humido, victu copioso & crasso, acido, sæpius iterumque repetita, præmissa primæ regionis expurgatione, sola frequenter citra recidivæ metum febres etiam contumacissimas expugnant felicissime. Hunc in scopum laudatæ virtutis deprehendi sequens elixir antifebrile, medicamentum in quartanis etiam diuturnioribus utilissimum. Recip. Extracti Scordii, Gentianæ, Centaurii minoris, cascarillæ ana drachmam j. Ess. chinæ chin. Tincturæ tartari ana unc. r. & dimid. Extract. croc. castorei ana gr. X. olei caryophyll. gutt. X. De hoc elixirio sumat æger singulis tribus horis, incipiendo statim post paroxysmum, gutt. XL. cum vehiculo convenienti, ut vino cum aqua diluto.

17. Plures morbi dantur critici, qui cum præcedente horrore, subsequente sanguinis ebullitione, pulsu aucto & excretione ad partes extremas fiunt, uti sunt erysipelas, arthritis, rheumatismus, pleuritis spuria, in quibus, ubi natura secretionem molitur, abstinendum est a V. S. evacuantibus medicamentisque acidis, quæ cuncta perspirationem & motum sanguinis ad externas partes præpediendo materiam corpori infensam intus retinent & funesta symptomata accersere valent. Ad præcavendos vero hos morbos & statim in principio, si plethora adest, V. S. si colluvie vitiosorum humorum prima regio scatet, leniora emetica & per alvum evacuantia &c. locum omnino habere possunt, magis etiam tunc blandiora diaphoretica, uti est Diascord. Fracast. cum lap. cancr. & nitro mixtum, item Decoct. C. C. Scorzoneræ, Rad. chin. chin. conducunt.

18. Ex his jam liquido constare potest, cur in arthritide, erysipelate, externa poros stipantia & evaporationem materiæ peregrinæ prohibentia; sive sint liquida, sive emplastra, tantam noxam creare & symptomata exasperare possint. Nota sunt exempla, quod materia caustica erysipelacea in transpiratione sua impedita medicamentis externis adstringentibus profundius serpserit, ulcera cacoethica, cancrosa, ipsamque gangrænam produxerit. Magis ex usu & re hic sunt, quæ blande poros aperiunt, spicula salina materiæ morbosæ temperant & corrigunt & transpirationem juvant. Talia maxime sunt ipsa sicca vel etiam liquida spirituosa camphorata, non autem oleosa, quamvis sint destillata. Commendari merentur flores sambuci, chamom. vulgaris, melilot. sem. 4. carminat. myrrha, camphora, baccæ juniperi, farina fabarum, crocus, nucista &c. Exemplum aliquod referam. Nimirum vir obesus 40. annorum vivacissimi ingenii, muneri præpositus amplissimo, ex podagra laborans, ab empirico sumptum emplastrum ex alumine, albumine ovi & camphora tempore invasionis parti affectæ applicabat, mox horror ingens, ardor, somnus turbulentus cum affectu comatoso sequebatur, in quo omnis ferme memoria periit. V. Sectione & sudoriferis adhibitis servatus quidem est, ast memoriæ debilitate summa ad hunc usque diem laborat.

19. Con-

19. Constat satis, fœminas singulo mensis spatio, stato suo tempore & circa lunæ phases purgari per uterum ingenti cum naturæ levamine. Optimum itaque stratagema practicum est in mensium evacuatione suppressa, circa tempus illud quo natura consuevit excernere, præmissis prius levibus evacuantibus propinare pellentia & specifica sic dicta emmenagoga. Deinde ut ductu ipsius naturæ obtinere finem facilius possimus, caveant fœminæ circa fluxus hujus ordinarium tempus, ne acidis, viscidis, infrigidantibus & inflantibus cibis abutentes fluxum illum consuetum impediant; mille enim inde oriri solent mala: nec tunc temporis V. S. in manu instituenda est, quæ sistere hunc fluxum protinus solet. Itaque tunc eo motum naturæ dirigat medicus, quo hi fluant, secus frustranei erunt conatus.

20. Denique medicus si recte officio suo satisfacere velit, omni cura & consilio in id debet incumbere, ut sciat quo ordine causæ morborum proximę vel remotæ sint tollendæ, in eo enim versatur magna medici prudentia & felix morborum medicatio. Sic. v. g. in partu difficili pessime illi faciunt, qui non observantes legitimum partus tempus propinant confortantia, calida & irritantia sicque femellas sæpe inebriant, ut deinde motus horrendi spasmodici, vel etiam febres inflammatoriæ post partum invadant. Optimum contra est, expectare legitimum tempus, & cum ipsa natura inclinante promovere exclusionem fœtus, datis tunc genuinis resocillantibus & antispasmodicis. Inter hæc excellit maxime pulv. sequ. cujus usus est probatissimus v. g. R. succini drach. ij. Borracis Venetæ drach. j. & dimid. Croci, fell. anguill. Scrupul. j. Ol. Cinnamom. gutt. viij.

21. Sic quoque porro calculus in renibus existens si intempestivo pellentium & acrium usu in ureteres pellitur, illos pertransiens ingentes excitat torturas, totum nervorum systema sæpius in consensum rapiendo, imo lethalem urinæ suppressionem accersendo. Prima itaque & optima intentio medici hic est calculum illum solidum magnitudinis plus justo majoris prius atterere, comminuere, & resolvere, viasque per quas transire debet emollientibus & lubricantibus probe disponere & aptas reddere, ut sic faciliorem lapis inveniat exitum. Talem in finem jam merentur laudari omnia emollientia, clysteres, oleum amygdalarum duce, it. salina intrinsecus adhibenda v. g. solut. oc. cancr. terra foliata tartari, arcanum duplicatum, sal diureticum medium & neutrum ex sale succini & oc. cancr. paratum, aqua cochlearum, nec non decoctum hederæ terrestris, alkekengi, asparagi, aqua Seleri &c.

22. Affectus cutanei ex sale caustico erodente subnati, quales sunt scabies, lepra, mercurialibus extrinsece applicatis, item sulphuratis egregie sanantur, quod si autem quis illis uti velit ante diminutionem plethoræ & correctionem cacochymiæ debitamque evacuationem, maxima oriuntur mala: observatum namque est malignas febres, paralyses, apoplexiam, lethargum exinde oriri.

23. China chinæ decantatum & revera divinum contra intermittentes præsidium est, præpostera autem applicatione ingentes sæpe noxas creat, dum intermittentes in continuas vel lentas vertit, & firmando obstructiones, periculosiores recidivas, cachexiam, icterum, hydropem gignit, id quod satis historiæ morborum testantur. Et docet experientia, si mox ante paroxysmum, vel quando ægri inhorrescunt, ipsa china chinæ detur, semper exasperari febrem & sæviora fieri symptomata, ita ut hac ratione multos e medio tulerit, annotante sic *Sydenhamio, Tract. de Febribus*. Quod si autem præmissis primam regionem expurgantibus, quæ impuritate facile sordescens mali fomitem præbere solet, ac si vehementia hujus morbi prius infracta, transpiratio liberior reddita atque viscerum obstructio reserata fuerit, laudatus cortex tempore intermissionis crebrius & repetitis vicibus exhibeatur, incipiendo statim post paro-

xys-

xysmum & ad eundem ferme continuando, incredibilem in fuganda febre ostendit efficaciam. Tantum est legitimo tempore propinare remedia.

24. Opium divinas medentibus solet porrigere manus, improvide autem propinatum venenum non raro evadit. Sic in compescendis doloribus chronicis non nisi cute porisque apertis propinari, vel diaphoreticis conjungi debet. Notavi nuperrime feminam, quæ ex cardialgia hysterica laborabat cum alvo clausa ac constricta, cui dum propinabatur extractum opii solutum in essentia castorei, mox tentabatur respirationis difficultate, præcordiorum angustia, virium omnium defectu, pulsu debili, sudore frigido & internarum partium ardore: soluta autem alvo mox protinus remittebant atrocia hæc symptomata. Opiata arthriticorum solent esse solatium, inter initia morbi exhibita, nunquam autem, quando natura in exeretione est occupata juvant; dolorem quidem quodammodo mitigant, vires autem magis convellunt & fixiorem ac diuturniorem reddunt morbum. Opiata vigiliarum certum sunt remedium, horum nihilominus tam pro his quam pro dolore curando administratio, inprimis intrinseca, singularem exigit prudentiam, ne scilicet adhibeantur in morbis acutis instante crisi, utpote quam turbant & inhibent, nec ubi evacuatio quædam desideratur aut speratur, v. g. in pleuritide, ubi quidem in morbi principio refracta dosi talia conveniunt, progressu vero morbi & ubi expectoratio imminent, nocent & suffocant.

25. Res in foro medico notissima est, quantum in pellendis morbis chronicis medicamenta sale volatili oleoso instructa possideant; nihilominus præpostere adhibita ingens damnum creare possunt: Sic sæpius observatum est in morbis, qui ex cruditatibus primarum viarum, humorum cacochymia & viscidarum particularum in sanguine abundantia oriuntur, ante debitam factam alterationem & expurgationem salia volatilia valida non tantum symptomata exasperasse; verum etiam affectus comatosos, imo paralysin, apoplexiam excitasse, utpote quæ impuros humores magis in tubulos corporis tenuissimos intrudunt, & ebullitione intrinsecus aucta, venas dilatant & postmodum aperiunt. Id quod etiam atque etiam tenendum est circa sudorifera volatilia, humores exagitantia, quæ in omni sanguinis & seri impuri exuberantia v.g. in cachexia, in hydrope mirum nocere solent ante debitam evacuationem vel humorum correctionem. Sic quoque in hystericis caute uti debemus volatilibus. Elegantem hac de re historiam B. ETTMULLERUS in Dissertatione de præcipitantium usu & abusu pag. 74. refert: *Fœmina hysterica scorbutica*, inquit, *simulque splenetica, præter sensibilia eaque spasmodica abdominis pathemata ad melancholiam declinabat, una cum mensium ultra tres menses suppressione. Hæc ab exhibito spir. salis Ammon. cum spir. cochleariæ commixto, mirum offendebatur, omnibus symptomatibus notabiliter exasperatis, sed sepositis hisce & datis absorbentibus, martialibus, coralliatis salibus fixis feliciter restituta.*

26. Eadem quoque tenenda est regula circa diureticorum usum, quæ consensu omnium Medicorum, quando ventriculus nimium repletus, vel intestina colluvie humorum consarcinata sunt, nocent: fuge itaque diuretica potentiora in febrium principio, augmento, statu, aut quavis crassorum humorum abundantia, crassos enim & crudos humores ad vias urinarias deturbant & febres, si quæ adsunt, intendunt vel novas pariunt. Sternutatoria in apoplexia ac reliquis soporosis affectibus, si a materia serosa aut pituitosa, circa cerebrum congesta dependent, mox quoque in paroxysmi principio conducunt; sin vero a plethora sanguinisque stagnatione oriuntur, non nisi sanguinis missione aliisque evacuationibus universalibus præmissis, in usum sunt vocanda. Molesti feminis fluxus præsidia certissima sunt os sepiæ, radix tormentillæ, viscus quercinus, succinum, alumen,

terra

terra catechu, quæ egregie sistunt hunc fluxum & fibras relaxatas constringunt, si convenientibus purgantibus, sudoriferis balsamicis ante tractati fuerint ægri, quod si autem prius dantur constringentia, bubones, tumores testium, appetitus prostratus, tormina ventris & varia incommoda oriri solent.

27. Tandem occurrit notabilis quæstio dudum inter medicos agitata, si nimirum indicationes adsint V. S. & purgationis, quodnam remedium sit præferendum? *Galenus* rectissime a phlebotomia semper incipiendum esse judicat, nec sine ratione; a purgante enim commotus sanguis abundans in motus inordinatos facilius exagitari potest. Nam quando per V. S. vasa sunt depleta, purgans felicius & commodius heterogeneas a sanguine segregare potest portiones. Hinc VALESIUS *in methodo medendi L.* 10. *cap.* 2. dicit: *Ego multo consultius puto ubi debilitas non obstat a missione sanguinis clystere uti: quo re jam circa V. S. bene gesta, quod per eam motum exagitatumque est, trahatur in intestina, per quæ & evacuetur, quod sæpius vidimus adeo feliciter cedere, ut evacuatus simul & expurgatus sine pharmaco homo sit.* Laxantia vero commode præmittuntur venæsectioni.

28. Deinde medicus in curationibus suis tempora quoque anni observare debet; pro horum enim varietate ingens & varia alteratio totius corporis fit, medico scitu summe necessaria: imo morbi uti certis anni temporibus saltem sunt familiares & exasperantur: sic etiam alii certis saltim temporibus sanabiles existunt. Omnes morbi fixiores, diuturniores v. g. paralyses, contracturæ, quartana, symptomata hysterica & hypochondriaca, arthritis, podagra, lues venerea facilioris sunt curationis tempore vernali, quam autumnali vel brumali; aer enim subtilioribus particulis lucidis & elasticis instructus tunc temporis motum intestinum sanguinis auget, spiritibus materiam uberiorem præbet & transpirationem magis promovet, quam hyeme, ubi omnia constipata sunt, motu partium fluidarum a centro ad circumferentiam labascente. Sic quoque febres tertianæ & omnes intermittentes citius curantur tempore verno & sub principium æstatis, quam autumno vel hyeme.

29. Deinde circa evacuationes observandum quoque est anni tempus. In morbis chronicis purgatio fiat vere, cui succedat autumnus, eo quod his temporibus peculiarem magis patiantur humores coctionem, & a se invicem secernibiles magis fiant, quam hyeme: æstate vero sanguinis massam jam in motu existentem dissolvant & fundant. Quidam in initio veris, quidam in fine purgandi sunt, seu mense Majo; quandoquidem pro varietate humoris peccantis, vitæ generis & subjectorum, omnibus eodem tempore haud convenit evacuatio, i. e. qui humoribus crassis scatent, in principio veris purgantur, antequam hi deliquescant & morbos pariant; quibus vero biliosi & tenues contigerunt humores, in fine veris purgationem commode ferunt, ne succedente æstate commoveantur. Vomitoria aptius dantur vere & æstate, ubi agiliores sunt humores quam hyeme. Purgantia autem & maxime vehementia in nimio solis æstu vitanda sunt: sic quoque V. S. magis tempore verno & ante æquinoctia quam circa solstitia & media æstate conducit. HIPPOCR. ipse *S.* 4. *aphor.* 4. æstate ἄνω hyeme κάτω potius evacuare jubet. Salivatio mercurialis vere longe felicius instituitur ad curandam luem veneream, quam si nimius adest solis æstus & frigus intensissimum.

30. Observandum quoque est a medico ratione applicationis medicamentorum tempus diei, sic v. g. tempore matutino melius assumuntur vomitoria, quam tempore vespertino aut post meridiem: it. medicamenta stomachica melius operantur, quando ventriculus vacuus est, quam si cibi est repletus. Mane tunditur quoque vena melius, non tamen, nisi ob vires tunc temporis a peracta digestione, item a somno refocillatas & magis vigentes, ita ut hoc diei tem-

tempus videatur correspondere verno. Opiata autem & quæ somnum producunt, melius circa tempus nocturnum adhibentur, quod valet etiam de illis remediis, quæ pituitosorum humorum diffiationi velificantur, quoniam circa noctem gravior & compressior atmosphera transpirationem retardat & pituitosos in corpore humores accumulat; quare etiam omnes catarrhales morbi circa tempus somni exacerbationes suas habent. Idem tenendum circa acidulas, martialia, quæ semper sub auroram felicius operationes suas exerunt, quam si natura jam cibis est fatigata. Diuretica itidem mane exhibeantur, ne, si ventriculus nimium repletus, eorum vis obtundatur, aut si diuretica fortiora fuerint, crudiora alimenta quoque simul moveant. Diaphoretica mane & vesperi commode dantur, hisce enim temporibus sudor facilius promanat, nec ventriculi coctio turbatur. Nec statim ab assumto medicamine ad sudorem urgendum corpus est, sed ad minimum elapso horulæ spatio post, cum sudoriferum massam humorum subiit, illamque exagitavit, alias aut nullus, aut notabiliter enervans prodit sudor. Vomitoria, quarta vel quinta hora ante paroxysmum data cum salib. duplicat. antifebrilib. prosunt: contra vero si bihorio vel ultima hora ante paroxysmum vomitorium exhibeamus, sæpe exasperamus paroxysmum.

31. Lunæ, quæ humorum dicitur domina, positiones & phases attendendæ quoque veniunt a medico, & quemadmodum illa pro diversitate situs varias vicissitudines & mutabilitates, ratione tempestatum, in macrocosmo facit; itemque ratione vegetabilium accretionis: sic quoque in microcosmo idem experiri licet. Docent id dies decretorii critici, qui plerumque circa lunæ mutationē accedunt, item paroxysmi epileptici, qui sæpius stata sua tempora circa lunæ mutationes habent: Morbi ex nervis obstructis, item ex decubitu pituitosorum humorum nati, vel ex glandulis tumefactis & obstructis proficiscentes, circa plenam lunam ut plurimum incrementa sumunt, horum vero imminutio fit sub lunæ decremento. Quantum porro luna efficiat, luculenter apparet ex sanguinis fluxu, qui fœminis omni mensium spatio contingere solet, quique accurate suos servat rithmos, & quæ v.g. purgari solent circa novilunium, illis semper circa idem tempus recurrit fluxus & contra. Strumæ, scrophulæ & pedum tumores majores semper circa augmentum lunæ fiunt; decrescente vero luna decrescunt. Unde optime illi rem agunt, qui in cujusvis ætatis subjecto lunæ decrementum eligunt, si per inferiora evacuandum fuerit. Utut enim in augmento lunæ facilior videatur purgatio, quod humores tunc copiosiores magis existant; adeo tamen tuta non est, ne ad aliquod corporis membrum illi cum impetu ruant.

32. Ultimo tandem circa diætam & victum ægrorum quædam annotanda erunt, nam victus ratio præscribenda etiam est ex morborum temporibus, secundum omnem saniorum practicorum sententiam. In acutarum initio debilis quodammodo esse debet, in incremento lenior, in statu tenuissimus. Bene dicit Fernelius in Libr. 1. methodi medendi p.28. *Cum sævissima symptomata vigent & natura in morbis coctione tota incumbit, alio avertenda non est, neque plenioris cibi coctione distrahenda.* Et quo brevior futurus est morbus, eo victus tenuior pro cujusque temporis conditione imperandus, quo vero longior, eo minus tenuis. Et cum plerique morbi, maxime febres certis horis concitentur vehementius & exasperentur, horum quoque non tantum in medendo, sed in alendo summa habenda est ratio; verissime enim inquit HIPPOCR. Aphor. 2. lib. 1. *In accessionibus cibo abstinere oportet, nam illum adhibere noxium.* Natura enim cibi coctione avocatur a morbo, a causæ morbificæ coctione. Sic observatum sæpius in acutis & malignis est, juscula alimentosa & substantifica, nondum satis morbi vi labefactata, noxia fuisse, naturamque victam, & mortuos fuisse ægros: hine magis vel in decessione vel in declinatione morborum cibus adhibendus est.

DISSERTATIO IV.

DE PRUDENTI MEDICAMENTORUM CONTINUATIONE.

§. I.

VEra medendi ægritudinibus humani corporis methodus uti maxime in eo consistit, ut ex adcurate descripta & pleniori morbi historia causas morbi, ex quibus ortum duxit, perscrutetur medicus, postea iis tollendis apta remedia inveniat eaque convenienti tempore, proportione & ordine adplicare sciat; ita sagacis & periti medentis officium in eo omnino versatur, ut pauca & selecta, usu longo cognita & præstantia medicamenta in familiari habeat usu, neque facile ea mutet, sed tempore, si opus est, satis longo & probe continuato iis utatur. Et profecto quando medicus, quamdiu cum convenienti & accommodato medicamento continuandum sit, recte didicit, optimus & præstantissimus artifex habendus est. Sæpissime contingere vidimus, ut ex probe pensitata & perspecta morbi historia, quæ adhibenda sint ad morbum tollendum remedia, medicus cognoverit; sed tamen ipse nescius, quam diu usus eorum continuandus, fine exoptato plane frustratus est. In præsenti igitur, solidis non minus rationum momentis, quam selectioribus observationibus demonstratum dabimus, quam utile & necessarium sit, modum & tempus, per quod aptum remedium producendum sit, rite cognoscere.

2. Vulgaris & maxime detestandus mos est artem exercentium, ut, ad ægrum vocati, si minus statim singularem a medicamentis exhibitis effectum percipiunt, mox mutent remedia, *& quasi per saltus, ex quatuor mundi angulis*, uti loquitur WALDSCHMIDIUS *in Instit. ration. p. 134. remedia sibi invicem contraria accersant*, non absque magno & sontico ægrotantium damno, quos, si quid aliud, certe talis medicamentorum varietas deprimit atque pessundat. Ipse SENECA *Epist. II. Nil æque*, inquit, *sanitatem ægrotantium impedit, quam remediorum crebra mutatio*. Etenim diversæ activitatis, a diversa textura particularum, ratione figuræ, magnitudinis & motus variarum dependentis, medicamina, non semper principia custodiunt sanguinis mixturæ & motibus vitalibus congrua, sed frequentissime excessivis qualitatibus & virtutibus instructa, hinc nisi recte opponantur causæ morbificæ, contrarias potius, irregulares & anomalas in machina nostra suscitant motiones, benignum morbum in malignum non raro convertendo, ut hac ratione plus officiant ægrotis, quam prosint tales medici. Frequentius etiam per experientiam constitit, ægros tali modo tractatos, cum sanitate redire in gratiam non potuisse, nisi seposito, quibus magis pessundata ac impedita hactenus natura fuerat, remediorum sibi invicem contrariantium usu, quæ deinde ultro ac sponte majores vires recuperans causæ morbificæ mitigandæ vel expellendæ maxime fuit idonea.

3. Præterea, hæc remediorum varietas, ignorantiam medici designat & palam facit certissimam: si enim morbi causam, quæ non diversimoda, sed unica sæpius est, viresque medicamentorum probe pernosceret medicus, non tam fluctuaret in ipsorum usu, sed multo magis judicio practico, recta ratione & experientia suffulto, quod raro fallit, innixus, in circumspecta horum continuatione perseveraret atque persisteret. Hinc non minus eleganter, quam vere, VERULAMIUS: *Varietas*, inquit, *remediorum ignorantiæ filia est*. Præstat itaque omnia remedia nosse, sed paucis, selectis & rite cognitis uti. Pulchra sunt, quæ hanc in rem scribit WEDELIUS *de Medic. Facult. cognosc. & applic. Res se habet hæc*, inquit, *instar amicorum: Magis æstimamus unum vel alterum amicum, quam centum notos, multi etiam amicitiam offerunt, pauci merentur*.

Ita

Ita etiam curiose selectum & expertum medicamentum reliquis omnibus præferendum est.: qui omnes habet amicos, neutrum habet: qui omnia novit, neutrum novit. Verum pace tanti viri dixerim, nec remediorum, etiam optimorum, delectum sufficere, sed multum adhuc interesse, ut noscat medicus iis recte uti, i.e. *sciat, qua dosi medicamentum sit offerendum; quamdiu sit continuandum, & quando ab hujus usu desistendum.* In hisce maxime felicis curationis cardo & arcanum vertitur, & medicamentum tali modo administratum, merito manus Dei auxiliatrix; perverse vero exhibitum, gladius in manu furiosi jure appellatur.

4. Neque priscis medicis remediorum per longam temporis seriem continuatum in curatione morborum usum ignoratum, sed summopere potius commendatum fuisse, insignis præter alia locus apud COEL. AURELIANUM, antiquissimum & optimum historiæ morborum scriptorem, indicat, qui Libr. de passionibus chronicis V. cap. II. p. 562. exstat, ubi annalium medicamentorum, quæ continuo anno in arthriticis passionibus adhibenda sunt, meminit, egregiam in fine adjiciens observationem & judicium SORANI: *Non probandam esse diuturnam medicaminis in omnibus morbis sumtionem, quia nonnulli ex jugi medicamine poto in veteres vel acutas inciderunt passiones, alii apoplectici, alii pneumonici interierunt, quidam continua difficultate spiritus affecti fuerunt.* Sed hæc cuncta utique de remediis validis magnaque corporis nostri tum solida tum fluida alterandi potentia instructis valent, neutiquam vero de iis, quæ per epicrasin leniter operantur, intelligenda sunt. Idem laudatissimus Auctor eodem loco hæc habet: *In articulorum passione usus adhibendus aquarum, tum calidarum, tum frigidarum, ut sunt in Italia Albulæ & Cotiliæ, sed earum affectanda repetitio.* Quæ verba quum nos ad verum & efficacem thermarum & acidularum usum in rebellibus morbis sanandis perducant, hunc ipsum exemplis rationibusque confirmare, haud erit inutile. Ita primo omnium occurrit egregia observatio de largissimo thermarum usu, quam nobis Decuria II. anni I. Ephem. N. C. subministrat: *Reverendus pater, multis ventris torminibus & compressionibus pectoris vexatus, suasu quorundam ad thermas Carolinas se contulit, fuit tum annorum XLVII. & bibere cœpit thermales aquas in tanta copia, ut fidem superasse videretur: bibebat nempe LXIV. diebus 25089. sextarios, sextarius autem unus erat unc. XII. Et addit, si citius discessisset, & humores commoti non expurgati fuissent, in pejorem corporis statum incidisset, & omnia media adhibita in cassum abiissent. Ab eo tempore curatus egregie fuit, & ter quaterque in anno thermas istas invisit, sex septimanarum spatio inibi commoratus.* Eadem observatio meminit Baronis cujusdam podagræ torminibus vexati, *qui quovis anni tempore, in media etiam hyeme has thermas frequentans, pedes dolentes calidæ immisit aquæ, egregio cum levamine, bibens subinde calidæ immensam quantitatem, ad urceos quandoque XV. vel fictilium ad potum usitatorum a ducentis ad quinquaginta.* Regulæ vero instar sit Medicis, qui has aquas assumendas aliis suadent, ut perpendendo corporis constitutionem judicent, num hoc ipsum tantæ aquarum quantitati perferendæ aptum sit atque idoneum, præsertim cum acidularum thermarumque usus viscera sana, robusta, non inflammata aut scirrhosa, imprimis autem robur ventriculi exposcat. Permittentia igitur & prohibentia inter se probe sunt conferenda & prudenter expendenda.

5. Sed rationem tam mirabilis aquarum salubrium effectus inquirentes facile perspicimus, nec soli aquæ, nec mineralibus, aut salibus in ea contentis tantam sanandi inesse vim & efficaciam, sed quicquid ad ægrotantes exinde redundat commodi, id potius multo & per multas hebdomadas dilato harum aquarum usui esse tribuendum. Neque deest ratio: Quum enim aqua particu-

larum

larum lubricitate & mobilitate omnis facile figuræ poros subeat, alcali suo, quod fovet, acidum vitiosum temperet, sanguinique humidas partes restituat, non mirum est, quod magna in copia hausta viscerum infarctus eluendo, viscosaque & glutinosa vasorum obstacula promtissime dissolvendo tanta præstet, quanta alia, licet potentiora remedia efficere haud valeant, utpote quæ in parva dosi adsumta, partim in primis viis infringuntur, partim ad massam sanguinis delata ita immutantur, ut integris viribus ad locum adfectum penetrare vix queant.

6. Lac, asininum præsertim & lactis serum, quod adversus insultum arthriticum, phthisin & atrophiam, si ab acrimonia lymphæ originem ducunt, præstantissimum afferat remedium, CELSI *lib. IV. cap. XXIV.* & PLINII *lib. XXVIII. cap. IX.* testimoniis atque elogii firmum est ratumve. Omne vero quod præstat, præstat autem eximium, *continuato*, ut verissime scribit PECHLINUS, *Observ. XXIII. efficit usu, quo nempe, per iteratas circulationes, salis arthritici aculei*, instar aliorum salium, quæ sæpius calcinata sæpiusve lota spicula sua amittunt, *obtundantur & separato per alvum aut renes tartareo fermento, velut positis reduviis, novus recoctusque sanguis emergat. At*, recte subjungit, *hanc ego curam hoc absolutiorem fore confido, quo lactis usus est diuturnior & diæta in cæteris morosior.* Verum cum deficiant statim ad prima experimenta delicatuli nostri, nec lactis usum cum decenti diæta, quæ tamen hic omne fert punctum, continuent, mirum non est, si desiderato effectu frustrati ægri sunt, fuerunt, erunt. Nec tamen omittendum arbitror, magna circa hoc remedium, inprimis ratione subjectorum aut individuorum, opus esse cautione, in quibus medicus probe attendat, num ventriculus & primæ viæ, ipsaque vitæ ratio tale remedium permittant aut prohibeant. Merito enim, consensu peritissimorum medicorum; abstinemus a lacte, quando acore & coagulo prima regio obsessa, ventriculi adest debilitas & morbi magis ex exsuperantia, quam defectu humorum videntur enati.

7. Lignorum & radicum appropriatarum decocta ex aqua, decenter usurpata, in rebellibus chronicis affectibus, qui a lenta, viscida pituita, viscera & minimos tubulos infarciente nascuntur, cujus generis sunt cachexia scorbutica & lues gallica, vincendis & expugnandis mirabilem certe effectum præstant, sed tota encheiresis & artificium, ut longiore usu & largiori in quantitate adsumantur, consistit. Quod si non observatur, parum proficient. Species vero, quæ in hæc decocta recipiuntur, præstantissimæ sunt: guajacum & ejus cortex, lignum aloes, sassafras cum cortice, radix chinæ, sarsaparillæ, cichor. pimpinell. ex quibus aqua per coctionem subtile acre & resinosum, ex quibus constant, elementum extrahit & imbibit, quod cum aqueo sufficienti vehiculo in massam sanguinis delatum lentos & glutinosos humores hinc inde in tubulosa partium substantia stagnantes potenter fundendo & resolvendo per corporis emunctoria, inprimis per subcutaneum cribrum sub forma madoris vel sudoris expellit. Conveniens autem hujus ad sanguinem depurandum efficacissimi remedii modus utendi hic est: duplex nimirum ex dictis ingredientibus parandum est decoctum, alterum valde saturatum & potentius, alterum magis temperatum & uberiori aquæ quantitate dilutum. Illo semel vel bis de die debita quantitate sumto cum regimine sudor est eliciendus, temperatum vero loco potus ordinarii liberaliter intra & extra cibum hauriendum est. Hac cura cum exacta victus ratione per sex vel septem hebdomadas usurpata atroces dolores scorbuticos, efflorescentias & tumores in cute pessimi moris, item exulcerationes, quæ ex lue vel Gallica vel scorbutica suboriuntur, aliosque graves affectus, longe felicius & securius sublatos vidimus, ac si minus tuta & suspecta mercuriali salivatione fuissent tractati.

8. Herbarum pro genio morbi accommoda-

modatarum infusa ex aqua calida, longiori tempore & majori quantitate exhibita, tantam profecto tum in avertendis, tum in sanandis, contumacibus etiam & longis morbis, ostendunt efficaciam, quæ ab aliis magnificæ alias famæ & ex regno minerali petitis remediis exspectari non potest. Et utut non negandum sit, appropriato, quod infunditur, vegetabili e. g. veronicæ, hyssopo & marrubio in pectoris passionibus, melissæ, betonicæ, salviæ in capitis morbis, floribus tiliæ, primulæ veris, in nervorum affectibus, semini fœniculi & rad. valerianæ in oculorum vitiis, summitatibus millefol. in calculo, herbæ fumariæ & scordii in scabie & impuritatibus cutis, arnicæ in stasi sanguinis a vehementi contusione producta, multum efficaciæ tribui posse; nihilominus tamen, si velimus eloqui, quod res est, maximam auxilii & allevamenti partem largiori aquæ calidæ potui in acceptis referendam esse, jure meritoque censendum est. Siquidem subtile, aqueum, calide in copia sumtum & particulis medicinalibus imbutum fluidum per intima corporis minimosque tubulos transiens, humores lentos, viscidos dissolvendo, stagnationes & obstructiones, quæ fœcundæ morborum genitrices sunt, removet salsosque & acres fluores inde dilutos ac temperatos tum per renale, tum per subcutaneum cribrum evacuat: qua ratione magnis omnino morbis præsidio & auxilio est.

9. Ego quidem sancte affirmare possum, quod gravia oculorum vitia, epiphoram, cataractam spuriam, ophthalmiam quoque, solo herbæ veronicæ & seminis fœnicul. infuso calido inter initia largissime ad octo vel decem libras quotidie hausto ad miraculum usque intra aliquot dies profligaverim: ita in psora quoque & scabie, quæ maligni quidpiam videbatur recondere, infuso herba veron. & rad. glyzyrrh. cilato quotidieque ad aliquot mensuras exhibito, præmissis pilulis ex extracto fumariæ, rhabarbari & mercurio dulci concinnatis, tantum profeci, ut vix quispiam ab aliis heroicis in his morbis alias consuetis remediis intra aliquot mensium spatium meliorem sibi effectum potuisset polliceri.

10. Neque in chronicis tantum passionibus, sed etiam in acutis magnum & præsidium & auxilium in diutius continuato remediorum, præsertim liquidorum, usu reponendum esse exercitatis medicis est compertissimum. Nam acutæ febres, inflammatoriæ & sic dictæ causi, quæ ex commota nimis bile oriuntur, vel quæ pleuritidi veræ ac peripneumoniæ junguntur, vel variolis & morbillis superveniunt, vix per alia remediorum genera, sive diaphoretica, sive bezoardica, levaminis quidpiam recipiunt, aut perfecte sanantur, nisi ptisanæ ex mundo hordeo, rasura C. C. rad. graminis & scorzoner. bene præparatæ largior & sæpe repetitus usus accesserit, cujus beneficio humorum peccantium acrimonia & viscititas corrigitur, stases, quæ inflammationes cient, solvuntur & totus humorum motus ad corporis peripheriam, ut melior procedat transpiratio, convertitur.

11. At vero, benigna & leniora remedia magna in quantitate & repetitis vicibus in usum trahi posse, haud quidquam superest dubii, sed alia adhuc incidit quæstio: num etiam medicamentorum validiorum, ut sunt emetica & purgantia, repetitus in morbis usus salutaris esse possit ac debeat. Utut vero rariora sint exempla, ubi frequens emetici usus indicetur; non tamen desunt, sed in ampliori praxi omnino occurrunt morbi, ad quos in prima herba exstirpandos sagax peritusque medicus iis ab initio commode sæpius uti possit. Et scire licet, quod, uti emetica & purgantia tum tutiora, tum selectiora in sanandis morbis circumspectus medicus frequenti in usu habere debet, ita maxime hoc opus sit, ubi sæpius iterumque illa ipsa sunt propinanda. Quum vero nostris temporibus præter radicem Ipecacuannæ tartarumque emeticum, in forma præcipue liquida sumtum, aliud, quod majori efficacia

& securitate se commendet remedium vix detur præstantius; his binis medicaminibus optimo cum successu in variis morborum generibus, non una, sed iteratis vicibus usus sum.

12. Ita, exemplo sit, in dysenteria ante decem abhinc annos hic loci & in comitatu Mansfeldensi graviter grassante, a Nobilibus quibusdam ego in consilium vocatus id potissimum omnibus viribus laboravi, ut inter initia protinus gravi morbo occurreretur. Qui vero, quum a valde acri, corrosiva, viscida, firmiterque duodeni plicis inhærente bile præcipuam causam duceret & originem, primum ordinavi aliquot pulveris absorbentis doses, quibus postea usum pulveris Ipecacuannæ ad scrupul. unum vel drachm. dimid. subjunxi, superbibendo lac calidum aqua dilutum, vel jusculum avenaceum, qua ratione dein faciles muci viscidi ex atro nonnunquam viridescentes sequebantur vomitus. Postremo, accessit quoque ex oleo amygd. dulcium cum aqua menthæ spirituosa & aliquot guttulis laudani opiati *Sydenhami* parata potio. Quibus medicamentis postero tertiove die iteratis, mox una cum omnibus symptomatibus sat diris & dejectione per alvum sanguinea, teter morbus quievit. Alio tempore eundem gravem morbum divina adjutus gratia sequenti methodo oppugnavi: Primo dedi rhabarbarum ad scrupul duos cum guttulis VIII. olei nucis moschatæ expressi, itemque loco rhabarbari pilulas XV. Becherianas in lacte solutas propinavi. Circa vesperam vero guttas XL. essent. cascarillæ aquosæ, probe saturatæ adhibui, quibus, interposito pro potu decocto C.C. cum lacte permixto, per quatuor vel quinque & ultra dies continuavi.

13. Ex intermittentibus febribus perperam & nimis festinanter chinæ chinæ cortice suppressis vel pejores recidivas, vel lentas febres subnasci, non novum nec insolitum est, ad quas inter initia statim exstirpandas hac methodo felicissime usus sum: Dedi videlicet die intercalari tartari emetici grana II. in unc. I. aquæ menthæ soluta, idque repetii aliquot vicibus. Postea vel elixirium nostrum viscerale, vel aliud stomachicum cum ess. cascarillæ anatica portione remixtum porrexi sicque febrem feliciter discussi. Simili fere nec multum distanti ratione intermittentium, tam tertianæ, quam quartanæ contumaciam electuario quodam ex Cort.Chin. rhabarb. mercur. dulci & rob Juniperi conflato, per integram & ultra septimanam dato non sine felici successu debellare molitus sum: nam, fomitem harum febrium bilem degenerem, viscidam, primis viis maximeque duodeni tunicis firmiter impactam præcipuam causam esse, recte judicavi, idque potissimum ex eo, quod ex præcedente voracitate & transpiratione prohibita, accedente simul iracundiæ affectu ejusmodi febres oriri frequenti observatione animadverterim.

14. Ex eorum remediorum numero, quæ repetitis vicibus usurpari & continuari debent, quando faustus ab ipsis sperandus est effectus, præcipuum fere locum sibi vendicant sic dicta diapnoica, sive diaphoretica, quæ excretionem cuticularem, omnium saluberrimam promovendi insigni facultate prædita totam fluidorum massam ab alienis, excrementitiis & superfluis sordibus quam optime liberant; qua ratione sola sæpius natura, nulla peculiari arti adjuta graves periculique plenas passiones persanat. Utut vero & varia & plura sint, quæ hoc nomine in medicorum scriptis & ubi de materia medica agitur, celebrantur; peritus tamen & rationalis medicus tantummodo & meliora & securiora ex tanta remediorum sylva seligere debet, quare perpaucis commemorare volumus, quæ se nobis præstantissimo usu per multos annos comprobarunt.

15. Quam optime autem vel in liquida vel in sicca possunt distingui. Ex illorum numero famigeratissima mixtura simplex bene præparata, nec, ut pessimo more fit, destillata, acetum theriacale vel bezoardicum, aqua theriacalis, spiritus noster anodynus, si ejus tres partes cum una spiritus C.C. vel eboris

bene

bene parati parte miscentur, liquor C. C. succinatus, ess. pimpinellæ & scordii probe saturatæ optime se commendant. Inter hæc vero, quæ sub sicca forma assumta præ aliis efficaciam suam usque eo ostenderunt, pulveres sic dicti diaphoretici & bezoardici referendi sunt, qui ex antimonio diaphoretico, sive melius cerussa antimonii, C. C. usto vel philos. præparato, unicornu fossili, cancrorum lapidibus, succino, cinnabari, flor. sulphuris, conficiuntur, addito pro re nata, ad augendam energiam, radice contrajervæ, vel pauxillo camphoræ. Possunt hi pulveres cum aquis identidem diapnoica virtute splendentibus, Card. bened. galegæ, scordii, rad. scorzoneræ, florum sambuci exhiberi & sufficiunt omnino ad scopum, quem nobis præfigimus, salutarem obtinendum, haut pretiosioribus, qualia sunt pulvis Anglicanus, Sennerti, vel lapis bezoardicus, prorsus non opus habeamus.

16. Hæc lenissima in febribus acutis, malignis, exanthematicis omne fere in medendo absolvunt punctum. Sed opus est, ut moderata, sæpius autem repetita dosi, imo singulis tribus vel IV. horis propinentur & per totum morbi decursum ipsorum usus continuetur, si modo potus congruus in sufficienti quantitate fuerit interpositus. Ego quidem bona fide confirmare possum, quod simplici & lenissima hac methodo, constanter eidem insistendo, omnis generis acutas vel benignæ, vel malignæ, aut anomalæ indolis febres, cum exanthematibus quoque junctas, felicissimo cum successu, divina adjuvante gratia propulsaverim.

17. Ex iis vero affectibus, qui ob ingens in mora periculum præsentissimum postulant auxilium & remediorum cessationem respuunt, præcipui sunt inflammationes externarum partium graviores, ubi sphacelosa corruptio pertimescenda, vel jam præsens est. Omnis spes salutis ejusmodi in casibus in efficacioribus remediis, quorum ope corruptio avertatur, præcipue autem in celeri auxilio, quin in temporis momento & opportunitate reposita est. Qua occasione præterlapsa, actum omnino de salute & vita hominis est. Ex magno vero illorum numero, quæ ad robur solidorum deperditum instaurandum, neque minus ad humores in putredinem pronos discutiendos celebrantur, mea quidem experientia, omnium optima & præstantissima comperi cataplasmata, quæ ex generoso vino, aqua calcis vivæ, radice angelicæ, levistici, herba rutæ, scordii, flor. sambuci per lenem coctionem parantur, addita in fine convenienti spiritus vini camphorati portione vel balsami nostri vitæ. Quorum applicatio citra temporis cessationem pernecessaria & quavis tertia vel quarta hora iteranda. Opus præterea est, ut interno alexipharmaco labascenti naturæ celeriter succurramus, quod ego subinde sequenti mixtura egregie præstiti. Cum libra nempe vini generosi Rhenani medica theriacæ Andromachi & lapidum cancrorum drachmas duas anatica portione admixtas exhibui, idque singulis quatuor horis iterandum suasi: quibus paucis, sed generosioribus remediis ex mortis faucibus plures ereptos novi.

18. Si ullus morbus rebellis & refractarius est, qui medentibus multum facessit negotii & medicamentorum eludit effectum, certe eslues illa, quæ ab inquinamento venereo natales ducit suos, cujusque vehementia tanta est, ut non modo naturalem sanguinis & humorum, præcipue vero fluidi cerebri & nervorum subtilissimi, naturalem & benignam crasin plane pervertat, sed & solidorum structuram ac compagem ita lædat & labefactet, ut in fœdam putredinem & corruptionem abeant, adeo ut, sunt verba SYDENHAMII, *ulceribus, carie & dolore inde exacerbatis per vices membra pereant.* Ut itaque subtile hoc ac corrosivæ indolis virus, tantorum malorum causa, cito medicamentis efficacibus e corpore eliminetur, periti ac sagacis medici præcipua cura ac intentio esse debet. Verum ad hunc scopum feliciter obtinendum, neutiquam blanda ac leniora, vulgo sic dicta Galenica re-

D 2 media

media quadrare, sed generosiora, valentiora & ex minerali regno potissimum petita requiri, certa & infallibili experientia iis, qui hisce malis avertendis invigilant, compertissimum est. Neque nostro tempore ignotum esse potest, ad atrocem hunc morbum exstirpandum, ipso argento vivo & medicamentis ex eo rite paratis vix certius aut efficacius remedium dari.

19. At vero, quum medicamentorum, quæ ex argento vivo parantur, ea sit natura & specifica fere facultas, ut in glandulas & lymphaticos salivales ductus fortiter agendo lymphæ motum mirum in modum augeant & ingentem salivalis laticis profusionem excitent, idque non sine magno incommodo, nec levi virium detrimento efficiant; hinc multo abhinc tempore & circumspecti & sagaces Chymiatri non sine ratione in eo desudarunt magnoque labore occupati fuerunt, ut ex argento vivo ejusmodi conficerent remedia, quæ quidem gravi huic morbo eradicando sufficiant, sine magna tamen virium jactura & detrimento corpori inferendo secure possint exhiberi. Sed nimis longum foret, has præparationes artificiose hoc fine excogitatas hoc loco recensere omnes; nihilominus illud silentio non præterire oportet, mercurium bene purificatum & cum puro auro decenti modo amalgamatum certaque encheiresi per longiorem digestionem & cæmentationem fixatum drastica sua vehementerque salivam movente virtute multum spoliari & potius virtutem sudoriferam & potenter resolventem induere. Qua de re olim fusius actum est in *differt.* quæ agit *de medicamentis mercurialibus, quæ sine salivatione operantur*. Quibus vero encheiresis ejusmodi medicamentum præparandi non suppetit, iis loco hujus facilem ac tutissimam mercurii sic dicti dulcis recte & cum euphoria usurpandi methodum in præsenti proponere non dubitavimus.

20. Consistit autem ea ipsa in ratione habenda cautionum, quæ sequuntur: Primo sciendum est, mercurium probe edulcoratum & a spiculis corrosivis, quod optime fit per lenem coctionem cum aqua, liberatum in usum ducendum esse. Deinde ille ipse neutiquam largiori dosi, ut vulgaris eaque pessima est consuetudo, ad scrupulum vel ultra, sed valde moderata dosi ad IV. vel V. grana, per aliquot dies continuando exhiberi debet. Id quod longe succedit melius, si cum VI. vel VIII. granis pulveris cujusdam absorbentis, ut sunt cancrorum lapides, aut conchæ præparatæ misceatur. Tum cavendum, ne usurpetur prius, nisi corpore bene præparato & per sic dicta universalia probe disposito, ita tamen, ut ad unum quandoque alterumve granum, si fluxus salivalis minus recte procedat, dosis augeatur. Qua methodo si per X. aut XIV. dies propinetur, tum in gallica lue, tum in fœdis faucium, nasi pedumque manantibus ulceribus, atroci cephalæa noctu potissimum infestante, scabie ferina vel ab hac retropulsa ortis acribus ad oculos defluxionibus, aut glandularum in collo tumoribus sub blando ptyalismo per aliquot sæpius hebdomadas durante mirabilem edit operationem. Ad alvum aperiendam interponere per aliquot dies expedit ex Manna & Rhabarbaro conflatum blande laxans. Nec prætereundum arbitror, sub tali salivationis cura maxime omnium diætæ regiminisque rationem esse habendam. Injungendum itaque est, ut, quum hoc remedio utuntur ægrotantes, sub moderato calore cibum mollem & modicum, pro potu vero decoctum Sarsaparillæ & radicis Glyzyrrhizæ, item rasuræ C.C. adsumant & ab omni, sub cœlo præsertim intempestuoso ac frigido, refrigeratione, nec non a cibis salinis & acribus plane se se abstineant.

21. Ad mercurialium medicamentorum familiam jure quoque pertinent cinnabarina, quæ ex argenti vivi & puri sulphuris, quod hoc minerale fluidum ligandi, figendi & eleganti rubicundo colore tingendi facultate pollet, decen-

ti mixtura & præparatione conficiuntur. Inter hæc vero potissimum cinnabaris nativa, per rectificationem sublimata, cinnabaris antimonii & vulgaris, quo pictores utuntur, medicinali usu eminent. Et quamvis diversa videatur ingredientium in præparatione natura, in usu tamen & efficacia omnino ipsa conspirare, peritioribus medicis perspectum jamdudum est atque cognitum, adeo ut, quamcunque in usum recipere libuerit, tutissime id fiat. Medicamenta equidem hæc salivandi efficacia sunt spoliata, ut lui venereæ sanandæ vix sufficiant, attamen ob virtutem lymphæ stagnantis & corruptæ viscositates mucidas nervosis partibus & tubulis inhærescentes insigniter dissolvendi, gravissimis morbis, si accommodato usurpantur tempore, non sine successu medentur felicissimo. Quorum medicamentorum efficaciæ jam ante quadraginta annos in *Adnotat: in Poterium p.* 574. mentionem feci his verbis: *Præsentissimam opem ferunt in epilepsia, vertigine, affectibus capitis, qui a sero vel sanguine extravasato ortum ducunt, cinnabarina, quem egregie resolvunt; sed, quod bene notandum, in majori & sæpius repetita dosi. Aliquoties felicissimo eum successu, epilepsiam, ex gravissima capitis contusione, ortam expugnavi cinnabarinis, offerendo pro una dosi semper scrup. 1. cum aqua cephalica, bis de die, continuando per decem usque dies, sola saltim adhibita cucupha, ex caryophyll. aromaticis, cubeb. & cardamom.*

22. Maxime vero omnium Clausthalii, Silvæ Herciniæ oppido, metalli fodinis celebri, curatio illhæc cinnabarina, in epilepsia & convulsionibus truculentissimis metallurgorum, ex plagis capitis, quæ infausto lapsu in fodinis sæpe contingunt acerbissimæ, multis præsens tulit auxilium, & hinc miraculi instar passim celebratur. Similem effectum cinnabaris supra determinata dosi exhibita, præstitit in curatione viri sexagenarii Halberstadiensis, qui post gravissimam capitis contusionem, per X. dies mutus, & plus quam tricies de die paroxysmo epileptico convulsus, sine omni rationis usu jacuit; sola tamen cinnabari, eaque ad scrup. unum singulis diebus ter adsumta decem continuos dies, sine ullis aliis medicamentis, ita restitutus in pristinam sanitatem est, ut ad hunc usque diem vivat incolumis. Præsentissimam medelam, quam ita exhibita cinnabaris, vertigine caduca laborantibus aliquoties præstitit, propterea pluribus non commemoro, ut ne nimius videar in cinnabaris encomiis: quæ dosibus sufficientibus iisque pro re nata repetitis, propinata in casibus congruis, sua nunquam destituetur efficacia. Hac tamen occasione non possum non porismatis loco subjungere, plurimorum timiditate præpostera, præcipue in determinandis medicamentorum dosibus fieri, ut morborum chronicorum pertinacia adeo raro devincatur medicamentorum efficacia, quæ quidem adeo parce datis utplurimum nulla est, sed potius obtundatur & defatigetur *exspectatione* artificiosa & blandimentis artificiosis.

23. Uti vero cinnabaris, non nisi larga manu & dosibus sæpe repetitis exhibita, suam præstat efficaciam, ita hanc, ista sub mole, ferunt nonnisi ii, quibus primarum viarum robur satis constat: etenim si atonia vel flacciditate langueant ventriculi & intestinorum fibræ, adeoque peristalticus motus sit imminutus, accumulata cinnabaris, & lateribus harum partium, accedente muco, adhærens, pressione gravat insigniter. Præterea cum adeo fixatus sit mercurius substantia sulphuris, quæ ignis vi intime resoluta, ei arctissime & per minima commiscetur, languidioris paulo est, ad morbos rebelles chronicos, effectus. Adeoque non immerito cinnabari præferri videas medicamentum illud, quod extemporanea commixtione sulphuris cum mercurio fit, & ob coloris convenientiam æthiops mineralis dicitur. Etenim sulphur quod ejusmodi commixtione singulis mercurii globulis interspergitur, abarcet quidem salium acriorum accessum; at vero quoniam illis non ita firmiter immixtum aut colliquatum est, mobilitatem & penetrandi vim mercurii non adeo ligat & infringit.

24. Propterea suo merito a celeberrimis Angliæ medicis, MAYERNIO, HARRISIO &c. istud medicamentum magnifit, non solum ad enecandos lumbricos, verum etiam in cachexia, scorbuto frigido, imo & lue venerea, aliisque affectibus, qui resolvendi vim mercurialium exposcunt; ubi sub minori dosi id, quod majori cinnabaris vix potest, re vera præstabit. Præsertim si ad illius confectionem adhibeatur sulphur purum & vivum, ex antris subterraneis exstillans, quod populari sermone Eropf-Gehmefel vocari solet; idque prius abundante acido privetur, adeoque subtilius fiat, repetitis cum calce viva sublimationibus; quibus adeo corrigi & exaltari potest, ut perfeedat effectum resolventem & sudoriferum præ communi & impuriore sulphure longe præstantiorem. Mercurio igitur probe depurato coctione ex cera & sublimatione cum multa calce viva admixtum, medicamentum constituet, efficaciæ revera præstantis tutissimæque.

25. Martialia hypochondriacorum & cachecticorum panacæam a medicis appellari, non ignotum est. Neque minus constat, hæc ipsa, quando non ex chalybe sed ex ferro, quod majori sulphuris metallici copia pollet, recte præparata convenienti tempore, dosi, ordine exhibita fuerint, insignem opem atque auxilium dictis in morbis conferre posse. Multa quidem ex eo in chymicis libris & pharmacopœis prostant & obvia sunt adornata medicamenta, quorum quum ingens sit ratione virtutis discrimen, selectu omnino quodam opus esse & ratio experientiæ suffulta, & prudentia postulat. Nam uti ferrum inter metalla quidem vilissimum, attamen *ratione virtutis* saluberrimum vires suas in corpore humano a duplici potissimum principio, ex quo compositum est, mutuatur, uno nempe sulphureo, metallico, subtilioris & activioris indolis, altero elemento magis fixiori, terreo, rudiori & adstringente, præsertim acidi accessione: ita omnia ex eo parata, quæ magis de subtiliori & sulphurea substantia, roborante tonica, quam ejus fixiori & constringenti participant & securitate & virtute, in morbis præsertim chronicis, qui ex vasorum, glandularum, nec non secretoriorum a crassis & viscidis humoribus infarctu & obstructione nascuntur, se commendant. Ex eorum vero numero, quæ adaperiendi & simul roborandi commendabilem virtutem possident, sunt quam maxime ea, quæ ex puro ferro cum tenuioribus ex regno vegetabili desumtis acidis præparantur succeis, ut sunt succus pomorum Borstorffianorum, granatorum, corticum citri, aurantiorum, berberum, quippe qui subtiliorem partem extrahunt & in sal martis tenerrimum transeunt, ideoque revera iis tincturis & essentiis quæ cum acido spiritu minerali, ut Salis, nitri, conficiuntur, longissime sunt præferenda.

26. Simili ratione, sola limatura ferri sine additione salium, sine reverberatione aut calcinatione, sola tantummodo irroratione aquæ pluvialis, accedente solari calore & libero aeris accessu successive in tenerrimum crocum redacta omnibus pulveribus & crocis, quorum abundantes in pharmacopœis passim descriptiones exstant, & tutiori & præstantiori usu longissime exsuperat. Totus vero cardo curationis in eo vere vertitur, ut in passionibus rebellibus & chronicis, præsertim cachexia hypochondriaca, icterica, vel etiam hysterica, profliganda his remediis medicus recte uti noverit. Quare primo non expedit talem pulverem martialem solum & seorsim exhibere sed longe consultius est cum aliis accommodatis remediis eum permiscere. Ita ego crocum nostrum cum rad. Pimpinellæ, Ari, juxta exemplar Quercetani, eum cinnamomo acuto, sale absynthii, vel etiam thermarum Carolinarum & dimidio pondere facchari miscere ac deinde non bis vel ter in septimana, sed ad continuos XIV. dies aut tres septimanas mane cum commodo vehiculo exhibere solitus sum, exactam simul diætam & exercitationem imperando.

27. Denique, quando ante hujus medica-

dicaminis usum primæ viæ convenienti purgante a saburra vitiosorum humorum deplentur, vel etiam quarto vel quinto die laxans, uti sunt passulæ rhabarbarinæ, subjungitur, longe auspicatiorem inde successum exspectari posse, certa fide adseverare possum. Simili modo, si quis imbecillioris paulo est stomachi, cum liquido martiali morbi ejusmodi inveterati curationem aggredi, inconsultum non est, ita, ut cum brodio carnis, in quo radices maxime apezientes, palato non ingratæ, leniter decoctæ fuerunt, singulis diebus tincturæ martialis drachma una vel binæ supra commemorato sumantur regimine. Qua methodo si quis recte in his morbis uti sciat & ægrotantes, qui patientiam & obedientiam in parato habent, nactus fuerit, mineralibus aquis, tum thermis, tum acidulis aliisque sumtuosis valde remediorum generibus carere omnino poterit.

28. Sunt adhuc alia remedia, quorum usus sat longo tempore continuari debet, si quis ab iis exoptatum exspectare velit effectum. Quorum censum quam maxime subeunt ea, quæ alimentorum digestioni eorumque intimæ dissolutioni & excrementorum expulsioni promovendæ inserviunt. Nam, sicut plurimæ tam capitis, quam pectoris passiones, ut sunt cephalalgia, hæmicrania, vertigo, auditus difficilis, tussis, asthma variique generis rheumatismi, in prima regione, qua ventriculum potissimum & duodenum comprehendimus, suum habent fomitem atque hospitium, maximeque a vitiata diæta & virtutis digestricis imbecillitate, qua minus laudabilis in sanguinem & nutrimentum convertendus chylosus succus generari solet, sustentantur: ita recte omnino colligitur, medicamenta, stomachum sic dicta roborantia & digestionem adjuvantia non modo dictis affectibus præservandis verum etiam abigendis omnium esse aptissima.

29. At vero, hæc ipsa longe carent efficacia, nisi debita dosi debitoque tempore, ad mensem imo dimidium anni usus eorum ante vel post cibum institutus prorogetur. Splendet autem & eminet hac virtute valde commendabili inter alia elixirium nostrum stomachicum *in Notis ad Poterium* descriptum, quo per longum annorum decursum in artis exercitio optimo cum successu usi sumus, neque minus elixir nostrum sic dictum Viscerale, temperate balsamicum, quod sine ullo spirituosi liquoris accessu paratum hypochondriaco malo affectis, in quibus ventriculi actio, digestio & robur, una cum toto intestinorum volumine vix unquam recte habent, favet & succurrit efficacissime.

30. Quando morbi per imprudentiam perperam tractati, febres præsertim, aut immoderatæ sanguinis profusiones diuturnique alvi fluxus in cachexiam hydropicam & anasarcam, quod usu sæpe evenit, vergunt atque inclinant, tum multa medicamentorum varietas & crebra mutatio nihil prorsus ægrum juvat, ut potius corpori infensissima in perniciale sæpius & lethalem statum eum præcipitet. Sed paucis, iisque causæ morbificæ accommodatis & efficacibus remediis uti expedit, quorum tamen usum, si proficere debet, & frequentiorem esse, & sufficienti tempore continuari necesse est. Inter ea vero, quæ jure certaque fide laudare ac commendare possum, non reponenda solum volo, quæ lentos, viscidos humores dissolvendi, obstructa vasa reserandi tonumque solidorum relaxatum roborandi facultate pollent, sed &, quæ superfluos humores per convenientia emunctoria, alvum, renes, cutim, ejiciendo corpori languenti subveniunt.

31. Tam egregia vero virtute tamque præstanti effectu conspicua, quam maxime se mihi frequenti usu comprobarunt: Sal quoddam aperitivum, quod ex sale thermarum Carolinarum, vel hoc deficiente, ex sale Ebsoniensi, nitro purificato, cremore tartari & cancrorum lapidibus æquali pondere sumtis conficitur. Alterum est, massa pilularum balsamicarum, quæ ex extractis vegetabilium amaris & temperatis gum-

matibus resinoso-balsamicis, adjecta in refracta dosi aloes gummosæ portione, ad imitationem Beccheri componitur. Quoad modum autem utendi hisce medicamentis ita scire licet: Omni die mane drachma integra hujus salis soluta in vino cum aqua diluto, & pauxillo sacchari edulcato præbenda, desuper bibendo aliquot pocula infusi Thee aut Coffee. Hora quarta a prandio idem ita iterandum & ante decubitum XV. grana pilularis massæ sumenda sunt, habita simul ratione rerum sex non naturalium, adjunctoque potu & grato & salubri. Pro subjecti natura & circumstantiarum ratione, quas dignoscere prudentis medici est, ad mensem & ultra continuari hæc cura potest, modo hoc observetur, quod semel interdum vel bis intra hebdomadm ab eadem æger sese abstineat. Duobus hisce medicamentis præcipuis, nec tamen omissis stomachicis, clysteribus carminativis, &c, si opus est, fortioribus purgantibus intra IV. III. vel etiam II. mensium spatium tumores cachecticos, hydropicos, cum ægerrima respiratione, imo hydrocele, summaque virium jactura junctos divina ope sanatos fuisse sine gloriandi animo vere testari possum.

32. Dolorum rheumaticorum, arthriticorum & podagricorum si secura & salutaris ex voto suscipienda est curatio, non multiplici medicamentorum apparatu, ex omnibus orbis angulis conquisito, opus esse, sed perpauca ac selectiora causæque morbificæ tollendæ apta nata remedia, quæ justa proportione, ordine & longo satis tempore adhibenda sunt, sufficere, perspicacioribus medicis & cognitum satis & exploratum esse arbitror. Nostra methodus est, ut, præter patientiam animique & corporis quietem ac exquisitam diætam, duo maxime, sed per longum satis spatium continuanda & repetenda hisce ægrotantibus commendemus, cujus generis sunt: pulveres blande diaphoretici & acrimoniam humorum corrigentes, quæ pro ingredientibus antimonium diaphoret: sive melius cerussam antim. cancrorum lapides, C.C. phil. præparatum, nitrum purificatum, succinum & pauxillum castorei habent & ad drachmam dimidiam, semel vel bis in die sumi possunt. Alterum est decoctum, ex temperatis demulcentibus & resolventibus speciebus quod componitur. ut radice sarsaparill. cichorei, graminis, chinæ, glyzyrrhizæ, quarum uncia cum duabus aquæ communis mensuris, quantum sufficit, decoquenda est. Hujus decocti vel frigide vel calide sumti usus mane, ac inter cibos quoque & liberior & frequentior est instituendus, ita ut per totum morbi decursum singulis diebus aliquot mensuræ hauriri debeant.

33. Ex omnibus, qui sequiorem sexum infestant morbis, nullus fere majori molestia & longiori tempore miseras femellas vexat atque exercet, quam ipse sic dictus fluor albus, qui etiam exercitatis medicis non parum negotii facessere adsolet. Is ipse enim ejus est indolis, ut non modo vigorem omnibus functionibus adimat, sed & insuper uteros steriles reddat. Ego causam difficilioris sanationis morborum, qui ex uteri vitio proveniunt, in ejus plane peculiari structura quærendam esse existimo; quandoquidem pars in universo corpore nulla est, quæ tanta copia vasorum sanguiferorum eorumque innumerabilibus ramificationibus, quæ mirabili modo inter se convoluta & spiræ in modum contorta sunt, instructa sit, quam ipse uterus & ejus vagina. Quæ partes sicuti in gravidis mirabilem in modum expanduntur & explicantur: ita extra hunc statum contrahuntur & implicantur. Et hæc ipsa intricatorum vasculorum copia ægræ ac valde difficilis sanguinis per hoc viscus circuitus causa est, imo præcipuorum morborum, qui in eo sedem figunt, fons atque scaturigo.

34. Ex quo consequitur, præcipuum & fluoris albi & aliorum uteri affectuum curandi scopum ad liberiorem sanguinis cursum directum esse debere, per ejusmodi remedia, quæ fibrarum robur & tonum labefactatum instaurant, lentos, viscidos humores dissolvunt eosque fluxiles

xiles reddunt. Ego certe in ejusmodi morbis, qui omnem fere medendi modum alium eluserunt, feliciter vincendis nihil deprehendi optatius, nihilque efficacius, medicamentis balsamicis atque balneis, utpote hæc ex herbis roborantibus, nervinis & emollientibus parata humores viscidos dissolvunt & universum corpus perspirabile reddunt, seorsim vero circulum sanguinis per uteri vasa, eadem roborando, promovent. Temperate vero balsamica, ut est nostrum viscerale & pilulæ nostræ, quas a longo abhinc tempore in usu habui, non modo superfluos humores per omnis generis excretoria educunt menstruumque naturalem fluxum promovent, verum etiam meliori ciborum digestioni egregie velificantur. Totum autem medendi per hæc remedia negotium consistit in applicatione, ita ut alternatim hæc duo satis longo tempore usurpentur, initium faciendo a balneis, quæ per V. minimum dies continuandæ, tum balsamicis hisce medicamentis ad idem tempus inhærendum sæpiusque id ipsum iterandum est.

35. Actum nunc usque eo a nobis est de remediorum ex pharmacia desumtorum usu prudenter repetendo & protrahendo. Sed non alienum erit, hoc loco etiam meminisse remediorum diæteticorum & naturæ magis familiarium, quæ ex rebus domesticis & cuique prope parabilibus parantur. Ex quorum classe præcipuam merentur considerationem alimenta liquida sive potulenta, qualia sunt juscula carnium, præsertim vitulinæ, decocta gallinarum, seu quod melius, caponis eviscerati, in quibus, si debito & longiori paulo tempore usurpantur, eximia sane, nec satis laudanda ad magnas & chronicas passiones tollendas vis & efficacia continetur; quandoquidem morbi, qui ex humorum viscidítate ac lentore, qui ex salsa dyscrasia, qui ex minorum tubulorum & glandularum infarctu subnascuntur; cujus generis quam maxime sunt variæ cutis defœdatæ species & exulcerationes, ut psora, varii, gutta rosacea, herpes, scabies sicca, ferina cum prurigine, senibus potissimum infesta, horum usu longius paulo continuato multo facilius feliciusque sanescunt, ac si quis aliis pretiosis magnæque famæ remediis sanationem illorum moliri aggrediatur. Nec vero inficiandum est, quod horum jusculorum efficacia multo reddi possit insignior, quando decoctiones fiunt cum radicibus aperientibus, ut radice cichorei, petroselini, graminis, fœniculi, apii, asparagi &c. additis passulis minoribus, præsertim si sufficiens hujus decocti quantitas per aliquod tempus sorbenda offeratur, qua ratione in macie & atrophia infantum, ex glandularum mesaraicarum infarctu & obstructione natis, præsentaneum sæpius levamen & emolumentum quamplurimis allatum novimus. Præter hæc, juvabit quoque ex rei præsentis æstimatione, ejusmodi decocta blande laxandi viribus instruere, si inter decoquendum adjiciuntur agaricum, polypodium, cuscuta aliaque, vel etiam in fine coctionis folia sennæ. Constat enim, aperientium vires, admixtis lenioribus purgantibus mirifice intendi.

36. At vero, præter morbos ab humorum depravatione viscerumque obstructione oriundos, sunt quoque adhuc alii sat graves, qui medicamenta liquida & quasi domestica æque desiderant. Referendi huc præcipue sunt morbi, qui ex ingenti virium defectu atque inopia nascuntur, ut maxime fit, ubi vel ex gravi vulnere, vel ex abortu & partu in feminis, vel ex alia quacunque interna causa magnæ ac effrænes ad animi usque deliquium sanguinis profusiones contigerunt, in quibus, sicut functionum omnium, ita ventriculi maxime deprehenditur imbecillitas, adeo ut ex cibis, præsertim solidis, quæ difficilioris paulo sunt concoctionis, boni & laudabiles regenerari succi valde difficulter possint; &, quum ob nimiam sanguinis jacturam vasculorum extremitates & minimorum

cana-

canalium in secretoriis & excretoriis meatus, qui a debita humorum copia aperta servari debent, angustentur & constringantur, adeoque nec robur, nec nutrimentum solidis suppeditetur partibus, ad tumores oedematosos, asciticos, ad lentas febres, exitialis soepenumero fit transitus. Ad hæc igitur mala præcavenda & ad vires, quæ sanitatis sunt conservatrices, reparandas, omnis per medicamenta plane irritus & frustraneus medicorum est conatus, sed potius ex alimentis liquidis subsidium petendum est, utpote quæ sine longa mora in succorum vitalium amissorum substantiam abeunt & convertuntur. Ex horum genere palmam cæteris præripiunt, præter jam dicta juscula gelatinosa, ipsum quoque vinum, quod ad vires erigendas aptissimum, item succi ex carnibus assatis expressi, addito tantillo vini, succi citri. Pertinent huc quoque lac, præsertim asininum, ova sorbilia, potus Chocolade, emulsiones ex amygdalis, pinis, pistaceis confectæ, ptisanæ hordei excorticati, juscula ex flore farinæ triticeæ, vulgo Etarde, cum aqua & tertia parte vini confecta, vel etiam quæ ex aqua, vino & pane grossiori furfuraceo vulgo Bompurnidel, in qua magna vis roborans consistit, addito pauxillo cinnamomi, parantur; sed opus est, ut ante usum per pannum fiat transcolatio, quo crassiores & rudiores furfuraceæ partes remaneant. Verum, requiritur etiam, ut hæc omnia recto usu administrentur, qui in eo consistit, ut non simul ac semel magnis haustibus, sed potius frequentius & repetitis vicibus moderatiori quantitate sumantur: Nam hanc regulam instar omnium tenere oportet: Quo est natura imbecillior & quo magis vires sunt consumtæ; eo parciori, sed frequentiori usu sunt reficiendæ: Docet id ipsum natura in animalibus recenter exclusis, quæ lacte materno vivunt: & quo crebrius hunc pastum parva quantitate expetunt, eo facilius eundem perferunt & nutriuntur. Nam justa requiruntur spatia, quibus medicamentum liquidum possit sanguini & succis adsimilari. Idque eo magis est necessarium ut observetur, quo magis manifestum est, virtutem sanguificantem eo debiliorem esse, quo plus sanguinis amissum est. Præterea, utilissimum hoc monitum, alimenti copiam ad vires corporis æstimandam esse, uti communiter negligitur & despicatui habetur: ita plus damni & detrimenti, quia gravissimi inde propullulant morbi, metuendum est.

37. Possemus adhuc plura de remediorum usu salutariter protrahendo & continuando in medium proferre, sed, ne nimis multi simus, finem dicendi hic constituimus, certo sperantes, ut, qui dicta recte tenere & applicare noverint, magnum in arte facienda percepturi sint fructum.

DISSERTATIO V.

DE VERA MEDICAMENTORUM IN MORBIS VIRTUTE ET EFFICACIA RITE DIGNOSCENDA.

§. I.

Humanæ sapientiæ centrum in late patente utilissimarum scientiarum circulo constituendum in eo maxime terminari & figi constans philosophorum effatum extitit, ut quis rerum omnium causas cognitas habeat atque perspectas. Quare nec minus indubium est, optimum illum audire philosophum medicum, qui rerum naturalium & quorumvis effectuum in naturæ gremio & corporis humani meditullio observandorum genuinas & authenticas excutere norit rationes. Ardua, fateor, & stupenda res est, phœnomenorum physicorum assequi ductum huncque nosse delineare; quandoquidem scientia nostra, si rem solerter perpendimus, in exquirendis primitivis & originalibus causis, quæ principia tenent effectuum, nimis quantum insufficiens, manca ac sterilis est, cum tam angustis intellectus huma-

humanus contineatur terminis, ut a rerum principiis seu causis primis cognoscendis prorsus excludatur. Vanus itaque & supervacaneus omnino conatus, vana æque gloriatio eorum, qui rerum primordia primasque causas in physicis & medicis mente sua attingere gestiunt. Ut enim, quod res est, dicamus, quanta quanta nostra est scientia, tam φύσεως in genere, quam mechanismi humani in specie, considerationem concernens, seu quos unum in alterum inducit effectus, jam attente explorabimus, hosque non ex primis, seu remotis, sed ex proximioribus, ut sensu obviis, principiis deducemus, demonstrabimus.

2. Quapropter ille demum medicus recte suam locat operam, qui relictis metaphysicis causarum primarum speculationibus, eorum, quæ vitam & sanitatem obfirmant, nonnisi nota & in sensus incurrentia rimatur, quibus veritates incognitas elicere & pandere valeat, & sic quidem rationalis medici & practici tuebitur nomen. Quo absunt, qui missa omni ratiocinatione, quæ tamen ut in aliis disciplinis, ita maxime in medicina, omnis acquirendæ notitiæ clavis ac anima est, nudæ tantum experientiæ mancipiorum instar inhærent, quo fit, ut in facienda medicina inque assignandis remediorum effectibus mirum & miserum in modum implicentur aliosque implicent perplexi. Ut enim ratio ad evidentiam & veritatem rei nos unice deducit, ita sola experientia, hoc fulcro destituta, credulitatis & falsæ opinionis est feracissima, ipsosque medentes reddit incertos ac fallaces. Quod non clarius in ulla medicinæ parte, ac in summe utili, remedia ad sanitatis negotium subministrante therapeutica elucet, ubi ad indagandos effectus horumque perspiciendas rationes animi solertia undiquaque præsens requiritur. In hac insigniter errant, in hac fallaciam causæ ut causæ haud infrequenter committunt, alienam nimirum, quid quod contrariam & erroneam, remediis vindicando virtutem.

3. Ingentem, turpe dictu! negligentiam vel potius ignorantiam circa hoc argumenti genus exstitisse, ingenue largimur. Quot, quæso, hactenus non tribuimus vires ad superlativum gradum & divinas usque certis remediis, & simplicibus & compositis, tam chymicis quam Galenicis, ad certos domandos morbos constanter deprædicatis? Quantisne virtutibus splendent plantæ earumque radices, folia, flores? Quantis encomiis splendent ex mineralium regno petita medicamina! Evolve scripta chymica, botanica, pharmaceutica, ne practicis exemtis, & ubivis pollicitis speque ditissima, sed quæ praxin dein suscepturos præter omnem exspectationem frustrantur, invenies & re accuratius trutinata solidoque ratiocinio & circumspecta observatione ad decantatos effectus inquirendos adhibita, energia egentissima non sine tædio conquires remedia. Nihil sane majoribus premitur difficultatibus, at nihil quoque majori gaudet usu, quam scrutinium remediorum, quibus emineant virtutibus, verisne an falsis, quas provideas rite distinxerit artis peritus. Cujus rei neglectus sola ac unica causa & occasio fuit tantæ, proh dolor! empiricæ luis & miseriæ, crassæque in medendo ignorantiæ, nullo fere consilio, si non auxilio, corrigendæ. Quivis enim se fingit medicum, vel medicamentum probatum adversus certum morbum jactitat, modo semel vel bis ab eo propinato conspiciat ægrum convalescentem, cum tamen ad ipsam sanationem re ipsa nihil contribuerit. Hinc quoque ista calamitas, cur tantam farraginem & numerosissimam remediorum sylvam in libris inque officinis possideamus, & tamen præ nimia copia, ut *Tantalus* in aqua, selectorum penuria laboremus.

4. Quod vitium cum jam panicum sit, non potest non in sanitatis & salutis humanæ cedere detrimentum. Hoc vero cum merito cordi habeamus, dictis rationibus jam permoti, non inutilem laborem judicavimus, si veram methodum ac viam monstraremus, qua genuinæ suæque vires & vera efficacia in medeu-

medendi methodo constent medicamentis, unaque fallaciæ, quæ in allegandis effectibus fieri solent, detegantur, virtutesque remediorum ab operatione naturæ, quæ plerumque sola optima morborum existit medicatrix, distinguantur, & hac ratione evitetur, ne vehementiam ac vim morbi habeamus pro effectu remediorum. Ita certissimam concepimus spem, fore, ut omnis empiriæ fons dispatescat & verum fundamentum therapeutices, in quo consistat, substituatur atque corroboretur.

5. Ut autem paulo pressius & apertius instituti nostri mentem declaremus, sententia nostra hæc est, perpaucas adhuc cognitas esse vires remediorum, quibus firmiter inniti & fidere possit praxin exercens, sed plerasque esse fictas, falsas, imo adhuc dum in *Democriti* latitare puteo. Quod quidem assertum primo intuitu paradoxon & a ratione alienum haberi posset, cum tanta copia numerusque vix determinandus suppetat remediorum. Hoc tamen majorem mirationem injicit, quod pauca eaque vera adversus morbum cognoscamus præsidia horumque vires teneamus, alias certe nullam videmus necessitatem, tantum numerum tantamque syllogen struendi remediorum. Verissima enim hæc & unica causa est tam amplissimæ farraginis formularum & medicamentorum, quæ passim describuntur, citantur & miris laudibus extolluntur, quod nemo recte attenderit vel intellexerit remediorum efficaciam, in quo proprie sit constituta, & quod reapse paucorum veras virtutes habeamus perspectas. Unde cum his vel illis magnæ famæ remediis adversus morbos utebantur practici, nec is, quem anxie exspectabant, effectus statim sequebatur, mox ad alia delapsi, nova concedere vel ab aliis condita & commendata in usum vocare sunt annisi. Quę cum & ipsa ipsorum votis non responderent, sed inopiam ubique & defectum proderent: ad alia rursus animus conversus est, etiam ad ipsa exotica, quorum modo fama perveniebat ad aures, qua ratione fons perversæ istius medendi methodi scaturiebat. Et sane nihil ad distinendam ægrotantium incolumitatem excogitari pestilentius, nihilque ad praxis rationalis incrementa promovenda inveniri poterit perniciosius, quam tanta varietas, tanta copia & numerus, quæ artem exercentem non possunt non remediorum reddere incertum, hæsitantem, dubium. Ut itaque jam ex isto errorum labyrintho emergamus, & fundamentum hoc omnis empiricæ, irrationalis praxeos destruamus, opus maxime omnium est, ut clarissime demonstremus, nullum effectum formalem aut virtutem quandam inhærere remediis, sed omnem, quam in corpore humano exerunt, demum ab ipso obtineri. Hoc si argumentis comprobaverimus, tam splendida laus remediorum in certis morbis ad certos fines commendatorum unico quasi ictu cadit ac diruitur omnis.

6. Nulla unquam sententia in propaganda re physica & medica majorem sterilitatem & noxam, quam hæc ipsa, attulit, quod veteres existimarent, vires, qualitates & effectus rebus inesse corporeis, dum non modo certis mixtis assignabant calidum quoddam, frigidum, humidum vel siccum temperamentum, sed & ulterius progressi, virtutem aperitivam, incisivam, venenatam, alexipharmacam, huic vel illi parti amicam, stomachicam, pectoralem, hepaticam &c. ipsis tribuebant, perinde quasi rebus talis indita esset virtus & qualitas. Ex quo falso fundamento innumeri isti errores in praxin irrepserunt, quos dextre & solide primus omnium perspexit & detexit CARTESIUS, demonstrans, has qualitates & facultates omnes non esse quidditativas, absolutas rerum entitates, sed relativas & sub relatione ad alia. Unde non sine ratione hæc sensu minus philosophico sumi ipsi videbantur, quod e.g. saccharum sit dulce, arsenicum venenum, camphora quod sit calida.

7. Non equidem negari potest, hos effectus rerum, qui sunt naturales, suis testari de causis, interim tamen illi non con-

confundendi fundendi sunt cum ipsis causis, neque putandum, corpus quoddam per se aptum esse ad ullum formalem effectum producendum. In physicis enim res ita comparata est, ut actiones & effectus corporis omnes, quicunque fuerint, in alio producantur, respectu cujus sequuntur effectus. Ita v. g. nullus motus potest confici ab uno corpore in se considerato, sed necesse est, ut, si motus fieri debeat, semper præsto sint duo, unum agens, alterum patiens, & dum unum in alterum agit, & hoc illius actionem recipit, tum demum resultat inde motus, qui effectus est duorum corporum, unius agentis, alterius actionem recipientis vicem sustinentis. Quapropter sapienter dictum fuit a veteribus: nullum corpus per se moveri, sed omnem motum proficisci ab alio. Paucis ut conficiamus, ad motum requiritur movens & mobile. Male itaque dicitur: motum inhærere uni corpori, qui potius effectus est duorum.

8. Quum autem omnes effectus, virtutes ac vires, quæ in tota rerum natura visuntur, & speciatim in corpore vivo, animato producuntur, non nisi motus sint species, nec sine motu unquam concipi queant aut percipi, facile jam apparet, istos effectus, qui remediis vendicantur & in certa motionis specie consistunt, non posse uni adscribi corpori, sed duo minimum exposci. Ita v.g. calor, qui sensationis species est & in corpore animato efficitur, formaliter non potest tribui ipsi igni, bene autem hoc dici potest, quod celerrime moventis naturam habeat. Idem hoc applicari potest ad ipsa remedia vel etiam venena. Illud enim audit remedium, quod certum effectum exserit in corpore humano, sive purgantem, sive anodynum, sive vires restaurantem. Venenum quoque dicitur id, quod subito destruit & subvertit motus vitales. Jam facile concipi potest, quod isti effectus cum in alio corpore debeant sisti, non ipsi inhæreant remedio vel veneno, utpote quæ agentis tantum munus obeunt. Sed tum demum eos subsequi, quando hoc agens alio corpori rite involvitur.

9. Veteres philosophi rem accurate definiverunt hoc axiomate: corpora non agere secundum sphæram activitatis, sed receptivitatis, & ad edendum effectum non sufficere tantum causam, sed etiam ipsius subjecti dispositionem legitimam requiri. Hæc si nobiscum considerato animo pervolvamus, ultro sequitur, nos in falsa esse opinione, qua singularem virtutem sine debita consideratione subjecti, adversus hunc vel illum morbum edomandum ipsis assignamus remediis.

10. Duo sunt probe advertenda, ut salutaris vel noxius ex remediis sic dictis in corpus invehatur effectus, ipsum nempe corpus, quod pharmaci loco propinatur, & ipsum quoque corpus humanum. Haec ergo invicem erunt conferenda, hic proportio quærenda & indaganda, ut certus, quem medicus intendit, sequatur effectus. Nihil adeo certi quoad virtutes & effectus decernere vel definire possum, nisi semper facta relatione ad corpus humanum, quod cum varium sit, varia pariter ab uno remedio visitur efficacia & operatio. Ita vomitorium ex regulo antimonii eductum, quale MUNCKII est, diversis admodum operationibus conspicuum est, dum nonnunquam iners plane atque inefficax deprehēditur, ne ad nauseam quidem ventriculum disponens, in aliis autem, utut eadem fuerit dosios mensura, enormissimas ab ejus usu vomitiones ad lipothymiam usque excitatas vidimus. Hydropici rarius moventur a vomitoriis, quod ipsis cum quartanariis commune est. Aestate insuper expeditior per superiora fit egestio, quae hyeme coactior.

11. Non minus quoque sudorifera præsertim fortiora & calidiora non unam ratione subjecti in operando ineunt viam, sed plane quandoque aliam, imo alienam. Cujus rei sufficiens dabunt argumentum plethorici & cacochymici, quos a spiritu cornu cervi & tinctura bezoardica volatili affectus soporosos, guttam serenam, imo paralyses incurrisse tristis loquitur experientia. Ejusdem

sensus

census fortiora diaphoretica sub initium variolarum & morbillorum usurpata febri calcar addunt, delirium & epilepticos motus suscitant, & non raro ægrotos mortali vinculo exsolvunt. Idem fere efficiunt salia volatilia, præsertim oleosa, quæ in febrium intermittentium curatione sinistre adhibita has ipsas tertianas, vel si tertianæ fuerint simplices, duplices vel continuas reddunt, quod etiam valet de sudoriferis, acribus, calidis: in pletorieis quoque largius sumta capitis dolores ut & hæmorrhagias post se trahunt; vidimus tamen ipsa hæc salia aromatica inter eibos pauca dosi exhibita hæmoptysi, imo hæmorrhoidali fluxu nimium exhaustis egregium attulisse solatium.

12. Quod si pedem promoveamus & ad purgantia accedamus, eadem horum circa effectus suos erit conditio. Ita v. g. notum est, purgans gialapium diversissimos edere effectus, prout inter se differunt subjecta, adeo ut unus certus, necessarius & perpetuus ipsi nunquam queat adiudicari. Quod si enim illius optimi & resinosi tantillum sumamus, hoc juveni seroso datum eum fortiter purgabit, quod tantum abest, ut in affectu hypochondriaco & in febre quartana præstet, ut potius non modo destituatur successu, sed & tormina excitare aptum sit. Eadem porro dosis in bilioso subjecto & tempore autumnali metu præsentis hypercatharseos non vacabit, quæ in plethorico & obeso præter tormina & paralysin ipsam accersere valebit, imo infanti data si non necem ipsam conciliabit, plane tamen stomachi tonum dejiciet viresque prosternet, prout alias in his, qui debilioris sunt stomachi, emetica insignitur virtute, quid quod sæpius advertere licet, unum idemque purgans in uno subjecto, diversis temporibus oblatum, differentes a se invicem sistere effectus. Ita in genere notamus, catharticum tempore æstivo vel verno exhibitum majori eminere virtute, quam hyemali, minori adhuc, quando die prægresso acidi cibi fuerint assumti, quæ contra intenditur salsis, acribus eduliis prius ingestis.

13. Ad hæc diversa regionum indoles ut varie homines temperat, ita varie sigillabit virtutem medicamentosam, dum, ut purgantium exemplis id explanare pergamus, hoc quod in certa dosi sumtum Westphalum rusticum nonnisi debite ad purgationem invitabit, natione Gallum vel Aulicum delicatioris vitæ, tenerioris pariter constitutionis, ut Misnicum, propemodum dabit eadem dosi internecioni. Denique in affectibus, ubi horrendis spasmis & anxiis contractionibus intestinorum membranæ exagitantur & convelluntur contumaxque alvi præsto est adstrictio, ibi sane nunquam expedient alvum, sed adaucta symptomatum sævitia magis constipabunt, quali in casu clyster oleosus vel jusculum oleosum cum manna conditum optatissimum producet effectum. Illud autem maxime tenendum est circa aloeticorum usum, quæ largiori dosi concessa in siccis alvum procurabunt occlusum, minore autem & refracta lubricam & emollitam. Quis ergo non perspicit, ab uno simplici diversissimos induci effectus, quis autem sibi poterit imaginari, omnes hos effectus formaliter jam dum latitare in purgante, quod potius ad diversæ agendum eadem sese semper habet ratione, adeoque diversitas causæ non hoc, sed in subjecto individuali, quod actionem recipit & reciproca agendi facultate instructum est, plenarie quærenda erit ac determinanda. Quæ subjecti ratio cum diversimode se habeat, in aprico est, diversam, imo sæpe contrariam unius purgantis evenire operationem.

14. Tanti profecto refert pharmacum cum prudentia ex justis rationibus illius usum colligente adhibuisse, quod & de simplici illo nitro, omnino erit tenendum. Insignis equidem ejus efficacia est in cholericis, & ubi humorum maximus est orgasmus, dum calorem febrilem & præternaturalem egregie deprimit, sudorem promovet: at vero in febribus malignis, ubi pulsus fatiscit viresque deficiunt, eadem mole porrectum, excretionem ad peripheriam corporis & exan-

the-

thematum eruptionem magno cum periculo retardat. Est quoque porro notatu digna observatio illa practica, nitrum in nonnullis subjectis laxare alvum, in aliis autem, ubi nimia bilis acredo & ardens in intestinis inflammatio abscondita est, idem remedium magno pollere usu & fluxum talem nimium cum successu cohibere. Opiata, ut ulterius progrediamur, nimias sanguinis excretiones compescere, sat abunde constat; sunt tamen quam plurima exempla, ubi hæc in usum vocata non modo sanguinis per uterum effusiones, sed & per venas hæmorrhoidales effecerunt atrociores. Præterea opium omniaque anodyna in quibusdam placidum procurant somnum & inordinatum spirituum motum deliriumque sedant & componunt; in aliis autem plane contrarios producunt effectus, ut vigilias perpetuas & delirium, si non adsit, introducant, vel si jam præsens, gravius reddant. Eadem opiata conveniente dosi subministrata largum sudoris profluvium certis in subjectis certisque in morbis efficere res nota ac vulgata in foro medico est, quæ tamen ipsa in cachecticis & frigidis morbis non modo sudorem, sed & transpirationem sic dictam insensibilem penitus sistunt, ut inde in hecticorum colliquativis sudoribus magno cum fructu adhibeantur.

15. Videamus jam & consulamus experientiam ratione suffultam, num alia medicamenta unum operandi modum unumque sic effectum inferant. Inter hæc non infimum locum obtinent martialia & vitriolacea, quæ vi sua adstrictiva agere videntur ideoque alvum in quibusdam plane constringunt; hæc ipsa tamen sæpissime alvum reddunt & instar purgantis irritant. Ita porro in nonnullis appetitum erigunt, quem in aliis destruunt, item spasmodica pathemata in quibusdam subtrahere solent, quæ in aliis ab iisdem fiunt diriora. Quid notius est, quam quod amara & balsamica hypochondriacos egregie solentur: interim sæpe accidit, ea ipsa ardores internos, phlogoses & anxietates in iisdem augere. Salia media, duplicata, ut sunt nitrum vitriolaceum, sal digestivum Sylvii &c. hypochondriacis & quorum prima regio scatet magna humorum colluvie, apprime utilia sæpius deprehenduntur, nihilominus nec desunt exempla, ubi dicta salia intensissimas cardialgias excitarunt. Acida violatilia & fixiora etiam in ardentibus, biliosis febribus, in malignis quoque sævientibus usum habent re vera non contemnendum; melancholicis autem & hypochondriacis ferme omnibus mirum quantum nocent.

16. Ea, quæ subtili & balsamico eminent oleo, ut sunt terebinthinacea, juniperina, urinæ fluxum movent & calculo resistunt; haud desunt tamen exempla, ubi memorata dispositionem calculosam, in quibus antea non fuerat, unice introduxerunt. Quam diversus remediorum mercurialium soleat esse effectus, attentis practicis non potest esse ignotum; quædam enim subjecta ea optime ferunt, alia alvi irritationem persentiscunt, alia glandularum salivalium stimulationem, alia gingivarum putredinem inde concipiunt. Huc quoque referri possunt ex mineralibus sulphura varii generis, solutiones metallorum mitigatæ, solutio auri, veneris &c. quæ pro diversitate subjectorum, vel vomitus, vel alvum, vel sudorem movent, quinimo in aliis plane nihil operantur, ubi sudorem movent, quinimo in aliis plane nihil operantur, ubi contra in aliis effectus sequebatur exoptatus. Plura, si non innumera, possemus recensere & in medium preferre exempla & observationes, quibus fusius dispalesceret, quam diversum, imo alienissimum & contrarium unum remedium sæpius in eodem subjecto, diverso tempore vel alia dosi exhibitum, tanto magis autem in illis individuis, quoad sexum, ætatem, temperamentum, clima admodum distinctis, eodem licet morbo decumbentibus, excitet effectum. Sed nobis proliziores esse haud æque licuerit, cum ex iis, quæ huc usque ex attenta praxi deduximus & tetigimus, sufficienter elucescat, efficaciam illam, quam remedia producere

dicun-

dicuntur, minime ipsis inhærere medicamentis, sed eam demum resultare ex actione remedii & reactione, quæ in varia temperie, mixtione varioque partium fluidarum in corpore motu consistit, in corpore nostro exantlata.

17. Ex allatis itaque conficitur, stolidam & perversissimam esse viam ac methodum, qua nonnulli medicorum incedentes remedio huic vel illi certam & infallibilem contra hunc vel illum morbum decernunt efficaciam, illudque jam plenis buccis commendant, eblaterant, & ad cœlum usque extollunt, nullo habito respectu individuorum, nulla habita ratione circumstantiarum, &, ut canis e Nilo, generalem medicinæ superficiem generalibus theorematibus limitatam lambentes, omnem medicinæ practicæ molem exhausisse, sibi imaginantur. Certe, si rem, uti est, detegere velimus, nihil nisi ignorantiam suam aperte profitentur, vel contra conscientiam agentes homines decipiunt & pecuniam fraudulenter emungunt. Minime nobis animus est, damnare in totum omnem usum omnesque vires remediorum, neque etiam censemus, non dari talia remedia, quæ in pluribus affectibus magnum & copiosum habeant usum ac fructum, sed hoc saltim improbamus & monemus, quod in genere non possint certæ vires remediis adscribi, sed semper proportio ineunda sit cum individuis, hæcque una consideranda & referenda veniant; unde omnes sic generaliter assignatas panegyres floccipendimus, detestamur & ex medicina rationali exesse desideramus.

18. In eo profecto cardo totius empiriæ vertitur, ut commendare & venditare velimus certa adversus morbum in quovis subjecto remedia, & nisi hac in parte hos errores eorumque latifundium inquirendo evertamus & pessimæ huic consuetudini audacter obviam eamus, non aliam quoque praxin, quam mere empiricam exercemus ac profitemur. Sed proh dolor! quanta empiria, quam perversa medendi ratio abunde & undiquaque conspicitur in tot libris & scriptis eorum, qui docti & rationales nominari gestiunt, quanta formularum, quasi vero normularum, copia, quanta jactantia virium spargitur & disseminatur, quibus sane omnibus veræ & solidæ medicinæ majus decrementum, quam ullum incrementum portendere & spondere possumus. Haud quaquam enim generosa remedia deficiunt, neque unquam arcana amplius tam anxie quærenda vel indaganda sunt, unicum saltim arcanum est, & quod re vera arcanum est, empiricis summe necessarium, prudens applicandi ratio, qua suus quibusque remediis constat & in ægrotis succedit optatus & desideratus effectus. Qui enim illam novit, is determinare norit vires, qui contra ea non instructus est, in vanum jactat remedium & potius obest eodem, quam prodest.

19. Ad prudentem autem applicationem non sufficit superficialiter & ex cortice quasi nosse medicinam, sed ex physicis, anatomicis, mechanicis & chymicis principiis elementa agendique modum ducere ac derivare debet medicus, nec non ipsius subjecti naturam, corporis specialissimum mechanismum, motuum morbosorum morem ac conditionem & causarum quæ eos excludunt, indolem nosse ac demonstrare, nam ut GALENI verbis utar *l. 3. meth. c. 7.* in initio reperiundis: *remediorum inveniendorum initium ex morbi natura desumendum est, cum absurdum sit, aliud esse quod curatur, & aliud quod curationem præscribit*, & sic demum recte judicari poterit, quo remedio, quo tempore & qua dosi utendum & quamdiu cum eo sit continuandum. Hic est finis & verus terminus, quo genuinus medicus disjungitur ab empirico vulgari.

20. Jam vero satis superque apparet, medicum, si naturæ ductum in medendo probe assequi & scire velit, quænam remedia in hoc vel illo casu utilia vel noxia sint futura, non acquiescere debere in generali illa & trita virium in remediis reperiundarum assignatione, cum illa ipsa, ut evictum dedimus, quam multis involuta sit fallaciis; sed

ad

ad alia longe graviora ipsi descendendum esse, quæ eum in assignandis remediorum virtutibus circumspecte adhibendorum reddant confirmatum, quod hujus nostræ dissertationis erit argumentum. Antequam autem ad hoc negotium pertractandum nos specialius accingamus, e re fore judicavimus percurrere quædam polychresta, generosa, authentica & hisce temporibus valde celebrata remedia, ad ostendendum, quam infirmo subinde stent talo, quamque fallaces & ancipites sint eæ vires ipsis vulgo adjudicatæ.

21. Decantata itaque expositurі, haud ignoramus, quanti ab omnibus ferme æstimetur & unanimi consensu afferatur & transcribatur, cinnabarim nativam vel antimonii esse verum antidotum & specificum contra epilepsiam, hac inductis opinione, quod ob sulphur antimonii virtus ipsi indita sit anodyna spiritusque coercens. Verum enim vero, si experimenta solerter & attente instituamus, hæc nos docebunt, quod sola cinnabaris nil prope effatu dignum exhibeat in epilepsia infantibus solemni, æque parum in ea; quæ variolis & dentium dolore inducta fuit, uti nec in idiopathica confirmata, quibus in affectibus quantumvis maxima dosi concessa nunquam probavit quendam effectum, sed potius gravando ventriculum, anxietatibus causam præbet. Neque specificum sic dictum *Michaelis* cephalicum ob cinnabarin suam possidet virtutem, sed potius ex aliis ingredientibus, anodynis, antispasmodicis & acidum infringentibus illa deducenda venit; quod pariter sentimus de Panacæa Anwalldina, quæ in affectibus spasmodicis, epilepticis non rejicienda est, interim tamen illius vires non a cinnabari, sed a radice pœoniæ proveniunt. Deinde vero cinnabaris minime agit ob sulphur, sed hoc arctis tenetur compedibus, ut ægerrime, etiam fortissimis lixiviis, ab ejus vinculis possit separari. Quod vel ipse arguit odor, quo nulla de se cinnabaris effluvia spargit, cum tamen anodyna virtus ex volatilitate & ἀναθυμιάσει sulphuris debeat accersi. Est nihilominus utique cinnabari suus usus atque effectus, quæ epilepsiæ convenit, at non omni, tantummodo illi, quæ v. g. a contusione externa capitis vel a suscitata stasi seri, vel coagulatione sanguinis in vasis proficiscitur. Cinnabarina enim non minima, sed plena dosi exhibita eaque iterata salivationes exprimunt, sanguinis ac lymphæ motum per vasa accelerando, citra tamen exquisitum calorem aut tumultum, unde demum evenit, coagulum seri dissolvi & sic desideratum effectum subsequi, quod tamen in epilepsia ab alia causa suborta non valet. Plura, quibus de hoc cinnabaris in affectibus spasmodicis effectu hic referendis supersedemus, videantur in meis *Animadversion: ad Poterium*.

22. Inter ea, quæ alexipharmacorum titulo designantur, a longo jam tempore pro penetranti alexipharmaco habiti sunt spiritus & sal volatile cornu cervi, eboris & spiritus cornu cervi succinatus, quorum virtus in peste, febribus petechialibus & malignis a practicis magni censetur. Sed rem accuratius trutinantes solidamque experientiam consulentes deprehendimus, assertum illud multis laborare præjudiciis & exiguum, vel plane nullum, dictis in affectibus habere usum, quod in nupera, ante aliquot annos grassante peste satis edocti sumus, siquidem omnia illa, quæ sanguinem nimis impellunt ac commovent medicamenta in hujus genii morbis, funesto dramate haud vacant, ideoque cum illis caute est mercandum, & illo tantum in casu sunt admittenda, ubi natura oneri impar partes sui mixtum destruentes ad corporis habitum amandare & exanthemata seu maculas formare non valet, vel quando talia recrementa priora vestigia relegunt: ibi sane observatum fuit, quod naturam nimis languidam ad excernendum heterogeneas partes quodammodo stimulent & animent; in reliquis vero vel plane nullum, vel non nisi debita circumspectione, locum inveniunt.

23. Secus vero res se habet cum illis praeservandi gratia ab instante quodam miasmate contagioso, in malignis & putridis morbis usurpatis, quo tempore eorum quendam usum esse non ibimus inficias, cum omnia ea, quae circulum sanguinis illibatum servant & transpirationem debito modo adjuvant, humores vitales a multis peregrinis impuritatibus & excrementis activis liberent; quae si retineantur, circulo humorum existente languidiore, tum ad malignitatem & corruptionem subeundam proxima est via. Quandocunque autem haec corruptio profundius insinuata & immersa fuit succis corporis humani, tum cavendum potius ab iis est, quoniam motu suo intestino, intestinum putredinosum motum adaugent virusque propagant, ubi contra acida, terrea, quae his contrariam exserunt operationem, curandis dictis morbis egregie subveniunt.

24. Universale magis alexipharmacum venenorumque antidotum creditur Theriaca tam vulgaris quam coelestis, quae non nisi ad certam eorum speciem restringitur & reducitur. Quod autem ad omnium venenorum classem utriusque virtus extendenda non sit, obstat, quod in iis, quae humorum & spirituum motum sufflaminant & narcosi agunt, ut & in fermentativo & putredinoso motu a venenis sanguini illatis, qualis in morbis malignis, peste, ictibus animalium visitur, enervandis locum suum haud tueantur, sed saltim, ubi acrimonia volatilis, penetrans, caustica irritando & vellicando fibras nerveas exercet & spasmos gignit, sicuti accidit in mineralibus arsenicalibus & hujus census aliis, quamvis tamen & ibi non omne punctum absolvant, sed oleosa & pinguia theriacalibus longe sint praeferenda.

25. Ut omnibus morbis propria medici quaesiverũt praesidia, ita & febribus propellendis sic dicta febrifuga a recentioribus maxime destinantur, quorum primicerias quasi ducit China chinae ceu probatissimum & infallibile ad versus omnis generis febres remedium specificum, quod dum firmiter sibi persuaserunt, fit ut plures, si quē febri decumbere audiunt, mox illotis, quod ajunt, manibus, omni insuper habito respectu causarum & circumstantiarum, ad ipsam ceu sacram anchoram confugiant & sola hac febres ad Indos usque agere moliantur, sed magno saepius cum aegrotantium vitae discrimine. Largimur utique, cortici huic egregiam inesse vim motus febriles inhibendi & salia bilis acria figendi, praesertim in tertianis & biliosis febribus, at nisi prudenter & cum ratione, sed promiscue ipsum offerimus, certe majus damnum quam commodum juste exspectandum habemus, quod recidive pejores, febres lentae, viscerum contumaces oppilationes & tumores ceu feriales nuncii abunde testantur. Est ipsi suus usus, quando non alia ratione quam vi sua adstrictiva tonum excretoriorum vasculorum & fibrarum musculosarum dejectum excitat & restaurat, unde, cum humores expeditiorem circulum recuperant, & per evacuatoria inutiles ac superflui humores educuntur, felicissime sic & perfecte curatur febris.

26. At vero, cum notum sit, adstringentia non semper effectum aperitivum post se relinquere, h. e. circulum sanguinis & humorum adaugere & excretionis negotium sartum tectumque servare, sed persaepe motus retardare & refraenare, tantoque magis, si humores tenaces, viscidi & ad motum inepti sunt, si praeterea spasmodica quaedam fibrarum constrictio adest & medicamentum magna mole exhibere necessarium videtur, cuivis in promtu erit colligere, quod tum graviores metuendi veniant morbi, & id plerumque accidit in febribus quartanis auctumnalibus & aliis intermittentibus refractariis, personis melancholicae temperici maxime molestis, imprimis autem sub febrium initia, ubi motu suppresso humores incrassantur & obstructiones obfirmantur. Non contemnendum autem spondent effectum in tertianis continuis exquisitis intermittentibus in personis sensibilioris texturae & bile affluentibus aestatis tempore subortis, si jam per aliquod tempus

aestus

æstus febris deferbuerit, sic enim excretiones hinc inde egregie sollicitant & solidam curationem reddunt, quale quid etiam in minori dosi & longe tutius præstant tincturæ martiales, uti est illa *Zwolfferi*, & essentia amara cum liquore martiali maritata, quibus sæpenumero olim tutissime intermittentium pertinaciam subegi, qua de re conferri possunt meæ *Animadversiones in Poter*.

27. Præter superius memorata antepileptica non minus deprædicant ex animali regno desumta, & ex his præcipue pulverem lubricorum terrestrium & fere omnes animalium partes exsiccatas, ignis violentiam non expertas, quorsum etiam spectant ungulæ, dentes & cornua animalium, quæ singula in sistendis insultibus epilepticis peculiarem & mirabilem vim possidere dicuntur; sed minime hæc est universalis & a vero longe absunt, qui in epilepsia a quacunque causa orta eundem sibi effectum promittunt. Nunquam enim tali in casu, ubi causa materialis præsens est, v. g. si sanguis extra vasa in cerebro obhæreat, si primæ viæ saburra acidorum corrodentium humorum infarctæ sint, si virulenta, acris quædam materia nervos in morbis pungat ac vellicet, operæ pretium faciunt, sed potius tum, quando ex causa quadam immateriali, animi affectu, terrore &c. ortum fuerit malum inque simplici proclivitate ad talem motum ratio epilepsiæ consistit omnisque materialis causa morbum fovens sublata fuit, revera tum prudenter data faciunt quandoque, ut malum illud, quod per plures annos tragœdiam hanc luserat, nunquam recrudescat.

28. Antidysentericum præsentissimum hodiernis temporibus creditur esse Hipecacuanhæ, Peruviæ nativæ plantæ radix, pluribus id ex Gallia attestantibus, qui magnum ex ejus usu lucrum captarunt. Notum est, hanc radicem etiam in aliis corporibus, si largiori dosi offertur, nauseam & vomitionem creare sale aculeato tenui, quo pollet. Ita HERMANNUS in febrium intermittentium curatione ipsam præscripsit in infuso cum vino. Ea propter non omni tempore, non in omnibus subjectis, non sub quavis causa quadrat in dysenteria, sed potius noxam perperam adhibita radix infert. Nos censemus, dysenteriæ causam esse bilem, viscidiorem quidem & tenacius adhærentem, at salibus & spiculis acerrimis & causticis refertam, quæ infensissima irritatione mucum intestinorum omnem abradit, inflammationem & spasmos suscitat. Hanc igitur si statim in principio ex superioribus eliminamus, uti vomitum in diarrhoeis & dysenteriis conducere ex *aphor.* 19. *Sect.* 6. *Hippocr.* patet, in quo non tantum vomitum sponte supervenientem, sed & arte suscitatum comprehendi GUIL. PISO non sine causa statuit, omnino fit, ut prima quasi in herba jugulemus hunc affectum vel mitiorem reddamus. Quod si vero jam adsint inflammationes periculosæ, intestinorum exulcerationes, quis sibi persuadere poterit, tum temporis hanc radicem collaturam esse tam insigne emolumentum, ac sub initia morbi, utut præcesserint jam dum sanguinolentæ excretiones. Qua tamen ipsa carere possumus, ubi alia suppetunt, quæ idem & majori quidem cum securitate exequuntur; antimonialia volo fixiora rite parata, emetica virtute dotata, quibus solis quondam per Dei gratiam medelam attuli non minus præsentaneam quam securam.

29. Radix nisi, quæ carissimo emitur pretio & ex remotissimis oris ad nos affertur, habere putatur præsentissimam virtutem non modo analepticam, sed & alexipharmacam, qua non detur in rerum natura excellentius simplex, sed vana res est omnis. Longe præferimus aromatum, cinnamomi, caryophyllorum & cardamomi virtutes, & in alexipharmaco scopo ipsam etiam radicibus vincetoxici, angelicæ, imperatoriæ &c. postponimus. Gaudet equidem sale quodam tenui sulphureo acri, quo spiritus exuscitat, motus languidos erigit; sed quod singulare quippiam præ aliis possideat, id quemvis attenta praxis docebit, qua expertus sum, quod radicis illius infusio

cum aqua calida facta, quam loco Thee assumendam suasi, in defectu virium non magnum dederit solamen.

30. Castoreum ceu specificum antihystericum a multis retro seculis constantissime habitum fuit, quasi in momento motus uterinos componat. At vero, si tanta vis huic remedio insita esset, cur quæso tam pertinax & chronicus hic est affectus, graviter per plures annos ægras femellas torquens. Non dubitandum est, ipsum vaporositate & delinitione sua sulphurea spasmos sopire & dolores sic subtrahere, quod tamen ad breve temporis spatium perdurat: nequaquam enim causam, quæ nervis altius impacta est, maxime omnium autem in hypochondriis radicatam sustollit, ut longe alia hinc opus sit procedendi via, si omnem huic rebelli malo subnascendo præscindere velimus occasionem.

31. Fabam S. Ignatii hoc etiam tempore a plurimis medicorum ceu antepilepticum & antifebrile celebrari quis ignorat. At vero, ex relatione peritorum virorum, qui hac ipsa adversus memoratos morbos usi fuerunt, scribimus, non leves ex ejus usu anxietates præcordiorum & angustias ventrisque tormina fuisse subsecuta, & licet quandoque his superatis febrilis insultus, imo epilepticus, fuerit remotus, quod tamen non semper contingit, insignem tamen remansisse virium imbecillitatem. Quare in ea sumus opinione, hanc fabam naturæ nostræ maxime esse inimicam & lenem recondere virulentiam. Cujus rei simile argumentum præbent venena mitiora vel in minori dosi oblata, qualia sunt mercurialia, & arsenicalia, magnes quoque arsenicalis, quæ febriles, imo convulsivas commotiones quandoque compescut, non alia de causa, quam quod truculentos spasmos & irritationes aliis in regionibus corporis nostri efficiant, unde accidit, naturam quasi ibi occupatam pristinos motus non amplius instituere in solitis partibus, sed derivari spiritus & motus morbosos ad partes a veneno tactas, & hac ratione quandoque habitu suo excidere, ut in integrum deleatur paroxysmus, quod ipsum tamen rarioribus dubiique eventus ac periculo plenis, phænomenis accensendum est, nec nisi in solo p. n. inordinato motu immaterialis & formalis rationem habente succedit, quod si secus, & materialis perniciosa causa anomalos motus inferens præsto fuerit, ut justa indicatione, ita rationali destituitur exspectatione.

32. Inter specifica remedia hactenus deprædicata haud exigua certis in locis fama claruit liquor quidam acidus, ut variolarum antidotum certissimum, adeo ut eo devenerint, non posse variolosum amplius mori. Cui magno thesauro, uti vulgo fit, inhiantes veram ejus editionem captabant omnes; in quo cum sæpius frustrarentur, habuit & hoc medicamenti genus suum fatum, ut ejus præparationes valde differant, multique in Hassia cum pharmacopæi tum medici habeant compositionem eamque pro genuina commendent. Utut se habeat, omnes, quot hactenus videre contigit, in eo conveniunt, quod ex acido minerali sint conflatæ. Huic autem remedio omnem gloriam adimere nolumus, sed potius suum ipsi usum vendicamus, in eo tamen discrepantes, quod pro infallibili medicamento venditari nequeat, quasi nullus ex variolis, hoc adhibito, mortem obeat, cum in epidemicis variolis ante aliquot annos hic hic locorum grassantibus multa in contrarium exempla viderimus.

33. In confesso est apud omnes peritos, in variolis peccare sal quoddam tenue volatile causticum vesicatorium, quod in cantharidibus, purgantibus & emeticis cuivis innotescit; porro juvenes maxime & sanguineos, si variolis corripiantur, intensissimas incurrere sanguinis & spirituum commotiones, has vero ab acidis cohiberi certissima quoque res est. Nullum hinc est dubium, si in principio adhibeantur, magnam hæc præstare efficaciam, at vero quando malignitas fuerit complicata, i.e. sanguis & humores ad putredinem vergunt, vires labascunt, motus humorum immi-

imminuitur, imo tota M. S. peregrinis causticis salibus stipata est, ut vel in nimia copia erumpant, vel salia ista succo nutritio, qui deficit, obvolvi & emolliri nequeant, quod in cachecticis & melancholicis accidit, certe ipsum hoc remedium tunc non sufficiet salibus istis morbosis in humoribus jam dum oberrantibus invertendis.

34. Ut panacearum seriem ulterioribus explicemus, nostra disquisitione haud indignæ sunt famigeratissimæ illæ pilulæ Wildegansii, quæ sub titulo panaceæ solaris circumferuntur, cujuscunque generis morbis tam chronicis quam acutis expugnandis habitæ pares. Concinnantur hæ ex opio cum aloe auroque fulminante aliisque ingredientibus mixto, quibus narcotica opii virtus corrigatur & cicuretur, ut in securum transeant opiatum, quod motum ita temperat, ne omnes excretiones penitus intercipiantur, sed primæ viæ apertæ & transpiratio libera servetur, quæ vera earum operandi est ratio. At vero, quam plures dantur morbi, in quibus quantitas humorum excedit, circulus imminutus est, stasis primas tenet, vasa turgida & inflata sunt, viscerum obstructiones adsunt, ubi nec hæc, nec alia sedativa locum habere possunt. Eadem nostra est sententia de pilulis Starckii sive Matthiæ Anglicis.

35. Sulphura mineralium, præsertim antimonii, metallicis subtilioribus particulis nobilitata & omni venenoso, stimulante principio orbata, magnum in medendo spondent usum; pauca enim dosi excretiones ad peripheriam corporis promovent, & in dispositis alvum quoque expediunt, unde non inutiliter tam in acutis quam chronicis morbis adhibentur, & inter tuta diaphoretica reponuntur. At nec hæc omne punctum absolvunt, utpote plurimi morbi a plethora oriuntur, qui remedia diluentia, humectantia, viscidos humores incidentia requirunt, ubi motum exacerbare non modo supervacaneum, sed & absonum esset, unde prudentiam in applicando merito consulimus, cum aliam considerationem & tractationem humores fluxiles & mobiles, aliam vero crassi & immobiles involvant.

36. Accessum jam facimus ad fallaces liquores solares, aura potabilia varii generis, auro si non abundantia, auream tamen effectum fœnerantia, quæ ex auri calce salibus oleosis resoluta & postea in spiritu vini extracta conficiuntur, & paucos, modo dextre illa præparare quis noverit, sumtus requirunt, dum pauca magnis ampullis horum liquorum erogandis grana auri sufficiunt. Dici enim vix potest, quam aurum prævie solutum per liquorem se diffundat. Prostant inde variæ tincturæ, selectis nominibus ornatæ cum in Anglia, tum etiam Germania percelebres. Ne vero empiricorum more res agere & tractare videamur, lubenter concedimus, præconia illa ex auro paratis vendicata quodammodo relinquenda, nec veterum chymicorum & medicorum his de rebus sensum plane reprobandum esse. Cum enim aurum inter metalla nobilius, mercurio fixiori, valde tamen activo gaudeat, & more aliorum metallorum, salia maxime temperata continentium, in pauca dosi virtutes suas exhibeat, quis ipsi soluto & debite dein edulcorato energiã suam denegare posset?

37. Consistit autem auri efficacia maxime in eo, quod metallico suo, simplicissimo, activo mercuriali principio, spiculis salinis armato cum chylo sanguini insinuato, non modo in primis viis, sed etiam per totum corpus vasa excretoria nerveasque membranas animet & irritet, ut sic totus circulus sanguinis ac humorum promtior & excretiones liberiores fiant idque sine tumultu, sine calore p. n. peragatur; & cum sanguinis circuitus promotus multis iisque gravissimis morbis medeatur, satis perspicitur, & hanc medicinam recte adhibitam plurimum posse. At vero, ut omnia reliqua, ita & hæc recto usu sunt determinanda, nec promiscue in omnibus morbis & subjectis convenire arroganter dicenda; alias mehercle imprudenter & inconsiderate si adhibita hæc medicamenta potius diffamantur,

E 3 quum

cuum effectu, qui de ipsis jactabatur, ea frustrari homines videant.

38. Nostra itaque est sententia, illa nil efficere posse, ubi motus ille est improportionatus v.g. ad saburram movendam, ad excludendos viscidos humores per alvum, ad sanguinis quantitatem imminuendam, neque ubi jam contractio quædam adest spasmodica, ipso nempe in paroxysmo; quæ extra paroxysmum optime conveniunt, quatenus causam, excrementitia nimirum salia eliminando, transpirationem liberam reddendo, hæmorrhagias sistendo & convulsiones avertendo, præscindunt. Nil itaque soli præstabunt in affectu hydropico, cachectico, scorbutico, podagra inveterata, asthmate convulsivo, calculo, malo hypochondriaco & hysterico, contracturis, & ubi anxietates, diarrhœæ, vomitus ventrisque tormina infestant, nisi alia accedant debitaque dosi, & reiterata quidem, debitoque tempore propinentur, & revera tunc temporis, quando humores redduntur fluxiles, intermissionis, præmissis præmittendis præparantibus &c. tuto nec sine effectu possunt exhiberi.

39. Veneris tincturæ, quæ sub specioso titulo & hodie pro tincturis martialibus venduntur, quantumvis ex marte præparentur, a venere tamen, cujus contagio & enti primo omne debent, omnis dependet effectus, variis id testantibus experimentis. In refracta enim dosi propinatæ eodem modo, quamquam non eadem securitate, ut alia medicamenta ex auro parata, agunt, dum irritando in toto corpore motus augent humoresque fortius impellunt, & hac ratione excretiones adjuvant, unde in variis morbis chronicis, epilepsia, vermibus, sanguinis impuritatibus, febrilibus insultibus non de nihilo sunt. Quorsum etiam spectant crystalli cœruleo elegantissimo colore splendentes, efficaciæ in epilepsia ex lacte corrupto generata haud spernendæ.

40. Nunc demum de mercurialibus quoque, quibus a magnis Chymiatris divina vis tribui solet, aliqua adhuc erunt subjicienda. Indubium est, mercurium inter omnia mineralia & metalla quoad agilitatem & efficaciam maxime esse penetrantissimum, qui in exili mole validissimos motus magnosque effectus in corpore humano edere solet, id quod mercurii crudi vel externus, vel internus usus in lue venerea curanda affatim testatur. Id tantum incommodi hoc generosum remedium habet, quod facile veneni induat naturam, præsertim si salia acria, quæ ejus amplexus mire appetunt, in corpore nostro accedant, quod præcaveri potest, si cum auro, quod mercurius fixissimus est, vel cum sulphureo quodam corpore, v. g. jove, sulphure antimonii combinetur, & debito calore digestivo temperetur ac subigatur, qua ratione in summe efficax transit medicamentum, quod adhuc eximiori dotabitur virtute, si prius probe depuretur, qualem purificandi modum tradit *Philaletha in Introitu aperto ad occlusum regis palatium*.

41. Hoc certe medicamentum, si ullum, potentia valet in corpore motus; non tamen destructorios, excitandi, dum immediate agit in nervos & spiritus, minime autem proxime in sanguinem & humores, uti alia calida & sudorifera, vim suam exerit. Cum itaque omnium humorum & sanguinis motum in toto corpore reddat auctiorem, illeque circulus intensus incongrua expellendo, obstructiones recludendo unice corpus sanet; facile liquet, rebellium morborum sanationi hoc prudenter adhibitum satisfacere posse; operatur autem potissimum per transpirationem, quam promovendo vires suscitat, caloremque, eum tamen non excessivum, per totum corpus efficit, adeo ut ejus operatio fiat quasi in instanti, mox enim ægrotantes ab exhibitione talis remedii, ut & auri rite soluti, virium quoddam incitamentum majusque robur persentiunt. Hinc si ullum medicamentum reperiatur, quo mirabiles effectus in morbis possunt produci,

duci, maxime hoc ipsum est; tantum quod ejus decens præparatio longum temporis spatium & indefessum exigat laborem. Verum enim vero nec ejus usus ubique quadrat, quem respuunt & admodum abhorrent magna virium debilitas, tenera subjecti constitutio, sanguis calore hectico vel febrili resolutus, inflammationes, exulcerationes & corruptelæ viscerum, alvi fluxus, vomitus; quibus in casibus si mercurialibus rem nostram agere susciperemus, magis tum noceremus, quam prodessemus.

42. Postquam hactenus celebratissimorum remediorum, qu.bus Herculeas operas communi empiria præstare volunt vulgares medici, universalibus remediis, panaceis, specificis, essentiis divinis &c. mire delectantes, mentionem & verum usum injecimus, jam tempus foret, ut produceremus exotica illa proximo abhinc tempore summis encomiis ad nos delata: ita v. g. herba ackmellæ ceu certum specificum contra calculum, Pietra del Porco ceu tutissimum alexipharmacum, & mures marini tanquam solamen præsentissimum affectuum hæmorrhoidalium commendantur; sed cum de eorum usu partim ex experientia, partim ex relatione aliorum, quod pollicitationibus effecta respondeant, & quod in aliis quoque reperiatur idem effectus, nihil certi determinare valeamus, sicco quod ajunt pede illa lubenter transibimus.

43. Unum adhuc superest, ut brevibus tangamus, quod quondam magnam sui fecit existimationem, curam nimirum per sympathiam, quæ ceu certum & infallibile medium multis affectibus medendi tam in aulis principum, quam a magnis viris prædicabatur. At vero, hæc ipsa certe in se nihil valet, nisi quod fortior imaginatio quosdam effectus, maxime autem sudorem, in iis, qui sensibilioris sunt naturæ & ab animi motionibus facile occupantur, producat. In cujus rei certitudinem inquisiturus ego ipsemet experimenta institui, excrementa, nimirum urinam, cum pulvere isto famigeratissimo, qui ex vitriolo, sale communi & terris compositus erat, coquendo. Secutus equidem effectus sudorificus, at quod notatu dignum erat, etiam in aliis personis tum ægrotantibus, quorum cum urina coctionem talem non celebraveram; in ea autem versabantur ægroti opinione, ac si experimentum hoc cum ipsorum urina fuisset factum. Plane itaque infidum est & per accidens tantum quandoque aliquos post se relinquit effectus.

44. Ex merito sic, ut opinamur, empiria notata, superest, ut vexatissimam hanc in foro medico quæstionem agitemus ac solvamus: num detur medicina universalis? Ad quam prævie reponimus; cuivis ex superius adductis satis constare, talem neutiquam dari posse, utpote tale remedium, quod quosvis sanet morbos, inveniri stolida esset assertio. Intelligenda itaque res ita est: an tale detur remedium, quod tuto in omnibus morbis possit præscribi, & quo solo etiam morbus alias sanationem non admittens ad eam possit deduci? quod neque posteriori hoc sensu locum habet. Nam quamvis non negemus, dari remedia multi & magni usus, fieri tamen non potest, ut ad unam classem referri valeant, quoniam in affectibus & paroxysmis sæpius occurrunt motus sanguinis & spirituum exorbitantes & effrænes, qui sunt sistendi, cohibendi, demulcendi. Deinde, dantur etiam ex adverso morbi, ubi motus sunt languidi, debiles, imminuti, qui sunt excitandi, promovendi.

45. Præterea, medendi ars generalibus indicationibus multis de causis, & impedimentis variis obstantibus nec comprehendi, nec iis acquiescere potest. Primum enim nisi in corpore adsunt spiritus, qui motus efficiant, nil juvabunt ea, quæ excitabunt, illi siquidem proxime & immediate constituunt impulsus in machina nostra; ubi ergo nullus motus per artem introduci potest, nullus stimulus proficit, sed tum ea necessaria sunt, quæ materiam & pabulum spirituum largiuntur, neque etiam sufficiunt spiritus & ea quæ spiritus ad motum instigant, sed materia debet adesse mobilis,

in certa quantitate eaque non nimia, alias motus est improportionatus, neque in minima, alias deficit & languet. Deinde vero, humores quoque debent esse constituti debita in qualitate & temperie, qui si nimis fuerint densi, inspissati, crassi, fixi, nullus subsequitur motus, utut stimulus & causa motus sufficiens adsit. Adhæc viæ quoque debent esse apertæ, liberæ; unde licet motus adsit, viæ vero compressæ & constrictæ aut obstipatæ fuerint, tum motus magis incongruus erit, & sæpius magis nocebit quam proderit. Revera enim, quod quantitatem auget humorum, non potest eam adimere, & quodcunque humores consistentes reddit, illos non potest subtiles, tenues, sulphureos & fluidos efficere.

46. Ex quibus omnibus juste concluditur, non unum ad amussim sufficere remedium; sed plura diversi generis diversæque naturæ & indolis concurrere debere ad obtinendam sanationem, quæ quum teste experientia non conspirent in unum effectum, certe unum remedium haud quaquam par erit. Tandem vero, qua ratione unum remedium temperiem sanguinis conservare possit, non videmus, *cum spiritus vitæ*, ut ROLFINCKIUS loqui amat *in Chym. in artis formam reducta, a variis causis lædatur, ideoque nec una sufficiat medicina, sed plures, ut removeantur plura hæc impedimenta.* Quemadmodum enim non unum alimentum sufficit, quod corpus conservet, sed præter fluidum aereum temperatum alimenta ac potus varii generis vigorem ac sanitatem conservant: ita etiam diversæ naturæ esse debent, quæ restituant, quod desideratur, & detrahant, quod abundat & luxuriat, quo debita harmonia, temperies & proportio non modo in mixtione humorum, verum etiam in eorum motu producatur, quæ uti fundamentum est vitæ ac sanitatis; ita etiam fundamentum ac scopus debet esse omnis Therapiæ & curationis.

47. Ex eo jam perspicitur, quantam ignorantiam profiteantur, & quanti deceptores sint ii, qui hominibus persuadent, dari certa adversus morbos particularia & universalia remedia: quod si ita esset, carere possemus studio medico & physico & facillimus labor esset curandi. At profecto res non adeo levis est, nec cadit vera medicina in idiotas, nisi per accidens, cum sola natura, vel medicamenta ex mero accidenti cœco impetu adhibita operantur. Stat ergo sententia CICERON. *l. 2. de legib.* quod, uti juris disciplina non haurienda est ex edictis judicum, tabulis XII. sed ex intima philosophia; ita quoque medicina non ex formulis medicorum, ex solo usu, sed ex rerum naturalium studio ducenda sit, qua duce vix medicus errare potest.

48. Ex prolixa hac medicamentorum serie, quam brevi, quantum fieri potuit, orationis filo prosecuti sumus, clarissime apparere arbitramur, talia remedia nunquam inveniri posse, quibus in singulis morborum curationibus certo confidere audeamus, ita ut omni tempore & in quibuscunque individuis optatum præstent effectum. Generosa, imo polychresta dari & haberi, secura pariter, quæ certis in morbis, quid quod in pluribus desideratissimam opem conferant, remedia, id omni modo largimur, agnoscimus & experimur. At, omnia illa non nisi relativa sunt, relatione nempe nitentia ad causas morbificas ut & individua, unde est, quod prudentiam medendi & applicandi exposcant. Medicorum enim est, omnes tam prævias, quam concomitantes circumstantias probe inquirere, ponderare, naturam medicamenti cum genio morbi, & quidem in tali individuo comparare; quod si neglexerint, quid aliud quam mera & temeraria Empiria exsurgit? Interdum quidem accidit, si aut fortuna adjuverit temeritatem & ab ejus farinæ medicis in mortem vel sanitatem propinatum remedium, aut si forte concedente morbo illud profuerit, ut inde magna, imo divinæ propemodum scientiæ fama in vulgus dimanet; sed, quamvis hic bonus & faustus eventus ex temere adhibitis medicamentis per accidens succedat, eo tamen, si

non

non alio nomine tota res culpanda erit, quod noxa, quæ debita prudentia adhibita evitari poterat, ægrotorum afferat salutem.

49. Quod si igitur lapsam & quasi in ruinam omniumque contemtum conjectam medicinam velimus erigere & pristino suo nitori restituere, veramque rationalem praxin & certam demonstrativam medendi rationem firmare ac statuminare, ante omnia opus est, ut affectuum conditiones & remediorum operationes in variis individuis, variisque morbificis caussis & casibus probe attendamus. Profecto in eo differt vera praxis a vagabunda empiria, & verus medicus ab indocto & circumforaneo, quod ille certo scit, tam a priori quam a posteriori, quæ damna & incommoda & quæ utilitas ac fructus salutaris in subjecto ægrotante sperari possit a medicamento. Hic autem vagabundus & confusus semper fluctuat, nil certi determinare potest.

50. Si quid itaque commendandum est, quod solidam praxin efficit quodque medicinam evehit, nil certe est excellentius, quam attente & solerter cum suis circumstantiis observare & annotare diversissimos effectus remediorum in his vel illis individuis, locis diversis, certis anni temporibus, certis in morbis & eorum progressu. Sic enim periti viri deprehenderunt, bonos in praxi eos fecisse progressus, qui morbos primis annis obvenientes cum omnibus circumstantiis memoriæ & litteris probe mandarunt, consignato semper successu ac eventu remediorum. Optandum esset, ut omnes, qui medicinam faciunt, id monitum curæ cordique haberent, in quo sane omnis praxeos felicitas & auspicatus successus agendi consistit. At vero, res non tam facilis & superficiaria est remediorum vires ac facultates recte explorandi, plura & majora sunt, quæ scrutinium hoc utilissimum morantur: non minima enim prudentia est, distinguere effectus remediorum ab effectibus solius naturæ, quandoquidem in morbo non tantum medicamenta agunt, sed & natura ipsa agit ac ipsius quoque morbi vis non parum addit.

51. Quum itaque hinc facile confusio, errorum mater, gliscat, quatenus nempe fallacia caussæ ut caussæ admittitur, quodque naturæ & morbo tribuendum, ipsi medico falso adscribitur, quod & PECHLINUS *in suis observationibus* memorat, dum: *Frequens*, inquit, *est in medicorum scholis fallacia caussarum & adeo quidem propria, ut neminem adhuc unum cognoverim eorum, qui ad praxin se adjecerunt, qui cum vitio hoc non usque sit colluctatus*; omni modo e re fore judicamus, regulas & monelas quasdam hic annectere, quæ tractationi huic lucem affundere queant. Primum ergo paucis edisserimus, quod naturæ effectus sæpius ab ignaris medicis habeantur pro operationibus medicamentorum & pro actionibus suis venditentur, id optime notante GALENO *l. 1. de medicam. Facult. p. 21.* quo loco ait: *Sæpe propriam cujusque medicamenti vim obscurari necesse est, ubi fallentem aliunde qualitatem acceperit*. Ita v. g. accidit, in variolarum principio vehementissima esse symptomata, & delirium ipsasque convulsiones accedere; si quis ipsa hæc symptomata, quæ vigore & natura morbi ita fiunt, afferat medico, vel medicamento purganti, quorum usum hæc subsequuntur, is magnum ipsi inferet injuriam, & contra, quum circa diem quartum omnia fiunt pacata & tranquilla, ferocia symptomatum remittit, si tum alius medicus gloriari velit, suis datis remediis hæc se sustulisse, is certe inanem gloriam aucupatur, quæ potius victrici naturæ in acceptis ferenda est.

52. Ex febribus intermittentibus eæ, quæ auctumno & hyeme invadunt, sua natura ac indole curationis negotium difficilius reddunt. Si quis autem hanc curandi difficultatem in medicum rejicere velit, etiamsi optima illuc facientia porrexerit remedia, is certe rei ignarus maxime errabit, & vice versa, quandocumque quispiam circa tempus vernum & auctumnale, febris vehementiam defen-

defervescente, omnem curandi gloriam certis tum temporis adhibitis remediis velit arrogare, is falsam ipsis tribuet virtutem; tali enim tempore vigorem nacta natura ipsamet par est proscribendæ mineræ febris per transpirationem aliaque excretoria, tanto magis, si idoneum ipsi suppetias ferat medicamentum. Frequenter quoque in febribus malignis continuisque evenit, symptomata adesse gravissima, præsertim in statu, quæ sua sponte sæpius cessant, vel etiam circa dies sic dictos criticos: septimum, nonum vel undecimum pejora fiunt: quando itaque melior vel pejor exsurgit status, quis adscribet hos medico vel medicamento effectus? Adhæc, de febribus inflammatoriis, & præsertim peripneumonicis constat, has primis temporibus graviter affligere decumbentes, sed die quarto solvi sputo cruento & die septimo plerumque sudore terminari, ipsius naturæ robore. Perperam jam faciet is, qui remissionem morbi sua prudentia & medicatione vel remediis tum temporis datis procuratam esse glorietur.

53. Quandoque contingit, febres continuas, variolis etiam & morbillis solemnes, certis temporibus non adeo mali esse moris, quo casu vel sola natura omnem medicinæ paginam absolvit, vel tantillo adjuta, quod sagacissimus motuum naturæ observator SYDENHAMIUS non otiose perspexit. Si jam medicus offert remedia, quorum nulla adeo erat necessitas, ipse interim morbus placide decurrit, & tum exinde velit concludere, sed datis medicamentis illud præstitisse, certe decipietur. Sic dantur quandoque quartanæ æstivæ, quæ sanguineos & juvenes prehendunt, ex fervidissimo aere subnatæ, in quibus china chinæ, salia abstersiva & regulus antimonii medicinalis egregiam ferunt opem, quam si quis credat universalem, & dicta remedia ceu specifica & quæ infallibiliter sanent in omni febre commendet, is tempora & temperamenta distinguere haud novit; cum enim illic natura morbi benignior & mitior sit, facilius quoque obsecundat remediorum energiæ. Sic v. g. videmus juvenes paralyticos facilius, senes ægrius sanitati reddi, quod certe non solis remediis, quæ contra affectum illum diriguntur, debetur, sed potius in ipso naturæ vigore causa est quærenda.

54. Idem quoque obtinet in Chirurgicis ratione vulnerum, quæ in sanguineis & benignum seu dulcem sanguinem foventibus levi data opera ad consolidationem perducuntur, contra quam in melancholicis, cachecticis, scorbuticis fit, quos ob sanguinis dyscrasiam graviora symptomata manent, ut adeo effectuum diversitas ex unguentis & emplastris impositis nön unice sit derivanda. Ita porro phthisis vera in ætate juvenili orta, v. g. ex hæmoptysi & pleuritide male curata, salva reliquorum viscerum εὐτονίᾳ, medelam admittit, quæ in iis, quorum viscera scirrhosa & obstructa sunt hincque naturæ vires vacillant variis spasmis attritæ, haud æque speranda est, nec facile eadem remedia opposita quid proficient, quod iterum argumentum præbet dextri vel sinistri eventus ex ipsa natura decidendi.

55. Demum vero quid frequentius, quam febribus ardentibus complicari diarrhœam, ægrorum salute in ancipiti versante, quam in medicamenta mox propinata & medicum rejecturus utrisque faceret injuriam. Taceo, quod sæpius morbi chronici sub uno climate obstinati curam eludant, mutato cœlo, sub alio, accedente alia insuper diæta, stationem suam derelinquant. Maximopere itaque errant, exsolutionem morborum a natura perpetratam suis, quæ præscripserunt, remediis pompose adjudicantes, cujus opinionis falsitatem per sexcenta alia, si per specialem morborum classem sigillatim percurrere animus esset, facili negotio evincere possemus.

56. Quis quæso ex dictis jam non colligere poterit, effectus naturæ & medicamentorum probe ab invicem esse distinguendos, & non raro naturam, nullis adjutam remediis, aut levi saltem medi-

medicatione morbum profligare, & hoc jam est illud fulcrum, ille clypeus, illa anchora, sub cujus favore latitare, personas suas agere & famam venari possunt summe ignorantes, ita ut per naturam sint medici, minime vero per artem suam ac rationem, naturæ opera pro suis audacter venditantes, quo stratagemate & sagaces quandoque medici naturam & tramitem morbi, quem curant, probe intelligentes, hæc ipsa, quæ a natura efficiuntur, ad captandam famam & gloriam, in sua, ut facile est morborum ignaris imponere, transferunt remedia, suæque vendicant prudentiæ. Deceptiones itaque in nulla re frequentius & facilius contingunt ac in medicina, ubi alias etiam prudentissimi falluntur, quum, optime notante PECHLINO *in suis Observ. aliquando in medicina eveniant, quæ evenire nec posse nec debere juratus crederes, adeo aliena illa sunt tum a scopo medici, tum medicaminis effectu; nunc etiam quæ speras & fingis animo futura, non eveniunt, aliter quam oportet.* Conf. BAGLIV. *Prax. med. l. 1. cap. 2.* §. 4. Sed candoris & veritatis amans hæc omnia non curat, sed tanto ardentius inquirit & separat, quid solius naturæ opus sit, & quid per naturam medicamenta operentur, quod alias sibi relicta haud daret effectum. Nam natura semper etiam per medicamenta operatur, sed hoc maxime loco in quæstione est, quid natura sola possit efficere, & quid non, nisi per adjuncta medicamenta, & tum certi sumus de probata remediorum virtute.

57. Quo pacto vero ad illam cognoscendam pervenire possimus, monita quædam ceu regulas ad medicamentorum agendi modum investigandum & determinandum coronidis loco adjicere necessarium duximus, ut quæ hactenus dictorum erunt consectaria. Primum igitur ægre facienda sunt experimenta circa remediorum efficaciam in morbis acutis & continuis, ubi maximus jam dum naturæ est fervor, vel in bonum vel in malum cessurus eventum. Dicimus, obscuram hic fieri genuinam remediorum virtutem, quod hæc naturæ, tum in fastigio positæ, viribus implicentur & involvantur. Aliter sese res habet cum morbis chronicis, obstirmatis & contumacibus v. g. epilepsia inveterata, quæ a sola natura haud excutitur; hinc si medicamento dispellatur, nullis metuendis reduviis, tum certe magna vis adscribi potest illi pharmaco contra eam in hoc vel illo subjecto directo. Pari modo febres intermittentes rarius a sola natura sanantur, quæ si identidem remediis tollantur, tum sane his causa curationis est adscribenda.

58. Porro mania soli naturæ nimis gravis est, ut ab ea superari valeat, quam si medicamenta sustulerint, ea utique haud exiguam reportabunt considerationem. Spasmodicæ partium contractiones, cardialgiæ, singultus, vomitiones, palpitationes, & quæ innumera alia symptomata hypochondriacos & hystericas diu graviterque exercentia, si certis remediis cessent, his sua efficacia est relinquenda. Malum scorbuticum inveteratum & lues venerea sunt affectus gravissimi, quos sola natura non vincit; quod si autem certa medela ipsis paretur, quis non in medico vel remedio hoc positum esse dixerit. Hæmoptysis, nimius mensium fluxus, fluor albus, mictus cruentus solius naturæ auxilio non facile cedunt, quos qui solide curaverit, macte sua laude dignus erit. Hydrops vel ascite vel anasarca non sanescit solius naturæ ope, cujus curationis fructus in medicinam omni modo redundat. Molestissimus ille podagricus affectus, bis per annum ad minimum ægros divexans, si a ferocia sua desistat, nec amplius revertatur, tum curatio non est de nihilo, nec tam naturæ quam medico tribuenda. Oculorum vitia, pannum v. g. exulcerationes partium, capitis tineam, scabiem siccam vel humidam, & omnes alios in exteriori corporis ambitu conspicuos morbos, sola natura rarius excutit, quorum peracta sanatione si ægri valeant, quis remediis hoc acceptum ferre nollet?

59. Quis-

59. Quisquis ergo gloriari cupit de certa remedii efficacia, de medicamento magnæ efficaciæ noviter invento, huic, nisi in memoratis morbis eodem se quid præstitisse demonstraverit, non facile fides est habenda; scimus enim, quanti referat medicamentum in paroxysmo exhibuisse, quod extra ejus momentum nihil forte effatu dignum sisteret, in quo a PECHLINO non dissentimus, quando in suis *Observ. p.* 17. scribit: *Non in alio magis medici boni prudentiam consistere, quam in temporis, aut momenti illius æstimatione, quo natura jam ipsa solvere se gestit, siquidem illa obluctante κενεα πάντα*; hoc ipsum tamen remediorum explorationem relinquere incertam agnoscimus, cum in febribus continuis & morbis acutis, nec non in paroxysmis chronicorum motus maxime sint vegeti & intensi, qui sæpius bonum in finem cedunt, & dolores, spasmos, febriles commotiones ac symptomata his annexas averruncant. Omnis itaque eorum operatio, quæ in ejusmodi casibus divulgatur, valde dubia est, si non infida, cum medicus suis remediis motus exsuscitare hisque corpus humanum resarcire debeat, non natura sola, alias immergitur errorum labyrintho.

60. Deinde quoque, ut certior evadat de remediorum virtute peculiari ac specifica, non sufficit, ut semel vel bis talis sequatur effectus, sed sæpius iterata confirmandus observatione. *Multi siquidem*, quos merito sagaciores esse admonet BAGLIVIUS *lib.* 1. *Praxeos medicæ c.* 5. §. 1. *&* 8. quodque in initio hujus dissert. notavimus, *ob faustos eventus semel aut bis observatos ex aliquo remedio, vel potius ob innatam quandam proclivitatem tum laudandi, tum fingendi ad libitum medicamentorum vires, ita erga remedium aliquod afficiuntur, ut putent, illud unum ad curandos quosque morbos summam vim ac veluti imperium obtinere, sed progressu temporis re melius perspecta illud particulare & instabile, non vero commune ac perpetuum fuisse animadverterunt*. Non equidem statim desistendum aut desperandum est de remedio, quando non in eodem morbo eadem operatio sequitur, nam causa morbi & subjectum variat, sed necesse est, ut medicus, si accuratam medicamentorum notitiam habere cupiat, totius morbi historiam cum adjectis circumstantiis & remediis usurpatis graphice concinnet, qua ratione minime est dubitandum, si similis quoad omnia occurrat, eandem exspectandam esse virtutem & se speciales vires in hoc vel illo morbo experturum. Utinam hac methodo instructam generosorum remediorum haberemus cognitionem, ad quam quis sine improbo observandi studio non pervenerit, nisi medicastrum agere suique officii negligentiam præ se ferre videri velit.

61. Porro medicamentum exploraturus, hoc solum adhibeat, non cum aliis mixtum, ubi ab ingredientibus ad composita argumentari haud licet. *Dolosum* enim *est* WALÆUM *p.* 49. *uti composito, ubi simplicia sufficiunt. Composita enim ideo inducta videntur, ut medicamentum præcipuum aliorum additione abscondamus*. Impossibile quidem est, ut unum remedium omnibus satisfaciat, interim tum, cum exhibet ut agat, non adjiciat alia, quæ vel infringere vel augere vim possunt, unde dubitatio postmodum injicitur de virtute ejus genuina. Quod si vero medicamentum compositum sit, cui tanta vis tribuitur, hoc non cum aliis jungatur, vel si certa methodus curandi venditatur, ea etiam bene erit attendenda, nec pro lubitu varianda, alias nihil certi inde elicere possumus. Optandum foret, ut gloriari possemus in praxi medica, plures nobis notos esse specialissimos effectus in variis individuis remediorum heroicorum, ita majori felicitate, certitudine & fama salutem promoveremus ægrotorum. Sed proh dolor! pauca nobis nota sunt remedia, idque culpa perversæ methodi: nam cum variis compositis pro varietate individuorum pugnamus, quum ipsi medici sibi contrarientur, hicque hanc, ille aliam eligat methodum,

dum, quales autem observationes & quales effectus certi sint, experientur medici.

62. Adhæc requiritur ad instituendum medicaminis examen, ut debita dosi certoque tempore detur & convenienter continuetur: sunt equidem qui sciunt certum adversus morbos remedium, sed quoniam debitum tempus non attendunt, desideratus effectus haud respondet. Quo faciunt ea, quæ leguntur in Dissertatione superiori *de prudenti medicamentorum continuatione*. Nunquam enim vires innotescent remedii, quod non pro ratione individui vel morbi sub debita dosi & ad certum tempus usui destinatur: crebrâ enim mutatio remediorum medicinæ pestis est, quæ certitudini in arte medica comparandæ admodum officit. Ad quam vitandam medicus non statim a medicamento desistat, memor moniti HIPPOCR. *Sect. II. aphor.* 52. dati: *omnia secundum rationem facienti, si non succedant secundum rationem, non est transeundum ad aliud, si manet, quod ab initio visum est*; si gravia superveniant symptomata, ipsi prudenter dijudicandum erit, an a vehementia morbi vel medicamenti illa sint arcessenda, quod ipsi constabit, si pluribus experimentis id scit effectum. Nec facile a cognitis usitatisque remediis ut securioribus ad incognita & vulgò dictas panaceas abripi se patiatur, ubi *nil temere experiri* medicum admonet HIPPOCR. *L. 6. Epid. Sect. 2. text. 29.* sed bene fundata ratiocinatione, summa id exigente necessitate, ad alia demum accedat, quod & antiquiores medicos a se non alienum duxisse CELSUS auctor est, *qui non quodlibet ægris inculcaverunt, sed cogitarunt, quid maxime conveniret, & id usu explorarunt, ad quod conjectura adducti sunt.*

63. Si quod autem præter exspectationem impedimentum cum ratione medicamenta præscribenti & de reliquo agenti interveniat, aut longe aliud occurrat phœnomenon, subinde quidem cogit, memor illius ex CELSO, *morborum in iisdem hominibus alias atque alias esse proprietates, & qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restitui*. At sic diversum suo quem intenderat scopo advertens effectum simul sollicite inquirat, num relationi ægrotantium tuto fidere possit, ut qui non raro ipso inscio alterius cujusdam accirī medicamentis usi priorem anxium reddunt; de reliquo etiam animæ & imaginationis maxime subinde variantis vires in sigillandis remediorum effectibus non insuper habeat, qua de re miras eleganter annotavit historias PECHLINUS *in suis observ. lib. III.*

64. Demum certa ille in experiundis medicamentis incedet via, qui elementa eorum activa, quibus agunt vel agere possunt, a priori cognoscere annititur. Cui tentamini non modo manus porrigit ipse sapor & odor, qui de elementis activis, sale & sulphure testantur, sed potissimum subvenit analysis chymica, variis per ignem adornatis destillationibus, solutionibus per artem, aut mixtionibus, reductionibus cum variis liquoribus celebratis, quibus omnibus naturam, indolem ac principia medicamenti detegere non minus curiosum quam fructuosum existit. Et si quis a priori cognoscit remedium v. g. mediante sapore, illico eo solo noscere poterit quasdam illius vires.

65. Propterea, si ex metallis & quidem mercurialibus desumtum est medicamentum, operabitur minima in mole; si est ex marte, virtute adstrictiva & roborante; si ex venere, irritativa; si ex saturno, constringente pollet; si sulphureum est minerale, præter virtutem anodynam sanguinem promotum a centro ad circumferentiam pellet; si ex regulo antimonii vel arsenico fuerit paratum, gravissimas & vehementes excitabit commotiones. Vegetabilia omnia agunt sale acri caustico vesicatorio, vel resina balsamica temperata, vel sale volatili oleoso, vel principio anodyno, vel oleo æthereo, calido, vel sale nitroso abstersivo, vel terreis, fixis particulis, aut acidis, vel principio constringente. Animalia autem virtutem suam exserunt vel sale suo volatili, vel terra alkalina, vel principio vaporoso oleo-

oleoso, narcotico. Longe vero excellentius & specialius sensibus nostris sistentur per varia experimenta thymica.

66. Quæ agendi principia si quis solerter rimetur & accurate calleat, & præterea ex physiologicis & pathologicis morbi characterem designet, symptomatum rationem & subjecti ægrotantis idiosyncrasiam & specialissimos motus attente evolvat, is mehercle ex analogismo juste colligere & determinare poterit, quæ vires, an salubres, an noxiæ, ex remediorum usu sint exspectandæ, quæ nec suo destituentur eventu & usu magis magisque confirmabuntur solerti, & tum longe certius & securius procedet, ac ille, qui solam consulit experientiam & citra rationem via incedit producta & obliqua: *discit* enim hic, ut PLINIUS inquit, quodque HIPPOCRATES *in lege sua* maxime conqueritur: *periculis nostris, & per experimenta impune mortes agit.*

67. Denique vero & ultimo, cum ad morborum indolem, tum ad medicamentorum efficaciam indagandam, inserviet exactior quædam ipsius subjecti ægrotantis ratione suæ constitutionis cognitio; non enim omnia omnibus utut eodem morbo detentis conveniunt, quod humorum temperies valde discrepet & hinc variam medicamenta nanciscantur operationem. Habent quæque temperamenta imo individuata suos mores, morbos & peculiarem ad hunc vel illum motum suscipiendum proclivitatem, ut hinc non sine ratione jam ab antiquis *ἰδιοσυγκρασίας* studium injunctum fuerit. Quam clariorem insuper dabit sexus consideratio, ut qui diversam sæpius tractandi methodum exposcit, quando spasticarum commotionum & phantasiæ imperium in femininum præ virili cadit. Nec quidem negligenda sunt ætatis, vitæ generis, anni temporum, tempestatum, morborum prægressorum, regionum, aliorumque ad consuetudinem specialem pertinentium momenta, quæ singula ut in concinnanda observatione desiderantur, & verum observationum usum constituunt; ita suis quæque exemplis comprobentur.

68. Quodsi sic memoratas circa subjectum circumstantias, & circa medicamentum tempus exhibitionis, dosin, applicandi modum ratione vehiculi medicus probe annotaverit, tum demum indicati & exhibiti sic medicamenti observet effectum, qualis mutatio contingat, an illa visatur in evacuationibus, quas promoveat vel etiam sistat, an vero in incremento virium vel robore functionum animalium, diversa pulsus vel urinæ conditione, aut appetitus vel somni restitutione consistat. Hac methodo genuinas medicamentorum explorabit virtutes, & scientificæ Praxeos non imaginariam, sed experientiæ omnino superstructam & firmam sibi comparabit ideam; & inde est, quod medicum sic comparatum *fortuna minime egere, illam respicere aut exspectare, sed & citra fortunam & cum fortuna recte facere:* egregie asserat *de arte medica* HIPPOCRATES noster *de locis in homine text.* 58. imo *illum fortunæ in facienda arte penitus imperare velle, qui medicamentorum certas ac in morborum curationibus non fallentes cognovit facultates;* tum pergit: *deinde vero quid opus est medicinæ fortuna, si enim morborum medicamenta clara sunt & manifesta, velut equidem arbitror, non exspectat sane fortunam ad sanandos morbos, siquidem sunt medicamenta.* Quibus omnibus ut medicamentorum virtus ad ipsam morbi naturam refertur & ex mutuo inter se habitu solide determinatur; ita accuratæ theoriæ cum praxi rationali connubium indissolubile merito infertur & statuminatur.

DIS-

DISSERTATIO VI.

DE COGNOSCENDA CORPORIS HUMANI NATURA EX EFFECTU REMEDIORUM.

§. I.

DEjecit quidem jam dudum indefessus solertiorum medicorum labor commune illud omnis Empiriæ fulcrum, fallacissimum commentum: existere in rerum natura talia corpora, quæ ex insita quadam virtute specifica, certum morbi genus, quodcunque illud etiam corripuerit subjectum, & a quacunque causa ortum traxerit, tollere possint atque profligare. Verum enim vero si et detrimenta compendiosæ hujus praxeos jam satis superque sint detecta; nihilominus magna adhuc mortalium pars, brevitate hujus ad sanitatem reducentis viæ magnopere delectatur: hincque multi, cum viderunt, hoc vel illud remedii genus in morbo quodam commodam aliquando præstitisse operam, promti inveniuntur, ad fingendam sibi compendiariam huncce morbum abigendi methodum. Quam primum enim morbus, respectu symptomatum, ex parte tantummodo similis ingruit, statim ad idem tanquam ad sacram anchoram refugiunt auxilium, & facta falsissima a particulari ad universale conclusione, illud, quod uni vel alteri profuit, omnibus conducibile, non sine præsentaneo ægrotantium credunt detrimento.

2. Tantum vero abest, ut sinister, qui medicamenta empirice ita applicata utplurimum sequitur eventus, tales medicos erroris sui arguere valeat; ut potius plurimi tam ex nobilium quam plebejorum numero de illis rebus, quæ medicamentorum titulo ornantur, perverse sentiant, quod ex se & sua natura sint, salubres, nequaquam vero ad damnum perniciemque corpori inferendam aptæ atque proclives. Quanta autem ex putrida hac empiricæ ignorantiæ scaturigine indies propullulent mala, copiosissima eaque tristissima testantur exempla. Id quod optime norunt illi, qui ex indefessa attentione practica didicerunt, medicamenta non absolutas, sed certa ad ægrotantis corpus facta relatione limitatas possidere vires; quique porro prudenti medicamentorum analysi physico-chymica cognoverunt, plurima illorum, si quædam forsan ex iis, quæ universalium & auro productorum nomine circumferuntur, excluseris, talia continere principia, quæ in corpore nostro non otiose jacent, sed varias in solidis fluidisque illius partibus eorundemque motu producendo mutationes, activam suam vim, & tam ad juvandum quam nocendum promtitudinem satis superque produnt.

3. Quum itaque empirica talis, & sine omni habito ad subjectorum causarumque differentiam respectu instituta praxis, sanitatem ipsamque vitam hominum tantis exponat periculis: certe illi mihi singulari ac immortali laude digni videntur, qui securiorem pandunt viam, sedulo inculcando necessitatem, suppeditando simul media differentiam individualem rite cognoscendi, indolem genuinam, causasque morborum veras judiciose eruendi, & sic tandem prudenter inveniendi, quid cuique noxium quidque salutare. Quantum ego qui hactenus potui docentis munere functus nunquam non ad id curam intendi, ut demonstrata morborum origine ac genio selectissima ipsisque causis morborum removendis apta remedia suppeditem, ex horum vero operatione ac effectu maxime omnium eruam, qua ratione ipsius morbi indoles ægrotantisque natura rite inde cognosci possit ac debeat. Quod scrutinium pragmaticum quum magni in re medica sit momenti eximiæque utilitatis, dignum æstimavi, quod paulo fusius in præsenti specimine pertractetur.

4. Paradoxum forte meum videbitur institutum, quod ex effectu remediorum, cognitionem corporis humani indolis-

dolisque morborum desumendam suadeam; cum tamen ipse paulo ante fassus fuerim, omnem remediorum applicationem, nisi prius hæc omnia probe explorata fuerint, temerariam esse, empiricam atque periculi plenam. Quo itaque objectionem hanc in ipso statim limine removeam, clarius mentem meam hac de re explicare atque declarare placet. Utique ego cum omnibus medicinæ rationalis amatoribus firmiter statuo, quod certa atque sufficiens corporis morbique cognitio, omnem medicamentorum, inprimis vero validiorum exhibitionem semper præcedere, hæcque in illa fundata esse debeat. Id quod suo jam tempore optime cognoverat ARISTOTELES: ille enim medico, quem, ut sibi in morbo quodam auxiliatrices porrigeret manus, vocari jusserat, dum hic statim, nulla antea adducta causa & ratione, pharmacum vellet propinare, his verbis negligentiam exprobrasse dicitur: *Numquid bubulo mederi putas? rationem edissere, cur mihi necesse sit pharmacum bibere, si me facilem vis & obsequentem tibi habere*.

5. Longissime itaque a mente mea aberrarent illi, qui ex dissertationis hujus titulo falsissimam, & a me, & a veritate alienissimam extorquere contenderent opinionem, quasi liceret medico ad ægrotum vocato, naturam illius statim medicamentorum ope explorare, aliis & tutioribus idem illud cognoscendi posthabitis atque neglectis signis. Certe si ullum aliud experimentum medicum, hoc quam maxime, secundum magni HIPPOCRATIS effatum, *Aphor. I. Sect. I.* esset periculosum. Et dolenda sane miserorum illorum conditio, qui, dum ægrotant, in hujus farinæ medicos incidunt: justissimam enim obtinent causam priscas illas sapientis repetere querelas: *Discunt periculis nostris, experimenta per mortes agunt, medicoque tantum hominem occidisse summa impunitas est*. Minime itaque illuc præsens mea tendit pertractatio, ut tali modo effrenatæ empiricorum audaciæ frena ulterius laxet, sed potius ut injiciat. Mecum enim fusius ostendere constitui, quomodo medicus solida scientia limatiorique judicio instructus, si ad mutationes illas, quas medicamenta in corpore ægrotantis producunt, sollicite attenderit, pulcherrimam sæpe obtineat occasionem, intimius adhuc abditos & reconditos naturæ cognoscendi recessus. Cum enim ad feliciorem curationem summe necessaria sit accuratior ægrotantis ejusdemque constitutionis notitia; certe omnia quæ nos ad eandem ullo modo perducere possunt, sedulo quoque erunt attendenda.

6. Minime igitur credat medicus, se officio suo jam satisfecisse penitus, omniaque jam satis explorasse, si ad ægrotum accedens illius tetigerit carpum, & ex HIPPOCRATIS præscripto ex eo sciscitatus fuerit, *quæ patiatur; & ex qua causa; & quot jam diebus: an venter secedat, & quo victu utatur?* adjiciendæ enim multæ adhuc aliæ quæstiones, ex quibus nec illa omittenda, num patiens jam quibusdam usus fuerit remediis, quænam illa fuerint, & quem habuerint effectum? Et hæc quæstio rarius quidem attenditur, utilissime tamen & peropportune nostris præsertim temporibus instituitur, quippe hodie medicus non facile ad infirmum, præsertim ex plebe curandum vocatur, qui non jam variis, amicorum & aliorum suasu, usus fuerit medicamentis. Inprimis vero, si miseræ conditioni illorum succurrendum, qui morbis chronicis, complicatis, varioque medentium & medicamentorum incongruorum usu corruptis, vexantur, nunquam præsidium aliquod vel solamen ex artis suæ penu depromere illisque porrigere poterit medicus, nisi ad ea, quæ sub priori perversa medicatione fuerant adhibita, omni cura respiciat, & illorum quoque remediorum: quæ ipse indicationibus quantum potest accommodate præscribit, operationem atque effectum sollicite observet, & quid ulterius suscipiendum exinde judicet atque concludat.

7. Ut vero ordine procedam, aliqualem tituli explicationem præmittere placet,

placet, ut eo clarius constet, quo sensu illa sint accipienda, de quibus in præsenti acturus sum. Facile quidem huic labori supersedere possem, cum quilibet ex allatis jam facile perspicere queat, quid per naturæ vocabulum intellectum velim. Quo vero omnem verborum ambiguum sensum removeam, mentem meam clarius detegam. Paucis itaque moneo, me sub naturæ nomine hoc loco nihil aliud intelligere, nisi quod communi & in vulgus noto sensu denotare solet, constitutionem nempe corporum internam, sive dispositionem individualem; quo sensu multi dicere assolent, se robustiorem, alii se debiliorem possidere naturam, medicosque ordinarios aliis idcirco præferunt, quod experientia edocti naturam suam melius jam cognoverinr. Est itaque natura ex remediorum effectu cognoscenda mihi nihil aliud, quam peculiaris & specialis quædam, quam quilibet homo sigillatim possidet, partium solidarum & fluidarum inter se invicem mutua proportio, & exinde resultans ad motus & functiones tam naturales quam præternaturales dispositio.

8. Quod quilibet homo peculiari proportione solidorum & fluidorum inter se invicem gaudeat, prolixiori non indiget probatione, cum quisque qui corpus suum in relatione ad aliorum corpora paulo accuratius considerat, se ipsum facile de veritate hac convincere queat.

9. Neque illud, quod ex hac peculiari proportione in quovis individuo specialis quædam ad motus dispositio resultet, adeo absconditum, abstrusum atque ignotum est, ut longa & operosa demonstrationum serie & argumentorum concatenatione opus habeat. Dum enim experientia quotidiana docet, illos homines, qui tendines crassiores, vasa capaciora, musculosque compactiores, solidiores & ex durioribus fibris sibi invicem arctius junctis compositos, laudabiliumque humorum temperato influxu irrigatos obtinent, majorem semper ad motus quoscunque & vehementiores quoque labores subeundos diutiusque continuandos possidere dispositionem & promtitudinem; quam quidem illi, in quorum corporibus ante dicta contrario modo sese habent, qui nempe teneriores nervos, tendines graciliores, minora & angustiora vasa, carnemque molliorem, flaccidiorem & laxioris compagis nacti fuerunt: cuilibet facile constabit, diversam hanc corporum ad naturales motus dispositionem non aliunde elici, quam ex diversa solidorum & fluidorum constitutione & proportione; hanc nimirum inferre corporibus debilitatem, quæ nihil aliud est, quam motuum languor, defectus atque inertia, illam vero ipsis largiri robur atque vires, sive quod idem, vigorem motuum atque energiam.

10. Facilis pariter erit negotii, si modo ad ea, quæ experientia rursus suppeditat adminicula rite attendimus, illius quoque assertionis agnoscere veritatem, quod scilicet peculiaris quoque ad præternaturales motus dispositio pariter ex singulari solidorum & fluidorum proportione proveniat. Videmus enim indies, multos sub ingenti illo morborum rerumque nocentium numero, nihilominus plena & perfecta frui per plures annos sanitate, nullamque prorsus motuum suorum naturalium ab injuriis externis reportare perturbationem morbosam: multos vero miseram continuo vivere vitam, quotidie fere variis malis, doloribus, tumoribus, inflammationinibus, spasmis, fluxionibus vexari atque exagitari. Observamus porro certis in subjectis peculiarem & propriam quasi ad hunc vel illum morbum propensionem. Sic feminæ nonnullæ, ex percepto suaveolentium, ut moschi, zibethi vel jasmini odore, in vehementissimos spasticos imo convulsivos motus abripiuntur; pluribus aliis summo cum delectamento & virium refectione crebrius iis utentibus. Illi ex esu quorundam ciborum, quos hi sine ullo incommodo concoquunt, insignem statim ventriculi reportant gravitatem, præcordiorum angustia, torminibus, flatibus & alvi obstructione adficiuntur.

11. Porro, nocentissimæ, insensissimæ & summe activæ illæ res, quæ causam morborum epidemicorum & contagiosorum constituunt, non omnes, qui eundem aerem particulis hisce noxiis refertum & inquinatum hauriunt, indiscriminatim hisce morbis subjiciunt. Notatu hac de re dignum mihi videtur cl. RAMAZINI *in Dissert. de Peste Viennensi pag. m.* 707. prolatum judicium. Quum plura prius tam ex sua ipsius quam aliorum experientia, & inter illa ex CARDANO *de Peste Basiliensi* adduxisset, quod, pestis sævissima, dum urbem hanc civibus suis pene depopulata esset, Italos, Hispanos aliasque nationes exteras, quæ tunc in urbe aderant, vix attigerit; in hæc tandem erumpit verba: *Hanc nimirum habent epidemici morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diathesis, quacunque sit causa, sive ab aere, sive ab aquis, aut alimentis ortum habuerint, facili negotio corripiant.* Inprimis vero epidemici & ex communi quadam causa producti morbi, diverso suo, quem in diversis subjectis sortiuntur, decursu atque exitu, nos clarissime docent, magnam quidem interdum morborum causis inesse, motus naturales invertendi vim atque potentiam, hanc tamen numquam esse absolutam, sed varie semper, peculiari & specifica partium solidarum structura, fluidarum crasi, proportione & dispositione, modificari, limitari, atque determinari.

12. Videmus illud inprimis, quando variolosa febris certis in locis infantilem ætatem hostiliter aggreditur: in nonnullis enim, qui justa solidorum & fluidorum gaudent proportione, consueto tempore, certoque ordine, placide satis atque tranquille eruptio, suppuratio & exsiccatio succedunt, & ægrotantes brevi tempore integram & plenam recuperant sanitatem; in aliis vero, quorum corpora impuris repleta sunt succis, & vel hæreditaria vel acquisita imbecillitate laborant, gravissima & eruptionem & suppurationem concomitantur symptomata, sub quibus plures vel misere pereunt, vel, si forsan aut ipsius naturæ, aut remediorum auxilio ex mortis faucibus eripiuntur, ad alia gravissima disponuntur mala, ut multis quoque jam exinde præterlapsis annis cum atrocissimis affectibus, veluti internis apostematibus atque abscessibus, externis fœdis cancrosis & exedentibus ulceribus, tanquam tristissimis variolosi morbi reliquiis ipsis sit conflictandum. Et sic quoque omnes alii morbi multo mitius decurrunt, si in corpore benignos, dulces atque temperatos humores, viresque & robur offendunt; gravius vero affligunt, si horum loco multæ sordes, inquinamenta varia, viriumque penuria præsto sunt.

13. Uti vero illæ res, quæ causas morborum constituunt, non absoluta gaudent nocendi potentia; sic quoque illæ, quæ in numerum remediorum receptæ, limitata & relativa tantum juvandi virtute instructæ deprehenduntur. In omni enim remediorum effectu, sive proficuus sive noxius ille fuerit, plures concurrunt causæ, quarum nexus sollicite semper considerandus. Cum enim omnium medicamentorum efficacia non nisi motu absolvatur; motus vero unius corporis productum esse nequeat, sed demum ex actione & reactione diversorum resultet; quilibet facile perspicit, quod omnis remediorum effectus non unice dependeat ab activa illorum vi, sed quod ad eundem, & structura corporis & ipsa materialis morbi causa multum conferre debeant.

14. Clarissime hujus argumenti veritas elucescit ex effectu, quo magnesia nitri, tutissimum illud ad acidas primis in viis stabulantes impuritates educendas præsidium, hypochondriaco malo laborantes solatur. Est enim illa nihil aliud, quam subtilissimus calcis vivæ flos, qui per se omni laxante virtute destituitur, si vero præsente in primis viis copioso acido assumitur, promte cum eodem congreditur, quo facto ex hisce duobus, tertium quoddam exsurgit corpus, quod salibus illis neutris, quæ vel arte parantur, vel in fontium nonnullorum aquis repe-

reperiuntur effectu est simillimum; tunc enim particulis suis salino amaricantibus & acribus tunicas intestinorum irritat & stimulat, quam irritationem postmodum excipit frequentior promtiorque fibrarum tam longitudinalium quam orbicularium reciproca contractio & dilatatio, sive, quod idem, auctior peristalticus motus, a quo deinde vegetior sordium alvinarum oritur exclusio. Ex quibus liquido, ut ego arbitror, constat, effectum hujus medicamenti laxantem a trium causarum dependere nexu. Magnesia enim hoc tantum præstat, ut acidum imbibat, acidum vero terram hanc calcaream insipidam spiculis armat acribus, quorum stimulo postmodum fibræ intestinorum officii sui, quod quidem jam antea sed segnius præstiterant, admonentur, ut nunc illud promtius, vegetius & efficacius absolvant.

15. His itaque præmissis ad specialiorem Thematis pertractationem descendo. Quod si enim illud prius evictum, quod cujuslibet hominis individualis constitutio, morborumque specifica indoles, multum conferant, ut certus quidam medicamenta exhibita excipiat effectus, quodque omnis effectuum horum discrepantia atque diversitas, non ex essentia remedii, sed ex natura ægrotantis morbique qualitate, tanquam a causa efficiente proveniat; quisque facili negotio perspicit, optime a diversimode ita alteratis remediorum effectibus ad dispositionem individualem, tanquam ab effectu ad ejus causam, & a diversitate effectus ad diversitatem causæ posse concludi. Cum vero omnes veritates practicæ in arte medica multo majus pondus roburque ab experientiæ suffragio observationumque fide, quam ex nudis talique fulcro destitutis speculationibus accipiant, nolo & ego in præsenti tempus iisdem consumere, sed percurrendo diversa remediorum genera, nonnulla ex illis accuratiori & specialiori considerationi subjiciam, ita quidem, ut, recensitis prius, quos experientia teste, ediderunt, diversis effectibus, ostendam, quantum ex hac effectuum differentia, de solidorum & fluidorum constitutione & proportione, dispositioneque ad motus, tam naturales quam præternaturales, sagaci scrutinio indagari queat.

16. Produco hunc in finem primo in conspectum evacuantia, & ex illorum numero inprimis ea, quæ sordes in ventriculo & duodeno potissimum contentas motu horum inverso superius per os ejiciunt, & emetica medicis audiunt. Si itaque horum effectus, quos in diversis subjectis edunt, paulo curatius consideramus, tantam in illis observamus differentiam, quæ nos manu quasi ducere poterit ad cognoscendam specialem corporum constitutionem, tanquam differentiæ hujus genuinam causam. Sic enim, si emetica subjectis ætate diversis adhibentur, diversissimus quoque observatur effectus; idem enim emeticum, quod sufficit ventriculum infantis vel pueri ad subversionem & vomitum concitare, id ætate provectioribus sub eadem dosi exhibitum, vel insufficientem, vel plane nullum edit effectum; illud vero, quod huic ætati vomitum sine noxa movet, in senio constitutis non absque periculo exhibetur, imo nonnunquam veneni loco esse poterit. Quo ipso egregie confirmatur veritas illa, ex aliis quoque indiciis nota, quod nempe corpora nostra, pro differentia ætatis & annorum, ratione virium & roboris quoque differant. Dum enim emetica nonnisi spasmo agunt, quem spiculis suis acerrimis tunicis ventriculi, fibras illarum nerveas irritando & lancinando, inducunt; necessario in illis fortiorem, validioremque edere debent effectum, quorum fibræ uti in toto corpore sic etiam in ventriculo sunt teneriores, sensibiliores, minus robustæ, & idcirco ad resistendum non ita idoneæ, quam quidem in illis, qui solida possident robustiora, per temperatum sanguinis & lymphæ subtilioris influxum justo tono & viribus tum ad motus naturales absolvendos, tum ad inordinatos ab externis objectis imminentes superandos, instructa.

17. Nec

17. Nec vero illam tantum differentiam, quæ ratione ætatis humana intercedit corpora, emeticorum effectus indicat, sed eam quoque prodit, quam unius ejusdemque ætatis homines ex aliis causis obtinent. Sic enim unum idemque emeticum hominibus in eadem ætate constitutis æquali dosi eodemque tempore exhibitum, effectus edit longe quoque discrepantes. Liceat mihi exempli loco emeticum quoddam, ut ita dicam diæteticum proferre, cum vomitoria pharmaceutica non facile uno tempore eademque dosi plures ejusdem ætatis & cæteroquin sani homines assumere soleant. Consistit illud in poculis compotantium vino vel cerevisia repletis, quæ licet omni stibio careant, optimo tamen jure emetica dicenda, dum repetitis vicibus pleno haustu a strenuis Bachi cultoribus, in perniciem potius quam, ut propinando dicunt, in salutem ventriculo reluctanti ingeruntur. Alius enim a longe minori potus ingesta mole ventriculum suum ita distendi percipit, ut vi illius expultrici non amplius resistere valeat; alius, qui multo majorem ingurgitavit copiam, ne nausea quidem, multo minus vomitu afficitur; alius nauseam sentit molestissimam, vomitum vero anxie etiam desideratum, stimulo quamvis adhibito, excitare nequit. Alius, qui ex illorum forsan numero, qui quotidie ejiciendo non vorandi, ut CELSUS *lib.* 1. *cap.* 3. dicit, sed bibendi facultatem moliuntur, peracto jam vomitum plura adhuc exhaurit pocula, nihilque se exinde debilitari ostendit; cum alii ita enerventur, ut somno deperditas recuperare vires necesse habeant, imo insequente die magnam appetitus viriumque persentiant prostrationem.

18. Ex his itaque diversissimis effectibus, qui nimiam per copiosiorem potum ventriculi distensionem excipiunt, multa commode desumi poterunt, constitutionis individualis indicia. Sic enim illum, qui minori ventriculi distensione ad nauseam vomitumque commovetur, non tantum ventriculum sensibiliorem, sed totum nervosum genus debile & levi accedente stimulo in anomalos motus proclive possidere, non sine ratione concluditur, id quod de illis quoque valet, qui ingentem virium & appetitus imminutionem post vomitum experiuntur. Robustioribus vero annumerandi erunt illi, qui majorem sine nausea & vomitu perferre possunt ventriculi distensionem & qui peracto vomitu, nec appetitus, nec virium singulare quoddam sentiunt detrimentum. Monendum tamen, quod, antequam ex dictis effectibus de individuali constitutione formetur judicium, aliæ quoque res concurrentes prius probe sint attendendæ, & inprimis sollicite illuc respiciendum, num subjectum longa consuetudine ad hunc vel illum effectum fuerit dispositum, quæ omnia, si non tantum præsenti in casu, sed etiam circa aliorum remediorum operationem rite semper observarentur, multum omnino lucis afferre possent, ad detegendam peculiarem illam vim motuum solidorum & fluidorum, & quousque actio illorum atque reactio a justa temperie, proportione & æquilibrio recedat.

19. Emetica melancholia hypochondriaca laborantibus exhibita interdum nullum plane edunt effectum; sin vero præmittantur illorum usui absorbentia & alcalina, vel si unacum infuso ex manna propinantur, facilius feliciusque operationem suam absolvunt. Clarissime hoc ipso discimus, melancholiam sic dictam hypochondriacam multum foveri ab acidis cruditatibus, quæ ob destructum ventriculi & intestinorum tonum in illorum cavitate copiose generantur. Quod enim hæ ipsæ impediant emetica, quo minus suam perficere possint operationem, primo exinde patet, quod acida extra corpus nostrum quoque maximam vim possideant, principium summe activum & subtilissimum emeticorum figendi & destruendi; secundo, quod adhibitis prius antacidis, ut absorbentibus alcalinis, vel etiam manna, quæ pariter dulcedine sua acidum eximie corrigere atque invertere pucest, vomito-

mitoria vegete satis atque efficaciter officio suo satisfaciant, & ingentem sæpe corruptorum humorum colluviem per os ejiciant.

20. In ictero emetica nonnunquam ægrotantes in præsentaneum vitæ discrimen perducunt, imo interdum hunc ipsum morbum ante nondum præsentem, in corpore disposito excitant; nonnunquam vero optime conducunt, imo unicum ad hostem hunc e corpore ejiciendum evadunt præsidium. Diversissimum iterum hoc loco emetica sortiuntur successum, perniciosum scilicet & summe quoque salutarem atque proficuum; quo ipso aperte satis produnt, non unius ejusdemque, sed discrepantis plane indolis hujus effectus esse causam. Quod si enim noxius illorum oblationem sequitur effectus, indicium ille præbet non contemnendum, ictericum malum a spasmodica ventriculi & annexi duodeni, in quod cholodochus ductus bilem exonerat, constrictione, & præcluso hoc modo bilis in intestinorum canalem influxu, ortum suum habuisse. Si ergo partibus hisce spasmo jam adfectis major adhuc emeticorum stimulo inducitur crispatura & contractio, causa icterum producens non tollitur, sed potius confirmatur atque augetur. Imo, si validius fuerit vomitorium, in tantam interdum ventriculus abripitur spasmodicam constrictionem, ut sanguis intra illius tunicas exinde incarceretur & periculi plena oriatur inflammatio.

21. Si vero bono cum eventu adhibentur in ictero emetica, aliam plane indicant huncce morbum excitasse causam, imo illa ipsa, quæ tali in casu horum remediorum ope ex corpore cum euphoria eliminatur copia viscidioris & crassioris biliosæ saburræ, bilis in intestina influxum, non spasmo tunicarum duodeni fuisse interceptum, sed illam propria sua viscidiate, qua ductus suos atonia laborantes obstruxerat, exitum sibi præclusisse testatur. Dum itaque emeticorum ope, quæ utique virtutem suam ad biliarios usque ductus extendunt, nervosi hi canales, ad majorem oscillationis & contractionis gradum animantur, illud quoque, quod in illorum cavo hæret, promtius eliminant, sicque emetica dum causam tollunt, ipsum morbum ex voto pellunt. Sed sufficiant hæc, quæ de emeticis huc usque disserui, quamvis enim plura adhuc supersint, ad ulteriorem argumenti hujus illustrationem ex eorum effectu desumenda, nolo tamen longius illis insistere, sed me potius converto ad ea, quæ contentas in intestinorum cavo recrementitias sordes inferius per alvum eliminant, & quæ si vehementius & impetuosius illud efficiunt purgantium, si vero mitius id præstant, laxantium & lenientium nomine insigniri solent.

22. Quod purgantia illa drastica attinet, quæ principium tenuissimum causticum & virulentæ indolis possident, rarius quidem illa nostris temporibus a judicioso & conscientioso medico vocantur in usum: Interdum tamen ea est morborum contumacia, ut, dum mitiora omnia eludunt, ad potentiora & sic dicta heroica medicamenta, magna vero cum circumspectione sit descendendum. Hinc ex horum quoque effectu corporum naturam indagandi mihi relinquitur occasio. Sic enim experientiæ testimonio constat, purgantia validiora ad aquas hydropicorum evacuandas vulgo adhiberi, docet vero illa quoque, nonnunquam bono, nonnunquam vero malo illud ipsum fieri cum successu, clarissimo iterum documento: non unam eandemque hydropicorum ipsiusque morbi esse naturam. Dum enim exhibito acriorum purgantium stimulo, & illius ope ad majorem motum contractionemque concitatis nervosis & membranosis partibus salubris aquæ impetratur evacuatio, nulla subsequentem virium prostratione & nova humoris inundatione, leviorem tantum subfuisse causam, lentiorem nempe per abdominis summe debilitata viscera, sanguinis atque lymphæ progressum, atque ex horum stagnatione exortam seri per vasorum poros in abdominis cavum musculorumque

interstitia secessionem, indicio est. Si vero & hoc in casu plus valet arte malum, & drasticis his adhibitis in pejus ruit misera hydropicorum afflictio, a graviori illam sustentari causa, aquarumque copiam ex ruptis, ob viscerum & glandularum obstructionem plenariam, vasis lymphaticis, tanquam ex fonte nulla arte exantlando, profluere, non obscure concludere licet.

23. Quo rarius vero purgantia locum inveniunt, eo crebrius contra laxantia & lenientia ob moderatiora & temperatiora quibus agunt principia, vocantur in usum, ita quidem, ut præservationis quoque gratia a multis certis anni temporibus usurpari soleant; quo ipso vero medicus, qui curiosiori animo præditus, pulcherrimam ad cognoscendam & perscrutandam diversam hominum naturam, obtinet occasionem. Adhibui hac quoque in parte, sicuti in aliis omnem, quam potui solertiam: dum enim olim Regio jussu pueris quibusdam ejusdem fere ætatis, eodemque & vitæ & victus genere educatis, tempore vernali infusum quoddam laxans præscripsissem, & postmodum ex singulis operationis quærerem successum, diversissimos infusum præscriptum deprehendi edidisse effectus, quos non solum ipse totidem diversæ naturæ subjectorum indicia consideravi, sed & aliis exempli & incitamenti loco in scriptis meis proposui, ut simili quoque diligentia ad illa respiciant, quæ ad cognoscendam corporis nostri naturam aliquid conferre possunt.

24. Recordor hac occasione, dum quondam aliqua aquæ cujusdam fontis & ex ea excocti salis ad me transmitteretur portio, ut meam de illa, facto examine chymico, declararem mentem, me nonnullis auditorum meorum hujus salis amaricantis & nitrosi saporis præbuisse dosin, ut suo ipsi corpore virtutem illius laxantem explorarent, ubi pariter sub relatione effectuum magna occurrebat differentia; aliis enim bis, aliis crebrius aperuerat alvum, & quidem vel cum vel sine torminibus; nonnulli post assumtionem hujus salis nitrosi magnam, alii vero exiguam, vel plane nullam senserant refrigerationem. Sic quoque memoriam subit, practicum quendam feminæ, corporis laxi & spongiosi, pilulas præscripsisse laxantes balsamicas, quæ ipsi alias familiari in usu, & quas sæpius jam, subsequente lenissima alvi apertione, assumserat, inexpectato nunc cum successu; creberrimæ enim hac vice illarum usum excipiebant dejectiones, ingenti anxietate, torminum atrocia, & virium prostratione stipatæ.

25. Causa hujus nimii effectus minime in essentia & compositione remedii erit quærenda; quod enim si esset, alio quoque tempore pari cum vehementia operationem suam debuisset absolvere; sed potius ad præsentem hujus feminæ variis ex causis alteratum & immutatum internum statum erit respiciendum. Notum vero est, lenissima quoque laxantia drasticorum purgantium acquirere vehementiam; si corpori exhibeantur, cujus in abdomine contenta viscera spasmis obsessa, & quod impuris & acrimonia infectis succis valde repletum est. Tunc enim laxantium stimulo multo vehementius crispantur nimium jam ob spasmum oscillantes intestinorum fibræ, & provocatus hoc ipso acrium & impurorum humorum ad intestina irritata affluxus, non tantum vim remedii laxantem valde intendit atque auget, sed dum diutius quoque continuat, cessante etiamnum medicamenti stimulo, illius effectum sustentat atque producit. Et talem quoque eo tempore hujus feminæ fuisse constitutionem, ex exacerbato & nimium aucto exhibiti laxantis effectu conjicere licet; imo clarissime patet, si insuper consideremus, quod circa instans menstrui fluxus tempus fuerit exhibitum, cum hæc sanguinis excretio nunquam sine spasmodica inferiorum partium affectione contingere soleat, & quod adhibitis postmodum congruis remediis, excrementitia & acrimoniæ non expers purpurata materia per cutis emunctorium fuerit expulsa.

26. Pro-

26. Progredior nunc ad illud remediorum genus, quod serosum & salino-tartareis particulis refertum, in renali vero cribro a massa sanguinis separatum humorem, per urinarias vias e corpore eliminat. Horum vero censum multa sunt, quæ subeunt, neque unius ejusdemque, sed diversæ plane indolis res. Aliæ enim relaxando, crispando relaxatas fibras, aliæ diluendo & demulcendo, aliæ incidendo & dissolvendo viscidiores & crassiores humores, urinæ excretionem facilitant liberiusque promovent, clarissimo iterum documento: diversissimam corporum esse naturam morborumque indolem, quibus per tam discrepantis virtutis remedia provocatus urinæ fluxus convenit atque conducit.

27. Sic in illis, quibus anodyna, antispasmodica & relaxantia diuresin movent, urinæ excretionem a spasmodica viarum urinalium constrictione impeditam suffláminatamque fuisse certissimum est; si vero roborantia & stimulantia hunc præstant effectum, a relaxatis nimium & a tono motuque, qui in sano & naturali statu hisce in partibus viget, dejectis urinali se- & excretioni dicatis organis, urinæ exitum interceptum fuisse, non est dubitandum. Diluentia vero & quæ incidente & resolvente virtute instructa, quando diureticum præstant effectum, aperte produnt, morbi causam in defectu sufficientis fluxilitatis humorum secernendorum esse quærendam: materia enim secernenda, si justo crassior viscidiorque exstit, ad vasa capillaria, ex quibus potissimum excretoria constant, pertingere non potest, vel si vi quadam atque impetu ad ea propellitur ipsisque intruditur, in angustissimis hisce canaliculis subsistit, lentore viscíditateque sua obstruit patentia alias illorum orificia, sicq; consuetas, & sanitati admodum proficuas se- & excretiones impedit atque sistit.

28. Diureticis his subjungam ea, quæ subtiliores serosas salino-sulphureas recrementitias sordes sub sudoris nomine per cutis amplissimum excretorium evacuant.

29. Quod validiora attinet sudorifera, vehementer illa humorum circulum intendunt, sanguinemque in ingentem commotionem & orgasticam expansionem abripiunt: ex quo facile arguere licet, quod ex illorum quoque effectu multa atque præclara de sanguinis humorumque constitutione & motu desumi possint indicia. Suffragio quoque suo illud indies confirmat experientia. Sic enim multi ex vulgi & indoctorum numero, assumta semel tantum validioris sudoriferi dosi, didicerunt, se calidioris esse naturæ, sanguinemque possidere in orgasticas ebullitiones aliis multo procliviorem. Quanto magis itaque solidiori scientia instructos medicus ad cognoscendam corporis naturam ex illorum effectu perduci poterit.

30. Notum est inter alia, quod magna sæpe sanguinis abundantia in corporibus spongiosioris habitus, quæ copiosis prædita vasis, per longum tempus, sine ullo exinde percipiendo incommodo, latere possit, id quod veteres plethoram ad vasa nominarunt: assumto vero calidiori quodam pharmaco, statim apertius occultus hic insidiasque struens hostis suam prodit infestam præsentiam: aucto enim cordis & arteriarum motu & per medicamenti sulphureo-oleosas particulas in orgasticam & intestinam commotionem abrepto sanguine, tota illius moles mirum expanditur, hinc dum majus affectat spatium, vasorum in quibus decurrit latera ultra eorum resistentiam distendit, ex hoc ipso contractioni illorum nimium resistens, omnia illa periculi plena producit symptomata, quæ a majori sanguinis abundantia, plethora nempe ad vires dicta alias provenire solent.

31. Neque minus circumspecta illa methodus, qua rite observata, Alexipharmaca sic dicta remedia summum grassantibus morbis contagiosis & pestilentialibus sunt præsidium, & qua neglecta, maximum quoque afferunt damnum, causam nobis præbet contagii indolem corporumque ad illud suscipiendum dispositionem inquirere. Commu-

ni scriptorum de peste testimonio constat, illa, grassantibus morbis contagio & malignitate infestis, prophylacticum habere effectum, qui quidem non aliunde dependet, quam quod cordis & arteriarum motum ob aeris valde vappidi minusque elastici usum mœroremque & mortis metum languidiorem valide augent, atque intendunt massamque humorum ab impuris serosis & in corruptionem pronis inquinamentis ope sudoris, quem fortiter movent, promte liberant; luculento testimonio, maximam contagiosos morbos subeundi dispositionem, consistere in partium solidarum, nervosarum inprimis & vasculosarum imbecillitate, fluidarumque impuritate. Optimo quoque cum successu in principio morborum contagiosorum, præmissa quadam medicina emetica, exhibentur; maximo vero cum damno, si jam per tempus aliquod susceptum contagium corporis penetralibus altius sese insinuaverit. Ex quibus patet, miasma tale per os susceptum & cum salivali latice in ventriculum delatum, promte quidem ad sanguinis humorumque massam transire, in principio tamen illius adhuc esse indolis, ut per cutis poros ope largioris sudoris evacuari queat, brevi vero temporis spacio ab ipsis corporis nostri impuris succis illam induere naturam, ut per cutis emunctorium sub sudore excerni renuat, sed plane peculiare excretorium desideret, glandulosas nempe vel musculosas corporis partes, in quas nempe ipsius naturæ salutari motu bubonum vel carbunculorum forma deponitur & evacuatur.

32. Infelix porro, quem medicamenta sudorifera, vel regimen calidius in variolosa febre producunt effectus nos satis docet, fermentum quoque variolosum non ita esse comparatum, ut per sudorem evacuari possit, nec velocissimum maximeque intensum sanguinis circulum illius se- & excretionem ullo modo promovere, sed plures potius evolvere & generare sordes, illas partibus exquisitioris sensus altius infigere, massamque sanguineam, non secus ac fluvium quamdiu magna cum celeritate undas suas rapidissime volvit, nihil admixtarum sibi sordium deponere: tunc vero optime depurari potest, quando paulo lenitus procedere tardiusque moveri incipit. Multa quoque ex spirituosorum & salium volatilium frequentiori & nimio usu, sub præcedentis seculi fine resultantia damna affatim docuerunt, causam illam morborum universalem ex acido & viscido desumtam maxime esse insufficientem.

33. Longe excellentiori virtute, ampliori quoque & universali fere usu se commendant diaphoretica; quippe quæ multo moderatius placidiusque genitos in corpore subtiliores serosas sordes per cutem insensibiliter educunt. Paucissimi certe occurrunt morbi, in quibus corpus nostrum a placida hac & tutissima diaphoreticorum virtute producta excretione non insigne levamen summumque sentiat auxilium. Ut vero & hoc remediorum genus ad præsentem applicemus scopum, pauca ex illis perlustrationi nostræ subjicere volumus; & primo quidem tutissimum illud ad diaphoresin movendam præsidium, corporis nempe sub libero & temperato cœlo moderatam exercitationem. Consideramus itaque plures, qui & sanitatis & recreationis causa sub aere temperato amœna perambulant loca; licet enim omnes pari passu incedant, citius tamen alii, alii tardius incalescunt, & ad sudorem commoventur, nonnulli sudore madidi atque perfusi redeunt, cum tamen plures sicco corpore revertantur: certo iterum documento, ad hanc quoque excretionem diversimode dispositam esse corporis nostri naturam; quæ quidem dispositio a variis oritur causis, utplurimum tamen ea corpora, quæ tam promte sudore diffluunt, spongiosioris sunt habitus, cutem possident teneram atque laxiorem, sanguinemque in venis alunt copioso sero refertum: illa vero quæ intus genitas subtiliores sordes insensibili magis transpiratione quam aperto sudore excernunt, cutem car-

carnemque plerumque obtinent densiorem sanguinemque recondunt nec nimis copiosum nec nimis serosum, sed aliquo modo crassiorem, firmiori nexu, melioríque particularum mixtione gaudentē.

34. Notabile porro est, quod venæ sectionem nonnunquam excipiat liberior transpirationis successus, nonnunquam vero post emissum e vena sanguinem protinus cesset vel segnius minimum procedat cuticularis hæc excretio. Inquirenti in diversissimorum horum effectuum causam, pulcherrima iterum sese objicit corporum differentem naturam cognoscendi occasio. Si enim ventilatione sanguinis facta promovetur diaphoretica vel quævis alia cutanea excretio, certissimum præbet prægressæ nimiæ sanguinis abundantiæ indicium, & natura hoc ipso, instituto medici qui venam secare jusserat tacite quasi applaudit, quod educto superabundante sanguine, solida & fluida ad temperiem atque æquilibrium conservationi sanitatis summe necessarium iterum reduxerit; hinc novis insurgit viribus, & cum cor & arteriarum canalis antea non sufficerit ad tantam molem rite regendam, nunc demto superfluo pondere, illud, quod reliquum est, eo vegetius circumagit, sordesque sub lentiori circulo sensim conceptas, transpirationis ope per cutis emunctorium eliminat. Quod si verò per sanguinis evacuationem impeditur saluberrima hæc peripherica excretio, inopiam potius quam copiam fluidi hujus purpurei præsentem fuisse indicat. Hinc si magis adhuc per imprudenter institutam venæ sectionem corpus sanguine & viribus spoliatur, non potest non cordis & arteriarum motus valde languescere: latera enim vasorum non sufficienter expanduntur atque dilatantur; quare debiliorem illorum diastolen languidior quoque excipit systole, & deficiente hoc modo vegeto humorum ad corporis peripheriam cutisque emunctorium appulsu, transpiratio eximie læditur, & in salubri suo decursu impeditur. Similem fere virtutem diaphoreticam nonnunquam exserit magne virtutis & ex aere progenitum sal inflammabile nitrum, item aquæ frigidæ potus, dum nempe infringendo & imminuendo nimium, quia corpus adurit, febrilem æstum, impedit, ne nimium exsiccetur sanguinis massa, neque orgastica sua expansione ulterius elateri vasorum resistat, systalticamque illorum vim imminuat.

35. Antequam evacuantium classem penitus desero, brevissimæ adhuc disquisitioni subjiciam illa medicamenta, quæ lymphaticos corporis nostri succos vehementer commovent, & salivam per ductus glandularum faucium & oris copiose fundunt. Propria est & unice atque specifice quasi competit hæc virtus mercurio variis modis præparato & corpori applicato. Hujus enim subtilissimi summæque mobilitatis globuli spiculis salinis armati, glandulosa & vasculosa lymphæ receptacula intime penetrant, solidorumque fibras nerveas fortiter stimulando & crispando, contentam in illis lympham in vehementissimum abripiūt motum, magnamque salivalis humoris copiam, per patentia in ore & faucibus ductuum salivalium ostia, sub continuo ptyalismo e corpore ejiciunt. Quo majorem vero circumspectionem mercurialia requirunt, eo crebrius tamen generoso hocce remedio inscitia illiusque comes audacia abutitur, tristissimisque confirmat exemplis, illud in imperiti manu idē esse, quod gladius in manu furiosi. Nonsolum enim ad curandam veneream luē sæpius indiscriminatim, neglectisq; summe necessariis cautelis adhibetur; sed haud raro eo usque progreditur empirica temeritas, ut in aliis quoque affectibus difficilioribus & contumacioribus, quorum causam plane non attingunt, ægros sialagogis fatiget, hostemque incognitum sub excitato profuso salivæ fluxu exspuere cogat, inani & fallaci ipsis insinuata spe, malum hac methodo radicitus & ut dicere afsolent ex fundamento posse exstirpari. At vero infelix qui brevi sequitur effectus, inscios istos & rem maliciose gerentes homines gravissimi sui, sed sero arguit erroris.

36. Econ-

36. Econtrario prudentiori ac circumspectiori medico inde suppeditatur occasio ex damnis ab aliis inductis securiorem ineundi viam, suamque medendi methodum morbo atque subjecto omni ex parte reddendi accommodatam. Dum enim inter alia vidit, mercurium vivum nullam fere in corpus nostrum agendi habere potentiam, nisi salibus prius fuerit solutus, illorumque spiculis armatus, itemque tutiora mercurialia, ut mercurium dulcem, sola admixtione & trituratione cum sale quodam alcalino vel neutro, tantas acquirere vires, ut interdum veneni ad instar totam œconomiam motuum pervertere valeat: nonsolum ipse penitus a mercurialium usu abstinet, si corpus, quod curandum suscepit, multas salinas biliosas & acres sordes vel primis in viis, vel in ipsa humorum massa recondit; sed & ex inde prudenter concludit, quod plurima damna, quæ mitioribus & rite præparatis mercurialibus, minus convenienter applicatis, inferuntur, ex neglecta hac summe necessaria circumspectione profluxerint, quodque corporis humani natura sub illis morbis, in quibus mitiora mercurialia corrosivam & deleteriam induunt indolem, salium fertilissima fit productrix: cumque illud maxime in scorbuto, arthritide, scabie & podagra eveniat; hoc quoque mercurialium effectu evincitur, non omnem Pathologiam salsam esse rejiciendam, multosque affectus, quos alii ex sola sanguinis abundantia proficisci autumant, potius ab humorum impuritate, acrimonia & salina intemperie & generari & sustentari.

37. Missis evacuantibus ad illud remediorum genus me converto, quod sub ampliori roborantium titulo multas includit singularis energiæ species, ex quibus primum produco ea, quæ analeptica & confortantia in scholis medicorum audiunt. Duplici vero modo hæc ipsa depressas & imminutas corporis nostri vires erigunt atque augent: nonnulla enim ex illis subtilissimo suo atque fragante, blando tamen naturæque amico sulphure, tenuissimum illud in cerebro a sanguine separatum & in nervis undulans liquidum ad promtiorem motum inque singulas partes vegetiorem influxum disponunt atque concitant; nonnulla vero substantia sua alimentosa, gelatinosa dulci & moderate spirituosa defectum illorum succorum resarciunt, ex quibus mobilissimum nervorum fluidum erat conficiendum atque elaborandum. Quod priora concernit, agunt illa principio tenuissimo, calore promte in exhalationes & effluvia resolubili, quæ naribus suscepta suavissimum odoris sensum nervis, tunicam internam pituitariam copiose & satis aperte percurrentibus, imprimunt; hinc exterius tantum naribus admota suaveolentia, confortantem exserunt virtutem, imo ipsius cordis motum sub syncope ad tempus cessantem egregie resuscitant.

38. Nonnunquam vero eadem medicamenta in sequioris sexus personis ex longinquo etiam talem producunt effectum, qui satis superque prodit, illas misero hysterica afflictione laborantium numero pariter esse adscribendas. Sævissima enim interdum moschi, zibethi, jasmini, rosarum, & ambræ fragrans odor in feminis nonnullis excitat symptomata: dum præter dolorem capitis anxiamque præcordiorum constrictionem, potens est syncopen, imo convulsivas & spasticas tractiones in locis quoque dissitis producere. Quæ omnia non obscure innuunt, talia corpora debilioris esse naturæ, nervosumque illorum systema ad subeundos anomalos & spasticos motus maxime dispositum. Prudenter itaque & circumspecte agit medicus, qui, dum cernit, lenioribus hisce tantas in ejusmodi corporibus excitari posse turbas, a validioribus medicamentis & inprimis ab illis, quæ ad spasmos producendos apta nata sunt, omni cura in sanandis hystericarum afflictionibus abstinet, & diæteticis potius temperatisque roborantibus dejectum partium, inprimis ventriculi & intestinorum tonum erigere & resuscitare studet, liberumque sanguinis circuitum

tum per abdominis viscera & praecipue uterina vasa restituere contendit.

39. Non minoris momenti indicia de corporum constitutione desumi quoque possunt ex illorum effectu, quae alimentosa sua & nutritiva facultate virium largiuntur augmentum. Cum enim omnes corporis nostri solidiores partes a fluidis incrementum suum accipiant: fluida vero, quorum magna indies portio consumitur, per alimenta ingesta conserventur, atque restituantur; necesse est, ut fluida aeque ac solida aliquam cum alimentis tam quoad quantitatem, quam qualitatem retineant conformitatem: Quod quantitatem humorum & inprimis sanguinis concernit, non melior certe ad eandem perscrutandam, datur via, ac si sollicite ad alimentorum, quo quilibet vescitur, indolem & quantitatem, conjunctumque vitae genus, num otiosum vel laboriosum, respicimus.

40. Fluit sane ingens illa, quae integras nationes intercedit corporum differentia, si coeli aerisque excipias statum, quoad maximam partem ex fonte commemorato, victus nempe vivendique consueto genere. Sic Galli qui cibis mollioribus, carnibus valde gelatinosis & vario artificio, quo palato arrideant, praeparatis, jusculis maxime nutrientibus, vinoque dulci frequentius utuntur, ad concipiendam sanguinis humorumque abundantiam sunt promtissimi, eamque ob causam ad subeundos inflammatorios aliosque ex nimia sanguinis copia vasorumque repletione oriundos affectus quam maxime proclives. Hinc quoque hujus gentis Medici & frequentiores & largiores sanguinis missiones instituunt, imo in febribus aliquoties hoc auxilii genus cum bonis aegrotantium rebus repetere non dubitant.

41. Porro praesidia modo dicta alimentosa & nutritiva quam optime nos perducunt ad cognoscendum ingentem illum virium lapsum roborisque imminutionem, quam morborum plurimi, vel praesentes corpori nostro & inprimis ventriculo inducunt, vel jam abacti congruisque praesidiis eliminati post se relinquunt. Sic enim frequentissime videmus, si parentes vel amici aegrotantibus illis, quos singulari amore prosequuntur, in ipso acutarum vigore, ad resuscitandas, ut autumant, summe depressas dejectasque vires, nutrientia valde & alimentosa virtute instructa juscula renuentibus quoque obtrudunt; vel si, quum a morbo quodam graviori convaluerunt, illorumque appetitus, ut plerumque fit, fortior majorque esse assolet, perverso huic, minimeque a rationali quodam principio in corporis commodum excitato ciborum desiderio indulgentes liberaliori manu varia alimenta copiose porrigunt, quod nihil aliud hoc ipso efficiant, quam quod viribus suis spoliatum ventriculum cruditatibus obruant, praesentemque morbum hoc ipso graviorem reddant atque periculosiorem, vel delassatum corpus denuo in eundem affectum, quem modo superaverat, imo in deteriorem adhuc conjiciant. Neque minus insigne nutrientia haec praesidia de corporum impuritate praebent documentum. Multi enim licet optimo utantur cibo atque potu, nihilominus elanguido atque emaciato incedunt corpore, tristique exemplo comprobant HIPPOCRATIS *Sect.* 2. *Aphor.* 10. contentum affatum: *Corpora impura, quo plus nutriveris, eo magis laeseris.*

42. Roborantium ex numero disquisitioni nostrae adhuc subjicienda illa, quae adstringentis sunt naturae, fibrasque languidas nimium atque flaccidas arctius adducendo atque stringendo, partibus corporis nostri deperditum restituunt tonum. Multa sane tria illa sic dicta Medicorum regna nobis suppeditant, quae vel majori vel minori gradu pro principiorum suorum differentia talem edunt effectum. Quo vero brevitati studeam, unicum tantum ex vegetabilium regno desumtum praesenti applicabo scopo. Est illud famosissimus, ex Peruviana regione ad nos delatus Chinae cortex. Quantum enim febrifugi hujus singularis plane effectus ad detegendam febrium intermittentium genuinam indolem,

dolem, corporumque iisdem vexatorum differentiam, conferat, præstantissimorum medicorum loquuntur scripta. Placet hanc in rem illa adducere verba, quibus Celeberrimus RAMAZINI *Orat.VIII. p. m.* 107. usus est: *Non absimili ratione*, inquit ibi, *Peruvianus cortex, celebre illud febrifugum, cujus nostra hac ætate tam frequens, nisi forsan nimius & impudens est usus, nondum meditullius febris naturam nos attigisse palam fecit, cum sat virium habuerit, ut omnium antiquorum de natura febris systemata e suo gradu dejiceret, & recentiorum quoque ideas omnes, quæ de hoc affectu hactenus prodiere, non parum dubias reddiderit.*

43. Verum enim vero, non ad refutanda tantum, quæ minus recte de febrium indole concepta fuerunt commenta, febrifuga hujus corticis virtute usus est, sed ulterius quoque ex remedii hujus differenti effectu febricitantium naturam internarumque partium constitutionem explorare studuit. Eximium nobis hac de re reliquit documentum *in Descriptione Constitutionis Epidemic. anni* 1690. *p. m.* 149. Ibi enim inter alia quæ noxia vel proficua in affectibus tunc temporis grassantibus deprehenderat, corticis Peruviani quoque mentionem injicit, & nonsolum candide fatetur, non admodum salubrem ejus in constitutione hac fuisse usum; sed semet ipsum quoque infausto cum successu nobili cuidam virgini, quæ per 40. dies cum tertiana duplici conflictata fuerat Chin. Chinam præscripsisse. Illam enim, postquam ex vino infusam respuisset, ad tres dies stupidam & comatosam evasisse, cum pulsu adeo exili, ut vix percipi potuisset; donec tandem soliti paroxysmi redeuntes stuporem discusserint. Ubi in mox adjecta epicrisi ex insalubri hujus remedii usu concludit, massam sanguineam hujus virginis multis cruditatibus fuisse refertam, crassioremque habuisse consistentiam, ideoque ad promtum motum circuitumque minus fuisse aptam; sublato itaque fortiori, quem a febre acceperat, impulsu, quandam veluti in vasis stagnationem functionumque torporem inde fuisse obortum, quæ vero restituto iterum sanguini velociori motu, redeunte febrili æstu omnia feliciter disparuerint.

44. In genere vero illud probe observandum, non omnibus indicationibus nominatum corticem satisfacere: hinc aliis præsidiis ante ejus usum omnia sunt removenda obstacula, liberandæ prius primæ viæ ab inhærentibus viscidis, acidis biliosisque cruditatibus, massa quoque humorum a sordibus vindicanda, sanguinique liberior per viscera, inprimis in abdomine contenta, restituendus circulus, spasmorum quæ juncta est vehementia compescenda atque mitiganda; & tunc demum, si febriles motus ex assuetudine relictaque debilitate adhuc infestant, febrifugo modo laudato & debita dosi congruoque tempore exhibito sistendæ atque profligandæ. Certissimum itaque ex felici hujus remedii effectu, dum nempe febris post ejus moderatum usum plenarie silet, nullæque recidivæ, nec alia subsequuntur mala, desumi poterit indicium, corpus nunc a colluvie sordium sufficienter esse depuratum, viscera abdominis ab obstructione liberata, glandulas reseratas & liberum sanguini per omnes partes restitutum progressum. Si vero, assumta jam aliqua hujus corticis portione, nihilominus insistit febrilis spasmus, vel alia sequuntur incommoda, nequaquam ulterius hujus remedii usus est continuandus; sed potius exinde prudenter colligendum, materiali febrium causæ nondum ex asse fuisse prospectum, viscera nondum plenarie reserata, sanguinisque & humorum motum nondum in justum ordinem & ad sufficientem libertatem esse productum. Confirmant hæc quæ modo attuli *in Medic. Systemat. Tom. IV. Sect. I. cap. 2. de Febr. Quartan.* consignata verba: *Si his* (congruis nempe paulo ante descriptis præsidiis) *febris non discessit, indicium fuit, infarctus viscerum, aut obstructionis glandularum in abdomine.*

45. Subjungam hisce defectum virium

resarcientibus, motusque excitantibus medicamentis, aliud, & diversæ quidem plane indolis remediorum genus, illa nempe pharmaca, quæ fluidorum solidorumque motum illiusque ferociam componunt atque sistunt, dolores & spasmos sopiunt, & vigiliis morborumque atrocia fatigatis & delassatis corporibus placidum conciliant somnum. Præstat hæc omnia quam maxime opium, vario modo præparatum, correctum, variisque compositionibus immixtum, cujus virtus ab antiquissimis jamjam temporibus nota fuit atque explorata. Rarior quidem nostro ævo, quo multo securiora & tutiora innotuerunt anodyna, usus opiatorum esse solet; ast, ficuti nunquam desunt, qui in clarissima & serena luce cæcutire non erubescunt, sic quoque imprudentum audacia nondum desinit, valentioribus pharmacis ægrotantes vita & sanitate spoliare, quæ mitioribus atque lenioribus perfacile potuissent conservari. Plures certe infausti opiatorum effectus in recentiorum quoque scriptis reperiuntur, quos & ipse in artis exercitio sæpius animadverti; ex quorum numero præsenti scopo illum tantum breviter accommodare lubet, quem aliquoties me observasse *in Med. System. Cap. VII. pag.* 227. *in Scholio* §. 12. his verbis testatus sum: *Non semel sed aliquoties, quod sancta fide testari possum, ab immoderato adstringentium & opiatorum usu in diarrhæa vel dysenteriæ fluxu coercendo, vel cohibendo intermittentium impetu, molestissimum hypochondriacum, quod in feminis hystericum dicitur malum, & quod per omnem fere reliquam ætatem homines misere exercuit, enatum animadverti.*

46. Certe, nisi me omnia fallunt, sinister hicce opiatorum effectus, qui tamen subito hypochondriacum hystericumque malum, in corporibus, quæ antea ab utroque plane immunia vixerant, producere potest, de genuina hujus mali indole, vera que illius sede optime instruere convincereque poterit. Si enim, in quo omnes unanimiter consentiunt, opiatorum nociva & deleteria vis exinde potissimum dependet, quod principio suo halituoso vaporoso-sulphureo tonum partium nervosarum & exquisitioris sensationis destruant, robur atque vires motrices labefactent atque imminuant: certe nec aliunde infausta hæc hypochondriaci mali ab improvido opiatorum usu facta exclusio deducenda erit, quam quod ventriculi & intestinorum tunicas, quibus maxime opiata & sedativa vim inferunt, a robore suo æque tono, per spasmos præcedentes jam satis imminuto atque destructo, penitus tandem dejecerint. Ex quibus luculenter elucescit, primariam hujus molestissimi mali causam veramque illius sedem non alibi esse quærendam, quam in ingenti intestinorũ & ventriculi atonia, ex qua postmodum tanquam ex genuino suo fonte reliqua omnia, quibus hypocondriaci vexantur, propullulant symptomata.

47. Ultimo tandem & colophonis loco unicum ad hæc ex anodynorum & sedantium effectu, de singulari ischuriæ specie desumtum adjiciam judicium. Obtulit se mihi quondam inter alias difficiliores pariter ac rariores consilii dandi causa ad me missas morborum relationes singularis quidam affectus, dignus omnino, quem paulo accuratiori scrutinio subjiciamus. Quum vero ejusdem completam historiam in *Medic. Consult. Part. VIII. Dec. V. Cas. III. pag.* 334. in publicum usum omnium jam exposuerim perlustrationi, integram denuo repetere minus necessarium æstimans ea tantum huc transferam, quæ propie ad institutum pertinent: Femina nempe calculosa, variisque spasmorum insultibus ob nervosarum partium insignem debilitatem diu lacessita, inopinato dolore dextri lateris corripitur, cumque a calculo illum provenire crederet, medicamentum anodyno-antispasmodicum assumsit; quo quidem dolor discussus, sed in ejus locum successit ischuria, seu plenaria urinæ suppressio; quæ quidem hac vice post tincturæ tartari & pilularum laxantium usum internum cessavit; ast præterlapso sub variis spasmodicis afflictionibus aliquot septimanarum

spatio

spatio, rediit dolor iste gravativus lateris, illumque denuo sequuta multo pertinacior ischuria. Frustra ad ea, quæ sub priori insultu profecerant, recurrebat ægra, præsidia: & licet multa postmodum applicarentur antispasmodica & anodyna, ut clysteres emollientes antispasmodici, balnea, pulveres & potiones antispasmodicæ & anodynæ, minime tamen his ipsis per novem jam dies occlusæ urinales viæ potuerunt aperiri atque reserari, unicum solamen percipiente ægra ex clysterum & pilularum laxantium usu, quarum quippe ope ingens semper serosi humoris quantitas per alvum, & aliquot urinæ guttæ per ordinariam viam fuerunt eductæ. Ex tam frustraneo itaque tot remediorum anodynorum & antispasmodicorum usu genuinam veramque hujus affectus causam felici cum eventu erui, atque in suppeditato consilio rescripsi: ischuriam hanc non a spasmodica viarum urinalium constrictione, sed a contrariæ plane indolis provenire causa, nimia nempe tubulorum renalium & ureterum flacciditate & atonia, motusque, qui alias in his quoque partibus viget & contenta in ipsis liquida strenue propellit, inertia atque defectu. Suasor itaque fui, ut ab ulteriori anodynorum, antispasmodicorum & emollientium usu penitus abstineant, & ea potius adhibeant, quæ confortante & roborante virtute debilitatis hisce partibus deperditum restituant tonum, imo, quæ leniori stimulo elanguidum resuscitent amissumque revocent motum. Fecit hæc omnia ex præscripto patiens, & haud ita multo post de felici exoptatoque successu me reddidit certiorem.

48. Habemus certe in enarrata morbi historia insigne saluberrimi ex remediorum effectu desumti consilii exemplum, quod ego eo lubentius colophonis loco dissertationi huic adjicere volui, cum clarissimum exhibeat documentum, non otiosa fructusque expertia me in illa pertractasse, sed talia potius, quæ rite observata in praxi medica usus esse possunt amplissimi.

DISSERTATIO VII.

DE MEDICINA SIMPLICISSIMA ET OPTIMA, MOTU, INEDIA, AQUÆ POTU.

§. I.

Quemadmodum natura, sapientissimum Altissimi DEI opificium, in admirandis suis quas præstat operationibus, non varia, non diffusa, sed simplex est, sive facili, simplici & compendiosa via, ratione ac methodo, in universo systemate, effectus & phænomena sæpius stupenda producit; ita, artificiosissimam corporis humani mechanicam, saluberrimum illud vitæ, sanitatis, atque depellendi morbos negotium, eadem facili & simplici methodo administrare, quibus interiora naturæ & artis medicæ, paulo accuratius, inspicere & perspicere integrum est, philosophi unanimiter utique confiteri tenentur omnes. Hanc demum corporis nostri machinam, ex elateribus & tubulis varii generis, summa & divina arte sapientissime exstructam, ratione mixtionis vero ad extremam corruptionem pronam, solo & unico motu sanguinis progressivo, debitis rerum heterogenearum, per emunctoria convenientia, excretionibus, ab omni corruptione vindicari, quid, quæso, potest esse simplicius, quid unquam compendiosius? Denique illum ipsum progressivum in orbem abeuntem fluidorum motum, solo & simplicissimo systoles & diastoles solidorum elastico motu sustineri, id etiam est, quod omnes solertiores naturæ indagatores in admirationem abripit profundissimam.

2. Sicuti autem non tam multiplices multumque inter se diffidentes, sed perpaucas afflictionum morbificarum esse causas, quæ non semper tam natura differunt, quam pro locorum quibus insident diversitate, corporis sani & integri functiones varie lædunt & labefactant,

ctant, saniori pathologiæ qui addiscendæ operam dederunt, non ignorant; ita ad morbos depulsandos, non tam ingenti medicamentorum copia, sed paucioribus saltim ac simplicioribus opus esse remediis in propatulo est: cujus rei veritatem, pauperes & plebeji, non pretiosis, sed solis domesticis a morbo convalescentes, luculenter dant evidentiam. Quinimo antiquissimis temporibus medicinam tantum paucarum herbarum fuisse, Celsi testimonio, in principio statim operis sui, proditum ac confirmatum habemus. Mirum igitur, nec profecto sapientior quisque admirari satis, quin credere vix poterit, quo fato & infausto sidere factum sit, ut ars hæc salutaris & simplicissima, nostris temporibus, tam immensa medicamentorum compositorum, ex variis, etiam difficitissimis regnis advectorum, pretiosissimorum, omnique arte vel paratorum aut excogitatorum mole ac farragine laboret, ut fere omnem exsuperet numerum; quorum, tot libri practici, pharmaceutici, botanici, omniumque fere regionum, urbium quoque præcipuarum dispensatoria, testes præbent locupletissimos.

3. Sed audiamus hac de re magni nominis ingeniique virorum judicia. Inter quæ digna sane sunt, ut animadvertantur, quæ in *limine præfationis* laudatus jam CELSUS proposuit, hisce verbis: *Multiplex medicina, neque olim, neque apud alias gentes necessaria, vix aliquot ex nobis ad senectutis principia perducit*. Et ipse HIPPOCRATES *lib. de victu acutor*: *mox sub initio*, valde laudat eos, qui paucis numero, bonis, & quæ morbo conveniunt, usi sunt medicamentis. Neque ad hujus veritatis dilucidationem, egregium illum ex PLINIO locum, quem adducit probatissimus ille scriptor JOH. LANGIUS *in epist.* prætermittendum, quin potius in medium proferendum existimavi, *lib. XXIV. cap.* 1. his extantem: *Ex terra nascentibus nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia, paratu vulgo, inventu facilia, ac sine impendio ex quibus vivimus. Postea fraudes hominum & ingeniorum captura officinas invenere istas, in quibus sua cuique venalis promittitur via. Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur, Arabia atque India in medio æstimantur, ulcerique parvo, medicina a rubro mari importatur; cum remedia vera pauperrimus quisque cœnet*: Quadrat huc itidem egregie DAMASCENI quod prodidit prudens consilium, *aph.* 34. *Pharmaca pauca tibi tenenda sunt, quorum operationes & potestates jam multoties expertus es. Totius enim multitudinis notitia incomprehensibilis est, at cum per singulas volueris inquirendo discurrere, multiplici diversitate distentus, nescies, cui debeas fidem adhibere.*

4. Equidem, si quid ego judicem ex animo dicere debeo, artem nostram, cui utique divinæ laudes habendæ, si ad ulteriorem perfectionis gradum perducendam velimus, inter maxima obstacula, hoc palmarium removendum esse duco, ut tam innumerabilium compositionum, maxima ex parte ineptissimarum & natura pugnantibus ex ingredientibus concinnatarum, tam Galenicarum quam chymicarum penitus in exilium exacta mole, tutis, naturæ amicis, paucis & selectis, efficacibus tamen, plus simplicibus quam compositis, in medicina, cum ad corpora a morbis vindicanda, tum ad sanitatem amissam restituendam morbosque vincendos demum uti incipiamus remediis: quippe perpaucis & selectis horum generibus, convenienti methodo usurpatis, & olim & nunc, præstantissimos medicorum, famam ac summam medendo celebritatem nactos, fuisse usos, vitas & facta eorum inspiciendo cognoscimus. Quod pernobile utilissimumque argumentum quum nec dici, nec scribi satis hodie possit, pertractandum in præsentiarum sumsimus: rebus nimirum simplicissimis citra magnam artem & laborem conquisitis, quotidianis, diæteticis & quibus semper natura ad conservandum opus habet, tantam eum in morbis arcendis, tum sanandis, a sapientissimo

tissimo Numine, inditam esse virtutem, ut sæpius his solis tutissime fidere, & sine alio magno medicamentorum apparatu, medici officium explere possimus exactissime.

5. HIPPOCRATES, antiquissimus ille & re vera optimus disciplinæ medicæ Præceptor ac Parens, uti omnia fere, quæ in monumentis immortali memoria dignis prodidit, summam in arte peritiam atque in observando solertiam spirant ac declarant; ita observatu dignissimus est locus, qui *primo* statim *libro*, *de arte* §. V. in conspectum venit, ita habens: *Multi ægri etiam citra medicorum opem sanantur & sunt sanati videtur autem, ut & qui medicis non usi sunt in medicinam inciderint, per quam servati sunt; aut enim*, pergit §. VI. *inedia, aut copioso cibo, aut uberiori potu, aut siti, aut balneis, aut laboribus, aut quiete, aut somno, & vigilia convaluerunt*. Quo prælustri loco, venerabilis Senex, complures ægrotantium, citra opem medicorum, citra peculiarem medicamentorum apparatum, remediis familiaribus convalescere posse luculenter testatur. Hæc vero, non alia sunt, quam quæ classis rerum a Galeno sic dictarum non naturalium, quibus homo ad sustentandam vitam & valetudinem carere nequit, complectitur, ut sunt: inedia, sive abstinentia a cibis, victus largior, uberior potus, sitis, balnea, labor sive corporis motus & exercitatio, quies denique & somnus. Quibus gravissimus auctor, magnam tam ad morbos præservandos, quam sanandos, vim atque potestatem, si quis recte iis utatur, attribuit. *Nam* uti §. VII. subjicit, *quæ ex hisce rebus profuerunt, ob rectum usum profuerunt, quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt*. Sane, sapientissimum hoc & magni in praxi medica momenti assertum, paulo accuratiorem, quam quisque putaverit attentionem & diffusiorem illustrationem meretur. Atque in hoc etiam nostra jam erit meditatio intenta, noster labor defixus, ut, quæ & quanta inhæreat rebus hisce, quæ in vita habentur familiares ac domesticæ, & juvandi & medendi virtus, omnibus subinde aliis medicamentis superior, appareat quam clarissime.

6. Ex dictis igitur diæteticis nunc modo recensitis remediis, labor sive motus & exercitatio corporis, merito nobis primum disserendi locum, quantum scilicet inde utilitatis, cum ad sanitatem conservandam, tum ad morbosas afflictiones avertendas propullulet, suppeditare videtur. In limine vero hujus disquisitionis statim monendum esse duximus: inter omnis generis remedia sive diætetica, sive pharmaceutica quibus in medendo utimur, nullum dari, cui, vel sanitatem conservandi, vel amissam restituendi vim ab eorum natura absolute dependentem assignemus, sed tantum, relatione facta ad corporis humani naturam, eorum virtutes æstimandas venire; quare non sine ratione cum ipso HIPPOCRATE statuimus: *naturam optimam morborum esse medicatricem*, insuper addimus, vitæ & sanitatis conservatricem, a morbis præservatricem & præcipuam remediorum operatricem. Per naturam vero corporis humani, quæ fundamentum ac principium, juxta laudatum Senem, omnis sermonis sive demonstrationis medicæ est, nihil aliud, quam œconomiam motuum vitalium, progressivi videlicet, combinatorii, secretorii & excretorii, in machina mere hydraulica, sive ex tubulis diversissimi generis, vi elastica contractili & distractili donatis composita, intellectum volumus; qui solidorum & fluidorum motus, si recte, & secundum leges æqualitatis, sive temperamenti se habent, omnes functiones quas partes corporis nostri exerceent, secundum regulam fiunt, & non modo vita, sed & integritas corporis & animi conservatur. Hos motus attente observare, sique a proportione & symmetria abeunt, & nimii evadunt, vel etiam vacillant variis ex causis & deficiunt, idoneis remediis in ordinem & moderationem reducere, unicum & vere præci-

puum

puum medici esse officium recte judicatur. Quam mirabilem vero hoc nomine & genere, res supra ab Hippocrate recensitæ, motus machinæ nostræ ab ordine & regula deflectentes, in ipsam moderationem & æquabilitatem redigendi, potentiam habeant, quantumque inter eas maxime motus valeat, id nunc paulo pressius declarabimus.

7. Complures ex desidi, otiosa & laboris experte vita, præsertim si paulo pleniori victu utantur, inque primis sub cœlo inclementiori, inordinata animi perturbatione & ex neglecta venæ sectione, in difficiles diuturnas & obfirmatas ægritudines incidere; cujus generis quam maxime sunt pathemata spasmodico-flatulenta, hypochondriaca, colica, hysterica, item scorbutum, cachexia, nimiæ hæmorrhagiæ, lentæ febres & cutis defœdationes, immanes etiam dolores qui sæpe numero quoque ex calculo proveniunt, experientia quotidiana obvium est & compertissimum. Quos omnes dictos affectus, a nimis tardo, lento & difficili sanguinis & humorum circulo ac progressu, & exinde impeditiori facta fluidorum utilium sequestratione, humorumque vitalium, per excretionem inutilium depuratione, causam & ortum repetere, identidem, qui puriori pathologiæ præceptis instructi sunt medicis, non potest non esse notissimum. Solus vero conveniens corporis ejusque partium motus & exercitatio, eo præ aliis gaudet beneficii genere, ut æquali & plane naturali, sive naturæ amico modo labascentem & deficientem solidorum & fluidorum motum excitet & hac ratione saluberrimas & valetudini conservandæ necessarias secretiones & excretiones, eamque præsertim, quæ fit per illud fere catholicum cutis emunctorium promoveat, atque adeo dictas chronicas passiones, quæ omnes a stasibus, stagnationibus, infarctibus viscerum & nimiis ad certa loca sanguinis congestionibus pronascuntur, non modo feliciter avertat, sed & præsentes efficacissime vincat atque expugnet.

8. Sunt quidem nobis, ex remediorum maxime diaphoreticorum, sudoriferorum, confortantium ac spirituosorum classe, multa in promtu, quæ etiam cordis & arteriarum motum augendo, circularem sanguinis & humorum progressivum motum, neque minus ab eo dependentes secretiones & excretiones adjuvant; sed non æque tam secura, tam facili, tam æquabili & naturæ amica ratione; ac ipse motus & corporis exercitatio, id præstant. Nam hic sine violentia, sine addita interne humoribus quadam materia præcalida æstuante, salino-sulphureo-volatili, orgastica, quæ pollent sudorifera, operationem suam, citra virium jacturam exerit placidissime. Deinceps id peculiare & eximium habet motus remedium, præ diaphoreticis & sudoriferis, quod in arbitrio nostro positum sit, virtutem ejusdem, pro rei natura & circumstantiarum ratione minuere, temperare atque intendere, quod a medicamentis intus sumtis, quorum operatio non est in nostra potestate, expectari nequit. Præterea etiam ob id, motus corporis, cum aliis de prærogativa contendere potest, quod præter evacuationes, vires & robur, corpori non secus ac animo addat, appetitum emortuum resuscitet, languentem erigat & digestionem vacillantem confirmet, blande videlicet spirituascentiam sanguinis & humorum promovendo; id quod a plurimis aliis medicamentis, usu familiaribus, sperare nemo unquam poterit.

9. Habemus hac in re, quam maxime, experientiam & auctoritatem veterum medicorum suffragantem, qui quidem tanta medicamentorum compositorum & igne chymico excoctorum copia, quæ nostra ætate in pharmacopoliis conspicitur, carebant; sed, re vera, ejusmodi diæteticis, inter quæ primas corporis motus & exercitatio tenet, plus certe, si ingenue veritatem fateri licet, in medicina præstabant, quam nostri temporis medici, innumeris suis pharmacis. Quot autem modos & species motuum, ad tuendam & reparandam, pro cujusvis

corporis natura & statu, valetudinem excogitaverint, id quam optime, ex eleganti illo libro, quem doctissimus medicorum MERCURIALIS, ex veterum consignavit monumentis, & *artis gymnasticæ* nomine insignivit, conspicitur. Nos jam potiora, inter innumera ex veterum probatissimorum medicorum scriptis adducere volumus loca, ut hinc incomparabilis hujus remedii efficacia, ejusque laus & encomium abunde eluceat. HIPPOCRATES enim *lib. I. de diæta* aperte scribit: *Homo edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret*; & *in eodem libro*, ceu regulam sanitatis universalem inculcat: *mensuram motuum pro mensura ciborum semper esse æstimandam*. Neque hujus asserti ratio intellectu difficilis est; quodcunque enim corpori ingeritur, eadem fere mensura, si istud non amplius augeatur, per evacuationes debet egeri, quas vero motus corporis convenienter institutus, præ aliis omnibus, egregie promovet ac moderatur. Spectant huc verba GALENI, quæ *commentario, in hunc aphorismum*, habet: *Exercitatio omnium vitiosorum, qui in corporis profundo sunt, humorum purgationem supplet*. Cui sententiæ calculum addit AVICENNA *lib. I. F. E. N. c. I.* his verbis: *Possent homines, si debito tempore, exercitio ac labore uterentur, omnibus medicis ac medicamentis carere*. Intellige venæsectione, purgantibus, sudoriferis, diaphoreticis, aperientibus, incidentibus, attenuantibus, quippe horum virtus omnis motui inest.

10. Consideratione porro dignissimum est, quod præter evacuantem, laudatum nostrum remedium, roborantem quoque virtutem possideat. Partibus enim imbecillibus, ipso HIPPOCRATE teste, tam internis quam externis robur adjicit. Hinc *Sect. IV. aph. 71. laborem articulis & carnibus cibum esse* prodidit: & *lib. de diæta* §. 38. perhibet: *laborem siccare & corpus robustum facere*. Nec non *lib. I. de diæta* §. 40. *deambulationem & alvum, & corpus, & ventrem siccare ac firmare*, affirmat; *lib. II. de diæt.* autem *in nimiis alvi fluxibus*, eam commendat. Cui gravissimo Auctori nostro adstipulatur PLUTARCHUS *Oper. Tom. II. p.* 130. ita eloquens: *usus sermonis quotidianus, mirum dictu, quam utile sit genus exercitationis, non ad sanitatem duntaxat, sed etiam ad vires reparandas*: & CELSUS *lib. I. c. 8.* & passim in suis operibus, claram vocem in stomachi vitiis, qui videlicet in ejus resolutione consistunt, magnopere commendat. Et profecto laudem suam, eximium hoc motus remedium, quo probatissimi viri & medici illud affecerunt, suo jure meretur, ut etiam quasi medicinam universalem, & præservatoriam & curatoriam ipsi inesse recte putaverint. Hinc gravissimus ille Auctor & Philosophus, VERULAMIUS *lib. IV. de augm. scient. c. I.* ita disserit: *vix aliquam in morbum inclinationem inveniri, quæ non exercitatione quadam propria corrigi possit*. Et PECHLINUS, *lib. II. obs.* 34. hæc habet: *Nulla corpora morbis minus obnoxia reperies, quam eorum, quæ a prima statim infantia, motu gladiatorio, palæstrico, firmitatem sibi contraxerunt, viriumque robur, quod quum in seram ætatem extendant, immunitatem sibi a morbis procurant; quod infinitis obvium est exemplis*.

11. Inter omnes vero motus species equitationi primum concedendum esse locum, & sana medico ratio dictitat, & ipsa experientia confirmat. Siquidem, totius corporis tam internas quam externas partes, æquabili succussione afficit, & motum ac circulum sanguinis, inprimis per mesenterium & viscera abdominis, qui ordinario fere difficilis est, procurando, mesenterii glandulas reserando, tonumque viscerum & stomachi roborando, in malo sic dicto hypochondriaco, hysterico, cachexia, hydrope, ac febribus lentis mirabilem sane præstat opem. Primus fere omnium, ORIBASIUS, magnas sanandi partes equitationi tribuit, quod vel sequentia loca indicant: *lib. IV.* enim *c.* 24. hæc perhibet: *Equitatio magis, quam omnes reliquæ exercitationes corpus præservat, stomachum & sensuum organa confirmat, eaque reddit acutoria*. Et, *in capite de equitatione*, ita scri-

scribit: *Si vehementer impellatur equus, quamvis totum corpus laboriose concutiat, tamen aliquid utilitatis affert; siquidem magis, quam omnes aliæ exercitationes, corpus & præsertim stomachum firmat.* Ex recentioribus vero nemo rectius de equitatione, ejusque in medendo viribus, ipso SYDENHAMIO differuit: hinc in *Oper. p.*476. in malo hypochondriaco, & passione hysterica, non satis laudare ejus usum potest. Meminit enim sacerdotis malo hypochondriaco vehementer correpti, qui sine alio pharmaco, sola equitatione pristinum acquisivit vigorem, & *ibid.* hæc refert: *multi mihi sanguine juncti, tabidi & phthisici, multum terrarum, equo vectore, peragrantes, ex meo consilio, sanitati sunt restituti, medicamentis aliis frustra adhibitis.*

12. Verum enim vero, cum nullum, etiam efficacissimum & tutissimum, si quis eo recte utatur, remedium sit, quod non præpostero ejus usu, plus noxæ quam levaminis afferre possit: ita etiam id ipsum, de exercitio corporis, si imprudenter suscipiatur, tenendum esse animadvertimus. Nam plura nobis, intra aliquot annos, innotuerunt exempla, ubi valde imbecillis hominibus, hectica & phthisi laborantibus, vel quorum, a morbo præcedente, vires & humores vitales penitus exhausti & consumti fuerunt, fortior motus, lignorum videlicet cum serra scissio, ac sectio, improvide fuit commendatus, quos dein in animi deliquium, quod brevi excepit mors, collapsos fuisse perspeximus: motus enim paulo fortior, licet vires restauret, eas tamen adhuc sufficientes, licet quodammodo suppressas requirit. Quin, varia dantur motuum pilæ lusus, armorum & palæstrica exercitia; quædam mediæ naturæ, ut ascensus scalarum, vectura in curru, equitatio paulo validior; quædam sunt leviora, ut equitatio lenta, lectica, deambulatio, frictio, vox clara. Quas diversas motuum species, pro virium mensura, proportione, & corporum robore, vel debilitate, circumspectum oportet medicum ordinare & præscribere. Quod discrimen & observationem, ipsos veteres, inque primis HIPPOCRATEM animadvertisse, video: nam, *lib. de inter. affect. Sect.* 33. *splenetico ægro, si validus fuerit, per tres dies, ut ad ligna secanda cogatur*, consuli. Et *lib. cit.* §.28. *Si potens est cachecticus*, inquit, *luctetur summis humeris & laboret per circuitus multos in die.* Et CORNEL. CELSUS *lib. I. c.*2. dum ad valetudinem integram servandam, varia motus genera commendat; inter hæc ascensus quoque & descensus mentionem injicit; nimirum *qui quadam varietate*, ut inquit, *corpus movet*; addit: *nisi corpus perquam imbecillum est.*

13. Præterea & certum tempus, si quis exercitatione, præsertim paulo fortiori, pro remedio uti velit, observare convenit. Nam, nec mox ante cibum, nec mox post eum sumtum utilis est, quia concoctionis opus inde perturbatur: sed commodissime absoluta concoctione, matutino tempore, hora quarta vel quinta a cibo, instituitur. Juxta HIPPOCRATIS enim effatum: *Deambulationes matutinæ extenuant, & quæ circa caput sunt, levia, agilia & prompta efficiunt, alvumque solvunt.* Vid. *lib. Epid. VI. Sect.*4. Siquidem peracta concoctione ciborum in primis viis, & succi chylosi distributione per totius corporis venas facta, perspiratio sive excretio inutilis, qui per cutem fit, humoris, longe liberior atque expeditior reddi, & motu, quam facile augeri potest. Demum, si quis exercitationis remedio recte uti velit, & hoc servandum esse monitum arbitror, ut, pro cujusvis laborantis corporis & morbi natura, determinatus & porportionatus modus & mensura, in eo præscribatur. Si virium satis est, in obfirmata chronica passione, diutius corporis labori & exercitationi est insistendum. Novimus melancholia hypochondriaca ad furorem usque affectos, peregrinatione facta, per pedes, viginti imo triginta milliarium fuisse sanitati mentis & corporis redditos. Novimus etiam lenta equitatione, ter vel quater de die per dimidium horæ facta, duorum mensium spatio, atrophia & lenta febre extenuata corpora integre restituta.

14. Præter motum & corporis exerci-

tationem HIPPOCRATES, superius citato loco, ad valetudinem conservandam & amissam, sine medicorum vel potius medicamentorum usu, restituendam, pluri mûm inediæ tribuit. Neque id assertum, clarissimis rationibus & indubia experientia destituitur: nimia enim edendi intemperantia sive ciborum ingluvie, complures & valde difficiles ac diuturnas passiones, inter quas hysterica & hypochondriaca primas merito tenet, cum suis quæ ipsam comitantur & excipiunt pathematibus; item, quæ ex nimia sanguinis vel succorum pravorum abundantia nascuntur morbi, progigni compertissimum est. Recidivæ quæ post febres intermittentes sanatas frequentissime fiunt, vix aliis causis, ac vegetiori appetitui largiorique cibo sumto, præsertim si accedat ex frigido & ex septentrione spirante aere, prohibita transpiratio, debentur. Cachexiam, hydropem, scorbutum & morbos capitis, affectus soporosos, ac paralyses, a sanguinis & succorum, ob nimiam voracitatem in vasis congestorum copia, ceu genuina & proxima causa proficisci, rationali pathologiæ & therapiæ dediti quã optime noverunt.

15. Profecto nullum corpus, plus morbis obnoxium, difficiliorisque sanationis est, quam copiosis & impuris succis repletum; adeoque peritissime CELSUS *lib. I. c. I.* scribit: *corpora, quæ more athletarum repleta sunt, celerrime & senescunt & ægrotant*. Neque deficit ratio: nam, quando supra modum, ac ventriculi & intestinorum vis motrix & peristaltica concoctionem maxime adjuvans, ferre & subigere potest, cibus ingeritur, multæ emergunt cruditates, atque magna humorum vitiosorum colluvies, quę primis viis inhærens, ructus, flatus, borborygmos, inflationes, hypochondriorum tensiones, alvi constipationes & interdum nimias fluxiones suscitat, ingignitur. Quanta autem mala & damna, ex vitiis primæ digestionis, in viscera reliqua corporis redundent, & quam graviter inde omnium partiũ functiones lędantur, nemo rectius, quam medicus sanioribus philosophię rationalis dogmatibus instructus, pernoscit.

16. Quamvis vero major cibi copia probe concocta fuerit, in corpore scilicet firmo & robusto, nihilo tamen secius nimia succi chylosi, & quæ ex eo producitur sanguinis exuperantia, sive plethora, ad multas & graves affectiones sternit viam amplissimam, in quo etiam veterum constans & unanimis semper stetit sententia. Ratio quoque est in procinctu: nam nimia humorum copia resistendo, vim cordis, arteriarum, aliorumque tubulorum motricem, systalticam, elasticam, quæ regit in tota machina vitales motus, progressivum & circularem, quo utilia retinentur, inutilia excernuntur, minuit ac labefactat, quo inde in laxioribus & imbecillioribus, inferioribus præsertim, & multum remotis a corde partibus, inque vasis maxime venosis, stagnationes, humorum decubitus, infarctus, obstructiones, corruptiones, & impetuosæ etiam interdum ad removendas eas, a provida natura, cum fortiori strictura & spasmo institutæ motiones proveniunt; quæ omnia, totam œconomiam animalem perturbant.

17. Quum vero hæc innumera fere mala, primam suam a nimia ciborum appetentia, victu pleno & largo, ducant & trahant originem; quantum utilitatis & salubritatis ad ea avertenda & sananda, in parco & tenui victu, abstinentia per aliquot dies a cibo, sive inediã repositum sit, quisque clara & sana ratione instructus, quam facile poterit intelligere. Quapropter, non sine, sed certe cum magna & fundata ratione, medicorum antiquissimi & optimi scriptores ad custodiendam vitam & sanitatem, morbosque avertendos id remedii non satis laudare & cõmendare possunt.

18. In confirmationem hujus, placet saltim pauca adferre testimonia. Ita HIPPOCRATES, *lib. de morb.* it. *VI. Epidem.* aperte scribit: *sanitatis studium, non satiari cibis*. Et alibi: *nihil magis ad sanitatem facit, quam non satiari cibis & impigrum esse ad labores*. Item: *si quis pauca edat, nullum morbum experietur*. Et *lib. de prisca me-*

dic.

die, ita fatur: *fames plurimum potest in hominum natura, ad sanitatem*. Eadem pariter est CELSI sententia lib. II. cap. 16. hæc tradentis: *non ulla res magis adjuvat laborantem, quam tempestiva abstinentia*: addit, *intemperantes homines apud nos, sibi cibi tempora, modum curantibus dant*. Sic PLINIUS *lib. XVIII. cap.* 5. longe utilissimam esse ad sanitatis conservationem, in cibis temperantiam affirmat. *Ut enim*, inquit, *tempestiva abstinentia, summas in secunda valetudine partes sibi vindicat: ita quoque in adversa plurimum momenti obtinet; sanat enim plenitudinem, nimirum obesos, pituitosos, vitiaque ex pituita nata, apoplexiam, epilepsiam, comata, vertigines & id genus alia*. Et SENECA, *lib. I. epist.* 95. hæc habet notatu digna: *Antiqui medici nesciebant cibum dare sæpius, & vino fulcire venas cadentes: itaque nil erat opus, tam magna medicorum suppellectile, nec tot ferramentis & pyxidibus*. Philosophi Plato, Zeno, Socrates simplici victu, tenuique diæta consenescebant. De quibus PORPHYRIUS *lib. IV. de abstinentia*, testatur: *quod carnibus abstinuerint, sponte ex terra crescentibus contenti, atque ita summa illorum vita fuerit cum sanitate*. Et PLATO *in Charmide, temperantiam vitæ custodem* appellat.

19. Neque nobis desunt literarum monumentis inscripta exempla virorum, qui a prima ætate valetudinarii fuerunt, & sine ulla medicamentorum ope, parciori victu, moderata diæta, & abstinentia ab omni repletione potus & cibi, egregie valuerunt, & ad octuagesimum, imo nonagesimum & ultra annum, sub vigore mentis & corporis vitam produxerunt. Nam uti doctissime scribit FERNELIUS *lib. I. de morb. cauf. pag.* 210. *Inedia ac parcior & tenuior victus, corpus pervium patensque reddit, obstructiones expedit, flatus, alvi faces, urinas, cerebri, omniumque partium excrementa movet & excludit; atque, si impurum corpus vitioso humore perfunditur, cruditates concoquit & emendat, tenues & inutiles humores exhaurit aut halitu dissipat, crassos vero & cuique parti tenacius inhærentes proritat atque movet*. Ita abstinentiæ & inediæ tanta inest vis medicinalis, ut non modo in vitiis stomachi omnibus fere, in quibus eam CELSUS *lib. IV. pag.* 217. commendat, colluviem crudorum humorum absumendo calorem & tonum deficientem restituat, sed & copiam feri impuri in reliquis corporis partibus evacuando solidorumque tonum ac elaterem restituendo, iis affectibus, qui ex nimia feri proveniunt abundantia medeatur atque occurrat insignissime. Quadrat hinc pulcherrime *aph.* 59. *Sect. VII.* HIPPOCRATIS, ita habens: *corporibus præhumida carne præditis fames commendanda est, quæ exsiccat corpora*. HEURNIUS in hunc locum addit: *quia sensim & æqualiter totum corpus exsiccat*.

20. Ex hisce igitur dictis & adductis facile jam intelligi posse arbitror, quare in morbis capitis gravioribus, ut sunt: paralysis, affectus soporosi, melancholia, incubus, epilepsia, veteres inque primis CELSUS imo HIPPOCRATES *lib. popul. VII. p.* 858. *exercitium corporis & abstinentiam a carnibus, præsertim pinguibus, a vino etiam*, maximopere commendarint. Qui idem auctores in morbo cachectico, icterico inque omnis generis cutis vitiis, ulceribus, scabie, elephantiasi, cibum paucum sine pinguibus, sine glutinosis, sine inflantibus, item aliquot dierum inediam ac sudorem per laborem corporis, præ omnibus aliis remediorum generibus mirifice extollunt. Vide sis CELSUM *lib. III. cap.* 25. Et THEOPHRASTUS *lib. V. philos. auctor est: abstinentiam rationis usum reddere, quia multum edere & carnibus vesci eum adimit, animosque efficit tardiores, & eos immani quadam dementia complet*. Minime vero opus esse autumo, in hujus rei illustrationem latius divagari, quum mihi liceat provocare ad meam ipsius experientiam. Nam ad obfirmatam luem, necnon eam, quæ ex impura venere nascitur, radicitus tollendam, imo ad ulcera cachecticorum cum summa corporis lassitudine juncta sananda, non tutius, non certius & quod majorem ægrotantibus opem tulerit remedium me unquam fuisse

expertam plena fide testor, præter curam emacientem, per mensem vel duos institutam, nimirum quæ in tenuiori victu & abstinentia a carnibus, præcipue pinguibus, motu corporis convenienti & loco potus decoctorum usu, ex lignis & radicibus temperatioribus cum aqua paratorum, interpositis idoneis laxantibus consistit.

21 Et certe, ut non dissimulemus veritatem, sed eam aperte & ingenue profiteamur, posset quidem quisque hominum bene & per totam vitam valere ac penitus omni sanguinis missione carere, si temperanter & moderate viveret, & pro ciborum mensura, convenienti corpus motu exerceret. Quum autem luxuriam & perditam ciborum ingluviem cum otio & desidio declinare homines nolint, ut potius saluberrima hæcce remedia plures & fere omnes abhorreant; utique venæsectione opus est, quæ ad nimiam vasorum plenitudinem, quæ subinde præsens & subitum periculum minatur tollendam, ut sunt: apoplexia, hæmoptysis, phrenitis, peripneumonia, angina, febris synocha, inflammatio & spasmodicus intestinorum dolor, non dari potest facilius, præsentius & efficacius remedium; neque minus hac multæ diuturnæ & dolorificæ passiones, ut rheumatismi, arthritides, phthisis, pathemata hypochondriaco-spasmodica, calculus, ischiaticum malum, si in corporibus copiam sanguinis alentibus ac viribus satis constantibus convenienti tempore & modo administretur, averti possunt quam felicissime.

22. Videmus etiam frequentissime, a nimia sanguinis copia, quæ minuendo solidorum elaterem, promtiorem alias ac liberiorem sanguinis & humorum circulum reddit tardiorem, salutares valde excretiones per transpirationem, per alvum, per urinam, item solennes & criticas sanguinis profusiones per uteri ac per ani venas fuisse suppressas. Neque tamen hoc loco, & hac occasione præterire & reticere possumus, quod nonnulli, nostris præsertim temporibus, efficacissimo hoc remedio cum damno ægrotantium sæpius abutantur, non considerantes, insignem esse differentiam inter plethoram ad vasa, quæ nimium distenta remorantur circulum sanguinis ut vires inde premantur; & inter eam, quæ a veteribus dicitur plethora ad vires, in qua sanguis ebulliens vasa nimium distendit & liberum circuitum impendit: revera autem inopia boni & sinceri sanguinis adest. Quo posteriori casu, nimiæ & repetitæ sanguinis detractiones plus utique vires exhauriunt, stomachum infirmant, excretiones retardant & morbos sæpe insanabiles reddunt; igitur hac ratione, optimo & maxime innocuo huic remedio temerarie pessima fama infertur.

23. Missa perquam utili hac materia, ad aliud genus remedii simplicissimi, quod vulgo vilis habetur pretii, cui tamen maximam & prorsus mirabilem ad conservandam vitam & medendum, inexhausta DEI bonitas indidit efficaciam, nos convertimus. Et hoc est ipsa aqua communis, quæ uti omnium animantium corporum præcipuum est elementum constitutivum, ita etiam summum medicamentum; cujus uberiori potu, juxta *locum* HIPPOCRATIS *citatum ægrotantium* plures, sine medicorum ope convalescunt. Saluberrimum hujus autem in medicina usum, antequam paulo pressius prosequamur, principia & ingredientia illa, a quibus proxime ejus in corpus humanum pendet efficacia, paulo accuratius examinabimus.

24. Primum autem monendum esse ducimus, nos non omnem promiscue aquam, quia magna inter eam differentia occurrit, ad salutarem usum commendare, sed eam potissimum, quæ limpida, levis, pura est, non heterogeneis multis sive alienæ naturæ particulis e. g. terreis, salinis imprægnata sive ex fontibus sive fluviis vel ex pluviis desumta. In hac ipsa tria potissimum medicam considerationem promerentur. *Primo*, humidum quod præcipuum formale & essentiale est hujus elementum.

tum. *Dein*, tenue illud spirituosum sive potius æthereum, quod intime partibus ejus immixtum hæret. Et denique, ipsum frigidum principium. Ab hisce utique singulis, magna & salutifera in animale corpus virtus redundat.

25. Sine sufficienti enim aquei elementi copia, nec vitam nec sanitatem consistere, nec ullum morbum sanari posse, iis plane qui interiora artis nostræ haud leviter attigerunt perspicuum est. Nam natura veterum, illa vitæ conservatrix & morborum optima sanatrix, nihil aliud est quam sanguinis & humorum perennis progressivus & circularis motus, cujus beneficio, œconomiæ vitali amica retinentur, quæ vero aliena expelluntur; ut hac ratione, ab interitu corruptibile corpus vindicetur. Quum autem hic ipse in orbem abiens motus per tenuissimum vasculosum animale contextum corpus, sine sufficienti liquido consistere nequeat, quam necessaria & vitæ utilis sit liquidi copia, jam constat planissime. Atque id etiam clarissime evincit experimentum, quo constat, in lacte humano quod non nisi chylus est, vel in sanguine arterioso septem partes aquei, & in sani hominis venoso, tres partes ejus ad unam partem solidæ & siccæ substantiæ contineri, quod si lento calore humidi facta fuerit evaporatio.

26. Unde manifestum evadit, liquidum, si quis sanus persistere velit, longissime superare debere solidum quod in cibis est, ne humores convenienti carentes fluxilitate inspissescant, in minimis vasculis secretoriis & excretoriis hæreant atque subsistant; & hinc inde salutaribus evacuationibus suppressis, copia sanguinis & seri impuri increscens & liberam humorum circulationem impediens, diuturnas & periculi haud expertes concitet passiones, cujus generis sunt: morbus cachecticus, malum scorbuticum, arthriticum, nephriticum, neque minus hypochondriaca & hysterica pathemata, quibus quam maxime obnoxii sunt ii homines & præsertim mulieres, quæ parciori utuntur potu & desidi atque sedentariæ addictæ sunt vitæ: cum e contrario, eos qui copiosum tenuem & humidum victum, jusculá videlicet, cerevisias valde tenues, imo ipsam aquam puram & frigidam in usu habent, ac frequentius infusis herbarum temperatarum ex aqua calida utuntur, motuque ac clamore simul corpus exercent, ab omnibus fere morborum insultibus, tutos ac immunes permanere experientia plane indubia edoceamur.

27. Equidem nos si quid judicare possumus, nullum, sive acutus sive chronicus sit, morbum sine sufficienti & tenui aqueo potu sanari posse, adeo ut huic præcipua & medicinalis virtus adscribi debeat, ingenue asserimus ac profitemur. Nunquam cura febris, sive sit chronica intermittens, sive continua & acuta, sine largo satis aquæ, sive calidæ sive frigidæ, vel cerevisiarum atenujum aut ptisanæ potu feliciter absolvitur; modo debito tempore, ordine & mensura subministretur. Nam sine humidi copia, vehemens ille, qui carnem & vires consumit mixturamque sanguinis temperatam destruit æstus, vix ac ne vix quidem sedari potest. Neque deficiente hoc, stagnationes & obstructiones, quæ maxime febrium causam constituunt, solvi, neque excretiones & quidem cuticularem illam, quæ potissimum id quod febrem fovet & concitavit expellitur, recte succedere posse, res est in aprico posita. Quippe medicamenta fere omnia, febrilibus compescendis motibus a medicis dicata, ut diaphoretica, diuretica, incidentia, laxantia & roborantia, nullius fere effectus sunt, nisi ab humido copioso secundentur & promoveantur.

28. Ecquis est, qui sine salutiferorum fontium sive aquarum mineralium frigidarum & thermalium usu, tutius, melius & certius tollere, vel minimum minuere ac levare chronicas & difficiles passiones, quibus genus humanum subinde afficitur & cruciatur, majora denique mala avertere, vel quod præcipuum est ab ejusmodi morbis, corpora ad eos disposita, vindicare suis pharmacis spe-

cificis & arcanis audeat sibique persuasum habeat? Harum nimirum & summa virtus aliis remediis in affectibus debellandis longe superior, sanæ rationi, ductui & ordini naturæ non modo convenientissima est, sed & per tot secula firma est stabilita experientia, ut profecto derisui se dent, qui vel ex ignorantia, vel ex affectu, hanc a sapientissimo Numine, generi humano providentissime gratis concessam medicinam flocci faciunt vel plane contemtui habent.

29. Peropportunam nobis interea, hæc nostra, de aqua meditatio largitur occasionem, curiosam pariter ac utilem movendi quæstionem: utrum incomparabilis harum aquarum efficacia, eis quæ in visceribus terræ primario admiscentur varii generis salibus & mineralibus, an aqueo potius elemento accepta referenda sit? Nos certe tuemur posteriorem sententiam, ita tamen, ut statuamus, ipsam aquam ab admixtis hisce rebus, quæ utique activæ indolis sunt, majorem vim poros intimius penetrandi, & obstructiones reserandi & excretiones promovendi acquirere, quia sine sufficienti vehiculo aqueo, parum admodum in dictis hæc præstare possunt morbis.

30. Alterum aquarum salutiferum ingrediens est ipsum elementum aereo-æthereo-subtilissimum, quod intime ejus poris innatat & immersum est, quo aqua nulla, præsertim quæ recens ex fontibus depromitur, antequam calore ejus maxima pars effugiat, caret, ita tamen, ut major vel minor ipsis insit quantitas. Ab hoc elemento dependet aquarum levitas, subtilitas & medicinalis poros penetrans ac roborans virtus. Quod ipsum etiam subtile ac spirituosum principium, quo acidulæ tam calidæ quam frigidæ copioso instructæ sunt, multum harum aquarum medicam virtutem adjuvat. Et quo magis aqua fœta hoc est elemento, quod maxime ex levitate & promta evaporatione, nec non ex ingenti bullularum copia in vacuo prosilientium cognoscitur, eo salubrior est æstimanda, eoque aptior usibus œconomicis, in coquendis cibis, in extrahendis vegetabilium, radicum, herbarum per infusionem viribus evadit. Ad quod hoc notatum volumus: aquam, quo diutius coquatur, eo minus aptam esse ad extrahendam gratam & sapidam ex herba Thee, vel fabis Coffee substantiam; & hinc statim post primam ebullitionem, optime in hunc finem adhiberi.

31. Asseruimus, in ipso frigore aquæ limpidæ & puræ insignem ad medicum usum residere virtutem. Veteres medicorum HIPPOCRATES, CELSUS, GALENUS, RASES, potionem aquæ frigidæ plurimis & gravibus in morbis, ut sunt ardentes & cholericæ febres, magnæ infirmitates ventriculi & intestinorum, dolorificæ, flatulentæ, item quæ ex partium nervosarum resolutione & infirmitate oriuntur passiones, ut paralyses, catarrhi, rheumatismi, frequentissimo in usu habuerunt & laudabilem ejus in hisce morbis effectum prædicarunt, id quod ex eorum quæ posteritati reliquerunt monumentis abunde licet animadvertere.

32. Inter plurima vero quæ extant loca, perpauca saltim huc adducere placet. CELSUS *lib.I.cap.8. iis, qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur ac qui propter ardorem aliquem, noctu sitire consueverunt, antequam quiescant, duos vel tres cyathos frigidæ per tenuem fistulam bibendo*, suadet. Et si meam ipsius experientiam interponere integrum est, ex imbecillitate ventriculi & intestinorum laborantibus, qui præcordiorum anxietates cum phlogosi & lassitudine, sanguinisque ebullitiones cum pulsu celeri & difficili respiratione fuerunt passi, ante lecti introitum, solam aquam frigidam optimæ notæ paulatim assumendam sæpius optimo cum successu suasi. CELSUS *in præfat.* meminit medici cujusdam CASSII, qui febricitanti cuidam & magna siti affecto aquam frigidam porrexit, qua protinus eam sedavit ac somno & sudore discussit. Et HIPPOCRATES *lib: Epid.VI. Sect. 4. ad refrigerandam calidam naturam, conferre* dicit *aquæ potum & quietem*.

Neque

Neque minus laudatus jam CELSUS, *lib. I. cap. 2. iis qui ex prava concoctione crudum sine præcordiorum dolore ructant, ex intervallo aquam frigidam bibere & se continere* commendat. GALENUS ad ardorem in febribus temperandam præbuit aquam frigidissimam ad satietatem; qui idem in colica quoque biliosa ejus usum non satis dilaudare potest.

33. Ceterum, illud certissimum est, quod hydropotæ longe melius valeant & maxime ab articularibus doloribus immunes degant, quam qui cerevisiis, vino & potibus inebriantibus utuntur. Namque meo ipsius testimonio, si quis dubitaret, confirmare possum, me ex aquæ puræ ac frigidæ usu & potu, valde tamen cauto & circumspecto, per aliquot annorum spatium, in levandis & sanandis obstinatis affectionibus, quæ vix ullo remedio cedebant, longæ præstantiorem vidisse effectum, quam ex aqua calida sive simplici, sive in infuso usurpata; quemadmodum id superioribus annis habita dissertatione *de potus frigidi salubritate*, fusius ostendi ac demonstravi, varia quoque perutilia quæ hic merito conferri merentur monita adjiciens.

34. Quemadmodum vero experientia, quæ optima veritatis medicæ est parens, habemus confirmatum, eos, qui supra modum & quotidie fere potibus spirituosis indulgent, capitis & artuum doloribus, rheumatismi, calculo, catarrho suffocativo & maxime effrenibus hæmorrhagiis esse obnoxios: ita, qui ab iis potibus abstinentes tenues potiones ipsamque frigidam aquam, vel vinum cum multa aqua dilutum in quotidiano usu habent, a vehementibus hisce malis immunes persistere, identidem observatione constat certissima. Possem omnino hujus asserti veritatem pluribus exemplis ac testimoniis confirmare, si instituti & brevitatis ratio id permitteret; ast, cum plane constet, me superioribus annis, ob ingentem & multiplicem in præservando & morbis oppugnandis utilitatem, aquam tanquam universalem medicinam, in peculiari dissertatione, non ita pridem Parisiis Gallico sermone reddita, quæ ab iis qui medicam praxin intendunt atque intelligunt legi potest, plurimum commendasse, huic labori merito supersedeo.

35. Equidem omne frigidum naturæ humanæ, quæ temperato semper gaudet calido, ac humores valde fluxiles & tenues, motibus vitalibus aptos desiderat, nervosisque pariter ac membranosis partibus solidis, testimonio ipsius HIPPOCRATIS, valde alienum & inimicum habetur; neque ullum fugit, quam subita & gravia imo funesta a largiori potus frigidi haustu subinde fuerint damna oborta: hæc tamen omnia, de imprudenti & inconsulto frigidorum usu intelligenda sunt; nullum enim, ut inter omnes constat, heroicum, nullum forte & magnæ in medendo efficaciæ remedium est, quo non possimus in perniciem corporis humani abuti. Calidum ipso teste HIPPOCRATE *Sect. V. aph. 16.* naturæ humanæ alias admodum amicum, carnium laxationem, nervorum infirmitatem, mentis stuporem, hæmorrhagias, lipothymias quæ ejus sunt naturæ, ut mortis confecutionem afferant, iis qui eo diu multumque utuntur, inducit. Nam & calido & frigido sua juvandi & nocendi virtus constat, calidum videlicet tenues & fluxiles servat humores, partes duras & tensas emollit & laxat atque salutares movet excretiones; sed ubi jam æstus nimius adest in corpore & omnia in motu sunt ac fluxilitate, vires solvit & dissipat, vimque solidorum elasticam & systalticam vitalem subtrahendo valde nocet.

36. E contrario, frigus solidis partibus, ubi ab excessivo æstu & humido earum vis elastica systaltica, quæ regit maxime fluida & eorum motibus salutaribus præest, nimium relaxata & soluta est, elaterem, tonum ac robur restituit, intestinumque præcalidum sanguinis motum & orgasmum temperat, circumspecto nimirum, tempestivo & moderato ipsius usu; qui ubi negligitur, & vel solidis nervosisque partibus rigore & spasmo affectis, vel subito & in nimis

larga

larga quantitate corpori æstuanti ac sudore diffluenti ingeritur, incrassando humores, eosque circulationi per minima vasorum ineptos reddendo, frigidum utique perniciosissimum est.

37. Denique, iis rebus, quæ non procul quærendæ & quasi nobis domesticæ magna tamen virtute medicinali instructæ sunt, balnea quoque ipse HIPPOCRATES accenset, quorum virtus identidem ab elemento aqueo, eoque vel frigido vel calido unice venit derivanda. Afficiunt hæc vero quam maxime integumenta corporis, cutim, & qui ei substernuntur musculos, tendines, vasa ac nervos; si in justa temperie non sunt constituta, sed præter naturam nimis relaxata vel constricta: utroque enim vitio si laborant, mox totum corpus propter motuum nexum & conspirationem partium inde male afficitur, etenim internis partibus præter naturam se habentibus, ut videre licet in febribus, convulsionibus, affectibus spasmodicis, etiam externas partes & ipsam cutem ceu valde nervosam & sensilem in consensum capi conspicimus; unde non modo laborantibus externis, sed etiam internis partibus succurri posse balneis, ratio ac naturæ ductus suadet & experientia confirmat.

38. Miræ & fere ineffabiles sunt utilitates, quas balnea, quibus vel inferiorum partium, ut pediluvia temperata, vel superiorum, nimirum capitiluvia, ex aqua tantum dulci parata, accensemus, in doloribus, spasmis, contracturis, omnibusve partibus frigore & rigiditate affectis recte usurpata præstant. Adeoque quam insignes & eximias vires in morbis internis gravioribus & diuturnitate molestissimis, ut sunt affectio hypochondriaca, hysterica, colica, calculosa, in deliriis quoque, mania & melancholia mitigandis ac curandis, balnea temperate calida exerant, iis, qui praxin exercent & intelligunt optime cognitum & perspectum est. Quam materiam, cum fusius olim persecutus fuerim in dissertatione: *de usu balneorum ex aqua dulci*, lectorem eo remitto.

39. Præter balnea calida vero etiam frigida peculiarem plane in medendo promittunt efficaciam. Romanam pariter ac alias gentes balneis olim frigidis, non tam delectationis & munditiei quam sanitatis causa usas fuisse constat: quod remedium in Anglia retentum fuisse, Buxtoniensia, quæ maximæ in sanandis morbis efficaciæ perhibentur, inprimis testantur, qua de re certe doctissimi Angli FLOYERI *tractatus de usu balneorum* evolvi meretur. Prosunt autem quam maxime in affectibus paralyticis, inque malo hypochondriaco, hysterico, ubi ventriculi & intestinorum tonus solutus est, in malo ischiatico, rheumatismis, artuum & capitis doloribus, hujusque generis similibus. Neque exempla desunt melancholicorum pariter ac maniacorum balneo frigido curatorum, quale de mania curata *Clar.* MICHELOTTUS in M. N. C. *vol.I.obs.102.pag.191.* refert.

40. Suffragatur nostræ quoque sententiæ hoc in genere antiquitas. Nam *lib.II.cap.5.* CELSUS inquit: *Neque his solis, quos capitis imbecillitas torquet; usus aquæ frigidæ prodest, sed iis etiam, quos assidue lippitudines, gravedines, destillationes tonsillæque male habent; his autem non caput tantum quotidie perfundendum, sed os quoque multa frigida aqua fovendum est. Præcipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium est, eo utendum est ubi gravius cælum austri reddiderunt.* Neque prætermittendus ex eodem Auctore alius de hac materia illustris locus, qui extans *lib.IV.cap.5.* hic est: *vulgatissimum pessimumque stomachi vitium est resolutio, id est, cum cibi non tenax est, soletque desinere ali corpus ac sic tabe consumi. Huic generi inutilissimum balneum est. Lectiones, exercitationesque superioris partis necessariæ; & perfundi frigida atque in eadem natare, canalibus ejusdem subjicere etiam stomachum ipsum, & magis etiam a scapulis, id quod contra stomachum est. Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Symbruinarumque sunt, salutare est.* Quo loco aperte CELSUS

profi-

profitetur, balneum calidum minime prodesse, ubi stomachi vis concoctrix fracta ac debilitata est, quam potius frigidum egregie excitat atque erigit.

41. Paucis ut dicam meam sententiam: exerit frigidum balneum quam maxime virtutem suam, tonicam & elasticam vim motricem partium solidarum, præsertim externarum, etiam ipsius stomachi atque intestinorum penitus solutam vel relaxatam restituendo, ut majori vi ac robore fluida regi & propelli per canales possint, inprimis ubi eorum infirmitas ex nimia humiditate vel excessivo calore, qui soluit tonum, oborta fuerit. Certe notatu digna sunt quæ hanc in rem scribit HIPPOCRATES *de humid. usu* §. 6. item *lib. II. de dieta* §. 35. *calido balneo corpus magis perfrigeratur, post frigidum potius concalescit*. Sed hæc satis de hac materia. Possemus adhuc plura, ex ipsius HIPPOCRATIS supra citato loco, de quietis, de somni, & præter hæc de lactis & ejus seri, de jusculorum quoque medicatorum mira in medendo efficacia adducere, si uberiorem harum rerum evolutionem & disquisitionem, temporis pariter ac brevitatis studium permitteret.

DISSERTATIO VIII.

DE MIRABILI LACTIS ASININI IN MEDENDO USU.

§. I.

Remedia simpliciora, parabiliora & velut domestica, cum in pertanandis, tum tempestive præscindendis, variis morborum generibus, omnia sic dicta composita, artificiose concinnata & concentrata pharmaca, non modo securitate, sed & virtute ac efficacia, longe multumque antecellere nemo facile rectius intelligit, quam qui in artis salutaris exercitio diu cum cura versatus est. Sane, si præclara antiquissimorum medicorum monumenta evolvimus & curatius excutimus, eosdem medicaminibus simplicissimis & paratu facillimis, naturæ amicis & ita dictis diæteticis, magis alimenti, quam medicamenti vires obtinentibus, plus detulisse & re ipsa præstitisse, omnino deprehendimus, quam recentioris ævi chymiatri, chymico igne excoctis, activioribus pharmacis & pretiosis arcanis proficiunt. Hæc enim, nisi summa adhibita cautione & prudentia administrentur, magis ad nocendum, quam ad juvandum, parata sunt atque disposita: eamque ob causam merito valde insecura censenda, & domesticis minus ancipitibus longe sunt postponenda.

2. Constat quidem subtiliori chymiæ laus sua & haud translatitia commendatio, ad perscrutandas maxime rerum naturalium mixtiones ac vires; laudanda quoque in eo est quorundam chymiatrorum contentio, quod paucis guttulis & exigua mole ægrotantium fastidia levare annisi sunt: sed profecto, quum penitus ferme rejectis diffusioribus & sic dictis Galenicis medicamentorum formulis, ipsisque diæteticis, a veteribus tantopere laudatis præsidiis, neglectui datis, medicamenta ex chymia petita, in avertendis & debellandis morbis, nimium in usum vocarunt; factum utique est, ut praxis medica nostra ætate, longe periculosior sit veteri, funestisque plurimis exemplis subinde infametur. Ego vero hanc semper animo imbibi sententiam: ad felicem & auspicatum in arte salutari finem obtinendum, necessarium esse, ut theoria cum praxi, veteres cum recentioribus, remedia Galenica & domestica cum chymicis perpetuo conjungantur. Quippe, longa demum & multiplici experientia reperi & annotavi, remedia, quæ & alimenti, & medicamenti vi instructa sunt, tanquam affinia & blanda corpori nostro, in morbis curandis & præcavendis, non modo securissima esse, sed etiam efficacissima. Et horum usum ac genuinum adhibendi modum, ex veterum monumentis, longe melius, quam ex recentiorum libris hauriri posse & addisci,

disci, identidem iis, quibus antiqua non sordent, apprime cognitum est.

3. Praeclaro imprimis & luculento hujus rei exemplo est lac asininum, quod, licet a priscis medicorum mirifice laudatum, & in expugnanda gravissimorum morborum contumacia utilissimum deprehensum fuerit; plurimis tamen ex recentioribus, etiam magni alias nominis medicis, praestantissimae hae dotes latent, eamque ob caussam, exoptatum hoc sanitatis praesidium, vel parcius in usum medicum traxerunt, vel eodem uti plane non ausi sunt. Nos itaque & solida ratione ducti & multiplici experientia edocti, praesenti specimine nobilissimum lactis asinini usum ejusque virtutes plane mirandas, velut ex ignorantiae tenebris iterum in lucem proferre & ad pristinum splendorem postliminio quasi revocare, apud animum constituimus.

4. Prius vero, quam ad institutum nostrum exsequendum paulo propius accedamus; e re visum fuit, ostendere in genere, quod omne lac alimentum sit maxime medicamentorum, sive, quod eidem, praeter eximiam nutrientem facultatem, singularis & admiranda plane virtus insit medicinalis, ob quam merito, nec sine gravi ratione, ad medicos usus commendari queat. Et nutritivam quidem lactis efficaciam, eo minus ulli dubiam fore credo, quo magis inter omnes, vel proprio cujusvis exemplo, constat, lac corporis nostri alimoniae, si quid aliud, convenientissimum esse & quam maxime accommodatum. Etenim foetus, uteri ergastulo adhuc inclusus, lacte, in secundinarum compage elaborato, nutritur & augescit. In lucem deinde editus, lactis beneficio firmitatem nanciscitur, ad perfectionem sensim deducitur, omnesque ejus internae partes tantum roboris inde sortiuntur, ut alimenta assumta subigere, digerere & in lacteum succum, chylum scilicet, convertere possint. Ac denique quilibet homo, quousque vita fruitur, chylo, ex alimentis digestis & solutis extracto, qui non nisi lac est, nutrimentum accipit & vigescit. Quinimo lac est, quod non modo sanguinis, sed & omnium quae vitam fovent ac sustentant liquidorum, pabulum & materiam suggerit.

5. Quemadmodum igitur lac in alimentorum classe principem obtinere locum, certum ac manifestum est: ita non minus primas in remediorum censu meretur. Quod, licet non adeo omnibus cognitum sit atque perspectum: facili tamen negotio probari potest ac demonstrari. Ut enim ab experientia, optima rerum magistra, omnibusque subtilissimis ratiocinationum speculationibus superiori, ordiamur: nemini certe, vel levi brachio in artis medicae cultura versato, obscurum esse poterit, lac, omnium propemodum animantium, excellentem & prodigiosam fere, adversus potentissima, corrosiva maxime & funestis exemplis penitus infamata, tam ex mineralium, quam animalium & vegetabilium sic dicto regno, petita venena contemperanda, cicuranda & infringenda, vim possidere: quae tanta est, ut quilibet toxico infectus, lactis tempestive, convenienti tempore, modo & quantitate hausti usu, praesentaneum interitum effugere & omni periculo eripi possit; eamque ob caussam merito dubitandum sit, an, praeter lacteum humorem, tam promtum tamque excellens antidotum, in universa rerum natura deprehendatur & aequali facultate splendescat. Et hanc certissimam lactis adversus venenorum noxam virtutem, dudum jam veteres & primi medicinae & materiae medicae auctores perspexerunt & prodiderunt. Inprimis DIOSCORIDES, antiquissimus medicinalis materiae scriptor, GALENO teste, nulli secundus, *lib. II. de mat. med. c. 77.* ita differit: *Lac autem, recens etiam, efficax est contra rosiones & inflammationes, a medicamentis exitialibus factas, uti a cantharide, pityocampa, salamandra aut bupreste, auripigmento, dorycnio, aconito aut ephemero.* Id quod etiam PLINIUS *hist. natur. lib. XXVIII. sect. 21. & 33.* totidem fere verbis testatur.

6. Si

6. Si morbos ipsos dispicimus, amplissimus pariter lactis in iis est usus & incomparabilis utilitas, quam unanimi suffragio, testimoniis & exemplis luculenter adstruunt, cum priscis medicorum HIPPOCRATE, GALENO, CELSO & ARABIBUS, neotericorum quidam. Patebit hoc uberius in sequentibus nobilissimo lactis asinini exemplo; in præsentiarum autem sufficerit allegasse MARTIANUM, *Comment. in Hippocr. lib. I. de morb. mul. p. m.* 205. perhibentem: antiquitus lac fuisse veluti sacram anchoram & omnium remediorum caput; ita ut vix ullus morbus esset, in quo lac non administraretur. Eandem quoque in rem pulchre non minus quam ex vero JO: JAC. WEPFERUS, probatissimus auctor & gloriam Helvetiorum medicorum quam maxime exornans, *in epistola ad Verzascham* scribit: *certe, divini aliquid in lacte latet. Antehac nunquam credidissem, nisi id sensibus comperissem. Vidi his meis oculis. quasi novos homines inde factos fuisse. Nam legitimo ejus usu, habitum firmiorem, colorem nitidiorem & vires robustiores plurimi acquisiverunt.*

7. Utut autem in genere lacti animantium, quæ in usum maxime oeconomicum cedunt, ut bubulo, ovillo & caprillo eximia medicamentosa facultas insit: attamen asininum lac, PLINIO *l. c. sect.* 33. teste, omnium est efficacissimum, & virtute reliquas lactis species in medendo longe exsuperat, ita prorsus, ut neque tam securum, neque præstantia & efficacia tam excellens remedium, ullibi sit reperiundum. Hoc enim opportuno tempore, debita quantitate & convenienti cum regimine exhibitum, phthisicis, hecticis, marasmo & febribus lentis tabescentibus, tussi chronica & atrophia scorbutica laborantibus, hypochondriaco & hysterico malo afflictis, spasticis pathematibus detentis, viscerum exulcerationi & morbis ab erosione salino-acri proficiscentibus implicitis, summo auxilio est atque præsidio. Quare dignum omnino mihi visum fuit hoc potissimum lactis genus, quod præ ceteris eligerem, meditationi subjicerem, cujus vires eruerem, utilitatem demonstrarem ac testimoniis & exemplis confirmarem.

8. Cur vero asininum lac, aliorum animantium lacti in medendo sit præferendum, primo omnium ratio erit reddenda. Quo ut eo facilius & felicius defungar, supponenda prius & statuminanda erunt nonnulla, de lactis mixtione ejusque ingredientibus, tanquam operationum fontibus. Videlicet, res vulgo notissima est: omne lac ex diversa eaque triplici substantia, quarum quælibet discrepantem facultatem & proprias vires obtinet, conflatum esse. Prima est fluida portio, quæ seri nomine effertur. Altera est oleosa, pinguis, quæ in supernatante cremore sese conspiciendam præbet, & ex qua butyrum elaboratur. Tertia est crassior, terreæ & mucilaginosæ texturæ, ex qua caseus coagulatur & conficitur. Serum, sive aquea portio, reliquas omnes quantitate superat, ita, ut pro differentia lactis, nonnunquam octo vel decem fluidi partes, & una tantum solidi, in eo contineantur. Butyrosa, oleosa, pinguis materia, levissima est & parcissima, naturæ inflammabilis. Et caseosa denique indolis est fixioris & gravioris, quæ ab acido facile densatur, in casei speciem coit fundumque petit.

9. A triplici hac & differenti lac constituentium ingredientium natura ac indole, omnis omnino lactis, in quibusvis morbis, tam arcendis, quam debellandis, virtus repetenda est ac derivanda. Etenim quodcunque lac tenue est ac liquidum multumque seri alit, illud & humectandi, & diluendi, & abstergendi, & laxandi facultate præ reliquis commendabile est. Vicissim, quod gravius est, multumque caseosæ, crassioris materiæ fovet, incrassandi, constipandi, adeoque rupta vasa consolidandi efficacia maxime splendet. Id autem, quod multum cremoris butyrosi, nec non largum caseosæ substantiæ apparatum complectitur, emolliendi, demulcendi, inviscandi & nutriendi facultate conspicuum est.

Jam

Jam si diversas & quæ communioris ac recepti usus sunt lactis species lustramus: humanum omnium dulcissimum, tenerioris craseos, substantiæque præpinguis est, quare eximie nutrit ac naturæ humanæ maxime est accommodatum. Bubulum pinguius est, multumque etiam terrei & minus seri habet, ideoque minor in eo vis abstergendi est, tanto autem major leniendi, temperandi & nutriendi. Ovillum omnium crassissimum & caseosa terrestri mucilaginosa materia fœtum est: unde, teste HIPPOCRATE, minus detergit, conglutinandi autem vasa læsa & ab humorum acrimonia erosa, sive sanguinea, sive lymphatica, utilitate excellit. Caprillum parcius sero imbutum & crassioris tantisper consistentiæ & adstringentis naturæ est, minus butyri largitur, meliorem tamen adhuc bubulo, abstersoriam facultatem obtinet.

10. Hæc autem diversa in lacte ingredientium proportio, & inde dependens quoad operationem & usum differentia, non tam pabulo, quo vescuntur animantia, de quo inferius latius agemus, quam potius diversæ corporum, quæ lac præbent, texturæ & conformationi tribuenda est. Etenim licet singula animalia lactaria eodem tempore, eodem modo eodemque alimento nutriantur; non tamen unius ejusdemque indolis lac fundunt, sed quodlibet proprium & peculiare concedit. Id quod luculento utique est documento, pabuli materiam & naturam ad lac conficiendum non solam sufficere, sed diversam animantium naturam, quæ non nisi a diffidente fluidorum, sanguinis nempe & reliquorum humorum varia crasi, mixtione & textura, nec non solidorum, maxime glandularum mammariarum, quæ e minimis vasculis conflatæ sunt, fabrica, structura & constitutione petenda est, concurrere maximumque conferre momentum.

11. Jam si medicamentosam asinini lactis facultatem ejusque indolem sigillatim perquirimus, istud multis peculiaribus splendere dotibus deprehendimus, quæ id singulari quadam & eminente salubritatis nota insigniunt. Nimirum ea asinini lactis propria laus est, quod præ reliquis tenue, aquosum sit & seroso humore abundet: id quod dudum jam cum ARISTOTELE *lib. III. hist. anim. cap.* 20. animadvertit GALENUS, qui *lib. X. de simpl. facult.* nec non *lib. VI. de sanit.* lac asininum vocat λεπτομερέστατον, tenuissimarum partium. Quare, quum in confesso sit, plerosque morborum origines ducere ex humorum tenacitate & spissitudine, qui, dum ægrius per minima vasculorum, e quibus præcipua emunctoria & colatoria glandularum organa coagmentata sunt, transeunt, his in angustiis subsistunt easdemque infarciunt, & sic obstructiones gignunt: in proclivi est judicare, lactis asinini, serosa & fluida materia largiter scatentis, ad reseranda obstructorum repagula, spissiores & viscidos in corpore succos attenuandos, fluxiles reddendos & in motum redigendos, usum esse saluberrimum. Similiter, quum in propatulo sit, permultas ægritudinum acri, salsæ & vellicanti humorum constitutioni ortum debere; non minus luculenter patet, lac asininum, multo sero & humido dilutum, huic diluendæ, temperandæ ac obtundendæ apprime ex usu esse: licet non negandum sit, quod in exsequenda saluberrima hac efficacia, oleosum ac dulce simul succurrat elementum, quod interfertas salinas acies involvit & cicurat, quo sic attemperati crudi & male cocti succi, accedente liberalioris seri vehiculo, prompte per vasorum excernentium emissaria eliminentur.

12. Altera, qua lac asininum dotatum est, prærogativa, in eo constituenda & quærenda est, quod parum caseosæ & crassioris substantiæ alat. Etenim octo primum lactis asinini uncias carbonibus vivis in patina ampliori imposuimus, & post omnimodam seri exhalationem, vix sex drachmas materiæ albescentis dulcis collegimus. Cepimus deinde ejusdem lactis libram medicam, quæ duodecim uncias æquat, & in vase clau-

clauso, ad dimidias repleto, ut coagularetur seposuimus. Elapso triduo, ad fundum secessit candidissimum ac tenue coagulum, quod colatu per chartam bibulam a sero liberatum & penitus postea exsiccatum, pondere vix ad drachmas duas accessit, reliqua substantiæ solidioris parte, partim una cum sero per cribrum transeunte, partim filtri vasorumque parietibus firmius agglutinata ipsaque sub operatione dispereunte. Contra vero idem vaccini lactis pondus, eodem modo tractatum, in longe crassius & ponderosius coagulum densabatur, quod transmisso per filtrum liquido, insolatum & ad lancem expensum, decem drachmarum gravitatem exhibuit. Quo manifestatur, perexiguum, comparatione cum aliis lactis generibus facta, esse caseosæ crassioris substantiæ in lacte asinino apparatum, eoque ipsi peculiarem commendationem accedere. Quippe facilius ad extremas venarum angustias pertingit, succos vitales intimius perluit, lentos humores citius eliquat, inertes & impactos attenuat, solutosque promtius evertit.

13. Accedit tertio, & eminentius salubrem lactis asinini facultatem conspectius arguit: quod ipsa caseosa, quam complectitur substantia, longe tenerrima sit, neque in crassum ac firmum coagulum abeat. Calefecimus hunc in finem asininum lac, & asperso acido, ut spissitudinem contraheret exspectavimus; sed præter flocculos paucos, tenues & sparsim sero innatantes, nihil in conspectum venit: quum contra bubulum lac, admixto acido, illico in offas densetur, quæ firmius concrescentes ob pondus fundo adhærescunt. Jam vero in cura, quæ lactis ope adornatur, nihil æque noxium ac perniciosum est, quam si hoc in ventriculo coagulum contrahit, eamque ob causam, ut hoc avertatur, primaria medentis est intentio. Gravissima enim, quæ factam lactis in ventriculo coagulationem subsequuntur, sunt damna, & a probatissimis auctoribus passim observata & annotata. Quare liquido patescit, longe salubrius & medico usui multo magis accommodatum esse illud lac, quod difficulter coit, vel tenerum tantum & exiguum spissamentum dimittit, cujus genii potissimum est, de quo jam agimus, asininum.

14. Quam modo in asinino lacte laudavimus teneritudinem & serosi humoris copiam; huic dos quarta eaque electissima proxime adjungenda est, quam exquisita dulcedo ipsi conciliat, & quæ tanta est, ut omnes lactis species, solo humano excepto, superet, eamque ob causam delicatissimum saccharum, seu potius manniforme magma, artificiose longe melius & copiosius ex eo elici possit. Suscepimus experimentum, & duodecim lactis asinini, Junio mense emulcti, uncias, leni igne incoximus, ac primum unciam concreti crassamenti, admodum dulcis, obtinuimus. Huic affudimus rursus in vitro conservali aquæ pluvialis libram medicam, qua crebriori agitatione dissolutum propemodum est concrementum totum, relicto tantum parco in fundo sedimento. Supernatans liquamen per chartam emporeticam trajecimus & exhalationi commisimus, eaque spissamenti melliformis, saporis mirum dulcis & coloris albi, unciam dimidiam impetravimus. Quum igitur asininum lac liberalius sal dulce intus reconditum habeat: omnino non dubitandum videtur, quin ab eo eximiam quandam medendi facultatem accipiat, quæ non exspectari potest ab aliis lactis speciebus. Melleum enim hoc sal, acrimoniæ humorum, tam acidorum, quam biliosorum, contemperandæ, obtundendæ & cicurandę egregie inservit, simulque fibras intestinales blande irritando, alvum officii admonet eamque subducit. Unde recte HIPPOCRATES *lib. II. de diæt.* auctor est: quod lac asininum magis per alvum secedat, quam ullum aliud. Et idem gravissimus auctor, *lib. de nat. mulier.* in persanando uterino fluxu albo, primum per inferiora lactis asinini potu purgationem absolvit, & post hanc lactis bubuli usum suadet.

15. Ex

15. Ex his igitur, quæ hactenus fusius de nobilissimis lactis asinini dotibus & prærogativis disseruimus, intelligentium judicio luculenter patebit: incomparabilem prorsus ipsi inesse facultatem, ad persanandos quamplurimos morbos, quos ut ordine jam enumeremus, ipsumque usum quoad specialiora exponamus, instituti ratio postulat. Quod si vero morborum censum, quibus asininum lac dicatum & accommodum est, inimus, inter præcipuas præstantissimi hujus remediii laudes, primo merito connumerandum est loco: quod phthisicis & tabe consumtis, hoc certius ac utilius, neque excogitari, neque suaderi possit, remedium. Antiquissimus certe his in morbis lactis est usus, quem priscæ medicorum scholæ, Cnidia æque ac Coa, propugnarunt, donec ex hac prodiret HIPPOCRATES & illustrius hunc assereret ac stabiliret, cujus auctoritatem ii, quos postera ætas tulit, unanimi suffragio sequuti sunt. Inprimis GALENUS multus est in commendando lactis ad phthisin usu, & *lib.V. meth. med. cap.* 12. mentionem injicit loci, quem vocat Stabias, aeris bonitate, pecudum pabulo & lactis ibi emulcti salubritate celeberrimi, in quem frequentissime confluxerit, ad sanitatem recuperandam elumbis phthisicorum cohors. Quinimo ARETÆUS tantum lacti in gravissimo hoc morbo tribuit, ut *lib. VII. de morbo chron.* non dubitaverit asserere, phthisicos, si multum lactis potent, nullo alio egere auxilio.

16. Quamvis vero omne lac phthisicis & tabidis saluberrima eaque optima sit medicina: asininum tamen reliquis omnibus palmam præripit, dum ejus usus cunctis indicationibus, quæ ad phthisin curandam requiruntur, plenissime satisfacit. Quod si enim causam & originem phthisis pulmonalis paulo curatius scrutamur; utique ab infarctu & obstructione vasculorum, ex quibus pulmonum compages maxime contexta est, eadem arcessenda erit. Unde apposite non minus, quam mechanice, HIPPOCRATES *lib. de internis affectionibus cap. IV.* phthisici mali generationem hisce delineat verbis: *Quum pulmo sanguinem in se ipsum traxerit, aut pituitam salsam, & non rursus dimiserit, sed in ipso coacta & compacta fuerint, ab his tubercula fiunt in pulmone & suppurantur, ab initio & per totum morbum tussis acuta sicca obtinet, & rigor, & febris, & dolor in pectore & in dorso incumbit, aliquando etiam in latere & erecta cervice spiratio vehemens incidit, deinde corrumpit pus & multum exspuit.* Solemne quidem fuit veteribus, lactis curam in phthisi ita adornare ac præscribere: ut asinino nonnunquam præmitterent, nonnunquam subjungerent, pro varia cujusvis intentione, aliud lactis genus. Sic HIPPOCRATES primo suadet purgationem cum lacte asinino cocto, vel etiam equinum lac excolatum, quod valde persimile est asinino, quotidie mane ad tres heminas hauriendum: postea vero, lac vaccinum, aut caprillum, usurpandum commendat. Et PROSPER ALPINUS, *de medic. meth. lib.VIII. cap.* 7. in exulceratione pulmonum & inde facta tabe, primo lactis muliebris, deinde asinini, & tandem caprilli usum, plurimum laudat. Nos autem, solum lac asininum ad truculentum hunc morbum abigendum sufficere, & ratione, & experientia confirmari, asserimus. Quippe hoc, ad amurcam mucidam in tubulis pulmonum obhærescentem abstergendam, dissolvendam, propter sal dulce detersivum quo pollet, nihil est aptius nihilque magis accommodatum. Vires præterea dejectas egregie instaurat, calorem intestinum temperat, vacuata membra replet omniaque excretoria aperta servat. Neque tamen penitus inficias imus, obstructionibus vasorum pulmonalium sublatis, ad cavitatem, quæ ab erosione & ulcere fit, replendam, & consolidandam, lac vaccinum, vel caprillum, ob copiam mucidæ terreæ, qua refertum est substantiæ, optimo cum fructu addi posse atque substitui.

17. Si

17. Si nostram licet interponere experientiam, in proclivi foret, plurima recensere exempla, phthisicorum, qui contumaci tussi, febre, puris & materiæ viscidæ copiosa ex pectore rejectione & incredibili corporis contabescentia afflicti, omnibus aliis fere frustra datis, tandem ex consilio meo, solo lactis asinini, vel etiam vaccini, cum, vel etiam sine infuso theiformi, exhibiti, longius extracto usu, perfecte sanitati redditi fuerunt. Sed missis aliis, recentissimum tantum & quod animo nostro adhuc obversatur interseremus. Vir quidam, triginta circiter annorum, prava victus ratione, inprimis spirituosorum ingurgitatione, nec non affectuum intemperantia, primum in hæmoptysin incidit, qua curata, quum antiquum obtineret, febrem nactus est prima facie catarrhalem, sed progressu vires sumentem & ægrum diu noctuque affligentem. Accessit continuus & copiosus purulentæ & viscidæ materiæ screatus, cum extremo virium lapsu & summa corporis contabescentia, ut ossa circumferre non posset & morti ab omnibus destinaretur. Nihilominus, quum per trium ferme mensium decursum gravissime decubuisset, ineunte vere, præter omnem, nostram etiam opinionem, lacte caprillo, mane calide sumto, postquam pulveribus leniter aperientibus salino-absterfivis & nitrosis, infarctui & calori hectico occurrissemus, adspirante Deo convaluit.

18. Monendum tamen est, quod, licet lac præstantissimum inter omnia in phthisi curanda remedium sit, & justo tempore ac convenienter datum, non facile usu suo destituatur; non tamen omnis omnino phthisis eodem persanari possit, sed principiis maxime obstandum, hoc & tum subsidium in usum esse trahendum, quando ulcera non adeo callosa sunt, si cavitas & erosio non profundior & amplior, neque febris continua, sine ulla intermissione vel remissione, urget. Recte enim CELSUS *lib. III. cap.* 22. tradit: *Si vera phthisis est, inter initia protinus occurrere necessarium est: neque enim facile hic morbus, quum inveteraverit, evincitur. Inter initia vero*, subjicit, *sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis, lac recte dari potest*. Et ALPINUS *l. c.* considerate monet, lactis potionem continuatam sanare posse phthisicos in principio, antequam ulcera augeantur & callosa evadant.

19. Porro, quum hæmoptysis, difficilis spiratio, tabes & febricula, ab eadem causa, nempe obstructione vasorum pulmonalium & inde obortis tuberculis, quæ malo consummato in scirrhos & exulcerationes cancrosas abeunt, & individui plerumque phthiseos pulmonalis comites sunt, originem ducant: his etiam malis nullum aliud & præstantius, quam usus lactis asinini, opponi potest præsidium, quod etiam ab antiquis & peritissimis medicis magnopere semper fuit laudatum & commendatum. Meretur huc adduci insignis ex TRALLIANO locus, *lib. VII p.* 309. dum ait: *quod si corpus totum alimentum non sentiens contabescere manifesto inceperit, neque thorax multum puris contineat, etiam solum lac ipsis dari debet, & asininum omnia alia antecellit, quod probe purgat*. Idem auctor lac asininum in difficili spiratione commendat l.c. scribens: *ægre spirantes asinino lacte adjutos subinde conspexi, quum opportune esset datum, omnia enim, quæ pulmonum cavernis infixa sunt, rejectione reddit morigera*. Et de hæmoptysi *l. c. p.* 304. ita habet: *omnes hæmoptyici lacte utantur. Neque enim medicamentum, aut cibus, aut aliud quippiam, adeo accommodum ipsis aut utile, quam lac: & qui per initia solo ipso constantes, longiori tempore usi sunt, omnes in totum consanuerunt*. Porro addit: *novi quendam, qui cum toto anno lac bibisset & comedisset, & a vino abstinuisset, ab hæmoptysi & puris sputo liberatus fuit, ut nec postea in phthisin inciderit*.

20. Tabes cum calore febrili lento plerumque originem ducit ex infarctis, vel obstructis vasculorum angustiis, & inde exorta humorum stagnatione, sive eadem in pulmonibus, sive

visceribus abdominis & partibus glandulosis, contigerit. Lactis autem asinini ea propria laus atque facultas est, ut egregie humectet, obstructa expediat, & teste *Prosp.* ALPINO l.c.cap.8. plus refrigeret, ac refrigerando prohibeat caloris effluvium, humiditateque caloris ignei efficaciam hebetet. Unde luculenter patet: ejus convenienter institutum usum, non solum desideratissimam in omni febre lenta spondere opem, sed reliquis etiam omnibus remediis merito esse præferendum. Quadrant huc quæ HIPPOCRATES *Sect.V.aphor.*64. perite suadet: *tabescentibus*, inquit, *cum febricula, lac sumere convenit*. Idem testatur RIVERIUS, idque notatu digna observatione *Cent. II. obs.*78. confirmat, memorans: quod virgo Monspeliensis, XXV. annorum, quæ tussi molesta, dies noctesque urgente, perpetuis vigiliis, dolore pectoris, febre lenta, alvi constrictione & macie totius corporis afflicta diu lecto affixa fuerat, præmissa ptisana laxante, postea solo lacte asinino, per mensem usurpato, plenarie convaluerit.

21. Præter hæc commemorabilis maxime est casus, qui mihi ante aliquot annos contigit: Generosa quædam femina variis a multis annis detenta fuerat morbosis afflictionibus, a dimidio vero anni, nacta erat febrem lentam, cum ciborum fastidio, artuum languore, tussi sicca, insomnia, dolore circa os sacrum, urinæ ardore, copiosis nocturnis sudoribus summa corporis macie viriumque lapsu stipatam, ita ut pedem e lecto proferre non posset: Incassum adhibita fuerant decocta visceralia, pulveres antihectici, stomachica, antihysterica, resolventia & sexcenta alia: omnia videbantur conclamata, nihilque præter duram moriendi necessitatem superesse. Tandem vero, ex consilio meo, adulto vere lac asininum, interpositis subinde laxante mannato, pulveribus temperantibus nitrosis & assumtis jusculis nutrientibus, cum radicibus aperientibus paratis, in usum vocatum fuit, tam felici cum successu, ut exactis vix tribus diebus, in melius verterentur omnia, protractaque ad aliquot hebdomades adhuc cura, ægra sanitati & vigori penitus redderetur, eademque per DEI gratiam adhuc læta fruatur. Ipsum casum & curationis successum pluribus commemoratum vide in mea *Medicina consult. part. IV. Dec. II. cas.*7.

22. In empyemate quoque, quod non raro a pleuritide vera, eaque perperam tractata, præsertim in corporibus spongiosi habitus gignitur & ingenti quotidie puris copiæ per os ejectione manifestatur; mirabilem lactis asinini efficaciam deprehendimus. Quod ut eo testatius elucescat, in confirmationem adducere placet illustre exemplum a FRANCISC. VALLERIOLA *lib. V. obs.*5. proditum, utpote narrat: mulierem quandam post pleuritidem ingentem sputi purulenti copiam per os rejecisse, & inde totam consumtam, attenuatam, exsanguem planeque tabidam fuisse factam. Ipsum quidem detersoriis potionibus, linctibus, & jusculis, & aliis omnibus auxiliis, illam juvare & a pectore contentam saniem evellere tentasse, sed parum profecisse; tandem vero, quia febris non fuerit gravis, nec in hypochondriis & visceribus obstructio ulla apparuerit, lac asinæ recens mulctum, adjecto pauxillo saccaro, suasisse, eoque per sesquimensem assumto, in integram sanitatem bonumque corporis habitum deductam esse ægram, ac demum post duodecim annos in puerperio obiisse. Memini etiam viri cujusdam nobilis, triginta annorum, temperamenti sanguinei, succi pleni, qui ante plures annos, quum Mindæ medicinam factitarem, a pleuritide male curata inciderat in ingentem, tam purulentæ, quam chylosæ materiæ per os ejectionem, per mensem & ultra durantem, ita, ut primis hebdomadibus, libram minimum unam quotidie exspueret, & mirum inde viribus deficeret macieque consumeretur. Huic quum suasissem lac asininum, & is hoc ad duos fere menses, adhibitis simul pulveribus

ex

ex lapidibus cancrorum, & bolo Armeniæ, necnon balsamo sulphuris amygdalino, cum spermate ceti & sanguine draconis remixto, quotidie potasset, eundem, fortunante divina gratia, feliciter cum omnium admiratione ad sanitatem reduxi.

23. Verum enim vero usus lactis asinini non tantum in morbis, qui pulmones aliaque viscera cum gravi tussi, febre, labe ac tabe attentant, eximiam & plane divinam exserit utilitatem, sed admiranda etiam & exoptatissima virtute in leniendis, demulcendis ac sopiendis atrocioribus partium maxime nervosarum doloribus, e quibus qui articulis incumbunt præcipui sunt, splendet. Oriuntur articulares hi morbi, inprimis chiragra, podagra & ischiadica affectio, a sero tenui acriori, ligamentis articulo nerveo-tendinosis, ex glandulis a *Clopton* HAVERO inventis, imo tunicis glandulosis, transsudantibus illapso, quod arrodendo incredibiles dolores & spasticas contractiones suscitat, quæ postea per consensum totum systema nervosarum partium afficiendo, febrem, vigiliam, anxietatem, virium languorem, inappetentiam, inquietudinem, si paroxysmus gravior est, inducunt. In ejusmodi rheumaticis & arthriticis passionibus, universa fere humorum massa, impuris, salsis, tartareis, acribus particulis est referta, quæ, licet sæpe antecedentem causam sive plethoram, sive sanguinis excretionem quandam criticam suppressam, affectuum intemperantiam & diætam inordinatam habeant: perperam tamen novaturientes quidam remotas has causas, cum proxima, salina humorum impuritate, confundunt, & sic, quod neque genium hujus morbi, neque remediorum agendi modum intelligant, produnt. Quippe experientiæ calculo constat: omnia ea remedia, quæ succos edulcant, salinos acres contemperant, ipsa salium spicula involvunt & omnis generis excretiones in corpore blande promovent, mitigandæ paroxysmorum atrociæ, ipsis doloribus leniendis ac sopiendis, imo malo, si non plane inveteraverit, vel hereditarium fuerit, penitus submovendo, egregie prodesse & tantum non sufficere.

24. Inter hæc autem, præter diluentia & decocta, ex temperatis radicibus concinnata, maxime eminet, omnibusque superius est lac, præsertim asininum, cujus usum non heri aut nudius tertius neoterici quidam excogitarunt, sed primi medicinæ auctores, omnesque qui eorum vestigia legerunt, magnopere commendarunt & gravissimis rationibus adstruxerunt. Ipse HIPPOCRATES, *lib. de intern. affect.* auctor est: ut in ischiatide primo exhibeatur purgans, & postea lac asininum bibatur. Et in eodem libro prodidit: *arthritidi confert, alvum clystere, aut suppositorio solvere & purgans exhibere, tandemque serum coctum & lac asininum propinare.* PLINIUS *l. c. sect. 9.* plurimos lactis usu ab articulari morbo liberatos perhibet. Cui assurgit CELSUS *lib. IV. cap.* 24. scribens: *quidam etiam, cum asinino lacte poto, ex toto sese eluissent, in perpetuum hoc malum evaserunt.* Ex recentioribus GABRIEL FONSECA, HOLLERIUS, BALLONIUS, BAGLIVUS, SYDENHAM, SACHS A LEWENHEIMB, GREISELIUS, PECHLINUS, DOLÆUS, WALDSCHMIDT aliique plures, lac, & maxime asininum, arthriticorum & podagricorum solatium & sacram anchorã, compluribus exemplis & accuratis observationibus esse affimant.

25. Nos etiam plena fide testari possumus, quod præmissis lenioribus laxantibus, ex manna, syrupo rosarum solutivo, adjectis absorbentibus, lactis caprilli, si non haberi potuit asininum, potum, remotis omnibus aliis cibis & potulentorum generibus, per aliquot dies continuatum, utilissimum deprehenderimus, ita, ut dolores inde & mitiores & breviores redditi fuerint, & alia consueta symptomata plane cessarint. Plures certe novimus podagricos senes, qui asinino lacte, primis tribus diebus cum manna sumto, & postea illo solo per binas septimanas continuato, mitissimos dolores inde experti sunt; quum intermisso hujus præsi-

dii usu, tormenta essent acerbissima & contumacissima, ut per aliquot menses ægros lecto affigerent. Id vero non prætereundum: quod in omnibus hisce afflictionibus, longe facilius ac certius salutaris effectus lactis usum subsequatur, si ætas adhuc sit juvenilis, malum non adeo inveteratum, podraga non fixa ac tophosa, neque per hereditatem propagata.

26. Quemadmodum igitur asininum lac præstantissimum inter omnia ad abigendos exteriores corporis partes occupantes dolores remedium est: ita non minus in iis, qui internas nerveas partes, ut ventriculum & intestina, prout in colica convulsiva contingit, infestant, usui est longe exoptatissimo. Ratio saluberrimæ hujus facultatis in eo potissimum constituenda: quod asininum lac, diluendo, acrimoniam humorum biliosorum infringat ac enervet, parte serosa ac pingui constrictas fibras emolliat & laxet, & dulcioribus sui partibus alvum fluxilem reddat, quo caustica illa, dolorum scenam adornante materia, prompte per ani secessum exturbata, iidem conquiescant. Quoad experientiam autem, inprimis memoratu digna sunt, quæ de utilissimo lactis usu in colicis doloribus prodidit BALLONIUS *Comment. in lib. epid. p. 98. in doloribus*, inquiens, *colicis, iisque biliosis, lactis usum valde contulisse vidi. Et tametsi* HIPPOCRATES *lactis usum interdicat, dum sunt dejectiones biliosæ; tamen nisi insignis aliqua sit febris, quæ corrumpit lac, ab eo abstinendum non videtur. Si enim in ventrem clysmate injicitur, & nulla inde sequitur noxa, cur non in ventriculum injici poterit?*

27. Et quum spasticæ nervosarum partium constrictiones, fere omnia illa, quæ hypochondriacis & hystericis solemnia sunt symptomata, concitent; lac utique, præsertim asininum, eandem ob causam utilissimum a nobis observatum est, modo non adsit viscerum infarctus & obstructio, nec primæ viæ pituita acida & viscida sint obsessæ. Hinc est, quod SYDENHAM *in opp. p. m.* 425. in colica sic dicta hysterica lactis usum mirifice commendat. *Mulieres*, ait, *aliquot, cum affectibus hystericis diu conflictatæ, maximeque ea specie, quam ego colicam hystericam appello, tandem solo lacte aliquandiu vescentes convaluere.* In ipsa autem affectione hypochondriaca lactis asinini, saccharo conditi & modico sennæ pulverisatæ subinde dejectorii redditi, potum, ad quadraginta & plures dies extrahendum, BENED. SYLVATICUS *Cent. I. obs. 65.* miris dilaudat encomiis. Et quamvis HIPPOCRATES *aph. 64. sect. 5.* lac dare prohibeat, ubi hypochondria tensa sunt, hoc est, si flatibus ventriculus distentus & expansus est, vel abdominis viscera sanguinis infarctu turgent: attamen non semper his hypochondria detineri, sed ventriculum & ei annexa intestina sæpissime ob acrimoniam humorum, & sanguinem in eorum vasis immobiliter hærentem, spasticis stricturis torqueri, & his salutariter lacte succurri, indubia experientia edocemur.

28. Eadem etiam ratio subest, quare in mania ac melancholia hypochondriaca, quæ identidem ex spasmis, qui sanguinem nimium ad caput urgent, ut æqualiter & libere per vasa meningum volvi nequeat, originem trahunt, idem præstantissimus Auctor *cent. 1. obs. 54. item* 57. 58. lactis asinini usuram summopere collaudat & commendat. Siquidem si hoc ipsum per mensis, & longius adhuc spatium, quotidie matutino tempore ad uncias quatuor vel quinque assumitur, humores acres temperat, spasticis fibrarum stricturis leniendis inservit, alvum subducit & sic atrocis & contumacis morbi causam sensim submovendo, eundem expugnat & abigit. Quod ut eo certius eveniat, expedit dejectoriam & purgantem hujus lactis facultatem, manna adjecta, augere & intendere: id quod multoties felici cum successu a nobis factum esse testamur.

29. Quum igitur asininum lac nervis tam amicum sit, & mulcente ac lubricante sua virtute ipsorum affectionibus jam enumeratis eximie opituletur; neutiquam dubitandum est, quin in aliis etiam passionibus, ubi nervosæ partes

pariter

pariter afflictæ sunt & violento motu exagitantur, ut in epilepsia & convulsivis motibus, non sine fructu ejus usus administrari possit. Testatur id disertis verbis laudatissimus auctor SYLVATICUS *l. c.* & nosmet ipsi idem confirmatius asserimus. Plurimis enim confirmatã habemus exemplis, saluberrimam hanc facultatem, e quorum numero notabilis inprimis est casus, quem ante aliquot annos in nobili quodam puero, quatuordecim annorum & vegeti admodum ingenii, vidimus. Is improviso quodam terrore perculsus, subito convulsivis artuum, pedum nempe & manuum, tractionibus comprehendebatur, & cum præcedente anxietate præcordiorum animique deliquio, gravius torquebatur, ita, ut paroxysmus interdum alternis, interdum etiam singulis diebus, vespertino maxime tempore, vel etiam nocte, appeteret & per duos menses ægrum affligendo eundem viribus exueret. In consilium vocati plurimi medici, adhibita plurima medicamenta, malum vero omnia eluserat, donec tandem, sumto quotidie matutino tempore ad uncias tres asinino lacte, nonnunquam manna sociato. & balneo aquæ dulcis alternis diebus tepide usurpato, interposito simul usu pulveris antepileptici, intra mensem, atrox morbus superaretur, & æger pristinæ sanitati & corporis firmitudinis, Deo favente, redderetur.

30. Accedunt gravissima illa pathemata, quæ scorbutico malo complicantur, uti sunt atrophia, lancinantes & spastici dolores artuum, nec non erosiones & exulcerationes partium externarum. Quæ omnia sicuti non nisi humorum summæ dyscrasiæ, & ob sufflaminatum ac imminutum saluberrimum illud excretionum naturalium, quæ fiunt per sudorem & alvum, negotium, ac ipsius biliosi humoris in hepate secretionis defectum, obortæ salso-sulphureæ impuritati, nec non nimiæ eorundem spissitudini, legitimum progressum retardanti & vasorum minima obstruenti, originem debent: ita certe, ad meatus occlusos reserandos, obstructiones expediendas, acrimoniam humorum contemperandam, eorumque tenacitatem emendandam & dissolvendam, nihil aptius est diluentibus, humectantibus, refrigerantibus, sero videlicet lactis caprilli, vel, quod huic etiam palmam præripit, lacte asinino.

31. Luculentum hujus saluberrimæ in lacte reconditæ virtutis testem citamus optimum qui de scorbuto scripsit auctorem, EUGALENUM, qui p. 62. hunc in sensum disserit: *vidi frequenter cum lætiore colore a morbo surrexisse, qui lacte & lacticiniis in scorbuto usi fuerunt, quam qui ex medicorum præscriptis vixerunt;* & quosdam recenset, qui lactis usu in scorbuticis febribus, in quibus tamen ex præscripto HIPPOCRATIS in aphorismis interdictum est, convaluerunt. Et ego pariter ex multiplici experientia, quam plurima allegare possem exempla arthritide vaga scorbutica, endemio Westphalorum morbo, laborantium, quos ipse, quum olim Mindæ medicinam facerem, lactis, vel asinini, vel alius usu, ab eadem penitus liberavi: nisi in re tam clara exemplorum farragine fidem præstruere supervacaneum foret.

32. Et quum scorbutici ac senes, quorum ætas ad dyscrasiam humorum salsam & impuram admodum proclivis est, nec non ii, qui venereo inquinamento infecti sunt, sæpius ulceribus mali moris & ad cancri naturam accedentibus infestentur; profecto in hisce gravibus vitiis, non certius & præsentius, quam in lacte asinino ejusque sero auxilium est. Quod quemadmodum ob rationes superius allatas fieri certum est; ita de præstantissima hac lactis asinini facultate uberrima extant auctorum, veterum æque ac recentiorum, testimonia. Ipse DIOSCORIDES, *lib. II. cap. 75.* in universum in omnibus exulcerationibus, tam internis, quam externis, in summo cutis pruritu, papularum eruptione & vitiatis corporis succis, lac, addito melle crudo vel sale, miris encomiis ornat. GALENUS quoque

lib. X. de simpl. medic. facult. cap. de lacte, asininum lac commendat ad ulcera uteri, renum, vesicæ & pudendorum. Quibus accedit SYLVATICUS *cent. IV. consf. 66.* fidem faciens: quod non solum lacte asinino, trigesies vel quadragesies poto, cancrosum cervicis uteri tumorem feliciter subegerit, sed etiam quod idem lac, in ulcere Gallico, cum tabe & febre lenta conjuncto, exoptato cum successu usurpaverit. Quinimmo idem gravissimus auctor, *cent. IV. consf.* 100. ad elephantiasin, Herculeum illum morbum, persanandum, hoc præsidium magnopere laudat: *in elephantiasi*, inquiens, *accommodatissimum remedium est lac asininum ejusque potus, quotidie mane ad libras duas, cum saccharo & cremore tartari, quo dejectorium fiat*. PARÆUS quoque in *Chirurgia lib. VI. cap.* 28. saluberrimam & utilissimam efficaciam lacti asinino, experientia edoctus, tribuit, in iis, qui cancrosa ulcera gestant, ad acrimoniam humorum corrigendam, tam interne ad potum, quam externe, ad fomenta, usurpato.

33. Denique, in enarratione nobilissimarum virtutum, quibus lac asininum splendet; ceu præcipua non prætermittenda videtur illa, qua senibus non solum tanquam utilissima medicinæ auxilio est, sed etiam ut accommodatissimum ad vires reficiendas alimentum inservit. Quod si enim medicamentosam ejus ad senium sublevandum facultatem dispicimus; jam alibi latius deduximus, provecta ætate, ob excretoriorum vasorumque factam angustiam, sanguinem omnesque humores eminentem dyscrasiam & impuritatem contrahere, & ex hac demum varios propullulare morbos, quos inter maxime atrophia, languor virium, marasmus, seu lenta febris, nec non prutitus eminent. Hisce vero omnibus egregie lac, opportune datum, opitulatur: eoque nomine etiam nunquam non, a veteribus æque ac recentioribus, magni habitum fuit: quippe quod, humores spissescentes fluxiles reddit, salsos & acres diluit, strictas & rigidas fibras laxat, & excretionum turbatarum successum revocando, succos a sordicie non solum repurgat, sed etiam bonos ac laudabiles ingenerat. Suffecerit in præsentiarum in confirmationem citasse TRALLIANUM, qui *lib. XI. p.* 720. senibus marasmo laborantibus asinini lactis usum insigniter commendat; & quidem hanc ob rationem, quia vires habent imbecilles, nec alimentum possunt attrahere, neque in corpus distribuere, quare lac muliebre primum, secundum vero locum asininum obtineret.

34. Si nutritivam & analepticam lactis asinini vim, qua tam senio, quam morborum atrocia a viribus defectis, præsidio est, pensitamus; eo minus hanc ulli dubiam fore putamus, quo magis patet, huic præstantia nullum aliud lactis genus esse æquiparandum, & quo major est numerus eorum, qui illud hoc nomine unanimi suffragio concelebrant. Erit vero utile non minus quam gratum, gravissimorum auctorum hac de re percipere testimonia. Primum sit HELMONTII elogium, qui, licet alias injurius admodum sit in lactis usum; asinino tamen *lib. de digest. alim. p.* 179. virtutem, peculiariter reficientem & recreantem, nec non nutrientem, adscribit, existimans asinam, quatenus longæva, lac ceteris animantibus præstantius præbere, dum archeum, longæva vita donatum habeat. *Euryphon*, referente HERODOTO, ad reficiendam senum & extenuatorum corpora tantummodo in lacte asinino fiduciam habebat. Novi etiam quendam militiæ præfectum, venerea lue & diris dolorum tormentis per plures annos mirifice excruciatum & penitus ferme emaciatū, ex lactis asinini usu, exoptatissimum solatium & allevamentum percepisse. Quinimmo HEURNIUS, *in aphor.* 64. *sect.* 5. lac hoc senium & rugas tollere meminit. Qua, formæ lenociniis studentibus accepta lactis asinini efficacia, inducta procul dubio fuit Poppæa, digna Nerone uxor, ut centum semper asinas aleret & in comitatu duci imperaret

ret

ret, quo harum lacti quotidie in balneo immersa, cutis candorem, mollitiem, lævitatem ac nitorem servaret.

35. Exposita sic nobilissima asinini lactis facultate & præstantissima variis in morbis utilitate: superest adhuc, ut ipsum exhibendi modum attingam, & postea ea, quæ ad dextrum curationis successum necessaria sunt, præcipiam. Antequam vero quæ de usu tenenda tradamus, hæc de animali, e quo lac petitur, monenda habemus. Eligenda est lactaria asina sanissima, non nimis annosa, sed mediæ ætatis, nec nimis pinguis, nec nimis macra, & quæ mense Majo peperit. Hæc non domi nutrienda est, sed ruri, in viretis herbis medicatis obsitis. Potus sit aqua fluvialis, quæ subtilior ac levior est, emunctoria quoque expeditius transit & humores intime perluendo eos puriores reddit, quam quidem fontana. Elegans quoque HELMONTII *l. c.* hanc in rem est monitum, præcipientis: ut asina instar equorum quotidie pectinetur, quum ex lacte statim dignosci possit, an asina isto mane pexa fuerit nec ne? hanc procul dubio ob rationem, quod, si strigili ducantur animalia, transpiratio auctior reddatur, & pluribus excrementitiis salsis partibus sic exhalantibus, humores puriores fiant.

36. Porro, ipsius etiam pabuli, quo asina nutritur, ratio habenda: eo quod a diversa alimenti, quo animalia vescuntur indole, lac quod præbent, dissidentem quoque naturam & facultates sortitur, ut salubrius vel insalubrius, imo certis morbis magis accommodatum sit. Etenim, quemadmodum pervulgato & domestico exemplo constat, quod medicamenti, tam purgantis, quam alterantis, nutrici oblati, virtus lacti insinuetur, & unacum hoc in infantem transfundatur: ita, quin idem in animalibus, quorum lacte fruitur homo, succedat, non est quod dubitemus. Probat hoc maxime GALENUS *lib. III. de aliment. facult. cap.* 15. exemplo caprarum scammonio aut tithymalo pastarum, quarum lac est catharticum. Idem sentiunt DIOSCORIDES *lib. II. cap.* 62. HIPPOCRATES *lib. VI. epid.* & *Aphor.* 64. *sect.* 5. Et *Acta Haffniensia Vol. II.* fidem faciunt, quod absynthio copiosius sumto, lac redditum fuerit amarum. Hinc est, quod *Cæl.* AURELIANUS *lib. IV. cap.* 3. in passione coeliaca commendat lac, ubi capræ lentisco, vitis foliis, vel quercus aut salicis, polygoni, plantaginis, aut horum similium fuerint nutritæ, rationem addens: *quia constrictiva harum herbarum qualitas, in qualitatem lactis influit.* Inprimis autem notabilis intercedit differentia inter lac, quod verno tempore, e viridi pascuo, & inter illud, quod hieme, e sicco pabulo elaboratur. Testis est peritissimus rei rusticæ VARRO, *lib. II. cap.* 11. conceptis verbis scribens: *lac, quod ab hordeo fit, & stipula & omnino arido & firmo cibo pecude pasto, id alibile est, ad perpurgandum vero id, quod e viridi pascuo.* Et DIOSCORIDES *l. c. cap.* 75. vernum lac dilutius æstivo judicat, & quod e viridi pascuo est, alvum magis emolliat.

37. Ex quo dilucide patescit, lactis in genere, & maxime asinini curam, non solum tempore vernali commodissime institui, sed etiam ipsius lactis salubritatem adversus certos morbos, per pabulum posse admodum intendi & singulis specialius accommodari. Quare etiam auctor sum, ut asinæ, cujus lac ad curam adhibetur, pro nutrimento objiciantur ejusmodi herbæ, quæ ad morbum, quem curandum suscepimus, virtute apprime specifica gaudent. Sic in phthisi, pulmonum & pectoris affectibus, veronica, hedera terrestris, urtica mortua, tussilago, scabiosa, & si consolidatio mollenda, sanicula, anserina, nummularia, consolida major, flores hyperici, alchimilla, polygonum & similia inter pabula offerri possunt, vel animal eo agi, ubi sponte pullulant. In doloribus & spasmis, tam internas, quam externas partes excruciantibus expedit, pascui loco nonnunquam objicere millefolium, flores chamomill-

momillæ, acaciæ, ulmariæ, tiliæ, meliloti, horminum, malvam, althæam, & alia hujus census. In lentis & hecticis febribus, præterea, quæ in pectoris affectibus ex usu esse diximus, plantago, prunella, & scabiosa cum scordio addi poterunt. Si hypochondria obstructa & inde exorta humorum impuritas scorbutica, ex aperientium classe seligendæ species, cujus generis sunt: fumaria, centaurium minus, absinthium, scabiosa, trifolium fibrinum, beccabunga, nasturtium, sedum minus, cum aliis. Et hoc modo etiam in aliis morbis, pro medentis intentione & judicio, congruis, tam herbis quam floribus, ipsum lac medicamentosum magis reddi, ejusque usus ad speciales effectus dirigi poterit.

38. Ipsam autem utendi rationem ac methodum quod attinet; his eandem comprehendere regulis e re visum fuit. I. Omni quidem tempore, necessitate urgente, lac asininum propinari potest, commodissime tamen & efficacissime, vernali & æstivo, quo omnis generis herbæ succo turgent, & ab asinis devoratæ, lacti nobiliorem facultatem inferunt. II. Lac ubere exprimendum in mulctrale aquæ ferventi impositum, illico lagenæ angustioris orificii indendum, obturaculo muniendum & tepidum sic successive bibendum. Quemadmodum enim omnibus liquoribus subtile ætherium, roborantis & analepticæ virtutis elementum innatat: ita ejusmodi etiam lacti inesse, extra dubitationis aleam positum est, quod, ne cum calore sese subducat, hoc pacto providendum. Unde procul dubio GALENUS *lib.V. meth. med.cap.*12. inculcat, ut lac recentissime mulctum, animali adhuc ægro lectove ejus adstante, bibatur: quippe cujus natura tam facile ab aere alterabilis sit, quam seminis. III. Tempus diei potationi maxime opportunum est matutinum, quo, vacuo ventriculo, celerius & efficacius operationem exsequitur, neque hanc ob caussam, nisi elapsis quatuor vel quinque horis cibus in prandio assumendus. Sunt tamen horæ etiam pomeridianæ, si circumstantiæ repetitum usum suaserint, non alienæ potui: ita tamen, ut digestione peracta, horis circiter quatuor, post prandium, dimidia tantum ejus, quæ mane pota fuit, mensuræ portio, bibatur. IV. Lactis hauriendi copiam generatim exacte definire in difficili est, ob diversam ætatis rationem, multiplicem corporum habitudinem & discrepantem morborum genium. Non facile tamen ultra tres libras medicas, quæ mensuram civilem circiter æquant, ascendendum. V. Temporis spatium usui impendendum, morbi indoli ejusque contumaciæ accommodandum, quæ si major est & obstinatior, ad duos aut tres menses, vel diutius adhuc, cura extrahenda erit: inprimis si spes optati successus affulserit, & vehementia symptomatum seorsim remittere inceperit.

39. Interim tamen prudentis, & solidiori, tam doctrina, quam experientia, instructi medici erit, lactis hujus usum ita disponere, dirigere ac restringere, quo feliciter cedat, neque spes concepta fallatur, & incommoda oboriantur. Erit itaque perutile quasdam cum in finem curiose tenendas ac observandas cautiones subjungere. I. Antequam lactis potatio instituatur, ventriculi ratio habenda & studiose dispiciendum: utrum is lac ferat, ac ejusmodi robore polleat, ut illud concoquere, digerere iterumque expellere possit. Quod si enim atonia laborat, flatibus & pituita viscida turget, vel acidorum humorum sentina scatet, nunquam lac propinandum, eo quod, his prius non emendatis aut sublatis, illud stagnando acorem suscipit, corrumpitur & flatuum cum anxietate incremento favet. Quare expedit ante lactis curam, ventriculum & primam regionem, vel inferne blando laxante mannato, vel, si conditio ferat, superius, adjecto tartari emetici uno vel altero grano, a collecta intus saburra deplere ac repurgare. II. Curiose providendum est, ne lac in coagulum abeat; eaque propter ubi alimenta, sicuti in senibus & plurimis hypochon-

pochondriacis solemne est, in ventriculo facile coacescunt, tam ante, quam inter ejus usum absorbentia, terrea, alcalina, cum ipso lacte, subjuncta essentia stomachica carminativa, vel sale volatili oleoso, exhibere consultum est. III. Quando per sex vel octo dies æger potationi indulsit, remedium quod alvum ducat mannatum interponendum, quo collectæ interea in ventriculo & intestinis sordes, e corpore proscribantur, ne ulteriori lactis usui obsint. IV. Præstat lac sub initio parcius, ad tres vel quatuor uncias, haurire, ac in copiam magis liberalem ascendere, ne ventriculus nimium simul ac semel obruatur, neque nauseam contrahat & labefactetur. V. Conveniens victus ratio habenda est sub lactis potu, & tenui potissimum diætæ studendum, vitando non solum cibos concoctu difficiles, sed etiam nimis nutrientes carnes, cavendo ab obsoniis flatulentis, horæis fructibus omnibusque acidis, abstinendo ab omni cerevisiarum potu, nec non vino, excepto modico tantum Hungarici aut Hispanici usu: neque etiam conducibile est, pane farreo confermentato vesci, sed similagineus potius eligendus.

40. Ultimo loco, placet nonnulla subjicere, quo perspiciatur, quibus lactis usus minus conveniat. Si dolor capitis ex ventriculi cruditatibus affligit, si febris valde acuta est, viscera abdominis sanguine crasso turgent; lac utique juxta priscum HIPPOCRATIS monitum propinare periculosum est. Neque enim lactis potatio nimis frigidum & acido obsessum admittit ventriculum, neque nimis æstuantem, qualis est in febre, & ubi biliosus nimis redundat humor: inde enim facile in nidorosam putredinem fatiscit & corrumpitur. Nunquam etiam cum bonis ægri rebus lac exhibetur iis, qui ex intermissa venæsectione, vel suppresso aut plane desinente hæmorrhoidum vel menstruo fluxu, nimia & præternaturali sanguinis abundantia, & inde oborta humorum sordities laborant: & apprime huc quadrat illud divi Coi: *corpora impura quo magis nutriveris, eo magis læseris*. Nisi enim conveniente sanguinis missione superfluum subtrahatur, & universam humorum massam repurgantibus medicamentis cacochymia tollatur, ab omnibus lacticiniis est abstinendum.

41. Tantum est, quod in præsenti, de mirabili lactis asinini in medendo usu, commentari placuit, & pro instituti ratione licuit. Id certe ex omnibus his intelligentium judicio luculenter patere arbitramur, amplissimam esse domestici hujus remedii utilitatem, summam virtutem & tam præstabilem facultatem, ut ejus usum omnes medentes merito sibi habeant commendatissimum.

DISSERTATIO IX.

DE SALUBERRIMA SERI LACTIS VIRTUTE.

§. I.

TAnta est divinæ benignitatis & clementiæ in mortalium genus ubertas, ut in morborum tam ingenti multitudine ac mira varietate, non modo ex regno vegetantium, animalium & mineralium, innumera, varia & efficacissima ad morbosas afflictiones tum avertendas, tum persanandas, remediorum genera, largissime concesserit, sed etiam ipsa quotidiani usus alimenta saluberrimis ad præscindenda & expugnanda gravia mala instruxerit virtutibus. Præclaro inprimis hujus rei exemplo est lac, quod sicuti omni ætati, omni corporis naturæ & temperamento, ad nutriendum & sustentandum corpus convenientissimum: ita certe inter magna quoque sanitatis præsidia principem jure meritoque sibi vendicat locum, adeo, ut non facile par subsidium, tam quoad virium præstantiam, quam securitatem, in universa rerum natura sit reperiundum. Ast vero, quemadmodum porro nullum magnum & præstantissimæ virtutis remedium, minus recte præparatum, vel non rite & prudenter usurpatum, noxa caret; ita item etiam in omnis generis lacte ejusque usu; certis-

certissime obtinet: eo quod omnium, & alimentorum & medicamentorum natura & conditio, ita plerumque comparata est, ut præter salutare quod alunt principium, aliud etiam minus salubre & noxium commixtum habeant ingrediens, eodemque, nisi administrantis prudentia quod damnum minatur præscindatur, detrimentum injungant. Quare periti utique medici est, sapienti consilio, ea quæ noxia sunt a salutaribus discernere, dispendiosa arcere, fructuosa admittere & rejectis alienis, ea in usum vocare, quæ sanitatis tutelæ favent; cui scopo obtinendo, paulo exquisitior rerum naturalium, & potissimum chymiæ notitia, plurimum certe velificatur.

2. Et utilis hæc non minus quam curiosa contemplatio, nos etiam permovit, ut, quum omnia in medicina ad veram mortalium utilitatem referenda velimus, lac potissimum meditationi subjiceremus & medicinalem ejus virtutem asserturi, clarissime demonstraremus; fluidiorem in lacte substantiam, quæ seri nomine effertur, præsentissimum & fere sine pari remedium præbere; crassiorem vero & graviorem terrestrem ejus partem, præsertim a seri connubio penitus sejunctam, nunquam non, tam nutriendi, quam medendi fine esse perniciosissimam.

3. Quamvis lacte ad alenda animantium ipsorumque hominum corpora nihil detur accommodatius, nihil salubrius, ut recte princeps alimentorum dici mereatur; nihilominus tamen, vix ullum ex alimentorum omnium numero deprehenditur, quod tam insecurum, tam exitiosum, tantisque gravibus malis ansam præbeat, quam ipsum lac. Quum enim omne omnino lactis genus, ex duplici potissimum substantia, fluida una, altera solida, compositum fit, & nonnisi his unitis & intimius junctis, salutarem exsequatur effectum, & corpori blandum concedat nutrimentum: ita certe densata in coagulum caseosa substantia, alienam plane indolem & integritati corporis inimicam, induit. Nihilo tamen secius, vix reperies ullum alimenti genus, quod tam facile mixti dissolutionem admittat, & in quo tam cito partes mixtum constituentes a se invicem discedant & separentur, quam lac animantium; ita prorsus, ut non solum affusis quibusdam liquoribus, ejus crasis facile destruatur, sed ipsum etiam sponte fatiscat & cogatur.

4. Scilicet, domesticis admodum experimentis satis notum est, omne lac quieti expositum, æstivo tempore, & hieme in conclavi calefacto, longe fere magis, si tonitru, si fulgur cœlum percusserit, quam promte & facile ultro coire, serosa, butyracea & caseosa substantia discedente & seorsim in vase obhærescente. Compertum porro est, ab omni liquore acido, vel qui acidum in recessu habet, asperso e. g. ab aceto, succo citri, vino Rhenano, cerevisia, lac coagulari, quod longe promtius incidit, si hoc prius tepefactum fuerit. Id tamen mirabile videtur, quod forte & valde concentratum acidum, cujus generis est oleum vitrioli, minime lac denset, ut potius fluidius id reddat, hanc forsan ob rationem, quod ætheria illa, oleo vitrioli immixta substantia, nisu suo, partes ad coagulum suscipiendum aptas, ita disraret ac circumagat, quo minus coire ac concrescere possint. De vini autem spiritu hoc commemorabile: quod dilutior is lacti affusus, vix ullam alterationem eidem inducat, rectificatissimus vero, præsertim liberalius aspersus, mox ut in crassam offam transeat, efficiat; quod quidem hanc ob causam fieri arbitror, quod purissimus hic vini spiritus humidum ex lacte sorbens, secessionem crassioris substantiæ ex poris liquidi causetur, non secus ac is ipse saturatum salis ammoniaci spiritum in coagulum vertit.

5. Hæc extra corpus humanum lactis coagulationem promovent: nunc dispiciendum est, quænam in corpore nostro, ad vinculum seri & casei in lacte destruendum, plurimum faciant. Rarius quidem sine acido est ventriculus, quia plurima ex ingestis, tam solidis, quam flui-

fluidis, aciditatem recondunt, quæ maxime peracta ciborum solutione remanet, sui juris fit, & firmius ventriculi tunicis inhærescit: attamen, ut natura & viribus hoc acidum differt: ita etiam coagulum, quod lacti inducitur discrepat; aliud nimirum est, lactis mixturam tantum turbari, partes crassiores tantisper coire & adhuc in fluidi sinu natantes hærere; aliud est, illas ipsas in durum, firmum & grave, quod fundum petit coagulum transire, quod tenacius ventriculi & intestinorum tunicis agglutinatum, ægre dissolvitur, sed postea pejoris indolis excrementitiis sordibus sociatum, pessimam morborum graviorum mineram constituit. Id vero non facile contingit, licet acidum ventriculi paulo fortius sit, nisi ipse etiam stomachus sit infirmus & imbecillis, ut ingesta diutius in ejus cavo moram nectant, & nisi quoque calore præternaturali, qui multum lactis mixtioni adversatur, sit affectus.

6. Ex hisce jam definitis & expensis, quibus corporibus, & in quibus morbis lac, ob coagulum quod in ventriculo subit, noxium ac perniciosum sit, clarissime intelligi potest. Primo enim observamus, lactentium infantum pessimas affectiones potissimum a lacte coagulato subnasci, si videlicet copia crassioris lactis, præbendo assiduo mammas, infirmus infantis stomachus plus justo infarcitur, ut contentam molem non debite subigere possit, sed illud in coagulum fatiscat, mora valde acidum & corrosivum reddatur, & accedente in duodeno bilioso succo, confermentatum viridescat, & acrimonia acuta, tenerrimas & exquisite sentientes intestinorum nerveas tunicas arrodendo, sæva cum inquietudine & anxietate tormina, quæ subinde epilepticæ convulsiones lethales subsequuntur, excitet.

7. Porro, senibus lac, præsertim id, quod multum caseosæ substantiæ alit, adversissimum est, partim quod omnia ingesta facile in senum ventriculo coacescant, partim etiam, quod ob solutiorem nimisque remissum motum peristalticum, tam lac ipsum, quam etiam factum coagulum, in stomacho diutius hæreant, ut inde anxii in præcordiis dolores, tormina cum tenesmo, ventris inflatio, sustineantur, fæces cum dolore & alvi arrosione & pruritu secedant, corpus lassetur, ipsaque ciborum appetentia concidat. Vix vero ullus alius affectus est, in quo tam detrimentosus sit lactis usus, quam is, qui vulgo vocari solet hypochondriacus, & in quo, ob plane turbatum concoctionis & excretionis alvinæ a spasmis & copioso flatuum proventu negotium, plures cruditates acidæ ventriculo ingenerantur, quæ quum lac eo delatum promte coagulent atque præcipitent, molestissima afferunt symptomata. Neque etiam ullo modo expedit, lac ad alendum corpus, dare iis, qui a gravi morbo convaluerunt, quia utplurimum adhuc imbecillis ventriculus non subigere hoc validioris materiæ nutrimentum potest, sed diutius retinet, ut stagnatione pessimam indoat naturam, variisque malis inducendis faveat.

8. Quibus in morbis sapientissimus noster senex lacticiniorum usum prohibeat, *aphorismus 64. Sect. V.* disertis verbis docet, ita habens: *lac dare caput dolentibus malum, malum etiam febricitantibus & quibus præcordia elevata permurmurant; ex siticulosis malum, quibus biliosæ alvi egestiones in febribus acutis sunt, & quibus sanguinis multa egestio facta est.* Quod caput dolentibus noceat, hanc soleo suppeditare rationem. Ingens est ventriculi & capitis ob membranas nerveas consensio, adeo, ut si capiti exquisitus dolor insideat, ventriculus etiam simul afficiatur, & non debite concoctioni, solutioni & ingestorum expulsioni vacet: quin sæpissime etiam capitis dolor ex stomachi vitio ortum trahit, si hic scilicet concoctionis officio minus recte fungitur, & cruditatibus acido viscidis obsessus est. In utroque casu lactis potus perniciem intentat, ob diuturniorem in ventriculo moram & nocentissimum inductum inde coagulum.

9. Præ-

9. Præterea, idem graviſſimus noſter Auctor valde febricitantibus lactis uſum interdicit: neque etiam hujus rei rationem promere erit difficile. Primo enim, intenſus æſtus mixturæ lactis homogeneæ valde eſt adverſus, & quotidiano admodum experimento conſtat, ab externo calore lac promte in caſei ſpeciem denſari. Deinde, alvus in omni febre adſtrictior eſt, vel plane compreſſa, unde craſſior illa, recrementitia & humorum vitalium connubio minus apta lactis materia remanet, ac febrili cauſæ accedens eandem auget, ut ſpaſticæ ſtricturæ quoque increſcant. Ulterius, lac malum eſſe judicat noſter auctor iis, qui alvi dejectione bilioſa, ſive cholera, torquentur; ſiquidem hujus mali cauſa ſubinde in ſucco valde acido corroſivo, cum ſulphureis bilis partibus remixto & lactis texturæ diſſolvendæ accommodo, poſita eſt. Improbat quoque lac dare iis, qui nimias ſanguinis egeſtiones experti ſunt, per quas utique, ſubtracto nimium calore & ſpiritu, robur & tonus ventriculi ac inteſtinorum, cujus beneficio ciborum ſolutio, chyli elaboratio & fæcum expulſio adminiſtratur, frangitur ac labefactatur, ut hinc lac ingeſtum mora aceſcat, craſſeſcat & hoſtiles fiant prima in regione recrementorum ſtagnationes.

10. Quod ſi vero præter rationes allatas, in confirmationem accerſimus probatiſſimorum medicorum auctoritates & teſtimonia; multi certe ſunt veteres æque ac recentiores, in exponenda gravi noxa e lactis in ventriculo coagulo oriunda. Audiamus quoſdam tantum. AVICENNA *L. IV. Fen. VI. Tr. III. §. 96.* de lacte differens, *ſi*, ait, *lac acidum fit in ventriculo, ab eo vertigo, ſyncope & punctura in ore ſtomachi oritur, & quandoque accidit inde cholerica paſſio mortifera*. Et DIOSCORIDES *lib. II. cap. 64.* bilioſis & hepaticis lac omne ob coagulum reſpuendum eſſe, perite monet, cujus cauſam MATTHIOLUS, *comment. in h. l.* hanc adjicit: *lac quod coagulo concreſcit anguſtiam parit, ventriculum opprimit, caput vaporibus replet & ægre concoquitur*. Porro BALLONIUS *in L. II. Epidem p. 211.* hæc prodidit: *Quidam laborabat fluore dyſenterico, poſt multa remedia, conſilio medicorum ad uſum lactis bubuli recens mulcti adactus eſt; hoc in ventriculo coagulatum, incredibile, quanta inde ſymptomata, quantæ defectiones animi & ſimilia*. Refert quoque *Henr. ab* HEER *Obſerv. 15.* quendam a lacte coagulato ſudore frigido perfuſum, ægre reſpiraſſe, ut ſuffocationem timeret, nauſea preſſum eſſe & quaquaverſum in lecto ſeſe volutaſſe, recurrentibus crebro lipothymiis. Alium quendam inde in choleram morbum incidiſſe, idem auctor teſtatur. Accedit AMATUS LUSITANUS *Cent. VI. curat. 56.* memorans: *lac coagulatum pondus grave cum dolore circa præcordia effeciſſe, & ægrum, cum vomere volebat, mox ſtrangulaſſe*. Idem etiam auctoritate AETII in dyſenterico peſſima ſymptomata a dato lacte, orta fuiſſe confirmat. Plura autem eandem in rem exempla annotata ſunt in DODONÆI *annot. c. 17.* & apud FORESTUM *lib. XVIII. obſer. 13.* quæ tamen prætermittimus, contenti, quod ſciamus, optimos quoſque medicorum, peſſimis a coagulato lacte ſuſcitatis ſymptomatibus, inductos, lactis coagulum veneni naturam obtinere aſſeruiſſe.

11. Quum igitur tam gravia pericula a lacte in ventriculi cavo denſato immineant; quid, ſi coiverit, e re ſit, ad arcenda quæ inde pullulant mala, paucis tradendum. SENNERTUS *Lib. VI. Prax. Part. VIII. Cap. 34. & in Paralip. p. 17.* emetica huic ſcopo apta judicat: & DIOSCORIDES *l. c.* lixivium commendat. Nos autem hanc interponimus ſententiam, aſſerentes: alcalia, ſive lixivioſa, ſive terrea ſint, ante lactis uſum data, ejus coagulum, acidum hoſtile abſorbendo, quam optime impedire, & hoc cicurato, ſolita ſymptomata, a coagulatione oriunda, opportune præſcindere. Si vero denſatum jam & coactum ſit lac, & quis jam exinde pejus habeat, aquea diluentia paulo largius

ſumta,

sumta, ut infusum thee, veronicæ, ad coagulatum diluendum, viscidum lentorem dissolvendum & eluendum, usus sunt quam maxime egregii. Si etiam nausea urget & ad vomitum dispositio adest, hic utilissime promovetur per sufficientem aquæ tepidæ potum, præsertim si adjecto uno vel altero grano tartari emetici soluti, stimulo imbuatur & is facilitetur. Expedit quoque, si vires ferunt, & superne & inferne, evacuationem moliri; cui scopo obtinendo manna ad uncias duas vel tres, in aqueo vehiculo, una cum duobus tartari emetici granis exhibita, plenissime satisfacit. Et hæc tam in adultis, quã infantibus ex usu esse poterunt, modo medens eadem pro diversa ætatis viriumque ratione prudenter dispensare & accommodare noverit.

12. Verum enim vero, non solum a solidato lacte intra ventriculi pomœria tantum periculum metuendum, sed etiam ipse frequentior lactis, quod parum seri & multum caseosæ in coagulum pronæ substantiæ alit, quale est lac caprillum, vaccinum & ovillum, potus, non omnibus æque convenit, sed multis exitio est. Etenim, minus tuto tum ad alendum, tum ad curandum, lac datur, si corpora spongiosi & porosi habitus sunt, exilioribus & copiosioribus vasis prædita, neque minus ubi copia humorum spissescentium, ex meris sanguinis tubulis conflata viscera, ut hepar, lien, renes, pulmones, detinet, & infarctu & stagnatione sanguinis canales repleti sunt; quia periculum est, ne a crassioribus lactis partibus, quæ facile seri vinculum deserunt, iidem magis infarciantur & oppilentur.

13. Meretur in hujus confirmationem egregius adduci locus ex GALENO, quem etiam MARSILIUS FICINUS *de salubri victus ratione p.* 125. allegat, ita habens: *frequens lactis usus cui modicum serosæ humiditatis, casei vero plurimum inest, non omnibus tutus est, præsertim renibus ad calculum generandum paratis; affert quoque obstructiones hepatis illis, quos aptos invenit, tales sunt, qui vasorum hepaticorum fines angustos habent*. Et hæc etiam causa subest, quare AETIUS solicite inculcat, quod, qui lacte uti velit, meatus viscerum apertos & venas latas habere debeat. Præterea, noxium in hepate affecto lactis usum HIPPOCRATES speciali historia, quæ *Lib. III. Epidem.* consignata est, confirmat: *Appollonius*, inquiens, *erat magnis visceribus & circa hepar dolor continuus, & tunc icteritius fiebat, flatuosus, colore subalbido; invaluit primum modicum, decubuit; lacticiniis vero usus coctis & crudis multis, caprillis & ovillis, & victu pravo, omnium læsiones maximæ erant. Febre exacerbata, alvus nihil reddidit, urina tenuis & pauca.* HIPPOCRATI suffragatur DIOSCORIDES, qui *l. c.* lienosis & hepaticis, comitialibus, vertiginosis & nervorum vitio laborantibus, & capite dolentibus lac omne respuendum esse pronunciat.

14. Neque in difficili est, hujus rei rationem eruere ac sistere. Quum enim graves & longæ, quæ in capite vel abdomine nidulantur afflictiones, plerumque incunabula trahant ex libero sanguinis & humorum per has partes sufflaminato & intercepto progressu, quem postea stagnationes, obstructiones, infarctus, presso sequuntur pede, & ex his demum in imo ventre cachexia, icterus flavus & niger, hydrops, renum calculus, in capite insania melancholica & furiosa, epilepsia, gravativus dolor, in pulmonibus, polyposæ concretiones, difficilis respiratio, hæmoptysis, phthisis, liberaliter pullulant; in proclivi omnino est judicare: lactis usum, multo magis longius extractum, ob crassiorem & coagulum promte suscipientem substantiam, obstructionis minimorum canalium augmento potius favere & insensissimum esse, inprimis in habitioribus, & qui ex nimia quiete & otio vel unctius vivendi genere, valetudinarium sibi corpus contraxerunt.

15. Verum, quo magis noxia & pluribus ingenerandis malis aptissima spissescens & ad coagulum prona lactis materia est; eo magis vicissim naturæ humanæ, sive solidorum & fluidorum tem-

temperiei & motibus vitalibus amica, salutaris atque ad morbos tam præscindendos, quam superandos idonea est, humida illa lactis portio, quæ seri nomine venit. Hujus saluberrimam virtutem in medendo dudum jam vetustissimi iique peritissimi medici perspexerunt & posteris mirifice commendarunt: DIOSCORIDES, antiquissimus ille & optimus materię medicinalis scriptor *lib. II. cap. 64.* hunc in sensum de præstabili seri facultate disserit: *Serum, ubi discessit a lacte, multo potentius ad purgationes redditur; datur, quibus sine acrimonia volumus dejectiones moliri, ut melancholicis, lepris, elephantiacis, & erumpentibus toto corpore papulis.* Huic accedit GALENUS, ex antiquioribus post HIPPOCRATEM facile princeps, ita perhibens: *lactis serum, ob suas abstergendi vires, ad alvi dejectiones, tum potum, tum per clysterem injectum, assumitur; absque erosione enim abluit & abstergit ab intestinis acrimoniam.* Et alio loco, egregias seri virtutes graphice satis, hisce delineat verbis: *serum*, inquiens, *simplicissimum, mollioribus corporibus præcipue convenit, quorum intestinum a quacunque medicina facillime ulceratur, & quorum ventres biliosa intemperies vexat, & quos arguunt inania egerendi desideria, quæ tenesmi vocantur, & quorum renes, vesica & uterus ulceris periculum subeunt, & gracilibus, qui non aluntur, purgatione vero nihilominus indigent, his omnibus serum exhibendum, nec sale, nec quove medicamento adjecto. Pueris, mulieribus, senibus, tutissime hæc medicina datur, vel sub ipso febris fervore, quo præcipue tempore reliqua omnia medicamenta suspecta sunt. Efficaciori sero utetur aliquis, ad corpora & morbos, qui validioribus præsidiis indigent, præsertim ad diuturna exanthemata, liventesque varos & ad omnes humorum depravationes, ad autim tendentes, ut lepram & consimilia; ad antiqua & ferina ulcera, ad capitis achores & hujusmodi, item ad oculos assiduo fluentes, ad palpebrarum scabiem, ad faciei maculas, imo & ad diuturnas febrium periodos, & ad hos, qui ab adversa valetudine in hydropem pergunt.*

16. Easdem porro seri lactis eximias dotes, passim in monumentis suis annotarunt & deprædicarunt alii. Et CELSUS *lib. I. cap. 12.* sero & lacti asinino dejectoriam facultatem adscribit: *Dejectionem*, ait, *antiqui variis medicamentis moliebantur, in omnibus vero morbis dabant lac, vel asininum, aut caprinum, eique salis paululum adjiciebant, idque decoquebant, sublatis his, quæ coiverant, quod quasi seri supererat bibere cogebant.* Inprimis autem dignum est luculentum MESUES testimonium, quod totum transcribatur: *Aqua lactis caprini per se innocuum medicamentum; præfertur quæ fit ex lacte nigrarum caprarum, in laudatis pascuis victitantium recenterque fœtarum; attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua referta est facultate, alvum absque aliqua mordacitate leniter subducit; bilem tum atram ab exustis humoribus genitam dejicit, quo fit, ut mirifice conferat maniacis & melancholicis. Idem præstat ad viscerum infarctus, & morbis inde provenientibus opitulatur, nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis & lienosis; datur utiliter febrientibus ex bile, viscerum ac vasorum obstructione; convenit etiamnum vitiis in cute, a bile & perustis humoribus emergentibus, quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, psoris leprisque admodum convenit.* Neque prætereunda AETII, de seri utilitate sententia, quam ita declaravit: *Ad pulmonis, intestinorum, renum, vesicæ uterique ulcera & exanthemata cæterasque cutis asperitates, & cantharides epotum lactis serum mirifice proficuum est.*

17. Missis autem aliis idem conceptis verbis confirmantibus; jam ex allegatis luculenter admodum constare arbitror: summo in pretio priscis medicorum fuisse lactis serum, & frequentissimum plurimis in morbis usum. Nimirum, ut compendio exhibeamus, ad unum fere omnes sero lactis virtutem alvum dejicientem, præsertim ubi humores salsi, acres, biliosi, blande & sine acrimonia

expun-

expurgandi sunt, assignarunt. Dein, ejus usum in morbis, qui ab acrimonia succorum, cutis teneras tunicas & fibras nerveas & subcutaneas glandulas erodente oriuntur, cujus generis sunt interne ulcera pulmonum, vesicæ, renum, externe vero lichenes, impetigines, lepra, elephantiasis & variæ cutis defœdationes & exulcerationes, quam maxime collaudarunt; non aliam ob rationem, quam quod virtute polleat eximia subtilissimam illam acrimoniam feri, nec non eam, quæ in venenosis cantharidibus delitescit, tam diluendo, quam acies involvendo ac obtundendo, contemperandi, demulcendi & invertendi. Denique etiam, saluberrimam sero veteres tribuunt facultatem ad reserandos & aperiendos obstructos viscerum & reliquarum partium meatus, a quibus graves morbi, prout superius dictum, tam in capite, quam in abdominis regione, originem sortiuntur.

18. Et hæc fuit veterum de sero lactis ejusque utilitate sententia; quæ; an veritati & experientiæ respondeat, jam dispiciendum. Quod ut recte & rationali modo exsequamur, inprimis necessarium est, genuina seri cujusvis elementa ac principia, a quibus, ceu a fonte, virtus manat, eruere atque exponere. Quum vero ex lactis mixto secedat & obtineatur serum, utile erit, prius perspicere, qua proportione fluidior & serosa hæc pars, crassiori & minus solubili, in variis usu receptis lactis speciebus, nupta sit & sociata. Experimenta hunc in finem a nobis instituta, huc potissimum redeunt. Sumsimus primo libram medici ponderis lactis vaccini, illudque in vase stanneo subjectis carbonibus vivis, evaporationi commisimus, eademque ad siccitatem usque continuata, obtinuimus pulverem flavescentem, grumosum, qui ad lancem exactus, unciæ unius & quinque drachmarum pondus exhibuit. Simili modo, lac caprillum recenter mulctum igne siccavimus, & idem ferme pondus materiæ pulverulentæ, deficiente tantum drachma dimidia, remansisse deprehendimus. Lac autem asininum & muliebre insigne prodidit discrimen, & longe minorem solidæ substantiæ apparatum: quippe ex asinini libra una medica, post omnimodam humidi exhalationem, collegimus vix unciam pulveris albi subdulcis; & ex eadem muliebris quantitate, unciam unam materiæ siccæ albescentis.

19. Siccum hunc ex quovis lacte pulverem ulteriori deinde subjecimus examini, & restibili post exhalationem e bubulo lacte pulveri, qui ad unciæ & quinque drachmarum pondus accedebat, aquæ pluvialis duodecim uncias affudimus, carbonibus, ut bulliret & solidum illud magma iterum dissolveretur, imposuimus; hoc facto, liquamen colatu per linteum trajecimus, relictum in colatorio spissamentum rursus exsiccavimus, & adhuc ad unciæ unius, trium & dimidiæ drachmarum pondus accedere animadvertimus, luculento indicio, unam tantum & dimidiam drachmam subtilioris materiæ in aquæ contubernium & cum hac per linteum transiisse. Tum percolatam sic aquam, quæ saporis pinguis & subdulcis erat, & colorem ex flavo-albescentem referebat, iterum ad siccitatem l. a. reduximus, & jugi facta ejus agitatione, ne empyreuma contraheret, drachmam magmatis ex albo flavescentis terreo-dulcis impetravimus. Eadem experimenta cum lacte caprino adornavimus & nullam fere differentiam, tam ratione ponderis, quam ratione saporis & coloris, in residua materia notavimus, saltim quod in sero lactis caprini sapor paulo dulcior emicaret, & plus pinguedinis instar guttularum supernataret, ac si pauxillum butyri admistum fuisset. Sed longe major differentia apparuit in pulvere ab evaporatione lactis asinini relicto, quippe qui, unciam unam pondere æquans, libræ medicæ aquæ puræ pariter inspersus & ad ebullitionem & solutionem igne leniori deductus, totus ferme liquatus fuit, ita, ut in colatorio tantum una & dimidia drachma remaneret & septem circiter ab aqua absumerentur linteumque permearent. Liquamen autem quod

dulce

dulce admodum erat, post omnimodam humidi exhalationem, pulveris siccissimi & albissimi instar sacchari plus quam sex drachmas reliquit. Denique, lac humanum & elicitus per evaporationem ex eodem pulvis, unciæ unius & drachmæ unius gravitatem exhibens, eodem modo dissolutus & percolatus, reliquit tres drachmas crassamenti spissi in colatorio, liquor autem transiens, iterum resiccatus, pulverem dulcem, coloris ferme subfusci, drachmarum sex circiter pondere concessit.

20. Jam, si specialius paulo ipsius seri indolem pensitamus, delibatissimam hoc esse lactis a rudiori, crassa & caseosa substantia liberatam partem, constat, in qua copiosi aquei humoris hospitio, sal tenerrimum dulce, cum substantia mucilaginosa pingui subtiliori excipitur. Et a tribus his longe saluberrimis elementis omnis quoque omnino seri medicinalis præstantissima virtus repetenda est. Scilicet, palmarium & quantitate reliqua superans seri elementum est, fluida illa & humida portio. Hac igitur viscidos & spissos succos eliquat & diluit, infarctos a lento humore canales eluit & obstructionum in visceribus repagula solvit ac reserat. Alterum ejus ingrediens est salinum dulce tenerrimum, quod velut essentiale sal, ex herbis, quibus vescuntur animantia, extractum & a naturali quasi chymia per varias mixtiones elaboratum, singularem plane excretoria stimulandi & maxime alvum subducendi & urinam movendi, facultatem habet, simulque acrimoniam humorum biliosam causticam obtundit ac contemperat. Hinc est, quod, quo majori dulcis hujus materiæ copia lac turget, eo efficacius fit ad perpurgandum corpus: id quod manifesto patet in asinino, quandoquidem ad dimidias incoctum, disjecto nimio humido & coeuntibus dulcibus particulis, longe validius & promtius purgantem effectum exsequitur, quod HIPPOCRATI in crebriori usu fuisse legimus. Accedit tertium seri ingrediens, mucilaginosa scilicet & subtilior pinguis pars. Hujus ea præcipua laus ac virtus est, ut fibras aridas & crispatas humectet, molliat & relaxet, & salsam acredinem humorum succosque mordaces involvat, deliniat, eorundemque noxam arceat.

21. Hæc sunt seri elementa & hæ inde dependentes virtutes, quas si quis curatius perpendit, ultro a priori statim certa & rationali inductione perspiciet: easdem in plurimis morbis spondere & commodare utilitatem longe saluberrimam. Prius vero quam specialiori meditatione hæc ad varia morborum genera applicemus, præmittemus nonnulla scitu necessaria, de seri lactis præparatione, medico usui quam maxime accommodata, nec non de modo illud exhibendi. Nimirum, communissima serum a caseosa, crassiori substantia separandi ratio est, ut accedens calor sub quiete vinculum solvat & secessionem faciat, vel ut eadem aspersis acidis, prout superius jam meminimus, acceleretur & producatur. At vero, quum, si mora acescat lac, vel etiam adjecto acido seri secessus provocetur, hoc non parum vitietur, & naturæ gratissimam atque in medendo desideratissimam dulcedinem exuat, ac potius acetosam indolem, quæ nunquam corporis integritati blanda & amica est, induat, cogitandum fuit de accommoda quadam & salubriori præparandi ratione, qua ex recenti adhuc lacte, integra manente ejus dulcedine & salva teneriori, pingui & mucida substantia, serosus humor eliceretur & extraheretur.

22. Quod ut perficerem, aptissimus mihi visus fuit modus, si, uti jam narravi, lac recenter mulctum exhalationis ope penitus reficcaretur, & postea residuo flavescenti grumoso pulveri, tantum aquæ purissimæ, levis & salubris, quantum in forma vaporis in auras disjectum, affunderetur, hæc invicem tantisper bullirent, ut dulcissima, salina & pinguis mucida tenerior portio ab aqua sorberetur, & liquamen denique colatu a crassiori, terrestri substantia liberatum usui servaretur. Et certe parata sic per decoctionem lactis aqua, sive

sive serum artificiosum, multis præ vulgari splendet dotibus & coloris ex flavo albescentis gratissimique dulcis est saporis ac simul pingui & oleosa substantia liquata perfusum; quod sine omni nausea & calide & frigide assumitur, & diutius quoque, salva textura & sapore, durat.

23. Ad exhibendi modum porro quod attinet; videbimus primum, qui solennis fuerit tam ratione mensuræ, quam temporis, veteribus, optimis hac in re magistris. Horum monumenta si curatius lustramus; luculenter patet: eosdem non in exigua, sed satis sæpe magna quantitate, & per tempus etiam satis longum seri lactei usum suasisse; hac tamen cum cautione & distinctione, ut, si primam regionem tantummodo a sordibus purgare niterentur, minori copia & ad paucos duntaxat dies, id præscriberent, si vero in longis morbis, & qui altius viscerum male affectorum penetralibus insidebant, ad ejus usum descenderent, diutius & majori quoque mensura hoc ipsum adhiberent. GALENUS *l. c.* de sero lactis utendi ratione hæc præcepit: *copia seri pro virium ratione expendenda est: ac licet non multum peccaveris, si plus etiam exhibueris; certa tamen mensura ad heminas quinque accedat.* Heminam vero apud priscos duodecim uncias æquasse, pariter ab antiquioribus medicis memoriæ proditum est.

24. HIPPOCRATIS sententia ex *libri VII. sect. I. epidem.* patescit, ubi prodidit: quod in fluxu hepatico, ubi similes loturæ carnis ejectiones copiosæ, a bilis vitio factæ; lac asininum, a quo multo magis argumentari licet ad serum lactis, ad quantitatem novem cotylarum Atticarum dederit, non quidem unica vice totum, sed pluribus, ita, ut spatio duorum dierum, tota quantitas absumeretur. Quinimo, ubi purgandi fine eo usus est, semper, prout MARTIANUS *in comment. in aphor 64. Sect. V.* probe notat, largius id exhibuit, & quandoque ad congii mensuram accessit. Et VALESIUS *Comment. in Epidem. L. VII.* scribit: *erat veteribus familiaris lactis asinini usus ad purgandam bilem, ut constat ex Lib. II. de natura victus in acutis; quem usum ego non sine magna utilitate sum imitatus, cogens ægrotos accipere hujus seri, aut hujus lactis, quod etiam est valde serosum, plus quam duos sextarios.*

25. Quamdiu vero potatio extrahenda, iisdem priscis auctoribus ducibus constat. Et quidem, si diuturnior & contumacior affectus, HIPPOCRATES lac asininum, vel serum lactis, maxime caprinum, per plures dies potari jussit; quemadmodum ex *libro Epidem. VII.* patet. Serum lactis per mensem & ultra assumi posse, testes gravissimi sunt RIVERIUS & SYLVATICUS, qui, lacte asinino, & sero lactis, summo cum emolumento, in gravissimis affectibus ad XII. XX. vel XL. etiam dies usi, multi sunt in commendando ejus potu. Porro relatum legimus apud HIPPOCRATEM *Lib. de Internis affectionibus §. XI.* illum in tabe dorsali lac per XLV. dies, tertia aquæ mulsæ parte admixta, propinasse. Neque enim in difficilibus & longis morbis, ubi viscera male affecta & obstructa sunt, laudabilem præstare poterit effectum, nisi, ut cum aquis mineralibus fieri solet, liberaliori dosi & per plures dies usurpetur.

26. Nos igitur hunc semper servavimus morem, ut quantitatem pro dosi capiendi seri ægri rationibus accommodaremus, & iis, qui facile nausea tentantur ac teneriores sunt, libram medicam, qui vero firmioris minusque acuti sensus, libras duas propinaremus, & nonnunquam mane tantum, quandoque etiam pomeridianis horis, sed parciori quam matutinis quantitate, potum præciperemus. Tempus vero usui impendendum, pariter ex morbi majori vel minore contumacia mensi sumus, & quosdam duobus hebdomadibus elapsis, quosdam vero vix quatuor aut sex decurrentibus, abactos fuisse novimus. Deniq; etiam cum MARTIANO *Comm. in*

Hippocr. Aphor. pag. 163. laudamus modum exhibendi lac asininum, vel serum lactis, per vices, non simul & semel; tum quia, si æger debilis & stomachus solutior est, tantam molem simul ferre nequit, tum quia ipsum serum, interpolatis vicibus assumtum, longe felicius & expeditius alvum subducit.

27. His expensis, dispiciendum: quibus potissimum usibus & morbis dicatum sit lactis serum. Hos inter primo merito connumerandum est loco: quod ipse HIPPOCRATES solenne habue it, ut sero lactis & lacte asinino, post exhibita fortiora purgantia, ut ellebororum, elaterium &c. ad arcendam noxam & infringendam eorum deleteriam vim, uteretur. Is enim *lib. de internis affectionibus* §. 44. post veratrum sumtum, serum caprillum coctum, duorum congiorum mensura bibendum se dedisse testatur; & *l. c.* §. 46. post nigrum veratrum ventrem superne purgantem, & inferne per scammonii succum, serum & lac bubulum, item asininum coctum, pro tempore præbendum esse auctor est. Porro *lib. II. de morbis mulierum* §. XII. ita sapienter disserit: *Post veratrum datum, serum coctum, per plurimos dies, cum modico sale bibendum*; & addit: *si non adfuerit serum, lac asininum coquito & exhibito per quatuor dies*. Ratio, quare potus seri lactis caprini, vel lactis asinini, post fortiorem ab acriori cathartico purgationem, maxime salutaris sit, hanc esse reor. Validiora purgantia, caustico & fere virulento sale, tenerrimas intestinorum tunicas arrodentes, suam exserunt operationem, & copiosas cum torminibus movent dejectiones, quas ob subtractam nimis intestinis humiditatem & tunicas eorum valde contractas & constrictas, sequentibus diebus, alvus dura, tensa & constricta, non sine molestia sequitur. Serum autem vel lac dilutum, assumtis iis ingestum, succum & humidum intestinis reddit, fibras tensas & crispatas emollit & laxat, spiculorum acris purgantis tunicis exquisito sensu dotatis adhuc infixorum inhærentium acies obtundit, & leniori ac blando stimulo alvum constipatam expedit ac solvit.

28. Nos ipsi quoque confirmatius testamur: quod in hypercatharsi tam metuenda avertenda, quam præsenti compescenda, sive fuerit per catharticum, sive emeticum excitata; certius & præsentius remedium non deprehenderimus ipso lacte bubulo, quod etiam expertissimum ad infringendam arsenici infamem virulentiam est præsidium. Non minus plurimis exemplis confirmatum habemus, eadem plane ratione a fortiori emetico, mercurio vitæ, aut pulvere Monckii, inconsulto & perperam liberalius oblato, enormes vomitiones obortas, solo lacte, vel ejus sero, calide sumto cohibitas fuisse atque sopitas. Ut adeo non sine gravi ratione existimem: convenientius vehiculum, si emeticum, vel purgans dandum, non facile reperiundum fore, quam lactis serum rite præparatum, quippe quod, præter utilissimam humores lentos mobiles & evacuationi aptos reddentem facultatem, egregie simul virulentiam ejusmodi pharmacis propriam contemperat atque emendat.

29. Deinceps, superius diximus, serum lactis, ob insitum sal dulce, excretioni dicata organa stimulare eademque proritare, id quod potissimum de ea, quæ per alvi secessum succedit, intelligendum. Mitior autem & remissior est operatio hæc, eamque ob causam commodissima & utilissima, ubi validioribus alvum exercere virium aliarumque circumstantiarum ratio interdicit, inprimis in morbis, ubi purgatio periculosa est, nec non in febribus & omni fere æstu præternaturali. Veteres quidem lac asininum his in casibus potissimum exhibere fueverunt, & HIPPOCRATES in febre quotidiana ex bile, & in febre interficiente appellata *lib. II. de morbis* illud commendat, nec non in febre ardente *lib. IV. Acutorum* n. 20. & in erysipelate *lib. II. de morbis* lacte corpus purgandum esse præcipit. Sed, ubi lactis asinini copia deest, serum lactis caprini, adjecta mannæ portione quadam,

dam, quæ cum sale essentiali dulci lactis magnam alit convenientiam, in iisdem morbis & casibus surrogari, ac præsertim in calore hectico, magno cum commodo exhiberi posse, multiplici nobis compertum est experientia.

30. Quamvis vero serum lactis, præsertim asinini, liberalius haustum, egregium admodum sit laxans; expedit tamen sæpius, ubi ventriculus largiorem copiam ferre nequit, parciori dosi illud exhibere, & ejus dejectoriam vim, addito alio laxante clemente, acuere atque intendere. Commodissima autem hunc in finem sunt manna, syrupus rosarum solutivus, syrupus de cichorio cum rhabarbaro, cremor tartari, vel ejus terra foliata; utilissime quoque cum tamarindis & radice polypodii decoquitur, & postea sal polychrestum, sive arcanum duplicatum, manna vel etiam roob sambuci, quod majori in quantitate etiam alvum subducit, adjicitur. Et hoc modo parato sero laxante summo cum fructu eoque non satis prædicando frequentius sunt usus, inprimis ubi natura imbecillis, ut in senibus & infantibus, vel ex morbo debilitatis, aut non ita pridem convalescentibus, vel etiam ubi in febribus etiam exanthematicis, variolis, morbillis &c. alvus diutius suppressa detrimentum minatur. Porro, quando in pectoris affectibus, tussi ferina & sicca, vel etiam nimis humida atque catarrhali, aut lenta febre, alvum ducere ex usu est, commodissime id perficitur, si unciæ duæ vel tres mannæ, in libra una seri lactis solvuntur, cremoris tartari vel terræ foliatæ tartari drachma adjicitur, ad palati gratiam duæ vel tres olei de cedro guttæ instillantur, & ita confecta potio tribus vicibus successive assumitur. Flores quoque acaciæ & persicorum, cum sero lactis caprini calido infusi, laxatoriam ejus vim augent, præsertim adjecto sale digestivo, vel manna.

31. Quod si igitur expedit, ut vere vel æstate, prima corporis regio a sordibus depleatur, vel ad cacochymiam tollendam laxans propinetur medicina: certe ejusmodi serum lactis laxantibus ita acuatum, singulis diebus ad dimidiam mensuram per aliquot septimanas utiliter sumi potest. Et instituta sic cura ita dicta vernalis gracilibus, attenuatis & sensibilioribus corporibus, juvenibus maxime, longe tutior, longeque salubrior est, omnibus aliis vulgaris usus modulis, sive infusis & vinis medicatis purgantibus & sanguinem purificantibus. Non minus, in principio dysenteriæ apprime conducibile est, ut mordaces caustici succi nervosam intestinorum tunicam gravius infestantes, arrodentes & inflammationem suscitantes, clementer evocentur; quod quidem aptissime lacte asinino perficitur. Ubi vero hoc non suppetit, serum lactis caprilli, adjectis aliquot extracti rhabarbari granis, cum una, vel una & dimidia mannæ uncia eundem exoptatum effectum præstabit. Et sane antiquissimus seri lactis in dysenteria est usus. Ipse HIPPOCRATES, *lib. epid. VI.* quum dolor circa totum ventrem, & labores, sorrectio multa & subcruenta fere, jam per viginti dies esset, Adriano & puero Cenæi, caprillum serum & lac asininum coctum propinavit. Recte enim hunc morbum judicat VALESIUS fuisse dysentericum, & *comment. in h. l.* in dysenteria autumnali lactis serum silice candefactum laudat, & scribit: *egestiones biliosas subcruentas cum vehementi ventris dolore, ubi serum & lac bibisset æger, longe moderatiores fuisse factas.*

32. Si quando etiam validioribus ad educendas copiosas in leucophlegmatia, sive anasarca, opus est remediis, uti sunt extractum esulæ, ellebori nigri, hæc ipsa non modo securissime, sed & optime & accommodissime cum lacte asinino, vel sero miscentur & propinantur, sumendo drachmam dimidiam purgantis ejusmodi pharmaci ad libram unam seri, & per vices mixturam ebibendo. Similiter, quum maxime salutare sit, ut ante usum aquarum mineralium, vel etiam finita cura, primæ viæ a sordibus collectis, vel aquis retentis, liberentur ac depleantur: nihil,

nostra quidem experientia, tutius & præstantius ipso sero lactis, in quo minimum unciæ tres mannæ, cum una & dimidia drachma cremoris tartari solutæ fuerunt, reperire licuit; inde enim sex vel octo secessus sine omni molestia motos & miram quantitatem aquarum exturbatam fuisse, non semel, sed sæpius, observavimus. Quinimmo, ubicunque ob fæcum copiam & nimiam siccitatem, alvum mollire & evacuare necessarium est: nil quoque præstantius & efficacius est, quam serum lactis cum manna, addita sufficiente quantitate olei amygdalarum dulcium, assumere & quoque per clysterem, ad lubricanda intestina & stercora emollienda, ano infundere.

33. At vero, præter has egregias utilitates, quas serum lactis in primis viis ad alvi solutionem præstat: aliis adhuc laudatissimis facultatibus splendet, quas ultra primam corporis regionem explicat, & in iis morbis exhibet, qui lentis adolescunt incrementis & ex visceribus male affectis incunabula trahunt longiusque extrahuntur, quorum in numero haud infimum locum obtinet scorbutus, sive cachexia scorbutica, tot malorum & atrocium symptomatum fons. Sane, si curatius paullo præstantissima peritissimorum medicorum, qui de scorbuto ex instituto egerunt scripta, ut EUGALENI, *Balthas.* BRUNNERI, *Henr.* BRUCÆI, RONSÆI, WIERI, *Salom.* ALBERTI, *Math.* MARTINI, DRABIZII evolvimus ac lustramus, ad unum omnes ferme candide fatentur: sola diæta lactea, vel sero lactis, cum antiscorbuticis herbis decocto & diutius usurpato, in pessimis, quæ scorbutus importat symptomatibus, ut doloribus acutis, ventris torminibus, vomitibus, atrophia, febribus lentis, se plus præstitisse, quam ullis aliis auxiliorum generibus, & molestissimo malo tabescentes plus etiam virium hinc hausisse, quam ex optimis roborantibus & artificiosis analepticis. Mos scilicet fuit usu exercitatissimis his medicis, ut herbas antiscorbuticas, ut cochleariam, beccabungam, nasturtium aquaticum, comas absynthii, acetosam, fumariam, scolopendrium, epithymum, betonicam, carduum benedictum, centaurium minus, trifolium fibrinum cum lacte decoquerent, & quotidie matutinis horis mensurâ dimidiam, vel etiam plus adhuc, scorbuto detentis calide propinarent, & simplici hoc remedio rebellem morbi contumaciam superarent, diraque omnia symptomata abigerent.

34. Audiamus tantisper, quam magnifice de seri lactis in scorbutica labe percuranda incomparabili utilitate senserint probatissimi hi auctores. Primus sit Jo: WIERUS, qui in *tract.* de scorbuto p. m. 334. solidum hoc interposuit judicium: *quod*, ait, *in lacte plantas antiscorbuticas coquant, expressumque liquorem felici successu hauriant ægroti, id seri magis, quam lactis ratione, evenire sentiendum; in cribro butyri & casei coagulum remanet, serum autem quod transfluit & tenuium partium est, abstergit, aperit, urinas movet atque ad scorbuticæ luis profligationem cumprimis utile, ex priscorum etiam* AETII, GALENI, *testimoniis est*. Porro, *Math.* MARTINI *Lib. de Scorbuto p.* 679. de lactis in scorbutica lue usu hæc habet: *Rationibus ægrotantium mirifice conducit lac caprinum, totius morbi decursu exhibitum, quod non alvum modo moderate subducit, sed & concoctu facile & adstrictoria sua facultate viscerum atoniam emendat, & ad reparandas vires accommodatissimum est; ne tamen hypochondria inflet, & in ventriculo debili coaguletur, aquæ nonnihil, vel salis, aut sacchari momentum, adjiciendum est*. At vero, hic metus fere omnis supervacaneus est, si loco lactis caprini, ejus serum, vel lac asininum, in usum trahatur; inprimis quum, herbas antiscorbuticas supra memoratas non in lacte, sed sero coquendas esse, *Bald.* RONSAEUS *Tract. de scorbuto* admoneat. Denique etiam, de sero lactis caprini ejusque præstabili in scorbuto facultate, egregium testimonium perhibet MOLLENBROCCIUS *in Lib. de arthritide vaga & scorbutica pag.* 193. *Serum lactis*, *inquiens*, *inpri-*

inprimis caprini, multum prodest in scorbuto; & scribunt Salernitani:

Inciditque, lavat, penetrat, mundat quoque serum.

Serum enim, ratione aquosæ suæ humiditatis, ea quæ salsa sunt, solvit, ratione vero nitri abstergit parietibus venarum adhærentia, ac alvum, absque aliqua mordacitate, leniter subducit; & ratione occulti alcali volatilis refrigerat. Unde agrestes Frisii ac Batavi quotidiano seri usu a scorbuto patrio sese muniunt ac liberant. Magis autem accommodatum redditur, si cum herbis antiscorbuticis ebulliat, aut infundatur.

35. Et, si verum fateri licet: certe in sævissimo illo affectuum chronicorum, scorbuto, non facile certius & præstantius datur auxilii genus ipso lactis sero, dulci nempe, ex lacte asinino, vel caprino nostro modo & methodo paratum. Quum enim origo hujus pertinacis luis nonnisi summa humorum vitalium impuritas sit, orta a salino-sulphureis exerementitiis sordibus, ob deficientem excretionum successum in corpore retentis, & motu intestino calido, variaque partium inter se combinatione, magis corruptis, quæ partes solidas interiores & exteriores, acutioris sensus, lancinando & arrodendo, dolores non modo atroces, sed & varii generis maculas & exulcerationes in summa cute pariunt: ad amolienda dira hæc mala, certe non aliud scopo medico accommodum & salubre est præsidium, quam quod salso-acres humores diluit, contemperat, minima emunctoriorum vascula obstructa recludit, humores viscidos incidendo, viscera a stagnatione seri & sanguinis liberat, alvinam excretionem, urinæ fluxum, nec non perspirationem, sine ulla noxa & exagitatione, clementissime adjuvat & promovet, ac nervosis præterea partibus blandum atque amicum est.

36. Sed, omnes has nobilissimas facultates in sero lactis rite præparato reconditas, & certo ab eodem exspectandas esse, jam ex superioribus abunde constare arbitror. Quare etiam non sine ratione a medicorum antiquissimis HIPPOCRATE, GALENO, DIOSCORIDE, PLINIO, AETIO, MESUE, in morbis, qui ab humorum impuritate incunabula trahunt, tantopere seri lactis usus laudatus & commendatus fuit. Tenendum tamen est, quod in ejusmodi longis & refractariis vitiis, seri potus, non secus ac cum soteriis aquis solenne est, per mensem & ultra convenienti data mensura extendendus sit & continuandus. Quinimo, licet in biliosis & calidis naturis solum lactis serum sufficiens sit: attamen, si humores sunt crassiores, corpora segniora, frigida & humida, præstat utique herbas amaras, & sic dictas antiscorbuticas, quæ præter oleum volatile, amaritiem maxime in hisce morbis salutarem custodiunt, moderata dosi incoquere, idque sic exhibere.

37. Non minus, eximia & longe præstantissima seri lactis utilitas est in iis morbis, qui motibus spasmodicis & nervosarum partium constrictionibus suam ludunt tragœdiam, & totam œconomiam vitalium motuum, tum secretoriorum; tum excretoriorum, pervertunt, quos inter præcipuum in nostro climate locum sibi vendicat affectus sic dictus hypochondriacus, qui in fœminis hystericus audit, & nostro tempore non solum frequentissimus, sed etiam, ob perversam vulgarem curandi rationem, contumacissimus est. Hic sedem suam obtinet & tyrannidem potissimum exercet in ventriculi & intestinorum canali nerveo-membranoso, per spasmos continuos & flatus, quibus totum nervosarum partium genus in consensum rapitur, ut iisdem motibus agitetur, unde inæqualis sanguinis & humorum fit cursus, quippe qui a partibus exterioribus ad interiores, præsertim ad caput & pectus ruit, & pessima ibi suscitat symptomata. Præcipua vero truculenti hujus mali causa in summa imbecillitate generis nervosi, ex parte, nativa, ex parte etiam per noxam earum rerum, quæ vires frangunt, texturæque & motui nervosarum partium adversantur:

inducta, quærenda est: cui, si postea accedit ob intetmissum corporis motum & exercitationem, nec non pravam victus rationem, sanguinis spissioris copia, is in contorto intestinorum volumine ob impeditum per hepar liberum transitum stagnans, flatulentias & spasmos longe magis adauget & exacerbat. Et quod magis adhuc est, quia affectus hic, visceribus in hypochondriorum regione sitis firmius innidulatur & universum nervosarum partium systema afficit, latius quoque noxam spargit & reliquas corporis partes gravi damno mactat, ut inprimis caput exinde graviter luat & vertigines, epilepsiæ, paralyses, melancholiæ, maniæ exoriantur, a spasmis autem, corporis interiora detinentibus, naturalium excretionum saluberrimum negotium mirifice turbetur ac pervertatur, quo tam sanguinis per ani & uteri venas, quam sordium per alvum, urinam, sudorem eliminatio, vel plane cohibeatur, vel inordinate succedat, aut nonnunquam etiam excessu delinquat.

38. Ad hæc igitur capitalia sævissima mala efficaciter debellanda & subigenda, non utilius, non tutius & certius sero lactis, vel lacte asinino, aut lacte caprillo, cum fontibus mineralibus mixto, meo quidem judicio & invento, reperitur remedium; si nempe debito tempore, mensura ac regimine, non secus ac cum aquis mineralibus fieri suevit, cum eodem cura instituatur. Et certe ego firmis & momentosis rationibus inductus, asserere non dubito, plus præstari in sævis hisce affectibus hoc modo adornata cura posse, quam cum solis aquis mineralibus. Desiderat enim ejusmodi morbus spasmodicus, remedium quod temperatum & naturæ amicum est, quod humores tenaces viscidos fluidos reddit, obstructa minima vascula aperit, salsos acres humores contemperat, & clementi stimulo omnis generis excretiones promovet, quæ omnia in sero lactis dulcis comprehenduntur, utpote quod virtute omnia reliqua in hoc casu antecellit, modo recte administretur, neque, si non statim notabilem in melius mutationem inferat, ab ejus usu ægri desistant, sed congrua etiam alia præsidia pro diversitate corporum & symptomatum, admisceantur vel interponantur.

39. Et egregias has laudatissimasque sero insitas dotes, omnium optime perspectas habuit, celebris olim Italorum Medicus *Benedictus* SYLVATICUS, quippe qui, in consiliis suis passim in gravissimis & maxime rebellibus morborum generibus sero lactis & asinino lacte usum se esse conceptis verbis testatur. Neque alienum erit, brevibus hoc loco memorare, quibus in affectibus & qua ratione id usurparit. Is igitur *Consil.* 58. *Cent. I.* in pathematibus melancholicis & maniacis serum lactis caprini cum sirupo de polypodio & seminibus malorum in emulsionem redactorum, suadet; *Consil.* 6. in affectu melancholico-hypochondriaco idem serum per quindecim dies ad libras quatuor quotidie potum mirifice dilaudat. Porro, *Consil.* 65. serum hoc caprinum, optime depuratum, cum coma absynthii infusum per aliquot dies præscribendum esse præcipit, ac *Consil.* 73. in melancholia-hypochondriaca eidem instillare jubet chalybem potabilem cum oleo citri, & sic propinare. Præterea, in semiparalysi serum lactis caprini cum cremore tartari & rhabarbaro magis dejectorium, & postea cum ceterach. capill. veneris, radic. fœniculi, petroselini, adjectis aliquot guttis spiritus vitrioli, magis diureticum factum, utile esse perhibet. Syncopen quoque epilepticam cum sero caprino persanavit, ita quidem, ut sumeret serum optime depuratum cum succo limonum, idque primum exhiberet, quarta vero die dejectorium redderet, in fundendo quatuor ejus uncias, cum drachma una rhabarbari & foliis sennæ, superbibendo tres seri libras & intermediis tribus diebus libram unam seri, maceratis prius in eo floribus pœoniæ, rutæ caprinæ, melissæ & corticibus citri propinaret. Non minus in passione hysterica seri lactis usum *Cent. II*

Consi.

Consil. 68. mirifice dilaudat, nec non in morbo nigro sic dicto Hippocratis *Consil.* 77. in sanguinis vomitu *Consil.* 82. & in sputo cruento, *Consil.* 34. & 35. Idem laudatissimus auctor diarrhœam & tenesmum sirupo rosarum solutivo, julepo tamarindorum, ingerendo postea serum lactis caprilli destillatum, se abegisse prodidit. Similiter tumoris cancrosi in mamilla incipientis minas *Cent. II. Consil.* 32. solutis in sero caprillo tribus mannæ unciis & oblatis repressit ac jugulavit. Et tandem in inquinamento gallico, tabe, febre lenta *Cent. IV. Consil.* 92. idem remedium præstabilem tulisse opem confirmat.

40. Nos quoque confirmatius asserimus: quod incomparabilem seri lactis utilitatem in quamplurimis morbis deprehenderimus. Et ut hoc eo testatius elucescat: placet ultimo loco quasdam subnectere observationes & notabiles casus, quos intra mensis spatium annotavimus. Acceperat vir quidam triginta annorum, non adeo robustus, a studioso medicinæ pilulas, nescio quas, purgantes, quæ tam fortiter & valide operationem suam exsequutæ fuat, ut, licet dimidiam earum partem ipsa sub assumtione vomitu rejiceret, per plures tamen postea dies alvus jugiter flueret & vel centies deponeretur, quo factum est, ut vires penitus collabascerent, appetentia ciborum intercideret somnusque inquietus, accisus & fere nullus esset. Accessit febris erratica intermittens, tandem in lentam, vires & corpus penitus consumentem, degenerans. Conclamatis sic propemodum rebus, ardentissimis precibus a me auxilium flagitavit, tum ego ad lectum ægroti accedens, eundem jam per aliquot hebdomades decubuisse & sudoribus nocturnis colliquativis, nec non febre lenta tabescere, cujus index erat pulsus jugiter celer & debilis, percepi. Suasi igitur, ut sepositis omnibus medicamentis serum lactis caprilli, cujus præparationem tradebam, quotidie per vices ad mensuram hauriret, simulque guttas XII. liquoris anodyni assumeret, & crebrius decoctum dilutius avenaceum sorbillaret, quibus per quatuordecim dies continuatis, somnus rediit, appetentia resuscitata, vires resocillatæ & æger ita cum sanitate in gratiam rediit, ut munia sua iterum obire posset.

41. Succurrunt adhuc alii casus memoratu digni. Generosus juris studiosus, iracundia commotus & mœrore affectus, nausea & vomendi conatu infestabatur, quem ut sublevaret, per amicum a pharmacopœo petit emeticum; sed eodem assumto, non solum crebrius vomuit, sed etiam in summam virium prostrationem delapsus est, cum incendio stomachi, assidua vigilia, siti, & ciborum fastidio. Ego accitus ventriculi inflammationem metuens, nihil aliud, quam serum lactis, ex nostra sententia paratum, cum emulsione ex quatuor seminibus frigidis, ad aliquot uncias, tam interdiu quam noctu, interpolatis vicibus bibendum præcepi, quo ardor cum æstu extinctus, pulsus & somnus ad quietem & ordinem traducti summaque sanitatis spes affulsit.

42. Similiter, nobilis puella, trium circiter annorum, tenerioris constitutionis, ut sese adversus variolarum, populares tum circuitus habentium, incursum muniret, ex consilio medici purgans ex radice jalappa & mercurio dulci deglutit, a quo bis quidem vel ter tantum dejecit, sed appetitus penitus prosternebatur & ipsa corpus jactitando insomnes transigebat noctes ac siti mirifice excruciabatur, cum æstu corporis intenso & pulsu celeri. Accessi & commendavi lactis serum, secundum nostram methodum parandum, cujus usu, symptomatibus successive penitus exspirantibus, sanitati reddita fuit ægra. Ex quibus quum patescat: incomparabilem in variis morbis esse seri utilitatem, nihil jam superest, quam ut nobilissimi hujus remedii usum aliis, qui artis exercitium agitant, de meliori quoque commendemus, &, ut quamplurimis in salutem cedat, voveamus.

DISSERTATIO X.

DE CONNUBIO AQUARUM MINERALIUM CUM LACTE LONGE SALUBERRIMO.

§. I.

INter omnia remediorum genera, quæ insigni efficacia & virium excellentia, cum ad avertendas, tum expugnandas gravissimas ægritudines præstant, & ob id maximopere iis, qui dextre medicinam facere volunt, commendari merentur, duo maxime eminent, eaque simplicia atque domestica: lac scilicet & fontes aquarum salubrium, hoc est, talium, quæ a Benignissimo corporis humani Medico ingredientibus & facultatibus ad medendum nobilissimis instructæ sunt. Ambo hæc spectatissima valetudinis præsidia, quum principem merito atque primarium inter reliqua obtineant locum, ut non facile, propter eximium & præstantissimum, quo pollent usum, quispiam iis carere possit: mirandum utique est, eadem a plurimis recentiorum, qui tantum remediis chymica arte elaboratis, aut specificis medicamentis arcanis, ex auro, mercurio & antimonio paratis, morborum curationem tentant ac moliuntur, adhuc magno cum detrimento ægrotantium ignorari, vel ex perverso, e doctrinis Præceptorum hausto præjudicio, negligi penitusque contemni. Permotus hinc ego sum, ut horum remediorum, simplicitate, facilitate & incomparabili virtute præstantissimorum, dignitatem & gloriam restituerem ac postliminio quasi revocarem, id quod multo labore compluribus scriptis perficere hactenus annisus sum. Testantur inprimis de hoc studio plurimæ de soteriis fontibus seorsim editæ dissertationes, jam in *tomo II. opuscul. physico medicorum* collectæ exhibitæ, nec non *de asinini lactis & seri lactis virtute longe saluberrima* huic præmissæ, in quibus, ut credo, sat dilucide ostendi, in maximo honore ac pretio HIPPOCRATI, DIOSCORIDI, CELSO & his, qui eorum vestigia legerunt, MESVE, AETIO, GALENO ac PLINIO lactis fuisse usum. Quum vero curatius animo perpenderem, quod lac propter caseosam substantiam non omnibus æque conveniat, & quod aquæ minerales, tam acidulæ, quam thermæ, sal alcali ceu prædominans elementum recipiant, & hujus ope præcipuas virtutes exserant, lactis cum medicatis aquis mixturam utilissimam fore, a priori perspexi, & ante viginti & quod excurrit annos, primum in Carolinis periculum faciens, succedente ex voto usu, postea pluribus & medicis & ægrotantibus hoc remedii genus commendavi, eoque refractarios, quin desperatos morbos, adspirante DEO felicissime profligavi. Utilissima itaque & maxime digna, hæc de saluberrima lactis cum mineralibus aquis connubio, nobis visa fuit tractatio, quam in præsenti institueremus, & ex experientia paulo fusius explicatiusque prosequeremur.

2. Quum de miscela lactis & fontium mineralium, præsertim acidularum, hoc loco agere consilium ceperimus; primo omnium ostendendum nobis est, quare talis mixtio, non modo utilis, sed & sæpe necessaria sit. Ut autem id eo luculentius demonstremus, necessarium omnino erit, ingredientia tam lactis, quam etiam acidularum, primo loco exponere, eo quod a natura & indole elementorum, omnes medicinales remediorum vires derivari debent atque deduci. Quod itaque ad lac attinet, notissimum est, illud ipsum ex butyrosa pingui materia, quæ paucissima, ex caseosa, terrestri solida, & denique aquea, tenui, subtili, quæ seri nomine venit & sale quodam dulci blando abstergente fœta est, constare. Ex quo quidem quisque, nisi admodum rudis in rebus medicis sit, facile perspiciet, illam lactis portionem, quæ seri nomen gerit, & aquosam ac salinam dulcem ejus substantiam complectitur, præcipuam medicamentosam virtutem præstare, eo quod plurimi certe morbo-

morborum, præsertim qui longo tempore corpus affligunt, sanguinis & humorum spissitudine, viscositate, tenacitate & stagnatione in vasis, qua illa opplent, infarciunt, vel obstruunt, & denique ab excretionum, præsertim quæ fiunt per alvum & urinam, retentione & collecta inde ingenti impuritate humorum salino-acri sulphurea, quæ vulgo scorbutica & Græcis cacochymia vocatur, oriuntur.

3. Et hæc etiam causa subest, quod lac asininum, copiosum dulce serum vehens, & pauca caseosa, in coagulum vix abeunte materia refertum, nec non serum lactis, tam vaccini, quam caprilli, ex quo identidem dulce saccharum, licet non in tanta copia ut ex asinino lacte, parari potest, modo sit recenter secundum methodum nostram præparatum, usui lactis puri, longe multumque præferendum sit, propter incomparabilem quam obtinet virtutem abstergentem, diluentem, salium acrimoniam temperantem, obstructiones aperientem & excretionum per alvum & urinam successum facilitantem ac promoventem; prout pluribus a nobis in *dissert. de saluberrima seri lactis virtute* expositum est. Quia autem lac asininum, quod revera divinam opem misere ægrotantibus promittit, ut loco arcani haberi debeat, difficilius obtineri potest, serum quoque ex lacte dulce, non acidum, operosam tantisper præparationem requirit; cogitandum omnino fuit, qua ratione lactis medicinalis, quæ maximam partem sero debetur, virtus augeri possit, ut aquosa ejus pars præ caseosa prævaleret. Et hoc nos commodissime perfici posse putamus, per admixtionem aquarum salubrium, acidularum nempe sic dictarum, idque non tantum eam ob causam, ut aquosæ substantiæ in lacte augeatur quantitas, sed etiam ut mediante mixtione acidularum, longe præstabilior virtus & efficacia emergat, qua de re infra pluribus disseremus.

4. Est vero hæc methodus, lac per aquæ admixtionem corrigendi, non nova, sed antiquissima, HIPPOCRATI jam usitata, quem postea alii medicorum sequuti sunt, sicuti ex pluribus luculentis, quæ in ejus monumentis consignata sunt testimoniis, patet. Ita enim gravissimus hic auctor in enarratione historica *lib. VII. epid.* testatur: lac aquæ permixtum, Erotholai filio & Clonico Abderite felicissimo successu datum fuisse. Deinde, *lib. VII. Epid.* lac bubulum cum aquæ sexta parte permixtum se exhibuisse memorat. Et *Epid. lib. V. text. V.* recenset historiam Pytltoclis, qui lac multa aqua permixtum ægrotantibus propinarit. Porro, TRALLIANUS *lib. VIII. cap. 7.* vult, ut quarta pars aquæ lacti admisceatur, postea ad dimidias coquatur. Sic enim minus in ventre, quod AETIUS monuerit, casei naturam accipere. ARETÆUS quoque in tabe dorsali lac commendat, cujus duæ partes, cum una parte aquæ remixtæ sunt. Et idem auctor *lib. II. cap. 13.* in elephantiasi lac largius, ad alvum molliendam, cum quinta aquæ parte mixtum, quo melius descendat, potui dare suadet. Præterea, HOLLERIUS *de phthisi & febre hectica* eandem in rem egregie scribit; *quod si ructus est nidorosus, aqua incoqui debet cum lacte*, *quod consilium*, *ait* PRIMEROSIUS de vulg. error. lib. III. cap. 21. *si plurimi sequerentur, majus ex lactis usu emolumentum persentirent, quam solent*.

5. Neque aquam tantum affuderunt, sed ipse HIPPOCRATES, ut lactis facultatem augeret vel corrigeret, & abstersivam intenderet, muriam addidisse legitur. GALENUS serum lactis cum sale ad alvum purgandam exhibere jubet, sal vero removere, ubi purgatio inceperit, sed per intervalla alternatim repetere, donec satis materiæ purgatum sit. *Copia*, præcipit, *pro virium ratione expendenda est, ac licet non multum peccaveris, si plus etiam exhibueris; certa tamen mensura ad heminas quinque accedat*. Et porro dicit: *Cares serum lactis cum aqua marina rursus decoquunt & sic propinant, quod quidem sicuti efficacius, ita longe invius est*. Ne dicamus de aliis priscorum methodis, quibus lactis correctionem melle vel mulso tentarunt, ut ex PLINII & GALENI monumentis elucescit.

Varia

Varia itaque veteres ad augendam facultatem medicinalem lacti admiſtuerunt, & quidem maxime aquam, ad diluendum viſcidos, tenaces humores & ad caſeoſum coagulum arcendum, ſal vero, ſeu muriam, ad excretiones, potiſſimum alvi promovendas, & mel denique, ad acidum, ventriculo inprimis inhæreſcens, ne lac denſaret, obtundendum. Verum, licet hæc tentamina correctoria non improbemus, præſertim cum ipſa experientia eadem haud infructuoſa eſſe docuerit; id tamen aſſerere non dubitamus, longe meliorem, tutiorem & ſalubriorem effectum in medendo exſpectari poſſe, ſi quando ipſum lac, vel aſininum, vel caprillum, aut bubulum, prout conditio morbi, corporis ægrotantis & reliquarum circumſtantiarum fert, cum mineralibus aquis, tam calidis, quam frigidis, ſive acidulis, remiſceatur.

6. Quemadmodum autem ego ipſe, quod ſine oſtentationis nota dicere licebit, primus medicorum fuit, qui aſſerui atque clariſſime demonſtravi: omnibus Germaniæ & aliarum quoque regionum acidulis, præter alia ingredientia ſalina terrea & martiale elementum, ineſſe potiſſimum ſal fixum alcali eminens, adeoque minus recte acidulas, quum ne veſtigium quidem acidi manifeſti vel vitriolici ſalis contineant, vocari; ita etiam primus fui, qui ante viginti minimum annos edixi ac docui: minerales aquas optime & ſine ulla noxa cum lacte in pectoris affectibus, & ubi lac ſolum exhibendi quædam contraindicatio & difficultas incidit, potui poſſe præberi. Primum hoc perficiendi conſilium cepi & tentavi in Carolinis, ubi ante XXV. annos, viro honeſtiſſimo rei monetariæ in Hercyniæ fodinis præfecto, qui ulcere pulmonum cum ſputo copioſo & purulento laborabat, thermalium aquarum cum lacte nuptarum potum exoptato cum eventu ſuaſi, ut poſtea egregie levatus, licet non penitus ab inſanabili morbo liber, vitam per quatuor adhuc luſtra extraheret. Succedente ſic ex voto negotio, cum Selteranis, quas omnium mitiſſimas & quam maxime alcalinas eſſe noveram, idem tentavi & Berolini olim degens, generoſiſſimo viro-juveni, Sereniſſimi principis ephoro, hæmoptyſi & diſpoſitione phthiſica affecto, Selteranas cum lacte bibendas commendavi, quarum ita inſtitutum uſum, hic pariter ſaluberrimum expertus pluribus ut probatiſſimum poſtea dilaudavi. Factum hinc eſt, ut aquæ Selteranæ, quas primus pariter, pro eo quo tum fungebar munere, potentiſſimo auguſtæ memoriæ Regi demiſſiſſime ſuaſi, & loco Carolinarum commendavi, ab aliis quoque medicis tot exemplis nobilitatæ in uſum vocentur. Haud parum itaque in me iniquus fuiſſe merito videtur auctor ſchediaſmatis, aliquot annis abhinc Berolini editi, in quo præter alia minus curate ſcripta, contra omnem penitus veritatem alii medico & archiatro, quod Selteranarum cum lacte uſum Berolini ad notitiam traduxerit, tribuitur. Neque etiam, quod falſo iterum dicitur, potentiſſimus Rex, auguſtæ memoriæ, unquam thermalibus Carolinarum aquis Berolinum advectis, ſed, quotieſcunque in regia ſede minerales aquas potare placebat, Selteranis, ex meo potiſſimum conſilio uſus eſt. Sereniſſimo autem Principi Marchioni tertiana duplici laboranti, D. G. ut Berolini Carolinas allatas potaret, auctor ſuaſorque fui, neque hoc ſine effectu. Interim capto etiam cum ſucceſſu cum Selteranis tentamine, poſtea non modo has, ſed etiam Pyrmontanas, Egranas, Schwalbacenſes & Spadanas, pluribus cum lacte bibendas, præſertim in pathematibus arthriticis, ſcorbuticis, hypochondriacis aliiſque, opem a me efflagitantibus exhibui.

7. Merito quidem clariſſimi nominis Medicus Londinenſis & Regiæ Societatis membrum Do. SLARE, in tractatu Anglico idiomate ſcripto & Germanice reddito *de aquis Pyrmontanis & martialibus pag. 67.* taxat errorem Germanorum, quod aquas minerales, quæ alcali eminens continent, dicant acidulas, & vel

vel precario nomine inducti, sub earum potu lactis & ciborum cum hoc præparatorum usum, serio interdicant. Et paucis interjectis *pag.* 68. ita pergit: *Quum plurimi etiam inter nos hoc detineantur præjudicio, non possum, quin confirmatius asseram, quod sæpius ob symptomata quædam accidentia, per totam martiatis aquis institutam curationem, vesperi exoptato cum effectu lac bibendum suaserim. Quin serius testor, plures martiatas aquas, non nisi admixta tertia lactis parte, ferre potuisse, cum lacte autem per plures hebdomades utilissime potasse. Solenne etiam est, ut sub usu Batheanarum, mane & vesperi asininum lac bibant, neque ego ea propter unquam lac bubulum potantibus prohibui; si modo alias illud concoquere potuerint.* Minus autem ex vero sunt, quæ addit, dum sibi inventionem hujus medicationis tribuit, licet ad *Transact. Angl.* provocet, quibus jam *Anno MDCCXIII. vol. XXVIII.* hanc inseri curaverit. Notavit id jam in notis ad hunc libellum DD. SEIPPIUS, Consiliarius & Medicus Pyrmontensis celeberrimus, qui cordate & aperte profitetur: me esse auctorem hujus inventi, & allegat dissertat: *de methodo examinandi aquas salutares* habitam Anno MDCCIII. *de thermis Carolinis* editam MDCCV. nec non *de thermarum & acidularum ratione virtutum & ingredientium convenientia* Anno MDCCXII. publici juris factam, in quibus dilucide expositum & experimentis demonstratum sit: in thermis & acidulis eminere sal fixum alcalinum, cui præcipuus effectus & operatio in persanandis morbis, usque chronicis, adscribenda sit. Et hanc sententiam, benevole scribit laudatus Dn. SEIPPIUS, postea clarissimi Germaniæ medici, ceu veram & experientiæ convenientem, amplexi sunt. Neque ipse Cl. Dn. SLARE se has disputationes vidisse diffitetur, sed potius verba unius adducit, ac testatur, se auctoritatem & testimonium meum ceu chymici & medici peritissimi, absit ostentatio verbis, plurimum facere.

8. Inter alia plura vero experimenta, quæ alcalinam acidularum indolem luculenter evincunt, & ante XXX. & quod excedit annos, cum pluribus Germaniæ acidulis, quas inter nominare possumus, Selteranas, Egranas, Pyrmontanas, Schwalbacenses, Antonianas, Schlangenbadenses, Buchenses & Wildungenses, a nobis instituta sunt, inprimis hoc loco commemorabile est, quod cum omnibus acidis tam validioribus, ut spiritu vitrioli, nitri & salis, quam mitioribus, ut aceto, succo citri, vino Rhenano, soluto cremore tartari, confligant & effervescant, cum insigni bullularum prodeuntium copia. Quid? quod notatu dignum, acida illa fortissima & ipsa aqua fortis, his penitus obtunduntur & dulcescunt, sique liquores acidi instillati fuerint, pro horum differentia, post evaporationem varii genii magma seu massa remanet, ita, ut ex miscela spiritus vitrioli, tartarus vitriolatus, aquæ fortis, sive spiritus nitri, nitrum inflammabile, solutionis cremoris tartari, sal tartariforme solubile, concrescant. Ex quo proinde rectissime colligitur, aquas quascunque minerales, licet quædam nonnunquam falso pro acidulis venditentur, quæ non effervescunt cum acidis & in sal neutrum migrant, acidularum nomen non mereri, eo quod alcali connubio non susceperunt, ut adeo acidulæ vulgo sic dictæ vocandæ essent alcalinæ, alcalische spiritueuse Masser. Et utut non negandum sit, pluribus etiam sal neutrum inesse, tamen ne vestigium quidem acidi eminentis ullo modo in iis demonstrabile est, quo etiam fit, ut lacti affusæ, eidem neutiquam coagulum inducant, quod alias adjecto vel lenissimo acido, promtissime atque celeriter contingit.

9. Ex hisce jam dictis clarissime apparere arbitramur, ad corrigendas, immo intendendas lactis vires, non melius & convenientius ad curationem morborum, in quibus lactis usus indicatur & vulgo commendatur, dari medium, quam ejus mixtionem cum aquis medicatis, potissimum ita dictis acidulis,

lis, quas thermalibus, quæ pariter sale scatent alcalino, in hoc medicationis genere præferimus, quia majori copia elementi ætherii spirituosi, quod magnam efficaciam aquis insinuat, perfusæ sunt, & quod ab illis propter calorem facile aufugit. Etenim, sub hoc connubio, dum lac, liquor facile concrescens, cum subtili & elemento alcalino fœta lympha permiscetur, istud non tantum ab infesto in stomacho coagulo defenditur, verum etiam eximie diluitur, ut longe expeditius per exilissimos canalium alveos trajici, colatoria promte subire iterumque per excretoria, urinæ maxime & alvi secessum, exire possit. Deinceps, ipsa hac mixtura, lac ob salium, tam alcalium, quam nonnunquam mediorum accessum, præstabilem nanciscitur facultatem, resolventem, aperientem & abstergentem.

10. Porro, ubi lactis solius, ob metum coagulationis & obstructionis, ut in pulmonum infarctu & hypochondriacorum morbis, usus minus tutus est, nec non ubi ipsæ aquæ minerales, propter spirituosam, elasticam, & commoventem vim, item salinam acrimoniam, vel in nonnullis ob martiale constringens principium, uti in omnibus ex pulmonum vitio oriundis morbis, articulorum & nervosarum partium doloribus, rosionibus, irritationibus & exulcerationibus, minus tuto propinantur: ibi utique ambo amico connubio juncta in blandam, naturæ amicam, temperatissimam & securissimam medicinam coeunt. Denique etiam, in morbis omnibus, quibus lac asininum, vel serum lactis dulce accommodum est atque proficuum, hisce deficientibus, commodissime neque minus salubri effectu, substitui potest bubulum lac, si modo cum sufficienti soteriarum aquarum quantitate nuptum, usurpetur.

11. Sed, paulo specialius nunc expendendum, quibus maxime in morbis, quo tempore & quibus corporibus, aquarum mineralium cum lacte potus conveniat? & quinam etiam fontes, pro diversitate circumstantiarum, magis vel minus ad usum seligendi, sive commodiorem locum inveniant? Lustrabimus primum pectoris & maxime pulmonum morbos. In his præstantissimum esse lactis usum, experientiæ calculo & antiquissimorum medicinæ parentum auctoritate uberius constat, quorum testimonia in *differt. de mirabili usu lactis asinini in medendo* adduxi ex HIPPOCRATE passim & maxime *lib. de intern. cap.* 4. ex GALENO *de meth. medend. lib. V. cap.* IV. ARETEO *de morb. chronic. lib. VII.* CELSO *lib. III. cap.* 22. TRALLIANO *lib. VII. p. m.* 304. & 309. PROSP. ALPINO *de medic. method. lib. VIII. cap.* 7. De acidulis vero non eadem medentum est sententia, sed plurimorum potius opinio fert: easdem in pulmonum affectibus, præsertim phthisi & exulceratione, esse nocentissimas. Hinc etiam in commentariis medicis vix ac ne vix quidem relatum legimus, aquas minerales, ab ullo medentum in phthisi esse exhibitas. Unum e majoribus, quantum quidem novimus, excipimus *Raymundum* JO. FORTIS, qui *Centur. II. conf* 20. 27. 28. 30. & maxime 34. acidularum usum commendat, *adventante*, inquiens, *tempore, quo aquæ acidulæ in valle solis enascentes opportunæ sunt, quæ pulmonum ulceribus saluberrimæ ac præstantissimæ a nobis quandoque fuerunt expertæ, ad easdem tanquam ad unicam sacram anchoram confugiendum consulimus; cui remedio si malum non cesserit, minus decoctis, lacti aliisque ejusdem facultatis, cessurum fore arbitramur*. Ex recentioribus MORTONUS medicatas aquas in pulmonum morbis salubres esse perhibet, *phthisiolog. p. m.* 68. si pulmones tumoribus steatomatosis, cum calore miti hectico, obsessi, *atque hoc pacto*, scribit, *plurimos phthisicos, multos annos harum aquarum usu, cum appetitus & virium restitutione, caloris hectici & tussis minoratione, atque majori respirationis libertate, restitutos & sine ulla recidivatione sanos redditos*, *vidi*.

12. Nos autem, licet in morbis, qui ex pulmonum vitio pendent, non facile mi-

minerales validioris indolis, stimulantes, purgantes, terrestri ac martiali elemento eminenter imbutas, aut spirituosas nimis aquas, ut sunt Pyrmontanæ, Egranæ, Sedlicenses, & ex thermis Carolinæ, fervidissimi nempe communis fontis, suaserimus; frequenti tamen & multiplici experientia edocti, confirmatius testamur; eas, quæ mite obtinent ingenium ac temperatæ sunt, qua laude conspicuæ maxime Selteranæ, in tussi pectorali chronica, sicca & humida, hæmoptysi, dolore thoracis compressorio, tensivo, cum perpetuo ad tussim stimulo, spirandi angustia, calore lento, pulsu frequenti & languido corporisque contabescentia, quæ omnia phthiseos haud dubia sunt indicia, & insignem labem pulmonum, quod nempe vomicis, vel duris tuberculis, sæpe tandem in exulcerationem transeuntibus, obsessi, vel lento succo farti sint, produnt, exoptatissimam & maxime præstabilem opem ferre, eoque præstabiliorem ac certiorem, si cum lacte caprillo, aut si hujus copia deest, vaccino, remisceantur. His enim ita amico consortio junctis, & prudenter ac sub debita vitæ victusque ratione usurpatis, ad expediendum in pulmonum tubulis infarctum, ad obstructiones reserandas, tumores emolliendos, exulcerationes quoque abstergendas & consolidandas, & ad restituendum liberum sanguinis per pulmonum compagem commeatum, auxilium suppetit nullum præstantius, nullum præsentius. Multo magis vero lactis cum mineralibus aquis potus indicatur, quando hæc pulmonum vitia ab affectione hypochondriaca, vel dyscrasia sanguinis scorbutica foventur, eo quod in his hujus remedii tam excellens & omnibus indicationibus apprime satisfaciens usus est, quam ullius mirifice dilaudati. Et certe in proclivi foret, plura de utroque in confirmationem luculenta adducere exempla, sed supervacuum & nimis longum fore putamus, his nobis fidem præstruere, & malumus, ut ipsi medentes saluberrimo magis effectu, quam nostra auctoritate convincantur, inprimis quum passim in scriptis meis ejusmodi casus exposuerim, e quibus hoc loco allegasse sufficiet descriptum in *medicinæ consultat. Tom. V. Dec. II. cas. V. pag. 119. seqq.* de affectu spasmodico-hypochondriaco, hæmoptysi, doloribus vagis aliisque gravibus malis stipato.

13. Necessarium tamen est, ut sub hoc modo instituta curatione, pro differenti circumstantiarum ratione, alia accommoda medicamenta interponantur. Sic in hæmoptysi usurpandus pulvis temperans nitrosus, adhibenda pediluvia, & si corporis conditio fert, sanguinis missio instituenda. In tussi ex usu erit crocus, sperma ceti, oleum amygdalarum dulcium & sirupus violarum, atque ex his parati linctus. Ad consolidandos abscessus laudem meretur balsamum sulphuris temperatum, nec non balsamum pectorale Meibomianum. In vomicis & tuberculis egregium est decoctum ex scordio, symphito majori, veronica, summitatibus millefolii, floribus hyperici, bellidis & fœniculo. Et quæ plura adhuc ipsum medentis submini strabit judicium. Porro, monendum est: nunquam nec lac, nec soterias aquas, utiles esse, ubi pulmonum jam evidens adest corruptio & ultimus febris hecticæ gradus, vel ubi jam sudores colliquativi, diarrhœa vel tumores œdematosi funesti quid præsagiunt, sed tunc potius abstinendum est, ne præstantissimum hoc remedium perverso usu infametur. Præterea, phthisici & phthisico-hypochondriaci, non unum tantum mensem, sed aliquot potui insumere debent, sed eundem parcius & in minori quantitate repetere, recurrente præsertim tempore æstivo.

14. In tabescentia corporis viriumque languore cum lento & consumente calore, si non ex corruptione vel induratione visceris nobilioris originem traxerint, sed potius ex vitio primarum viarum & depravata digestione, alvi nimia siccitate, ventriculo flatibus & spasmis referto, cura lactis, præsertim asinini, cum Selterano fonte per-

permixti, præstantissimam fert opem. Confirmatum id habeo quam plurimis casibus, quorum unum recensui in *Tomo V. medicinæ consultatoriæ Dec. I. cas. III. pag.* 18. *seqq.* de Serenissima persona ab aliquot annis flatibus & alvi obstipatione, cum languore & debilitate universi corporis, nausea & anxietate præcordiorum, nec non calore volatico & corporis consumtione gravius affecta, quæ Selteranarum cum asinino lacte ad duos menses, interposito ad alvum subducendam Sedlicensis aquæ usu, extracto potu, ab omnibus, quibus affligebatur passionibus prorsus liberata est, ut universa natura inde penitus mutata videretur. Et nuperius admodum virgini generosæ quadragenaria jam majori, quæ aliquoties vehementi catarrhali febre, admisso incautius frigore, laborarat, nec amplius cibum, nec potum propter ventriculi imbecillitatem ferre poterat, ac inter continuas fere anxietates lento contabescebat calore, lac asininum Selterano fonti nuptum, per duos menses usurpandum suasi, quo pristinum virium robur, appetentiam naturalem, faciliorem digestionem, somnum reficientem & sanum ac pleniorem corporis habitum recuperavit. Hæc enim nobilissima medicina non modo humorum biliosorum acrimoniam, nec non sulphurearum in sanguine partium, quæ motu intestino calido agitantur impetum contemperat atque refrænat, sed & partes solidas ipsasque tunicas intestinales, a spasmo nimis constrictas & rigidas, laxat, lubricat ac mulcet, æquabilem tonum iis reddit, ut tam alvus, quæ dura antea tensa & stricta erat, fluidior ac mobilior fiat, quam etiam ciborum appetentia eorumque digestio, melior reddatur.

15. Porro, in inveterata affectione spasmodica & hysterica, complicata cum lenta febre, virium prostratione, digestione vitiata, saluberrimum quoque lactis mineralibus aquis sociati usum deprehendimus. Commemorari inprimis hoc loco meretur casus, quem elapso anno annotavimus in virgine Lipsiensi. Agebat hæc trigesimum circiter annum, & jam per duos annos immanibus spasmis, doloribus abdominis, tractionibus artuum, præsertim circa tempus mensium, qui parci, cum maxima anxietate & inquietudine, bis vel ter quotidie divexabatur, cum alvi obstructione pertinacissima, adeo, ut nonnisi intra quartum vel sextum diem, nec sine stimulo, secederet. Tentarat multa, sed frustra, ac tandem pathematibus diutius ferendis impar; ad placanda illa a medico ordinario sumsit pulverem diaphoreticum absorbentem, cum duobus granis laudani hysterici remixtum, a quo conquieverunt quidem mox dolores, ut etiam somnum capere posset, repetebant tamen semper certis intervallis paroxysmi, ut aliquoties quotidie sopientem hunc pulverem, per totius anni & diutius spatium ingerere cogeretur, post momentaneum levamen, novum semper insultum pertimescens. Misera demum meum enixe efflagitavit auxilium, quare eidem, quum purgaretur ægrius, primum Sedlicensem aquam liberalius propinavi, a quo aliquoties dejecit, & postea Egranas cum lacte superioris anni autumno per duos & quod excedit menses bibendas suasi, a quibus eximie levata & ab anxietate aliisque tormentis libera, ingruente vere ad Carolinas abiit, & usurpatis ibi thermalibus tam interius, quam exterius aquis, plenius cum sanitate in gratiam rediit. Eandem quoque in rem apprime notatu digna observatio inserta *Tomo V. Medicinæ consultator. Dec. IV. cas. I. pag.* 243. *seqq.* de fœmina post febrem suppressam & puerperium dolore in dextro hypochondrio, flatibus, anxietatibus, mensium suppressione, ventriculi dolore, cum phlogosi & tabe detenta, quæ usurpatis cum lacte per aliquot septimanas Selteranis, adhibito simul exterius balneo, omnino convaluit & vigori pristino est reddita.

16. Scilicet, lactis asinini vel alius cum medicatis amico sale imbutis aquis remixti, ea præcipua laus ac virtus est, ut blanda sua roscida ac emolliente humidi-

miditate efficacissime mulceat ac soleeur strictas, duras & tensas fibras & tunicas, e quibus potissimum canales, qui fluida corporis nostri vehunt, coagmentati. His enim partibus præter naturam affectis, functiones universæ œconomiæ animalis vitium capiunt, ut anxietates, inquietudines, dolores, virium jactura, excretionum naturalium suppressiones & calor præternaturalis, cum pulsu mutato, inæquali & celeriori corporisque tabescentia inde suam trahant originem. Quapropter, ad has passiones funditus abigendas, eo maxime Medici mentem & animum advertere in cura debent, ut in ejusmodi inveteratis atque in habitum quasi degenerantibus spasmodicis affectionibus, quæ vulgo hypochondriacæ, in fœminis hystericæ audiunt, & quæ potissimum a vitio & præternaturali statu nervosarum partium, quas inter maxime eminet ventriculus cum toto intestinorum volumine, originem sortiuntur, universum nervosum genus vigori suo, suæ temperiei & motui æquabili reddant, ac nimiam stricturam vel atoniam congruis remediis amoveant. Huic autem ex voto obtinendo, si quid aliud, certe lac aquatum cum debito regimine & exacta victus ratione diuturno satis tempore usurpatum, eximie inservit.

17. Accedunt mentis alienationes atque errores, cum depravata fortiori phantasia in melancholicis, & maniacis stipatæ. Hæ, quum proxime & principaliter membranarum cerebri, duræ præsertim matris, quæ ex fibris maxime, carneis & musculosis constructa, ac motu systaltico & diastaltico gaudet, quo circulum sanguinis per totum cerebrum, atque secretionem lymphæ spirituosæ ejusque influxum in nervos ac totum corpus moderatur, præternaturali affectione, præsertim tensione, rigiditate & aucta vi elastica ynitantur ac contineantur, licet a vitio aliarum partium, præsertim affectione hypochondriaca, in abdomine sæpius foveantur; certe in horum morborum cura eo respiciendum maxime est, ut prava schesis & dispositio membranarum ad inordinatos & anomalos motus, convenientibus remediis tollatur, ipsæque ad statum naturalem reducantur, cui scopo exsequendo, non certius profecto suppetit auxilium, quam in lacte asinino, aut si hujus copia non est, bubulo aut caprillo, cum mineralibus aquis remixto.

18. Quum etiam sæpissime hæ insaniæ suscitentur a sale subtiliori caustico, nervosis partibus insidente, quod purpuræ materiam constituit & intra corpus remanens, convulsivas motiones atque mentis turbas inducit; ad acrimoniam sanguinis & humorum contemperandam ac diluendam, nil quoque convenientius est, hoc præsidio, quod utique, si a tali causa proficiscuntur ejusmodi convulsivi motus cum insania juncti, omnibus aliis palmam præripiet, prout infra pluribus patebit. Edocti porro experientia sumus, a cohibita iracundia mentem fuisse emotam nervosque præternaturaliter affectos, & propter excretiones per alvum & transpirationem suppressas, subtilem causticam acrimoniam, quæ nervosas sensibiles partes infestat, humoribus inductam, horum symptomatum causam exstitisse, quibus tollendis pariter nihil præstantius deprehendimus, lacte cum medicatis aquis aliquamdiu usurpato. Feliciter tamen etiam graves ejusmodi mentis morbos, si nec asininum lac, nec Selteranus fons haberi poterat, divina gratia solo lacte vaccino pingui ejusque cremore, decocto coffee vel infuso theiformi confuso, addito scrupulo nitri purificati, ad mensuram dimidiam quotidie, per duos menses & longius hausti, abegimus ac percuravimus.

19. Præterea, quia epilepsia & motus convulsivi artuum aspectu horribiles, fixam etiam suam sedem atque domicilium in membranis cerebri & spinalis medullæ, quæ nonnisi ex cerebro continuatæ, obtinent, & ab earum motu systaltico & diastaltico plane depravato & inæquabili reddito subnascuntur, in proclivi est judicare, quod diffi-

cile

hisce & gravissimis afflictionibus levandis & submovendis, non accommodatius nec efficacius inveniri possit præsidium, quam nostra hæc toties laudata medicina, infestam stricturam laxans, nervosas membranas mulcens ac firmans & noxium recurrentium insultuum fom item sensim e corpore proscribens. Confirmatur hæc saluberrima virtus exemplo quam maxime memorabili, quod retuli *in Med. consult. Tom.V. Dec. II. cas. III. pag.* 101. *seqq.* pueri, qui affectu spasmodico-convulsivo, gravibus & diris symptomatibus stipato, aliquandiu gravissime afflictus, hoc demum remedio diutius adhibito, non neglectis aliis congruis præsidiis, penitus ab eodem liberatus est, & jam sanus ac incolumis degit.

20. In doloribus articulorum, sive sint in manibus, sive pedibus, genuum ligamentis, dentibus, aut vertebris dorsalibus, quando primæ viæ prius a colluvie vitiosorum acido biliosorum humorum purgatæ fuerunt, tam ipso usu, quam veterum experientia summopere commendabile est lac asininum, vel serum lactis, de quo in superius allegatis dissertationibus testes produxi HIPPOCRATEM, CELSUM, PLINIUM, DIOSCORIDEM aliosque, & ex recentioribus *Sathsium* a LEWENHEIME in M. N. C. PECHLINUM, DOLÆUM & WALDSCMIDIUM. Longe vero certius, tutius & præstantius hoc remedium evadit, quando lacti admiscetur mineralis aqua, pro diversa circumstantiarum morbi & individui ratione, vel mitior & lenior, ut Selterana, vel paulo validioris naturæ, ut Pyrmontensis, Egrana, Schwalbacensis, ita quidem, ut non tantum præservationis causa, verno vel æstivo tempore, ejusmodi cura, ad duos minimum menses continuari, sed etiam ipso in paroxysmo ad aliquot mensuras quotidie utilissime institui possit. Dici enim vix potest, quanta in paroxysmis podagricorum, quibus plerumque febris lenta, quæ speciem catarrhalis mentitur, jungitur, humorum fit acrimonia, intestina sanguinis & febrilis humorum exæstuatione, ex destructa eorum debita crasi evoluta, quæ in sudoribus, sedibus, urina & fœtidis sub perspiratione exhalantibus effluviis ipsisque doloribus ac spasmis, sese abunde manifestat. Ad hanc itaque eluendam opus est copioso diluente & temperante potu, neque huc usque hunc in finem immerito commendata fuerunt decocta ex lignis & radicibus temperatioribus, china, sarsaparilla, scorzonera, liquiritia, ligno sassafras præparata, & largius quotidie, adjecta sufficienti quantitate salis tartari aut nitri purificati, hausta; modo omittantur ex hoc decocto, quæ descriptio habet, hermodactyli & lignum guajacum. Commodissime autem; quin cum melioribus ægrorum rebus huic substitui potest lac asininum vel caprillum, eodem quo diximus modo aquatum & usurpatum, id quod multoties saluberrimo cum effectu præstiti. Inprimis nuperrime nobili cuidam Varisco, doloribus podagricis & ischiadicis acrius afflicto, Egranum fontem cum lacte bubulo bibendum suasi, qui eodem per menses duos poto, ita se levatum sensit, ut novum alacris iniret conjugium. Et in Saxonia illustrissima femina Comes, diu excruciata fuerat doloribus artuum vagis, cum macie universi corporis, ex dyscrasia valde scorbutica, quam pariter lacte asinino Selteranis nupto, alvo prius laxante mannato subducta, interpositis simul balneis ex aqua dulci & lacte paratis, elapsa vere ad sanitatem reduxi, ut vires eum appetentia augerentur, somnus redderetur placidior, internus calor extingueretur, ipsaque caro renasceretur & corpus fieret habitius.

21. Neque etiam hoc loco prætereundus est morbus ante quinquaginta annos fere incognitus, nostro vero hoc tempore admodum familiaris & fere pandemius, qui purpuræ scorbuticæ nomine Medicis notus, varie homines miris symptomatibus excruciat, vires prosternendo, appetentiam & somnum auferendo, junctis interdum anxietatibus inter-

internis, cum extremorum frigore & insomniis terrificis. Difficillime hic affectus penitus exstirpatur, sed facile recurrit, nisi feminium, seu fermentum, quod mire sese multiplicando, ipsum chylum inficit & universam humorum massam simili labe imbuit, exterminetur. Præstitimus id fortunante DEO huc usque sæpius feliciter, per lac, aut asininum, aut bubulum, cum Selterano, vel Egrano fonte permixtum, dextre & cum debito regimine ad duos vel tres menses usurpatum, quo infestum hoc miasma atque fermentum obtusum, elotum, eodemque per urinæ & sudoris colatoria maxime proscripto, corpus a perniciali hoste liberatum est. Obversatur adhuc animo notabile exemplum feminæ nobilis, in vicina quadam celebri urbe degentis, quæ per triennium chronica hac purpura, cum colica convulsiva & alvi obstructione conflictata fuerat, ex usu vero hujus nostri remedii, usurpato postea Lauchstadiensi balneo, interpositis simul pulvere bezoardico, præcipitante & liquore anodyno minerali, repetita insequentibus tribus annis hac cura, integram recuperavit valetudinem, & jam immunis a refractario morbo vivit.

22. Denique, de singulari & eximio usu hujus a nobis commendati remedii, in intestinorum affectibus, diarrhœa & dysenteria quædam dicenda restant. Quam graviter & moleste, nec sine periculo, præsertim si epidemica sint, hæc mala homines affligant, & vires innumeris sedibus exhauriant, proh dolor! præsens jam tempus, quo intestinalis hæc lues grassatur, testatum facit. Pauca vero profecto reperiuntur auxilia, quibus tuto certam laudabilis effectus spem tribuere possimus. Si tamen ex numerosis adversus hunc morbum quæ dilaudantur remediis, ullum spei respondet, certe est lactis vaccini cum Selteranis tepidus potus, nisi maligna & venenata morbi qualitas ipsaque febris interdicat. Dum enim in his cum acerbis dolorum tormentis stipatis alvi fluxibus, succi biliosi acerrimi intestina obsident, quin sub iisdem ex universo corpore quod salsum & acre ad hunc canalem confluit, & sensibiles membranas gravius afficiendo, alvum ad creberrimas dejectiones sollicitat; laudatissima certe tam lactis, quam aquarum mineralium est virtus, dum illud acrimoniam involvit ac contemperat, intestina, deliniendo latera, ab arrosione munit & stricturas dolorificas mulcet, hæ autem copia humoris sui acredinem intus contectam diluunt & dilutam sine noxa simul evehunt.

23. Notarunt id jam Veteres nostrique majores, ideoque lactis & medicatarum aquarum usus in eorundem scriptis ad dysenterias & diarrhœas passim celebratur. De lacte unus in confirmationem sufficere potest HIPPOCRATIS locus, quo *lib. VII. Epidem.* testatur: se lac caprillum cum quinta aquæ parte remixtum utiliter potui in dysenterico fluxu dedisse. Et VALESIUS *comment. in lib. II. Epid. pag.* 193. *lactis*, inquit, *quatuor partes, cum aqua duabus mixta, immissis lapillis ignitis, aut ignito ferro, usque ad consumtionem tertiæ partis, sunt magni usus in dysenteria & omni fluxione, quam succorum mordacitas peperit.* Serum quoque lactis BAGLIVUS & SYDENHAM mirifice commendarunt, quod etiam hodiernum in Suevia communissimi & probatissimi ad dysenterias sanandas, tantum non inter omnes est usus. Non minus de mineralibus aquis luculenta prostant testimonia apud RIVERIUM. *Cent. II obs.* 49. testatur, in dejectione alvi dolorifica subrubra, colorem hepatis referente & interdum purulenta, usum aquarum thermalium ad triduum continuatum, fuisse saluberrimum. Et *obs.* 64. in diarrhœa inveterata thermas Balerucanas utilissimas fuisse notabili docet exemplo. Idem de salutari thermalium aquarum in dysenteria potu adstruunt præter MEERMANNUM *consult. XXV. lib. III.* M.N.C. Dec. II. A. X. *obser.* 29. nec non FALLOPIUS *de therm. cap. XI.* Inprimis autem FABR. ab AQUAPENDENTE inter omnia medicamenta quæ ore assumuntur aquas thermales frigidas, B. nempe virginis

Lucenses, Calderianas, præstantissimas esse perhibet, *medic.pract.lib.III.cap.51.* ac fidem facit, se frequenter vidisse: multos juvenes, pueros ac senes dysentericos, qui alia remedia frustra usurparant, re propemodum conclamata, unico hoc auxilio, quod mirandum, fuisse sanatos. Hinc etiam ratio patet, quare SPONIUS *in aphorism. n.v.pag.*388. confidenter admodum perhibeat: in dysenteria & diarrhæa aquam calcis vivæ, cum lacte aut sero lactis potam, mira præstare.

24. Nos itaque ex quo vergente hac æstate dysenterici aliique alvi fluxus hic & in vicinis urbibus ac vicis populariter grassari cœperunt, summo, quotiescunque occasio tulit, cum fructu, ægris Selteranum fontem cum dimidia lactis parte remixtum calide liberalius bibendum injunximus, eoque id effecimus, ut dolores cum tenesmo remitterent, tormina placarentur tandemque imminutis dejectionibus, alvus ad naturalem secessum rediret. Si vero copia mineralis hujus aquæ defuit, non minori cum utilitate infusum summitatum millefolii & florum chamomillæ cum semine carvi lacti admixtum, largius potui præbuimus; licet his non omnem penitus absolverimus curam, sed simul præter pulveres absorbentes ac temperantes, ea dederimus, quæ affecta acrius intestina solantur, dolores tantisper mitigant, acres subtiles sordes leniter ad corporis corticem amandant tandemque prostratum intestinorum robur fulciunt ac firmant, non omissis externis proficuis præsidiis, clysteribus ac emollientibus maxime fotibus.

25. Brevibus sic expositis omnibus morbis, quibus lactis cum acidulis potus accommodus est atque proficuus; superest, ut modum dextre præstantissimo hoc valetudinis auxilio utendi tradamus, quem proinde monitis nonnullis complecti utile visum est.

I. Commodissime itaque potatio instituitur per totum veris & æstatis decursum, nec non primum autumni mensem usque ad Octobrem; si res tamen & necessitas urgeat, etiam brumali tempore, in moderatiori tamen dosi & cum majori cautione, in hypocausto calefacto bibere poterunt ægri.

II. Antequam vero inchoetur potus, si plethora urget, ut in omni medicatione facilitanda, sic & in hac, sanguis exundans, qui liberiori progressui & excretionum successui obsistit, tempestiva missione imminuendus est; quod etiam cum bonis ægrorum rebus fieri potest, si materia purpuræ intus delitescit, cujus expulsio ob nimiam sanguinis molem & turgescentiam ad corporis habitum impeditur. Quinimmo, media quandoque in cura, summa cum euphoria venam incidi jussi.

III. Pariter expedit primas vias a cruditatibus & colluvie vitiosorum humorum deplere, quod tamen laxante clementi peragendum, quum experientia edocti simus, nihil magis felici successui curæ obesse, quam acriori purgante statim in principio tonum ventriculi & intestinorum dejicere. Apprime autem huic intentioni satisfaciet infusum mannatum, sumendo uncias duas vel tres mannæ & salis abstersivi drachmam unam; nee non passulæ minores, ad uncias quatuor cum rhabarbari drachma una & dimidia decoctæ, additis aliquot olei carminativi, vel de cedro, guttis, vel denique aqua Sedlicensis purgans, sufficienti dosi pota.

IV. Tempus potationi quam maxime quidem accommodum est matutinum, quo vacuo stomacho, sine offensa succedit operatio: interim tamen pro circumstantiarum ratione potest etiam vespertinis horis potus repeti, parciori tamen dosi, & digestione peracta.

V. Ipsa potatio ita instituatur, ut vel lac calidum acidulis confundatur, vel mixtis lacti acidulis, ambo vasi calida aqua repleto immittantur, quo tepefiant, & sic successive, intra quartam aut dimidiam horæ partem, assumantur.

VI. Qua vero proportione lac aquæ sit adjiciendum exacte definire non licet, sed medentis judicio merito relinquitur. Nonnunquam enim lacti tripla, nonnunquam dupla, nonnunquam etiam

æqua-

aequalis aquae pars affundenda, prout nempe intentio vel diluens tantum & magis excretoria, vel nutriens simul & mulcens explenda.

VII. Dosis lactis ita aquati, una vice capienda, adultis sint tres vel quatuor librae, aetate minoribus, minor: si autem & mane & vesperi bibendum, matutinus potus libras duas aut tres, vespertinus unā, aut unam cum dimidia attingat.

VIII. Quamdiu porro curae insistendum, ipse successus morbique decrementum monstrabit; in genere tamen tenendum: diutius paulo hujus remedii usum, & minimum ad duos menses, esse extrahendum, eo quod blande & leniter operationem exsequitur & longos morbos longo usu domat.

IX. Sub ipsa cura abstinendum ab omni cerevisia, quae raro in morbis utilis deprehenditur, sed vel decoctum usurpandum, vel ptisana potui danda, cum pauxillo vini Burgundici, aut veteris Rhenani. Nos plerumque bibentibus suademus, ut Selteranas cum quarta parte vini Rhenani, vel Mosellani optimi, permixtas, ad potum usurpent.

X. Ad roborandum ventriculum & cruditates praescindendas, in prandio, vel post illud, elixir stomachicum, essentia corticum aurantiorum, aut elixir amarum balsamicum, cum lixivio paratum, ex vino & aqua convenienti in dosi exhiberi poterit.

XI. Si eminens adest succorum impuritas & acrimonia, ut in scorbuticis, purpuratis aliisque, ad hanc eo promtius subigendam & contemperandam, utile est, vesperi circa horam somni, pulverem praecipitantem nitrosum cum aqua analeptica offerre.

XII. Fugiendae autem sub potu omnes animi perturbationes, vitandi difficilioris solutionis cibi, acidi quoque & qui ex vegetabilibus non coctis apparantur. Corpus horis pomeridianis equitatione, vectura, ambulatione, digestione peracta, moderate exercendum, nunquam vero aurae vespertinae & frigidiori exponendum.

XIII. Quando octo, decem, aut quatuordecim dies potationi indulsimus, alvus, inprimis si officii tantisper obliviscatur, per superius exposita laxantia subducenda: & perducta penitus ad finem curatione, itidem intestina a reliquiis sunt perpurganda, id quod commodissime pilulis polychrestis nostris balsamicis, vesperi & mane sumtis, perficitur.

XIV. Quod si autem ventriculus lactis usum plane ferre nequeat, & diu nimis potui vini vel cerevisiae spirituosae assuetus sit; praestat abstinere a lacte, & solam aquam mineralem bibere: notandum tamen, quod ii, qui a lactis usu abhorrent, semper facilius concoquere possint asininum, quam aliud.

XV. Consultum quoque & utile deprehendimus in his, quorum ventriculus lactis potum aegre admittit, per unam vel alteram hebdomadem aquae mineralis solius potum suadere, his vero exactis, demum lac admiscere, hanc potissimum ob causam, quo aquae ministerio, acidi, qui lac facile cogunt succi, prima ex regione eluantur, & exilia lacteorum oscula lento muco obsessa abstergantur & aperiantur, ut sic ad sanguinis massam promtius pertingere possit lac medicatum.

XVI. Tenerioribus denique & delicatioribus in lecto ut biberent injunximus; id quod etiam aliis utiliter poterit concedi; quandoquidem calefacto aequaliter toto corpore, ingestus humor facilius per primas vias, ventriculum & intestina transit, excretio quoque per cutis spiracula & urinam expeditius succedit.

26. Haec itaque sunt, quae de connubio aquarum mineralium cum lacte longe saluberrimo afferre animus fuit. Et quum de singulis ad specialem usum referendis praeceptiones tradere plane non sit integrum; ipsum exquisitum medentis judicium accedat necesse est, quo peculiaribus circumstantiis dicta a nobis accommodentur. Deus autem inexhaustus salutis fons, ut commendatum hoc a nobis sanitatis praesidium quamplurimis in certam cedat salutem, largiatur quam clementissime.

DECADIS II.

DISSERTATIO I.

DE SALIUM MEDIORUM EXCELLENTE IN MEDENDO VIRTUTE.

§. 1.

IN sole & sale omne illud, quod sapientes quærunt, reperiri, ab omni jam inde antiquitate inter philosophos celebrata paroemia est, ita prorsus, ut qui alchymisticæ arti apprime favent, hoc dictum sibi quam maxime applicent, atque ad summum sibi præfixum scopum transferant. Nos, relictis hisce inanibus & supra captum nostrum positis opinionibus, potius hoc vetustissimum sapientum edictum, simplicissime tantummodo intellectum, ad usum physico-medicum perquam commode traduci posse existimamus. Ecquis enim solis, qui jure meritoque rerum conditarum princeps ac rex, atque universi systematici mundi primum mobile appellari potest, immensam ac pene divinam in immutandis, generandis ac perficiendis rebus corporeis virtutem digne satis æstimare ac prædicare poterit? Hujus calor genuinum chymiæ naturalis instrumentum est, cujus beneficio res germinant & foecundantur, cujus ope quasi ex nihilo producuntur, & sapida insipida, fixa volatilia, inodora odora redduntur, atque etiam ex succis aqueis bituminosa & inflammabilia generantur. Praeterea, illud immensæ magnitudinis ac pene stupendæ & miraculosæ virtutis corpus solare præcipua causa atque origo est tantarum mutationum, quæ hoc in universo subinde contingunt. Prout enim calorem, lucem, motum & vigorem non modo elementis & alimentis, sed etiam vegetantium & animantium corpori bus foenerat: ita etiam foecunda & salubria, vel etiam insalubria tempora inde proveniunt. Nam, quod certis locis & climatibus propriæ sint ægritudines, quod singula anni tempora diversæque tempestatum constitutiones suos peculiares alant morbos, qui populariter grassentur, id maxima ex parte solis operationi acceptum referendum est. Is enim est summus tempestatum, caloris, frigoris, pluviarum ac nebularum moderator, hic intestino suo motu variaque mixtione diversas & subinde alienæ indolis salinas sulphureas progignit particulas, magnorum & undiquaque sævientium morborum frequentissimas procreatrices.

2. Enimvero, præter mirabiles solis in sublunaria effectus & operationes in universa rerum natura, quod tam penetrante agilitate, tamque insigni corpora immutandi varieque miscendi potentia instructum sit, præter salinum principium fere nihil invenies. Neque enim vel in natura vel in arte ulla occurrit operatio, quæ absque salium concursu perficiatur. Præcipuum illud, quo unum corpus in alterum agit, salini generis principium est, neque animantium vita, functionumque in iis integritas, & corporis humani conservatio sine salibus persistere aut præstari possunt. Deinde, quemadmodum salia diversi generis præcipuum sunt generationis morborum fundamentum: ita etiam, quæ a remediis expectanda venit salus, potissimum salibus debetur. Atque, ut mentem nostram paulo pressius & liquidius explicemus, profecto ex omnibus medicamentorum generibus, varia etiam arte conquisitis, nulla dantur usui medico, in morbis tam avertendis, quam tollendis, singulariter accommodata, quæ cum salibus comparari possint. Tametsi vero plura eaque diversissima salium, quæ usui medico apta atque idonea deprehendimus, cum non modo fixa & volatilia, acida & alcalina, vel ex hisce media, sed & acria corrosiva, oleosa, amara, dulcia & austera dentur, quæ omnia & singula aliis atque aliis modis saluti ægro-

tan-

rantium inservire possunt: attamen ex hisce omnibus nulla esse putamus, a quibus major virtus, salus & tutior medendi ratio, quam ab iis, quæ mediæ indolis sunt & neutra vocantur, peti & expectari possint, adeo, ut omnis fere, quæ a medicamentis desideratur, virtus, etiam cathartica, in iis resideat. Atque id maxime est, quod in præsenti tractatione, paulo altius perquirendum demonstrandumque suscepimus.

3. Quum nobis propositum sit, ingentem illam salium mediorum in tota remediorum silva præ aliis prærogativam atque eximiam in medendo efficaciam paulo penitius & accuratius demonstrare, visum nobis est, primo omnium, quid per salia media intellectum velimus, paulo clarius explanare. Salia igitur media, sive neutra, nobis vocantur ea, quæ ex sale alcali aut terra alcalina & acido sunt composita, ita ut nullum ex hisce habeat prædominium. Quid per acidum & alcali intelligatur, res jam valde obvia & tritissima est, & quemadmodum hæc ipsa admodum excessivo sapore & virtute sunt prædita, adeo, ut utrumque ad corrodentem naturam sæpe accedat: ita proportione convenienti invicem mixta per mutuam allisionem & conflictum ita attemperantur, ut tum ratione saporis, tum aliarum facultatum & virium medium, innoxium & naturæ amicum sal inde emergat. Deinde, salia perfecte media dicuntur ea, quæ nec ad acidi, nec alcalini liquoris cujuscunque miscelam amplius effervescunt, sed quæ perfecte saturata sunt. Quo nomine & virtute maxime eminent inter salia nativa sal commune & nitrum, item aphronitrum, & quæ ex quibusdam aquis medicatis & acidulis coctione eliciuntur; ex arte paratis, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, sal Glauberianum, tartarus vitriolatus: quæ singula nec a quovis affuso acido, nec alcalino liquore ebulliunt, nisi acidum valde forte & penetrans fuerit, quemadmodum oleum vitrioli, quod sali communi vel etiam nitro adjectum non modo ingentem ebullitionem, sed & copiosum ac subtilissimum ex sale communi album, ex nitro rubicundum vaporem suscitat; quale tamen a leviori acido, ut est spiritus salis, vitrioli, acetum, succus citri, vix unquam facile evenit.

4. Hisce jam suppositis, nec ex vegetabilium regno tartarum, neque ex mineralium prosapia alumen vel vitriolum, commodum inter media salia tueri posse locum, quisque facile intelliget; quandoquidem unum eorum quovis affuso alcalino liquore, sive mitioris, sive valentioris generis sit, protinus vehementer commovetur, inque bullulas attollitur, non levi indicio, acidum salem in iis prædominari, neque hoc ipsum intime cum alcali metallico vel terreo esse unitum. Nam ea indoles ac proprietas salium mediorum esse debet, ut arctissime unita neque ab acido, neque alcali affuso facile præcipitentur, quare nec sal lunæ, nec saturni dulce in numerum stricte & proprie sic dictorum salium mediorum jure referre licet. Ubi tamen non possumus non monere, quandam etiam differentiam inter ipsa salia media non inconvenienter ponendam esse, quum alia arctiorem & alcalini & acidi principii, alii paulo laxiorem horum nexum & unionem habeant.

5. Inter ea, quæ arctiorem copulam ineunt, sunt inprimis, quæ valde difficili negotio destrui possunt, ut sunt omnia salia, quæ cum alcalino principio & acido vitrioli parata sunt, ut sunt salia fontium mineralium media, arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, & sal ex calce viva & acido vitrioli vel salis paratum, & ipsum quoque sal commune & nitrum. Ad ea vero, quæ sunt laxioris & minus cohærentis contextus, salia ex acido leniori & terra alcalina composita pertinent, quo in numero sunt sal coralliorum, lapidum cancrorum, tartarus tartarisatus, terra foliata tartari, ex quibus per fortius acidum quam facile corpus solutum rursus dejici potest.

6. Quum vero nostri consilii ratio eo maxime tendat, ut, quod salia, quæ sunt

temperatæ & mediæ naturæ, sint omnium saluberrima & tum ad medendum, tum ad præservandum tutissima & valde efficacia remedia, paulo clarius demonstrare velimus, opus est, ut argumentis, quæ id evidentissime evincant, sententiam nostram corroboremus. Primum vero est, quod in omnium animantium succis secundum naturam, sive quam in statu integro constituta sunt, nec acidum, nec alcali purum, sive fixum, sive volatile, sed tantum mediæ naturæ salia reperiantur. Ita neque in sanguine nec lympha unquam offendere licet acidum, qua tale, quod tamen paradoxon superiori tempore a nonnullis parum chymicæ artis gnaris fuit assertum. Neque etiam in statu morboso seu præternaturali acidum purum deprehendere licet, nullo artificio eruendum; ut adeo pateat, quam sterilis non modo, sed & in praxi noxia fuerit hypothesis eorum, qui acidum omnium fere morborum causam valde audacter statuebant, & ob id omnia acida e foro medico releganda, omnesque remediorum vires eo referendas esse, ut vel acidum vel viscidum destruant, acriter ante aliquot lustra contendebant, quibus etiam jam Dissertationem *de acidi & viscidi insufficientia* mascule opposui, atque tunc sectam, per universam fere Bataviam regnantem, solide prostravi.

7. Equidem, non negare fas est, partim ex alimentis & assumtis, præsertim si diutius in primis viis morentur, acidos sæpe & crudos succos ibi nidulari, qui naturæ alieni variis de causis magnas molestias procreant, & symptomatum etiam causam atque incrementum non raro suppeditant; ideoque ea remedia, quæ acidum infringunt ac temperant, præsentissimam opem ferre. Minime tamen inde sequitur, acidos hos succos integros, immutatos & salva sua textura in sanguine vel aliis humoribus, qui per vasa in orbem feruntur, contineri, vel mixtionem ingredi animalem; sed potius peregrina & morbosa prima in regione habenda sunt, præsertim si ibi per digestionem & mixtionem aliorum liquorum non contemperata fuerint. Nam, licet acidum temperatius bene ferre possit ventriculus, cum blando stimulo & appetentiam excitat, & dissolutionem quoque alimentorum promovet; præter ventriculum tamen purum acidum corpori animantium valde est hostile, partibusque ejus fluidis & solidis quam maxime adversatur. Illis enim vitæ & motui progressivo penitus inimicam spissitudinem infestumque coagulum inducit, partes autem solidas, præsertim fibrosas & nerveas, stimulando, arrodendo vel etiam constringendo mirifice lædit.

8. Quamobrem a benignissima natura bene provisum est, ut illis in ventriculo solutis atque ex eo expulsis protinus succus affundatur, qui blanda sulphurea & ad alcalinam indolem accedente natura peregrinum acidum in eis contentum attemperet, & venis totique naturæ amicum reddat. Cui etiam scopo lymphatici ex pancreate & aliis glandulis affluentes succi multum velificantur. Neque sal alcali purum, sive fixum sive volatile, in animantium succis, præsertim in statu naturali, occurrit. Bilis utilissimus humor, quem naturalem seu a natura constitutam omnium animantium medicinam præstantissimam æstimamus, ad indolem quidem alcalinam tam prope accedit, ut effectum acidum infringendi habeat communem; sed tamen purum alcali haberi non poterit, quod nullo cum acido effervescat, nisi intensissimum sit, ubi etiam ista ebullitio non principio alcalino, sed potius sulphureo oleoso adscribi debet, quoniam olea tam expressa, quam destillata, cum spiritu fortiori, ut oleum vitrioli vel spiritus noster fumans est, intensam eamque calidam effervescentiam concitare observamus.

9. Neque alcali fixum vel volatile sine ignis & combustionis adminiculo ullo modo in sanguine, lacte, chylo, lympha, imo nec in excrementis, sudore, urina, secundum statum naturalem comparatis, ostendere licet. At vero, si ex succis alcali volatile exspirat, vel in

in excrementis etiam, sive in bile sive in urina, manifestior alcalina qualitas observatur, tunc certe id indicium corruptionis est, vel putredinis præsentiam manifestat. Sed potius in statu sano salia excrementitia mediæ esse naturæ, ex acido nempe & alcali fixo vel volatili composita, ex sapore salso urinæ animadvertimus. Sal vero illud medium maxime inclinat ad naturam ammoniacalem propter compositionem salis volatilis alcalini urinosi cum acido. Nam si urinæ inspissatæ calx viva vel sal quoddam alcali immisceatur, mox prodit odor salis volatilis. Atque etiam, quod in urina continetur sal, tartareæ est naturæ, ex acido & terrestri oleoso principio compositum, quod apparet partim ex inspissatione, partim etiam ex tartaro illo, qui in hypochondriacis & scorbuticis parietibus vasis urinarii adhærescit, vel ad fundum fertur.

10. Salubrem vero & naturæ humanæ convenientem salium mediorum indolem ac virtutem vel inde maxime apparere arbitror, quod hæc ipsa ne ullam quidem animantium succis, cujuscunque etiam generis sint, mutationem vel turbationem inferant, quemadmodum id promte fieri conspicimus ab aliis salibus acidis vel alcalinis, sive fixa sive volatilia fuerint. Sanguini enim e vena emisso si quando acidus liquor, ut spiritus salis vel vitrioli, aut solutio salis, quod excessive acidum, ut aluminis vel vitrioli, aut solutio salis, quod excessive acidum, ut aluminis vel vitrioli infunditur, mox color & consistentia perit, dum color purpureus in lividum & luridum protinus permutatur, & sanguis fluidus tenuis coagulatur, quod etiam fieri consuevit, si hæc ipsa cum lympha, sero, chylo, lacte, vel ovorum albumine confunduntur. Neque ignota sunt illa experimenta, quæ olim, ad demonstrandam sanguinis transfusionem, varia liquida in venas animantium siphone injiciendo, adornata fuerunt, ubi a liquoribus acidis injectis non ita multo post mortem sequutam esse observatum fuit, sanguine in vasis majoribus coagulato reperto. Quando vero sanguini recenter e venis educto alcalinus liquor, v. g. oleum tartari per deliquium, vel spiritus salis ammoniaci bene saturatus admiscetur, non minorem etiam mutationem animadvertimus, dum color purpureus intenditur, & valde coccineus fit, ac major fluiditas sanguini conciliatur.

11. Simili modo, hæc ipsa alcalina addita lacti, sero, albumini ovi, ea reddunt fluidiora. Quamvis vero coloris intensio & tenuitas, quam alcalini liquores sanguini conciliant, vitali ejus progressivo inque circulum per tot vasculorum myriades abeunti motui non adeo adversa videatur; tamen purum alcali paulo largiori dosi vitalem sanguinis & humorum crasin atque temperiem mixtionemque invertere, vel ex eo liquido constat, quod ab injectione alcalini liquoris in venas animantium lethales convulsiones fuerint sequutæ, quod minime evenit a salibus, quæ mediæ sunt naturæ. Horum enim indoles ita est comparata, ut ne minimam quidem alterationem in sanguinis & fluorum vitalium texturam & mixtionem inferant. Nam sive solutio salis communis & salis ammoniaci, sive arcani duplicati, terræ foliatæ tartari, aut nitri antimoniati, fluido sanguini vel lacti admixta fuerit, ne ullam quidem mutationem inde in hisce sequi deprehendimus. Nitrum, quod etiam sal mediæ naturæ est, mixturæ sanguinis ejusque motibus vitalibus plane non esse adversum, testatur inter alia experimentum MALPIGHII *libr. de Polypo cordis*, dum ab infuso cani robusto per venam jugularem nitro ad drachmas sex, nulla observata fuit mutatio, præter urinæ copiam majorem inde provenientem.

12. Ex omnibus vero mediis salibus vix ullum revera est, quod natura corporis humani melius & sine ulla offensa ferre possit, & quod majorem præstet utilitatem, quam sal sic dictum commune, sive ex mari, sive ex fontibus, sive e terra fuerit eductum. Hoc certe nec homo, nec pleraque animantia inter

ter alimenta carere possunt, eo quod non modo ad saporem ciborum faciat, sed & quod ad meliorem alimentorum digestionem sive intimam resolutionem plurimum conferat. Nec vero sal commune in mixtionem humorum vitalium admittitur, sed omne rursus foras per emunctoria propelli debet, quum in corpore relictum subtilium fibrarum texturæ valde adversum sit, & vellicatione & arrosione earum multas procreet molestias. Nihilominus inter alimenta in corpus admissum maximas, præter jam dictas, præstat utilitates. Fibras enim motrices & canales excretorios, ex iis compositos, blande stimulando efficit, ut non modo sanguinis & humorum selerior fiat progressio, cujus beneficio optime partes crassiores atteruntur, triturantur & cum fluidis melius permiscentur, sed & ut saluberrimæ secretiones & vitæ perquam necessariæ rerum alienarum excretiones, quarum ope ipsum simul e corpore expellitur, felicius succedant.

13. Salibus mediis iisque valde salubribus & naturæ humanæ amicis jure etiam annumerari posse saccharum censemus, quod convenienter usurpatum nō ita sanitatem offendit, ut vulgo accusatur, licet non in omnibus morbis vel omni tempore singulis hominibus conveniat. Id ipsum tamen in paulo excessiva quantitate a quibusdam quotidie sumtum eos plane non offendere, ut potius salvi & incolumes degant, multiplici experientia edocti sumus. Siquidem saccharum æque est sal dulce & blandum, mixturæ humorum plane non adversum, & quod acidos biliosos humores temperat, & lubricando primas vias blandeque fibras intestinales stimulando alvum liquidiorem & mobiliorem reddit. Præterea, aliud adhuc beneficium a saccharo cum cibis sumto peti potest. Nimirum, omne oleum & pingue corpus unionem & copulam cum aqua prorsus respuere perquam notum est. Hæc autem adjecto saccharo optime perficitur, sequente id luculenter docente experimento: oleum cinnamomi plane non miscetur cum aqua, sed fundum petit; si vero aliquot ejus guttulæ prius misceantur cum saccharo, idque postea aquæ immittatur, statim, facta prius agitatione, intimam olei cum aqua conjunctionem percipimus, ita ut hac ratione extemporanea cinnamomi aqua præparari possit. Quum itaque homo multa sæpe pinguedine vescatur, quæ ægerrimæ dissolutionis & mixtionis cum aqua in lacteum succum difficulter transit, quin beneficio sacchari & dulcium id fieri possit, nihil dubii superest, quum videamus, & anseres & capones saccharo, eorum eduliis admixto, pinguefaciendi modum dari non meliorem. Huc etiam illud experimentum pertinere existimo, ubi addito cremori lactis saccharo impeditur, quo minus butyracea pars ab eo faciat secessionem.

14. Quemadmodum vero inter alimenta ad integram servandam valetudinem salia mediæ naturæ principem locum tenent: ita profecto in medicamentorum classe virtute sua incomparabili in curandis morbis omnia reliqua remediorum genera longissime exsuperant. Et cum instituti nostri ratio hæc sit præcipua, ut hoc assertum paulo clarius & explicatius demonstremus, placet primo omnium salia, quæ mediam præ se ferunt naturam, paulo exquisitius inter se distinguere, in duplicem classem ea dispescendo, quoniam alia naturæ, alia artis producta esse comperimus. Inter ea igitur, quæ natura sponte profert, præter sal commune, referimus maxime salia sic dicta essentialia, quæ ex plantarum plurimarum succis debita encheiresi eliciuntur, quorum præcipua ad tartariformem, quæ ex acido & alcalina terra, intermixtis partibus sulphureis, composita est, naturam & mixtionem accedunt. Ab hoc naturali plantarum blando & medio sale qui earum eximias illas dotes & virtutes, quas in medendo possident, derivat, is certe a vero mihi non declinare videtur. Ea enim vegetabilia, quæ convenienti præparatione copiosum ejusmodi sal elargiuntur, aliis virtute præcellere experientia docemur.

15. Ho-

15. Horum vero classem ducunt ex herbarum species, quæ vulneribus sanandis & sanguini depurando dicatæ sunt, in quarum numero eminent veronica, scordium, carduus benedictus, urtica mortua, millefolium, tussilago, plantago, hedera terrestris, borrago, buglossa, centaurium minus, fumaria, pyrola, bellis, flores chamomillæ, absinthium, anagallis, branca ursina, nasturtium aquaticum, chamædrys, alchimilla, consolida media, scolopendrium, flores chamomillæ vulgaris, scabiosa, quarum succi, decocta, infusa in gravissimis morbis chronicis, qui ex obstructione & infarctu viscerum aut eorum corruptione atque emunctoriorum & tubulorum excretoriorum oppilatione pronascuntur, eximiam certe & pene mirabilem virtutem exerunt, quæ vero unice sali illi essentiali, partim tartariformi, partim nitroso, accepta ferenda est. Hinc fit, ut ob copiam hujus salis eorum extracta non facile sicca sine deliquio asservari in aere possint, quemadmodum id quoque in sale essentiali, sive terra foliata tartari, item in eo, quod ex vini Rhenani acido & oleo tartari mixtis post debitam inspissationem fit, animadvertimus. Atque etiam ob copiosum sal, quo foetæ sunt dictæ plantæ, tartariforme per combustionem insignem salis alcalini fixi quantitatem elargiuntur. Nam sicut tartarus vini vel etiam nitrum combustione in sal alcali fixum demigrat; ita salis alcalini ortum, quod cōburēdo ex plantis elicimus, a sale hoc medio tartareo ducendum esse judicamus.

16. Inter salia neutra eaque saluberrima, quæ sine commixtione acidi & alcali sponte in ipsa natura proveniunt, jure etiam referri nitrum debet, quod terræ sulphureæ, pingues, alcalinæ, animantium stercora & excrementa, item vegetabilia & animalia in putrefactione posita, neque minus cineres, calx viva, & terræ putridæ, soli & pluviis diu expositæ, ex acido universali aeris, quasi imbibendo & attrahendo, progignunt, cujus virtute in medendo pene divina non facile peritus medicus carere poterit. Est enim hoc sal naturæ animantium ita amicum, ut nullas, nisi nimium usurpetur, non modo creet molestias, sed & ad graves avertendas ægritudines, quæ ab exsuperante bile sanguinisque & humorum vehementiori ebullitione eorumque nimio æstu proveniunt, nihil datur præsentius; ita ut VERULAMIUS *in Historia vitæ & mortis* huic sali virtutem vitam prorogandi, si sæpius ad scrupulum pro dosi detur, non dubitaverit assignare: sique ullum remedium medicinæ universalis titulum meretur, & aquæ communi & nitro eum tribui posse non sine ratione judico. Nam si alvus solvenda, si urina movenda, si transpiratio in nimio æstu, dolore & spasmo liberior efficienda est, certe id optime per nitrum fieri posse experientia confirmat. Porro, si causticam & virulentam humorum biliosorum acrimoniam, quæ choleræ, diarrhoeæ, dysenteriæ, immodicæ vomitionis & nauseæ, ac febrium biliosarum, ardentium etiam, & gravissimæ ventriculi & intestinorum inflammationis procreatrix est, temperare ac demulcere velimus, nihil certe in tota rerum natura nitro præsentius & efficacius deprehendimus. Si inflammatio partes internas infestat, adeo, ut incendio quasi ex torreantur, eoque substantificum humidum cum viribus absumatur, atque inexhausta sitis fiat assiduaque vigilia, nitrum inter medicinas admissum præcipuum certe curationis punctum fert. Nam inter vera & tuta refrigerantia, & inflammatorio æstui dicata, in natura nitro haud simile reperimus. Si humorum crassities, quæ obstructionibus vasorum & concretionibus polyposis mire velificatur, dissolvenda est, in nitro certe ejusmodi vis residet exoptatissima. Nequaquam enim nitro vis coagulandi humores inest, quod nonnulli alioquin etiam periti contra manifestam oculorum fidem contendunt; quum ad oculum pateat, solutionem nitri depurati cum aqua factam, sanguini coagulato & obscure nigricanti immissam, eum & liquidiorem & coloratiorem reddere; dum

dum obscuro-nigrum in pulchre miniatum & coccineum colorem convertit. Et quia serum & lympham liquandi virtute gaudet peculiari, exsiccatas partes humectat, duras & constrictas emollit, ac tenaces humores fundendo obstructa reserat.

17. Præterea, ea quoque est nitri efficacia, ut concretiones salinas tartareas in renibus, vesica, & aliis locis impediat. Et quamvis ipsius experientiæ suffragium hanc veritatem satis luculenter confirmet; placet nobis tamen, ut res fiat apertior, quasdam autoritates in medium hoc loco adducere. Ita PENOTUS *de Medicamentis chymicis, pag. 57.* calculosis & qui dysuriam passi sunt, sive sint adulti, sive infantes, sive robustiores, sive languidiores, mirifice ejus utilitatem commendat, adeo, ut singulis quatuordecim diebus si sumatur, nunquam arenam in renibus nasci posse polliceatur. TIMÆUS *in consil.consult.* 3. audivit Batavii a Prævotio nephriticum quendam diuturno nitri præparati usu a calculo perfecte fuisse curatum. Et GRULINGIUS *in observat.de Calculo p.*120. scribit: *satis notum est omnibus, sal prunellæ egregium esse auxilium pro præservatione & curatione nephritidis.*

18. Quam gravia eaque spastica & flatulenta sanguinis in vasis ventriculi & intestinorum stagnatio concitet pathemata, quæ miras in universo corpore creant molestias, id illi potissimum, qui sic dicto malo hypochondriorum vel hysterico laborant, satis luculenter planum ac testatum faciunt. Ego vero, ingenue fateor, in tanta remediorum silva nullum nitro par reperio, quod tam potenter spasmos solvat, flatus discutiat, dolorumque sævitiam mitiget. Hinc ejus usus in colica spasmodica seu convulsiva non satis digne prædicari potest. Si ab atroci dolore & spasmo transpiratio, vel sudor, vel urinæ fluxus præcluditur, si alvus dura & stricta manet, sanguinisque salutares illæ & consuetæ per hæmorrhoides, per uterum, etiam in puerperis, excretiones deficiunt, nitrum decenter exhibitum spasmos & dolores sedat, & hac ratione liberiori facto per tubulos itinere, saluberrimos hos fluxus restituit. Quum vero ex iisdem vasorum & viscerum spasticis stricturis validioribus, liberiori sanguinis cursu impedito, tanto major humorum motus & impetus ad alias easque remotas partes subinde contingat, hinc vasa a nimia congestione distenta reserantur, & immodicæ sanguinis fiunt profusiones, unde hæmoptysis, nimius narium, mensium vel hæmorrhoidum fluxus, aut mictio cruenta, suam ducunt originem.

19. Si tale quid incidit, summum æque in nitrosis medicamentis est auxilium, quæ spasmos removendo, non adstringendo, dum liberiorem cursum sanguini restituunt, profluvia illa immoderata & enormia sistunt. Ego certe ex omnibus superioris seculi medicis non invenio ullum, qui frequentiori in usu nitrum habuerit ipso RIVERIO, qui illud cum singulari fructu ad compescendas hæmorrhagias adhibuit, quemadmodum ejus monumenta practica cum observationibus testantur. Ita in lochiis immodice fluentibus, *cent. 1. obser. 96.* item in exsuperante mensium fluxu, *cent. 1. obser. 94.* in hæmoptysi, *cent. 1. obser. 83.* in hæmorrhagiis cum febre maligna, *cent. 2. obser. 18.* nitri usum mirifice extollit. Post RIVERIUM MYNSICHTUS nitri usum medicum maximi semper fecit, testantibus id in ejus Armamentario chymico variis & eximiis compositionibus, in quibus nitrum basin constituit.

20. Dicendum etiam aliquid est de aphronitro, quod veteribus & maxime PLINIO non fuit incognitum. Hoc in speluncis saxeis ex alto destillat, concrescit, & partus identidem est salis universalis, quod aer secum vehit, acidi & gypseo-calcareæ terræ. Sal est paululum acris & amaricantis saporis, sed fixum, ac vim ignis sustinet, utpote quum nec fluat in eo, nec flammam concipiat, nec avolet. Hujus salis largiorem copiam non modo spelunca, quæ a diabolo nomen habet, circa Jenæ oppidum,

dum, suppeditat, sed in locis etiam subterraneis, cuniculis præsertim e saxo confectis, in magna sæpe abundantia colligitur. Hoc sal incidentem, diureticam & majori dosi catharticam virtutem possidere, sali Epsomensi similem, experimentis practicis compertum habemus.

21. Sequitur jam ex nativis sal commune, cujus usus sicut inter alimenta saluberrimus, ita etiam ex medicamentorum classe non penitus rejiciendus est. Quanta sit ejus virtus in tardiori movenda alvo & fecibus exonerandis, si clysteribus adjiciatur, ubi ejus una drachma plus valet, quam uncia alicujus laxantis, res vulgo etiam nota est. Interne quoque paulo liberalius assumtum inter cibos alvum expedit; quo nomine maxime haleces comesti laudem merentur. Verum hoc ipsum sal commune quorundam fontium mineralium medicatorum, cathartica virtute celebrium, non raro præcipuum ingrediens esse, nos satis cognitum atque exploratum habemus. Ante quadraginta & aliquot annos Hornhusæ in Principatu Halberstadiensi fontes soterii e terræ sinu prodibant, ad quos incredibilis ægrotantium erat confluxus. Hi fontes, quibus ego tanquam physicus ordinarius præeram, examine instituto, nihil aliud continebant, quam sal commune & aliud salsum instar arcani duplicati, quorum illud in crystallisatione figuram cubicam, hoc sexangularem retinebat: salis vero communis pondus longe alterum superabat. Hi fontes ad tres vel quatuor libras epoti clementer alvum solvendo multas efficiebant sedes; insuper prostratam excitabant appetentiam, & crassos viscidosque humores incidendo ventriculi digestioni egregie inserviebant, corpus alacre & agile reddendo. Habebant præterea peculiarem virtutem anthelminthicam, dum omnis generis lumbricos, inque primis ascarides, magna in copia cum fecibus ejiciebant. Externe discutiebant tumores & scabiem & antiqua ulcera sanabant. Atque etiam ante triginta & aliquot annos in pago Resburg, non procul a civitate Stasfurth, fontes oriebantur, qui poti fortiter sedes movebant, & eandem fere virtutem cum Hornhusanis possidebant. Facto examine, nihil aliud arte potui elicere, quam purum sal commune, qualis Stasfurthi ingens copia excoquitur. Nam ex veteribus monumentis constabat, ante aliquot secula ibi salinas & salis cocturam floruisse.

22. Sed missis hisce fontibus, qui non adeo diu durarunt, ad eos, qui per multa secula ob saluberrimum usum celebres fuerunt, & a sale potissimum communi suam efficaciam mutuantur, nos convertimus. Hujus generis sunt antiquissimi illi fontes, quorum jamdum *Tacitus* mentionem fecit, Wisbadenses, quorum usus antea omni tempore externus jam ab aliquot annis fieri cœpit internus, quem non satis laudare possunt ii, qui viscerum infarctu, depravata digestione, & malo flatulento alvoque tardiori laborant; ad uteri quoque vitia, quæ subinde abortum & puerperium excipere solent, corrigenda non sine eximio fructu usurpantur. Cum cura eorum chymicum institui examen, nihilque aliud reperire potui, quam præter aquas pondere valde leves ac subtiles verum sal commune, cum quodam sale alcalino mixtum, quod non modo sapore & crystallis cubicis se manifestabat, sed & ab oleo vitrioli acido admixto copiosissimum fumum valde penetrantis odoris, qualis e sale ammoniaco ordinario exire solet, emittebat.

23. Ad salia medii generis nativa eaque saluberrima pertinent etiam ea, quæ ordinario in omnibus thermis & acidulis Germaniæ continentur, & a quibus etiam celebratissimi hi fontes virtutem potissimam nanciscuntur. Hoc loco communem veterum errorem præterire non possumus, qui de medicatis fontibus quædam prodiderunt. Hi plane aliena & nunquam ibi obvia ex variis terris mineralibus & metallis ingredientia, a quibus eorum virtus deducenda sit, proponunt, ne ulla quidem eorum, quæ re vera secum habent, elemento-

rum

rum facta mentione. Veruntamen, illud adhuc magis mirum est, quod communis nostro etiamnum tempore medicorum sententia fuerit, imo adhuc apud plurimos, vigeat, acidulas vitriolico sale esse turgidas, atque eminens acidum custodire, quum tamen plane ipsis contrarium sal insit, nempe alcali, quod vel ex eo patet, dum cum omni acido effervescunt, & medium sal suppeditant; imo plures post evaporationem sal purissimum relinquunt, & quod maximum est, lac affusum fluidius reddunt: tantum abest, ut ullum coagulum ipsi inferant. Et utut plerique fontes minerales inter thermas & acidulas saporis quodammodo vitrioli sint, minime tamen eorum virtus & in medendo efficacia a vitriolico sale dependet; nam paulisper saltem calefacti protinus amittunt hunc saporem & virtutem tingendi cum gallis colore obscure purpureo, manifesto indicio, & pauxillum & volatile illud esse martiale, vel vitriolicum, quod in se habent reconditum.

24. Multo magis argumentari licet, præcipua, quibus & thermæ & acidulæ præstantissimos in medendo edunt effectus, elementa & ingredientia præter spirituosum illud aereoæthereum penetrans subtile principium, quod bullularum salientium causa est, salia esse, sive alcalina fixa sive media, ad naturam Salis Glauberiani vel tartari vitriolati proxime accedentia, quibus eximia horum vis, qua humores crassos incidunt, resolvunt, obstructiones reserant, acidum primarum viarum invertunt, & omnis generis excretiones, maxime per alvum & urinam promovent, tribuenda est, quemadmodum id *in Dissert. de Thermis Carolinis*, *de Acidularum & thermarum ratione ingredientium convenientia*, *de thermarum & acidularum usu & abusu*, copiose luculentissimeque & medicæ artis peritis & aliis sagacioribus naturæ scrutatoribus ante oculos posui. Ecquis igitur non clare intelligit, quam tuta & plane innoxia atque ab omni vehementi & drastica vi aliena medicatis his fontibus insint ingredientia, a quibus revera nihil prorsus periculi vel damni unquam metuendum est, ut adeo pateat, harum rerum ignaros medicos valde decipi aliosque decipere, qui ob vanum noxæ metum & vehementem operandi modum ægrotantibus, qui forte adhuc servari possent, harum saluberrimarum aquarum usum speciosis rationibus dissuadent. Videmus potius ex hisce, quanta vis & energia in persanandis chronicis non raro valde contumacibus affectibus insit salibus, tam mediis, quam alcalinis, si sufficienti aqua diluta & soluta convenienti regimine & tempore assumantur.

25. Illud vero circa salia aquarum mineralium nativa quam maxime dignum observatione videtur, quod, qui præter salem alcalinum salia mediæ naturæ eaque paulo in majori quantitate continent fontes, præ aliis, qui his destituuntur, & copioso tantum sale alcalino fœti sunt, longe majorem catharticam virtutem exerant. Et hæc est causa, quare ex thermis totius fere Europæ nullæ inveniantur, quæ magis alvum sollicitent, ac ipsæ Carolinæ, quum Emsenses, quæ purum sal alcali habent, id parum efficiant. Nam præter alcalinum & salinum terreum principium etiam sal neutrum habent, ex sale alcalino & acido sulphuris compositum. Siquidem ex sale illo thermarum Carolinarum, quod post evaporationem relinquitur, adjecto pulvere carbonum, per fusionem in igne sulphuris hepar, ex quo tinctura sulphuris cum spiritu vini extrahi, & ex cujus decocto cum aqua lac sulphuris præcipitari potest, obtinetur; quæ sulphuris vulgaris regeneratio ex sale hoc thermali præsentiam salis medii, & quidem ex acido vitrioli vel sulphuris oriundi, liquido demonstrat; utpote quum sine eo sulphur vulgare & inflammabile de novo componi & regenerari prorsus non possit. Accedit, quod etiam hoc sal, quod ex Carolinis coquitur, utut eminentioris sit saporis alcalini, in aere, more salium alcalinorum, plane non deliquescat, quod ab acido minerali juncto fiat necesse est.

16. Ex

26. Ex acidulis universæ Germaniæ vix ullæ copiosiores dejectiones ipsis Egranis efficiunt; siquidem ad libras quinque vel sex potæ sex vel octo interdum sedes sine ulla molestia movent; quum Pyrmontanæ tantum ter vel quater ventrem solvant. Selterranæ vero, Antonianæ, Dunsteiner-Brunnen, Wildungenses, & in Vogtlandia Elsterianæ, Elsterfaverling, in Bohemiæ Buchenses, Buchsaverling, in alvo movenda admodum segnes sunt, urinæ fluxum magis promoventes. Cujus diversi effectus ratio unice a præsentia salium neutrius generis in hisce fontibus petenda est. Nam ex Egranis debita coctione & inspissatione copia salis medii elicitur, quod ad unciam semis cum sufficienti aqueo vehiculo exhibitum alvinas dejectiones satis valide ciet, atque Egræ non adeo caro pretio in ingenti copia venditur. Fontes Schwalbacenses, præter subtiliorem aquam, principium, quo nobilitati sunt, aereum subtile & sal alcalinum, nec non sal medii generis alunt, hinc dejiciendi etiam gaudent facultate satis opportuna, qua aquæ Antonianæ, Selteranæ & reliquæ destitutæ sunt, quia coctione & inspissatione instituta non nisi purum sal alcali obtineri potest. Ego jam olim utilissime patefeci modum, quo ex tempore hi fontes alcalini minus purgantes virtutes cathartica satis eximia imbui possunt, ut Egranis & ratione saporis & ratione virium respondeant, quum tantummodo spiritus vitrioli in debita dosi ipsis adjiciatur; qui congrediendo cum eorum sale alcali salem medium, tartaro vitriolato similem, efformat.

27. Nec vero tantum in Germania, sed aliis etiam Europæ regionibus, in Gallia, Anglia, fontes medicati frigidi, cathartica virtute conspicui, ex quibus etiam coctione sal elicitur ejusdem facultatis, reperiuntur. Inter quos in Anglia eminent & celebres sunt Ebshamenses, qui ob sal salsum amaricans, quod fovent in sinu suo, alvinas sordes egregie expurgant. Permotus hinc est celeberrimi nominis Anglus, *Nehemias* GREW, ut arte & igne per coctionem salem inde neutrum saporis amaricantis purgantem eliceret, qui etiam peculiarem de hujus salis natura & viribus libellum conscripsit. Hoc ipsum verum & non adulteratum, quod ubivis jam ferme vili pretio venditur, non ita pridem ex Anglia obtinui, ac relatum fuit, libram medicam aquæ unam vix drachmam ejus dimidiam suppeditare; feci propterea cum eo experimentum, miscendo & fundendo cum pulvere carbonum, & massam inde sulphuream nactus sum, purpuream, hepati sulphuris exquisite similem.

28. De hoc genuino sale, quas virtutes clarissimus Grew prædicet, commodum nobis videtur, hic breviter enarrare. De eo enim hunc in modum scribit: Hoc sal nunquam sua virtute cathartica destituitur; in morbis permultis gravioribus efficacissimum remedium præbere dicitur, nec unquam aliquid mali, si apposite præscribatur, procreat. Purgantium fere omnium lenissimum existit, humores non exagitat, & nunquam ægritudines, deliquia & tormina excitat. Laudatur hujus salis usus in morbis ventriculi, cardialgia, immodicis vomitionibus, & calida affectione hypochondriaca. Commendatur etiam in intestinorum & imi ventris morbis, in colico & nephritico dolore, vermibus, urinæ ardore & suppressione, ictero, in passione hysterica. Præterea, capitis affectibus egregie opitulatur, atque in cephalalgiis, vertigine, deliriis, oculorum inflammationibus cum summo fructu porrigitur. Propinatur in aqua fontana stillatitia, aliave purissima, decocto hordei, avenæ aut lactis sero: aqua etiam parum coqui & mace condiri potest, cujus libræ duæ vel tres salis cathartici semiunciam vel integram unciam pro dosi recipiunt.

29. Verum enim vero, detexi ante aliquot annos quum in Tœplicensibus thermis eas investigandi causa versarer, ex fonte quodam Zetlicensi, qui duobus milliaribus Toplizio distat,

fa-

facto accuratiori examine, sal amaricantis saporis & cathartica virtutis, per omnia Epsomensi simile, ea tantum intercedente differentia, quod libra una medica beneficio evaporationis drachmam unam & dimidiam hujus salis dederit. Aqua, ex qua educitur, est summe amaricantis saporis, ut eum vix lingua tolerare possit, & longe amaricantior ipso sale. Hoc ad drachmas sex sumtum liberalissime purgat, & aqua ad quatuor libras medicas sumta identidem alvum large subducit. Et quum nuper ex Carolinis, procurante illustri sacræ Cæsareæ Majestatis Archiatro, medico consummatissimo, Domino GARELLI, satis insignem hujus salis quantitatem huc asportaverim, feci etiam cum eo experimentum, eumque cum dimidia parte carbonum pulveris mixtum in ignito crucibulo fundi curavi; ita pariter hepar sulphuris obtinui, tetri sulphurei odoris, coloris purpurei, ex quo rectificatissimo vini spiritu vera tinctura sulphuris aurei coloris extracta fuit.

30. Neque ita pridem prodiit de nativo sale cathartico, in fodinis Hungariæ recens invento, dissertatio epistolica, Illustri Archiatro Garelli, qui eam benigne mecum communi cavit inscripta, auctore D. Hermanno Neosolensi, qui in cuniculis Neosoli subterraneis album & amaricans sal tenerrimum, saxorum lateribus innexum, deprehendit, Epsomensi cathartico forma & sapori per omnia simile, quum etiam majori dosi sumtum alvum frequentius exercuerit. Ejusdem naturæ & virtutis sal postea etiam Chemnitii in fodinarum maxima, auf der Mind-Schacht, it. Dreyfaltigkeit-Stollen, parietibus cuniculi adhærescens, & nivis instar candidum, saporis itidem amaricantis invenit. Et quoniam cum eodem sale beneficio salis tartari & carbonum verum sulphur minerale produxit, nihil dubii est, quin ejusdem cum sale Epsomensi & Zetlicensi sit naturæ. Hujus salis cathartici mineralis genesis, quod partim humidum in fontibus, partim etiam siccum saxis adhærens habetur, multum mihi convenire videtur cum aphronitro, quod ex acido primogenio aeris sulphureo in saxea, calcarea, gypsea, Spath dicta, terra, tanquam matrice sua, coit & coagulatur, & abundantius in montibus excavatis circa Jenam haberi potest, ac ratione formæ, saporis, virtutis in igne & corpore humano a sale Epsomensi, Zetlicensi & Hungarico non differt, sed tantummodo in eo, quod nativum & fossile ex acido sulphureo subterraneo, & alcalinis terris adhærescente progignatur, quod abundantissime ibi reperitur; idque maxime exinde patet, quia ex sale Epsomensi, Zetlicensi & Hungarico terra quædam lapidosa, Spath, ex parte cum alcali præcipitetur, partim etiam facta denuo solutione & depuratione hujus salis cum aqua impetrari possit.

31. Ex hisce omnibus, quæ jam dicta sunt, probe pensitatis liquidissime apparet, quam eximiam & fere incomparabilem virtutem salia mediæ naturæ nativa, quæ partim in sicca, partim in humida forma prostant, in medendo habeant, & quod majori dosi exhibita, præter alias egregias virtutes, vim catharticam exerant, potenterque, tuto tamen & clementer, alvinas sordes exturbent. Sed a nativis salibus jam ad ea, quæ arte conficiuntur & componuntur, salia neutra, in officinis etiam pharmaceuticis & chymicis non ignota, progredimur, num ejusmodi dotes & vires medicinales interque eas cathartica in iis offendantur, maxime inquisituri. Primum vero nobis occurrit illud sal, quod chymica arte ex acido sulphuris mineralis, mixto cum alcalino sale, conficitur. Nam hoc ipsum ad nativi illius medii, quod fontes minerales medicati complectuntur, naturam quam proxime accedere videtur, unde etiam non dissimiles virtutes ab eo licet expectare. Quum vero specificum illud acidum, quod præcipuum sulphuris mineralis ingrediens est, etiam in aliis salibus mineralibus, ut in vitriolo & alumine, contineatur, varius & multiplex id sal parandi modus

exi-

existit, utut ejusdem virtutis & efficaciæ. Aliud enim ex nitro & vitriolo, adeoque ex aquæ fortis residuo per debitam calcinationem conficitur, & nitri vitriolati nomine venit, quod *Mynsichius* arcanum duplicatum, quia ex binis istis salibus producitur, vocavit, & pro arcano olim habitum fuit in aula Gottorpiensi, dum conficiendi modum Fridericus, Princeps Holsatiæ, sat magno pretio, 500. nimirum imperialibus, redemit. Hoc ipsum longe compendiosius parari potest, si nitro in alcali redacto sive fixo vitrioli spiritus guttatim ad saturationis, ut vocant, punctum instilletur. Et certe hic modus longe tutior est priori, quia vitriolum, quod aquæ stygiæ ingrediens est, sæpe de venere participat, quæ nisi probe per reiteratam calcinationem separetur, arcanum illud Gottorpiense, si liberalius & ultra scrupulum propinetur, vomitum ciet.

32. At vero, quia sal tartari fixum & probe calcinatum quam parum a nitri fixi indole ac virtute distat, nonnulli idem remedium ex sale tartari & spiritu vitrioli, *Tackenius* ex vitriolo & sale alcali, conficiendum esse existimant, quod alias in officinis tartari vitriolati nomine venit. Et quum spiritus, ex minerali sulphure elicitus, a spiritu vitrioli plane non differat, atque in antimonio purum sulphur minerale sat insigni copia insit, idem sic dictum arcanum duplicatum ex nitro & sulphure, item ex nitro & antimonio, chymici præparare sciunt: illud sal polychrestum appellant, idque ex æquali portione nitri & sulphuris prævia combustione & calcinatione in crucibulo conficiunt: hoc vero ex antimonii diaphoretici cum tribus partibus nitri & una parte antimonii præparatione, una cum nitro crystallisato obtinent, inque pharmacopœis nitrum antimoniatum salutari solet. Nam si comburitur nitrum cum sulphure, acidum ex nitro valde volatile exhalat, & sulphuris acidum fixius sese uniendo cum alcalino nitri sale sal neutrum constituit, paululum amaricantis saporis, detersivæ & laxantis virtutis. Ulterius, quia acidum aluminis ab acido vitrioli & sulphuris plane non differt, sed similis indolis atque ingenii est, hinc idem medicamentum commode etiam elaborari potest ex alumine cum sale fixo alcalino, sali tartari vel cineribus clavellatis probe mixto & unito.

33. Ex his recte colligere licet, arcanum duplicatum, quod ex residuo aquæ stygiæ paratur, & nitrum vitriolatum, quod ex nitro fixo & spiritu vitrioli fit, nec minus tartarum vitriolatum, item nitrum antimoniatum & sal polychrestum, nec non sal purgans aluminis, cujus inventor fuit Keilingius, medicus Islebiensis, quod B. HOFFMANUS *in clave Schrœderiana* describit, quia ratione ingredientium plane non differunt, unius ejusdemque indolis, neque minus virium & virtutum medicarum esse, & unum alteri facile in medendo substitui posse; utpote hæc omnia in minori dosi convenienti vehiculo propinata humores viscidos incidunt, dissolvunt, & tubulos excretorios stimulando & alvum servant apertam & urinæ fluxum promovent. Ubi vero in majori dosi ad unciam dimidiam vel ultra cum sufficienti aqueo vehiculo propinantur, non secus ac acidulæ operationem suam quinque vel sex sedes movendo exerunt; adeoque ubi purgatione opus est, quæ sine sanguinis ebullitione, sine spastica fibrarum intestinalium contractione, sine motuum exacerbatione & virulentia quadam fieri debet, opportunissime hæc salia ad majorem dosin utique sunt offerenda. In dosi vero parciori & refracta si unum ex illis cum nitro, sale tartari, cancrorum lapidibus misceatur, sane habemus sal aperitivum & detersivum incomparabilis in medendo usus, quod in omnibus intermittentibus febribus, malo hypochondriaco, calculo, asthmate, colica flatulenta, alvi adstrictione, ictero, cachexia, summo cum fructu usurpari potest.

34. Progressum jam facimus ad sal illud, mirabile a Glaubero dictum, & mirifice ab eo, tum ad labores chymicos,

cos, tum ad medendum commendatum. Id ipsum etiam est mediæ naturæ, & ex acido vitrioli fortiori & sale communi seu gemmæ componitur, dum nempe acidum vitrioli penetrantius alcalinum & terreum illud sal & principium, quo sal commune constat, aggreditur, seque cum illo uniendo sal neutrum cum acido salis spiritu per copiosum fumum in auras avolantes constituit. Hoc eminentis est saporis amaricantis, atque egregia aperiens & stomachica medicina, quæ liberaliori dosi largas movet per alvum dejectiones. Mirabile hoc dictum est a Glaubero, quia si ejus æqualis portio cum limatura metalli & dimidia cum pulvere carbonum misceantur, igneque fusorio invicem tractentur, sulphur ex quovis metallo hac ratione extrahi posse judicavit, dum spiritus vini dephlegmatus superfusus tincturam sulphuream elicit. Verum enim vero in eo Glauberum errasse, vel exinde satis apparet, quia, sine metallo addito ex solo hoc sale & pulvere carbonum, si modo tantillum salis alcalini adjiciatur, sulphuream massam instar hepatis parari, ex quo verum sulphur minerale educi possit, variis exemplis Exc. STAHLIUS docuit. Nam hac ratione tantum sulphuris vivi regeneratio fit, quod ex acido peculiari in sulphure contento & phlogisto combustibili principio de novo componitur, quemadmodum ex oleo vitrioli & terebinthinæ Boyle, atque ex opio & oleo vitrioli ego ipse perfectum sulphur vulgare destillatione facta eduxi, & id jam ante XXX. annos in demonstrationibus physicis proposui.

35. Quum vero hoc sal dictum Glauberianum eadem cum supra expositis salibus mediis, arcano duplicato & ceteris ingredientia habeat, nempe acidum sulphuris & vitrioli ac sal alcali fixum, quale etiam in sale communi residet, testante id experimento, quo ex spiritu salis & sale tartari perfectum sal commune fit, recte & non sine ratione inde concludere licet, ex omnibus his dictis salibus cum sale tartari & pulvere carbonum, fusionis causa addito, tractatis sulphur artificiale produci posse. Et quoniam, ut supra docuimus, cum sale Epsomensi, sale Egrano genuino, sale Zetlicensi, nativo Hungariæ, thermali Carolino, idem fieri conspicimus, quisque inde recte conficere poterit, hæc omnia salia & nativa & artificialia, quum unius naturæ, eorundemque ingredientium & effectus sint, ratione virium in medendo plurimum inter se convenire & conspirare.

36. Devolvimur jam nostra meditatione ad sal illud purgans mediæ etiam naturæ, quod vili admodum pretio pro sale Epsomensi jam venditur, & ad plures centenarios ex Anglia ad nos advehitur. Id certe non genuinum esse, ex aquis Epsomensibus extractum, facile ex exigua quantitate salis in his aquis contenta & vili pretio, quo vulgare constat, conjici potest. Nihilominus tamen ejus virtutes & aperitivas & purgantes non rejicere, sed potius plurimum commendare & extollere debemus, multiplici experientia edocti. Est vero hoc sal artis productum & sali Glauberiano admodum simile, quum etiam illud ipsum pro sale Epsomensi venditetur; sed quia hujus pretium valde carum est, præ nostro, dubitandum utique minime est, quin ad exemplar salis Glauberiani hoc ipsum ex vilioribus & facilioribus ingredientibus præparetur. Quod etiam revera sic se habet, siquidem ex capite mortuo vitrioli, sive vitriolo bene calcinato & lixivio, in salis coctura residuo, quod vocatur Salis-Mutter-Lauge, & præter sal commune sal alcali terreum secum habet, non nulli ex chymicæ artis peritis in Anglia parare istud solent; quemadmodum etiam Cl. LENTILIUS *in Miscell. Nat. Cur. Cent. 3. & 4. obs.* 173. id probe & recte notavit. Fecimus cum hoc ipso experimentum, tractando id per ignem calcinatorium, admixto pulvere carbonario, sed renuit fusionem; igne vero acriori administrato, totum fere avolavit, cum ingenti tetro vapore & fœtore sulphuris vulgaris, quo totum conclave repletum fuit. Adjecto vero sale tartari, hepar sulphu-

sulphuris impetravimus. Quo utique certo convincimur, ex sulphuris acido, quod vitriolo inest, cum terra salis marini vel alcalini nupto, ortum & natales hujus salis esse deducendos.

37. Missis itaque his salibus, quorum ortus ex acido sulphuris & sale alcalino est, ad alia, quæ usum in praxi habent, remedia eorumque naturam considerandam nos convertimus. Sunt vero hæc primo sal ammoniacum, cujus genesis ex sale volatili urinæ vel fuliginis & sale marino est, quod ab addito urinoso volatili principio longe majorem & acrimoniam & penetrantiam acquirit, & ob id etiam attenuandis & dissolvendis cruditatibus primæ regionis viscidis, tenacibus medicina est aptissima. Et hoc solo sale Cl. MUYS, Medicus Batavus, in peculiari Tractatu omnium febrium intermittentium certam ac plenariam promittit sanationem, si apposite, decenti dosi & tempore usurpetur. Sed ego crediderim, hoc remedii genus magis robustioris naturæ hominibus & Bataviæ incolis, quam tenerioribus & delicatioribus proficere.

38. Ejusdem commatis ac virtutis est sal sic dictum Sylvii digestivum, quo frequenter hic medicus ad consumendas cruditates viscidas, ad appetitum & digestionem prostratam restaurandam, atque ad abigendas intermittentes usus est, idque ex spiritus salis ammoniaci cum sale tartari parati residuo per elixiviationem cum aqua conficitur. De hisce salibus id certum est, quod majori dosi etiam alvum vehementer solvendi facultate polleant. Autor tamen suasorque sum, ut a liberiori salium horum dosi in curandis morbis abstineamus, quandoquidem, nisi ejus acria spicula viscosis & tenacibus particulis in corpore quadantenus involvantur, & nisi humido sufficienti diluta fuerint, facile contextum intestinorum villosum & glandulosum destruere possunt. Prostant porro in usu ex tartaro, item ex aceto & salibus vel alcalinis corporibus salia mediæ naturæ, ut sunt tartarus tartarisatus, sal essentiale, sive terra foliata tartari, solutio oculorum cancri, sal coralliorum, matris perlarum, quæ ex imiæ virtutis salia olim magno in pretio habita fuerunt, præsertim a Tackenio, qui terram foliatam tartari cum solutione oculorum cancri mixtam pro sale viperarum fixo venditavit, ingentem pecuniæ summam inde lucratus. Habent hæc salia id potissimum peculiare, ut ad sanguinis massam propter subtilitatem salinarum partium magis penetrent, quam alia salia, item quod per urinarias vias noxios humores eximie e corpore exturbent.

39. Hactenus fusius deduximus, salia media fere pleraque, præsertim quę amaricantis saporis sunt, valde eximiam validamque alvum movendi obtinere facultatem, idque stimulo suo, quo tunicas intestinales nerveo musculosas lacessendo motum peristalticum auctiorem reddunt, perficere affirmamus. Hui e asserto posset quispiam opponere, quod etiam medicamenta, omnis saporis salini ejusque amaricantis expertia, penitus insipida, non secus ac salia illa, vehementer subinde intestinalem proritare soleant purgationem, quemadmodum id in magnesia, pulvere levissimo, insipido, candidi coloris, omnis stimuli experte conspicimus. Verum enim vero, exponendum hoc loco utique est, quomodo magnesia vim suam exerat purgantem. Certe id non ob terreum suum alcalinæ indolis, quo constat, principium efficit, sed quoniam hoc medicamentum cum quovis acido vehementer effervescit, eoque solvitur, atque in solutione saporem valde salsum, amaricantem acquirit, qualis non ab ullo alio alcali terreo, sive lapidibus cancrorum, sive conchis, vel ovorum testis exsurgit; certe hinc concludere licet, magnesiam tunc demum purgare, quando ab acido in ventriculo stabulante dissoluta in sal tertium amaricans convertitur, quod etiam experientia confirmat, qua constat, hypochondriacos optime hoc remedio purgari, minime vero eos, quorum ventriculus crassa & viscida pituita repletus est.

40. His igitur deductis jam liquidissime demonstratum esse arbitror, id quod

instituti nostri fuit, salia mediæ naturæ excellente in medendo gaudere virtute aperitiva, detergente, omnis generis excretoria stimulante,& sub majori dosi etiam cathartica, satisque in aprico est, hujus naturæ salia omnium esse saluberrima, & naturæ amicissima, quibus nec medicus carere, nec facile damnum inferre possit. Veruntamen plura hic in contrarium moveri posse video, quoniam & frequens usus & attenta observatio docet, etiam medicamenta, acido excessivo prædita, imo volatilia urinosa, & alcalina fixa inter optima & classica remedia sibi adhuc locum tueri ac vindicare, tantum abest, ut naturæ corporis humani inimica, vel insalubria dici mereantur. Quibus omnibus id reponendum esse existimo, neque acida, neque alcalina, sive fixa sive volatilia, unquam proficere, aut salutarem effectum in medendo præbere, nisi ea cautione a medico perito administrentur, ut a dispositione humorum interna & præcipue eorum, qui primis in viis consistunt, in sal medicum tertiæ naturæ mutentur, atque hac ratione naturæ corporis, id est fluidis & solidis partibus, blanda & amica reddantur.

41. Propterea, quando copia bilis, præsertim alcalinæ oleosæ, in flexura duodeni collecta & stagnans fortiter genus nervosum afficit, & hac ratione sæpe vomitus biliosi, nauseæ, appetitus prostrati, caloris lenti, cephalalgiæ, febris etiam ardentis, aut inexhaustæ sitis causa est, tunc certe acidula, ut sunt julapia, refrigerantia vel alii spiritus minerales acidi dulcificati egregiam præstabunt opem. Ubi porro intensus febrilis æstus, a fortiori motu intestino partium sanguini sulphurearum ortus, ipsam sanguinis temperati texturam nimium destruendo corpus & ipsas vires penitus exhaurit, ibi acida plus proficient, quam salia media, alcalina, vel alia remedia, quia particulas sulphureas, a quarum motu fit calor, figendi & enervandi facultate gaudent. In morbis malignis, qui ex interna humorum putredine nascuntur, ab acidis revera plus auxilii, quam ab ullo alio remedio expectare possumus, & quidem ob hanc causam, quia per putredinem gignitur alcali, & a copioso etiam alcali provenit, quod quum protinus ab acido cicuretur, putredo sistitur. In scorbuto & arthritico inveterato malo copiose salia in massa sanguinis generantur, quæ certe magis ad alcalinam lixiviosam, quam mediam naturam pertinent. Hinc etiam eorum sanguis e vena ductus tenuis & floridus subinde apparet, & urina plerumque valde rubicunda & salso-lixiviosa emingitur. Plus sæpe tunc præstare acida temperata, quam alcalina urinosa & volatilia aut calida spirituosa, minus peritos experientia certissime docebit.

42. Quod attinet ad medicamenta, quæ sale alcalino fixo sive volatili fœta sunt, iis certe non indistincte & promiscue uti oportet, utut prudenter usurpata egregiam utilitatem afferant. Nam quandocunque nimia acidorum succorum copia primam regionem infestat, & gravia symptomata, ut videmus in hypochondriacis, hystericis, melancholicis, concitant, ut sunt ventriculi & intestinorum rosiones, anxietates, ventriculi inflationes cardialgicæ, tusses stomachales, cephalalgiæ, nimia alvi adstrictio vel dejectio cum tenesmo, ventriculi ardor; tunc certe alcalina terrea, præsertim cancrorum lapides, conchæ præparatæ, vel solum oleum tartari per deliquium, plus præstabunt, quam ulla alia, quia acidum absorbendo in sal neutrum convertuntur, quod deinde facile & sine offensa per tubulos excretorios transit atque educitur. Si vero acidi potius defectus, quam exuperantia in primis viis est, eæque copiosa tenacium viscidorum humorum colluvie refertæ sunt, profecto copiosius ingesta alcalina terrea multum afferunt detrimenti. Nam quia non solvuntur, sed potius cum particulis terreis limosis se jungendo pituitam augent, hinc appetitum prosternunt, ventriculum gravant, orificia vasorum lacteorum obstruunt, neque minus alvum segniorem reddunt.

DIS.

DISSERTATIO II.

DE SALE MEDICINALI CAROLINARUM.

§. I.

SI quid in universo rerum naturalium penu, ad varias, easque graves & pertinaces, ab humano corpore tam mature arcendas, quam commode debellandas afflictiones, certæ, securæ & comprobatæ facultatis deprehenditur remedium; profecto hoc nomine jure suo superbire existimo medicamenta ex salium familia prognata, atque inter hæc maxime, quæ ob æquale acidi & alcalini principii connubium vulgari termino apud Medicos vocari solent Salsa, enixa, media & neutra. Quorum agmen constituunt a longinquo tempore ab antiquissimis Medicorum celebrata: nitrum, tartarus vitriolatus, & tartarisatus, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, terra foliata tartari, sal a Glaubero dictum mirabile, digestivum Sylvii, sal polychrestum, quod ex nitro & sulphure paratur, ammoniacum, & pleraque ex optimarum herbarum ac plantarum succis inspissatis præparata salia sic dicta essentialia. Siquidem utilissima eorum virtus duplici potissimum se manifestat ratione: primo, quod in amplissima remediorum sylva, quæ tam ex vegetabilium, quam animalium & mineralium classe prodeunt, vix detur aliquod simplex machinæ nostræ solidis ac fluidis partibus tam amicum atque conveniens, ac ipsa hæc temperata salia: quippe quæ sanguini, lymphæ, omnisque generis animantium succis vario modo permixta, non ullam modo eorum naturali consistentiæ ac mixtioni inferunt notabilem mutationem, sed & in ipso nostro corpore optima sanitate fruente copiosius perpetuo generari, ac cum humoribus circumferri observantur: uti hoc ultimum ex urinæ, nec non sudoris salso sapore satis manifeste animadvertimus.

2. Utrumque longe aliter se habet cum salibus acidis & alcalinis puris & extra connubium positis: quippe quæ plane nostri corporis humoribus adversa & contraria, iis secundum naturam constitutis, nec inesse certum est, nec salva eorum, quæ ad vitam apta est, mixtione, diu inhærere posse, satis clare per experimenta chirurgiæ, quæ olim magni habita fuit, infusoriæ demonstrari potest. Ex his enim constat, quod acidi magis vel minus saturati liquores, cujus generis sunt spiritus salis, nitri, vitrioli, solutio aluminis, per siphonem animalium viventium venis injecti, sanguini antea florido & celerrime per vasa currenti spissum illico nigri coloris inducendo coagulum, & latera vasorum membranoso-nervea constringendo & arrodendo præsentaneum vitæ exitum induxerint; alcalina vero fluida, præsertim saturatiora, ut oleum tartari per deliquium, vel spiritus salis ammoniaci copiosius eodem modo in sanguinem delata, animantibus ob expansam nimis & rarefactam humorum massam citam & violentam præcedentibus convulsionibus mortem intulerint. A qua nociva facultate remotissima esse ex utroque hoc sale composita, neutrius generis salia, vel solum illud in præcedente dissertatione jam allatum MALPIGHII experimentum demonstrat: qui ab infusa in canis robusti viventis venam jugularem nitri solutione nullam mutationem, præter urinæ copiosiorem proventum se observasse testatur *in libro de polypo cordis*.

3. Deinde & salubertimam neutrius generis salium virtutem exinde luculenter apparere arbitror, quod in expediendis cujuscunque generis secretionibus & excretionibus, a quarum suppressione plurimi contumaces morbi tam gignuntur, quam foventur & acerbiores redduntur, incidendo nimirum viscidas ac tenaces cruditates, quæ in ventriculo ex alimentis minus subactis natæ hospitantur, & magnorum fœcundæ fiunt malorum genetrices, ipso quoque sanguine spisso resolvendo, attenuando, per glan-

dulas ac vasa in visceribus promte transprimendo, æque ac noxios humores per omnia excretoria, prævia leni eorum vellicatione, sine tamen sanguinis exæstuatione, sine torminibus & spasmis, uti aliis vehementioribus solenne est purgantibus, blande evacuando, vix in rerum natura sui habeant simile. Quemadmodum vero tam acida suo tempore ad appetentiam & dissolutionem ciborum promovendam & temperandas in primis viis hospitantes bilioso-sulphureas cruditates, quam alcalina ad absorbenda aciditatem, resolvendosque spissos humores moderate & debita cum circumspectione usurpata, multos corpori humano præstant usus: ita præsertim salia alcalica mitiora salibus neutrius generis juncta, horum efficaciam mire exaltare observantur; eo quod acidos, qui aperitivam salium vim infringunt, succos imbibendo, salis medii genium acquirunt, & in solvenda ac educenda præsertim tartarea, quæ in renibus secernitur, mucositate omnia alia diuretica & aperitiva quam longissime antecellunt.

4. Quam præstans itaque & multiplex salium mediorum & ex parte etiam alcalicorum in corpore humano est utilitas; tam admiranda quoque divina pro hominum salute cura ac providentia: quod plures ejusmodi generis salibus fœtos saluberrimos tam calidos, quam frigidos fontes huc illuc e terræ latebris sponte promanare voluerit. Et eo magis etiam notandum puto veterum errorem, qui cum chymiæ rationalis plane essent ignari, neglecto accuratiori horum fontium examine, eorum virtutes a variis metallicis, vitriolicis, bituminosis & alienis plane, nescio quibus, subterraneis materiis derivarunt. Enim vero, licet negari penitus non possit, inesse quam plurimis & thermis & acidulis tenuissimum illudque summe volatile martiale vitriolicum principium; quod ex adjectione gallarum patescit, quæ recenter ex scaturigine haustam aquam atro purpureo colore imbuunt, diutius vero a fonte præsertim sine operculo servatam, immutatam linquunt: hoc tamen, quia facillime in auras avolat, & paucissimis ad aliena loca transvectis aquis inhæret, pro genuino & præcipuo operandi in fontibus fundamento haberi neutiquam potest, postquam peritissimorum in Chymia virorum opera nos docuit, plurimas, ubicunque etiam ortæ fuerint, acidulas & thermas in eo convenire, quod sale imbutæ sint medio & alcalino plus minus abundante. Atque ab hoc etiam, potissimas omnium fontium salubrium virtutes dependere, præ ceteris demonstrare operam dedi in variis scriptis, quæ *de aquarum mineralium elementis ac viribus tam in genere, quam speciatim de Carolinis, Sedlicensibus aliisque* cum publico communicavi.

5. Eidem etiam laudatissimæ naturæ scrutatorum operæ acceptum referre debet nostrum seculum, quod jam penitius naturam ac genium istorum, quibus salutares maxime in Germania pollent fontes, salium una cum sus differentiis ac viribus diversis cognoscamus. Scilicet, multis experimentis physico-chymicis jam quidem in vulgum notis demonstratum est: alios fontes tantum alcalino sale instructos esse, uti sunt Selteranus, Emsensis; alios minori salis alcalici cum terra martiali juncti portione præditos; ad quos pertinet Spadanus, Buchensis qui Carolinis adjacet, Pyrmontanus, Carbensis in Wetteravia & Tœnsteinensis, aliis Antonianus dictus; alios vero sale magis salso amaricante, ut Egrani, Sedlicenses; alios porro terra alcalina subtiliori cum pauco sale salso & alcalino, ut Wildungenses esse imbutos; quosdam verum sal commune admixtum possidere, uti constat de Wisbadensibus, Tœnsteinensibus & Egranis. Quos omnes mire antecellunt Carolinæ thermæ, quippe quas præter sal medium amarum & terram calcaream magnesiæ admodum similem, copiosum etiam alcalinæ & lixiviosæ indolis sal in se recondere, adeoque in gravioribus chronicis morbis, præsertim qui ab acidis & viscidis humoribus proveniunt, curandis, in aperiendis omnis generis excretoriis,

maxi-

maxime vero urina & alvo fortiter movendis, hæmorrhoidali quoque & mensium fluxu restituendo, omnes reliquas soterias aquas longissime antecellere pridem in peculiari dissertatione *de thermis Carolinis* docui, & plurimis experimentis atque observationibus confirmavi, quod post me etiam celeberrimus BERGERUS in diss. ejusdem inscriptionis præstitit.

6. At, cujuscunque demum generis sint ista, a quibus medicinalem suam vim salutares fontes mutuantur, salia, eadem tamen omnibus arte factis tam mediis supra recensitis, quam alcalinis multis nominibus anteponenda esse, constans affirmare audeo. Quippe, subtiliori longe & naturæ magis amico tam acido, quam alcalino principio ea constare, vel exinde elucescit, quod salia ex fontibus prognata pleraque fere in æquali purissimæ pluvialis, præsertim calefactæ aquæ portione penitus solvantur, cum arte facta plurima vel triplo, imo quadruplo majorem menstrui requirant quantitatem, & longiori quoque ad sui intimam solutionem tempore opus habeant; nec non quod calori ignis exposita facillime fluant, quod secus contingit cum artificialibus. Unde nec dubium est, fore, ut corporis nostri succis facilius permisceantur, atque per vasa minima promtius transeant, quam illa, quæ ex graviori naturæ infenso acido & alcalino sale ab artificibus componuntur.

7. Quemadmodum vero non omnibus æqua facultas & occasio est, ipsos fontium medicatorum natales visitandi, & in loco eos usurpandi, neque cuilibet sumtus ad transportationem aquarum necessarii suppetunt; ita Chymiatri plurimorum ægrotantium inopiæ consulturi, diu de salibus per legitimam coctionem & evaporationem ex fontibus præparandis, quibus in sufficienti & adæquato menstruo solutis in sui corporis commodum uti quoque possent exteri, solliciti fuerunt. Primus inter hos fuit celeberrimus Angliæ Medicus D. GREW, qui ex patrio Ebshamensi fonte ejusmodi amarum purgans sal præparare, & magno cum fructu peculiari tractatu de meliori commendare cœpit. Enim vero, cum admodum exigua sit salis, quod ex hoc fonte elici potest, portio, tantum omnino abest, ut ejusdem sub nomine quod hodie circumfertur, & viliori certe pretio venditur, Anglicanum dictum sal amarum, genuinum nativum ex fonte eductum sit, quale Doctoris GREW fuit, ut liquidissime potius inter omnes, qui accuratiori chymico examini illud subjecerunt, constet: id ex salis communis cum acido vitrioli, vel aluminis miscela, ad exemplar Glauberiani præparari, uti id probe annotavit LENTILIUS in M. N. C. *Cent. III. IV. Obs.* 173. & ego ipse ulterius demonstravi *in differ. de salium mediorum excellente virtute*.

8. Præter Ebshamense celebratissimum hactenus fuit sal fontium Sedlicensium sive Seidschutzensium, quorum usum per aliquot secula oblivione obrutum, una cum sale ex iis præparando medicinali, primus omnium detexi & in peculiari scripto commendavi. At vero, cum ipsi Sedlicenses fontes, sale hoc mediæ solum naturæ & ab omni alcalini prædominio libero imbuti, virtutibus longe inferiores sint Carolinis; quippe quæ ob notabile lixiviosi salis cum medio commercium in gravissimis chronicis afflictionibus debellandis omnibus aliis hucusque palmam præripuerunt; ideo diu de eodem sale ex fontibus Carolinis educendo sum meditatus, majora scilicet inde suspicatus commoda, quam ex ullo alio hactenus vel nativo vel artificiali fuerint præstita. Quare, cum sæpius ab illustribus personis in Carolinas vocatus crebriorem & elementa & præclaras hujus fontis virtutes examinandi habuerim occasionem, dudum quoque peritis in arte pharmaceutica ejus loci viris autor exstiti suasorque, ut naturale, quod recondunt thermæ, sal ex iis juxta artis regulas elicere & publico usui offerre facerent periculum.

9. Factum hinc quidem est, ut per plures jam annos ruditer saltem coctum in minori copia ad privatos tam ægroto-

rum Carolinas usurpantium, quam Medicorum expetentium usum in pharmacopolio fuerit servatum; attamen, diligentiore & frequentiore ejusdem præparatione ut exterorum etiam & a fonte remotiorum commodis consuleretur, eo usque ob peculiares forsitan privatam maxime incolarum utilitatem respicientes causas obtineri non potuit; donec abhinc lustro, cum ab Augustissima Romani Imperatoris Majestate ad deliberandum de ejusdem salute cum illustri Archiatro Dno PIO NICOLAO DE GARELLI in Carolinas vocarer, curiosus quidam pharmaceuticæ licet scientiæ ignarus, senatorii ordinis vir, Dn. GEORGIUS BERNHARDUS RICHTERUS, tinctoriæ arti deditus, elegans quoddam salis ex thermis Carolinensibus educti, & ab omnibus terræ sordibus liberati specimen offerendo, a nobis examen & disquisitionem ejus peteret. Laudavimus ambo institutum, & compendiosam simul optimum ex fontibus sal eliciendi methodum suppeditavimus. Ex quo tempore etiam tanta virtutum præstantissimarum multitudine se commendavit istud sal, ut non modo a præsentibus sub ipso fontis usu, sed a remotioribus quoque optimo cum fructu usurpetur, ac copiose jam distrahatur. Sed, ut eximii hujus usus ratio eo clarius elucescat, operæ pretium duxi, peculiarem Carolinensium thermarum salis indolem, elementa ac virtutes, in specie vero præ Sedlicensi, quod hactenus palmam tenuit, prærogativam sequentibus demonstrare.

10. Primo quidem, ut, quæ de præparatione hujus salis scire convenit, paucis complectamur, monendum est, materiam huic sali suppeditare fontem illum, qui furioso impetu fervidissimus ex terræ latebris prosilit, & a vulgo in Carolinis dicitur der Brudel. Hujus videlicet ferventissimæ aquæ pro una vice circiter mille libræ vulgares ex scaturigine haustæ in catina ferrea super igne posita usque ad cuticulæ apparentiam inspissantur; & prævia per filtrum colatione, aeri frigidiori exponuntur, ut in crystallos abeat inspissamentum. Remanens autem a prima crystallisatione liquor de novo inspissatus ad crystallisandum reponitur. Atque hoc tamdiu reiteratur, quamdiu in fundo sal coire cernitur. Emergunt inde crystalli prioribus ex asse similes, nisi quod ultimæ a prioribus albedinis præstantia superentur. Massa producti hinc salis, æquat trium librarum medicarum pondus; unde calculi beneficio constat, quod ex una libra aquæ drachma circiter dimidia salis puri sit elicienda. Residuum, quod in fundo post absolutam crystallisationem conspicitur, est tinctura aurantii coloris, saturate lixiviosa, cum acido tamen minus effervescens, saponacea & oleosa, quæ spiritui vini rectificato permixta ex parte ab eo solvitur, & alcalino caustico sapore eum imbuit, ex parte vero in fundum instar magmatis spissi delabitur. Ad filtri vero parietes concrescit terra martialis adstringens lutea, & croco martis similis.

11. Exposita sic quam fieri potuit brevissime genuina, qua ex Carolinis fontibus sal elicitur, methodo, propius jam ad ipsius naturam penitius inquirendam, & differentiam a sale maxime Sedlicensi ostendendam accedimus: primo quidem experimenta cum utroque instituta expositiuri, & ex his deinde præstantiam prioris præ ultimo demonstraturi. Phænomena autem circa utrumque observata huc redeunt;

I. Paratum e thermis Carolinis sal ex crystallis constat oblongis, nivei coloris, pellucidis, & interspersis hinc inde variis aquosis. Sedlicense minores exhibet, quæ itidem oblongæ quidem sunt, sed albedine, & aquosa pelluciditate prioribus cedunt.

II. Sal Carolinarum tam in aqua solutum, quam solida forma gustu exploratum, saporem præbet ex parte lixiviosum, ex parte amaricantem, mitiorem tamen quam Sedlicense, quod intense amarum est & valde nauseosum.

III. Aquæ purissimæ communis calefactæ uncia salis Carolinarum drachmas decem & scrupulos duos, Sedlicensis, vero

vero unciam unam recipit; frigidæ vero eadem portio a Carolinensi præter drachmas sex cum uno scrupulo, & a Sedlicensi præter drachmas quinque & duos scrupulos nihil solvit.

IV. Solutio salis Carolinarum ex adjecto violarum syrupo colorem adipiscitur viridem; a quo Sedlicense nullam patitur mutationem.

V. Aqua Carolinarum sale saturata ab oleo tartari per deliquium nullam sentit turbam; Sedlicensis vero solutio ab eodem in spissum lactei coloris convertitur coagulum.

VI. Productum ex Carolinis fontibus sal cum omnibus tam mitioribus, quam fortibus acidis vehementer effervescit, hinc ab affuso vitrioli spiritu vel alumine crudo, in aqua prius soluto, desinente effervescentia in sal tertium amarum transit: Quod minus contingit in Sedlicensi.

VII. Spiritus vini rectificatissimus saturatæ salis Carolinarum solutioni affusus, lacteum ei inducit colorem, & in fundum dejicit pulverem tenuissimum albicantem; qui ablato per accensionem vini spiritu in aqua facillime solvitur. Idem vero si Sedlicensi soluto misceatur, præcedente coloris turbidi in lacteum mutatione, spissum niveæ massæ præcipitatur coagulum, in aqua tamen post combustum vini spiritum promte solubile.

VIII. Cum sale ammoniaco per triturationem probe subactum sal Carolinense, sponte liquescit, & odorem spargit volatilem penetrantissimum; quod frustra expectatur a Sedlicensis cum eodem miscela.

IX. Eductum e Carolinis thermis sal fornaci calidæ injectum cito fluit; frigidioris vero aeris accessui diutius expositum non liquescit quidem, sed instar magnesiæ in tenuissimas moleculas dissolvitur. Sedlicense nec a calenti nec frigido aere mutatur.

X. Etiam igne difficilius fluit ultimum quam prius.

XI. Una salis Carolinarum pars cum dupla antimonii crudi portione permixta, & in crucibulo candenti fusa præbuit regulum antimonii medicinalem, intense rubicundum & fragilem; qui ab eadem salis Sedlicensis & antimonii miscela sine sale tartari obtineri non potuit.

XII. Sal Carolinarum cum sexta pulveris carbonum parte mixtum, in crucibulo ignito facillime fluit, & massam hepati sulphuris æmulam largitur, quod in aqua solutum atramenti instar est sympathetici, & literas ex solutione sacchari saturni vel aceto lithargyrii chartæ impictas, antea plane non cognoscendas, luteum iis inducendo colorem, manifestat. Sal Sedlicense idem nunquam præstat, sine additione salis tartari.

XIII. Ejusdem hepatis sulphuris in aqua facta solutio viridescit, sed aeri libero diutius exposita colorem adsciscit limpidum, delabente interea in vitri fundum terra viridi, a qua si purior aquæ portio separetur, & separatæ spiritus vitrioli affundatur, penetrans admodum fœtidus emergit odor, & sulphur ex albo cinericeum præcipitatur; quod ipsum cum oleo terebinthinæ vel amygdalarum intime subactum balsamum sulphuris constituit: Sal Sedlicense eadem proportione cum pulvere carbonum mixtum, & eodem modo in crucibulo candente tractatum, prævio magno ebullitionis motu sulphureum præbet odorem, neque fortissimo igne fluit, & calcinatum in fundo relinquit terram in aqua minus solubilem; quod si vero miscelæ huic sub initio sal tartari addatur, eadem contingunt phænomena, quæ a Carolinarum sale jam memorata.

XIV. Iidem quoque singuli effectus observantur, si loco pulveris carbonum, nigricans illa, quæ a liquoris mei anodyni mineralis destillatione remanet, substituatur terra, ac cum eadem Carolinarum sali justa proportione nupta simili ratione adornentur experimenta; luculento testimonio, quod ista terra multum sulphureæ & inflammabilis materiæ in se complectatur. Nihil horum succedit cum Sedlicensi ejusdem destilla-

tionis capiti mortuo juncto; nisi conveniens salis tartari portio adjiciatur.

XV. Ultimo denique, per destillationem nostrum sal exploraturi, tres ejus uncias indidimus retortæ vitreæ, ex quibus fortissimi ignis beneficio præter omnem spem atque opinionem unam cum dimidia unciam & drachmas duas aquæ limpidę dulcis & empyreumaticum odorem exhibentis, quæ nec cum acido nec alcali ebullit, obtinuimus. Residuum in retorta cinericei erat coloris, solvebatur in aqua, & ab affuso oleo tartari per deliquium penitus non mutabatur, cum acido vero mixtum effervescebat. Cum sale ammoniaco trituratum volatilem penetrantissimum spargebat odorem, absque tamen colliquatione, quæ ab ipso Carolinarum sale ante destillationem observata fuit. Par salis Sedlicensis quantitas retortæ indita, aquæ insipidæ unciam unam & drachmas tres, phlegmatis aciduli autem drachmas duas dedit. Remansit hinc terra spongiosa calcarea nivei coloris, cum aqua frigida instar calcis vivæ fortiter ebulliens & eam calefaciens; quæ cum sale ammoniaco mixta omnis odoris expers manet, & in aqua soluta ab adjecto oleo tartari per deliquium in spissum vertitur coagulum.

12. Ex adductis his experimentis satis luculenter apparere arbitror, quæ utriusque salis sit indoles ac differentia. Quippe cum thermarum Carolinarum sale suscepta, ejus omnia sunt tenoris, ut pleraque a quovis alcali, sale tartari & cineribus clavellatis, nonnulla vero etiam ab omnibus mediæ naturæ salibus, nitro, arcano duplicato, tartaro vitriolato, aliisque observentur. Quare nec dubitare quempiam spero, quod sal ex Carolinis fontibus eductum duplex diversi genii contineat principium, alterum alcalinum, alterum mediæ salinæ naturæ, cujus ultimi præsentia vel exinde satis manifeste cognosci potest, quod in crystallos abeat oblongas, ab aere in liquamen fluidum non dissolvatur, & præter lixiviosum etiam amaricante sapore sit præditum. Quæ omnia contrario modo in salibus mere alcalicis contingere, nemo hodie non novit. Et licet negari non possit, salis alcalici portionem sal neutrum in Carolinensi superare, id tamen ex observatis vero admodum videtur simile, quod a dimidia parte salis medii quantitas parum recedat. Ad Sedlicense vero quod attinet sal, eo colludunt omnia cum eo facta tentamina, ut idem ad salia perfecte neutra referendum sit, quæ nec acido nec alcali eminenter abundant, sed ex æquali utriusque portione nupta sunt composita: quemadmodum omnes & iidem effectus observantur, quando per artem præparata salia neutrius generis, ut arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus & tartarisatus aliaque ejusmodi chymico examini subjiciuntur. Deinde vero & illud ex adductis experimentis elucere arbitror, quod sal e Carolinis elicitum longe subtilioris sit indolis, quam Sedlicense; quod in aqua & difficilius solvitur, & majorem menstrui copiam requirit. Curiosum denique & hoc observatu est, quod tanta in salibus delitescere possit aquæ portio; quam etiam fuisse causam existimo, quod Carolinum sal & ammoniacum sicca invicem mixta liquefacta sint: cum educto per destillationem humido, id non contigerit cum restitante sale.

13. Partium atque elementorum, quæ sal Carolinensium thermarum constituunt, hactenus exposita natura, & proportio statim nos docere poterit, quisnam in corpore humano usus, & quæ vires in variis morborum generibus tam arcendis, quam tollendis ab eo sint expectandæ. Quas vero omnes partim ab alcalino, partim a medio, quod continet sale, partim ab utriusque conjunctione deducendas esse, neminem puto, quin perspiciat. Primo itaque ut ab alcalina ejus superabundante parte initium faciamus, præstans utique illius est virtus in absorbendis, quæ in primis viis, partim ab alimentis acidis, quibus pleraque hominum pars delectatur, partim ab imminuta ciborum digestione, sæpe restitant, aciditatibus, quæ

incras-

incrassando reliqua alimenta, præsertim ex lacteorum familia desumta, item mucilaginosa & ex fructibus horæis parata, non modo insensissimarum cruditatum genetrices sunt, sed & vasa, quæ ventriculum percurrunt, sanguinea & nervea, a quorum legitimo elatere omnis fere concoctionis vigor pendet, constringendo fluidi & sanguinei & nervei ingressum arcent; adeoque ad spasmos intestinorum, colicam, cardialgiam, ructus, flatus, & anxietates præcordiorum, capitis dolores, appetitum incoercibilem, febres, aliosque graves morbos quam facillime disponunt. Quibus omnibus, si a contento in primis viis acido, originem eos trahere indicium sit, ipso hoc sale vix salubrior ac promtior opponi potest medicina. Unde nec mirum est, quod hypochondriacis & hysterico malo laborantibus personis, quæ ob debilitatam stomachi & intestinorum vim peristalticam, parum digerunt, & cruditatibus acidis tam fovendis quam generandis admodum aptæ sunt, præ omnibus aliis stomachicis ac roborantibus insignem præstet utilitatem.

14. Deinde, cum omnibus alcalinis & hæc sit propria facultas, ut si cum acidis congrediantur, eadem in sal convertant tertium amaricans, purgante præditum virtute; ideo & hoc nomine peculiariter commendari meretur sal alcalinum thermarum Carolinarum, quod, si sufficienti & acido in primis viis hospitanti proportionata ingeratur quantitate, illud hostile cum omnibus cruditatibus per alvum evacuet, & adeo omnibus, qui ex obstructa alvo sentiunt incommoda, opem afferat longe saluberrimam. Quo ipso multum antecellit sal Sedlicense, quippe quod, nisi alcalino quodam pulvere, ut lapidibus cancrorum & conchis præparatis acuatur, in corporibus, ubi acidum primas vias occupat, plures sæpe molestias, quam levamina creare observatur.

15. Majora autem his sunt, quæ ab utriusque tam alcalini, quam medii salis combinatione in corpus nostrum derivantur commoda. Eminet hinc maxime nostri salis virtus in incidendis viscidis ac lentis humoribus, qui in ventriculo atque intestinis sæpius colliguntur, & tunicam nerveam inviscando æque ac menstrui ad digestionem necessarii affluxum intercipiendo, & sensum & motum stomachi imminuunt, hinc appetentiam prosternunt, nauseam & vomitus cient, & plurimarum cruditatum genesi velificantur. Unde non modo appetitui, sed & digestioni ab hac causa læsi egregie opitulari nostrum observatur sal. Porro, cum ista cruditatum in primis viis stabulantium sit indoles, ut, non modo ventriculum aggravando & distendendo, respirationem reddant difficilem, pectorisque anxietates inferant, sed & latera tam vasorum percurrentium, quam adjacentium viscerum, hepatis, lienis & renum comprimendo, & vasa lactea & glandulas secernendis & attenuandis humoribus destinatas obstruendo, sanguinem efficiant spissum, salsum ac cacochymicum; hinc patet, quam ampla sit Carolinarum salis utilitas in omnibus iis avertendis & averruncandis afflictionibus, quæ ab humorum spissitudine, viscerum infarctu, & impedito secretionum successu oriuntur.

16. Neque vero solum inter alterantes, sed & præcipue inter evacuantes medicinas nostrum sal peculiari pollet prærogativa. Enim vero, commune hoc cum omnibus aliis tam alcalicis, quam mediis habet salibus, ut non modo humorum viscidorum cohæsionem imminuere, sed & solidas molliores, præsertim vero nervoso-membranaceas partes stimulando, elaterem & vim contractilem earum augere adeoque & resolutas cruditates evacuare valeat. Quare peracta humorum, qui in primis viis obvii fuerunt, acidorum correctione & viscidi glutinis a crusta villosa abstersione, incipit primo in fibras intestinales agere, & prositato per leniorem vasorum vellicationem majori liquidi nervosi affluxu vim peristalticam intendit; quæ adaucta, non modo vasa, quæ inter membranas inte-

intestinales currunt, serosa, sanguinea & lymphatica conquassando, majorem fluidi in cava intestinorum transstillationem provocat, sed & attenuatis & dilutis hac ratione cruditatibus minus tunc resistentibus per alvum copiose eliminandis quam promtissime inservit.

17. Hac ipsa vero alvum aperiente facultate quantum omnia alia leniora & fortiora etiam purgantia, cita, jucunda & tuta operatione nostrum sal antecellat, dici vix potest. Siquidem teneriorib. & exquisitiori fibrarum sensu præditis, sufficienti in copia, & sub convenienti menstruo oblati vix horæ dimidium expectat effectus. Jucunditate vero & saporis & lenioris operationis mire se omnibus commendat, qui delicatioris gulæ & sensus pleraque ideo aversantur evacuantia, quod partim amaricante & tædioso sale nerveas palati & œsophagi fibrillas irritent, hinc nauseam, sæpiusque vomitum producant, partim quod in ventriculum delata molestas intestinorum tensiones ac crispaturas inferant, nec sine acerba intestini recti rosione feces subducant: quod plane alienum est a sale Carolinarum.

18. Securius denique est omnibus aliis vehementius alvum moventibus medicinis: eo quod sine motuum exacerbatione, sine ventriculi, ejusque toni & appetitus dejectione, sine sanguinis exæstuatione, efficacissime subducit noxios humores, nec alvum relinquit obstructam; qui omnes pessimi effectus aloeticis, resinosis & acrioribus purgantibus solennes sunt. Qua propter omni ætati, sexui & temperamento, summo cum fructu exhiberi potest. Imo vero multiplici compertum est experientia, quod plurimi, quibus a multis annis nunquam sine pilularum assumtione, aut clysterum injectione alvus soluta fuit, ex continuato præsertim nostri salis usu tam eximiam persenserint virtutem, ut postea sine molestia & sine medicamentis alvum habuerint apertam, liberam & ordinariam. Neque vero hoc tanto fedum numero efficit, quam Sedlicense, cujus assumta unica uncia vel robustissimos octies & decies desidere cogit, & in nonnullis etiam ob copiosum & frequentem acris seri secessum molestas intestini recti rosiones, imo sæpe per aliquot dies alvum obstipatam cum tenesmo relinquit. Non facile autem id observatum fuit a Carolinarum sale, quod mitissime potius sordes educit, & si robustis ac sanis corporibus ad sex vel octo drachmas porrigitur, vix ultra quatuor vel quinque sedes sine molestia ciet, & subsequentibus diebus alvum fluxilem cum appetitus incremento conservat.

19. Cum itaque tam nobili & naturæ tam amico purgante effectu polleat sal Carolinarum; idcirco tam in antevertendis, quam abigendis, quæ ab alvo diutius obstructa originem trahunt; vel exacerbantur, afflictionibus conducit. Neque enim rara eorum sunt exempla, qui, cum solenni alvi obstipatione laborantes quotidianis fere cephalalgiis, pectoris anxietatibus, respirationi difficili, phlogosi, hypochondriorum tensionibus, aliisque chronicis infimi ventris passionibus obnoxii fuerunt, a nostro sale, insigne omnium malorum experti sunt allevamentum. Præterea, plures prostant observationes, quod ab alvo diutius constricta, spasmos intestinorum inferente, ac sanguinis per abdominis vasa circuitum impediente, impetuosæ sæpius humorum ad superiora & viscera contigua fiant regurgitationes. Quæ si in capite contingant, dolores acerbissimos, vertigines, apoplexiam, melancholiam, gravia insomnia; agrypniam cum terrore, sensuum stuporem, ophthalmiam, aurium tinnitum, æque ac auditus difficultatem causantur; in pectore vero anxietates, cordis palpitationes, hæmoptysin, peripneumoniam, inflammationes producunt; in hepate inflammationes, vesiculæ felleæ spasmos, hinc icterum; in liene, vasorum brevium rupturam ac vomitum cruentum efficiunt, in renibus & vesica ad mictum cruentum & calculosas concretiones ansam suppeditant. Quæ omnia gra-

gravissima pathemata saluberrimi nostri salis tempestivo usu arceri posse, extra omnem dubitationis aleam est positum.

20. Proinde peculiaris quoque est illius virtus in promovendis sanguineis, quæ per uterum ac vasa hæmorrhoidalia solennes sunt, excretionibus: eo quod spissum, qui vasa comprimit, mucum incidendo & educendo, vasorum liberiorem reddit & contractionem & dilatationem, atque hinc expeditiorem humorum transitum & exitum conciliat. Præsertim vero hoc præstat, si per aliquot dies cum pilulis balsamicis, ex depurata aloes parte, extractis amaris & gummatibus ad exemplar Beccheri paratis, quæ sanguinem ad loca dicta promtius compellunt, exhibeantur, & infusorum ex herbis sic dictis uterinis, pulegio, melissa, millefolio, matricaria, mercuriali, floribus cheiri, chamomillæ, croci &c. paratorum potu secundentur. Qua ratione & irregularem aut suppressum mensium & hæmorrhoidum fluxum ad ordinem reductum, & varicosas venarum in utero ac ano distensiones ac tumores cum emolumento sæpius solutos fuisse, plurimis exemplis manifestum est. Neque vero in convulsivis spasmodicis hystericarum passionibus hoc sal effectu carere ut ex compluribus aliorum observationibus, ita novissimo exemplo mihi constat, de virgine nobili singulis mensibus per integrum biennium epilepsia & suffocationibus hystericis afflicta, quæ ex sæpius repetito salis Carolinarum cum pilulis balsamicis juncti usu optime convaluit, & menses sine tentaminibus spasmodicis, habet liberas ac sufficientes.

21. Simili quoque ratione nititur peculiaris nostri salis in aperiendis viis urinariis, & educenda, quæ in renibus a sanguine segregatur, salso-sulphurea mucositate efficacia: qua pariter laudatissima alias diuretica mire antecellit. Hæc enim cum sulphureæ volatilis, & causticæ ut plurimum sint indolis, non modo stricturas vasculorum in renibus, ureteribus & vesica exquisite sentientium adaugent, adeoque dolores vehementiores inferunt, sed & sanguinis vorticosum motum accelerando, sæpius vel omnem urinæ fluxum sufflaminant, vel subtiliori ejus parti transitum tantum præbendo, pluribus gravioribus morbis januam aperiunt. Quorum nihil a nostro sale debet metui: quippe quod incidente sua virtute tartareas concretiones solvit & tubulos renales, hisque connexas ureterum ac vesicæ membranas leniter stimulando majorem urinæ sequestrationem, & expeditiorem exitum procurat. Minor est hæc in Sedlicensi sale vis; quod copiosius per alvum, quam per urinam serum educere observatur.

22. Hine est, quod in obstructionibus renum, vesicæ & ductuum urinariorum præcavendis, & si adfuerint solvendis, nostrum sal, si mature & crebrius præsertim cum aliquot nitri granis usurpetur, multis nominibus Sedlicense antecellat. Et cum ob absorbentem suam facultatem, acidum, cujus cum terra connubium gignit calculum, cicurare & in medium sal convertere valeat; hinc tam ad avertendam tartarei coaguli genesin, quam exturbandum mitiorem calculum insignis est efficaciæ. Quo nomine etiam iis commendari satis vix potest, qui vel ob nativam vel ab alio qualicunque errore diætetico contractam renum ac urinariæ vesicę imbecillitatem ejusmodi calculosis concretionibus & generandis & fovendis sunt idonei. Quemadmodum pariter singularem ejus experiuntur efficaciam, qui vehementes a calculo in arctum & nervosum ureterum cavum intruso dolores sentiunt; quibus præ omnibus aliis medicinis lithontripticis, tam resolvendo, præsertim si recens fuerit, tartarei muci concrementum, quam exturbando illius copiam, egregie & cito opitulatur sal Carolinarum. Quos salubertimos effectus frustra a Sale Sedlicensi expectaveris.

23. Superest alia non inferioris dignitatis in Carolinarum sale virtus diapnoica, quam accedente præsertim copioso calidi infusi potu iis maxime præstat, qui vel ob sicciorem vel cachecticum

cor-

corporis habitum, aut impeditam a quacunque causa transpirationem multos viscidos in subcutaneis tubulis firmiter impactos succos continent. Quos & fluxiliores reddendo, & vasorum excretoriorum contractionem a tergo promovendo, promte per corporis corticem expugnat. Et cum omni calefaciente virtute careat, ideo quoque merito cunctis volatilibus, oleosis, sulphureis ac resinosis praefertur diaphoreticis; quippe quae sanguinem quidem satis commovent & exagitant, sed quia spissum, qui feri per poros exitum praecludit, mucum non dissolvunt, saepius plus noxae, quam emolumenti afferunt.

24. Triplici itaque hac aperitiva tam alvum laxante, quam diuretica, & sudorem movente facultate omnibus iis sal nostrum se commendat morbis, quorum cura ad singulas harum excretionum species simul respicere medentes jubet. Eo autem felicius haec singula exsequitur, si cum aliis hisce indicationibus adaequatis conjungatur medicamentis. Miram hinc in hydrope anasarca, cum oedematoso pedum tumore, virium prostratione & urinae suppressione juncta, cum pilulis balsamicis alternatim exhibiti virtutem esse, novissimo exemplo comprobatum est. Siquidem copiosum per alvum & urethram serum educendo & leniorem mane in lecto diaphoresin movendo id effecit, ut detumescentibus intra paucas hebdomades ventre & pedibus, appetitus & pristina sanitas aegro redierint. Eadem ratione egregiam in febribus intermittentibus, quartana, & tertiana pertinacioribus sistendis exserit efficaciam, si vel solum, vel cum aequali corticis chinae aut chaccarillae in pulverem redacti portione mixtum, diebus intercalaribus bis vel ter, imo aliquot ante paroxysmum horis ad drachmam unam assumantur. Quem in finem & sub connubio lapidum cancrorum praeparatorum, nitri & cinnabaris, loco pulveris famigeratissimi antispasmodici dicti, ad praeparandos, ut eo commodius evacuentur, noxios humores, & imminuendam spasmorum febrilium vehementiam, tam ante paroxysmum, quam sub eodem ad aestum in sanguine praeternaturalem supprimendum, & capitis dolores ex stomachi vitio ortos leniendos, summo cum fructu potest exhiberi.

25. Porro, cum saepius contingat, ut ex febribus justo citius suppressis, graviores viscerum labes, vasorum sanguineorum, inprimis hepatis & lienis infarctus, ac glandularum mesenterii & pancreatis obstructiones oriantur, hinc appetitus pereat, digestio vacillet, nausea cum vomitibus familiaris fiat, corporis externus habitus fiat cachecticus, ictericus, cum virium languore, & capitis debilitate; ibi ad hostilem materiam, quae a febre cohibita remansit, e corpore expedite proscribendam, hoc sale cum amaricantibus & balsamicis extractis mixto, non neglectis spissam lympham incidentibus & diluentibus potibus mira effici pluribus observationibus nobis comprobatum est. Quo scopo & elixirium ex extractis amaricantibus cardui bened. absynthii, centaurei minoris & sale Carolinarum, singulis ad unam drachmam sumtis, in aquae menthae cum vino paratae unciis sex solutis, magnae in ejusdem indolis morbis efficaciae deprehendimus. Atque hac ratione in cachexia, chlorosi, ictero, atrophia, expeditius sanandis, observato simul convenienti vitae & victus regimine, felicissimos nos fuisse, ingenue testamur.

26. Neque vero praetereundum hoc loco est, quod vulgaris laxantibus additum nostrum sal, eorum virtutem mire exaltare valeat. Ita, si mannae unciae uni in aqua veronicae, aut menthae dissolutae, salis Carolinarum drachma una adjiciatur, mixtura haec, interposito calidi infusi Thee usu, epota, plus praestabit, quam si duae vel solius mannae unciae assumtae fuerint. Deinde, quum pilulae, quae a variis hodie ad normam Becherianarum paratae nomine balsamicarum prostant, saepius aegrotantium, praesertim robustiorum, & medentium exspectationem in laxanda alvo fallant;

certe

certe vix melior iisdem addi potest stimulus, quam si assumto vesperi sufficienti earum numero, insequente mane duæ vel tres Carolinarum salis drachmæ subjungantur. Pari ratione cum anthelminticis maritatum, in subducenda verminosa colluvie, & sistendis, quæ ab infestis hisce hospitibus humano corpori familiares sunt, atrocibus pathematibus egregie conducit; uti in recentissimo infantis exemplo comprobatum habemus; e quo beneficio supra descripti pulveris ex cortice chacarillæ & sale nostro concinnati, magnam ascaridum farraginem evocatam vidimus.

27. At, quam præstans salis Carolinarum in variis corporis afflictionibus virtus deprehenditur, tam impar est caussis morborum & imminentium & præsentium superandis, nisi convenienti & sufficienti fluido solutum in corpus deferatur. Conveniens illud primo debet esse, & sale recipiendo & cum humoribus nostris permiscendo; sufficiens autem, ut corporis vascula subtilissima transire & cum humoribus omnis generis virtutem suam medicinalem communicare possit. At vero, cognoscimus natura ipsa duce, aquam communem simplicem thermarum fluido similem, purissimam, a calcareis sordibus liberam, ex fonte vel communi, vel, si fieri potest soterio, recenter haustam ac spirituoso ætherio elemento copiosius imbutam omnibus aliis liquoribus jure meritoque anteferri. Hinc est, quod vel ipsas Carolinas vel Selteranas, Schwalbacenses, Egranas aliasque, quæ medicinali facultate se nobilitarunt, aquas, præsertim si in loco natali usurpari possint, pro vehiculo hujus salis præ omnibus aliis multiplici usu confirmati commendemus. Dici enim vix potest, quantum ipsorum fontium adaugeatur virtus, si eorum potus crebriori nostri salis usu secundetur; quod præsertim ii cum fructu faciant, quibus aquæ potatæ in primis viis restitantes viscerum imbecillitatem atque atoniam minitantur. Neque vero minoris efficaciæ est nostrum sal, si aliis aquarum speciebus, præcipue cum salutaribus, sanguinem purificantibus herbis & radicibus, ut scorzoneræ, cichorei, veronicæ, decoctis, ipso etiam sero lactis solutum, vel calide vel frigide, prout optime fert ventriculus, sufficienti copia successive hauriatur.

28. De proportione vero menstrui ad salis efficacem non tamen ingratum usum accommodanda hoc tenendum est, quod, quo largiori sal excipiatur fluido, eo & citius, in primis viis repurgandis, ac reserandis viscerum obstructionibus, eoque potentius operetur. Optima, qua sensibiliorum etiam gustui consulitur, hæc erit methodus, ut decem vel duodecim fluidi partibus una saltem salis portio addatur. Quare qui robustiori fibrarum systemate instructi & ægrius commovendi sunt, ex libra una medica aquæ, unam salis unciam haurire poterunt, sensibilioribus autem, ut feminis & viris mitioribus fibris præditis semuncia vel drachmæ sex ex libra medica dimidia vel octo unciis fluidi assumtæ satisfacient. Pueris etiam pro diverso virium ac corporis statu, unam vel duas drachmas ex quatuor liquidi unciis potandas commendamus. Hac successive epota portione commodum erit, plura infusi medicinalis theiformis ex herbis resolventibus & roborantibus parati vascula calida tamdiu subjungere, dum aliquot sedes provocatæ fuerint. Quum vero ad earundem liberum ac promtum successum multum faciat, si ventriculus alimentis, quæ spicula salina involvendo eorum vim infringunt, non gravatus fuerit; hinc est, quod assumtionem nostri salis potius matutino, quam pomeridiano aut vespertino tempore suadeamus.

29. Varias hactenus, quas interne sumptum Carolinarum sal exserit virtutes, commemoravimus. At monendum quoque est, illud & externe non omni fructu carere: Primo quidem clysterum ingrediens esse potest, eo potissimum tempore, ubi a flatibus aut stercoribus induratis relaxatæ intestinorum crassiorum fibræ toni augmento egent, ut

ut in ejiciendis sordibus officio suo satisfaciant. Quo scopo vel solum sal Carolinarum, aqua calida solutum, & satis dilutum injici, vel aliis oleosis, mannatis & demulcentibus salis communis loco ad unciæ unius vel dimidiæ pondus commodissime admisceri potest. Deinde, cum salium mediorum in purificandis & consolidandis externis fœtidis ulceribus alias non infructuosa sit efficacia; ideo quin & hoc nomine ad externos usus sal nostrum commendari possit, nulli dubitamus.

30. Expositis itaque variis ac præstantissimis Carolinarum salis, in plurimis nostri corporis gravioribus ac pertinacibus afflictionibus tam avertendis, quam expugnandis, utilitatibus, superest, ut de cauto ac circumspecto illius, pro varia subjectorum æque ac morborum differentia, usu pauca adhuc subjiciamus. Quare notandum est:

I. Quod cautius hoc uti debeant omnes, qui teneriori fibrarum & membranarum compage, quæ facilius per salina spicula ad spasmos irritatur, instructi sunt: unde nec infantibus, nec adultis, qui a nativa generis nervosi debilitate ad varios spasmodicos affectus inclinant, nec feminis sensibilioribus largiorem & frequentiorem ejus usum commodum judicamus.

II. Quantum cachecticis, obesis & sero abundantibus personis confert sal Carolinarum, tantopere copiosior & crebrior illius assumtio iis disuadenda est, qui vel a natura macilentioris sunt corporis habitus, vel a morbo graviori languescunt, vel denique per ætatis rationem vasa exsucca & collapsa gerunt: eo quod humidum copiose educendo fibras ventriculi rigidiores & ad motum ineptas reddit, hinc digestionis & nutritionis negotium labefactat.

III. Eadem est ratio, quare nec feminis post partum ad educenda lochia, saltem non sine pilulis balsamicis uterum roborantibus atque expurgantibus, exhiberi debeat.

IV. Similiter iis non conducere videtur sal e thermis productum Carolinis, qui spasmodicis afflictionibus crebrius tentantur, & a leviori causa diarrhœa, torminibus ventris, cardialgia ac colica convulsiva infestantur; quapropter & abstinere ab eo penitus debent, qui ab acri in ventriculo & duodeno hospitante bile, vehementes ilei rosiones, vomitus, ructus & diarrhœam patiuntur.

V. Homines, qui scorbuticis & salsis humoribus fœti, catarrhosis capitis ac pectoris defluxionibus, variis quoque in cute efflorescentiis, ut scabie, purpura, febre miliari sæpius infestantur, sal Carolinarum copiosius exhibitum, augendo humorum dyscrasiam & arrodendo vasa ventriculi magis lædit, quam juvat; Proinde nec in ulceribus internis, ad quæ vera phthisis etiam pertinet, nec fluore albo, nec lue venerea, gonorrhœa inveterata, bonis cum ægrorum rebus usurpatur.

31. Quamvis egregia sit nostri salis vis resolvens atque per varia emunctoria evacuans; ubi tamen inveterata præsto fuerit glandularum obstructio, aut viscerum pertinacior infarctus, incassum adhibebitur. Nihil itaque in scirrhosa glandularum mesenterii, omenti ac pancreatis induratione, & pulmonum tuberculis efficiet. Quemadmodum porro in omnibus tam internis partium nobiliorum, ut ventriculi, diaphragmatis, pleuræ, quam externis inflammationibus consultius est diaphoreticis, ac demulcentibus insistere, quam fibras nerveas salinis multis irritare: ita & in iisdem, nostri salis usum merito interdicimus. In catarrho suffocativo vel apoplexia, sive serosa fuerit sive sanguinea, sal nostrum plane est inefficax.

32. Sed sufficiat hisce viam medentibus monstrasse, qua ratione ad varia afflictionum genera præstantissimi Carolinarum salis usum secure & cum emolumento adaptare debeant. Attentos plura forsitan docebit usus & meditatio. Nos si de singularibus quibusdam ejus virtutibus amplius instruxerit experientia, easdem data occasione cum publico fideliter communicare minus dubitabimus.

DIS-

DISSERTATIO III.

DE MANNA EJUSQUE PRÆSTANTISSIMO IN MEDICINA USU.

§. I.

Vitam cum sanitate non tantum ingestionibus, sed maxime etiam excretionibus sustentari atque absolvi, indubia plane in re medica est veritas. Tametsi vero tam multa, tamque diversa hunc in finem in machina corporis nostri sapientissime constructa sint organa, per quorum ostia jugiter superflua, inutilia & noxia foras dimittuntur: vix tamen ulla excretionum est, quæ, si a perspiratione longe saluberrima discedimus, tam insigniter vitæ ac sanitati patrocinetur, quam illa, quæ per alvum succedit. Hujus enim beneficio, non solum crassioris naturæ & ab extractis alimentis residuæ effoetæ fæculentiæ, necnon plures alieni, salso-sulphurei, biliosi, mucidi & lymphatici in glandulosis intestinorum tunicis separati humores in maximam sanitatis tutelam excluduntur; sed ipsi etiam morbi mirifice debito ejusdem successu levantur; ita prorsus, ut hac deficiente, neque acutarum, neque chronicarum passionum, tuta ac felix succedat sanatio, & providissima natura, sæpe has sibi eligat vias, quibus id, quod in vitio est exturbet & ægritudines expugnet.

2. Quare is, qui saluti & integritati corporis invigilat, utique exactam quidem saluberrimæ hujus excretionis habere debet rationem summaque cura providere, ne unquam alvus officii sui obliviscatur, sed multum etiam interest, ut congrua seligat remedia, quibuscum tuto & sine subsequente noxa eandem expediat. Etenim amplissimus quidem pharmacorum est apparatus, quæ in purgantium classe ad alvum solvendam commendantur; at hæc ita sunt comparata, ut iisdem uti anceps admodum sit, quin plane damnosum. Nimirum, inest validioribus purgantibus acre & virulentum salino-sulphureum elementum, quo non modo nerveas ventriculi & intestinorum tunicas aggrediuntur & fortiori spasmo exagitant, sed etiam vehementi crispatura biliosum & lymphaticum humorem copiosius exprimunt, ut delassatis nimium & resolutis motricibus fibris, magna peristaltici motus excipiat imbecillitas, & deficiente bilis stimulo, nec non lymphæ intestinalis lubricatione, alvus post eorum usum magis constipetur & occludatur. Accedit, quod drastica hæc remedia tam pernicialis indolis sint, ut teneras & valde sensibiles intestinorum tunicas nonnunquam graviter lædant & plane arrodant, aut spasmum longius in reliquas nervoso-musculosas corporis partes explicando, dira tormenta & gravissima progignant mala.

3. Repudiatis itaque merito omnibus his quæ violenter & virulentia quadam naturam lacessunt, ejusmodi potius instrumenta & remedia in usum vocanda sunt, quæ temperatius operantur partibus, affricant: quo nomine virtutis longe præstantissimæ sunt laxantia & lenientia, a veteribus ob id *benedicta* nuncupata. Sicut vero lenientium & laxantium affluens pariter est copia: ita facile patet, non unam eandemque omnium esse utilitatem atque præstantiam, sed alia aliis esse præstabiliora, tutiora magisque proficua. Sunt enim nonnulla ex horum familia, quæ licet mitioris & temperatæ sint indolis: nihilominus tamen sanguinem nimis commovendo, aut flatus gignendo, nonnunquam detrimentum inferunt.

4. Sed omnis ejusmodi infestæ qualitatis expers, & præterea spectatissimæ virtutis est *manna*, vel ipsa denominatione ipsoque sapore, gratissimum suavissimumque medicamentum: ut certe mirandum sit, quod nobilissimi hujus laxantis eximia virtus inter medicos pœne viluerit, & vix quispiam sit, qui eandem curatius perspexerit & ad usum traduxerit, multo minus pro dignitate expo-

exposuerit. Quare non inconsultum aut infructuosum fore duxi, si præstantissimi hujus medicamenti pertractationem uberius paulo & pervestigatius susciperem: & maxime quidem præclaras & multiplici experientia confirmatas, quas in medendo possidet, vires enucleate traderem.

5. Dum itaque constitutum est, de manna ejusque insignissima in arte medica utilitate differere: rerum dicendarum ordo exigere videtur, ut prius de iis, quæ ad pleniorem hujus medicaminis cognitionem faciunt, sermonem instituamus, & tum eximium illius in variis morborum generibus usum, explanate tradamus. Quum vero mannæ vox latius tantisper pateat, & plura sint, quæ hac denominatione insigniantur: haud supervacaneum fore putavimus, si paucis præmoneremus, quo sensu nobis veniat. Est nimirum hæc vox originis Hebraico-Syriacæ, & proprie denotat donum gratiose immissum, sine vinculo obligationis, quo teneatur is, qui illud elargitur. A propria hac significatione translatum fuit verbum *man*, primum in sacris litteris, ad illud cibi genus, quo populus Israeliticus, ex singulari Dei clementia, in deserto per quadraginta annos vitam sustentavit. Et quum hoc alimentum antelucano tempore roris instar in terram descenderet, & præterea saporem referret subdulcem, ulterius translatio facta, ut Græcis & Latinis manna postmodum idem esset, ac ros melleus matutinus, prout notat CÆLIUS *lib. XIII. c. 46.* Tandem vero sensu strictiori mannæ denominatio imposita est a veteribus medicamento cuidam, quod roris progeniem esse opinabantur, ut adeo Medicis manna audiat, substantia illa grumosa, ex albo flavescens, saporis dulcis, subacris & pinguis, virtute laxante instructa, de qua nobis in presentiarum sermo erit. Præter hanc, datur adhuc alia manna, quæ vocatur thuris, & nihil aliud est, quam micæ thuris, concussu, dum convehitur, elisæ, teste PLINIO & GALENO *de composit. medicam. lib. IV.* ob figuram forsan & colorem mannæ nomine insignitæ. Denique mannæ etiam nomen gerit semen graminis dactyloidis esculenti, semini milii solis non absimile, quod in *Silesiæ* & *Poloniæ* confiniis pullulat, ita vocatum, quod ex vulgi opinione ex aere decidat.

6. Hisce præmissis, primum jam meditationis nostræ argumentum erit, ut mannæ hujus medicæ natales ac genesin pervestigatius paulo rimemur. Quod si vero eorum, qui hoc de argumento nonnulla prodiderunt, monumenta evolvimus & curatius perlustramus, in tres potissimum partes medicorum de mannæ generatione abire sententias, deprehendimus. Nimirum, CHRISTOPH. a VEGA singularem plane confinxit mannæ ortum, autumans: eandem adhuc liquidam, guttatim ex cicadis & apibus parvis defluere, foliis imponi & solis calore indurari. Sed quemadmodum hæc opinio omnium maxime a veritate recedit; ita merito a B. parente meo in *clav. Schroeder. p. 637.* tanquam imaginaria & falsissima explosa est.

7. Alia magis trita & a veteribus tantum non omnibus exposita sententia est, qua mannæ natales ex aere arcesserunt & exhalationibus suavibus sulphureis, a terra & aquis solis calore prius in die calida & sicca elevatis, & frigore sequentis noctis condensatis, ac demum sublucanis horis in arbores & terram roris instar delapsis tribuerunt. Nam PLINIUS *H. N. lib. XI. cap. 12.* auctor est, quod veniat ex aere & maxime siderum exortu sublucanis temporibus, & sive sit cœli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus. Et GALENUS *de aliment. facult lib. III. cap. 39.* mannam vocat mel aerium, & memorat, quod peritis naturæ interpretibus halitus e terris & aquis prodeuntes, solis calore exacte attenuati & cocti, a frigore secutæ noctis in unum coacti & condensati esse videatur. His accedunt ZACUTUS LUSITANUS *Med. Princ. hist. pag. 949.* nec non in *Pharmac. pag.* 88. FUCHSIUS *de*

comp.

comp. med. lib. I. cap. 76. Opp. pag. 111. SCHROEDERUS *Pharmacop. medico-chym. pag.* 256. nec non alii, mannam itidem pro rore melleo, ex aere descendente, venditantes. Inprimis MATTHIOLUS *Comment. in lib. I. Dioscorid. p.* 95. acriter in contrarium sentientes invehens, contendit, quod manna sit quidam ros, sive liquor suavis, qui ex aere veniens sublucanis temporibus, brevi temporis curriculo coalescens, grumosus, gummi in morem efficiatur.

8. At vero, præter ea quæ itineribus in loca mannę feracia de ejus genesi comperta sunt, plures & momentosæ sunt rationes, quæ luculenter demonstrant, eam neque rorem, neque roris esse progeniem: ut etiam FALLOPIUS *Opp. Tom. I. pag.* 114. de hujus sententiæ veritate dubitare inceperit, & alii clarissimi viri eandem gravissimis argumentis oppugnarint & confutarint. Quod si enim manna ros esset aut roris foetus, procul dubio ad caloris occursum colliquesceret & absumeretur, aut omnes herbas, arbores, rupes, totumque ejus tractus solum irroraret; sed notum est, quod a solis æstu condensetur potius, & nonnisi in certis quibusdam arboribus, deprehendatur, ac in his quidem modo parcius, modo copiosius, prout nempe magis vel minus succo turgent.

9. Succedit tertia, eaque ad veritatem maxime accommodata de mannæ origine sententia, qua asseritur: eandem esse succum nutritium ex arboribus, fraxino maxime & orno stillantem, aut prolectum. Nam sicuti in genere notandum, quod rores sic dicti mellei, e cœlo in arbores & maxime frumentorum species defluentes, nostra quidem sententia, inter non entia sint referendi; eo quod, non tam in superiore, quam aversa & supina foliorum parte concreti inveniuntur, & præterea certis tantum vegetabilium speciebus, nec omnibus eidem plagæ ac regioni expositis arboribus, fruticibus & plantis insident: ita profecto ad veritatem quam maxime accedit, substantiam illam roscidam, subdulcem, pinguiusculam, quæ circa solstitium, æstivum maxime, tempestate præcedente fervidissima, in frumentis, præsertim tritico & secale, post pluviam tenuiorem delapsam, deprehenditur, non nisi succum esse nutritium, qui in tubulis plantarum concretus subsistit & stagnat, ac solis calore dulcescit & quasi maturescit; accedente vero postea pluvia, in canaliculorum alveis dissolutus, ad extremitates culmorum propellitur ibique erumpit. Accedit, quod melleus hic succus, ex secale potissimum exsudans, insignem alvum movendi virtutem possideat, si culmi eodem obsiti decerpantur; eodem plane modo, ac notum est, quod succus ex tenuioribus adhuc frumenti foliis, vulgo der Saat, expressus, aut infusione cum aqua calida extractus, egregie alvum subducat. Inprimis autem efficacissime hanc nostram sententiam adstruit succus ille nutritius subdulcis, qui primo vere, ex vulnerato betulæ cortice prolicitur & colligitur; quandoquidem, si evaporationis moderatæ beneficio condensatur, instar mellis concrescit & itidem facultate laxante instructus est.

10. Quare nullum utique dubium est, quin mannæ natales eidem origini, succo nempe arborum nutritio debeantur: ita ut fraxini potissimum & orni succus, in Calabria, Apulia & Sicilia, calidissimis locis, acuto solis æstu ad maturitatem subdulcem perductus, rore nocturno in æstuosis ejusmodi plagis frequentissimo, & interiora arborum facile pertranseunte, eliquetur, in foliorum stamina protrusus erumpat, aut facta incisione ex trunco effluat, solisque igne tandem spissescat & coalescat. Confirmatur id maxime testimonio & propria observatione JO. RAII, quam *Sam.* DALE *in pharmacol. p. II. pag.* 449. nec non CHARAS *in pharmacop. Reg. pag.* 300. *seq.* allegant. Is enim quum in Italia peregrinationis causa commoraretur, curiosius in mannæ genesin inquisivit, & compertum habuit, quod eadem in arboribus fraxini de industria tectis, ut rori omnis aditus intercluderetur, reperta fuerit. Et idem auctor aliorum

fide confirmat, quosdam ramos arborum linteo involvisse, aut plane præcisos in cellis per noctem recondidisse, & nihilominus mannam in iisdem concretam collegisse.

11. Est itaque manna succus nutritius, qui ex arborum foliis, vel cortice, aut sponte exstillat, aut prolicitur. Contingit autem hoc in plurimis regionibus, unde varia etiam mannæ prostant genera. Scilicet, datur manna liquida, HIPPOCRATI ex quorundam sententia mel cedrinum vocata, cujus uber admodum proventus est circa montem *Sinai*, teste LINSCHOTO. Aliud mannæ genus largitur *Persia*, ex spinoso frutice, quem Arabes Algul & Alhagi vocant, semen coriandri figura & magnitudine granorum referens, auctore RAUWOLFFIO *in itinerario*. Nota porro est mannæ species, quæ ex *Syria* adfertur, veteribus maxime cognita, & ab ipsis in mastichinam, optimam, & bombycinam, ignobiliorem, distincta, de qua MATTHIOLUS *Comment. in Lib. I. Dioscorid. pag. 94.* pluribus agit. Denique etiam ex *Armenia* adportatur manna, quæ id peculiare obtinet, quod frustis majoribus pugni magnitudine constet fuscique coloris sit. Omnium vero copiosissime manna in *Sicilia*, *Apulia* & *Calabria* stillat, unde etiam ad nostras oras defertur, & a patria dicitur *Calabrina*. Quare quum *Calabrina* hæc manna recepti tantum in nostris officinis pharmaceuticis sit usus, missis reliquis speciebus, huic potissimum exponendæ immorabimur.

12. Ut autem hoc nostrum propositum eo felicius exsequamur, ipsum mannam Calabrinam eliciendi & colligendi modum tradere juvabit. Quem quum omnium optime ex JO: RAJO, aliorumque testimonio confirmatum consignarit CHARAS *in pharmac. reg. pag. 300. seqq.* licebit ex hoc auctore depromere, quæ scopo nostro maxime erunt accommoda. Is autem perhibet: quod manna sit succus, manans quum sol cancri signum ingreditur e fraxino vulgari, aut ex sylvestri, quem ornum vocant. Hunc succum singulis annis colligi tempestate calida, non imbrifera, circa vel paulo ante caniculares dies & sextiles pluvias, eo quod simul ac pluere incipiat, stillare cesset. Triplex vero esse hujus mannæ Calabrinæ genus, unum, quod Italis *manna di corpo* audit, esse elegantissimum & aut sponte defluere ex trunco & ramis arboris crassioribus, liquoris crystallini instar, & in grana candida vel majora vel minora concrescere, quæ postridie, postquam ex arbore exsudarunt, summa cura colligantur, ne a pluviis aut nebulis iterum colliquescant. Aut corticem arboris exorto sole cultellis tenuioribus dividi, & liquorem exeuntem illico colligi in vasa, & chartæ inditum soli ad resiccationem exponi. Secundam speciem vernacula dici *Forcata*, h. e. coactam, & ex iisdem arboribus, quum prior sponte stillare desiit, mense Augusto elici, incisione facta per corticem ad lignum usque, ex hac a meridie ad decimam usque noctis mannam per rivulos quasi copiose manare, & postridie soli obversam exsiccari; hanc tamen minus probari, ob flavedinem & quod turbida admodum sit: Tertiam speciem vocari, *mannam di fronda*, & sponte prodire sudoris instar ex foliis arborum, quibus insidentes erumpentes guttæ indurentur. Sed postremam hanc non tanta cura colligi, eo quod ægerrime divellatur a foliis.

13. Est autem manna antiquissimum medicamentum, quod priscis Medicorum aliisque rerum naturalium ex veteribus peritis jamjam innotuit, utut HIPPOCRATI non adeo cognitum fuisse videatur. Nam superius jam meminimus, quod PLINIUS & GALENUS de ejus origine quædam prodiderint: MATTHIOLUS autem *l. c. p. 95.* memorat, quod dudum ante horum tempora ejus mentionem fecerit THEOPHRASTUS, Hesiodi auctoritate *Lib. III. cap. 9. de plantarum historia*. Sed quia nullus horum de mannæ usu & purgante facultate mentionem injicit, eandem ipsis incognitam & ab Arabibus demum

mum

mum perspectam fuisse verisimillium est. Arabes enim Medici ut AVICENNA, MESUES, SERAPION, AVERROES, quum affluens apud illos esset mannæ proventus, non solum passim ejus sub nomine *Tereniabin siracost & mellis de Cusuram* mentionem injiciunt, sed simul etiam varios illius usus & miras virtutes primi exposuerunt, asserentes, eandem temperamento symmetram & in activis primo ordine calidam, in passivis temperatam esse.

14. Horum vestigiis postmodum institerunt ii, qui in Italia artem exercuerunt, inprimis BRASSAVOLUS, RUELLIUS, FERNANDUS aliique, & frequentissime manna maximo cum emolumento usi sunt in gente, quæ ob exquisitam generis nervosi teneritudinem & sensibilitatem, acriora & validiora pharmaca ferre non poterat. Serius autem in Germania eique conterminis temperatis regionibus præstantissimi hujus remedii usus explenduit, quandoquidem medici robustis, firmis & minus mobilibus Germanorum corporibus, lene ejusmodi medicamentum minus accommodum & sine effectu fore opinabantur. Sed hunc errorem falsamque persuasionem ipsa postmodum experientia irrefragabili testimonio confutavit.

15. Expositis sic quæ de mannæ origine & genesi, nec non antiquissimo ejusdem usu præmonenda erant: progredimur nunc ad exactiorem ejus contemplationem, examinaturi, quibus elementis agat & quem potissimum edat effectum. Quod si igitur principia, quibus manna componitur, curiosius rimamur, animadvertimus, quod in eadem subtilis quædam & volatilis acrimonia delitescat, quæ promte difflatur atque exhalat, quo fit, ut non solum vetustate inertiam contrahat, & diuturna, aut vehementiori coctione, plurimum efficaciæ suæ perdat, sed etiam ut nauseosus subacris sapor gustu sese in sensus ingerat. Quapropter, quemadmodum in genere pro comperto est, crebriores alvi dejectiones fieri a motu peristaltico intestinorum auctiori & celeriori, hunc vero suscitari maxime ab iis, quæ subtilissima quadam & penetranti acrimonia, tenuissimas tunicarum intestinalium fibrillas nerveas, quibus sese intime insinuant, attentant & stimulando ac vellicando, eas ad contractiones systalticas celeriores & magis repetitas animant: ita facile patet, idem acre subtile, volatile salino-sulphureum in manna contentum elementum, eandem pari virtute instruere, alvum nempe stimulante ac movente.

16. Quia vero hæc, qua purgantia operantur acrimonia, varii generis est, non modo ratione ipsius suæ magis causticæ, fixæ, vel volatilis indolis, sed etiam, prout magis vel minus cum particulis sulphureis, vel etiam mucilaginosis, terreis aut amaris unita est atque permixta: diversi etiam eorum tam in evacuando, quam alterando contingunt effectus, ita ut unum præ allo tutioris ac præstantioris sit efficaciæ. Jam si consideremus substantiam illam mucilaginosam, temperatam, dulcem, terreo-oleosam, cujus commodissimo hospitio acre illud & stimulans in manna elementum excipitur: in proclivi est judicare, eandem potissimam, blandam nempe & clementem, nobilissimæ suæ facultatis partem ab illa trahere. Nam in propatulo est, omnia mucilaginosa & terrea egregie humectare, emollire, partes duras delinire, salinas, acidas, biliosas, nec non alias acres volatiles particulas contextu suo & involucro mucilaginoso temperare & obducere, & sic submovendo quæ excretionem retardare possent, eandem facilitare ac secundare: ut adeo nullum plane dubium sit, quin dulcis hæc & mucilaginosa mannæ substantia, cicurando acrem noxiorum humorum indolem, ipsisque viam ad commodum exitum pandendo, egregie ipsi evacuatorio effectui velificetur.

17. Quod autem succi mucilaginosi & subdulces vegetabilium insigni facultate temperante, emolliente & laxante polleant, non solum ex iis patescit, quæ superius de succo tenuiorum & recen-

tium pullulantis frumenti foliolorum expresso, nec non ex betula stillante memoravimus, sed etiam aliorum succorum, maxime cum saccharo subactorum exemplo, luculenter adstruitur & confirmatur. Praeclaro hujus rei argumento sunt succus pisorum, cicerum rubrorum, pomorum dulcium, recentium & putridorum, syrupus de pomis putridis, succus prunorum, malorum Armeniacorum, florum persicorum, acaciae, rosarum, & ex iis parati syrupi, rob passularum majorum & minorum, sambuci, succus liquiritiae, polypodii, de spina infectoria, nec non ipsum mel, pulpa cassiae, myrobolani, pruna Damascena aliaque ex vegetabilium familia depromta, & succo dulci turgentia.

18. Quum itaque mannae ea sit indoles & tam praestans facultas, ut non solum alvum officii sui admoneat, sed etiam corrigente & temperante facultate polleat: recte utique haec ipsa tanquam clementissimum purgans, tutissimum & naturae amicum, summo in pretio habenda est. Nam licet, aucta inprimis dosi, primas vias ab omnibus sordibus efficacissime repurget, & ad tres vel plures uncias assumta, in quibusdam vel viginti sedes moveat: nihilominus tamen tam mira tamque salubris ejus est virtus, ut sine dolorum tormentis, virium prostratione, sanguinis ebullitione, sitis & pulsus augmento, aut praeternaturali calore, effectum suum promte exsequatur. Quare in genere de nobilissimi hujus medicamenti usu id pro certo affirmari potest, quod latissime pateat, & longe praestantior, multoque pluribus accommodatus sit, quam ullius alius lenientis vel purgantis medicaminis: ita, ut peculiaribus quibusdam virtutibus splendeat, quarum alia alvum vacuantia medicamenta plane sunt expertia.

19. Ea vero hujus remedii est facultas, ut omnis generis humores, tam serosos quam biliosos & acidos, promtissime e corpore educat: quandoquidem biliosorum acredinem simul contemperat & involvit, acidorum vero occursu, prout reliquis purgantibus solemne est, neque ligatur, neque infringitur, sed ipsos potius cicurando, ut per ani secessum exturbentur, efficit. Porro, ejus usus maxime accommodus est omnibus iis, qui ob virium debilitatem & exquisitam generis nervosi sensibilitatem, acriora ferre non possunt, & tamen a saburra prima in regione contenta liberandi sunt: cujuscunque aetatis, sexus, temperamenti & nationis sint. Quare scite non minus quam ex vero praestantissimas mannae virtutes compendio complexus est ZACUTUS LUSITANUS *Medic. princ. hist. Lib. VI. hist. 8. pag. 951.* dum inquit: *Manna in omni temperamento exhiberi potest; corpus enim impurum ab excrementis purificat universum, praecipue a bile. detergit pectus, lenit, & viscidos ex thorace humores, unaque tenues, citra capitis aut spiritualium partium noxam, expellit, viscera firmat, roborat ventriculum, sanguinem puriorem reddit, exhilarat cor, auget spiritus, sitim sedat, appetitum excitat; demum nulla est corporis pars, quae ex ejus usu mirabile levamen utilitatemq; maximam non suscipiat.*

20. Inprimis autem per experientiam compertum est, quod manna admodum proficua sit infantibus. Saepissime enim contingit, ut lac in ventriculo stagnans coaguletur, & confermentatione cum bile facta, enormem acredinem, quin plane corrosivitatem induat, & ad sensibiles intestinorum nerveas tunicas delatum, saeva ventris tormina, cum inquietudine, convulsionibus & lethalibus saepe epilepsiis concitet. Hinc ut exsuperans & rodens acrimonia contemperetur, & corruptus humor educatur, primaria utique medentis erit intentio. Hanc autem ut ex voto impetret, neutiquam acriora purgantia & evacuantia accommoda sunt praesidia; quippe quae, efficaciter quidem purgant, sed ob summam nervearum ventriculi & intestinorum teneritudinem, universum genus nervosum gravissime laedunt & majora longe mala inducunt, tantum abest ut prosint. Quin potius palmam ejusmodi in casu omnibus praeripit manna, quae ob clementem indolem

nulla

nulla plane violentia infesta est, sed inerti reddita acrium humorum saburra, eandem summo cum emolumento promte ejicit. Et hoc nomine inprimis sirupus de manna, usus est longe præstantissimi, quem proinde vel solum, vel cum rhabarbaro nuptum, vel etiam sub forma mixturarum & potionum propinare expedit, quæ pro diversorum aliorum additione, varie etiam concinnari possunt. Inprimis autem crebriori experientia edocti sequentem commendamus egregiæ utilitatis mixturam: Recipe aquæ florum acaciæ, cerasorum nigrorum, florum tiliæ, singulorum unciam unam, extracti rhabarbari grana XII. sirupi de manna unciam dimidiam, spiritus salis ammoniaci anis. guttas X.M.D.S. Mixtur qu.1. biss. 2. Edffel.

21. Eadem prorsus ratio subest, quare usus mannæ senibus quam maxime est proficuus. Quum enim in senili ætate ipsius CELSI effato omnia assumta acescant, & ingens humorum impuritas ob secretionum defectum contrahatur, maxime quidem ex usu est, primam regionem subinde a sordibus deplere. Sed si quis validioribus & vehementioribus earum per alvum expulsionem moliretur, gravissimo certe damno & irreparabili noxa afficeret eos: quandoquidem purgantium ea propria & pernicialis est facultas, ut vires mirum dejiciant, ut adeo hæc iis, qui senio fracti, genus nervosum debile obtinent, propinare piaculum certe foret. Contra vero blanda est mannæ indoles & ad acidam sentinam educendam quam maxime apta, eamque ob causam, ad alvum in senibus laxandam, eadem nihil aptius est, nihil præstantius.

22. Præterea iis, qui lenissimis tantum evacuantibus tractandi, annumerandæ etiam sunt gravidæ. Nam prægnantibus quam maxime familiare est, ut ex plethora incidant in cacochymiam: ideoque omnis certe cura adhibenda est, quo hæc succorum impuritas decenti auxilio a corpore arceatur; quod eductione impurorum e primis viis humorum potissimum perficitur. Ast huic scopo obtinendo neutiquam conveniunt fortia purgantia; quæ validiori spasmo intestinorum membranas & nervosas corporis partes contorquendo, uterum ad elidendum fœtum sollicitant, vel etiam tonum ventriculi destruunt: sed potius ea, quæ clementer evacuant, inter quæ præter pilulas balsamicas, rhabarbarina & passulata, inprimis etiam connumeranda est manna, præsertim si addantur ea, quæ ventriculum & universum genus nervosum roborandi facultate pollent. Id quod luculenter etiam testatur ZACUTUS LUSITANUS *histor. medic.princip. lib.II. pag.*951. *Manna*, inquiens, *tuto exhiberi potest feminis uterum gestantibus, quum & commoditas vocat & necessitas urget.*

23. Ulterius, si specialius paulo dispiciamus, quibus potissimum morbis mannæ usus dicatus sit: ex facili est judicare, eandem utilissimam locare operam, tam in morbis, qui acidorum & biliosorum succorum colluvie & magna humorum acredine foventur & stipantur, quam etiam ubi partes nervosæ spasmo stringuntur & inordinatis commotionibus exagitantur. Quare quum in tussi, coryza, affectibus rheumaticis, podagricis, arthriticis, scorbuticis insignis humorum subsit acrimonia & impuritas, præstabile utique manna in iis est remedium, eo quod illius usu humores prima in regione obhærescentes acres attemperantur & una cum feri copia educuntur, ne novam dolorum & passionum scenam instruere possint. Inprimis vero spectatissima mannæ virtus est in tussi ferina diuturna stomachali: ita ut vix, ac ne vix quidem, sine hujus medicaminis usu, sopiri & abigi possit; unde etiam ALPINUS *de medic. method. lib. IX. cap.* 12. *p.* 344. auctor est, ut alvus in tussi laxetur per mannam. Hæc enim non solum mucilaginosa sua inlita dulcedine id, quod acre est ac intus stimulat involvit & infringit, sed partes etiam tussi attritas, hispidas & aridas factas, delinit ac mulcet, & præterea viscidam illam & acrem saburram per alvum, aut quandoq; etiam per vomitum, utiliter exturbant.

24. Præterea, ad arcendos, mitigandos, vel præscindendos catarrhales & tussiculosos affectus, nec non dolores artuum, nihil æque conducit, ac si inter initia insultus horum morborum, manna cum lacte, jusculo avecaneo, vel infuso Thee assumatur, & postea lac aut asininum, aut caprillum, cum, vel etiam sine aqua Selterana, matutinis horis per aliquot dies bibatur: quo omnis intus delitescens acrimonia subigatur & sensim evertatur.

25. Porro etiam manna exoptatissimam spondet medelam in omnis generis febribus. Nimirum quum fomes & minera intermittentium plerumque in prima regione & præsertim duodeno latitet, collecta ibi acidorum, biliosorum & male concoctorum humorum saburra, nihil certe magis ex usu est, quam ut hæc ipsa promtissime excutiatur & corpus ab eadem liberetur: id quod commode & efficaciter mannæ ope perfici potest. Ut vero eo certior & morbo exquisite respondens succedat operatio, eadem sapienti consilio, cum amaris, decocto absynthii, centuarii minoris, nec non salibus detersivis, aut si necessitatis est, stimulo emetico armatur & die intercalari propinatur, quo sic omne id, quod febrilibus motibus concitandis favet, submoveatur. Pariter, si in febribus causis, biliosis, tertiana biliosa & duplici, repurgandæ sunt primæ viæ: aptissimum & medentis scopo apprime inserviens laxans subministrat manna; quandoquidem etiam in his bilis delinquit indoles & nonnunquam sponte eximia cum utilitate alvi suboritur fluxus morbumque solvit. Commodissima autem mannam in ejusmodi biliosis febribus exhibendi ratio est, ut mannæ tamarindi jungantur & ex his julepus laxans concinnetur.

26. Maxime omnium vero præstantissima mannæ facultas elucet in affectibus spasticis hypochondriacis & melancholicis: in quibus alvus non tantum ex defectu humidi & copia acidorum succorum prima in regione occluditur, verum etiam ob spasticas tunicarum intestinalium stricturas obseratur, ut obstructio ad aliquot dies etiam duret. Jam vero certa & constanti experientia edocemur, pessimum in hisce affectibus contumacis morbi signum præbere, si alvus continuo clausa est, & nisi clystere aut laxante admonita, ad officium redit. Accedit, quod si per spasmos his morbis solennes, tantopere læsus est peristalticus intestinorum motus, nec chylosa ingestorum massa tenuia intestina permeare, neque fæces per crassorum cavum transire, neque flatus perrumpere possint, sed sordes subsistant, mora deteriores fiant & acriores, flatus maxime ad superiora reprimantur & ventriculum infestent, ut per consensum, ob male affectum nimia hac distensione octavum nervorum par, nervosæ universi corporis partes, maxime capitis & pectoris, simul gravius affligantur omniaque in deterius ruant.

27. Quæ cum ita sint, primarium utique & præcipuum curationis momentum in eo versatur, ut motus in intestinorum volumine vigens peristalticus corruptus in integrum restituatur & alvus iterum expediatur, quo sordibus & flatibus liber pateat exitus. Sed hoc maxime artis & prudentiæ est, & dici vix potest, quam graves errores in eo a vulgo medicorum committantur. Purgantia enim & acrius stimulantia stricturam adaugent, motum intestinorum magis pervertunt viresque debilitant, eamque ob causam nociva potius summopere sunt quam proficua. Aloetica temperatioris quidem sunt indolis, sed sanguinem exagitando conatus ad hæmorrhoides gignunt, & denegaro cruori exitu, doloribus suscitandis & symptomatum augmento favent. Senna & ex ea depromta medicamina, licet neque acriora sint, neque sanguinis ebullitionem inducant, nihilominus tamen flatus ingenerant, ideoque si unquam, certe in flatulento hoc malo obsunt. Quum vero manna clementissimum & securissimum sit laxans, merito hæc laus ei tribuenda, quod in passione hypochondriaca aptissimum ad alvum movendam sit

præsi-

præsidium. Hæc enim rigido spasmo constrictas intestinorum fibrillas mulcet, lenit & laxat, humorum acrem indolem, ne nova vellicatione stricturas inferant, corrigit, & tandem sine roboris intestinorum diminutione purgamenta educit. Tenendum tamen est, quod amicum admodum & fructuosum ejus in ejusmodi affectibus sit cum salibus mediis nec non rhabarbaro connubium, quippe horum accessu, non solum efficacia mirifice intenditur, sed flatuum etiam proventus impeditur.

28. Quemadmodum itaque summa mannæ in malo spastico flatulento sic dicto hypochondriaco est utilitas: ita non minori præstantia splendet in aliis morbis, qui spasmis in abdominis cavitate contentas partes exercent. Nobili inprimis hujus rei exemplo est, colica sic dicta spasmodica, quæ sævis dolorum tormentis ægros excruciat & plerumque pertinaci alvi adstrictione stipatur. Nam licet solenne sit ad mitigandam dolorum acrimoniam clysteres infundere alvumque fatigare: sæpissime tamen tanta est morbi vehementia, ut applicatis iisdem, nihil plane levaminis accedat. Quare ipsius rationis dictamine & experientiæ calculo constat: optimum præsidium collocari in iis, quæ universum intestinorum volumen intus obliniunt, quo crispatura remittat, simulque acrium humorum illuviem, novam semper dolorum scenam adornantem, ad inferiora ducunt atque exturbant. Proinde quum manna, ob insitam præstabilem suam facultatem, utrique indicationi opportune satisfaciat, luculenter admodum patet, illius usum in colicis doloribus summopere esse proficuum, inprimis si ex consilio & observatione *Laz.* RIVERII *prax. Tom.I. lib.V. cap.* 1. cum oleo amygdalarum dulcium & jusculo gallinæ pinguis exhibeatur.

29. Succedunt vitia, quæ renes, vesicam & vias urinarias affligunt, & sævis dolorum facibus infesta sunt, quarum in numerum referenda potissimum cum calculo ischuria & urinæ ardor. De his pervulgata est practicorum sententia, quod medicaminum, quæ per inferiora evacuant, usum exposcant, quum per alvum, quæ solenniter constipata est, recrementitiæ morbum foventes & exacerbantes sordes removeantur. Bene autem monet FUCHSIUS *de medend. morb.lib.I cap.*38. quod a validiorum usu meatus urinarii angantur & comprimantur: ideoque iis maxime erit utendum, quæ blande id, quod in vitio est, evocant, & sine nervosarum partium jamjam afflictarum exagitatione, operationem suam exsequuntur. Quare quum ex hactenus dictis clarissime constet, mannam lenissimum & tutissimum esse laxans, prona admodum consequentia elicitur, eandem in hisce etiam affectibus egregie opitulari & alvo aperiendæ velificari.

30. Neque tamen evacuandi tantum fine manna in vesicæ & viarum urinariarum morbis commendabilis est, sed succedit alia eaque longe præstantissima ejus efficacia, qua dolorificam partium harum exquisite sentientium contorsionem & stricturam sopit & componit, id quod inprimis ex voto succedit, si cum oleo amygdalarum dulcium remisceatur & sic ad usum transferatur. Nam licet hoc remedium non immediate affectas partes attingat, sed proxime intestinorum cavo virtutem suam impertiat: nihilominus tamen, ob miram partium abdominis & maxime quidem crassiorum intestinorum cum viis urinariis consensionem & vicinitatem, medicamentosa facultas ex una in aliam transit. Hinc si fibræ intestinorum mirifice contortæ atque crispatæ, assumto mannato hoc remedio leniuntur & laxantur, in ureteres quoque, vesicam & urethram saluberrimus hic effectus propagatur, & spasmo delinito & conquiescente, dolor exspirat & nonnunquam calculus sævissimus hostis, reseratis viarum repagulis, eliditur. Commemorabile inprimis hanc in rem est SYDENHAMI exemplum, cujus ipse mentionem facit *Opusc. p.m.*702. memorans, quod mannæ cum sero lactis usu aliquandiu continuato, non solum ab atroci circa renes dolore,

sed etiam mictu sanguineo liberatus sit: ita ut post singulas catharseos vices melius habuerit. Haud vero inconsultum erit, si hic loci ipsius præscribendi methodi mentionem injicimus, ordientes a potione in nephritide & calculo Celeberrimo huic Medico usitatissima: Rec. Mann. el. uncias duas, Cremor. tartari drachmam dimidiam, decoct. nephrit. Forelti unc. IV. Hanc excipit altera potio in mictu cruento eidem commendatissima, quæ constat ex Mann. unciis duabus & dimidia in seri lactis libris duabus solutis, addita portione succi limonum vel citri.

31. Denique non prætereundum est, quod manna virtutem quodammodo obtineat diureticam, quam in dysuria & urinæ suppressione conspectius exserit. Ut enim complura alia quæ crebrius observavimus mittamus, non possumus, quin luculentum hoc interferamus exemplum. Laborabat nimirum ante aliquot annos septuagenarius quidam per septem dies urinæ suppressione, post mictionem cruentam infestante, cum exquisitissimo circa regionem pubis dolore & plenaria alvi constipatione. Placebat catheteris immissione fluxum proritare, sed frustra, quum ne gutta quidem prodiret. Exhibebatur tandem decoctum nostræ ordinationis mannatum, cujus usum tam auspicatus subsequebatur effectus, ut non tantum alvus aliquoties summa cum euphoria solveretur, sed urina etiam ad aliquot mensuras efflueret.

32. Quapropter, sicuti hujus suppressionis causam in grumos sanguinis, in ureterum obliquo ductu circa insertionem obhærescentes rejicimus: ita nullum etiam est dubium, quin, si renibus a flatibus compressis, aut ductibus urinosis tartareo mucilaginoso sabulo oppletis, urinæ exitus intercludatur, præstantissimum manna pariter spondeat præsidium, promovendo una cum alvinis dejectionibus seri urinosi effluxum. Nam verisimillimum est, quod subtile illud acido-sulphureum volatile mannæ elementum intestinorum nerveas tunicas exstimulans, pari ratione urinosos renum tubulos stimulo quodam exagitet & ad urinosi laticis secretionem ac expulsionem sollicitet: adeoque simili fere efficacia pollere videatur, ac inspissatus betulæ succus, qui ad drachmas aliquot assumtus, liberaliter urinam provocat.

33. Plures quidem adhuc superessent morbi enumerandi, ad quorum persanationem manna eximiam confert opem: sed suffecerit inpræsentiarum eos adduxisse, in quibus conspectius sese exserit nobilissimi hujus medicaminis virtus. Ex his enim facili negotio de utilitate mannæ in aliis morbis, præsertim qui a spasticis internarum partium stricturis, ut fere omnes deliriorum, dolorum & convulsionum species, proficiscuntur, judicium poterit desumi: siquidem jam ex supra dictis constat, amplissimum ejus esse usum & nunquam intermittendum, si corpus a sordibus quibusvis repurgandum, nec tamen validioribus attentandum.

34. Proinde missis his, paucis addemus, quæ de eximio & singulari plane usu mannæ, in cura, quæ medicatarum aquarum beneficio in sanitatis tutelam adornari solet, silentio non sunt prætermittenda. Perquam nimirum notum est ac cognitum, quod ante usum mineralium, tam frigidarum acidularum, quam thermalium aquarum, corpus per blandum evacuans præparandum sit, quo expurgata sordium sentina, hæ soteriæ aquæ inoffenso cursu primam regionem perluere & transire possint. Sed cavendum maximopere est, ne pharmaca, quæ acre quoddam purgans recipiunt, hunc in finem adhibeantur, eo quod motum peristalticum lædendo & tonum intestinorum dejiciendo, officiunt potius transmittendis libere per tubulosam & villosam intestinorum substantiam aquis, tantum abest ut prosint. Pariter deducta ad finem cura, opus est, ut reliquiæ aquarum e visceribus evacuatione paulo validiore exturbentur, eamque ob causam ubivis fere medici, qui regimini ægrotantium ibi locorum præsunt, fortiora purgantia, nunquam non venenosa & viribus inimica, ex scammonio,

monio, gummi guttæ, extracto colocynthidis, resina gialappæ, &c. pilularum maxime forma præscribere solent. Ast, quam gravia inde ægrotantes patiantur damna, dici vix potest. Nonnulli enim, qui tenerioris sunt naturæ & ventriculum cum genere nervoso ad spasticas contractiones pronum obtinent, in anxietates cardialgicas, virium defectionem & sæva incidunt ventris tormina. Alii vehementissime ad animi usque deliquium dejiciunt, viribus ex toto prostratis, ut nonnunquam corpus multo magis causarium a soteriis fontibus referant, quam illuc attulerunt.

35. Indolens sane ego, ex quo vigesies termæ Carolinas frequentavi, crebrius observavi, a præpostero hoc purgantium usu, penitus eversum fuisse salubrem aquarum mineralium effectum, & sanitatem insigniter labefactatam: ideoque ratione exacte putata primus consilium inire cœpi, ut pharmacis naturæ magis amicis & blandis eundem obtinerem effectum, & restilium in visceribus aquarūm colluviem, sine detrimento eliminarem. Et quum mannam inprimis appositam huic scopo fore judicarem, eandem ad uncias tres vel quatuor, in appropriata aqua solutam, addendo nonnunquam cremoris tartari drachmas duas, propinavi, exoptato respondente successu; quippe sequutis sæpe decem vel ultra sedibus, ingentem aquarum copiam eductam esse summa cum euphoria, deprehendi. Quare non dubitavi eadem methodo tam ante, quam post salubrium aquarum usum, uti, & rejectis penitus, inprimis a sedecim annis, omnibus valentioribus drasticis, sanitati eorum, qui curæ meæ sese commiserunt consulere: ita, ut uno vere vel viginti mannæ libras consumserim. Neque defuerunt, qui ex sagacioribus medicorum eandem medendi formam summo cum fructu postmodum inirent. Sed hæc de mannæ præstantissima facultate & in diversis casibus utilitate.

36. Devolvimur jam ad ea, quæ de ipsa oblatione & mannam exhibendi ratione dicenda restant: ad quam primo omnium requiritur, ut justam ejus dosin determinemus. Sunt enim quidam, qui nobilissimum hoc laxans flatulentiæ accusant & hanc ob causam ejus usum rejicere conantur. At vero, re penitius inspecta, ipsorum potius naturæ, omnia dulcia plane aversanti, vel minus congruæ præscriptioni, quam medicaminis facultati hæc culpa tribuenda videatur. Nam solemne ipsis est mannam tantum ad unciam dimidiam vel unam exhibere: ideoque non mirum est, si mota quidem, sed non emota materia, viscidæ sordes in flatus explicentur, præsertim in ejusmodi corporibus, quæ jam flatuum proventu torquentur, cujus generis potissimum sunt, quæ malo hypochondriaco & hysterico detinentur. Ut itaque noxa hæc prævertatur, tenendum est, quod manna infantibus a drachmis duabus ad unciam dimidiam, & in adultis a duabus ad unciam dimidiam, & in adultis a duabus ad tres usque & quatuor uncias, pro majori corporis firmitate offerenda sit. Et hoc pondere propinata, non facile flatibus vel torminibus infesta erit, sed purgantem virtutem efficaciter edet, quinimo quandoque obruto saburra ventriculo, lenissimum eliciet vomitum.

37. Ipsum exhibendi modum quod attinet: is non minus ita erit instituendus & imperandus, prout is, quem artifex concepit effectus desiderat. Nimirum, quemadmodum in genere in propatulo est, quod omnia evacuantia longe citius, expeditius & felicius operationem suam exsequantur, si prius soluta assumantur: ita idem etiam de manna ejusque usu tenendum, quod nimirum utilissime dissoluta exhibeatur. Sunt autem varii liquores qui mannæ solutioni inserviunt. Ægyptiis, teste ALPINO *lib. III. de med. method. cap. 9.* familiare erat eandem in aqua Nili clarefacta, aut ex jure pulli propinare: ideoque simplici admodum ratione manna nostris etiam temporibus in lacte, sero lactis, aut jusculo avenaceo poterit dissolvi, vel etiam decocto coffee & succolade, nec non infusis theiformibus sacchari loco injici & sic deglutiri. Si vero pharmacum ex eadem

dem artificiose conficiendum, plerumque quidem adhibentur aquæ ex floribus & herbis destillatæ, e. g. fl. acac. sambuc. ulmar. ceras. nigr. veronic. sed quia non omnes æque suaveolentes ejusmodi aquas ferre possunt, commodissimum vehiculum præbent aqua pura fontana, & pluvialis destillata, nec non acidularum temperatarum, ut Spadanarum, Wildungensium, Antonianarum portio, aut si placuerit, ipse ros majalis. Inprimis solenne est nobis, potiones laxantes ex manna præscribere & ejusmodi præparationem imperare, ut eadem leni coctione in aqua appropriata dissolvatur, recipiendo ad mannæ unciam aquæ unciam & dimidiam. Monendum tamen est, quod coctio ad liquandam mannam lenissime instituenda sit, ne videlicet vehementiori aut diuturniori coctura subtile & volatile illius stimulans elementum in auras dejiciatur.

38. Ut vero paratum ejusmodi mannatum decoctum eo magis voto respondeat, ipsique palato acceptum reddatur: apprime ex usu est, quædam addere, quæ huic scopo velificantur. Inprimis utilissimum est, salia adjicere, inter quæ nominasse sufficiet cremorem tartari, arcanum duplicat. terr. fol. tartar. sal Ebsham. Sedlicense, quippe quæ, dum viscidas potissimum sordes incidunt, resolvunt & abstergunt, ac præterea stimulo quoque imbuta sunt, ipsam purgantem mannæ efficaciam mirifice fecundant & intendunt. Poterit ejusmodi potioni drachma una vel altera salis commisceri, & si hoc paullo difficilioris solutionis sit, antequam mannæ coctio instituatur, seorsim liquari. Deinceps, ut palati gratiam captemus, simulque roborationi tantisper prospiciamus, coctione peracta, colaturæ instillare expedit guttas XX. essent. cortic. aurant. aut guttas duas vel tres olei fragrantis, vel aromatici destillati, cujus generis est oleum de cedro. Et hoc modo parata potio medicata, ita postmodum erit assumenda, ut non simul & semel ingeratur, sed partitis vicibus bibatur, superbibendo sub ipsa assumtione aliquot decocti avenacei haustus.

39. Porro etiam mannæ pro varia medentis intentione, morbi & ægrotantis conditione, plura adhuc alia admisceri, & ex ipsa alia remediorum genera concinnari possunt. Nam præter ea, quæ in antecedentibus passim in enumeratione morborum, qui mannæ usum utiliter admittunt, inseruimus, non omittendum esse putamus, quod manna in febribus ardentibus nec non biliosis, cum sirupo acetositatis citri vel ob tamarindorum & decocto hordei, ptisana aut sero lactis caprilli commode offeratur. Deinde, ad enecandam & exturbandam verminosam progeniem, fructuosum mannæ connubium cum mercurio dulci & extracto rhabarbari instituitur. Porro in asthmate suffocativo, tussi ferina & convulsiva infantum, commode cum spermate ceti, oleo amygdal. dulc. & pauxillo croci in jusculo avenaceo propinatur. Denique, si indicatio urget, ut sordes acres, biliosæ viscidæ tam per inferiora, quam superiora evocentur, decocto ex duabus mannæ unciis adjicienda sunt aliquot tartari emetici prius soluti grana, & pharmacum interpolatis vicibus assumendum, ita ut aliquoties sub assumtione liberalis decocti avenacei dilutioris haustus potetur. Hac enim ratione primo vomitus exoritur, & paullo post dejectiones numerosæ subsequuntur. Est vero hæc medendi forma potissimum commendabilis in principio febrium, tam intermittentium, quam acutarum, quando haud fallax saburræ copiosæ prima in regione latitantis suspicio adest. Novimus etiam, ejusmodi emetico-laxans medicamentum singulari & præstantissimo cum fructu in febribus exanthematicis petechialibus, purpura, variolis, morbillis, castrensibus præcipue, & morbo Hungarico statim inter initia fuisse oblatum.

40. Dum inter alia hactenus recensita morborum genera, in quibus mannata profuisse diximus, in variolarum quoque initiis & eruptione excellentem eorum usum deprædicavimus, expedit omnino inqui-

inquirere, num sub ipsarum etiam maturatione illis uti æque conducat. Quis non novit, quanta in variolis, præsertim confluentibus reformidanda sint medenti pericula, quantaque ad ea avertenda opus sit prudentia & circumspectione. Sicut enim utplurimum in variolis, ita maxime in confluentibus fieri solet, ut circa nonum potissimum diem ob novum quasi febris insultum auctiorémque inflammationem & doloris vehementiam omnia intendantur symptomata & in pejus plane ruat misera afflictorum conditio. Oriuntur tum summæ circa præcordia anxietates, moventur anhelitus, augetur corporis inquietudo, pertinaciori subsistente alvi obstipatione. Quæ vero singula, quemadmodum aliunde non proveniunt, nisi a materia vellicante, acri, caustica in sanguine aut retenta, aut eo, quo prodierat, redeunte, ubi exitu per cutem præclusa denuo exagitatur tantasque in universo corpore creat molestias: ita judicatu erit facillimum, in debita & convenienti ejusdem excretione omnem ægrotantis contineri spem atque salutem.

41. Conveniret tum quidem omnino naturæ ductum sequi materiamque ad peripheriam corporis propellere, utpote quæ methodus & tutissima & sola tantummodo sufficiens habita ab omnibus fere hucusque fuit. At vero, sat graves quoque sunt rationes, quæ ejus applicationem interdum prohibent. Quum enim sæpe sæpius eveniat, ut materia variolarum nocentissima ad interiora & præsertim ad nervosam intestinorum compagem delata ab alvi obstructione mirum sustentetur, sustentata majoris sæpenumero inflammationis causa existat; facile perspicitur, omnia bezoardica, alexipharmaca aliaque expulsionem ad cutis corticem promoventia remedia tunc temporis minus præstare, ut potius majorem noxam inferant. Et temerarii saneausus existimandum puto, materiam in intestinis altius radicatam ad cutem revocare velle. Longe tutior commodiorque via est, constipationem solvere additoque ventri leniori stimulo per anum feces putridas & impuras fortes educere.

42. Cui scopo, nisi sufficiant ex appropriatis confecta speciebus enemata, quum nihil sit ipsa manna accommodatius, nihil ob benignam operationem præstantius, non possum non eandem præ ceteris hoc loco commendare quam maxime. Id quod non mea ipsius solum experientia edoctus scribo, sed testes etiam hac in re habeo locupletissimos, quos inter nominare præ ceteris lubet experientissimos Angliæ Medicos, SYDENHAMIUM & FREINDIUM, qui ambo lenientia cathartica tali in casu eximie collaudant & mannata tantum non omnibus hoc fine longe præferunt. Inprimis autem *Cel.* FREINDIUS in libro quem inscripsit: Commentarii novem de febribus, usum purgantium & præcipue mannæ in febre putrida variolis confluentibus superveniente admodum extollit variisque tum suis tum aliorum observationibus & morborum historiis de felici mannæ effectu testantibus luculenter confirmat.

43. *Sed ut redeamus*, quo digressi sumus, subjungimus nonnulla ex manna conficienda eaque saluberrima remediorum genera. Primum esto potio, qua Sacratissimus Romanorum Imperator sub potu thermarum Carolinarum utebatur: Rec. Cremor. tartari drachmas duas, solve & coque in libra una aquæ fontanæ usque ad medietatem: adjice mannæ el. uncias tres, clarificetur albumine ovi, addito succo integri pomi citri suceolenti: denuo fiat parva ebullitio. Coletur denique frigide per linteum album, cui flavi cortices citri inditi fuerunt, aliquoties, donec fiat potio clarissima, quæ insigni virtute gratissimoque sapore egregie sese commendavit. Neque minus porro laudabilis quorundam mos est, ut ineunte vere corpus a sordibus sub hiemis intemperie collectis repurgent, eumque in finem varia concinnari & præscribi solent præsidia. Nos certe ad instituendam vernalem ejusmodi, uti vocant, curam, summopere commendamus hoc infusum, de quo al-

ternis

ternis diebus unciæ sex ad octo haurienda: Recipe mannæ el. uncias quatuor, passul. min. uncias duas, rhabarb. elect. tartari crudi aa. unciam unam, summit. centaur. min. pugil. IV. cinnamomi acuti, cardamom. ana drachmam: infundantur cum vini Rhenani mensura una & dimidia: calori per XXIV. horas exponantur.

44. Præterea, varia in officinis pharmaceuticis præparata prostant medicamenta, quarum vel basis vel ingrediens est manna. Ex horum numero potissimum sunt electuarium diacassia cum manna, electuarium lenitivum de manna, nec non syrupus de manna, cujus vicem commodissime & utilius sustinere potest ita parandus: Recipe mannæ el. libram, solve & coq. len. cal. in aquæ fl. acac. libra una dimidia, infunde calide fl. persicor. acac. viol. singulorum manipulum, colat. leni igne inspissa, eadem refrigescente, adde olei de cedro guttas XX. Ad præparata pharmaceutica referenda porro manna liquida, cujus confectionem SCHROEDERUS *in pharmac. chym. p.* 267. tradidit & B. Pater meus *in clave pag.* 637. emendavit, nec non manna sic dicta julepata a Parente meo *l. c.* exposita, una cum manna tartarisata: quæ etiamsi sua non defraudanda sit laude, nihilominus tamen facillime contingit, ut spei non respondeant, eo quod sub incautiori earum in officinis pharmaceuticis confectione, manna subinde a vehementiori igne & coctura virtute sua privatur.

45. Ultimo loco quædam de iis, quæ ignis tortura e manna eliciuntur, dicenda restant. De his autem in genere verissimum est HELMONTII *de potest. medicam. p. m.* 383. judicium, quod chymico ministerio parentur ea, quæ antea non erant: mannamque inprimis per ignem acrimoniam assumere. Adornavimus tamen nosmet ipsi mannæ destillationem in arena, & inditis retortæ circiter IV. ejus unciis, prius cum arena subactæ, subdito paulo fortiore igne, liquorem acidum & post hunc ex bruno-rubrum crassiorem empyreumaticum obtinuimus, ita quidem, ut prior ad unciæ, posterior autem ad unius & dimidiæ drachmæ pondus accederet. De acido hoc ex manna prolecto liquore, quem spiritum dicunt, omnium suffragio confirmata sententia fert, quod sudorem moveat, cujus effectus causa procul dubio permixtis empyreumaticis partibus tribuenda videtur. Suggerit vero etiam hic liquor menstruum ad dissolutionem quorundam corporum. Cepimus experimentum eidemque tam corallia, quam matrem injecimus, & liquatione facta, & coralliorum, & martis prodiit tinctura, iisdem viribus armatæ, ac illæ, quæ communi more acidiusculis menstruis parari solent. Contra vero non successit sulphuris cum illo exacte tentata solutio, cujus SCHROEDERUS *l. c. p.* 258. & ex hoc forsan CHARAS *in pharmac. reg.* mentionem injiciunt. Crassus autem ille rubicundus oleoso-gummosus liquor, empyreuma gravius redolebat, haud secus ac saccharum carbonibus injectum, & neque aquæ, neque spiritus vini renuebat consortium, sed in utroque promte dissolvebatur: neque dubium est, quin ad guttas decem assumtus, sudorem liberalius eliciendi facultate.

46. Atque hæc fere sunt, quæ de manna inpræsentiarum disserere placuit & pro instituti ratione licuit. Confidimus certe, nos ita defunctos esse hoc labore, ut unicuivis exinde innotescat, injustissime huc usque mannam a medicis neglectam ferme esse, & dignam, quæ postliminio quasi a practicis ad usum revocetur. Serium enim meum est monitum, quod in gratiam eorum, qui exercitium artis suscipiunt, huic tractationi addo, ut nimirum ab omnibus vehementioribus & drasticis purgantibus abstineant: siquidem vix dici potest, quam ingens damnum inferre soleant, & quod nonnunquam tantum est, quantum vix a gravissimo morbo metuendum foret; ut adeo hanc ob causam justissime a CAMPEGIO *de cribr. medicam.* venenosa & maledicta appellentur. Rejectis potius colocynthide, scammonio,

nio, helleboro albo, turbith, elaterio, esula & quod sequioribus seculis innotuit, gummi gutta in usum vocent & substituant tuta & securissima remedia, cujus generis sunt salia mediæ naturæ, manna, rhabarbarum, tamarindi, cassia & aloe recte correcta & præparata, inprimis quum hisce laxantibus & lenioribus idem effectus, si majori paulo dosi exhibeantur, obtineri possit, quam acrioribus & nocivis.

DISSERTATIO IV.

DE RECTO CORTICIS CHINÆ USU IN FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

§. I.

Ea quidem innata quasi & per manus tradita tantum non omnium animis hæret opinio: dari certas medicinas, ad hunc vel illum morbum sanandum aptas semperque salutares; nec quisquam fere ex doctis, æque ac indoctis est, qui non Empiricum agat, & viso quodam ægrotante, salubre remedium in promtu habeat idque ultro commendet. At vero, erronea utique atque perversa hæc est sententia, contra quam, ceu genuinum temerariæ Empiriæ fundamentum, merito omni pugnandum studio. Uti enim in universa rerum natura corporum vires & effectus non dantur absolute tales, ita etiam nec alimentorum, nec pharmacorum facultates sunt absolutæ, sed omnes relativæ, conditionatæ & limitatæ, respectu scilicet corporis humani vivi, in quod agunt & cum quo operationem suam exsequuntur. Hinc quippe est, quod, experientia teste, medicamenta eodem modo, tam ad juvandum, quam ad nocendum, sint apta, & quod omnia, quibus Medicus utitur præsidia, ita sint comparata, ut nonnullis prosint, nonnullis vicissim, in eodem etiam morbo, obsint.

2. Professus id jam pridem est antiquissimus artis nostræ parens HIPPOCRATES, *lib. de art.* § 6. ita disserens: *non quivis cognoscere potest ea, quæ commodo & detrimento sunt. Et sunt nihilominus ea, quæ damno fuerunt, quam ea, quæ opem tulerunt, in testimonium arti, quod ars ipsa sit. Quæ enim profuerunt, ob rectum usum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt.* Neutiquam scilicet gravis hic Auctor omnis generis medicamentis absolute certam adscripsit salutis afferendæ virtutem, sed certo tantum respectu, nec ob id, quod in certo morbo exhibita, sed quod recte, hoc est, cum judicio, explorata prius corporis ægrotantis natura morbique caussa & indole, itemque convenienti tempore, ordine, dosi ac proportione, usurpata sunt, profuisse; neglectis vero hisce cautionibus, nocuisse edixit. Quumque adeo sint medicamenta, quæ & damnum, & auxilium afferre queant, dari artem, recte omnino colligit, atque ex eo peritum atque præstantem judicat Medicum, qui diversos remediorum effectus variasque operationes probe discernere novit.

3. Propterea vehementer optandum, ut quisque medentum verissimum hoc HIPPOCRATIS effatum curate pensitaret ac ad usum transferret. Sic sane exspiraturæ demum forent opprobriosæ illæ in hunc usque diem inter Medicos de remediorum virtutibus vigentes discordiæ atque dissensiones. Nam turpe quidem dictu, ast verissimum, plebejos non tantum & rudes, verum eruditos etiam magnique nominis Medicos, raro admodum in determinandis viribus, effectu & usu medicaminis cujusdam, in hoc vel illo morbo convenire, sed alios miris illud dilaudare encomiis, alios contra idem, in eodem morbo, damnare prorsus atque rejicere. Nemo non novit, quam diversis, immo perversis judiciis, potissimum exposita sint ipsa valida & heroica sic dicta remedia, uti quidem maxime sunt ex mercurio parata, emetica antimonialia, martialia, opiata, drastica purgantia, narcotica,

ex

ex chirurgicis, veficatoria, fonticuli, fetacea & venæfectiones, quin, quod magis mirandum, ex fimpliciffimis & diæteticis, fontes medicati calidi & frigidi, balnea, lactis cura & cura per inediam.

4. Idem hoc fatum expertus eft allatus ex America in Europam ante LXX. circiter annos cortex, chinæ chinæ dictus. Mirum erat, quanto applaufu hic primum excipiebatur, quantifque encomiis, ceu certum & incomparabile ad vincendam intermittentium contumaciam præfidium, ornabatur, nec defunt, qui hodienum magno illum habent in pretio atque honore. Sed non minori agmine furrexerunt, qui eundem impugnarunt & ceu infecurum, quin plane noxium, venditarunt & adhuc infamare non erubefcunt. Plura quidem in utramque partem prodierunt fcripta, experientiam ipfam in partes paffim vocantia; nos tamen ita potius cenfendum effe arbitramur: bonum, efficax & tutum effe hoc remedium, fi quis, fecundum allegatum HIPPOCRATIS edictum, eodem recte uti fciat; valde vero noxium & infecurum, quando empirice, hoc eft, imprudenter, imperite, nulla corporis ægrotantis, caufæ febrilis, temporis & aliarum circumftantiarum ratione habita, ufurpetur. Quod ut eo teftatius patefcat, elegimus hoc argumentum in differtatione præfenti, propitio Numine divino, penitius paulo evolvendum, ita quidem, ut adducamus primum teftimonia eorum, qui magnifice de hoc cortice fentiunt, his deinde adjungamus obfervationes & rationes eorum, qui illum noxium, infidum & infecurum effe afleverant, poftea ex rationali febrium doctrina caufarumque, quæ has movent explanatione, nec non principiis & modo agendi noftri corticis, & nocivam, & falutarem ipfius facultatem, evictam demus, fimulque ad diffentientium objectiones folide atque modefte refpondeamus.

5. Sunt vero oppido multi, qui in laudes hujus Peruviani corticis eunt. Ut primum enim in Europam delatus, Romæ innotuit & a Patribus focietatis Jefu, ut præfentiffimum febrifugum, caro admodum pretio divenditus fuit, in fchedula, modum ufurpandi habente, de eodem jactarunt: quod omnes fere intermittentibus, etiam quartana, laborantes, purgato prius, fi opus fuerit, corpore, fine ulla alia adhibita medicina, liberavit. BARTHOLINUS *Cent. V. hift.* 50. Cardinalem de Lugo, plus mille teftimonia, hoc cortice anno MDCLIII., quo quartanæ duplices & fimplices graffatæ, curatorum habuiffe, memorat; de FONSECA vero, celeberrimo fui ævi Medico, eidem refert, quod exploraverit noftrum corticem eundemque non innoxium tantum, verum etiam faluberrimum deprehenderit. FR. REDI *de experim. nat. a.* 143. miraculofum hujus corticis effectum vocat, & TOZZI *comment. in aph. XXV. fect. II.* perhibet: febres quartanas, quas antea medici longiffimas & fere immedicabiles habuerunt, hac noftra ætate, unius corticis Peruviani ope, cito tutoque fugari.

6. Ex Italia in Galliam pervenit poftea hujus febrifugi notitia ibidemque varia pariter fuftinuit experimenta, tam felici tamen fucceffu, ut ipfi Regi ac Regio Principi, febre laborantibus, non femel, fed aliquoties, infigni cum fructu, potiffimum a TAGOULTIO, fit oblatum. Eodem quoque tempore in Anglia ipfius fama percrebuit, applaudentibus tantum non omnibus WILLISIUS quippe *de febr. cap. VI.* difertis fcribit verbis: ex centum hoc remedio ufis, vix unum non convaluiffe. Cui accedit illuftre illud Angliæ decus ROBERTUS BOYLE, in *tr. de philof. experim.* fidem faciens: fe una vel altera dofi corticis febrifugi, ad drachmam unam propinati, fæpius quartanas, quæ per annum durarant, abegiffe. Quin DYGBÆUS *tr. de medic. fecret.* fancte affirmat: ex triginta quartana detentis, quos hoc remedio liberarit, ne vel duos in eandem relapfos, & addit: culpandum potius effe medicum, quam nobile medi-

medicamentum, si post ejus exhibitionem unquam revertatur febris. Ipse felix ille & circumspectus Medicus SYDENHAMUS, in *tr. de febrib.* mirifice, ceu optimum remedium, hunc corticem extollit & methodum eadem recte utendi fuse tradit. Magno etiam adhuc apud Anglos est in pretio, uti patet ex FREINDII, LISTERI, nec non MORTONIS scriptis, qui in *tr. de febribus* ita differit: *cortex Peruvianus, consensu medicorum hodie omnium, est catholicum febrifugum, quod omnes febres intermittentes, in quavis anni tempestate, in omni ætate & temperamento, penitus, cito, tuto & feliciter sanat, neque opus est, ut medici ingenia sua amplius torqueant in febribus explorandis.*

7. Quin in omnibus fere Europæ regionibus corticis hujus virtus spectata enituit. Inter Helvetos quidem Medicos multum ipsi detulit MURALTUS & M. N. C. *Dec. II. An. VIII. obs.* 2. aliquot inferuit historias, quod eodem, tam in senibus, quam in pueris, tertianas & quartanas curarit, tandemque enarrationi finem his memoratu dignis verbis imposuit: *in immensum volumen excresceret, si, quæ cura nostra ex hoc pulvere experientia alienaque facta, describere satageremus.* In Belgio celebres & peritissimi Medici plurimi hoc nostrum antifebrile fecerunt & adhuc faciunt, cujus testes citamus BOERHAAVII & DECKERI scripta. Potissimum in nostra etiam Germania corticis chinæ ad debellandas intermittentes usus, ut laudatissimus fuit celebratus, ejusdemque efficaciam salutatem tam BOHNIUS in *diss. de minus suspecta febrium fuga*, quam BERGERUS *diss. de cortice chinæ ab iniquis judiciis vindicato*, pluribus & solidis argumentis asseruerunt. Fuit præterea frequenti in usu WALDSCHMIDIO atque DOLAEO, nec non celebri quondam Ducis Cizensis Archiatro, ZAPFIO, qui electuario antifebrili, cujus basis chinæ cortex, & famam & opes acquisivit, eodemque adhuc ipsius gener, Dn. STREIDEL, clarus atque peritus in arte nostra vir, non minori crebrius utitur successu.

8. Contra ea, sunt pariter & fuerunt permulti periti, docti & clari Medici, qui minus favent huic cortici, illumque infidum, insecurum, quin plane noxium vocare medicamentum, haud erubescunt. Videas complures, qui experientia & observationibus fidem sibi præstruere contendentes asserunt: usum Peruviani corticis non modo recidivas longe graviores, sed & novos prorsus & insanabiles morbos insequi, cachexiam scilicet, tumores pedum œdematosos, hydropem, pertinacem alvi obstructionem, præcordiorum angustiam, pathemata hypochondriaca & hysterica, febres lentas & hecticas, cum virium prostratione, appetitu dejecto & tabe, in pueris nonnunquam convulsivos & epilepticos motus. Inprimis acriter in febrifugum nostrum invehit BAGLIVUS *opp. lib. II.* perhibens: febrem tertianam nonnisi elapso decimo quarto die, quo quidem sponte finiatur, febrifuga pati, & irrito prorsus conatu ante illud tempus remedia quævis, vel sine fructu, aut certe non sine ingenti damno adhiberi. Medicos intempestive febrifugis febrem veluti in ovo jugulare conari, quum paucis interjectis diebus, vel ipsa redeat velocius, vel ejus loco quamplures gravissimi morbi, asthmata, hydropes, febres lentæ, phthises aliaque gravissima mala emergant.

9. Idem fere ex nostratibus censet ETTMULLERUS, qui *opp. tomo II. pag.* 277. chinam non solum infidum vocat remedium, sed etiam *pag.* 598. afferit: ordinarie fere alvi præclusionem, tumorem abdominis ejusque duritiem atque dolores tensivos consequi solere, iisdem vel successive remittentibus, vel per purgantia, aut spiritum salis ammoniaci irritatis, eandem febrem similem, interdum intensiore frigore, recurrere. PALLILIUS quoque in epistola ad BAGLIVUM scribit: Gallos quidem feliciter china chinæ in febribus uti, sed minime id suadendum in agro Romano, quin ridet hujus corticis usum, nisi in

fine

fine ad roborandum stomachum adhibeatur. Plura præterea de noxa hujus antifebrilis remedii memoriæ consignata exempla evolvi possunt in BLEGNY *Zodiac Gall. med. phys. An. IV. mens. August. Anno. V. mens. Januar.* nec non in M. N. C. *Dec. III. Ann. IX. obser.* 109. item *Cent. III. p.* 52. Et nostro demum hoc ævo, *cl.* STAHLIUS tam in *theoria med.* quam *opusc. physico-med. p.* 432. neque minus ex STAHLIO, JUNCKERUS in *consp. medic. theoret. pract. pag.* 261. *seqq.* & passim chinæ in febribus usum & impugnarunt & rejecerunt. Quin nosmetipsi testamur, corticem hunc, promiscue atque empirice usurpatum, multum detrimenti intulisse, & vel recidivas ægre expugnabiles, vel alios sæviores morbos, potissimum post quartanam hydropem, post tertianam pathemata hypochondriaca, accessisse.

10. Interim tamen neutiquam cum iis facere possumus, qui hunc corticem absolute & fere semper noxium in febribus esse censent ejusque usum rationibus quibusdam infestum plane reddere conantur, quasi febrium indoli, salutari successui ipsiusque naturæ intentioni contrarius esset atque inimicus. Putant scilicet, febrem nihil aliud esse, quam exacte methodicam naturæ medicationem, qua auctiori solidorum & fluidorum motu, causas, quæ febrem movent, per congrua secretoria & excretoria e corpore proscribere nititur. Ad hoc ex voto perficiendum opus esse humoribus fluxilibus viisque apertis; adstringentia autem, quibus cortex Peruvianus accensendus sit, succos fluidos incrassare, excretoriorumque tenues canaliculos angustare, quin occludere, ideoque retineri, iis usurpatis, morbificam in corpore materiam, ac recidivas, vel graviores alios morbos, produci.

11. Autumant porro, præcipuam providæ naturæ in intermittentibus esse intentionem, ut redundantem sanguinis vitali conservationi semper infestam copiam auctiori intestino calido, ex progressivi acceleratione resultante motu, dissolutoria quadam in serum excrementitium resolutione, imminuat simulque fortiori appulsu, viscera ab inhærentibus vitiis atque obstructionibus liberet. Atque adeo motus hosce febriles esse præsidio ac medio, quo morbi curantur, graves arcentur & ea quæ vitæ insidias struunt eliminantur, nec ea propter, nisi cum ingenti damno, sisti ac cohiberi. Adhæc anceps admodum esse molimen, susceptum sapienter naturæ, in expellendis per secretoria & excretoria, noxiis, opus turbare, impedire planeque contrarium adstringentibus inducere effectum, quem non possint non, præter pessimas recidivas, acerbiora longe pathemata, hypochondriaca scilicet, hysterica, lentæ febres, obstructiones viscerum, icterus, cachexia, hydrops; melancholiæ quoque & pertinaces alvi obstipationes, presso pede insequi.

12. Et quod maximum esse volunt, tertianæ mineram prima in regione, seu ventriculo, tenuibus, præsertim primis intestinis, nec non adjacentibus organis, mesaraicis nempe vasis & glandulis, consistere perhibent. Hæc autem quum utplurimum viscidus & tenax humor sit, provido certe consilio stringi in principio porosas & externas partes, sanguinem ad interiora agi ibidemque aliquamdiu detineri, quo sufficiens humoris seroso-lymphatici quantitas per tunicas & glandulas viscerum in ipsorum cavitates transfudet ac postea partim liquandæ & emolliendæ febrili materiæ, partim ipsi eo commodius egerendæ serviat. Hinc colligunt, perniciosa esse omnia ea, quæ motus tam apprime morbi causæ oppositos sistunt, febrilem illum lentum primis in viis humorem spissiorem reddunt & excretoria constringendo utilissimas secretiones atque excretiones tam per alvum, quam utinam & cutis spiracula, sufflaminant & cohibent. Id vero præstare chinæ manifesto constringentis naturæ corticem, hinc rejiciendum & usurpanda potius esse ea, quæ naturæ opus juvent, febrilem materiam solvant, & redundantem sangui-

nem

nem dissolvendo omnisque generis excretiones promovendo, a materia, quæ in vitio est, corpus liberent, non vero eandem, febrilibus tantum motibus suppressis, cum periculo reprimant.

13. Sic quidem ratiocinantur corticis nostri adversarii, & fatemur sane, primo intuitu, hæc nonnullius videri momenti; an vero sint tanti, ut medentes penitus ab ejusdem usu deterrere possint, paullisper jam perquirere juvabit. Nititur autem omnis propemodum argumentatio supposito principio, quasi corpori inesset agens quoddam, quod prævia intima cognitione, rationali postea intentione, ad certum finem, motus vitales, e quorum familia etiam febriles, nec non remediorum effectus, efficiat ac dirigat. Sed tantum certe abest, ut ejusmodi principium in rationali medica theoria æque ac praxi ullo modo locum habere, aut quicquam utilitatis præstare possit, ut potius in explicandis intelligenter & demonstrandis medicis rebus, nec non inveniendis & applicandis remediis, confusiones & errores inducat.

14. Hoc qui tenet, facile conjicere poterit, quid de concitatis ab hoc principio febrilibus motibus sit sentiendum. Dicunt quidem, hos in se & sua natura esse salutares; sed ita potius sunt comparati, ut perniciem intentent & sapientem naturam imprudentiæ, quin plane dementiæ, aperte arguant. Ecquis enim in arte exercitatus est, qui ignoret, illum in febribus omnibus obvium a circumferentia ad centrum motum, cum vehementi partium externarum ac nervosarum spasmo & convulsiva quadam agitatione, pertracto simul in consensum universo nervorum systemate, fieri, & cum tam gravi omnium functionum læsione, quin ipsius mortis periculo, accidere, ut, qui intermittentibus decedunt, sub hoc ipso pereant. Sane, si pro arbitrio motus vitales dirigere posset agens hoc, tutius longe & facilius foret, sine tam perniciali spasmo universali habitusque corporis constrictione, copiosiorem sanguinis & humorum motum ad morbi sedem sensim, amica magis ratione, amandare atque dirigere. Et quamvis tantisper largiamur, febres, præsertim quæ intermissionem habent, corporibus crassis, copiosis & impuris succis farctis, quandoque præstare medicinam & imminentes ex viscerum oppletione longas & graves affectiones, motu humorum progressivo extra ordinem cum intensiori calore aucto, ceteris paribus arcere: neutiquam tamen omnes intermittentes sanguinis & succorum abundantiam, impuritatem, nimiam spissitudinem, aut viscerum infarctum juncta habent, multo minus hæc veram & adæquatam febrium causam & materialem fomitem constituunt, ut nec ea propter opus sit, tam impetuoso solidorum & fluidorum motu, atque humorum vitalium dissolutione.

15. Quod porro ad illud assertum attinet: naturam maxime in febribus occupatam esse, quo sanguinem redundantem, dissolutoria quadam per motum intestinum resolutione, in corporis salutem imminuat; prorsus & quidem recte negamus, sanguinis & humorum abundantiam febris causam esse. Hoc enim si esset, plethorici frequentius sane febricitarent, & omnis generis febres tempestiva venæsectione certo ac cito arceri possent atque præscindi. Eveniens autem sub febre sanguinis consumtio & in partes excrementitias dissolutio, est potius effectus & necessarium consequens febrilis caloris, naturæ per se plus inimica, quam amica, quia simul vires, a quibus motuum vitalium vigor pendet, dissipat ac destruit.

16. Ejusdem commatis est illud, quod humores crudi, viscidi, tenaces ex depravata maxime digestione oriundi & in primis viis hisque conterminis organis hærentes, fomitem præbeant intermittentium. Rarissime enim evenit, ut ob vitium in diæta commissum, vel pravam digestionem, intermittentes gignantur. Longe magis vero copiosi acres, biliosi prima in regione succi, tertiana laborantibus molestias creant, inprimis quum observemus, & juve-

nes, & cholericæ constitutionis homines, nec non iracundos, sub æstate ferventissima tertianis corripi, & his vomitus biliosos, dejectiones biliosas, sollennes admodum esse urinasque flammei coloris, ob admixtas copiosas sulphureas & biliosas particulas, secedere. Ac licet demum nosmet ipsi vehementer improbemus adstringentium in cujuscunque etiam generis febribus usum, minime tamen concedimus, chinæ corticem, cum judicio, habita naturarum & circumstantiarum ratione, debito ordine ac tempore oblatum, talem præstare effectum, ut potius, uti fusius infra docebimus, ad promovendas excretiones ipsamque perspirationem liberiorem reddendam, eundem aptissimum esse remedium, asserere non dubitemus.

17. Jam non incongruum, aut infructuosum erit, ut nostram de intermittentibus earumque generatione promamus theoriam, quo postea eo melius de methodo iis medendi accommoda & de remediis adversus ipsas idoneis judicare queamus. Id vero primo omnium tenendum, quod experientia constat, rarissime scilicet intermittentes unum vel alterum individuum ex vitio diætæ, vel digestionis invadere, sed plerumque grassari epidemice & ex præcedente insolita diuturna calida & sicca aeris intemperie oriri, tum quidem, quando corpus incautius vel borealibus ventis, vel auræ frigidiori & humidiori, sole maxime occiduo, exponitur, ut inde frigus notabilemque persentiat horrorem. Pari ratione, plura novimus loca, humiliora nempe, paludosa, compluviis, stagnis atque piscinis cincta, crebro febrium proventu adeo infesta, ut indigenæ & advenæ perpetuo fere omnique anni tempore iisdem exerceantur & tardius ac difficulter sanescant, nullam certe aliam ob causam, quam quod ob aerem ejusmodi in locis densum, frigidum ac humidum insectorumque copia refertum, perspiratio langueseat & suffiaminetur. Nulla enim unquam febris, præsertim intermittens, vel etiam catarrhalis, arthritica, rheumatica, nisi post imminutam & cohibitam excretionem cuticularem, accedit; nulla facile recidiva, quam hoc facto, repetit, neque minus etiam febrilis morbus eo gravior & diuturnior esse solet, quo magis hic saluberrimæ evacuationis successus interceptus atque cohibitus.

18. Igitur, quando ingens recrementorum per poros cutis eliminandorum copia, sive ex aeris intemperie & præternaturali constitutione, sive ex malo in animi affectibus & victus ratione regimine fuerit contracta, perspiratio autem, quæ pro tanta fordium activæ, halituosæ & salino-sulphureæ indolis, multitudine necessario sufficiens, quia auctior esse debuerat, constrictis nervosis & excretoriis cutis tubulis, valide potius impeditur; sit utique, ut motus seri excrementitii aliorsum & ad interiora vertatur. Quod quidem, sicuti in febribus catarrhalibus, ad glandulosa narium, faucium & bronchiorum loca, in rheumaticis & arthriticis ad membranas musculorum & nervoso-glandulosa artuum ligamenta, in diarrhœis ad intestinorum tunicas evenit: ita intermittentibus in febribus idem ad abdominis secretoria & depuratoria viscera, hepar nempe, pancreas, ventriculi & intestinorum glandulas & glandulosas tunicas contingit. Heic vero confluens malignus humor, fermentales, lymphaticos, salivales & biliosos, digestioni & chyli elaborationi servientes succos, inquinat, corrumpit ac intemperatos reddit, qui congesti, in duodeni maxime cavo, mutuo confermentantes & cum cruditatibus vitiosæ digestionis permixti, mora pejorem nervosisque partibus valde inimicam indolem contrahunt. Sic depravati & tam per poros, quam tubulos, successive ad sanguinem delati succi, quando ad nervosas, quæ cerebrum & spinalem medullam cingunt membranas pertingunt, infesta sua indole, universalem demum in vasorum & nervosarum partium systemate spasmum concitant, qui febris essentiam constituit.

19. Fe-

19. Febris quippe nihil aliud est, quam affectus & effectus systematis nervosi præter naturam affecti. Etenim, omnia illa, quæ sub accessione febris affligunt symptomata, dolor scilicet capitis, dorsi, maxime circa primam lumborum vertebram, dolor contusivus omnium artuum, ingens lassitudo & languor, frigus, rigor, horror, totum quandoque corpus concutiens, summa præcordiorum anxietas, spirandi angustia, cum inquietudine, pulsus arteriarum contractus, celer, parvus, inæqualis, vomitus, vel conatus ad vomendum, sitis sæpe sub ipso frigore, alvi fortior strictura, vel etiam fluxus, in nonnullis stimulus ad mingendum, mentis quoque ac sensuum, quam sæpe observavi in senibus, præsertim quartana laborantibus, obnubilatio, satis superque testatum faciunt, graviter læsum & affectum esse nervorum systema. Dum autem sub hisce symptomatibus ab exteriorum strictura, sanguis ad interiora & vasa majora, pulmones, caput & cor urgetur, ipsa sua copia cordis musculum ad vehementiorem pulsum celerioremque systolen exstimulat, quod fit, ut sanguis celerius & valide per vasa trajiciatur, arteriarum motus vehementior & citatior micet, æstuque sic majori facto, spasmi nervosarum partium iterum laxenrur, materia quæ hos excitarat excutiatur, sanguis ad ambitum corporis appellatur, & adapertis, remittente strictura, cutis spiraculis, sudor erumpat.

20. Hac ratione febris primum generatur atque succedit, quod vero interposito aliquo tempore novus impetat paroxysmus, ita concipiendum esse arbitramur. Conflata illa, ex corruptis biliosis & lymphaticis salivalibus; cum indigesta alimentorum massa, succis, febrilis in duodeno potissimum hærens materia, non omnis simul & semel, sed successive, ad sanguinem & nervorũ systema transit. Deinde id, quod ab hoc, ut ita loqui liceat, fermento restitat, ab affluentibus ex hepate, pancreate & glandulis duodeni impuris succis, novum subinde accipit pabulum ac nutrimentum. Tum intestino illo mirum adaucto in paroxysmo motu, ipse sanguis & serum in mucidas salso-sulphureas sordes satiscit quæ quum non omnes die vacuo diffientur, intus manent & succos lymphaticos salivales ipsamque bilem inquinant magis atque corrumpunt. Accedit, licet a nemine, quod scimus, annotatum sit, quod intercalari die pulsus admodum languidus & debilis, partes quoque externæ ipsaque cutis magis frigidæ, quam calidæ sint, & perspirationem remissam minusque sufficientem, intuitu sordium excernendarum, esse, luculenter arguant. Demum etiam etiam verisimillium est, universale illud nerveo-fibrosum & tubulosum corporis emunctorium, cutem, tot impetuosis & plane contrariis spasticis, constrictoriis, subsequente nimia remissione, motibus, nec non vehementi æstu, quoad tonum, robur & functionem suam admodum labefactari & vitiari, ut saluberrimum illud exeretionis periphericæ negotium, sub toto febris decursu minus recte succedat ipsaque adeo sanguinis & humorum depuratio multum elanguescat. Quibus omnibus junctim expensis, in promtu est judicare, novum sic succrescentem sensim fomitem, & certo interposito temporis spatio sufficienti quantitate collectum, novum iterum proritare febrilis paroxysmi insultum.

21. Quod autem rediens ejusmodi paroxysmus, non in omnibus intermittentibus idem recursus tempus servet; sed vel singulis, vel ternis, vel quaternis diebus repetat, quandoque typum suum & accessionis periodum mutet, interdum etiam duplicet; id omnino ob impuritatum, ratione copiæ, & indolis plus minus activæ & mobilis differentiam, largioremque vel parciorem earundem ad primas vias affluxum, nec non ob diversam viscerum, præsertim hepatis, lienis & pancreatis, conditionem & statum, fieri, censendum est. Luculenter certe id consistit elapso anno, quo, propter insolitam diuturnam calidam & siccam æstatis & autumni constitutionem, per universam fere Germaniam febres grassatæ, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, simplices & duplices, nimirum anomale,

nullam omnino aliam ob causam, quam diversam humorum indolem viscerumq; constitutionem, pro varia temperamenti victusq;eorum, quos invaserunt, ratione.

22. Post intermittentium genesin & naturam, spectanda nunc adversus eas præsidia, quæ inter principem merito locum obtinet chinæ cortex, cujus ideo principia & quos in corpore vel cum emolumento, vel damno, præstat effectus, penitius paullo examini subjiciemus. Est vero inter hujus corticis elementa primo loco connumerandum adstrictivum. Patescit hoc ex sapore linguam constringente, quem tam pulvis ipsius, quam infusum cū aqua fervente factum, nec non liquor, affuso ipsi spiritu vini purissimo, confectus, exhibet. Idem quoque confirmatur chymico experimēto, dum solutio hujus corticis, adjecto vitriolo, more omnium adstringentium, nigrescit & atramenti colorem induit. Alterum, quod in complexu fovet elementum, est amarum, naturæ plane aperientis, quod unanimi medicorum consensu febribus perdomandis aptissimum, quandoquidem omnia fere amara, uti herba absynthii, cardui benedicti, fumariæ, centaurii minoris, radix gentianæ rubræ, lignum colubrinum, antifebrilia suppeditant præstentissima.

23. Accedit tertium chinchinæ ingrediens, naturæ admodum gratum, balsamicum scilicet, quod sapore & odore, non tam pulveris, quam potius ex prolecta destillationis ope aqua, nec non vini spiritu, manifestatur. Quartum demum elementum est terrestre fixum, peracta solutione, & extractione conspicuum, quod quidem hucusque penitus ferme neglectū fuit, egregiæ tamen virtutis, ad corrigendam, obtundendam & involvendam materiæ febrilis, præsertim biliosæ, acrimoniam, eodem modo ac notum est, sola terrea, ut conchas, matrem perlarum, terram sigillatam & corallia, in sistendis febribus efficacia pollere haud spernenda. Agit igitur hoc simplex tota ut GALENI loquendi formula est, substantia, & plura continet principia ad febres sanandas proficua, quæ rarius, vel plane nunquam, in ullo alio medicamento reperiuntur, eaq; propter vehementer errant & falluntur ii, qui a sola facultate adstringente, febrifugum corticis Peruviani effectum derivare satagunt.

24. Hæc autem hactenus allata tam febrium theoria & pathologia, quam vera febrifugi nostri principia, expeditam monstrant viam, ad rectam intermittentibus medendi methodum, & quo pacto chinæ cortex cum bonis ægrorum rebus propinandus. Diximus scilicet superius, mineram, sive causam intermittentium materialem, ex affluxu copiosioris corruptæ bilis & salivalis laticis meleque digestis alimentis conflatam primis viis, & quam maxime flexuoso intestino duodeno, firmiter impactam hærere, ac inde successive certa quantitate ad interiora & nervosarum partium systema translatā, motus istos spasticos febriles concitare. Hinc utique in persanatione rationalis Medici intentio eo dirigenda, ut peccans hæc materia attemperetur, obtundatur, eliminetur ipsiusque ulterior & largior affluxus ex glandulis ductibusque biliariis cohibeatur. Et his certe indicationibus peritum corticis Peruviani usum, si non ex toto, tamen maxima ex parte, satisfacere posse, existimamus.

25. Largimur quidem, minus proficuum esse hoc antifebrile, quando primæ corporis regio, redundante vitiosorum, præsertim viscidorum, acidorum, & tenacium succorum saburra obsessa, ut potius inviscando, magisque immobiles reddendo, & simul adstrictiva sua vi alvinam evacuationem supprimendo, multum noceat, ut tum quidem non modo materia febrilis retineatur, sed & dolores tensivi & anxietates circa præcordia augeantur, quemadmodum in his, qui diuturna laborarunt quartana, senibus inprimis & pueris, nec non oggesto crebrius & liberalius cortice multoties vidimus. Quare tutius tum omnino & consultius est, hoc medicamentum vel plane omittere, vel non prius admittere, quam præmissis, quæ crassos, viscidos & tenaces humores attenuandi, incidendi & per alvi secessum evacuandi facultate pollent. Merentur hoc nomine laudem-

laudem & salium familia depromta, sal scilicet ammoniacum depuratum, sal digestivum Sylvii, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal Glauberianum, Ebshamense. Potissimum tamen in vincendis chronicis febribus spectatæ virtutis salia ex aquis medicatis prolecta, ut Sedlicense, & Egranum, quippe quæ paulo majori dosi, ad unciam scilicet dimidiam, vel unam, in sufficienti quantitate aquæ soluta, & aliquoties pro circumstantiarum ratione oblata, a colluvie viscidarum sordium intestinorum canalem egregie expurgant. Magna quoque amarorum ad mucidos, tenaces, & acidos succos incidendos, detergendos, ac evacuandos facultas, quorum in numero celebria sunt extractum centaurii minoris, gentianæ rubræ, cardui benedicti, absynthium, rhabarbarum, aloes rite prius correcta & cicurata, quæ in lixivioso aqueo menstruo soluta & die vacuo, vel cum vino, vel cum spiritu vini oblata, egregie prosunt. His autem præmissis, cum ad intercipiendum nimium humorum vitiosorum ad primam regionem confluxum, tum ad facilitandum perspirationis successum, cortex noster cum aliis, quæ operationem ipsius secundant, utiliter propinari potest.

26. Pari ratione, ubi cruditates ex male digestis & corruptis cibis cum bile succoque salivali vitiatis, fomitem febris subministrant, & ratio dictitat, & experientia confirmat, liberandas, ante specificorum antifebrilium & roborantium usum, esse ab illuvie tam acidorum, quam biliosorum & corruptorum humorum, primas vias. Quod ut obtineatur, convenientissima sunt blanda emetica, vel ἄνω simul & κάτω evacuantia, rejectis omnibus aerioribus drasticis purgantibus, & validis emeticis, quippe quæ ventriculo & nervosis partibus admodum infesta, vires dejiciunt, & motus efferos potius intendunt, quam minuunt. Nos, quam hunc in finem commendemus, habemus mannam, cujus uncia una, vel duæ, cum uno, vel duobus tartari emetici granis sufficienti aquæ fontanæ quantitate solutæ clementissime, satis efficaciter tamen, sursum ac deorsum evacuant, ac, ut multiplici compertum habemus experientia, egregie intentioni satisfaciunt. Et hoc facto, majori cum fructu & feliciori cum successu, antifebrile nostrum usurpare licet.

27. Contra ea plurimæ dantur febrium species, ut biliosæ, quartanæ & tertianæ æstivæ, duplices, continuæ, gravibus & acerbis symptomatibus stipatæ, quæ plerumque post diuturnam præcalidam & siccam tempestatis constitutionem, a bile nimis intemperata, acri, calida & volatili incunabula trahunt. Ad hanc earundem materiam figendam, cicurandam, obtundendam ejusque copiosiorem ad intestina affluxum impediendum, cortex chinæ, præsertim in pulvere oblatus, absorbentibusque ac nitrosis remixtus, egregie ex usu est, eaque propter paucos post paroxysmos propinandus. Sic multoties, largas biliosas dejectiones, præsertim in corporibus biliosæ naturæ & cholericæ constitutionis, felici admodum successu erupisse novimus, discedente paullo post penitus febre.

28. Quod quidem, sicuti experientia edocti scribimus; ita non minus eodem fundamento nitentes, de hoc cortice asserimus, quod perspirationem fulciat ac promoveat, in quo, si non præcipuum, certe non minimum, intermittentes curandi, repositum est momentum. Hæc enim, ut supra diximus, saluberrima evacuatio, quando supprimitur & sordes per eam evehendæ ad interiora recedunt, primordialem suppeditat intermittentium causam, eo magis, quo major restitantium recrementorum biliosorum in sanguine & humoribus est proventus. Deinceps eædem hæ sordes, ob succedentem parcius & languidius die post paroxysmum vacuo hanc excretionem, copiosius denuo collectæ, palmariam repetentis paroxysmi causam præbent. Ipsæ recidivæ non aliam accedunt ob rationem, quam quod materia febrem movens exitu præ-

clusa, uti potissimum fit, quando superata vix febre corpus paulo liberius frigido & humido aeri, circa stagna aquarum, in humilioribus locis, & templorum concamerationibus, vel etiam borealibus ventis exponitur. Liberiori quoque æstatis tempore cuticularis excretionis successui tribuendum, quod æstivæ tertianæ, & quartanæ, facilioris sint sanationis, quam autumnales, quin, diuturnæ & contumacissimæ, etiam quartanæ, per autumnum, hiemem & ver affligentes, accedente solstitio æstivo, sponte, sine medicina, conquiescant. Hinc demum petenda ratio, quare, ut observationes fide dignorum auctorum confirmant, sæpe sola fortiori corporis, cursu, saltu, equitatione, ad sudorem usque exercitatione, nec non prolecto in balneo sudore, aut largiori vini potu, intermittentes admodum rebelles expugnentur, & abigantur.

29. Tanta utilitas, tantaque necessitas hujus evacuationis in febrium est curatione, eaque propter, quod etiam hoc nomine cortex noster laudem mereatur, penitius paullo evolvendum. Videtur quidem huic facultati obstare, virtus ipsius adstrictiva, qua cutis poros stringi potius, & perspirationem sufflaminari vulgo creditur. At vero, non pure & positive adstrictivam, sed potius ob admixtum amaricans & balsamicum ingrediens, roborantem virtutem nostro cortici adscribimus. Nam, utut eminenti facultate adstringente dotata, cujus generis sunt aluminosa, vitriolica, & ex vegetabilibus radix tormentillæ, bistortæ, si convenienti tempore & regimine in intermittentibus usurpantur, non penitus spernendam habeant efficaciam, præsertim quando post eorum usum decoctum vel infusum calidum superbibatur & fortiter corpus motu exerceatur; sed tamen longe alia est ratio, natura & virtus roborantium, quæ non tam terrea, constringente, quam potius simul balsamico, amaro elemento, in solidas corporis nostri a tono dejectas partes agunt, iis robur, tonum atque vigorem & potentiam motricem conciliando, ut motus fluidorum catholicorum vitalium, qui potissimum a solidorum motu pendet, per compagem corporis mere vasculosam, promtior, citatior, & expeditior fiat; quem nunquam non major & auctior, per insensibilem transpirationem, impuritatum excretio, summo cum fructu sequitur, ut longe tutiora sint puris adstringentibus. Et profecto, quæ ex remediorum genere roborante & subadstringente, paulisper balsamica virtute splendent simplicia, in morbis longis & difficilibus persanandis, magna præstare solent, & aliis longe superiora sunt. Hinc enim est, quod decocta herbarum, quæ vulnerariæ dicuntur, ut sunt nominatim: fragaria, sanicula, melissa, agrimonia, veronica, scabiosa, marrubium, pulmonaria, hepatica, scolopendrium, nummularia, plantago, millefolium, consolida Saracenica, flores bellidis, hyperici, muscus pulmonarius, polychrestam & mirabilem certe, non tantum in vulneribus consolidandis, verum etiam longis, insanabilibus fere morbis, cachexia, phthisi, scorbuto, ictero, hæmoptysi, atque identidem febre quartana, sanguinem depurando, viscera obstructa reserando, nec non excretiones languidas promovendo, exserunt effectum, quæ tamen non proxime in fluidas partes, earum vitia corrigendo, sed potius in solidas, tonum & robur restituendo, agunt, atque sic operationem suam exserunt. Neque nostro tempore, singularis corticis chaccarillæ virtus, qui paullo calidioris & plus, nostro cortice, balsamicæ naturæ est, in sistendis nimiis alvi fluxionibus, etiam dysentericis, ignota est, qui cortex etiam decenter usurpatus in febribus intermittentibus, item lentis, quæ ex stomachi & digestionis vitio proveniunt, curandis, non spernendam opem confert.

30. Est itaque tam salubris & spectata corticis chinæ virtus, ut roborando solidorum tonum, circulum sanguinis, excretiones, maximeque insensilem, per

per cutis spiracula, egregie promoveat, eaque propter per ipsam experientiam confirmatum habemus, ab ejus usu, mox virium accedere augmentum, vigorem corporis & animi restitui, appetitum antea emortuum resuscitari, cum omnimoda paroxysmorum febrilium cessatione. Observarunt etiam hos insignes & eximios effectus alii præclari Medici, cujus rei testes citamus LISTERUM, BOHNIUM, SYDENHAMIUM, DECKERUM, BERGERUM, JONES, MORTONEM, D'AQUIN, qui unanimi suffragio testantur, quod cortex egregie ventriculum roboret, appetentiam acuat, ac deficientem corporis calorem excitet, vires reficiat, nec solum perspirationem promoveat, sed etiam urinam, subindeque alvum, præsertim si recens sit, moveat. Et perite demum adjiciunt: omnes, qui cortice in febribus hoc effectu usi, a febre liberos mansisse, nec ullo inde oriente symptomate atque incommodo fuisse afflictos. Monendum tamen, has tam egregias operationes, non a sola excretione cuticulari aucta, derivandas esse. Nam, non modo pluries a nobis observatum est, sub largo etiam & continuo diebus vacuis sudore, paroxysmos nihilosecius repetiisse, nec vires, nec appetitum, inde accepisse incrementum, sed & ipsa experientia compertum est, ea, quæ sudorem movent efficaciter, ad sistendos febriles paroxysmos, non adeo esse apta atque conducibilia. Ingens quippe est differentia, inter sudorem, qui sæpius a vitium prostratione & dejecto cutis tono provenit, & inter perspirationem auctiorem, quæ ex vegetiori ac celeriori sanguinis per universum corpus circuitu, ex pulsuum vigore & æqualitate dignoscendo, resultat. Et hæc non tam positive sudoriferis, motum intestinum calidum in sanguine cientibus, procuratur, quam potius iis, quæ tonum solidorum, cordis, vasorumque dejectum fulciunt & adducunt quorum in numerum noster quam maxime referendus est cortex.

31. Neque etiam nostra fert sententia, semper, & omni tempore unicum hoc nostrum præsidium, roborando, & circulum sanguinis, & perspirationem augere, in iis, qui febre laborant, sed utique opus est, ut corpus sit dispositum, viæ & excretoriorum tubuli patuli, nec spasmo constricti, humores tenues & fluxiles, non crassi, viscidi & immobiles, ipsius quoque remedii virtus integra, nec a vitiosis primarum viarum succis obtusa, aut enervata. Eadem enim corticis nostri est ratio, ac martialium bene præparatorum, quæ itidem adducendo solidorum tonum, sicque universum sanguinis & humorum progressum promovendo, egregios quidem in longis ac rebellibus morbis expugnandis præstant effectus, non tamen semper & absolute tales, sed tunc demum, quando & solidorum, & fluidorum, apta & conveniens est ad aperiendum & excretionum successum dispositio. Atque adeo, quum roborando perspirationem moveant ex marte confecta, in proclivi est ratio, quare flores salis ammoniaci martiales, nec non cum hæmatite parati, in pulvere, vel cum spiritu vini in essentiam redacti, crocus martis tenuissimus, limatura martis in rubiginem versa & in subtilissimum pollinem comminuta, ad compescendos, immo tollendos febriles motus, cum prudentia usurpata, idem fere ac chinæ cortex, præstare soleant, contra vero, quando empirice, nulla corporum, naturarum, circumstantiarum & temporis ratione habita, ingeruntur, noxam inferant non levem.

32. Quæ quum ita sint, speciosum omnino videtur dubium, vel monitum: tutius forsan esse famæque & conscientiæ Medici magis conducibile, tam in quorumvis morborum, quam speciatim intermittentium medicatione, penitus ab ejusmodi remediis, quæ tam exactam in applicatione, ne noxam inferant, exigunt circumspectionem, abstinere, & potius præcipuum sanationis negotium naturæ committere, adhibitis duntaxat iis, quæ humorum intemperiem corrigunt eosdemque mobiles ac

fluxiles reddunt. Sed tenendum utique, non semper tuto & cum bonis ægrorum rebus hoc fieri posse. Docet enim experientia, adeo rebelles & infensas nonnunquam esse intermittentes, ut observato quantumvis exquisito regimine, adhibitis quoque tutis & selectis remediis temperantibus, diluentibus, blande evacuantibus & diaphoresin, finito paroxysmo, elicientibus, nihilo tamen secius per complures menses, quandoque integrum annum & longius perdurent, corpus emacient viresque penitus dejiciant. Quin, licet his febris vehementia tantisper fracta fuerit, ob magnam tamen diuturnitate inductam imbecillitatem, quæ CELSI effato omnibus morbis patet, accedente levi in vitæ victusque ratione errore, ex facili vel febriles motus, leviores quidem, recrudescunt, vel alii morbi, præsertim si copiosior cibus ingestus, cachexia febrisque lenta pullulant, ut etiam, qui minus favent hæic nostro febrifugo, ipseque BAGLIVUS *l. c.* fateri cogantur, in fine, quando febris vires per longum tempus contriverit, ad ventriculum totumque corpus roborandum, nostrum usurpari posse corticem. Et certe multi & magni morbi, præsertim qui ex abundantia & impuritate succorum succrescunt, sine medicina, sola abstinentia & inedia, feliciter arceri possent atque sanari, sed quia plures has molestias subire recusant, venæsectio in auxilium vocanda, abstinentia longe tutior. Providendum igitur, ut modo sine noxa fiant omnia.

33. Aliud, quo multi, etiam periti Medici, corticem nostrum suspectum reddere nituntur, argumentum est, quod ejusmodi constringentia & roborantia motus & paroxysmos febriles suspendant quidem, causam vero & materiam febris non tollant, quæ postea vel recidivas, vel novos pejores morbos inducat. Verum superius jam evicimus, ita comparatum esse chinæ corticem, ut, si recte, debito ordine aliisque accommodis remediis nuptus, usurpetur, febris etiam causam tollat, promovendo nempe perspirationem destructumque tonum restituendo. Ad hæc incidunt sæpe casus, ubi motus morbosos, etiam febriles, relicta tantisper causa, compescere & ad tempus tollere expedit. Tam atrociter enim quandoque sæviunt paroxysmi in tertiana, v. c. continua & duplici, ut consumtis ob vigiliam & jugem æstum nimium viribus, corpus morbo diutius sustinendo vix amplius par sit. Heic omnino utile, immo necessarium est, infestos hos motus ad tempus suspendere, quo majori cum fructu ad tollendam febris causam applicari possint remedia, tam corrigentia, quam evacuantia, quæ sub tanta insultus febrilis vehementia, & turbata plane tamdiu motuum & functionum naturalium œconomia, vel nihil proficiunt, vel contrarium prorsus interdum exferunt effectum.

34. Majoris momenti ad evertendum chinæ usum excogitatum quorundam argumentum esse videtur, quod, teste experientia plures febricitantes ab eodem exhibito in graves, eosque immedicabiles morbos; quales sunt lentæ ac hecticæ febres, cachexia, hydrops ascites & tympanitis, contractura, pathemata, in viris hypochondriaca, in feminis hysterica, nec non motus in pueris convulsivi & epileptici, præcipitati fuerint. Verum enim vero, quamvis non negandum sit, periculosas ejusmodi afflictiones intermittentes sæpenumero subsequi, unde tamen id ipsum eveniat, non tam clare semper & plenarie liquet, sed pervestigatius paulo hujus rei ratio inquirenda venit. Propterea sciendum omnino est, ante febrem plerumque humores & viscera ad dictos morbos per se apta esse & disposita; dein accedit etiam perversa regiminis, diætæ & vitæ ratio, concurrunt graves animi perturbationes, & forsan quoque intempestivus plane & imprudens, ratione molis sive doseos & temporis, chinam exhibendi modus suum confert momentum. Quis itaque sub tali rerum statu & conditione circumspectum pariter hujus corticis usum pro

sola

sola iniqui effectus causa agnoscere, vel eundem in genere suspectum, infidum & noxium reddere velit,

35. Præterea, satis omnino constat, summæ efficaciæ præsidia, venæsectionem, emetica, purgantia, opiata, mercurialia & martialia, item ex auro & antimonio parata, nec non salia volatilia animalium, balnea Laconica & medicamenta spirituosa, si empirice & non cum judicio atque discrimine in usum trahuntur, æque perniciem noxasque inferre posse plane lethales. Nemo autem facile hanc inde formabit conclusionem: ergo hæc omnia medico usu carent & prorsus sunt rejicienda, sed ita potius argumentandum: quia tam promta ad juvandum, quam nocendum hæc generosa sunt remedia, ergo recte iisdem utendum. Longe majori vero jure eadem argumentatio valet in usu nostri corticis, qui ne quidem his magnæ activitatis remediis accensendus. Illa quippe in complexu suo quidpiam fovent, quod exili mole subito ingentes in corpore suscitat mutationes, hic autem non ita; sed si effectum exserere debet, majorem molem, ad uncias aliquot, successive sumendam, exigit. Neque etiam adversum naturæ humanæ remedium esse corticem chinæ, ex eo recte colligitur, quod in morbis, ubi vires imbecilles nervorumque systema affectum, eximio cum fructu exhibeatur, ac ob id non modo in febribus, sed &, experientia teste, in alvi fluxu, vomitu, dysenteria, malo hypochondriaco, hysterico & podagricis doloribus, ad firmandum ventriculi, intestinorum & nervosarum partium tonum, apprime ex usu sit.

36. Demum, id quidem omnes fere concedunt, superata propemodum, naturæ auxilio, febre, ad compescendos, qui in habitum & consuetudinem abierunt febriles motus, febrifugum nostrum cum fructu usurpari posse; quod vero statim in principio, post unum vel alterum paroxysmum tuto in usum vocari possit, pernegant maxime isti, qui naturam febre tanquam remedio sapienti consilio uti censent, ad amoliendas causas, quæ vitæ periculum struunt, persuasi, optimam & salutarem naturæ intentionem hac ratione turbari. Sed supervacaneum plane esse hunc metum, experientia, optima medicarum etiam veritatum magistra omnibusque ratiociniis superior, luculenter admodum docet. Nobis certe innumera fere nota sunt exempla eorum, qui tertiana epidemica gravibusque symptomatibus invadente correpti, hac methodo feliciter sanati sunt, ut expurgata, post tertium vel quartum paroxysmum, per superiora & inferiora, efficaci medicina, corporis regione, altero post die antifebrile ex cortice chinæ electuarium, congrua dosi, ordine ac tempore, sumserint; & hoc facto, post secundam vel tertiam statim accessionem, nullum amplius experti sunt insultum, sed perfecte cum sanitate in gratiam redierunt, præsertim, quando post hujus medicaminis usum, corporis exercitatione perspirationem auctiorem provitarunt & medicamenta roborantia stomachica simul usurparunt. Atque etiam id ingenue affirmare possumus, nos frequentiori observatione didicisse, & longe difficiliori negotio, & longe majori cautione, corticem nostrum febri opponi, ubi hæc aliquandiu per aliquot hebdomades, vel menses, corpori inhæsit, quam ubi haud ita pridem illud invasit; eo quod, quo diuturnior febris est, eo major recrementorum ex dissolutione sanguinis, per motum calidum intestinum, nascitur copia, quæ postea ægrius & corrigitur, & educitur.

37. Idem nobiscum censent præstantissimi in arte viri, inter quos nominasse sufficiet BOHNIUM, qui peculiari *dissertatione de fuga febrium minus suspecta*, id pluribus adstruxit, nec non BERGERUM, qui in citata superius docta *dissertatione de chinchina ab iniquis judiciis vindicata*, ita apprime ad veritatem §. 9. scribit: *non possum probare vulgari medicorum cantinelæ seductam* SYDENHAMI *cautionem, ut ne præmature, nimis antequam febris ipsa suo se mar-*

marte aliquantisper protriverit, in usum hic cortex ducatur, ne ægrotantis vita periclitetur, si sanguini omni fermentationis nisu se despumanti, derepente remoram injiciamus. Rectius PADUS, DONZELIUS, LISTERUS, MORTONUS, JONES *&* maxime BOHNIUS, *docent, præmissis quidem, si opus fuerit, evacuantibus, ac præsertim emeticis, mox ineunte morbo & antequam febris radices egerit & succos visceraque ac vires corporis labefactarit, usu corticis vires illius feliciter frangi & atteri. Hic nec recidivarum, nec illorum metus est malorum, quæ* BAGLIVUS *usui corticis adscribit, quum potius febris perversæ curationi & corporis impuritati debuisset causam dare, quia recto corticis usu egregie adjuvantis, causam illorum malorum una cum febre tolli, & ratio suffragatur, & experientia monstrat, ita, ut laudatus* BOHNIUS *testetur, innumerabiles fere, quibus, ab initio morbi, corticem præbuerit eoque febrem sanaverit, nihil damni percepisse.*

38. Ad rectum igitur, securum & efficacem hujus medicamenti in febribus debellandis usum stabiliendum & confirmandum, annectemus ultimo loco salutares quasdam cautiones & præceptiones, quibus rite observatis, non facile quispiam cortice nostro nocebit.

I. Corticem chinæ non exhibere oportet, nisi primis viis, a multa vitiosorum humorum saburra, qua scatent, probe prius liberatis; id quod optime fit per salia detersiva, vel sola, in debita quantitate sumta, vel cum accommodato laxante aut emetico nupta. Neque ad ejus usum, præsertim in majori copia instituendum, facile descendendum est, si abdominis viscera obstructa, vel sanguine & humoribus infarcta existunt, sed prius potius obstructiones reserentur, infarctusque expediantur, necesse est, quod per potum aquarum mineralium, per salia neutra & amara thermarum & acidularum, per rhabarbarina cum sale tartari vel terra foliata tartari permixta, per juscula cum radicibus & herbis aperientibus decocta, per sufficientem motum corporisque exercitationem efficitur quamoptime.

II. Nec facile cura intermittentis cum cortice chinæ suscipienda est in corpore aperte plethorico, cacochymico, cachectico & hypochondriaco, aut criticis sanguinis evacuationibus suppressis; sed præstat omnino per sanguinis decentes missiones, per elixiria temperata balsamica, pilulas balsamicas polychrestas, interponendo salia neutrius generis amaricantia, impedimenta removere motusque istos febriles medicamenti instar ad hæc vitia submovenda aptos impendere nec repente unquam supprimere.

III. Majori cautione opus est, si corpora, quibus exhibendum est nostrum febrifugum, viribus sanguineque exhausta, si animi affectibus obnoxia, si senilia sunt; nec non si ipsæ febres in hecticam continuam & lentam inclinant, si alvi obstipationes, urinæ sine sedimento tenues incidunt, si hypochondria tument & febris autumnalis vel hyberna per longum jam tempus inhæsit: quod si accidit, expedit potius febriles, si præsto sunt, motus lenioribus evacuantibus & roborantibus blande moderari, donec tandem, quod sæpius fit, vel loci mutatione, vel exquisitiori observato vitæ victusque regimine, vel aere salubri, levi, sereno & calido accedente paroxysmi sponte conquiescant.

39. Quum ad rectum & salutarem nostri medicamenti usum multum omnino conferat, qua forma, dosi, tempore & sub quo regimine exhibeatur, tenendum est:

I. Quod ad formam attinet, ante omnia corticem purum, solidum, benesapidum nulloque fracido vel vappido odore imbutum eligendum esse. Hic ipse in minutissimum pulverem comminutus simplex in substantia, sine ullo alius addisamento in quovis vehiculo commodissime datur. Si quis autem hunc pulverem reformidet, cum sola aqua & saccharo in electuarium redactus deglutiri potest. Testari ego sane certa explorataque fide possum, me efficaciorem semper præstantioremque animadver-

madvertisse hunc corticem simplici hac methodo exhibitum, quam multis aliis ingredientibus permixtum varieque hinc inde mutatum. Ubi manifesta ventriculi adest imbecillitas cum fastidio pulverem assumendi, in infuso cum aqua vel vino & ad gratum saporem cum panxillo cinnamomi parato in forma potus Thee, facta pro lubitu edulcoratione, calide vel etiam frigide ad decentem quantitatem sumatur. Dein, si febris biliosa magno cum æstu juncta urget, ejus pulverem cum quarta nitri purificati parte remixtum exhibere præstat. Ubi vero ob obstructionis & viscerum a viscidis & crudis humoribus infarctus suspicionem major ab eodem adstrictio metuenda est, in forma vel solida vel liquida salia addenda sunt lixiviosa, & inprimis alcalina, quæ adstringentem corticis nostri virtutem egregie corrigunt & cicurant. Potest hac ratione extemporalis liquor parari roborans & antifebrilis securissimus, quando uncia una corticis chinæ & salis tartari drachmæ duæ in aquæ cum vino dilutæ libra una coquuntur. Denique ego quoque in arte exercenda ad domandos febrium insultus optimo cum successu usus sum sequenti electuario: Rec. Rob Sambuci unciam unam, cortic. chin. drachmas VI. extracti fl. chamomil. vulg. nitri depurati, antimon. diaphor. singulorum drachmam unam semis, julepi rosarum q. s.

II. Quoad dosin hujus specifici hæc monenda duxi: quod excessiva valde quantitate ad drachmam unam vel ultra pro una vice nunquam sit exhibendum; sed longe erit consultius, diversis vicibus unum alterumve tantummodo scrupulum die intercalari, finito paroxysmo, intra trium horarum spatium, sufficientem superbibendo vel aquæ, decocti, brodii, vel cerevisiæ quantitatem, inter cibum quoque porrigere. Mirifice autem operationem hujus medicamenti adjuvat motus & exercitatio corporis, qua saluberrima ad febrem fugandam perspiratio insigniter promovetur & omnis suspecta adstrictio aut humorum coagulatio prohibetur.

III. Tempori prospicitur, si curæ ad minimum per unam hebdomadem, dicta ratione insistimus. Tum sublata febre & appetitu redeunte semel quotidie, ac demum alternis diebus dosis nostri corticis capienda erit.

40. Sequuntur adhuc aliæ in cura febris per hunc corticem necessario tenendæ cautiones:

I. Durante usu, quando alvus adstricta, ea primum non nisi clystere emolliente & leniter stimulante officii admonenda; haud vero tentanda per purgantia, ne recidivæ accedant, eo quod horum usu perspiratio retrahitur & humorum excrementitiorum affluxus ad intestina revocatur. Postea vero manna cum cremore tartari locum habere potest, nec non pilulæ balsamicæ Beccherianæ, Stahlianæ, vel nostræ, cum sale quodam aperitivo, intermedio tempore & sub finem propinatæ, ita tamen, ut post alvi subductionem, semper iterum exhibeatur dosis electuarii.

II. Discedente demum penitus febre, corpus aliquandiu in libera perspiratione adhuc servandum, aer gelidus, venti boreales & septentrionales, nec non omne externum frigus, loca humida, vappida vitanda, & usurpanda elixiria amara, stomachica, roborantia, uti est elixirium nostrum quæ mane, vel in prandio sumta, non modo ventriculum roborando, sed excretionem per cutis poros fulciendo, egregie prosunt.

41. Ultimo loco non possum, quin peculiare, quod dissertatio hæc experta est, fatum commemorem. Prodiit videlicet Francofurti ad Viadrum dissertatio, de cortice chinæ noxio licet recto usu in febribus, directe nostræ opposita, in qua auctor intempestivo contradicendi studio jam tum satis clarus chinæ corticem, licet summa cautione usurpetur, infidum, suspectum & in se noxium esse medicamentum multis, sed plane frivolis & inanibus rationibus affirmare omni conatu contendit. Contra hæc quædam ex professo movere vix operæ pretium duxi, quoniam in arte periti & recte judicandi facultate præditi viri sterile & inane

inane contradictionis argumentum cum præjudiciis pariter ac affectibus junctum sponte deprehendere poterunt. Nihilominus in gratiam juniorum medicorum, qui facile diversis opinionibus confunduntur, perpauca hoc loco monere & attingere placuit.

42. Omne earum, quæ in memorata dissertatione in contrarium adducuntur, rationum momentum unice hypothesi notissima Stahliana innititur, animam rationalem motus febriles salutarem in finem, ad causam febris e corpore eliminandam instituere, qui nullo modo, præsertim adstringentibus, inter quæ præcipue cortex chinæ referendus est, sint cohibendi. Quum vero in ipsa hac nostra dissertatione jam satisfactum fuerit huic opinioni; eo magis sane miror, auctorem veritatem facti, sive experientiam innumeris casibus & exemplis a Medicis non modo Germaniæ sed aliarum quoque nationum peritissimis fideque dignis, per longum annorum spatium diversis temporibus adstructam & comprobatam, corticem videlicet Peruvianum in chronicis febribus, quæ nulla alia arte expugnari poterant, felicissime & sine ulla noxa fuisse adhibitum, sola hypothesi minus adhuc probabili in totum negare penitusque rejicere conari. Est enim a vera philosophandi methodo prorsus alienum, solis sibi mente fictis hypothesibus vel rationum momentis experientiam æstimare, aut medicaminis salutarem usum metiri velle, cum potius, si ordine procedere velimus, veritas facti prius consulenda sit, & tum demum rationes inquirendæ hypothesesque applicandæ veniant. Quapropter, Dominus Auctor dissertat. quod ipsi incumbit, demonstret, corticem nostrum, etiam caute & circumspecte adhibitum in febribus indistincte omnique tempore damnum attulisse. Quod meam attinet experientiam, ego quidem, qui ultra quinquaginta & quinque annos, in diversis locis idque primum in Westphalia, ubi corpora crassis succis sunt referta, morborum curationibus vacavi, certa fide affirmare possum, a cortice chinæ prudenter, & non adeo magna dosi dato me nec immedicabiles morbos, nec facile recidivas, si exacta accesserit vitæ ratio, observasse, ut potius conspicuum inde & securum effectum animadverterim. Id quod in meo ipsius corpore expertus scribo, quippe ter per ætatem meam febre intermittente pertinacissima detentus, omnibus aliis incassum adhibitis remediis, solo corticis nostri usu integræ restitutus sanitati fui. Econtrario vero susceptæ ab aliis Medicis sine cortice chinæ aut cascarillæ febrium intermittentium curationes satis superque me docuerunt, quod non ægri solum sat diu macerati, verum etiam sæpenumero in graves passiones chronicas præcipitati fuerint; imo, quod mirandum, ipsos ejusmodi contemtores ad nostrum remedium, quasi ad ultimum refugium, sæpe coactos vidi.

43. Sed ut ex ratione quoque pateat, an ita sit, ut falso dicitur, corticem chinæ etiam recte usurpatum febriles quidem motus propter vim suam adstrictivam deprimere, neutiquam vero causam febris tollere, necessarium erit, ut ipsum operandi modum hujus corticis penitius paulo inquiramus. Gaudet vero hic cortex particulis fixioribus, terreis, gaudet adstringentibus & amaricantibus suis, quibus virtutem suam febrifugam exerere debet. Quis autem saniorum est, qui non perspiciat, in his ipsis chinæ principiis aptum natum, si decenter usurpetur, contineri remedium, ad subtilem bilis acrimoniam causticam, a qua maxime epidemice grassantes tertianæ oriuntur, in primis viis antea prorsus infringendam, quam ad sanguinis massam aut ex hac ad genus nervosum delata universum nervorum systema ad truculentas tractiones spasticas irritet. Deinde, quum roborans chinæ principium, qua partes relaxatas intendere, & a tono dejectas firmare valet, inter omnes plane constet, quid mirum est, quod auctiori reddito, præsertim die intercalari perspirationis negotio, novo paroxysmo materiam præbentes

bentes reliquiæ e corpore eliminentur & hac ratione totius febris impetus optime evertatur.

44. Nunc quidem ultro largimur, medicamentum hoc perverso plane modo exhibitum, nullo ad plenariam morbi historiam, ad individui naturam, constitutionem internarum partium, ad causam febris aliasque morbosas dispositiones & res circumstantes, ad tempus, ordinem & dosin, habito respectu, insignem corpori noxam, imo majora, quam antea fuerunt, mala affricare posse. Sed nihilominus, quum ita, ut supra docuimus, argumentari haud liceat, sponte exinde sequitur, corticem nostrum recto usu prodesse, iniquo nocere. Cujus ratio in eo consistit: si quando in majori & sæpius continuata dosi data china obstructiones minimorum vasorum in visceribus & copiam viscidorum humorum in corpore ob fibrarum motricium crassitiem & inertiam male dispositio offenderit, hoc casu omnino propter vim adstrictivam & simul incrassantem malum augere & graves chronicas excitare passiones valet.

45. Atque hæc sunt, quæ inpræsentiarum exponere placuit, eum maxime in finem, quo omnibus constaret, chinæ corticem, non tam suspectum & pertimescendum in febribus aliisque morbis esse remedium, ut perperam a quibusdam creditur, sed tutum, efficax & innocens, modo accedat medens, qui cum judicio & ratione sua perficiat, nec ea propter noxam subinde emergentem medicamento, sed vel perverso usui, vel erroribus ægrotantis, vel etiam neglectæ reliquiarum remotioni, merito esse tribuendam. Iis autem, qui præcepta rationalis Medicinæ non ad amussim callent, auctor suasorque sum, ut ab omnibus heroicis pharmacis, & hoc etiam cortice, penitus abstineant, ne plus noceant quam prosint.

DISSERTATIO V.

DE PURGANTIBUS FORTIORIBUS EX PRAXI MEDICA MERITO EJICIENDIS.

§. I.

Quod multi ægrotantium ex medentum imperitia pereant, qui poterant servari, res proh dolor! per sollicitam peritiorum observationem est certissima. Delinquunt autem potissimum in eo, quod non motus naturæ conformes, quæ optima morborum medicatrix est, administrent, dum vel præter necessitatem nimios provocant, vel utiles intempestive sistunt, quocirca magna requiritur prudentia in exhibendis iis remediis, quæ insigni potentia prædita sunt, vel motum fortiorem provocandi, vel eundem cohibendi. Peccatur in eo ferme toto die: perpauci enim sunt, qui validissimis & heroicis hisce recte & convenienter utuntur. Passim enim tristissima exempla a longo tempore litterarum monumentis prodita loquuntur, ab improvide propinatis opiatis, purgantibus, vomitoriis, mercurialibus & volatilibus, multos ægrotos vel in ipsam mortem, vel in extremam miseriam & perniciem fuisse conjectos. Unde omnibus, qui praxin exercere cupiunt, hoc sedulo & perpetuo inculcandum, ut cum hisce memoratis cautissime agant atque mercentur, nisi homicidii crimine conscientias polluere velint. Hoc autem deplorandum est, quod, quo periculosiora existunt, eo frequentius idiotæ & imperitissimi temerario & nefando ausu, sine ulla prudentia in usu promtissimo illa habeant: cum tamen, si exactius paulo expendimus, rarius ipsa in praxi locum inveniant, utpote ea naturæ microcosmicæ indoles est, ut non cogi sed duci velit.

2. Verum enim vero, non majores & frequentiores in praxi committuntur errores, attenta experientia teste, quam

per

per purgantia validiora & drastica, quibus multæ ægritudines, vel in pejorem statum labuntur & exacerbantur, vel plane immedicabiles & funesti fiunt. Persuasio enim vulgo est perniciosissima, quasi noxii humores ex corpore fortiori purgatione optime possint eliminari, hinc non saltim præservationis causa, sed & curandi fine fine vehementi purgatione nihil solidi præstari posse existimant. Peritus autem & prudens Medicus, qui causas morborum scrutatur, & methodum, qua natura adversus morbos propugnandos utitur, callet, perfacile videt, iis rarius vel plane nunquam utendum esse. Placuit itaque perutile hoc thema in præsenti ventilare, & solido ratiocinio nec non irrefragabili experientia demonstrare, quod vehementioribus purgantibus penitus fere carere queamus in praxi.

3. Cum itaque nobis propositum sit hac disquisitione noxam & violentiam catharticorum vehementiorum exponere, & quod plane ab hisce insecuris abstinere possimus, ostendere, non abs re judico, ut recenseamus & denominemus ea, quæ sub titulo horum velimus intellecta. Dicimus itaque, per potentia & drastica cathartica nos ea significare, quæ in parva dosi celeriter & fortiter humores per secessum vel alvum educunt, cum ventris torminibus viriumque lapsu. Ad hanc classem autem referimus nominatim colocynthidem, euphorbium, elaterium, succum & corticem rad. esulæ, helleborum alb. scammonium, g. guttæ, grana tilli, jalappæ resinam, helleborum nigrum, turbith, quorum usum vel plane nullum, vel minori dosi & corrigenti associatum esse debere statuimus.

4. Ut autem hanc nostram sententiam firmissimis rationum solidarum momentis corroboremus, primam rationem desumere placet ab eo, quod hæc recensita pharmaca, virulentum, quo agunt, in se custodiant principium. Videlicet, medicis audit hoc venenum, quod brevi tempore adeoque celerrime in exili dosi œconomiam motuum vitalium in corpore nostro turbare & pervertere aptum est. Quod attinet ad materiale principium venenorum, hoc ipsum maxime consistit in eo, ut sit indolis valde activæ subtilis, penetrantis, adeoque maximam potentiam & efficaciam motus in se contineat, deinde ut sit sal causticum, quod intime in poros etiam angustissimos membranacearum & nervosarum partium sese insinuat, & vehementi irritatione, istius principii, quod regit & movet machinam nostram, nimias & inordinatas motiones provocat, qnibus postmodum totus motuum naturalium ordo, & inde dependens usus & functio partium conturbatur & evertitur. Etenim, si ad examinis incudem revocare velimus venenorum, ex quibus partibus constent, mixtionem ac crasin, deprehendimus, eorum operationem a tenui penetrante sale sulphureo caustico dependere, uti arsenicum, mercurius sublimatus, antimonii vitrum: ex animalium regno: cantharides, morsus tarantulæ, viperarum, canis rabidi, vel miasmata peste vel aliis contagiosis morbis infectorum: ex vegetabilium regno, cicuta, napellus & variorum fungorum species hoc diserte testantur.

5. Jam vero, si paulo accuratius penelustremus purgantium dictorum elementa activa, non nisi sal tenuissimæ indolis, causticæ, septicæ invenimus, quod irritando, inflammando, spasmodice convellendo sensibiles corporis nostri partes exercet, hoc est, quod virulentum effectum habet. Primo autem, quod sit volatilis & penetrantis naturæ purgantium principium, ex eo patet, quod eorum virtus non modo in ventriculi regionem, sed & in sanguinem immo remotissimas partes transeat. Non enim ignotum est, lacte nutricis, quæ purgans assumsit, ipsum infantem purgari. Deinde sternutationem, ptyalismum, imo stimulum quandoque immodicum ad venerem ex purgante assumto ortum fuisse variis observationibus proditum est. Memorabile est, quod refert hanc in rem LENTILIUS *Part. I. pag.* 174. dum Illustris Comes, quoties qua-

cunque assumserit electuar. lenitivum ex tamarindis, maricrostino, hermodactylo constans, semper ultra 20. sternutationibus vexatus fuerit. Tacemus, quod convulsiones epilepticæ, singultuosæ, cordis palpitationes, anxietates præcordiorum summæ, & efflorescentiæ in cute variæ satis superque demonstrent, activitatem hujus principii intime cum succis corporis misceri. Notum etiam porro est, in quantum suam vim exterius tantum adhibita in corporis interiora evibrent. Veteres pedes suos decocto hellebori lavantes per alvum se purgabant, ut habet HEURNIUS *Comment.in Hipp.* Helleborum fonticulis pro mundificatione impositum per vomitum & alvum purgare testatur WALÆUS *meth.med. pag.* 124. Per unguenta ex colocynthide composita & umbilico inuncta purgari posse infantes, imo etiam adultos, in vulgus notum est. Ulterius subtilitatem & exiguitatem principii, quod in purgantibus residet activi, & odor gravis, & diffusus diuque perseverans ex gustu minimæ portionis, nauseosus & molestus sapor in lingua clarissime evincit.

6. Causticæ autem quod purgantium elementum sit indolis, irritatoria & inflammatoria efficacia, quam diversimode in corpus exserit, clarum facit. Fortis sternutatio, si naribus tenuis saltim horum purgantium portio attrahatur, irritationem satis vehementem arguit. Externe paralyticis partibus applicari solita cataplasmata ex purgantibus acrioribus concinnata vesiculas & pustulas ardentes copiosas progignunt, manifesto indicio inflammatorio-causticæ virtutis. Tormina truculenta & spasmi intestinorum & exinde proficiscentes nonnunquam graves dysenteriæ, alvique fluxiones, a nullo alio fonte, quam ex principio caustico irritante & vesicatorio derivari possunt. WEPFERUS *in Hist. Cic.aqu. p.* 220. *& seq.* curiosis experimentis catharticorum & speciatim helleb. albi & magist. gialap. inflammatoriam vim demonstrat: ipse enim catellis cum lacte hæc propinavit dosi certa; & secuti mox fuerunt vomitus, convulsiones & mors. Sectione facta ventriculus inflammatus & tenuia intestinorum maculis rubicundis hinc inde notata fuerunt. Similia effecta conspicere licet in iis, qui arsenico, vel corrosivo veneno perierunt, quod patet per consensum variarum observationum; hinc præcedente experimento clarissime adstruitur virulenta in purgantibus qualitas.

7. Denique, pernicialem inesse vim purgantibus vel ex eo intelligitur, quod etiam sana & robusta corpora graviter ab iis assumtis afficiantur, unde HIPP. *sect.* 2. *art.* 57. prodidit: Qui sunt sano corpore dum purgantur, celeriter exsolvuntur; rationem addit HEURNIUS, quia medicamentum frustra exhibitum liquefacit & consumit ea, quæ morbo resistunt, i. e. partes solidas atterit. Nullum enim remedium observatur tam vehementer vires convellere & consumere, quam drasticum purgans, idque non tam ratione evacuationis, quam ratione virulentiæ, quam partibus nostri corporis & solidis & fluidis infert, unde appetitus pervertitur, urina turbatur, pulsus fit major, lassitudo inducitur: qua de re judicandum, si robustis corporibus tam graviter noceant, quod multo magis offendere debeant infirmos & morbo oppressos. Quod autem partes tenues septicæ, causticæ purgantium in sanguinem transmissæ ejus massam ac crasin, nec non spirituum indolem insigniter alterare & corrumpere possint, manifestissime comprobat dispositio prava corporis, quam ex iis contrahit Auctor variorum affectuum. Non est de nihilo, quod vulgus adeo pertimescat, si quando pharmacum minus operetur, ne virulentia per moram contracta & derelicta, postquam diu in corpore delituit, tandem affectus aliquando malignos producat. A tali occasione interdum pathemata quasi leprosa excitari, scribit WILLISIUS, qui *Pharm. rat. sect. III. c.* 1. in hujus rei memorationem memorabilem refert historiam: Oxoniensis cujusdam filiis duobus pulvis catharticus ab empirico exhibitus fuerat, unus eorum

-rum spatio 48. horarum centies ad minimum cum torminibus & magna spirituum fatiscentia purgabatur: alter autem ætate paulo majore nullam habuit sedem, verum intra paucos dies capilli ejus decidebant, ungues nigricabant, insuper & brevi postea pustulæ aquosæ in toto corpore erumpebant, quibus continue in scabiem crustosam induratis & subinde recidentibus statim novæ repullulabant. Cujusmodi affectus ob sanguinis crasin summe vitiatam & quasi venenatam nullis remediis cedens ultra biennium; antequam sanari iterum potuit, misellum istum gravissime exercebat.

8. Tandem, virulenti principii energiam abunde accusat summum damnum ad mortem etiam quandoque ducens, quo creberrime afficiuntur ii, qui utuntur drasticis istis catharticis. Quamvis autem hanc in rem complures a me notatæ observationes possent adduci, sufficiet tamen paucas easque notabiles h. l. attingere. Aliquot abhinc annis contingebat hic loci, quod chirurgus assumeret purgans ex G. guttæ, diagr. sulphurati an.gr.12.resin,Jal. gr.8. & tartari scrupulo uno compositum, dejecit inde 10. vicibus cum magna virium jactura, torminibus ac siti. Circa vesperam ad eam extinguendam duas mensuras cerevisiæ Martisb. potabat. Mox ab eo tempore percipiebat nauseam, anxietates præcordiorum, abdominis intumescentiam, in eo rosiones, sitim, calorem p. n. faucium inflammationem, virium summum defectum, quibus per 14. dies conflictatus, frustra omni medicina adhibita, extinctus fuit. Et quod memorabile, duo adhuc alii chirurgi eodem anno, unus ex vomitorio, alter ex purgante sumto vita privati. Ex qua historia discimus, ventriculum & intestina, ceu partes summe sensibiles a veneno purgantium corrosivo, texturæ sensibilissimæ admodum contrario facile periculosissime inflammari posse, præsertim quando frigidus potus, qui vires stasi inflammatoriæ humorum semper addit, accedat.

9. Novi etiam in praxi multa exempla, ubi non modo adulti sed & infantes a laxativis ex foliis sennæ & rhabarbaro paratis per longum tempus sese male habuerint, appetitus & virium dejectione, calore p.n.diu perseverantibus, aliis eruperunt exanthemata per cutem. Merentur huc adduci casus quidam maxime notatu digni ex inconsiderata purgantium exhibitione oriundi, quorum mentionem faciunt *Eph. N. C. Dec. III. A. IV. Obs. II.* Quædam lanionis vidua in contumacissima mensium suppressione ab opilione drasticum quoddam accepit catharticum, & tantum non ob ejus vehementiam ad patres abiit. Itidem puella quædam Witembergæ An. 1692. intempestiva matris sollicitudine ab agyrta vehemens purgans sumere cogebatur, quod atrocitate sua misellam ita exagitavit, ut intra paucas horas extrema liverent & frigerent cum naso, supervenirent tormina & jactitationes, ipsaque eodem die periret. Sic & studiosus a balneatore purgans acceperat, cujus tanta erat vehementia, ut non solum post 100. & plures dejectiones sincerus promanaret sanguis, sed & extrema frigerent, supervenientibus etiam lipothymia & convulsionibus; ægre tandem in amicitiam cum sanitate rediit. Notatu quoque digna sunt quæ scribit COBERUS *Obs. 3. p. 16.* ubi ait: Plures & in his magni nominis heroes ex intempestive assumtis purgantibus in graviores morbos & mortem ipsam præcipites datos fuisse scimus: cum scil. turgens materia catharticis irritata bilis acredine intestina vellicans & pungens, primo diarrhæas, tandem dysenterias lethales excitasset. DOLÆUS *in Encycl. chir. Lib. V. cap. 9. §. 19.* hæc affert. Novimus exemplum, quod viro 40. annorum scabioso pulveris jalappæ scrup. 1. cum crem. tartari scr. semis fuerit exhibitus; eodem mane quo assumserat mors subsecuta est.

10. Verum enim vero, scammoniata & ex gialappa parata, tametsi vulgo credantur secura & tuta purgantia, nihilo minus tamen & hæc ipsa caustico virulento, naturæ humanæ hostili principio

cipio imbuta sunt, attestantibus id ipsum observationibus. Placet ex pluribus ea quæ scribit THONERUS *Obs.p.*357. huc afferre, sequentis argumenti: Bona fide affero mihi cognita utriusque sexus exempla, quibus dyagryd cum sulphure licet præparati, & ut opinio correcti, gr. IX. ad XIII. tantum cum vino exhibita tam enormem hypercatharsin excitarunt, ut de vita periclitati & veriti, ne eum excrementis ipsam etiam animam exterminarent. Quidam medicus cuidam feminæ primariæ illius scammonii cum sulph. præparati gr. 21. haud pridem præscripsit, tanta cum hypercatharsi illa ἄνω καὶ κάτω evacuata, & ita debilitata, ut vix se recolligere potuerit. Cum ego ante 20. annos Advocato cuidam Ulmensi, corpore alias sat robusto praedito, ess. scamm. gr. X. tantum obtulissem, hypercatharsis sat gravis caussata. Percontanti de nomine medicamenti cum respondissem, appellari scammonium, ille haud inscite regessit, rectius *Schelmonium* (nebulonem intelligens) nuncupandum, ob exorbitantem operationem.

11. Notatu non minus digna sunt, quæ passim clarissimorum virorum monumentis tradita reperiuntur de jalappa. Sic ex *Eph. Germ. Dec.II. A.7.Obs. CLXII.* discimus, quod resina gialappæ dissoluta in quinta ess. MATTHIOLI vel elixir citri, & rotulis manus Christi vel syr. ros. edulcorata, licet non ingratiorem sua gratitudine apud multos præstiterit operationem, tamen & per plura exempla infelicem post se traxerit eventum, nimirum vomitus largos, aut tormina summe lancinantia, aut plane hypercatharsin; imo memorat ibidem gravissimus Autor, quod viderit generosam feminam, quæ biduo post idem assumtum ac toleratos dolores fere intolerabiles abdominis & copiosissimas excretiones alvi, pati demum coacta fuerit convulsiones epilepticas aliquot septimanis durantes, & quidem adeo, ut vix morti erepta fuerit. Idem alias gratissimum purgans alteri cuidam tormina creavit miseranda, & quidem sine ulla excretione fæcum purgatoria; verum tertio tandem die sola per alvum excreta resina in globulum compacta & incrassata. Huc etiam trahendum quod HARDERUS *Obs. anatomico-practicis p.*268. memorat: Mirari subit, pulverem rad. gialapp. quibusdam sæpius exhiberi, ceu dydragogum ad serositates evacuandas utilissimum & aptissimum; notavimus tamen dejectiones creberrimas inde subortas cum siti. Et Excell. WEPFERUS *Hist. cicut.* radicem hanc notissimam inflammatoriam quoque esse erudite demonstrat. Et porro scribit: Ex extr. cathol. cum mercurio dul. in pill. forma assumtione frequentissimi ipsi dejecimus cum subsequente febre synocha. Vir alius 30. circiter annorum ex el. de succo rosar. quod chirurgus imprudenter propinavit, ipseque incautus hausit, vomuit immaniter & creberrime per inferiora dejecit per triduum fere, concomitantibus primum horrore ac frigore, hinc nausea, singultu, deliriis, urgente juxta siti, viriumque prostratione, extremisque ad attactum frigentibus. Ex dictis & adductis liquidissime elucescet, virulentiæ particeps esse elementum, quo fortiora purgantia operantur, adeoque insecura & periculosa esse remedia. Verum enim vero, instare quis posset, in ipsis emeticis, præsertim antimoniatis, simile quid virulentæ, septicæ, causticæ indolis deprehendi, quæ tamen ceu generosa magnificæ famæ remedia ab omnibus temporibus habita fuerunt, & quibus in praxi vix possumus carere. Quibus respondemus, nos neutiquam negare & ipsa vomitoria agere principio irritativo naturæ humanæ plane adverso venenatoque: at vero non ita nocivum est corpori, quam illud, quod operationis causa in purgantibus inest. Rationem in promtu hanc habemus: est emeticorum materia magis spirituosa, sui juris, non involucro fixi vel viscidi principii obducta, uti est purgantium, quare non modo statim, antequam accedat in sanguinem vel per os evacuatur, vel delata ad fluores vitales facilius transpirat: secus autem se res

O habet

habet cum purgantibus, quorum principium tenue quidem & causticum est, involutum tamen resinoso viscoso vehiculo, quod vim spirituosam elasticam textura sua ne facile aufugiat complectitur. Unde etiam pendet ratio, quare non dentur aquæ destillatæ purgantes, quoniam per alembicum non transit elementum illud viscosum, quod vim purgantis continet, qua de re fusius legi meretur PECHLINUS *instruct. de purgantibus & obs.*58.59. Igitur patet, posse diutius purgantium pernicialem vim in succis humani corporis permanere, majoremque noxam inde esse exspectandam quam ab ipsis emeticis.

12. Altera ratio, quare in medicina facienda omnium validorum, sive uti veteres nonnulli loquuti fuerunt, eradicativorum vacuantium usum dissuademus, est quod motus violentos in corpore efficiant, i. e. humores ex una parte in alteram impetuosissime commoveant, circulique æquabilitatem & liberum transitum vehementer turbent. Videlicet, quando placidus, liber & æquabilis sanguinis per omnium partium tubulos cursus est, universum actionum vitalium sanitatisque negotium recte sese habet; simul ac vero hic motus sanguinis liber impeditur, aut inæqualis fit, actionum vitalium status mox turbatur & pervertitur & morbus præsto est. Jam autem nihil magis motum regularem placidum sanguinis evertit & cruoris translationes ad partes quasdam impetuosas efficit, quam spasmus. Hoc enim constringitur musculosa & membranosa partis substantia, & inter hanc interiacentes tubuli comprimuntur, quo fit, ut denegato sic libero transitu sanguis in alias partes copiose & impetuose irruat, ubi stases, infarctus, distensiones, apertiones efficiendo causa & fons est dolorum, inflammationum, hæmorrhagiarum, variarumque fluxionum, nec non sensus, motusque in partibus aboliti. Cum autem purgantia fortiora sale suo caustico intestinorum tunicas nerveas violenter vellicante spasmos in abdominis regione inque magno intestinorum canale & mesenterio vehementer efficiant, testantibus id torminibus & rosionibus, quæ perpetui spasmorum intestinalium comites sunt; perfacile apparet, purgantia, præsertim in corporibus sanguine & succis impuris repletis, gravia machinari posse pathemata.

13. Propter violentum autem quem injiciunt spasmum, primo tonum ventriculi & intestinorum valde lædunt, unde etiam ii, quos purgantia fortiter exercuerunt, diu laborant appetitu dejecto & digestione alimentorum depravata, id quod jam suo tempore notavit CELSUS *Lib.II.p.*90. dum scribit: purgantia stomachum lædunt. Deducimus quoque ex læso intestinorum tono adstrictionem alvi, quæ a forti purgatione diu cum maximo sanitatis incommodo remanere solet. Et observavimus sæpius in praxi, quod sani, qui vehementius pharmacis ventrem præservationis ergo agitare consuescunt, ad flatulentias & colicam passionem disponantur; unde non sine magna ratione ipse HIPPOCR. *aph.*16.*lib.IV.* purgationem periculosam iis dicit esse, qui sunt integra valetudine, & addit in eundem aphorismum HEURNIUS sequentia: Vidi sanos, quos in perniciem traxit solum simplexque apozema purgatorium ex fumaria cum sennæ fol. temere exhibitum. *Misc. Dec.* II. A. VIII. *Obs.* 72. mentionem injiciunt rustici robusti, annorum 40. alias sani, qui ex pyris sylvestribus in tantam alvi stypticitatem incidit, ut nullo purgante referari posset. Quin imo, purgantibus fortioribus assumtis non solum in abdomine ingentes dolores & contorsiones sensit, verum etiam intestinum rectum ad spithamæ longitudinem ad extra protrusum fuit, constipatione alvi semper permanente ad 40. dies. Superveniebat inflammatio, gangræna & inter mille tormenta mors. Etenim magnus error est, alvum constrictam purgantibus solvere, docet enim praxis, si a principio acido terreo, vel a spasmo orta fuerit alvi stypticitas, sicuti evenit in hypochondriacis, quartanariis, hystericis feminis, vehementissima purgantia

tia nihil operari, sed potius tormina ventris augere, & vires dejiciendo mirum in modum nocere. Tali in casu potius mucilaginosa, oleosa, & quæ relaxant spasmo contractas fibras, alvum expeditam & lubricam reddunt.

14. Propter eandem causam, nempe spasmum intestinalem & mesenterii, a purgantibus, tumores aquosi abdominis sæpius increscunt & augmentum sumunt, id quod plus vice simplici observavi. Ita quoque referunt *Eph. N.C. Dec. III. An. IV. Obs. XI.* civem Wittenbergensem post sumtum a circumforaneo purgans drasticum, incidisse in hydropem ascitem & ægre tandem valetudini pristinæ restitutum fuisse.

15. Propter spasmum, quem faciunt purgantia acriora, paralysis non raro quoque invadit. Notum enim est, quod paralysis ex colica, quæ paresis dicitur, frequens sit, quoniam nempe propter spasmos in intestinis & vicinis partibus non tantum per consensum afficiuntur nervi, verum etiam humores redundantes impuri motu illorum libero per abdomen impedito in cerebri medullam irruunt, ibique subsistentes hunc affectum procreant. Eodem modo ex torminibus & spasmis a purgantibus excitatis malum paralyticum prognascitur. Ita ante aliquot annos hic loci femina obesa resinæ gial. XII. gr. ad purgandum assumebat, & paulo post paralysi totius dextri lateris corripiebatur cum aphonia, stupore mentis & maximis intestinorum torminibus. *Rein.* SOLENANDER in *consiliis* refert: multos in una latere paralysi liberatos, si a principio fortiora purgantia exhibita fuerint, humoribus exagitatis, etiam in altero paralysi tentatos & tandem exstinctos. Ita etiam vir 40. annorum antea podagra & impetigine vexatus, postea autem ab his liber, nisi quod tempore auctumnali gravissimo aliquando corriperetur catarrho cum febricula quadam, assumto purgante ex G. guttæ, mox incidit in paralysin dextri lateris cum dolore in occipitio. Post duos menses insultu corripitur apoplectico & moritur. Quod autem purgantia spasmo agant & infensa machinæ microcosmicæ sint, vel ex eo clarissimum evadit, quod, qui moriuntur ex purgatione, teste HIPPOCRATE, convulsione pereant. Exemplum insinuat ipse HELMONTIUS, ubi Marchio scrupulo uno Helleb. alb. sumto convulsione totius corporis periit.

16. Tertia ratio quare purgantia fortiora exitiosa & inimica naturæ humanæ censenda sint, hæc est, quod defraudent sanguinem seroso & lymphatico succo, cujus tamen præsentia non modo ad sanum statum conservandum, sed & ad morbos curandos summe est utilis. Res nempe extra omnem dubitationem posita est, circulum sanguinis esse fundamentum sanitatis, & omnis curationis morborum: aucto enim circulo sanguinis stases humoresque resolvi, obstructiones reserari, viscidum attenuari & omne superfluum & molestum per debita evacuatoria eliminari, nemo in dubium vertit. Certum & porro est, quod circulus sanguinis imminutus sit causa omnium morborum acutorum & malignorum, quorum nempe causa generatur intra corpus. Ad circulum autem sanguinis fluxilitas summe est necessaria, quæ dependet ab elemento aqueo; sanguis enim ex vena animantis emissus duplici constat substantia, una solida, altera fluida: solida est illa rubicunda, fibrosa, quæ sicca in cucurbita remanet, quando sanguis per Mariæ balneum destillatur, & hæc est paucissima, copiosa autem aquea, adeo, ut una pars sit siccæ, decem autem humidæ, quæ vehiculum siccæ, sulphureæ rubicundæ terrestris partis est & efficit, ut hæc solida moveri possit per angustissimos corporis canaliculos. Si itaque abundet crassa & sulphurea terrestris solida sanguinis substantia, ut ne sufficienti aquæ quantitate dilui possit, gravissimis iisque chronicis affectibus via panditur: stases enim, obstructiones emunctoriorum, & inde motus spasmodici violenti fiunt, quos non nisi magna copia aquarum ingesta in corpus vel mitigare vel tollere possumus; quare perspicua est ratio,

quod in morbis rebellibus & chronicis curandis nunquam satis laudandus sit usus thermarum, acidularum aquarum salubrium, infusorum hb. Thee, veronicæ, scordii, betonicæ, & cur potus congrui liquidi copiosus in curandis morbis acutis febribus, inflammationibus avertendis, morbis chronicis, egregii sit usus. Ex eo, quod jam adduximus clarissime perspici posse arbitror, purgantia, quoniam evacuant plus justo serum tam utile, maxima damna inducere posse.

17. Hactenus magnis rationum ponderibus stabilivimus exitialem potentium pharmacorum usum in medicina; e re præsenti fore arbitror, auctoritates & testimonia veterum, nec non recentiorum quorundam in medium afferre, ut iis roborata veritas eo minus dubitationis penes prudentem practicum relinquat. Primus autem sit PLUTARCHUS *in præc. sanit.* quem citat BEVEROVICIUS *p.*185. qui ita scribit: Purgationes ventris per medicamenta turpia redundantiæ remedia sine magna necessitate non debent usurpari. Alvi conturbationes ubi medicamentis corrumpuntur atque liquantur certi humores, plus addunt superflui, quam educunt, & sicut Græcus gravissime erraret, qui Græcæ in urbe turbæ multitudinem moleste ferens Arabibus & Scythis convenis urbem impleret: ita nonnulli longissime a recta ratione absunt, qui ejiciendorum e corpore redundantium humorum causa, qui familiares & corpori consueti, in corpus injiciunt coccos gnidios, scammonium aliaque medicamenta a temperie corporis aliena, & sæva, ac quæ expurgari debeant potius, quam corpus purgare possunt. Quibus verbis gravissimus Auctor vult innuere, purgantibus istis vehementioribus & virulentis in corpus assumtis plus addi ipsi materiæ peregrinæ hostilis e corpore potius eliminandæ, quam quod materiam peccantem e corpore evellant.

18. Ipse magnus medicinæ parens HIPPOCRATES in tractatu de purgantibus hoc aureum litteris mandavit: medicamentorum purgantium res non ita se habet, quemadmodum vulgo putatur: eodem enim medicamento purgantur & non purgantur; quandoque vero alia purgat, quam quæ purgare solet, aliquando nimium purgat, aliquando ea, quæ debet, facit, quare fieri non potest, ut quis purgantibus confisus ea temere exhibeat. Hisce magnus Vir abunde declarat, quam intutum sit purgantia trahere in usum medendi fine, & quam parum ipsis fidere debeamus, dum præter intentionem medici ea non faciunt, quæ facere debebant. Et *lib. II. aph.* 57. ait: Plurimum evacuare vel quovis alio modo corpus temere movere periculosum. Omne enim nimium naturæ bellum indicit. Ipse CELSUS damnat etiam validas purgationes. Hinc *lib. II. c.* 12. hæc habet: Alvus si vehementius fluit, aut sæpius ducitur, hominem infirmat: ergo nunquam in adversa valetudine medicamentum ejus rei causa recte datur. HELMONTIUS, *acutus Scriptor* venenosam laxantium & purgantium vim incusans sequentia prodit tractatu, cui titulus: *respondet Auctor*: Solutivum virus adhuc tantisper ac in stomacho detinetur, putrefacit, & contaminat, quicquid in mesenterio eminus, ad meliores usus, erat depositum, trahitque in vicem putrefacti thesauri depuratum cruorem e vena cava, eumque sensim contagio virulento contaminat, & fœtido fermento cadaveris liquat. Hinc nempe virium jactura a laxantibus & monarchiæ vitalis turbatio, citra spem sanationis. Et *Dispensat. moderno* egregia hæc affert: Cum ea quæ nocent intus subinde vix pendeant drachmam, oportet omnem purgationem, quæ ad sanitatem terminatur, esse evacuationem, vel imperceptibilem, vel saltem valde moderatam, & cum restauratione virium.

19. Porro, *Doctissimus* FERNELIUS *Pathol. Lib. III c.* 2. scribit: ut sanguis in plethora exsuperans non simul & semel affatim totus ex aperta vena: ita multus humor e corporis habitu non statim simul elabi profluereque potest. Atque, si id medicamento quopiam præsta-

præstari possit, necesse tamen fuerit, corpus graviter concuti, humores varie permisceri, torsiones molestas inferri, ac spiritus dissipari: hinc tandem vires concidere, prosterni, ac plerumque exsolvi. WILLISIUS *Pharmac.rat. Sect. 3.cap.I. ita sentiens* hæc notabilia scribit: cathartica, uti gialappium, colocynthis, elaterium & quædam mercurialia præparata, particulis acrioribus & non raro quasi septicis constant, quæ ab intestinis suscepta & sanguini transmissa massam ejus insigniter fundunt, & in serositatem valde præcipitant: imo interdum quasi venenant, & crasin corrumpunt. RIEDLINUS *An.1697.Obs.16.* hæc insinuat: a fortioribus, quantum licet, abstinendum, quibus non exigua non raro mala inducuntur. Sic novi quendam ex purgante fortiori ad mortem usque ischiadicis doloribus tortum fuisse. Et HARDERUS *Obs. Anat. Pract p.268.* in medicamentis catharticis exhibendis, si usquam alibi, Medici prudentiam requiri, a nullo sanæ mentis negatum iri confidimus: circa hæc autem plures decipi autumamus, quod non examinatis medicamenti particulis, earumque genio ac indole, indeque neglecto operandi modo, ad illorum frequentiorem propinationem satis proni sunt, contenti vel qualitate purgantis occulta, vel humorum in corpore stagnantium saburra, cui elective educendæ illa sufficere creditur: equidem drastica, scammoniata, diagrydiata, hujusque generis medicamenta alia, omnibus fere veteribus suspecta sunt ob spicula acerrima & tantum non corrosiva.

20. Cum jam abunde a nobis demonstratum fuerit, exitialem perniciem tam sanis, quam ægrotis corporibus a vehementioribus vacuantibus introduci, hinc opus est, ut jam monstremus, quod dejectio copiosa & crebra ferme sit inutilis & potius noxia. Cum Medicus per consensionem omnium saniorum Medicorum tam Veterum quam recentiorum, sit minister & imitator naturæ, quæ summa sapientia agendi & corpus conservandi causasque morbosas expellendi instructa est, & longe felicius sæpius sola sanat affectus prægraves, quam ipse Medicus pharmacis suis: necesse etiam est, ut ipse Medicus in expurganda alvo sese dirigat ad naturæ ductum. Jam autem certum est, quod pauci morbi ex acutis & chronicis critice a natura solvantur per alvum, plerique per sudorem. Quinimmo, illud ipsum, quod excernitur singulis diebus ceu superfluum & inutile per cutis meatus insensili modo, secundum SANCTORII doctrinam, quadruplo magis est eo, quod indies per alvum simul & urinam ejicitur. Ex quo patet, sudore & transpiratione aucta, sive id fiat naturæ sive artis beneficio, longe plus superflui & morbosi humoris proscribi, quam per purgans; unde diaphoretica plus indicantur a natura quam purgantia, & transpiratio magis necessaria est ad sanitatem servandam quam alvi dejectio. Equidem, quandoque natura in febribus critice movet alvum & in sanis quoque nonnunquam non sine magna euphoria per crebriores sedes ejicit illud, quod onerat primas vias, unde spontaneæ diarrhææ sæpius sunt saluberrimæ. Discimus exinde, talis indolis sæpe sordes esse excrementitias in primis viis atque interioribus partibus, quæ commode per intestinalem canalem possunt eliminari, neque talem salubrem motum criticum naturæ esse sistendum.

21. At, quam difficile sit, nosse naturæ viam, modum & ductum, si ipsa eum non monstret, dici vix potest. Unde securius agunt, qui non naturam cogunt & irritant ad excretiones, quæ forsan non sunt congruæ, sed potius expectant eas aut earum inclinationes a natura, & tunc si insufficientes sunt molitiones per alvum, eas ipsas promovent. Peccatur in eo toto die, quod nos pro lubitu sive ad præservandum, sive ad curandum excretiones quasdam efficiamus, quibus mirum in modum naturæ ordinem pervertimus & sanationem in longum protrahimus. Non autem nostra est sententia, quasi non plane sollicitare debeamus alvum, quod utique

sæpius magnæ necessitatis est, ad eliminandos eos succos, qui debent & qui possunt per has vias transire; sed hoc volumus: quod cum ductu naturæ molienda fit evacuatio, idque fiat oportet per mitiora, neutiquam autem fortiora. Aureus est *aphor.* HIPPOCRATIS: quæ ducenda sunt, eo ducenda, quo maxime natura viam adfectat. Ejusdem valoris est *aphor.* 25. *lib.* I. si qualia purgari oportet excludantur, confert, perferuntque alacriter, sin contra, difficulter ferunt. Item *aphor.* 22. Concocta medicamento purgare & movere oportet, non cruda. Item *aphor.* 10. *lib. II.* Si quispiam corpora purgare voluerit, meabilia ut reddat est necesse. Vult nempe hisce HIPPOCRATES, quod tunc purgatio per alvum locum habeat, quando humores viscidi, biliosi, serosi, quales ordinario per glandulas intestinales & bilis ductus secernuntur, sint congrui atque convenientes alvino emunctorio: secundo, nulla peregrina stimulante caustica qualitate debent esse stipata, quæ vacuari debent, sed prius ea ipsa est corrigenda, invertenda, id quod per coctionem innuunt veteres, ne ad intestinorum sensibiles partes pertracta ibi gravissima paret symptomata.

22. Ante purgantium igitur exhibitionem quisque attendat, an adsit materia ducenda per alvum, eamque, si adsit, prius fluxilem, meabilem, correctam reddat, si vero hoc factum fuerit, certe non opus erit magno stimulo, aut enim tunc natura ipsa excernit, aut si vigor in motu deficit, parvo opus est stimulo; unde liquido constat, fortiorum purgantium plane nullum esse usum. Ponamus autem, humores evacuandos per alvum adesse debito modo constitutos; tamen nunquam repente simul & semel dejiciendi foras sunt, natura enim ab omni saltu, & ab omni vehementia abstinet. Præclare HIPPOC. *aphor.* 51. *sect.* 2. omne nimium, intelligit de vacuantibus, naturæ inimicum; item, plurimum & repente vacuare vel quovis modo temere corpus movere, periculosum est. Quod autem fit sensim ac vicissim, periculi expers est. Egregia quoque hanc in rem sunt, quæ habet SYLVIUS *lib. III. cap.* 4. §. 125. Observandum, a purgantibus blandioribus, quantitati minore usurpatis corrigi humores noxios & ad sequuturam postea evacuationem præparari, adeo ut nunquam ægris noceat, semper ipsis prosit usurpatio purgantium parca, si præsertim brevibus aliquot horarum intervallis eadem repetantur, donec desideratus obtineatur evacuationis effectus. BAGLIVIUS *in Praxi p.* 246. idem sentit, & mirifice commendat laxantium usum, hisce verbis: A nullo remediorum genere tantam utilitatem percipiunt urbis Romæ incolæ, quam ab exercitio & prudenter repetito lenium purgantium usu.

23. Verum enim vero, contra hæc dicta objici varia possunt. Qui enim liberaliorem κάθαρσιν amant in praxi sua, hisce fundamentis nituntur. 1.) Dicunt, variare invicem subjecta & ita etiam purgantium successum; quædam fluxiles & mobiles habent humores, ac fibras intestinales valde teneras atque sensibiles, quæ a leviori stimulo fortiter commoventur. Alia corpora sunt succis crassis, viscosis repleta, quorum intestina obtusioris sensus non nisi majori stimulo obtemperant. In illis laxantia & leniora felicem præstare effectum, his autem hæc non sufficere, sed valentiora esse in usum trahenda, pronunciant. Deinceps, hoc inprimis urgent, corpora cachecticorum, hydropicorum, & qui seri vitiosi copiam in venis alunt, fortius purgari debere, cum non sufficiens tantæ moli humorum evellendæ sit parva dosis purgantis, vel mitior lenientium vis, unde hisce in casibus fortioribus purgationibus opus esse, communis practicorum est opinio. Quibus reponimus, verissimum esse, differre inter se subjecta, quorum quibusdam facile movetur alvus, aliis difficilius, sed ex eo tamen minime evinci posse opinor, drastica in subsidium esse vocanda. Potius, qui humores fovent crassiores & tenuiores majorem quantitatem alterantium exposcunt, nec non majorem quantitatem

tem lenientium & diuturniorem usum desiderant; & testatur certa observatio, quod in majori dosi eadem laxantia usurpata, plus in segnioribus præstent quam fortiora. Ad hydropicos autem tumores quod attinet, persuasissimi sumus, si ullo in affectu, certe in hoc enormiter peccari per violentas purgationes drasticis adornatas, utpote aqua non causam hydropis constituit, sed tantum productum est, & licet omnem auferamus aquam, tamen non curamus hydropem. Deinceps, si humores non sunt mobiles, si extra vasa positi sunt, frustra irritabis, etiam fortissimis, alvum; potius hujus naturæ remedia, cum tonum ventriculi & intestinorum hoc morbo jam labefactatum penitus lædant ac destruant & violenta constrictione flatulentiis & lymphæ stagnationi magis occasionem præbeant, non possunt non irreparabile damnum hoc malo correptis inducere.

24. Et hæc palmaria nobis videtur ratio, cur tam pauci serventur hydropici, quoniam methodus, qua tractari solent, plerumque tantum dejectoria est, quæ tamen removendis istis magnis indurationibus & obstructionibus viscerum plane inidonea; potius amaricantibus, salibus aperitivis, & fixioribus metallicis crassities humorum resolvenda est, & obstructiones tollendæ, non omissis iis, quæ hoc, quod liquatum & resolutum est, per alvum, urinam & sudorem evehunt, cui scopo attingendo nulla violentia quadrat. Ita observavimus, a scrupulo uno Mechoacannæ, humoribus prius factis fluxilibus & maturis, hydropicos ultra X. sedes copiosissimas habuisse. Brevibus ut rem universam complectamur, peccant in eo practici quam sæpissime, quod non velint uti tempore & patientia, præsertim in rebellibus & chronicis affectibus, sed plerumque nimis præcipitanter, nimis violenter suscipiant curas, & quasi domini ac magistri morborum velint esse, cum tamen in universo sanationis negotio tantummodo sub favore, sub ductu, sub methodo naturæ, quæ optimus Doctor & Medicus est, agere & medicamina applicare debeat genuinus Practicus.

25. Ulterius patroni purgantium serosis & catarrhosis non modo subjectis, sed & morbis a colluvie seri ortis, majorem in modum catartica fortiora commendant, quoniam serum vitiosum opportune per alvinas vias deduci solet. Verum enim vero, usi serum est fluxile, per sudorem & urinam major copia ejus evacuatur, virtute cujusdam diaphoretici quam per alvum, & tunc quoque laxativa & citra noxam intestina stimulantia blandissime educunt magnam ejus copiam; si autem tenax serum est, neque tunc fortiora operam collocabunt, sed potius res conficienda est salinis abstersivis, & laxantibus mitioribus per aliquod tempus repetitis. Et utut non mox eorum usum sequatur effectus dejectorius, tamen egregiam utilitatem fœnerabunt in corrigendis, resolvendis & præparandis, dum ad sanginem eorum virtus abit, humoribus.

26. Neque etiam consultum semper est, vi, repente, & simul ac semel humores aptos ad purgandum per alvum ejicere, quoniam mox nimis vacuum factum in vasis spatium occupare solent ex cibo & potu eductæ humiditates.

27. Exstat hanc in rem elegans locus in SANCTORIO *de statica Medicina*, *Sect. I.* §. 48. qui hic est: Cassiæ pauxillum non divertit perspirationem, non lædit vires, sed solum confert e corpore inutile pondus: aliæ vero Medicinæ magis evacuant & remotiores partes attingunt, & corpus magis leve efficiunt. Cibus tamen & potus subsequentes implent evacuatos meatus, inde alvus & vesica exsiccantur & paulo post corpus sæpe ponderosius redditur. Ex quo eleganti statico experimento discimus, parum prodesse fortiorem & celeriorem evacuationem, cum potius ad cruditates & impuritates humorum in vasis accumulandas ansam præbeant. Nam verissimum est, si nimia sit seri in vasis imminutio mox subsequentis cibi & potus portio eorum locum replet. Unde, uti recte SANCTORIUS observavit

alvus ficcior fit, urina parcior & transpiratio difficilior. Possumus ex hisce clarissime deducere rationem experientiæ infallibilis, qua constat, a frequentioris sanguinis missione, & purgatione vehementiori, corpora admodum disponi ad febres intermittentes, hydropem, flatulentias, hypochondriacum malum.

28. Postquam itaque perspicue exposuimus causas, ob quas non valida purgantia in praxi possint servari, proximum jam erit, ut eos morbos, quibus præsentissime noceant, enumeremus. Sicuti autem semper venerabilis mihi exstitit summi HIPPOCRATIS auctoritas, ita etiam quæ de purgantium ab usu nobis litteris reliquit, in medium afferre allubescit. Ipse autem ita scribit in libro *de veratri usu*: Vitare oportet in pharmacorum potionibus eos, qui bona habent corpora, maxima autem nigros & humida carne præditos, sed & subsiccos; quibus rejicere videtur purgantia in omni temperamento habituque corporis. Quicunque autem, pergit, inflammata in principio morbi statim medicamento solvere adgrediuntur, sic de eo quidem quod distentum & inflammatum est, nihil auferunt, ea vero, quæ morbo resistunt & sana sunt, consumunt. Corpore vero debili fiente, morbus superat & immedicabile malum habent. Damnat his verbis in omnibus inflammationibus purgationem, quoniam nempe causam, quæ sanguinis infarctus & stasis est, non tollunt; auferunt autem id, quod morbo resistit, id est vires, & serum sanguinis tenue, quorum beneficio humor stagnans resolvendus est. Addit porro: Neque danda sunt decoloratis, raucosis, lienosis, exsanguibus, spirituosis & siccum tussientibus, siticulosis & his, qui præcordia & latera ac dorsum distenta habent, & torpentibus & obscure videntibus & quibus aurium sonitus sunt, & urinæ meatus impotentibus: neque item morbo regio laborantibus aut ventre debilibus, aut his, qui sanguinis eruptiones aut tubercula habent.

29. Horum dictorum rationem facile quis inveniet, qui considerat, hos ab HIPPOCRATE recensitos affectus a viscositate, crassitie, infarctu & stasi humorum enasci, quibus tollendis minime aptum est purgans, quod fluidum subtile subtrahendo, quo vinci obstructiones debebant, hæc mala exasperat. Tandem subjicit hæc: Non sunt danda his, qui nigra evomunt, neque cibum aversantibus, neque deliris & parum dormientibus, neque dolore vexatis, neque visum temerarium inclinatum habentibus, neque tumefactis, neque vertiginosis, neque decoloratis, neque his, qui in febre æstuosi sunt & contracti, Videlicet, in nullo morbo spirituum, ubi vel ipsi deficiunt, vel inordinate moventur, sicuti fit in prædictis affectibus, purgantia locum habere possunt, quoniam magis frangere & labefactare vires solent.

30. Ulterius quæstio non immerito oritur, num in febribus locum inveniant purgantia? Id autem unus instar omnium definit summus quoque noster HIPPOCRATES, qui libro *de purgantibus* hæc præclara affert: Quicunque a febribus fortibus corripiuntur, his medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, sin minus, saltim non intra 14. dies. Carnes enim eorum & ventres quum calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgantur & febris major fit & color evertitur & morbi regii speciem præ se ferunt. Commota enim bile & non purgata, non sorbere vult æger neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit.

31. Ratio quare noceat purgatio in febribus nulla alia est, quam hæc, quoniam serum, quod servandum erat, quod caloris temperans est, absumitur; unde calor augetur. Et quoniam plerumque febris materia magis qualitate nociva, quam quantitate & copia peccat & illa sanguineæ massæ altius immersa est, nihil proficies purgantibus, sed vel ægrotum jugulabis, vel febrem exacerbabis, sique fuerit simplex, duplicabis.

cabis. Aureus aphorismus est HIPPOCRATIS 22. *Sect. I.* Concocta medicamento purgare & movere decet, non cruda, neque ineunte morbo, nisi materia turgeat, plurimum autem non turget. Mens hujus aphorismi est: rarius in febribus quantitatem materiæ morbificæ esse copiosam, sed potius qualitatem peccare, id est, subtilem acrem causticam, quæ quamdiu talis est, dicitur cruda; cocta autem vocatur, quando textura particularum oleosarum & terrearum sanguinis involuta est. Quapropter, si purgare in febribus acutis convenit, ante dies criticos neutiquam illud faciendum.

32. Coronidis loco adjicimus, ex tutioribus & mitioribus laxantibus esse rhabarbarum & folia sennæ, tamarindas, immo ipsam aloen, ubi notandum, quod folia sennæ & rhabarbarum optime per infusionem citra coctionem adhiberi possint, tamarindi in decocto, aloe in forma pilularum, nunquam autem sola exhiberi debeat, sed semper addenda salia stimulantia, aromatica, amara. Hæc mirifice non modo augent laxantium vim, sed & corrigendo humorum pravitatem, tonum roborando divinam porrigunt medentibus manum. Denique & pulverem mechoacannæ & gialappæ, item diagrydium sulphuratum pauca tamen & refracta dosi, cum admixtione salium admittimus quandoque in usum, qui modus applicandi purgantia tutissimus est; & felicius atque expeditius hoc modo sumta operantur, quam si magna dosis solius purgantis sit adhibita. Cum autem laxantium legitimus usus specialem tractationem efflagitet, hanc materiam pertractandam hic omittimus.

DISSERTATIO VI.

DE MEDICINA EMETICA ET PURGANTE POST IRAM VENENO.

§. I.

Quemadmodum in theoria medica sive rationali rerum, quæ ad medicinam pertinent, explicatione, plures adhuc deprehenduntur errores & longe inter se dissidentes opiniones: ita etiam in artis nostræ exercitio & usu communes & perversos curationum modos graviaque in medendo errata non tantum ex improviso committi, sed studio etiam foveri & ad humani generis perniciem sub veritatis aliquo prætextu propagari, vehementer sane dolendum esse existimo. Nam, quo facilius, si tantum in mente residet, inanis, confusa, solidæque rationis expers & mere speculativa opinio tolerari potest, eo difficilius & gravius ferenda est, si extra mentem in actum deducatur atque in hominum detrimentum non raro irreparabile impendatur. Turpe quidem dictu est, sed tamen verissimum, usu quasi receptos & summe perniciales hinc inde in praxi medica committi errores non a vulgo solum Practicorum, sed & a doctis & in celebritate versantibus medicis. Hos inter mihi maxime is carpendus videtur, cum, si quis graviori ira commotus minus recte valet & de anxietate circa præcordialem regionem, nausea & vomendi dispositione conqueritur, protinus ad evacuandum biliosum humorem, qui horum symptomatum causa & fons censetur, vomitorium vel purgans medicamentum porrigitur. Solent id remedii genus utplurimum urgere ipsi ægrotantes, dum nausea pressi persuasum sibi habent, evacuata bile, cujus sapor usque ad os sæpius adscendit, mox se meliuscule habituros. Neque facile denegare petentibus id auxilii genus observamus medicos, prætertim eos,

eos, qui sibi imaginantur, naturam, sapientissimam corporis nostri conservatricem, intentam esse materiæ biliosæ per superiora educendæ, unde putant, ejus ductum sequi & adjuvare debere medicum. Verum enim vero, quam funesto & fatali eventu istiusmodi vehemens medicina evacuatoria tali in casu exhibeatur, compluribus admodum tristibus exemplis, ubi lethalis ventriculi inflammatio brevi e medio ægrotantes sustulit, satis superque sumus edocti. Quamobrem non sine ratione, adserere contendimus, fortius emeticum & purgans pharmacum, post vehementiorem iram adsumtum, loco veneni esse habendum. Hanc itaque adsertionem in præsenti tractatione, accurate institutis observationibus, & solidis rationum momentis ac demonstrationibus, non sine singulari, quem inde accipient mortales, fructu stabilire ac firmare allaborabimus.

2. Ante vero, quam instituti nostri rationem persequamur, non alienum nobis visum fuit, canonem illum practicum, in se satis eximium, dextre explicare & quam turpiter eo in praxeos exercitio plures medicorum minus solide ratiocinantium maximo cum ægrotorum damno abutantur, proponere. Equidem, hic aphorismus practicus summum & antiquissimum professionis nostræ salutaris Parentem auctorem agnoscit, qui passim in iis, quæ posteritati reliquit, monumentis inculcat, inque primis *Sect. I. aph. 21. eo ducenda esse, quo maxime natura inclinet, qua ducere oportet per convenientes locos*. Quæ regula, insignis alias usus, male intellecta & adplicata solenne errantium medicorum solet esse refugium. At vero, valor ejusdem non ultra terminos est extendendus, uti exemplis jam subjungendis patebit. In insultu apoplectico, aut gravi ac violenta partium capitis læsione stomachum ad vomitum irritari, quotidianæ experientiæ res est. Si quis itaque medentium hanc ad vomitum inclinationem pro ductu naturæ habere eundemque vomitoria medicina secundare velit, is certe non absque insigni ægrotantis damno id conficiet.

3. Porro, atrocibus ex calculo tormentis ordinario vomitum jungi, notum identidem in praxi est; nihil vero nocentius excogitari poterit, quam si quis ad illum naturæ motum promovendum emeticam medicinam porrigere vellet. In principio quoque pestis, febrium malignarum & variolarum vel vomitus vel alvi fluxus ægrotantes infestant, ubi sane summæ esset res imprudentiæ, si quis hunc ductum naturæ vacuantibus & irritantibus adjuvare anniteretur. Cachecticis, qui labem in visceribus contraxerunt, & hepar vel lienem infarcta & obstructa habent, sanguinis per venas sedis fluxus valde familiaris est, & levi ex causa, animi nempe vel corporis motu, aut medicina quadam exagitante suscitatur: tantum vero abest, ut ægrotantes inde solamen quoddam suarum miseriarum accipiant, ut potius magnus virium languor conjungatur & vis morbi valde adaugeatur.

4. Ecquis itaque pro ductu naturæ salutari, quem medicus omni modo secundare & promovere debeat, id genus excretionis æstimare velit? Tacemus sexcenta alia exempla male intellecti naturalis ductus, ubi medicus ministerio suo præcoci insigniter fallitur & fallit. Neque enim omnes excretiones vel motus, qui in corpore nostro contingunt, pro salutaribus naturæ ductibus a prudenti & perito medico haberi debent, quippe horum ea sæpe est natura, ut potius vergant ad damnum & destructionem corporis, quam ad ejusdem curationem & conservationem.

5. Maximam itaque partem prudentiæ medicæ in eo sitam esse arbitror, ut perniciosi & noxii motus apte probeque a salutaribus discernantur, utpote cum illi moderandi & sedandi sint, hi vero adjuvandi, imitandi & non sistendi, utique ex parte medici requiritur, ut motus hos sollicite abinvicem distinguat. Judicium vero hac de re est arduum atque difficillimum: nisi enim quis corporis ægrotantis naturam, partium solidarum

rum ac fluidarum constitutionem, viscerum & generis nervosi dispositionem prius exacte cognoverit atque perspexerit, nisi etiam causam, quæ motus & excretionum est effectrix, ejusque indolem plane prius exploraverit, vix in exactam & distinctam horum motuum cognitionem perveniet. In morbis acutis salutares naturæ ductus atque vacuationes criticas & laudabiles ab ipso ordine, tempore & successu motuum & maxime omnium ab ipso effectu, qui est virium augmentum & morbi decrementum, addiscimus. Ex hisce omnibus jam clare conficitur, quam graviter delinquant illi medici, qui accuratiori cognitione morborum causarumque morbificarum neglecta & posthabita male fundatis & speculativis theorematibus inhærere malunt. Hi sane in perpetua ignorantia versantur &, si ad lectum ægrotantis vocantur, ejusdemque corpus extraordinariis motibus vel excretionibus affectum vident, quid in cura faciendum vel omittendum sit, raro penetrant.

6. Quod vero non omnis naturæ motus pro salutari sit æstimandus, solenne satis & manifestum exhibet documentum ipsa præsens hæc, quam publicæ luci tradimus, dissertatio, ubi videbimus, a vehementiori animi motu provenientem constrictionem ductuum biliariorum & intestini duodeni, nec non dextræ & inferioris partis ventriculi cum inclinatione ad vomendum pessime pro salutari & secundando naturæ ductu atque conatu venditari. Equidem, negari minime potest, aliquando ventriculo & duodeno copiosa vitiosi, corrupti, viscidi ac biliosi humoris saburra, quæ nauseam movet & appetentiam prosternit, obsesso, nihil utilius esse remedio emetico: sed longe diversa est ratio nostri argumenti, ubi in vitiosis iisque copiosis sordibus causa mali non residet, sed potius in magna agitatione generis nervosi & constrictione ductuum biliariorum atque ipsius ventriculi a valentiori animi motu inducta, unde bilis etiam commoveri & sursum adscendere nititur. Hoc igitur in casu omnia ea, quæ nervosas partes magis exagitant, earumque motus anomalos plus excitant, non possunt non esse summe noxia. Ponamus quoque, ira impetuosiori liquorem biliosum ingenti copia ex ductibus hepatis ad intestinorum volumen deferri, ibique exonerari atque adeo ejus evacuationem indicari, non tamen video, quare hæc ipsa per superiora instituenda sit, cum humoris biliosi superabundantis excernendi commodus & conveniens locus non sit œsophagus, sed potius alvina regio, per quam ordinario recrementa biliosa cum fecibus foras projiciuntur. Quapropter etiam in eo peccatur contra aphorismum egregii usus practicum, qui ab HIPPOCRATE *lib. I. aph.* 21. adducitur & sic se habet: *quæ ducere oportet, quo maxime repunt, eo ducere oportet per convenientes locos.*

7. Ut igitur is error communissimus æque a perniciosissimus de administratione emeticorum ac purgantium drasticorum post iram paulo clarius eniteat & cuivis in oculos quasi incurrat, ea utique via nos procedere oportet, qua in demonstrandis veritatibus medicis omnes, qui non perfunctorie, sed solide & scientifice res tractare norunt, uti solent. Jam vero ad veritates medicas stabiliendas id maxime est necessarium, ut primo observationes & historiæ accuratæ & cum omnibus circumstantiis notatæ præmittantur, postea vero hæ ipsæ methodo analytica per connexa ratiocinia explanentur & resolvantur, ut hac ratione illud, quod demonstrandum erat, planum evadat. Inhærebimus itaque huic methodo & communicabimus potiores & notabiliores historias & observationes, quas hanc in rem collegimus & annotavimus. Singulas enim enumerare nimis longum foret, ut vastum opus vix sufficeret.

8. Prima igitur historia hæc esto. Juvenis nobilis, triginta annorum, temperamenti cholerici, inter rixas cum sodalibus suis vehementi ira excanduit & vinum valde potens ac spirituosum, quod Sect vocant, superbibit; die sequenti into-

intolerabiles præcordia obsident dolores, conatus perpetuus est ad vomendum & internum quendam sensum percipit, quasi aliquid ex ventriculo adscendere perque os exitum affectare vellet. Advocatur medicus, qui frequentius utebatur pharmacis chymicis in suis curationibus. Is sulphuris aurati antimonialis grana quinque porrigit in jusculo, quo adsumto medicamine terna quidem vice vomuit abunde, sed absque levamine, utpote anxietates & angustiæ circa præcordia augmentum cœpere, vomitio quoque ulterior proninus desiit. Iungebatur præterea internus incredibilis circa stomachi regionem ardor, partes externæ frigore, tremore & vellicatione quadam corripiebantur, ac sudor frigidus caput & pectus tedebat, pulsus percipiebatur nullus, mox ægrum mens deseruit, accesserunt convulsiones & intra decem horas mors vitam abstulit. Dissecto cadavere ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conspiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hisce partibus inhærentibus; cetera viscera perfecte sana apparebant.

9. Ejusdem quoque tenoris est sequens historia. Vir in statu Ecclesiastico constitutus, quadraginta & aliquot annos habens, indolis valde sensibilis & ad iram pronæ, faciei floridæ, rubicundæ, post vehementissimam iram conqueritur de anxietate & dolore pressorio ardente circa scrobiculum cordis versus latus dextrum, omnis ciborum appetentia est prostrata, noctem egit inquietam & facies incepit flavescere, adfuit perpetuus cum nausea conatus, sed tamen irritus ad vomendum. Hic petiit a medico consilium, qui grana tria tartari emetici præscribit in jusculo pingui, calido sumenda: inde vero anxietates increscunt, vomit aliquoties, sed parum, conqueritur de incendio circa cordis regionem, inquietus est, mox lectum petit, mox surgit, de constrictione & summa anxietate præcordiorum lamentatio fere perpetua est. Præscribuntur antispasmodica castorina, clyster quoque adplicatur & nitrosa atque anodyna identidem in usum vocantur, sed citra omne levamen, increscit potius virium languor, pulsus fit debilis & celer, extremæ partes inhorrescunt & frigidæ fiunt & tertio die æger misere periit, qui ante quatuor dies perfecta gaudebat sanitate.

10. Neque vero minoris considerationis sunt sequentes duæ historiæ. Femina in urbe finitima sana & vegeta, annorum quadraginta, ob damnum in re domestica perpessum vehementi ira exardescit & paulo post cibum adsumit. Ab eo tempore conquesta est de languore, impotentia & tremore artuum, pressione atque angustia præcordiali, nausea; os est amaricans, facies, quæ antea florida erat, contracta, pallida & livida fit, tertio die a medico quodam juniore accipit medicinam emetico purgantem in pulvere, qua sumta dejectiones crebras per superiora & inferiora habuit, postea de summo incendio interno instituit querelas, nullus est somnus, corpus valde inquietum, corpore erecto animi obrepit defectio cum fastidio ciborum, præsertim carnis. Succedit postea respiratio difficilis, tussis & dejectio copiosa materiæ viscidæ, & lentus calor depascit vires & corpus. In consilium multos medicos adhibebat per aliquot menses decumbens, tandem vero polychrestis & vulgaribus remediis, herbarum decoctis & pinguedine canina successu temporis convaluit. Ante duos circiter annos vir primarius in vicinia æstate usus est acidulis Ægranis, postea ob varias motas lites cum consanguineo vehementi afficitur ira, a quo tempore perit edendi desiderium, dolor anxius & pressorius sub scrobiculo cordis circa dextrum latus urget, qui sese extendit ad umbilici usque regionem: consulit chirurgum, qui medicum simul egit, cujus auxilio sæpe usus est. Hic cum percepisset, ægrum simul laborare alvo adstricta, habuit affectum pro colica, cujus, alvo aperta mox remissio sit speranda. Ordinavit hinc pulverem salinum ex arcano duplicato, qui aliquot grana trochiscorum alhandal una complectebatur. Sex inde habuit dejectio-

ctiones, sed dolor, ardor & anxietas circa præcordialem regionem mirifice increverunt. Tertio die summe debilitatus fuit æger, pulsus deprehensus est valde imbecillis, celer & inæqualis, & inquietissime se gessit, nullo somno vel quiete succedente, tandem mente fuit alienatus, paucis post horis omnis sensus & motus ipsum destituit, sopore gravi detentus multâ fœtida & aquosa sine omni sensu per alvum reddidit, accesserunt convulsiones & quarto die vitam cum morte commutavit.

11. Cum hæc omnia hic loci acciderent, scriptum mihi est ex Silesia de simili casu, ubi puerpera, quæ bene lochiis purgata est, vehementi ira commota sumsit pulverem ex antimonio diaphoretico, arcano duplicato & granis tribus trochiscorum alhandal, inde præcedentibus summis præcordiorum anxietatibus, inquietudine, torminibus ventris cum dejectionibus, singultu, conatu ad vomendum, internorum ardore, extremorum frigore, tertio ab adsumto purgante die extincta est. Sic memini etiam, quendam ex præcipuis hujus civitatis chirurgis ante viginti aliquot annos intra breve temporis spatium e vita excessisse, quia post iræ affectum pulverem emeticum sumsit, eique, cum non sufficientem operationem exeruisset, aliquot horarum intervallo pilulas, ex purgantibus valde acribus compositas, superingessit. Nolo jam longius commemorare tristissimum casum, qui pronuper hic loci contigit, ubi virgo nobilioris conditionis, sanguinei temperamenti, ex mensibus non rite fluentibus plethorica, post animi graviorem commotionem suasu feminæ cujusdam dosin sumsit pilularum purgantium, quæ vocantur gesthaerffte Daupt Billen, & ab extracto hellebori nigri & trochiscis alhandal acrem suam purgantem vim mutuantur: inde mox oborta est inflammatio ventriculi, anxietas, alvi adstrictio, accessit inquietudo, febris, summa virium prostratio, delirium & septimo die mors, & post mortem cum fœtore totius corporis intumescentia.

12. Ex hisce jam commemoratis historiis & observationibus practicis quisque medicorum, etiam qui judicio pollet non admodum acri, & levi tantum rerum medicarum notitia est imbutus, haud difficulter colliget, ægrotantes antea sanos, bene valentes nullaque labe in visceribus correptos, a nulla alia causa, quam ab ipsa ira & imprudentissima medicatione, partim per emetica, partim per acriora purgantia administrata, funestum effectum expertos fuisse. Ecquis enim hic non evidentissime per experientiam, optimam rerum magistram, hujus rei certitudinem ac veritatem perspicit? Si enim iram tam ingens turbatio functionum corporis, tamque gravia symptomata consequuntur, quæ a fortiori evacuante medicina non levantur, sed augmentum capiunt ac funestum sæpenumero eventum sortiuntur, quis non exinde satis firmiter argumentari posset, hujus catastrophes infelicis causas tam in iram, quam in hanc medicinam esse conjiciendas. Sed quia judicium, ex sola experientia & observatione desumtum, sæpe fallax est, hinc solidiores medici, ut certitudo & scientifica veritas emergat, exigunt, ut experientia firmis & inconcussis rationibus ac demonstrationibus stabiliatur, id quod etiam jam breviter strictimque exequi animus est.

13. Ut vero ordine procedamus, dicendum ante omnia erit de iræ effectu atque operatione in corpus humanum. Exposita enim iræ indole, facili opera postmodum rationes apparebunt, quare emetica & purgantia instar veneni sint habenda, si exhibeantur graviori ira correptis. Est vero ira ejus naturæ, ut vehementiori partium nervoso-musculosarum constrictione totum systema nervosum celerrime commoveat & systolem cordis eique contiguorum vasorum & tonum etiam partium fibrosarum universo in corpore mirifice adaugeat. Manifestum hujus rei, sanguinis nempe & fluidi nervei motus impetuosioris, testimonium & argumentum in ira percitis præbent pulsus intensio, respiratio concitatior, sitis, calor, inflatio & rubor

su-

faciei, arteriarum capitis, præsertim circa tempora, major pulsatio & intumescentia, oculorum ferocia, tremor extremarum partium & actionum mentis præcipitantia. Quid quod, uti ex practicis observationibus habemus, nihil æque celeriter febres acutas, biliosas, intermittentes, inflammatorias concitare potest, ac ipsius iracundiæ vehementior affectus. Deinceps, ira spasmodica partium, qua agit, strictura vim suam inprimis in ventriculum & intestina, ceu partes valde nervosas & membranaceas exerit, unde tanto graviora exurgunt symptomata, quanto major est consensio ventriculi & intestinorum cum aliis partibus nervosis & universo fere corpore.

14. Peculiaris vero etiam iracundiæ vis est in ductus biliosos & hepatis; siquidem eorum constrictione intensiori facile hepar scirrhosum redditur, imo non raro calculi in cystide fellea ac ductibus biliariis generantur. Habent hæc accidentia vix aliam originem, quam a libero motu & effluxu bilis fortiori hac strictura impedito. Contingit autem hoc potissimum ab ira suppressa, toenn man das Vergernif, ut vulgo dicere amant, gleichsam in sich fressen muf, und den Born nicht ausschutten fan, ubi nimirum ultionis expetitæ deest occasio vel facultas, aut tristitia cum metu simul juncta est.

15. Propter constrictionem quoque horum ductuum icterus enascitur, qui facile postea temporis successu calculosæ in vesica biliaria concretioni velificatur. Quando etiam bilis ab iræ affectu vehementius commovetur & copiose ex ductibus biliariis & cysticis in duodenum & ventriculum effunditur, ex ejus ibidem facta stagnatione & concepta perdiuturniorem moram acredine, nausea, vomitiones, diarrhoeæ, cholericæ passiones, cephalalgiæ, anxietates, febres biliosæ, continuæ & intermittentes suscitantur. Hinc est peculiare illud iracundorum symptoma, quod in latere dextro sub scrobiculo cordis sentiant dolorem quendam constrictivum, in ore autem amarorem. Originem suam hæc pathemata non aliunde ducunt, quam a motu bilis ejusque effusione in intestina, impetuosiori, dum ductus biliarii, nervosis ac musculosis tunicis contexti, ab influxu spirituosi liquidi in nervis contenti citatiori nimium compressi, ingentem quantitatem bilis exonerant & infundunt duodeno, unde etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhoea, quam HILDANUS *Cent. VII. Obser. XVIII.* annotavit, cum affirmat, alvum subductam fuisse ab ira, ac si pharmacum adsumtum fuisset. Quodsi bilis acrimonia delinquit & in hoc adfectu nimium effunditur, intestinorum & ventriculi erosiones cum lenta febre sequente non raro vidimus. Imo, quo acrior est bilis, quo magis a statu suo naturali descifcit, eo nocentior etiam est ira, eoque etiam sæviora juncta habet symptomata.

16. Denique, ab intensiori partium nervearum & fluidarum per iracundiæ affectum reddito motu sive spasmo sanguis copiosior cum impetu ad certas partes pellitur, unde accidit, ut ex nimium distendantur & venarum ibi repentium orificia aperiantur. Constat experientia practica, iram maximam habere facultatem enormes sanguinis excretiones sive per nares, sive per arteriæ pulmonalis aperturam, sive per venas ani & in feminis per uterum excitandi, cumprimis in consuetis ac dispositis. Ita, si quis in juventutis annis hæmorrhagiis narium fuit adsuetus, is ira ardentiori in eandem promte potest incidere. Quis enim vel ex vulgo nescit, invadente hoc affectu vultum statim rubore suffundi & venas capitis, præsertim frontales, mirum quantum intumescere, non raro etiam illico sanguinem e naribus copiose effundi. Pariter vidimus, feminas ab iracundia in uteri hæmorrhagias collapsas vel etiam hæmorrhagias narium fuisse passas. Et hæc quoque est ratio, quare in senibus & plethoricis vehemens ira apoplexiam sanguineam, quæ fit ab arteriolis plexus choroidæi in capite perruptis, subito sæpe producat. Jam vero,

aun-

nunquam gravis facile congestio sanguinis ejusque effrenis effusio fit nisi a spasmodica eaque fortiori constrictione partium nervosarum & musculosarum.

17. Evolutis hac ratione iræ effectibus modoque operandi, deveniendum jam etiam est ad præcipuum dissertationis hujus momentum, ubi ostendendum, quare medicina purgans & emetica tantopere noceat in iræ affectu, ut veneni veri nomen jure obtinere queat. Prius vero, quam hanc rem plene decidamus, ratio tractationis nostræ expostulare videtur, ut de veri veneni indole ac modo operandi pauca adjiciamus, ne commoda explicatione neglecta variis confusionibus, a quibus omnium errorum origo promanare solet, causam atque occasionem subministremus.

18. Per venenum igitur hoc loco intelligimus materiam causticam, sale tenuissimo volatili acri instructam, quæ exigua in quantitate spasmos enormes in ventriculo & intestinis concitando sub truculentiorum symptomatum celerrimo decursu universam motuum vitalium œconomiam pervertit ac destruit, signis funestæ sphacelationis in cadavere relictis. Venena itaque vera pro fundamento suæ activitatis agnoscunt sal quoddam tenue, acre, summe causticum, quod membranaceo-nerveis ventriculi & intestinorum fibrillis sese altius insinuat, illas lancinat, arrodit, inflammat & spasmodice contrahit. Celeriter vero & exigua in quantitate opprimit homines venenum: in causa hic absque dubio sunt vehementes spasticæ nervosi ac membranacei generis in universo corpore constrictiones, quibus fluidi nervei ac tenuioris sanguinis in organa motuum & sensuum influxus, quo cessante omne robur, tonus & motus partium perit, partim intercipitur; partim etiam ad alia loca majori copia compellitur.

19. Symptomata, quæ a veneno concitantur, longe sunt truculentissima & spasmis unice debentur, qui non modo in ventriculo & intestinis consistunt, sed & in remotas partes, subtiliori sensu ac motu præditas, propagantur, unde a veneno deglutito observantur anxietates cardialgicæ, nausea, vomitiones, tormina atrocissima, diarrhææ, vel etiam alvus contumacissime clausa, singultus, constrictiones thoracis vehementes, angustia spirandi & summa præcordiorum anxietas, languor omnium virium, syncope cardiaca cum extremorum frigore & sudore frigido, debilis, celer planeque intermittens pulsus, convulsiones, epilepsiæ, inquietudines & deliria. Hæc sunt solennia utplurimum venenorum symptomata. Cadavera si dissecantur post obitum, conspectui sese offert intumescentia totius abdominis, maculæque purpureæ aut nigræ in ventriculo cum erosione & quandoque perforatione, & quæ sunt alia, reperiuntur. Hæc de veneno proprie sic dicto memorasse sufficiant; prolixiorem qui desiderat hac de re explicationem, is consulere potest *Pathologiam nostram Rationalem Tom. II. Part. II. Cap. II.* ubi venenorum doctrina ex instituto pertractata est.

20. Quodsi igitur effectus emeticorum, post iracundiæ affectum adsumtorum, probe pensitamus ac ponderamus, haud difficulter apparebit, illa ipsa non aliam, quam veri veneni operationem in corpore humano exerere; siquidem omnia emetica, præsertim quæ ex antimonio præparata sunt, sale pollent subtili, acri, caustico inflammante, quod ventriculi & duodeni tunicis membranaceo-nerveis insidens, eas rodit ac spastice contrahit. Deinceps, paulo largiori dosi data homines jugulant, ubi ventriculus male affectus est, celerrime, qualia exempla passim prostant, quæ hic commemorare angustia temporis prohibet.

21. Si symptomata ipsa, quæ emeticorum deglutitionem consequuntur, penitius inspiciamus, illa identidem ab iis, quæ venenum proprie sic dictum propinatum comitantur, plane non absludentia deprehenduntur. Adsunt enim protinus anxietates & præcordiorum constrictiones enormes, ardor circa stomachi

machi

machi regionem exquisitus, conatus ad vomendum inanes: partes extremæ refrigescunt, tremere & convelli incipiunt, sudor frigidus caput vel pectus tenet, respiratio difficulter procedit, nullus est somnus, corpus jactitant ægroti & valde inquieti sunt, virium summa jungitur prostratio. alvi advertitur vel ingens adstrictio vel fluxio præter modum, pulsus est vel celer, debilis vel plane intermittens, mens alienatur, convulsiones oboriuntur & quæ sunt hujuscemodi alia. Hæc, quæ lethum inferunt, symptomata a violentiori spasmo, qui universum fere partium membranacearum systema vehementius exagitat atque convellit, proficisci, nemo facile in dubium revocabit. Ex quo sane non fallax de venenata post iram vomitoriorum indole depromi potest argumentum. Accedit, quod post mortem aperto cadavere indubii virulentæ violentiæ characteres in conspectum veniant, uti ex sectione supra communicata patet, ubi ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conspiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hisce partibus inhærentibus.

22. Non minus periculi adferunt post iram administrata purgantia acriora & valentiora. Est enim illis eadem cum emeticis, imo ipso proprie sic dicto veneno perimendi ratio, siquidem subtili itidem & caustico, penetrante sale sunt instructa, & spasmis agendo inflammationes in ventriculo & intestinis concitant, tragica producunt symptomata, celeriter interficiunt & post mortem sphacelationis funestæ signa in ventriculo ac intestinis relinquunt. Quoniam itaque emetica perinde ac purgantia, post iræ vehementiorem affectum intra corpus adsumta, spasmos faciunt & adaugent atque inflammationem suscitant, deinde symptomata veneno alias familiaria inferunt, prætereaque celerrime vitam finiunt & post mortem stigmata veneno demortuorum similia in cadaveribus relinquunt; hinc utique recte concluditur, jure meritoque medicinam & emeticam & purgantem veneni in numero esse habendam, præsertim si ira correptis exhibeatur.

23. Emetica igitur & purgantia drastica post iram cumprimis sunt damnosa & utplurimum morti tradunt ægrotantes. Quodsi enim ex superioribus repetimus, iram in spasmo ventriculum, duodenum & ductus hepatis conjicere, jam ex hoc colligere erit facillimum, in ejusmodi casu nequaquam convenire vomitoria, cum ad spasmos teneras ventriculi fibrillas, ira modo lacessitas, magis irritent & inflammationem acerbiorem inducant, vix ulla arte & ingenio medici expugnandam. Viderint proinde medici, quam recte, quam methodice, quamque prudenter faciant, si ventriculum ira commotum vomitoriis oppugnant atque exasperant. Tantum enim abest, ut hæc remedia in hoc adfectu aliquid expediant, ut potius ipsum dolorem atque morbum reddant longe ferociorem. Concedamus hoc omnino, ipsam naturam pronam ac proclivem tunc videri ad vomitum & ad hunc urgeri quasi ac stimulari, pyloro nempe fortiter se contrahente. Concedamus etiam, ipsos ægrotantes utplurimum anceps hoc remedii genus anxie postulare & maximam in eo fiduciam ponere, dum sibi firmiter persuasum habent, evoluto e ventriculo hoc onere gravante & foras expulso, protinus se melius esse habituros. At vero, hæc omnia, quibus allici posset incautus medicus ad dandum vomitorium, sagacem, prudentem & singula summa cum ratione suscipientem philiatrum potius commonere debent, ut quovis modo emetica respuat & cane pejus ac angue illa ipsa tali in casu abhorreat.

24. Nocent autem ira, huicque subjuncta emetica & purgantia maxime omnium iis, qui spasmis sic dictis hypochondriacis atque hystericis obnoxii sunt & doloribus cardialgicis multum vexantur. Ratio hujus rei non e longinquo petenda videtur, siquidem ejusmodi subjecta jam tum ob spasticam, qua premuntur interiores nerveæ partes, stricturam infirmata sunt, vel ad inflammatio-

mationem pronum ac dispositum habent ventriculum cum annexis intestinis. Quodsi igitur graviori ira, quæ spasmis suas tragœdias ludit, corripiuntur, non possunt non spasmodicæ ventriculi contractiones augeri, quarum vero sævitia vomitorio vel purgante superingesto adeo non mitigatur, ut potius paratissima hoc modo ad insuperabile incendium & totalem corporis interitum sternatur via. Cavendum itaque cumprimis est, ne ejusmodi personis ira debilitatis hujus generis remedia propinemus, ni funestum exinde expectare velimus eventum.

25. Ob eandem quoque rationem emetica & alia fortiora evacuantia insigniter nocent, si circa paroxysmos febrium intermittentium exhibeantur, præsertim si forte iræ affectus præcesserit, quia tunc temporis ventriculo & primis viis spasmo exagitatis ad nauseam & vomitum est inclinatio. Obsunt præterea & ira & ejusmodi medicamenta omnibus debilioribus. Ita observavimus, eos, qui corpus antea per laxativa, purgantia, thermas & acidulas strenue purgaverant & hoc modo insignem ventriculi debilitatem sibi contraxerant, a sumtis post iram denuo emeticis vel purgantibus pessime se habuisse subque dirissima symptomatum facie non ita multo post exspirasse. Valet id etiam in puerperis. Notum enim mihi est præter superius allatum exemplum puerperæ, quæ tertio a partu die iracundia affecta sumsit purgans e drasticorum numero & intra duos dies, optimis quibusvis remediis frustra adhibitis, misere periit.

26. Deinceps, & ira & emeticum vel purgans insignem noxam adfert feminis circa mensium instans tempus, itemque viris, qui hæmorrhoidum fluxui adsueti sunt & imminentem eum expectant. Quum enim solennes illæ & salutares per menses & hæmorrhoides fluxiones cum spasmis continuo fiant, facile patet, nocentissima tunc esse & purgantia & emetica, præsertim si post iram administrentur. Truculenta circa instans mensium tempus ab emeticis, etiam non adeo validis exhibitis, symptomata vidimus. In hæmorrhoidariis validior vomitus abscessus cum lenta febre excitavit. Ubi sanguinis congestio inclinat ad pectus, periculosa a validiori vomitu nasci solet hæmoptysis. Tandem quoque ira & fortiora evacuantia potissimum iis nocent, qui paulo ante vino largius se inebriarunt, incendiumque corporis copioso haustu frigido extinguere voluerunt: quandoquidem ex hisce facile spasmus accedit ventriculo & ejus dextræ parti pylori. A sumto emetico intolerabiles statim fiunt anxietates, vigiliæ continuæ incommodant, virium ingens sequitur lapsus, jungitur inquietudo, jactatio corporis & partes extremæ valde frigidæ fiunt.

27. Ultimo loco, paucula adhuc adjicere lubet de præservatione incommodorum, quæ iram sæpenumero, si is vehementior paulo fuerit, presso pede insequuntur. Prudentis hoc in casu medici est, ut spasmos, in ventriculo & duodeno exortos, quovis modo leniat ac demulceat, sanguinem & humores in circulum æquabilem reducat & acrimoniam, si qua subest, corrigat. Commendari hunc in finem merentur præter infusa herbarum v. g. herbæ veronicæ, scordii, florum sambuci, bellidis, chamomillæ vulgaris & Romanæ, seminis fœniculi, pulveres bezoardici, nitroso-cinnabarini, vel etiam nitrum cum pauxillo camphoræ, aut sequens Mixtura: Recipe spiritus nitri vel vitrioli dulcis, essentiæ castorei ana drachmam unam, camphoræ grana tria, quæ ad guttas viginti vel triginta sumi potest. Hæc duo remedia ad inflammationes præservandas, a quacunque causa oriantur, summi sunt præsidii loco. Si ex iracundia bilis nimia in copia ad intestina præcipitata fuerit, tunc non inutilem, sed prorsus eximiam opem fert pulvis ex rhabarbaro, nitro & lapidibus cancrorum compositus. Hac enim ratione non modo bilis acrimonia mitigatur, sed & blandissime educitur; adjici huic quoque potest magnesia alba, quæ non modo egregie corrigit acrimoniam humorum, sed &

leviter subducit. Hisce in usum vocatis adjungi poterit Essentia cort. aurant. bene præparata, Elix. stomachale Michaelis, vel nostrum cum liquore anodyno minerali nostro commixtum. Sed hæc hac vice circa nobilem hanc materiam sufficiant.

DISSERTATIO VII.

DE IMPRUDENTI MEDICATIONE MULTORUM MORBORUM ET MORTIS CAUSA.

§. I.

Quando imprudentem & præposteram medicationem multorum morborum, imo mortis causam statuo, verendum utique mihi est, ut nonnulli in id incidant, me vel universæ artis certitudinem in dubium vocare, vel in medicorum ordinem injurium esse velle. At vero, mihi nulla artium majori veritatis fundamento niti videtur, præterquam medicina, eo quod naturæ ordinem, qui nunquam non immutabilis est, pro principio agnoscit, & observatione eorum, quæ nocent vel prosunt, & denique solido medici judicio continetur. Ceterum, qui me measque vivendi rationes exploratas habent, optime sciunt, me ab ejusmodi criminandi moribus esse alienissimum, cum per omnem meam ætatem nihil magis optaverim, quam ut concordia in medicina valeat vigeatque. Hujus rei evidens testimonium non pauca numero scripta mea edent, clarissimeque comprobabunt, me nullius unquam opiniones acerbiori stylo perstrinxisse, sed potius ingentes inquietorum animorum insultus patienti & æquissimo animo semper tulisse. Neque unquam facile ulli practicorum, propter errores in praxi admissos, gravis vel injurius fui, sed ubi vel officii, vel conscientiæ, aut summæ salutis ratio, ut de quibusdam monerem, deposcebat, erranti, qua potuit fieri, comitate, monstrare viam allaboravi, nunquam mihi persuadens, ex saluberrimis admonitionibus tantum periculi subnasci posse, quantum viri boni subinde experiuntur.

2. Illud tamen, si non dissimulare sed libere dicere velimus, evidentissimum est & res ipsa monstrat, nullam artem tantæ hominum ignorantiæ & tam magnis tamque ingentibus periculis & malis patere, quam eam, quæ mortalium vitam & sanitatem, qua nihil est præstabilius, procurat. Equidem, innumerabilis est practicorum copia; sed paucissimi sunt re & opere medici. Plurimi, non tantum ex vulgo, sed etiam ex doctioribus, medicinæ summam nec capiunt, nec intelligunt. Omnes in suis operibus ad experientiam confugere cernimus, quæ ipsis talis est, ut, si quando semel vel iterum faustum a medicina in morbo propulsando effectum percipiunt, protinus remedio virtutem hunc morbum certo sanandi inesse, sibi persuasum habeant. Hinc, si quis simili morbo laborare dicitur, confestim eandem medicinam in usum adhibent: rarius tamen simili effectu. Nihil autem magis medicis imponere, quam experientiam, solere, res ipsa ostendit. Tot enim sunt diversi medicamentorum effectus & experientiæ, quot sunt corpora, quæ ratione temperamenti, ætatis, consuetudinis, victus, climatum, anni temporum, ceterorumque mirum inter se differunt; neque una semper ejusdem morbi est causa, status, conditio ac tempus. Et quid familiarius in praxi medica occurrit, quam quod duo medici circa idem remedium in morbo adhibendum diversas, imo plane contrarias habeant sententias, & uterque ad experientiam seu observationem crebriorem concurrat?

3. Tametsi vero experientia, accurate notatis circumstantiis omnibus, magni usus sit; quia tamen tantummodo particularis est, & tanta differentia individuorum & circumstantiarum observatur: hinc plures hominum ætates veræ in morbis experientiæ non sufficerent

sunt enodandæ. Potius itaque alia ineunda est in medicina via, quam pauci norunt & intelligunt. Videlicet ex iis, quæ sensu & experientia longa comperta sunt, ratio universales regulas & leges medendi elicere debet: deinde medicum accurate individuorum naturam, morborum statum, causas, tempora, virtutes alimentorum & medicamentorum exquisite pernoscere oportet. Tum omnibus circumstantiis, quas morborum historia accuratior communicabit, bene consideratis, prudenti deliberatione & solido judicio universalia applicare & ex hisce methodum, qua æger sanandus est, invenire debet, quæ remediorum genera, dosin, ordinem, tempus adhibendi & regimen recte tradat ac explicet. Quam pauci vero sunt medici, qui ex particulari experientia universalia extrahere norunt? quam pauci in praxi attendunt ad morborum historiam & exquisitam omnium circumstantiarum rationem? quam pauci differentiam corporum perspectam habent? quam pauci morborum causas & occasiones medendi norunt? quam pauci denique sunt, qui deliberatione, consilio ac judicio in curationibus utuntur & cum prudentia & solida ratione medicamenta adplicant? quam pauci numero rursus verum usum & abusum medicamentorum distinguere sciunt? & quam pauci sunt, qui leges, quibus natura in medendo utitur, accurate observant & imitantur.

4. Ex quibus intelligi potest, medicinam non tam facilem & experimenti rem esse, sed magnam scientiam & acre quoque judicium desiderare. Unde non mirum, quod his destituti vulgares illi practici perversa sua methodo & remediarum abusu tanta mala, morbos, imo & mortem miserrime subinde hominibus inferant. Scio atque non levi mœrore angor, quando animo perpendo, quam gravia mala, præstantissimis alias remediis, imprudentes practici ægrotantibus invehant. Possem certe de morbis & damnis a medicis indoctis, quæ mihi adhuc in recenti memoria hærent, ingens volumen componere, nisi res esset odiosissima; nihilominus tamen, secundum *Plautum Trinumm: Act. I. Scena II. Nota mala res optima sunt*, quia quæ nocent, etiam prosunt & docent. Quare, utique ex iis observationibus, ubi male & non ex voto cessit medicina, ingens lumen & incrementum arti nostræ salutari accedit. Ex aliorum enim periculis optime sapimus & cautiores reddimur. Igitur operæ pretium & non alienum a nostro instituto erit, in præsenti ostendere, quomodo imprudens medicatio multorum morborum origo & causa esse possit. Cum vero in quibusdam observationibus recensendis erimus occupati, studio speciales & quæ ad personas pertinent circumstantias præterire volumus, quia veritas in hisce tanto magis odiosa solet esse, quanto est plenior. Nunquam enim noster est animus in ullius hominis vel medici famam injurium esse: errantibus tamen monstranda est via, salebræ in praxi detegendæ, & offusa menti caligo abstergenda est.

5. Ut vero in præsenti tractatione ordo quidam observetur, placet initium facere a recensendis iis damnis, quæ ex venæ sectione omissa vel male administrata suborta annotavimus. Si ullum auxilium tam operationis celeritate & securitate, quam utilitate & tolerantiæ facilitate commendandum est: certe est venarum sectio, cujus eximiam in medendo efficaciam præter veterum testimonia longus & comprobatus usus abundantissime ostendit. Nihilominus medicorum & imprudentia & temeritate subinde pervertitur, id quod sequentes observationes satis confirmare videntur. Fuit nempe vidua sanguine plena in optima ætatis flore constituta, habitus corporis spongiosi, facie rubicunda: hæc singulis annis per longum temporis spatium bis vel ter venam incidi curavit & optime se habuit, postea ex mensibus paucioribus redditis, pedes tumescere incipiunt, hinc venæ sectio, metu exinde secuturæ cachexiæ, dissuadetur. Elapso anno incidit in febrem cum magnis

artuum doloribus, & dolore ac rubore fere totum corpus adficitur, interea venæ sectio omittitur, sequitur maxima sanguinis ad caput congestio, unde delirium, & mors. Quandocunque itaque sagax & peritus medicus principaliores has circumstantias probe animo suo perpendit, vix aliter poterit concludere, quam omissam per annum & ultra venæ sectionem status plethorico cacochymici & sequentis morbi fuisse causam, cujus vehementiæ sine dubio quoque matura venæ sectione medicus potuisset occurrere. Supervacaneus hic omnis fuit metus cachexiæ vel hydropis, quia pedum iste tumor a plethora & difficiliori sanguinis per pedes transitu ortus fuit.

6. Placet quoque ulterius ex sexu nobiliori utilem circa præsens negotium observationem inserere. Vir triginta & aliquot annorum, habitu corporis spongioso præditus, sanguineæ complexionis, ante anni dimidium incipientes habuit hæmorrhoides, diætæ lautiori & vinosæ deditus, tandem incidit in diros cruciatus ac dolores, quibus lumbaris & abdominis regio adfligitur, perit appetentia, percipitur quoque compressio circa præcordia, color faciei rubicundus mutatur in lividum & flavum, alvus est adstricta, caput dolet, manus tremunt, extrema refrigescunt. Nonnulli ex medicis affectum pro calculo, alii pro cachexia & obstructione hepatis, quidam pro malo hypochondriaco habuerunt. Et quamvis multo & vario medicamentorum usu mali vehementia aliquantum remiserit, majori tamen atrocia circa æquinoctia semper malum est reversum. Nunquam ipsi secta est vena, tandem vero prudentioris medici consilio quater de anno venam pedis incidi curavit & Carolinis usus est, unde per DEI gratiam longo tempore a vehementia mali immunis factus est. Ecquis est, qui re bene considerata addubitare velit, immanes hos, qui præcordialem & abdominis regionem fatigarunt, spasmos a plethora & sanguine in visceribus & plexibus mesaraicis stagnante, qui per sedis venas moliebatur exitum, subortas fuisse, quem utique & matura & crebrior venæ sectio potuisset avertere.

7. Rursus, vir plethoricus, quinquaginta annorum, scarificationibus & venæ sectiuni olim adsuetus, quæ ob provectiorem ætatem, ne vires corporis depascantur, jam a medico dissuadentur, post annum fixum & acerbum dolorem in regione lumborum percipit, qui censebatur a calculo esse, ad hunc itaque depellendum varii generis diuretica, etiam calidiora & juniperina & spiritus minerales acidi dati sunt. Secuta postea est lenta febris, cum ingenti virium languore, appetitu prostrato, urina purulenta. Post mortem ren dexter in abscessum abjisse inventus fuit, qui simul totum musculum psoas exulceravit. Discimus ex hac historia, quam male dolor lumborum, qui utplurimum fit a sanguinis stagnatione, habeatur pro calculo, cum tamen hic majoris etiam magnitudinis in renum substantia subsistens, nec quicquam doloris procreet, sed tum demum, quando iter suum per uretheres conficit. Cuivis etiam prudentiori dijudicandum relinquimus, num venæ sectio maturior, subjunctis nitrosis & absorbentibus, hunc morbum & mortem non potuerit avertere.

8. Ad præsentis rei confirmationem pertinet quoque sequens observatio: Degit in vicina urbe generosus quidam vir, ætate quadragenarius, floridæ faciei, aulicæ vitæ addictus & lautiori victui ac vini generosioris potul assuetus. Is currente autumno incidit in vehementem in regione lumbari dolorem, qui ad coxas & genua porrigebatur, noctuque maxime ingravescens, somnum impediebat atque quietem. Implorabat opem Medici, qui affectum esse arthritico-scorbuticum & originem ex acri & scorbutica humorum dyscrasia trahere fategit, decocta antiscorbutica & sanguinem repurgantia ex radicibus & lignis ad sudorem mane eliciendum porrexit, pilulisque

ex mercurio dulci, resina jalappæ, gummi ammoniaco extractoque panchymagogo Crollii, viscidos & tenaces humores per alvum exturbare contendit. Sed tantum abfuit, ut quicquam levaminis attulerit, ut potius dolores perseverarint in affecta non modo parte, sed & caput, collum manuumque articulos adhuc infestarint, cum notabili virium decremento. Alius itaque morbi artifex advocatus, qui curam per inediam, (die Dunget-Cur) ceu probatissimum præsidium in scorbuticis & arthriticis ejusmodi affectionibus, mire commendavit; tertius vero accitus hanc improbavit, & thermarum Teplicensium usum unice proficuum fore edixit. Demum ad me re delata, de omnibus certior factus, judicavi, mali, quod jam per aliquot menses ægrum misere torserat, causam, neque in humorum tenacitate, neque scorbutica quadam acrimonia, esse quærendam, sed potius in abundantia sanguinis, ejusdemque non modo stagnatione, in vasis mesaraicis, sed & lentiori circuitu per iliaca, ac secedente ob moram hanc serosa parte atque ad articulationes ossis coxendicis descendente, fieri. Jussi igitur, ut, quam priores Medici neglexerant, venæsectio in pede, adornaretur, qua depletis canalibus per ilia excurrentibus, dolor in parte affecta ipsoque capite remisit ægerque insequenti nocte melius dormivit. Ex medicamentis vero usurpata mixtura ex aqua florum sambuci, rob sambuci, antimonio diaphoretico & nitro, cum liquore anodyno minerali, nec non pulvis bezoardicus, sulphure antimonii correcto maritatus & potui data ptisana. Et quum pulsus validus ac venæ tumidæ essent, sanguinem exundare adhuc conjeci, eaque propter iteratam venæ sectionem tam salutari effectu institui, ut æger pristinam intra mensem perfecte reciperet sanitatem.

9. Eandem in rem apprime facit hic casus. Laborabat ante annum illustrissimus Comes impensis abdominis cruciatibus, qui ad vesicam & genitalia propagabantur, ac non modo lumbos, sed & ilia infestabant: aderat continuus ad mingendum stimulus, urina vero difficulter reddebatur, interdum tenuis, interdum rufa, quandoque sabulum ponens. Pugnabat contra hæc pathemata Medicus ordinarius carminativis & discutientibus, nec non diureticis ad calculum cum urina pellendum, sed invalescebant inde magis symptomata. Quum vero ego quoque ipse in consilium vocarer, omissam ab ordinario venæ sectionem cumprimis necessariam esse edixi eamque in pede instituendam curavi, tam præsentaneo salutari effectu, ut illico æger notabile continui doloris perciperet levamentum. Adhibita præterea essentia corticum aurantiorum, liquori anodyno nupta, nec non pulvis præcipitans nitrosus, ac demum Carolinis interne & Teplicensibus exterius usurpatis, disparuit omnis dolor, nec postea rediit.

10. Quemadmodum vero ex intermisso venæ sectionis usu, ita etiam ex ea largiori, vel intempestive celebrata, gravis morbus vel etiam ipsa mors consequi potest. Laborabat vir quadraginta & aliquot annorum diu ex ventriculi inflatione, quam mala diæta sibi contraxit, alvique erat durioris, texturæ sensibilioris & natura debilis. Hic, propter graves occurrentes animi commotiones, per aliquot septimanas quiete, appetentia & viribus privatus fuit, post varia data remedia, admissa tandem fuit venæ sectio, qua pejus se habuit & mox exspiravit. Quid hic potuit imprudentius excogitari, quam in viro extreme debilitato venæ sectionem concedere, quæ virium reliquias una cum sanguine simul sustulit. Nunquam enim corporibus exhaustis suadenda est sanguinis missio, ubi vires diuturno animi mœrore fractæ & enervatæ fuerunt.

11. Puerpera triginta annorum, manu obstetricis imperitia in extrahenda secundina læsa, de dolore in pube conqueritur, accedebat febris, per lochia sanguis sufficienter purgatus fuit: ob inflammationem præcavendam intra sex dies tribus vicibus & singulis largissi-

tiam venæ sectionem admisit, remansit lentus calor cum summa virium prostratione, vigilia, post mortem nihil fere sanguinis in vasis majoribus fuit repertum; sed profundior tantum nigra macula in collo uteri. Quis non animadvertit, imprudentissime hic toties reiteratam fuisse sanguinis missionem, quæ omnem fere sanguinem consumsit, quo tamen utique opus fuisset ad inflammationem resolvendam: nam stasis sanguinis in vasis inflammatoria, non aliter, nisi sanguinis & citatiori & crebriori adfluxu removetur, unde sanguine, plus quam par est, subtracto sanguis subsistens ut putrescat necessarium est. Alia puerpera triginta & aliquot annorum, obesa, nimio laborabat lochiorum fluxu, nihilominus in manu aliquoties secta fuit vena & laxantia data, quibus ita emaciata & exhausta sanguine ac viribus fuit, ut lentus calor, cachexia, tumor pedum per dimidium fere annum ipsam corripuerit, bona tandem diæta & cœli mutatione restituta. Quodsi enim sanguinis nimium subtrahitur, non tantum vires, quæ digestioni & excretionibus præsunt, consumuntur, sed & a nimium exinanitis vasis pori ac meatus viscerum & emunctoriorum subsident ac clauduntur; & hac ratione ex obstructione & induratione viscerum longus, gravis, periculi plenus morbus nascitur.

12. Neque minus digni sunt qui annotentur hac de re sequentes casus: Vir erat triginta & aliquot annorum, constitutionis admodum teneræ, hypochondriacis symptomatibus a prima juventute obnoxius, maximeque ventriculi inflationibus cardialgicis & asthmaticis divexatus. Hic tempore hiemali, post intensiorem corporis refrigerationem, pessime se habuit, summoque affectus est languore, & subito quodam ita afflictus dolore, ut per tres fere hebdomades somno plane caruerit, appetentia simul pereunte & corpore contabescente. Medicus currente Martio mense, quo ægro antea sanguinis missio semper solennis fuerat, eandem iterum suasit & aliquot uncias extraxit, sed longe alio quam speraverat effectu, ægro scilicet altero statim die post placide exspirante. Ex funesto hoc eventu nemo non videt, summe perniciosam esse sanguinis missionem, ubi vires penitus ob inopiam succorum & sanguinis exhaustæ, in caussario jam & debilitato corpore, & tum potius analeptica, diætetica & pharmaceutica, vires & succos roscidos restaurantia, ex usu esse. Et quamvis æger hic in Martio sanguinem mittere suetus, perperam tamen Medicus tempori adstrictum esse hoc auxilium judicavit, eo quod venæ sectio non propter tempus juvat, sed quia circa hoc sanguis, calidiori aere facto, majus spatium affectat seseque expandit, ac venis eodem nimium oppletis periculum minatur.

13. Idem fere contigit viro macilentæ & cholericæ constitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa dispositione pulmonum aluit vitium ac præterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis sedentariam variasque animi ex ira commotiones, corporis & stomachi sibi contraxit imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viscidæ copiam screatu ejecerat, hæcque ejectio mirum demum copia increvit & per duos fere menses cum lenta febre, spirandi difficultate viriumque jactura, nec non exquisito sub urinæ emissione ardore, duravit. Tum quidem æger emulsionibus, jusculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpositis clementer alvum laxantibus, cum sanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus est. Alium igitur in consilium adscivit Medicum, qui, licet semper adfuisset anxia respiratio, tussim tamen non phthisicam, sed ex stomacho æstuante & hypochondriacum symptoma esse judicavit, putavitque, cessatura omnia, si tempestivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incassum adhibitis, de vena secanda consilium dedit, floridumque e pede extraxit sanguinem. Sed eodem adhuc die, vesperi ægrum

hor-

horror per universum corpus incessit, subsequente intenso æstu, nocte insomni, virium jactura gravi, & perfecta accessit hectica.

14. Eadem ratione, qua in priori casu factum, medicum alium in pernoscenda vera causa morbi aberrare vidimus in generoso quodam viro, quinquagenario majore. Solenne huic erat, ut vernali & autumnali tempore podagræ experiretur insultum, cum febre catarrhali, apperentiæ defectu, torminibus ventris, doloribusque dorsi accedentem, ita ut his tres vel quatuor dies affligentibus, dolor postea & tumor in majoribus utriusque pedis digitis prodiret. Licet autem nunquam hæmorrhoidum fluxum habuisset, medicus tamen hypothesi addictus, quasi omnis podagra a defectu hæmorrhoidum ortum traheret, autumnali tempore, quo podagra impetere solebat, paullo ante futuram periodum, venæ sectionem instituit, sed paucos post dies atrocia tormina & dolores pressorii in latere sinistro, cum appetitu prostrato invaserunt accessitque febricula circa tertium diem auctior facta. Erant qui morbum colicam esse asseverabant, sed a carminativis internis & externis exacerbabatur, alii febrem vocabant; ego vero quum dolores subito sæpe in digitum pedis transire exaudirem, subesse materiam arthritico podagricam intus retentam judicavi, quæ symptomata suscitet, febrem autem catarrhali similem, a refrigeratione corporis post venæ sectionem, ortum ducere. Suasi hinc liquorem anodynum mineralem, essentiæ scordii nuptum, cum aliquot granis extracti croci & guttis aliquot olei fœniculi, exhibui quoque pulverem bezoardico-nitrosum, cum infuso theiformi ex veronica, scordio & liquiritia, quietem & decubitum in lecto injunxi ægro ac ut pediluviis uteretur. Ita demum comparuerunt dolores in pedibus & per aliquot hebdomades perstiterunt, cessantibus penitus internis passionibus. Primus Medicus ulterius quidem urgebat, adhuc ob hæmorrhoidale negotium venam esse secandam, sed æger damno sapiens constanter renuit: & recte quidem, quum ipse non esset plethoricus, sed ad cachecticum magis affectum inclinaret, neque dubium est, quin, si iterata sanguinis missione naturæ subtracta fuisset energia materiam nervis inimicam internis partibus altius infixam, ad exteriora pellendi, infelix subsequuturus fuisset eventus.

15. Multa certe nobis nota sunt exempla, ubi instante podagrico morbo, obortis torminibus in ventre & spastico dorsi dolore, affectus, præsertim in plethorico corpore, pro sanguinea, sive hæmorrhoidali colica fuit habitus, & ad provocandum fluxum iterato venæ sectio administrata, oblata carminativa & pilulæ balsamicæ polychrestæ; quibus tamen nihil aliud effectum, quam ut dolores tensivi in abdomine, inflationes & anxietates mirum adaucta fuerint; propinatis vero diaphoreticis fixioribus & mineralis prosapiæ, mox conquieverunt omnia, simulac rubor ac tumor in extremis pedum prodiit. Sæpius tamen ejusmodi intus latitans arthritica acris materia medentibus imponit, ut omnia alia subesse putent, ac, ut subinde vidimus, oborto hinc asthmate convulsivo, tumore pedum oedematoso abdominisque inflatione stipato, hydropem præscindere velint & fortiora purgantia, ex gummi guttæ, extracto esulæ aliisque offerant, invalescente inde malo, tumore increscente, anxietate adaucta, inquietudine, inappetentia, quin morte subsequente; quum alii, asthmate ex hac causa laborantes, potu thermarum Carolinarum tempestivo, facile convalescant, propulsa ad extrema ab interioribus perniciosa materia.

16. Ita vero est, ex speciali observatione, universalem formant inductionem plurimi medentum, alii ex sola scorbutica succorum dyscrasia, alii ex sola plethora morborum origines petunt; sed sicut illi, ita & hi maxime errant, quum plures morborum sint causæ, de quibus singulis; obveniente

P 4 uno

uno morbo, prudenti Medico cogitandum. Licet enim non negandum sit, plethoricum statum, præsertim in spongioso corpore, sub lauto & vinoso victu, circa ætatem virilem, insignem morbos eosque graves inferendi vim habere, nisi tempestive, vel per sanguinis missionem, vel per abstinentiam, aut aquarum mineralium usum, Medicus eosdem avertat, vel ipsa natura per salubres superflui sanguinis per sedis venas diminutiones sese levet: licet etiam longæ hinc oriundæ ægritudines, potissimum doloribus in intestinis viisque urinariis contineantur; neutiquam tamen, nec nephritici, nec ischiatici, aut colici dolores, semper a sanguinis mole exundante, sed sæpius a sero impuro tartareo, vel scorbutica humorum impuritate, incunabula trahunt. Hinc perperam Medici horum affectuum curationes moliuntur per repetitas venarum in pedibus sectiones, per crebriorem usum pilularum ex aloe & gummatibus resinosis extractisque amaris, atque adeo frustra hæmorrhoidum elicere nituntur fluxum, qui nunquam adfuit, neque per vias minus dispositas exitum habere potest. Vidimus certe gravia & diuturna mala hac medendi ratione inducta, dum intercepta per crebriorem sanguinis missionem sordium per cutis poros excretione, sanguis impuris scorbuticis salibus conspurcatus, ad partes in pelvi sitas, vesicam & rectum intestinum allectus, intolerandos dolores in regione pubis, cum continuo ad mejendum & desidendum stimulo, urinæ difficili mictu, vel plane retentione, stipatos creavit. Quin occurrunt exempla, hac medendi ratione, inflammationes, exulcerationes & sphacelationes vesicæ & adjacentium partium lethales, fuisse productas.

17. Potissimum dolor ille intestinorum acerbissimus & per intervalla affligens, cum extremorum frigore summaque virium dejectione, sæpissime exercet scorbuticos, suamque trahit originem a sero acri impuro, quod alias naturæ beneficio ad summam cutim sub forma exanthematis ablegatur, ac purpura dicitur. Quod si enim cuticularis hæc excretio, vel frigore, vel alia causa intercipitur, inquinatus & salsus hic humor ad intestinorum tunicas, nec non vesicæ membranas, admodum nervosæ & sensibilis texturæ, recedit, iisdemque sese insinuans, acutum in abdomine dolorem & enorme simul dysuriam, qua urina difficillime & cum summo ardore ac dolore exprimitur, ingignit. Quam gravia damna sic laborantibus intulerint, qui molimina hæmorrhoidalia subesse rati, unico venæ sectionis in pede, hirudinum aliorumque huc facientium usu medicationem aggressi sunt, pluribus quidem confirmatum habemus exemplis, quæ tamen cum circumstantiis enarrare studio prætermittimus. Id tamen in genere asseverare licet, sopitum quidem, subtracto sanguine, esse doloris ad tempus sensum, sed brevi post majori recruduisse atrocia, quin, quum ob crebram sanguinis depletionem, impulsus materiæ perniciosæ ad exteriora magis fuerit cohibitus; in humoribus vero impuritas salsa scorbutica magis adaucta, quandoque funestus plane est subsequutus eventus.

18. Veniunt nunc proxime quædam dicenda de insigni noxa, quæ ex inconsulto & præpostero eorum usu, quæ ventriculum utrumque, tam majorem, quam minorem, quo nomine duodenum insignimus, vitiosorum humorum illuvie deplent atque exinaniunt, præsertim si fuerint prosapiæ antimonialis, resultat. Hanc per superiora evacuationem non sine inverso, tam stomachi, quam duodeni peristaltico motu, & convulsiva quadam harum partium contractione fieri posse, inter omnes constat; quod si vero paulo pensiculatius causas, quæ eandem provocant inquirere lubet, varii eas generis esse inveniemus. Vel enim a mole, seu saburra humorum vitiosorum, præsertim acido viscidorum, in his latibulis hærentium, vel a subtili acrimonia humoris caustica tunicis ventriculi inhærente, vel etiam a solo

a solo vitioso motu partium nervosarum, ventriculi & duodeni nervoso-musculosa systole & diastole gaudens machina ad inversionem, contenta cum violentia expellendi, exstimulatur. Jam facile quisque ex sagacioribus medicis perspiciet, si causam nauseę & conatus ad vomendum humores mole & vitio peccantes præbent, salutarem quam maxime esse horum per vomitum excretionem, quam, si natura paulo languidior est, sublevare utique & adjuvare per idoneum emeticum oportet. Contra vero, quando dispositio ad motum harum partium inversum & molimen vomitorium ab exigua quidem, sed causticæ & virulentæ indolis materia, eaque intra tunicas ventriculi hærente, vel a solo animi perverso motu, vel a consensu partium nervosarum ex spasmo evenit, patet omnino, plane nullum locum habere, sed potius perniciosissima esse, quæ penetranti & valentiori stimulo, ut stibiata solent, ventriculum & totum systema nervosarum partium graviter afficiunt atque exagitant, ut tristissima etiam mortis exempla inde in promtu habeamus, quorum profecta singulo afferti hujus veritatem abunde testantur atque confirmant.

19. Licebit proinde ex multis quædam tantummodo memoratu digna exempla enumerare, quæ aliis quam maxime in meliorem cautionem, cum deliberatione & prudentia exhibendi emetica, inservire poterunt. Vir triginta aliquot annorum, sanguineæ complexionis & habitudinis spongiosioris, liberaliori & continuato vini spirituoso potu se exercuit, aliquot post diebus corpori, propter incitatiorem motū sudore perfuso, copiosum frigidum potum immittit, a quo mox male se habuit, coorta febricula & anxietate, cujus avertendæ causa emeticum antimonialis prosapiæ fat potens oblatum fuit: vomuit, sed anxietas, inquietudo & ardor circa præcordia, cum summa virium prostratione, aliquot dies sequebatur, tandem convulsio & mors. Facta sectione ventriculus mire inflammatus repertus fuit. Quis non perspicis, nullam plane hic adfuisse propinandi emeticum indicationem, quod vel jam a frigidiori potione factam inflammationem exacerbare, vel eam, in ventriculo ad illam disposito, excitare debebat.

20. Femina sensibilioris & teneræ constitutionis, spasmis hystericis obnoxia, tumidam & cachecticam faciem habens, sumsit emeticum, quod vehementes vomitiones movebat, non multo post caligant oculi & plenarie visio amittitur, neque restituta fuit. Quis non hic clarissime intelligit, pessimi hujus mali causam fuisse fortius vomitorium in femina, quæ jam laborabat spasmis, quibus ordinario sanguinis & seri copia ad caput fertur, quod, cum jam ipsa in operatione violentius factum fuit, a sanguine stagnante serum secessit per poros & descendens ad nervorum opticorum thalamos, eos comprimendo, immedicabilem hanc læsionem oculis attulit.

21. Quidam sanguine plenus, annorum quadraginta & simul hypochondriacus, spongiosi corporis habitus, vere, cum nondum sanguinem misisset, sumsit purgans cum emetico, quod ultra viginti sedes excitavit, nox erat inquieta, mane cum surgeret & frigido aeri sese exponeret, protinus in maximas anxietates, virium languorem, vertiginem cum extremorum refrigeratione & tremore, incidit, secta fuit vena & datis diaphoreticis & confortantibus paulatim symptomatum atrocia sese remisit. Plethoricis atque hypochondriacis nunquam fortiora purgantia dare expedit, eo quod fortes spasmos concitando, cum vehementia sanguinem in partes pellant, ubi congestus magnis malis procreandis idoneus est. Virgini ex defectu mensium laboranti, eo tempore, quo natura incepit spasmis uti ad superfluum per uterum expurgandum, ex medici consilio datum fuit emeticum validum, a quo quidem vomuit, sed cruorem copiosum, cum lypothymiis; nihilominus tamen, magna cura adhibita, vitam servavit. Non levis in praxi error est, dare eo tempore, exagitantia, emetica & purgantia, quo natura in motu est & molimina spastica

facit

facit ad sanguinis evacuationes, quæ nec turbari neque ad alia inconvenientia loca facile transferri debent.

22. De noxio emeticorum intempestivo usu notabilis porro sequens est historia. Vir circiter quinquagenarius, sanus & integer viribus, gravissima correptus ira, mox tremore, horrore & frigore extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione tentabatur & sequentem noctem insomnem, persistentibus adhuc hisce symptomatibus, transigebat, continuam percipiebat nauseam & ad vomendum dispositionem atque conatum, unacum labiorum tremore & oris amaritie. His symptomatibus jactatus importune flagitabat a medico vomitorium, qui dare illud primum renuebat, victus tamen continuis precibus porrigebat, sed quia sumto pharmaco cum summa difficultate & anxietate bis, vel ter tantum, pauca mucosa & biliosa vomebat, ad meliorem operationem efficiendam, aliam poscebat dosin, quæ ipsi etiam concessa. Hinc non ita multo post in deterius versa omnia, aderant quidem continui singultuosi ructus, sed nullæ rejectiones humoris: affligebat præterea summa inquietudo, oppressio, spiritus gravis, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigastrio, unacum extremorum refrigeratione, pulsu parvo & nonnihil intermittente. Petitum demum a me auxilium, tum ego accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, eo quod vehementia spasmorum omnes fere corporis nervosas sensui & motui vacantes partes occuparat. Et quum mecum perpenderem, a sumto veneno arsenicali eadem suborta symptomata largiori potu lactis & olei cujusdam expressi, v. g. amygdalini, felicissime sæpe sublata & hominem ex mortis faucibus ereptum, pariter lac bubulum temperate calidum successive, at copiose, ebibendum suasi. Inde insigniter quidem atrocia hæc symptomata conquiescere & remittere per noctem videbantur, sed subsequenti mane ipse patiens, sine medici præscitu, unciam unam salis Ebshamensis ad aperiendam, quæ firmiter clausa, alvum flatusque & anxietates tollendas sumsit, quo priora symptomata & majori adhuc atrocia reversa, ut assumtis licet analepticis, antispasmodicis, animam, intra tertium a sumto primo emetico diem, efflaverit.

23. Est certe allata hæc historia vel hanc ob causam memoratu digna, ut quisque Medicorum inde discat, innocens alias emeticum stibiatum, moderatiori dosi, uti tartarus emeticus, ad grana duo datum, pro certa dispositione spasmodica, nempe ventriculi & partium nervosarum, veri veneni vim habere & lethalem effectum exserere posse. Qua de causa quisque circumspectior Medicus, non tam facilis ad dandum emeticum esse debet, nisi prius probe corporis ægrotantis natura, ventriculi dispositione & causa urgente ejusmodi remedium, perspecta. Deinceps illa quoque utilissima cautio ex funesto hoc casu elicienda: salia neutra eaque amaricantia, ut sal Egranum, Ebshamense, Sedlicense, ad deducendos efficaciter & sine molestia per alvum vitiosos humores egregia, tali in casu, ubi primæ viæ spasticis stricturis tenentur, neutiquam posse habere locum, adeo ut præsentissimam etiam hoc modo & hac ratione possint noxam inferre.

24. De eodem hoc incongruo & lethali emeticorum usu, ob Medici errorem, falso causam morbi dijudicantis, digna notatu hæc est historia, quo inde Medici in inquirendis causis circumspectiores esse discant. Generosa erat puella, annos habens quindecim, tenerioris admodum ratione corporis constitutionis, sedati etiam valde compositi animi, quæ nondum passa mensium profluvium, per aliquot hebdomades male habuerat & ingenti pressa fuerat languore, qui vires dejecerat, ad animi fere usque defectionem, unacum anxio quodam circa præcordia sensu, quem Germani dicunt, das Ubelseyn, defecerat præterea ciborum appetentia, & pauco sumto cibo, non tantum compressionem, sive pressorium dolorem in epigastrii,

ſtrii regione ſenſerat, verum etiam eructationem nauſeoſam & vomibundam, urgente ſimul tuſſi ſicca, alvo clauſa & pauco ſomno. Medicus conſultus firmiter ſibi perſuadebat, contradicente licet matre, cauſam horum malorum eſſe pituitam tenacem, copioſe ventriculo inhæreſcentem, quæ vomitu ſit ejicienda, eamque excretionem ac viam quoque ipſam commonſtrare naturam. Annuit tandem mater aſſumtumque emeticum, neſcio quod, quo puella ingentem quidem pituitæ viſcidæ copiam multumque liquaminis pituitoſi ejecit, ſed tantum ab eo virium ſenſit decrementum, ut, quum erecta in ſtatura eſſet, mox animo linqueretur, reſpuit ſimul omnem medicinam & cibum, eo quod anxius dolor inde augeretur, & tertio a ſumto pharmaco die placide exſpiravit.

25. Medicus in hoc caſu ad menſes, qui ſub hac ætatis periodo erumpere ſolent, neutiquam reſpexit, & quod a ſanguine per uteri oſtiola liberum exitum non inveniente, ſed refluente ad ſuperiora, præſertim ventriculum, illa ſymptomata, quibuſcum conflictata fuit virgo, originem ſuam traxerint. Hoc enim ſi incidit, emetica omni modo evitare expedit, ne impetuoſiori concitato ſanguinis ad venas ſtomachi affluxu, vel ipſæ ruptæ cruentum cieant vomitum, vel ſanguis, præſertim impurus, ibi incarceratus, lethalem ſphacelum producat, maxime in tenerioribus, delicatis & ſenſibilioribus naturis. Vidimus quidem, emetica purgantibus in pilulari forma admixta, in habitioribus & plebejis, ubi menſes retardati fuerunt, non ſine fructu data, ſed tamen ubi nondum fluxerunt, vel per uteri vias exitum invenerunt, aliter longe procedendum, & hæc medendi ratio neutiquam locum invenit.

26. Pari ratione periculoſum eſt, vomitoriam propinare medicinam, quando ventriculus citra materiam ibi inhærentem peccantem, ſolo motu per conſenſum & actu quodam, quaſi immateriali, ad faſtidium & vomendum laceſſitur. Memini pariter feminæ, quæ poſt annum quinquageſimum, quo ordinario menſium finis eſſe ſolet, propter congeſtionem ſanguinis circa venas & vaſa majora in lumbis, & ob urinam ſecedentem ſabuloſam, quæ exquiſite ſentientem ureterum ſubſtantiam arrodere & irritare ſolet, dolores preſſorios in ventriculi regione uſque ad dorſum pertingentes, cum nauſea & ſtimulo ad vomitum ſubinde, præſertim noctu, patiebatur, ſanguine nimium a ſitu in dorſo incaleſcente. Medicus hujus ſymptomatis cauſam eſſe cenſebat cruditates in ſtomacho & ſuadebat mixturam, quæ grana duo tartari emetici habebat, qua quidem vomuit multa cruda & pituitoſa, ab eo vero tempore id conſequutum eſt, ut graviſſimi cardialgici dolores, ſive vehementes ſpaſmi præcordialem regionem per intervalla ſæpius tenuerint, quotieſcunque vel dolor circa renes ſuſcitaretur & ſabuloſa urina ſecederet, vel cibus difficilioris ſolutionis, aut flatulentus aſſumeretur, vel femina leviter ira commoveretur. Nam mira eſt conſenſio renum, ſeu potius ureterum, cum ipſo ſtomacho, propter communem, valde nervoſam harum partium texturam; quo etiam fit, ut, quod quotidianæ obſervationis, a calculo firmius & diutius uretheri impacto, nulla cibi ſit appetentia, ſed continua nauſea, ructatio & ad vomendum diſpoſitio, cum ſumma moleſtia.

27. Neque minus crebriori experientiæ ſuffragio conſtat, quod ubi genus nervoſum in quadam parte, etiam remota, in morbis patitur, ventriculus non modo inde afficiatur, ſed & ipſa emetica & purgantia illum plus debilitent ejuſque functionem lædant; id quod etiam ſequens hiſtoria uberius confirmat. Novimus feminam ſeptuaginta annorum, quæ poſt refrigeratum nimis tempore hiemali corpus, in vertiginem incidebat, quam brevi poſt inſultus ſequebatur apoplecticus, convulſivis colli motibus ſtipatus. Venæſectione in pede & antapoplecticis refocillata, conatum experiebatur ad vomitum, & aſſumto calido juſculo, multum etiam pituitæ viſci-

viscidæ eructavit. Medicus igitur caussam hujus insultus in ventriculo delitescere ratus, ad hanc noviqne paroxysmi recursum præscindendum, postquam ægra noctu bene dormiisset, sequenti mane porrexit emeticum, ex granis XX. radicis hypecuanhæ & grano uno tartari emetici, quo tres provocati vomitus cum maximis cruciatibus & angustiis, paulo vero post novus accessit insultus apoplecticus, cum intumescentia & magno circa oculum tumore, difficillima respiratione & stertore, donec post duodecim horas ægra animam efflaret, effluente post mortem ex naribus, auribus & oculis ingenti seri putridi copia. Perperam oblatum esse huic apoplexia tactæ vomitorium, merito judicandum; quandoquidem in ventriculo nec vomitus, nec apoplexiæ fuit causa, sed is potius fuit symptomaticus. Notum enim est, in omnibus capitis & nervorum, etiam a causa externa, morbis, stomachum in consensum trahi & ad vomendum adesse inclinationem, eaque propter sistendos potius esse hos spasmos, quam promovendos & intendendos. Compertum quoque ex pathologicis est, apoplecticum insultum a sanguinis & humorum congestione ad caput, ob spasmos inferiorum partium oboriri, quumque hæc congestio sub vomitu augeatur, patet utique, novo insultui per emeticum ansam fuisse suppeditatam.

28. Porro, securus quidem emeticorum usus est in febribus, si prima regio sordium sentina scatet ac remissionis tempore evacuatio instituitur; sed quando sub ipso paroxysmi cum frigore accessu, quo ventriculus & partes nervosæ spasmo afficiuntur, propinantur & corpus præterea commotum, ira quam semper spasticæ circa ventriculum comitantur stricturæ & qua totum nervorum systema præter naturam afficitur, veneni naturam & virtutem induunt. Confirmatum id habemus memorabili exemplo feminæ viginti & quod excurrit annorum, ad iram admodum pronæ. Hæc quippe iracundiæ affectu percita, refrigerato simul corpore cibisque pravæ materiæ ingestis, incidit in tertianam, gravibus symptomatibus, horrore, rigore, stimulo ad tussim ac vomitum, nec non anxietate stipatam. Instante tertio paroxysmo, paulo ante ipsius accessionem a chirurgo tria tartari emetici sumsit grana, sed adeo exasperata inde symptomata, cum extremorum frigore, horrore, rigore, vomitu alvique dejectione, ut lethalem adesse catastrophen putarent omnes, subsequente tamen æstu, atrocia remisit sensimque conquievit febris impetus. Interim remansit virium prostratio insignis, & redeunte nova accessione, eadem symptomata eadem reversa sunt vehementia, licet nullam plane interea assumserit medicinam, & plus quam decies vomuit totiesque etiam alvus secessit. Repetente æstu, iterum remiserunt symptomata, sed magis quam antea languit nihilque cibi vacuo die assumere potuit ægra, ac insultante vehementiori adhuc quam prius unquam paroxysmo, ob virium defectionem in lipothymiam incidit, cum sudore frigido, pulsu parvo & inæquali perpetuoque ad vomendum conatu, mens quoque emota ac demum mors successit, halitu ex ore reddito frigidissimo. Licet igitur ea motuum spasticorum sit ratio, ut ab impetu ad tempus remittant ac postea iterum repetant; sumto tamen in paroxysmo emetico & introducto per illud pejore in nervorum & nervosarum partium systema ad spasmos dispositione, non mirandum, insigniter increvisse motuum febrilium vehementiam & junctas febrium insultui vomitiones alvique dejectiones adeo fuisse adauctas.

29. Luculenta porro de noxa emeticorum præpostere datorum hæc est observatio. Generosa quædam femina sexaginta & quod excessit annorum, sanguinea, ob diuturnum mariti morbum ipsiusque obitum gravi & longo afflicta fuit mœrore & ab aliquot hebdomadibus multum conquesta de summo languore virium, de tensivo circa hypochondrium sinistrum dolore, nec non ardore sub cordis scrobiculo. Alvus simul

mul erat valde adstricta, noctes insomnes, appetentia dejecta, omnia cum nausea, & fastidio ingerebat, neque propter impensam debilitatem lectum relinquere poterat per integrum mensem. Secta fuerat vena in pede, data analeptica temperata, quia calida ferre non poterat, alvus per clysteres aperta, liquor anodynus & pulveres temperantes nitrosi propinati, sed eo usque incassum. Visitabat autem interea ægram alius quispiam Medicus, qui primum Medicum malum non intelligere & ventriculum saburra vitiosa obsessum penitus esse asseruit, simulque se brevi tempore ægram sanaturum esse confidenter pollicitus est. Obtulit hinc postera die pharmacum, quo sumto mox ejecit miram cruoris nigri quantitatem, ita, ut sex vomitibus plus quam sex libræ eructarentur; videbatur etiam ægra a vomitu melius se habere, sed mox in tam grave animi incidit deliquium, ut paucis post horis obdormisceret. Femina hæc, omni dubio procul cachectica, viscera, præsertim lienem & hepar, sanguine infarcta habuit, vasaque ventriculi cruore turgida. Id enim post impensiorem luctum ac diuturnum mœrorem sæpe evenire solet in feminis maxime debilibus & ætate gravibus, ut lenta gliscere videatur febris & quasi hectica, cum dolore circa hypochondrium sinistrum, languore & inappetentia. Licet igitur hæc femina ab interitu vindicari non potuisset, Medicus tamen mortem ex errore acceleravit, quia mali causam in ventriculo hærere judicans, vomitus elicuit, quibus vasa stomachi brevia rupta &, cruor tam copiosus per os egestus est, cum letali lipothymia.

30. De cruenta vomitione quoniam jam facta est mentio, incidit in memoriam observatione non indignus casus, de femina identidem generosa, vix XXII. ætatis annum egressa, tenerioris & sensibilioris constitutionis, a matre hysterica prognata & ipsa hystericis passionibus obnoxia alvique adstrictioris. Laborarat hæc duobus abhinc annis tertiana, quæ a medico, quibus nescio, ab acta quidem fuerat, sed languerat ex eo ciborum appetentia, ægra male semper habuerat mensesque per tres menses restitarant. Primus in consilium vocatus medicus gravidam ipsam esse judicabat, quod tamen plane ipsa negabat; alter vero extraneus medicus ad menses emovendos misit elixirium quoddam aloeticum, succinatum, amarum, cum oleo sabinæ mixtum, quod ter quotidie ad gtt. XXX. sumsit, a quo tamen aucta circa præcordia anxietas & ardor cum virium languore. Accersor hinc ego ædesque intrans obvium habui in hypocausti limine maritum, phialam argenteam liquamine instar loturæ carnis, innatantibus atris grumis, repletam, quod vomitu rejecerat ægra, manu gerentem, & lecto postea assidens iterato ægram majorem grumosi & corrupti cruoris quantitatem eructare vidi, donec accedentibus lipothymiis pulsuque facto inæquali, viginti quatuor post horas, mors vitæ faceret finem. Scilicet, sæpe accidit, ut post febrem, præsertim male curatam, mensium subsistat fluxus, & regurgitante ab utero ad ventriculum, lienem & hepar sanguine, ejusmodi, quæ meminimus, ingruant pathemata. Sed hoc ubi contingit, perniciosum maxime est emmenagoga calida offerre, eo quod sanguinem exagitant eidemque orgasmum & turgescentiam inducunt, qua facile ventriculi venæ denuum rumpuntur.

31. Anoxa emeticorum remediorum veniendum est ad damnum, quod validiora purgantia data adferunt. Feminæ cachecticæ & valde repletæ, obesæ, quæ pedes habebat tumidos, exhibetur purgatio, quæ drachmam semis extracti panchymagogi Crollii & grana octo resinæ gialappæ habebat, quarum usum mox cum cardialgia atrocia tormina excipiebant, altero die nec manum nec pedem poterat movere, memoria quoque erat imminuta. Non aliunde hujus mali origo, quam a forti purganti petenda est, nam gialappæ resina firmius intestinorum tunicis adhærescens, ingentes suscitat spasmodicas contractiones, quarum vehe-

vehementia impurus & serosus sanguis ad caput & spinalis medullæ principium pellitur, ubi periculosæ feri stagnationes hæc mala protulerunt. Femina tenerioris & sensibilioris texturæ, sub principium autumni in febrem catarrhalem cum coryza - tussi, alvo adstricta & glandularum tumore incidit. Præter pectoralia & emollientia datur quoque purgans, quod mercurii dulcis grana decem & extracti panchymagogi Crollii grana viginti habebat, hoc sumtum de nocte incredibiles fecit anxietates, cardialgicas cum vomitu viridi, ventrem quoque tormina fatigant, cum aspectu faciei miserrimo, ut crederes illam morti vicinam. Clystere infuso ex lacte & carminativis & supra dato cremore hordei cum diascordio Fracastorii & oleo amygdalarum dulcium, sedibus aliquot subsecutis & sudore oborto melius se habuit. Non dubitandum est, quin intempestive hoc casu, datum purgans symptomatum horum gravium causa fuerit: nam, quandocunque natura est in motu, & spasmi adsunt ad aliquid expellendum, alvusque simul ob spasmos dura & constricta est: tunc consultum nunquam, acri stimulo membranosas ventriculi & intestinorum partes exagitare. Multo vero deterior res est, ubi acidi corrosivi prima in regione humores resident, qui juncta acrimonia purgantium nervos præcordiales vehementer adfligunt, unde anxietates & id genus plura pathemata.

32. Infans aliquot mensium a nativitate bene se habuit, dormivit & per alvum excrementa reddidit. Mense septimo, sub accessu dentitionis, male se habet, alvus non bene respondet & excrementa secedunt viridia, corpus calet; inquietus est, ingeruntur multa & varia remedia, frequentius quoque offertur ad alvum laxandam pulvis radicis gialappæ ad grana sex cum syrupo rhabarbari, clysteribus quoque crebrius alvus tentata, subsecutæ fuerunt cum febre convulsiones & mors. Tametsi dentitio in infantibus facile convulsiones producere possit, minime tamen adprobamus hanc methodum, quando omnia sunt propter dolorem in spasmo, motu & constrictione, acria quod dentur purgantia & copia ingeratur medicamentorum, eo quod hæc spasmos graviores efficiant & naturæ vires mirum fatigent, potius dolor blande demulcendus est anodynis, diaphoreticis & nervinis & clysteres blandi ac oleosi injiciendi, hinc, remittente dolore & spasmo, sæva symptomata sponte quiescunt vel facile avertuntur. Auro enim carior debet esse hæc practica regula, naturam a morbo irritatam non ulterius acribus medicamentis esse irritandam. Novimus infantes, quibus, cum alvus non recte responderet, datum ex gialappa purgans aliquoties ita dejecit intestinorum tonum, ut alvus nunquam ad pristinum statum redierit. Nihil enim pejus est, quam ventriculi & intestinorum tonum infantium purgantibus pervertere, quo salvo & incolumi ipsi optime valent, quo deperdito semper eorum vita & sanitas periclitatur.

33. Sanus & robustus homo, tempore verno, post venæ sectionem petit, præservationis causa, a medico purgans, quod constabat ex extracto hellebori nigri, gummi guttæ, resina gialappæ, trochiscis alhandal ana granis octo: forma pilularum sumsit, inde anxietates passus est cum duobus vomitibus & quatuor sedibus, circa vesperam pulsus fit celer, siti afficitur, nox est inquieta. Medicus altero mane accersitus, existimans multos pravos succos in primis viis latere, qui non sufficienter evacuati essent, iterari hoc purgans jussit, sed secuta fuerunt ingentia tormina, cardialgiæ & colicæ inflationes, aliquot sedibus subsecutis: appetentia dejiciebatur & summus aderat virium languor, juscula data fuerunt hordeacea, melius quidem se habuit, sed ex eo tempore nunquam non de tensivis flatulentiis, mala digestione & alvo non recte respondente conquestus est. Hic casus nos docet & insimul admonet, purgantia fortiora, etiam in sanis corporibus, ventriculi & intestinorum motum peristalticum ac tonum.

num ita lædere & invertere posse, ut ad eam reparandum non facile rursus locus detur: sique id præstant in sanis & robustis corporibus, multo magis offendent imbecilliora. Et hæc quoque historia veritatem *aphorismi XVI. Sect. IV.* qui est: *veratrum periculosum est sanas carnes habentibus & aphoris. XXXVI. Sect. II. sana habentes corpora, dum medicamentis purgantur, cito exsolvuntur*, eximie corroborat.

34. Intempestive quoque data sudorifera morbo præbere posse causas; selectiores observationes & morborum clinicæ historiæ luculenter testantur. Vir sanguine plenus & robustus, quadraginta annos natus, ante sanguinis missionem vel alvi ductionem, cum ex dolore tensivo scapulæ dextræ laboraret, sumsit a medico tincturam bezoardicam, cum spiritu cornu cervi succinato mixtam, paulo largiori dosi, lecto probe tectus circa noctem & summo mane, non sudavit, sed dolor scapularum non mitior, sed potius gravior redditus, in consensum pertraxit colli musculos, ut in nullum latus flectere posset, jungebatur ingens dolor capitis in latere dextro, quem postea sequebatur acris defluxio calida ex oculis cum rubore diuturna, adhibita venæ sectione & purgatione, nec non admotis pediluviis & infusis herbarum calidis, quæ transpirationem movebant, se remiserunt quidem hæc symptomata, defluxio autem ex eo tempore mansit in palato per annum & ultra, cum perpetuo fere uvulæ delapsu, cui malo tabaci fumus tandem egregie succurrebat, nihilominus, humida regnante tempestate, hæc relaxatio mox fauces & uvulam rursus petebat. Quæ vitia non aliam agnoverunt originem, quam quod sanguine & succis repleto datum fuit cum regimine forte sudoriferum, quod cum impetu tenacem sanguinem in angustias vasorum & glandularum protrusit, ut adeo, circulatione sanguinis ita impeditiori facta serum per poros secedere coactum acres has defluxiones concitaverit.

35. Femina præter morem gravi concitatur iracundia, sensit exinde anxietatem & constrictionem circa præcordia cum appetentiæ dejectione artuumque tremore. Sumsit ex consilio amicæ spiritum cornu cervi volatilem paulo liberaliori dosi & ad sudorem corpus composuit. Ab hoc tempore in artuum dolorem, universi corporis languorem ac lentum calorem diu adfligentem incidit, ut hectica & phthisi laborare ab omnibus crederetur, lacte tandem caprino diluto cum infuso veronicæ & pulveribus nitrosis & bezoardicis & laxante ex manna vires, sed non in totum recuperavit. Quid absurdius hic potuit excogitari, quam calido sudorifero saburram biliosam primis viis inhærentem, quæ per sedes debebat vacuari, ad habitum corporis & nervorum systema propellere, ubi has torturas excitavit; saluberrimum enim est monitum sapientissimi medicinæ parentis Hippocratis *aph. 21. Sect. I.* per convenientia loca materiam, quæ educi debet, esse ducendam: sique loco remedii, quod sudorem movebat, oblatum fuisset clementer laxans cum temperante pulvere mixtum, immunis certe ægra a perniciosis hisce symptomatibus vixisset.

36. Neque vero facile majora damna ac detrimenta in medicina, quam per opiatorum abusum, fiunt, in quorum confirmationem perpaucas hoc loco observationes placet inserere. Vir triginta annorum sanguineo-phlegmatici temperamenti per omnem vitam integer, sanus ac incolumis, vino Rhenano per frequentes compotationes se nimium opplevit, a quo tempore in alvi incidit fluxum aliquot septimanas durantem, cujus sistendi fine, medicus porrigit pulverem, qui opium torrefactum capiebat, de quo intra viginti quatuor horas duodecim sumsit doses, quarum quævis duo grana opii habebat, quo facto minuebatur quidem nimia alvi dejectio, sed ingentes passus fuit anxietates, abdominis flatulentias, spasmos, somnus erat inquietus, virium languor & digestio depravata fuit & subinde conquerebatur æger, totam ipsius naturam esse in pejus mutatam & mire debilitatam. Diu durarunt

hæc

hæc symptomata, ad quorum vehementiam tollendam plures medicorum in consilium sunt adhibiti, qui morbum habebant pro hypochondriaco & variis usi sunt remediis, sed plane frustraneo effectu, siquidem perpetua aderat ructuum & flatuum copia, anxietas, inquietudo & alvi crebrior cum dolore dejectio & tantus in ventriculo & ore acor observatus, ut aquam fortem æmulari videretur; juncto calore præternaturali, urina rubicunda cum sedimento, extremæ partes utplurimum refrigescebant, & tunc in dorso sudor observatur. Laboravit ex hisce symptomatibus jam per plures annos, frustra adhibito thermarum & acidularum martialium, absorbentium, decoctprum ex lignis aliorumque usu. Evidentissime apparet ex hac morbi historia, quod copia vinorum acidorum, quæ tunicas intestinales læserunt, non minus, quam maxime per sinistrum opii usum, ventriculi & intestinorum tonus ac motus ex toto fuerit destructus, cui unice gravia, quæ adfligunt, symptomata, accepta referenda sunt. Simili quoque ratione annotavimus in femina, quæ ex dysenteria laborans præpostere adstringentibus & opiatis tractata fuit, eadem fere symptomata. Discimus exinde, quam graviter opiata ventriculi & intestinorum tonum, quo nihil ad sanitatem tuendam est præstabilius, offendere possint.

37. Tametsi vero innumera, quæ minus prudens opiatorum usus intulit, mala compluribus observationibus a nobis notatis ostendere possemus, suffecerit tamen adhuc duas memorabiles attingere. Prima ita se habet: Vir quinquaginta annorum, sanguineus & bono corporis habitu præditus, podagra per multos annos detentus, incidit ob infortunium in diuturnum mærorem, cohibetur alvi fluxus cum virium languore, ciborum inappetentia. Medicus hisce malis opponit aquam liliorum convallium vinosam cum grano uno extracti opii quotidie sumendam, quod remedium per aliquot fere septimanas continuat propter somnum paulo quietiorem redditum, sed languor virium ingravescit, sudor fit frigidus, tandem pulsus fit celerior & simul debilis ac singultu accedente æger moritur. In dissectione corporis hepar, quoad concavam partem, nigrum, corruptum & sphacelosum inventum & latior macula nigra in dextro ventriculi latere, nec non in diaphragmate conspiciebatur, exiguus vero in vasis sanguis reperiebatur. Quam inepte corpori raro ac spongioso, cujus robur ventriculi & universi corporis mœrore fuit exhaustum, opiatum datum fuerit, saniorum judiciis relinquo.

38. Altera non minus notatu digna observatio hæc est. Alius vir triginta annorum, naturæ admodum imbecillis, sensibilis, hypochondriacus ob insalubrem diætam sæpe incidit in anxiam ventriculi & præcordiorum inflationem, alvi est segnioris, & incredibilis in ventriculo aderat acor, quem subinde absorbentibus contemperabat. Corripiebatur sæpius vere & autumno tussi diuturna humida, cum inquietis noctibus & alvo tardius secedente; ad catarrhum itaque sistendum & somnum quietiorem reddendum, datur crebrius dosis pilularum de styrace cum vel etiam sine stimulo aloetico laxante. Neque male cessit medicina, nocte meliori secuta & tussi moderatiori. Non multo vero post conqueritur æger de maximis angustiis circa præcordia, & vomitu spontaneo ejicit viscidam materiam bruni coloris, urgentibus anxietatibus affertur emeticum, quo ingens colluvies materiæ viscidæ, bruni coloris non sine euphoria ejicitur. A medicis hæc habita fuit pro atra bile veterum sive potius cruore ex vase brevi in ventriculum effuso & cum alimentis fermentatis permixto. Ejusmodi materiæ vomitiones etiam spontaneas postea semper fere incurrisse observatum fuit, quoties medicamentum, quod pauxillum opii continebat, sumsit, at color materiæ, quæ vomitu rejecta fuit, brunus, potui succoladæ, quo non advertentibus medicis interdum usus fuit, debebatur. Nam sub febrili & catarrhali insultu ordinario strictior est alvus, quæ adhuc difficilior per opiatum facta est, unde ob

ven-

ventriculi & duodeni atoniam auctam viscida & glutinosa, pinguis, qua gaudet succolada, massa diutius intestinorum tunicis adhærens, tandem naturæ robore & stimulo addito ejecta fuit. Nos admonere hæc observatio debet, quod nec unquam, nisi vel cum magna cautione in omni febrium genere, nec'non in corporibus hypochondriacis, opiata prębenda sint, ob id quod alvum retardando, impuras sordes in prima regione accumulėt.

39. Ab opiatis ad mercurialia, salivationis fine adhibita deveniendum, utpote quæ proh! dolor haud levem corpori adfricare solent noxam, plurimorum malorum fundamentum constituendo. Quam in rem etiam juvat casum hoc loco proponere, qui adhuc sub nostris manibus versatur. Vir quadraginta annorum, macilentioris habitus, ob assuetam duram & salsam diętam, non adeo benignos succos in venis fovens, inficitur ex impuriori venere maligna lue, quę artus & caput acerbissimis doloribus & tophis excruciabat. Postquam plurima incassum data fuerunt, tandem ad salivationem deventum est, quam argento vivo, intus & extus usurpato, promovere annisi sunt, sed plane non fuit levatus, potius ab eo tempore de perpetua tensione, duritie abdominis, alvi tarditate & urinæ difficultate ac suppressione conqueritur, & nisi balneis emollientibus, nitrosis & balsamicis carminativis ac diureticis & laxantibus opem feramus, alvus dura, inflata & densa manet ac multum molestiæ procreat: reliqua symptomata, ut tophi, dolores acerbi capitis & artuum, remediorum a nobis datorum ope, sublata sunt, tantum quod illa noxia & spastica strictura, quæ in membranis intestinorum & vesicæ remansit, nondum ex toto vinci potuerit. Novi feminam generosam, quæ a mercuriali salivatione per plures annos molesto ptyalismo laborat, capitis imbecillitate & dolore sæpius ad dentes atroci revertente, pedes plerumque sunt frigidi, parum appetit & corpus marcore conficitur. Atque adeo ex hisce vel satis evidenter apparet, mercurium non esse tam insons & innoxium remedium, ut imperiti volunt, sed satis potens & validum in concitandis gravibus malis, si eo velut heroico, cujus dexter usus magnam prudentiam desiderat, abutamur. Vix enim datur in rerum natura simile remedium, quod tam valide, stringendo nervos ac glandulas, humores lymphaticos in motum fortiorem ciere atque in palato & faucibus glandulosis, vel etiam capite congerere, præter argentum vivum potest, cujus operatio ex parte est constrictorio-spastica, ex parte relaxatoria, unde lymphæ congestio.

40. Dein, innumera mala sunt, quę ab adstringentibus incaute adhibitis ad sistendos nimios sanguinis vel etiam alvi fluxus proficiscuntur. In memoriam incidit casus, ubi vir sanguine & succis plenus, Baccho & Veneri admodum deditus in nimium hæmorrhoidum, cui adsuetus erat, profluvium dilapsus est. Medicus in consilium accitus ipsi præscribit electuarium ex conserva rosarum, semine hyoscyami, hæmatite, semine papaveris albi, quod larga satis quantitate sumsit, sistitur fluxus & mens simul emovetur ac turbatur, non multo post incipit venter intumescere & verus fit hydrops. Ratio non adeo difficilis, sed in promtu est: nihil enim in lædendo ventriculi & viscerum tono potentius est narcotico, & quia jam in hæmorrhoidario nimia venere & vino debilitato, hepatis & omnium viscerum adfuit labes ac imbecillitas, effectum utique est, ut hepar & lien, quę obstructionibus sunt opportunissima, crassis & lentis succis infarcta, liberum lymphę circulum ac iter intercipiendo, seri secessioni & vasorum lymphaticorum ruptioni causam atque occasionem prębuerint. Et, cum medicus curationem hujus morbi validioribus purgantibus adgrediebatur, nostro quidem judicio plus detrimenti, quam emolumenti attulit: nam viscera indurata & infarcta & vires imbecillæ medicamenta solventia, quę vacuandis crassis & lentis humoribus idonea sunt, non facile admittunt, in minori vero dosi nihil aut parum opis ipsa conferunt, sed semper imbecillior ex horum usu fit corporis natura & ventriculus magis lęditur.

41. Mensium fluxus & fluor albus in feminis paulo fortioribus adstringentibus & externis & internis cohibitus, quę non profert mala? gignuntur inde varia in uteris tumorum & ulcerum genera, scirrhi, phlegmones, cancri & hujus generis plura, quę recensere nimis longum esset. Placet hanc in rem sequentem historiam adferre. Quadraginta annorum femina, tenerioris & sensibilioris texturæ, diæta minus salubri & incauta utens, alvo laborat obstructa, capitis dolore & præcordiorum tensione, excernit instar albuminis ovi per uterum materiam singulis mensibus, quæ procedente tempore coloratior & acrior facta est. Medicus, præmisso purgante, utitur Grammaniana tinctura, quę ob saturni saccharum & vitriolum martis sistebat hunc fluxum. Ab hoc vero tempore ingenti anxietate præcordiorum, languore, inquietudine & dolore lumborum premitur: accipit sudoriferum & inde universum corpus maculis rubris perfunditur, hinc anxietas præcordiorum & internus calor ex parte minuitur. Quando corpus frigore excipitur, purpura protinus recedit & pristina symptomata revertuntur. Tandem usu bezoardicorum purpura corpus deserit, & fluor albus revertitur. Quibus docemur, nunquam tuto adstringentibus sisti fluxum, sed materiam, quæ in vitio est, dum ad alia & interiora loca fertur graviora suscitare pathemata. Discimus quoque ex præfata morbi historia, purpuram sexui feminino adeo familiarem morbum, ex lympha putrida & corrupta maxime suam originem & incunabula trahere.

42. Phthisis vera, quæ nunquam sine pulmonum exulceratione est, plerunque originem debet hæmoptysi, quando ipsa a medicis validioribus adstringentibus tractatur, quę sanguinem ad hoc debile viscus ex interioribus congestum, fortiter coagulant, inque motu ac circulo sistunt, unde dura oboriuntur tubercula, quæ cum tempore exulcerantur & instar carcinomatis pulmonum substantiam depascuntur. Temporis ratio non permittit per singula ire morborum genera & errores in praxi commissos ostendere; plures adhuc restarent detegendi, qui circa topicorum usum occurrunt; sed quia jam alio tempore pernobile hoc argumentum a nobis tractatum fuit, hinc candidum lectorem eo remittimus. Nihilominus pauca tantum addemus.

43. Non minus censura digni sunt illi medentum, qui symptomata, neglecta morbi causa, oppugnant, & quando a solo motu per consensum vitiato illa oboriuntur, causam eorundem materialem quærunt falsasque sibi formant medendi indicationes, in cujus confirmationem hanc adjicimus historiam. Femina spongiosioris & sanguine turgidi corporis habitus, superato quinquagesimo ætatis anno subinde media nocte gravem dolorem pressorium ex dorso ad scrobiculum cordis excurrentem, cum summa anxietate, extremorum frigore & languore virium patiebatur, qui post quinque vel sex horas sponte iterum evanescebat, tertia vero, vel quarta quavis nocte iterum repetebat. Quum igitur ob victum lautum, vitam sedentariam ac cessans mensium profluvium, sanguis & humores nimium redundarent, idque si non causam, effectum tamen ipsa causa deteriorem præstare posset, e pedis vena sanguinem detrahi jussimus, quo facto, exspiravit hic dolorifico spasmodicus affectus ac per mensem & quod excurrit siluit, postea vero recruduit, & non interrupta serie, non quidem interdiu, sed noctu, afflixit. Stipabatur tamen longe aliis quam antea symptomatibus, continuo scilicet vomendi conatu, eructationibus & dolore, qui in regione lumbari incipiens, omnem abdominis regionem cum torminibus occupabat, aderat quoque ictericius faciei color. Medicus alius causam horum pathematum esse impeditum sanguinis per hepar infarctum vel obstructum, cursum autumans, elixiria & extracta amara, nec non salia aperitiva neutra & alcalia, pilulas etiam Beccherianas frequentius obtulit, sed sæpius inde & sævior rediit affectus, appetentia penitus destructa, color ictericius intensior factus, vires quoque magis fracta. Demum ego non modo in,

sed

sed & extra paroxysmum liquoris anodyni usum suasi, cum pulvere præcipitante nitroso, ter intra diem & noctem ex aqua menthæ & cerasorum nigrorum sumendum, quo etiam feliciter evanuere dolores cum vomitionibus, & urina prodiit rufa sabulumque crassum cum concrementis calculosis dimisit, disparente sensim flavescente faciei colore, licet postea ægra sæpius iisdem adhuc pathematibus fuerit attentata, quæ tamen, urina fecedente sabulosa, iisdemque remediis semper iterum conquieverunt. Scilicet, ventriculi spasmus, sive dolor cardialgicus, nec non ictericius color, non modo a calculo & obstructione in receptaculis biliariis, sed & a rudiori sabulo, quod in angusto ureterum canali hæret, oboriri possunt. Accessit vero etiam in hac ægra nimia sanguinis congestio ad renes, ejusdemque regurgitatio ad ventriculum & intestina dolori in lumbis totoque abdomine, nec non vomitioni ansam præbuit, ipseque affectus hanc ob causam merito pro nephritide cardialgica & colica venditari potest. Pro præservatione hujus mali venæsectio cum fructu imperata fuit.

44. Et profecto mirandum est, adeo nonnunquam incuriosos esse in conquirenda morbi historia medentes, ut haud raro ne quidem de mali origine sint soliciti, sed pathemata vix inaudientes, cœco ausu medicationem aggrediantur non modo frustraneam, sed & perniciosam, cujus rei illustre præbuit exemplum vir generosissimus XXXVIII. annorum, aulæ Saxonicæ minister, sanguineæ constitutionis. Commotus hic fuerat gravi iracundia, & post hanc sumserat cibum in convivio simulque liberaliter hauserat vinum, ex eo vero pessime habuerat, asthmate nempe convulsivo spasmodico oppressum fuerat pectus, noctu maxime ingravescente somnumque impediente, nil fere appetere potuerat, sed anxio pressus fuerat dolore, quotiescunque nonnihil assumserat, hinc corpus contabuerat, facies facta ictеritia summaque imbecillitas subsequuta, ut Medici ipsi ægrum pro conclamato habuerint. Demum accessit ad me formularumque medicamentosarum a variis Medicis præscriptarum apparatum, ad octogenarium fere numerum ascendentem, mihi exhibuit, in quo nullum fere medicamenti genus omissum, sed purgantia, laxantia, emetica, salina aperientia, anodyna, carminativa, confortantia, stomachica, comprehensa, omnia tamen incassum usurpata. Etenim omnium, quorque in consilium asciverat æger, indicationes & consilia, scripto etiam tradita, eo tendebant, ut crederent, hepar esse obstructum & sanguinis per hoc viscus progressum non recte succedere naturamque moliri hæmorrhoidalem fluxum, ideo promovendum, utut æger ne vestigium de hoc unquam percepisset. Ego vero, expensis curate singulis, in hanc ivi sententiam, ab ira sola subnatum fuisse hunc affectum & ex eo spasmodicas & convulsivas in nervis, qui ad ventriculum excurrunt, esse stricturas itemque in tunicis nervosis ductuum biliariorum, nec non in nervis diaphragmatis. Hinc medicationem aggressus sum pulvere diaphoretico, nitroso cinnabarino & liquore anodyno minerali, loco potus ordinarii suasi decoctum demulcens, una cum infuso theiformi ex summitatibus millefolii, floribus chamomillæ, cum semine fœniculi, post aliquod vero tempus datum fuit sal nostrum aperitivum, cum pilulis balsamicis, & sic, adspirante divina gratia, intra mensem, derelictus ab omnibus æger, perfecte sanitati fuit redditus.

45. Perpauci etiam sunt Medici, qui naturam & causas intermittentium, præsertim earum, quæ ex intemperata & diuturna aeris constitutione oboriuntur ac populares habent circuitus, recte perpendunt atque pernoscunt. Vidimus id elapsis aliquot abhinc annis, ubi ob tempestatem per totam æstatem & Septembrem nimis calidam & siccam, invaserunt intermittentes frequentissimæ, tertianæ, quartanæ, quotidianæ, mirum anomalæ & pertinaces, quippe quæ ex simplicibus in duplices, ex quartanis & tertianis in quotidianas degenerarunt, sæpe ac, ut annotavi, vel decies recidiva-

Q 2 runt,

runt, nonnunquam etiam purpura chronica demum accedente. Causa vero hujus irregularis & refractarię indolis, meo quidem judicio, vix alia esse videtur, quam quod Medici firmiter perstiterunt in præjudicio pathologico-therapeutico, febrium causam esse humores tenaces primas vias obstipantes & in visceribus infimi ventris hærentes. Hinc enim factum, ut nonnisi evacuantibus, aperientibus & incidentibus totum curationis negotium conficere annisi sint, & datis liberali manu, vel quadragesies salibus neutris & absorbentibus, item pilulis ad imitationem Beccherianarum confectis, alvinam evacuationem provocare voluerint, omissis antispasmodicis & roborantibus, inter quę utique chaccarillę & chinæ cortex, crocus martis ignem non expertus, liquor noster anodynus mineralis nec non extractum & pulvis florum chamomillæ, primas tenent, utpote quę sanguinis motum ad corporis ambitum dirigunt & perspirationem, quæ ad febres sanandas nihil salutarius, insigniter promovent. Sic igitur non mirum est, deteriores factas febricitantium res, ut diu & misere fuerint afflicti, quin novi exemplum tertianarii, qui mole absorbentium & incidentium obrutus, prævia lipothymia, plane fuit extinctus.

46. Detrimentosum non minus his in febribus eorum fuit molimen, qui autumarunt, declinante paroxysmo, sudorem, qui sponte prodit, medicamento sudorifero, tinctura, vel essentia alexipharmaca, esse eliciendum, quo natura in salutari hoc negotio adjuta febrilem eo facilius e corpore proscribere possit materiam. Tametsi vero & rationis & experientię suffragio nitatur, tempore a febre vacuo, quo sanguinis progressus, pulsu teste, lentior, cum bonis ægrorum rebus perspirationem congruis præsidiis secundari; nihilo tamen minus, quum superioris anni febres ex valde biliosa, salina sulphurea sanguinis & humorum intemperie ortum traxerunt, minus tutum ac e re fuit, medicamentis sanguinem commoventibus, nec non pulveribus stomachicis ex radice ari, pimpinellæ, galangæ aliisque acrioribus compositis, extra paroxysmum exhibitis, magis adhuc rarefacere succos & ad progignendas ejusmodi aeres biliosas sordes disponere, a quibus postea summę virium dejectiones ad lipothymiam usque, sudores colliquativi cum purpura prognati. Magis potius rationi & experientiæ consentaneum fuit, succurrere pulveribus temperantibus, roborantibus nitrosis & leniter evacuantibus mannatis, unacum recto corticis chinæ usu, nec non leniter roborantibus salinis, cujus generis sunt mater perlarum & conchæ succo citri irroratæ & quæ magni usus sunt, testæ ovorum in spiritu salis maceratæ.

47. Alii epidemicis his febribus decumbentibus incongruo corticis chinæ usu nocuerunt. Fuerunt enim, qui hunc in pulvere, una vel altera ante paroxysmi accessionem hora, plena dosi ad drachmam unam exhibuerunt, quum febris jam per aliquot menses corpus detinuisset. Tum quippe paroxysmus sequutus longe acerbior, majori anxietate, inquietudine & corporis jactatione, ob auctos internos spasmos, stipatus, horror longe diutius perstitit viresque longe gravius fuerunt attritæ. Nihil enim perniciosius, quam chinam chinæ paullo ante paroxysmum, antequam sordes biliosæ in primis viis, vel sanguine contemperatæ & leniter expurgatæ sunt, offerre, eo quod hæ sic retinentur, & spasmi horum symptomatum auctores intenduntur.

48. Novimus sane præter hæc innumera adhuc exempla de intempestivo & imprudenti ad coercendum febrium intermittentium impetum chinæ chinæ abusu, cujus tamen usus tempestivus & prudens ob vim tonicam & roborantem, non modo in febribus, quæ intermittunt, verum etiam in aliis magnis vitiis plane mirabilem adfert opem. Et solemus sæpius hoc in sermone usurpare nullum remedii genus melius, quid sit ars medica rationalis, ostendere, quam corticem istum febrifugum, qui, quando decenti ordine, dosi & tempore, habito respectu ad corpus & causam morbi, adhibetur, præstantissima

sima est medicina; quibus non considera-tis, quando sine discrimine & promiscue præbetur, innumerabilium malorum fit causa. Perpaucas saltim non ita pridem nobis obvias historias adjiciemus. Vir triginta sex annorum ante annum laborans tertiana, chinam chinæ copiosius sumsit: febris est suppressa, sed mensis spatio revertebatur & sæpius atque iterum ex eo tempore dolore circa costas spurias, ab uno hypochondrio ad alterum vergente, tentatus fuit, præterea cordis palpitatio, difficultas spirandi, oppressio constrictiva in pectore, conatus ad vomendum frequenter ægrum fatigant. Ira quando corripitur, ingens æstus, vertigo, gravitas capitis, caligo oculorum, quibus nihil ferme ob maculas exterius obversantes cognoscere potest, sopor & fluxus sanguinis quandoque e dextra nare accedunt. Quando dolor abdomen affligit, ipse in regionem usque lumbarem pervadit, quæ quasi flatu impleta & tensa cum refrigeratione percipitur, & tunc flatibus abdomen intumescit, quibus per alvum transmissis malum mitescit. In artubus, item in humeris, sentit subinde dolorem vagum & ingentem in pedibus languorem & impotentiam. Thermis Carolinis & pilulis nostris balsamicis & roborantibus stomachicis, Dei ope concurrente, tandem sanatus fuit. Affectus unanimi medicorum consensu habebitur pro hypochondriaco, neque is alius est, quia flatulentiis & spasticis constrictionibus abdominis imo universi corporis, quibus natura hujus mali continetur ægrum exercet; ob spasmos vero fiunt pressiones & congestiones sanguinis ad caput aliaque loca, unde symptomatum ratio petenda est. Ex quo apparet, turbatum febrilem motum per adstringentia, neque prius visceribus ab infarctu viscidorum humorum liberatis, neque materia febrili expulsa, chinam chinæ tam graviter tonum ventriculi & intestinorum lædere posse, ut affectus isti spasmodici, qui vulgo dicuntur hypochondriaci, resurgant, qui, si non matura succurras medicina, in viscerum inexpugnabiles obstructiones vergunt & insanabiles fiunt.

49 Neque vero alienum, sed operæ potius pretium videtur hanc in rem adhuc unum casum in medium adducere. Femina succi plena, sanguinea, in optimo ætatis flore constituta, quæ per omnem vitam alvum habuit adstrictiorem, & acidis, præsertim ex citrio malo, multum delectabatur, ab insalubri diæta & aura nocturna frigidiori, in febrem incidit tertianam, quę post tertium paroxysmum china chinę fuit sublata, remansit vero languor, inappetentia, dolor tensivus præcordiorum ac hypochondriorum, aspectus faciei miserabilis, pedes vero & abdomen ita successive pauco tempore intumuerunt, ut hydropica ab omnibus censeretur: tandem emeticis, amaris, diureticis & roborantibus sanata fuit. Causam hujus mali in nihil aliud, quam in nimium & intempestivum chinæ chinæ usum rejiciendam puto, qui, præsertim in habitioribus, infarctus viscerum augendo & tonum partium debilitando sanguinis & lymphæ circulum, præcipue in pedibus & abdominis regione, segniorem & impeditiorem efficit, unde ingentes seri in habitum corporis porosum fiunt secessiones.

50. Majoris momenti est curatio intermittentium in gravidis, de qua bina notatu digna memoria tenemus exempla. Corripiebatur scilicet generosa femina sanguinea, septimestrem fœtum gerens, quartana, gravibusque jactabatur pathematibus, Medicus tamen opinioni addictus, sanguinis missionem in intermittentibus nunquam esse utilem, sed exacerbare febrem, ut vena pertunderetur admittere noluit, sed essentiis amaris, spiritu vini extractis, nec non pilulis balsamicis, iterato & larga manu datis, contra febrem pugnavit. Aegra vero inde ardorem persensit acriorem & calorem intensiorem, ad viginti horas durantem, cum exquisito dolore & ventris torminibus, præsertim paroxysmi tempore, ut metus etiam esset abortus. Secta demum tamen fuit vena & pulveres temperantes nitrosi cum aliquot granis corticis cascarillæ & chinæ fuerunt exhibiti, tam salubri effe-

ctu, ut febris omniaque symptomata brevi post evanuerint penitusque desierint. Etenim a nullo facile, vel efficacissimo remedio, tantum levaminis, in intermittentibus, si manifesta plethoræ adsunt indicia, expectandum, quam a tempestiva venæsectione, eo quod, exsuperante nimium sanguine & in majoribus ac mesaraicis abdominis vasis progressu libero intercluso, nec natura, nec ars, officio in curando morbo rite potest defungi.

51. Altera femina, cholericæ constitutionis, octavo mense gravida, incidebat in tertianam simplicem, quæ illico quidem electuario cum cortice chinæ sistebatur, sed relinquebat pressorium & cardialgicum quendam circa præcordia dolorem, qui post sumtum cibum ingravescebat. Paullo post rediit non tertiana simplex, sed quotidiana, longe acerbioribus symptomatibus stipata, dum continui vomitus sub paroxysmo urgerent æstusque nimium intensus corpus & vires mirum consumerent. Sanguinis missionem interdicebat virium defectus & crebra vomitio, optime vero profuerunt pulveres temperantes bezoardici nitrosi, infusum florum chamomillæ & externe cataplasma, quod ex fermento panis, aceto, spiritu vini, nucista, caryophyllis & cardamomo paratum, calide ventriculo post paroxysmum impositum. Censura merito digna est prima medicatio, qua electuarium tempore quidem intermittente, sed non proportionata dosi propinatum, neque correctis prius & liberatis a saburra vitiosa primis viis. Nunquam enim hoc medicamentum antifebrile dare expedit, sub nimia sanguinis & humorum redundantia, nisi ubi prius omnia emunctoria sunt aperta & excretiones recte succedunt. Liberior etiam esse debet perspiratio, urina crassa & sedimentum ponens & viscidarum & biliosarum sordium promta per alvum egestio, procurante hæc natura, sive sola, sive arte adjuta.

52. Ex hisce itaque adductis & probe perpensis liquidissime constat, nos non sine ratione medicos imperitos inter carnifices & fabros morborum constituisse. Optandum certe vehementer foret, ut res aliter sese haberet. At vero, de veritate rei luculentum præbent testimonium tot morborum historiæ, si modo satis completæ paulo curatiori studio ac diligentia conficerentur. Nam sæpe sæpius facto ægrotantis scrutinio obtingit, ut mali, præsertim chronici, causa ac fundamentum medicus sua præpostera medicina & methodo fuerit. Et jam suo tempore hac de re conquestus est HIPPOCRATES, *dum de victu acutorum* §. *XIV. prodidit. Novi medicos maxime contraria facere his, quæ fieri oportebant.* Sicut vero nihil tam noxium & exitiosum est, ex quo non utilitatis quidam fructus peti possit: ita etiam non serenior lux vel majus incrementum universæ praxeos studio accedere poterit, quam si quisque medicorum omni candore, fidelitate ac diligentia ejusmodi casus, ubi medicina male successit vel damnum intulit, observet, annotet ac citra ullius læsionem & cum silentio eorum, quos res tangit, in publicum proferat. Idem nobiscum sentit HIPPOCRATES *L. d. victu acutorum §. IV. Videntur mihi digna esse, quæ scribuntur maxime hæc, quæ a medicis ignorantur scitu commoda & quæ magnas utilitates aut magna detrimenta adferunt.* Etenim, ejusmodi observationum si copiam haberemus, certe futurum esset, ut longe majora incrementa ars & doctrina nostra salutaris ab hisce capere posset, quam ab ullo alio præsidio vel doctrinę genere unquam factum fuit.

53. Reliquum jam est, ut causas explicem, quare medici tam facile & tam frequenter in medendo delinquant & noceant. Princeps quidem & primaria causa hæc procul omni dubio est, quod ea, quæ ad bene medendum pertinent, ignorent; & hæc quoque a sapientissimo nostro HIPPOCRATE *lib. de vet. Medic.* §. 16. allegatur, cum ait: *quapropter operosum est, ita exacte medicinam condiscere, ut parum in alterutram partem delinquas, quanquam ego etiam eum medicum*

eum vehementer laudarem, qui parum delinquat.

54. Sunt vero maxime quaedam praejudicia, quae plurimorum animos invaserunt, causa multorum errorum. Plurimi sibi persuadent, medicamentum in se & sua natura quidpiam salutare custodire, quod salutem in morbis adferat aegris, unde non facile exitiale damnum ab ipso expectant, sed potius credunt, medicamenta pugnare adversus malum in corpore, neque ideo desistunt eorum copia ac varietate vim morbi expugnare. Denique & hoc malo praejudicio laborant, ac si dentur remedia certo morbo curando propria & accommodata. At vero, in iis omnibus toto coelo errant: nam optimum etiam alimentum, & quod naturae congruum & amicum est, imbecillo & in vigore morbi constituto corpori obest; quando itaque magis, si non recte eo utamur, id praestabit medicamentum, quod neutiquam naturae amicum est, sed eam alterat & *corporis flatum*, ut HIPPOCRATES loquitur *lib. de locis in homine*, *permutat*. Neque ignorari debet, validiora, & sic dicta heroica, quibus ars multum in retundenda rebellium morborum vehementia praestare potest, veneni quidpiam secum fovere, quod majori dosi celeriter universam motuum vitalium oeconomiam penitus destruere valet; veluti res clara ac evidens est de acrioribus purgantibus, emeticis, narcoticis & de iis, quae ex regno minerali mercurialis sunt prosapiae.

55. Dein, non minimo praejudicio laborant medici, quod nimium fidant libris & auctoritatibus aliorum in praxi medica: nam quando perspiciunt, medicamenta in morbis mirifice laudata vel morborum adjectas curationes, statim haec ipsa imitantur & similem sibi effectum pollicentur. Verum enim vero, provide certe & caute utendum libris practicis est, & magno judicio legi & ad severum unguem excuti debent, hinc doctissime a DAMASCENO *aphor. 2. & 3.* dictum est: *operari secundum libros absque perfecta ratione & solerti ingenio molestum est: quod videlicet ingenium solers ac perspicax juvet artem, ut idem ait, hebes vero ac torpidum contrarium omnino efficiet.* Nam climata, eorum qui practica ediderunt, valde differunt, differt & hominum victus & vivendi ratio, differunt etiam anni tempora & morbus ipse, qui alio tempore alium induit morem ac genium, hinc non eodem modo cura vult tractari.

56. Denique inter causas, quare medicus multum damni sua medicina corporibus invehat & haec non infimi momenti referenda est, quod pauci norint, naturam corporis nostri esse optimam morborum medicatricem, ut ab HIPPOCRATE in *Epidem.* praeclare dictum est, quae & sanitatem in nobis tuetur & morbos pellit & per convenientia loca debito ordine ac tempore, perniciale quod est de corpore separat. Quare ob id HIPPOCRATES *Lib. I. de arte*: multos quidem sine medicis, verum non sine medicina curatos esse ingenue confitetur. Hanc vero methodum, hunc ordinem, has leges, hos motus, quibus natura sua sponte morbis medetur, paucissimi medicorum sciunt, observant, tuentur ac imitantur, alias non tam praecipitanter agerent, nec copia medicamentorum aegros obruerent & infirmarent, neque medicamentis vel arti effectum, qui solius naturae opus est, tribuerent & sibi vendicarent.

57. Tum in eo admodum delinquere & nocere, qui medicinam faciunt, multoties observatum fuit, quod in medendo non tanta, quanta opus est, solertia & cura ad aegrotantium vires, robur vel eorum imbecillitatem, aut sensibilitatem respiciant, in quo tamen innoxiae & salutaris praxeos plane praecipuum momentum consistit, quod maxime HIPPOCRATES in suis curationibus urget, cum passim in scriptis suis velit, non tantum in medicina, sed etiam in victu administrando ad vires attendendum esse, adeo ut quod robustii superare & ferre possunt, debilliori na-

tura præditos vehementer lædat, ficut id patet in *lib. de victu acutorum* item *de prisca medicina*. Et Lib. *de locis in homine inprimis* §. 55. folerter & expreſſe id monet, ut fortibus fortiora, debilibus debilia medicamenta exhibeantur. Multum quoque delinquere folent, quod, quando animadvertunt, medicamentum homini nihil grave patienti vel etiam in morbo chronico non nocere, idem velint dare, fi vehementer viribus dejectus eſt, vel ex gravi morbo laborat. Et ut exemplo rem confirmemus, inter alimenta juſcula nutritiva, vinum, inter medicamenta ſal volatile oleoſum, liquor, ſpirituoſus non facile illi, qui leviter vel etiam ex morbo chronico laborat, noxam adferunt, quæ tamen graviſſima erunt, fi homini debili & in acuto ac periculoſo morbo conſtituto & ubi natura eſt in vehementi motu, hæc ipſa exhibeantur. Et placuit mihi hanc in rem bene quadrans inſignis locus qui extat apud HIPPOCRATEM *Lib. de vet. medic.* §. 17. *Non manifeſti fiunt mali & plurimi medici, quum curant homines, nihil grave patientes, in quor, fi quis etiam maxime delinquat nihil grave faciat. Sunt autem multi tales morbi, & multo ſæpius, quam graves, hominibus accidunt. In talibus ſane delinquentes non fiunt manifeſti idiotis hominibus. Ubi vero obtigerit magnus & fortis & periculoſus morbus, tunc ipſorum de licta & ars omnibus in conſpicuo ſunt*.

58. Ultimo loco & temperamentum medici, quo quiſque gaudet, ad perverſas morborum curationes multum contribuit, ut ſcite non minus ac vere BAGLIVIUS *Lib. I. Cap. III.* prodidit, dum ait: ſæpe Medicus natura timidus & melancholicus, vel temperamento præditus, ut ajunt, frigido & humido ob naturalem ſui animi habitum, abhorret a remediis ſpirituoſis, volatilibus, impetum facientibus, aliiſque potentioribus; omniumque morborum curationem adgreditur per medicamenta humectantia, infrigidantia, pacem humoribus conciliantia & reliqua minus activa. Contra, qui temperamento fuerit calidus, bilioſus, natura impatiens, ferox &c. poſthabitis omnibus refrigerantibus ac levioribus remediis, nihil libentius præſcribet quam volatilia, ſpirituoſa, alcalia, aromatica, ferrum, ignem, veſicantia, purgantia vehementiora & ſimilia maximi impetus & activitatis.

59. Ut itaque non noceat, ſed proſit medicus opus eſt judicio, quod ſecundum edictum HIPPOCRATIS *Lib. I. aph.* 1. non adeo facile, ſed difficile eſt; & optime idem graviſſimus Auctor *Lib. de victu acutor.* §. 2. *Mihi placet, ut in univerſa arte mentem adhibeamus*. Etenim, fi ulla in arte accurata & longa deliberatione, conſilio & circumſtantiarum conſideratione opus eſt, profecto eſt in arte medica: niſi enim quis in ſpecie hominis, qui laborat, naturam, ætatem, conſuetudinem, regionem, temporis ſtatum, victum ac morbi indolem, morem ac ſtatum accurate conſideret, quæ ad morborum curationem neceſſaria eſſe, tum HIPPOCRATES *Lib. II. de rat. vict.* tum GALENUS *in Comment.* dixerunt, prorſus a ſcopo rectoque medendi fine aberrabit, cum non omnes naturæ, ut belle dixit GALENUS *in Comment. & Lib. 5. de componend. medicamen.* eadem medicamenta poſtulent & quod uni ſalutare eſt, alteri noxium fit futurum.

60. Ex quibus omnibus clariſſime conſtare arbitror, non fine ratione egiſſe nos, quando medici imprudentiam multorum & gravium morborum cauſam diximus. Nec illud quidem diſſimulandum puto, plures hic bono animo errare medicos, neque ipſos animadvertere, quod, vel quantum ſua medicatione damnum attulerint. Cum enim in morbis illud non aſſequantur, quod ſalutariter ipſa natura molitur, nec ad remediorum, quæ exhibuerunt, indolem & operandi rationes ſatis attendunt, nec tempora dignoſcere laborant, ſed ea promiſcue exhibent, quæ ab aliis juſto loco & tempore exhibita profuerunt:

runt: facile hinc fit, ut securi ipsimet tum maxime noceant, quum minimum verentur, & morbi contumaciam aut alterius & novi propullulationem accusent, quum tamen ipsi has tragoedias adornarint. Adeoque concludimus cum serio voto, ut omnes, qui salutem hominum procurare aliquando volunt, in id præcipue allaborent, ut sufficientem corporis humani & præsidiorum, quibus illud juvare & conservare student, cognitionem sibi acquirant vere fundamentalibus in hunc finem studiis anatomiæ & solidioris physicæ fideliter tractatis, ut ne cæci sint, sed cum optima conscientia optimos semper successus in praxi medica consequantur.

DISSERTATIO VIII.

DE REMEDIORUM BENIGNORUM ABUSU ET NOXA.

§. I.

ATtentione maxime digna sunt summi Medicorum HIPPOCRATIS verba *Lib. de arte* §. 7. *Quæ profuerunt ob rectum usum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt. Nam non minus ea, quæ damno sunt, quam ea, quæ opem ferunt, testantur, quod ars sit. Ubi enim rectum & non rectum utrumque suum habet finem, quomodo quis hoc artem esse neget.* Hisce vir sapientissimus universæ artis & exercitationis fundamentum compendiose & dilucide complexus est. Nam quicunque in auxilium prona remedia probe callet & prudenter iis utiscit, eorumque noxam atque exitium, quod improvida adplicatio adfert, intelligit, is certe in artis exercitio magna cum felicitate versabitur. Neque enim in natura, sicut perversa cum vulgi, tum indoctorum Medicorum fert opinio, dantur adversus morbos certi effectus remedia, quin potius, ea tam ad salutem, quam ad damnum inferendum parata esse, censendum sit. Etenim omnia remediorum genera ejus virtutis ac indolis sunt, ut cum prudentia ac solida ratione data saluti & præsidio sint, incaute vero, turbulenter & temerarie exhibita præsentissimum damnum adferant. Præcipuum itaque artis salutaris momentum est, usum & abusum remediorum probe addiscere: quamobrem, quo quis majori experientia hac in re versatus est, eo melior certe Medicus est habendus.

2. Quemadmodum vero non unius ejusdemque indolis sunt remedia, sed ingens ratione virtutis & potentiæ in ipsis discrimen annotatur: ita etiam eorum incauta adplicatio plus vel minus damni aut periculi habet. Non igitur sine ratione remediorum genera in blanda & benigna, vel in fortiora & valentiora, sive securiora & minus secura solent dispesci. Equidem, nec ullum in se & sua natura absolute tutum vel intutum, id est, quod semper & omni tempore prosit vel noceat dicendum est, nam posterius e foro medico esset proscribendum, sed tutum illud Medicis vocatur, quod temperatum & naturæ conveniens est, neque multum corporis vim alterat; insecurum vero illud dicimus, quod validiori naturæque minus amico principio instructum vehementer commovet, fortes evacuationes vel provocando vel valide motus naturæ sistendo, in quorum classem omnia validiora purgantia, vomitoria, salivantia, narcotica inferentia & fortiter adstringentia sunt referenda, eo quod magna hisce vis insit in corporis nostri tam solidas, quam fluidas partes agendi, unde vulgo generosa & heroica audiunt, quibus, si quid eximii ars præstare debet, non facile possumus carere.

3. Ex quo unusquisque, nisi penitus judicii expers sit, clarissime intelligit, validiorum usum majorem attentionem & prudentiam, quæ praxeos & rerum medicarum optima est moderatrix, desiderare, quam circa tutiora & beniginiora opus sit, utpote quod illorum abusus vehementius noceat. Quum vero de medicamentis insecuris, eorumque

ex

ex male administratis noxa alio tempore dictum fuerit, idcirco jam opere non indignum fore existimaverim, si de nocumentis, quæ a remediis mitioribus atque benignioribus male adhibitis profluant, sermonem faciamus, idque laboris in præsens suscepimus.

4. Acturi itaque de benignis remediis & de noxa, quæ ab eorum improvida adplicatione proficiscitur, non sine fructu arbitramur, ante, quam ulterius progrediamur, exponere, nos per remedia non tantum intelligere stricte medicamenta e pharmacia petita, sed omnia ea, quæ ad salutem & auxilium idonea & morbis oppugnandis apta existunt, sive ad alimentorum, sive pharmacorum, vel etiam elementorum classem, vel alias res externas sunt referenda, complecti. Per τὸ benignum vero indigitamus illud, quod moderate agit, blandum est, neque facile, majori etiam quantitate exhibitum, corpus sanum & validum afficit, quibus ea, quæ minori dosi magnas turbas excitant & vehementiora ac validiora jure dicuntur, opponimus. Nostri igitur jam instituti erit, breviter & dilucide ostendere, benigna sic dicta remedia, alias non facile nociva, citra rationem tamen adhibita ad ingens damnum inferendum esse paratissima. Id quod observationibus atque experimentis non minus quam solidis ratiociniis confirmare jam contendimus.

5. Non vero displicet, hujus tractationis exordium capere ab iis, quibus etiam pro alimentis uti solemus, ut sunt aqua, vinum, dulcia, lac, jusculà, infusa herbarum calida & id genus plura. Quid aqua dulci pura ad sanitatem est innocentius? nam communissimus & velut universalis multarum nationum potus est, quo ad ciborum dissolutionem sanguinisque circulum & excretiones tuendas non facile datur præstantior: neque ipsam frigidissime, etiam copia ingestam in se noxiam esse, acidularum potatores clarum edunt exemplum, qui summo mane in jejunum stomachum ex intervallo non adeo longo aliquot harum aquarum mensuras sine omni sanitatis offensa gelidissime hauriunt: si modo non ventriculus ipsorum infirmior fuerit: nihilo secius aquæ frigidæ tanta est vis, ut non modo irreparabilem corpori noxam inferre, sed & hominem brevi e medio tollere possit. Quid enim magis experimentis compertum est, quam, cum corpori moto intensiori calefacto frigidæ aquæ ingens quantitas immittitur, statim in extremam perniciem hominem antea sanum conjici? collabuntur exinde protinus vires, languor omnes artus occupat, ciborum cupiditas exstinguitur, vomitus, distentio & anxietas circa præcordia oritur maxima, ut huc & illuc agitent corpus; vigilia adest assidua, interiora uruntur, exteriora frigent. Quæ cuncta feralia pathemata non aliorsum, quam ad ruinam & interitum corporis, nisi principio statim convenienti medicina succurramus, sunt comparata. Plures novimus hoc modo præmatura discessisse morte, alios immedicabilem contraxisse labem, ut tota ætate cum morbis fuerit colluctandum. Nihil certe frequentius in praxi medica occurrit, quam si Medicus contumaciam morborum originem scrutetur, laborantes edicant: ich habe es von einem kalten Trunk bekommen.

6. Neque vero extat eadem apud omnes symptomatum ratio idemque visitur periculum. Nam, qui venas latiores habent & macilentioris habitudinis sunt, non tam graviter a frigido potu adfliguntur, quam qui spongiosam carnem, laxas ac copiosas fibras a natura obtinent, siquidem in his sanguinis & humorum cursus longe facilior quam in illis intercipitur, unde ad sphacelosam viscerum corruptelam paratior etiam est via. In hujus rei illustrationem placuit notabilem sed tristissimum casum ad publici saltim utilitatem communicare. Princeps excelsa indole non minus, quam corporis habitu elegantissimus, sanguine & succis redundans, paullo obesior, non ultra viginti quinque annos natus, perfecte antea sanus, ex vehementi corporis motu ferventior redditus ingentem

cere-

cerevisiæ ebibit haustum & frigido & aperto cœlo corpus objicit, ex quo mox de languore, horrore, calore intensiori, vigilia conquerebatur: quæ symptomata postea adhuc atrociora excipiebant, virium nempe prostratio tanta fuit, ut non sine lipothymiæ metu corpus erigere potuerit: pulsus languidus, inæqualis & celer fuit, conatus ad vomendum perfrequens, perpetuaque ipsum premebat anxietas, quæ ex intervallis increscens tanta fuit, ut huc & illuc non modo agitaret membra, sed in uno loco diu detineri non potuisset. Oris halitus extra ordinem fœtens notabatur. Die demum septimo cum summo suorum luctu præmatura morte infeliciter vitæ finem clausit Princeps ob rarissimæ indolis dotes longævitate dignissimus. Sequenti die facultas Medicis concessa est corpus aperiendi, ubi sequentia notatu admodum digna observabantur: ventriculus propemodum totus inflammatus videbatur, inque eo, quod rarius usu venit, aliquot cochlearia fœtidi & corrupti sanguinis continebantur, lien ultra modum erat extensus, flaccidus, male colorato sanguine impletus & corruptioni tam propinquus, ut ad levem digitorum attactum ejus substantia dissolveretur, dein totus sinister pulmonis lobus niger, corruptus, fœtidissimus erat, a quo summe putridus, intolerabilis fœtoris similisque coloris humor in thoracis cavum descendit, qui, quod mirandum, tam erodentis erat indolis, ut spongiam, qua detergebatur, atramento simili penetranti colore tingeret, ut nullo artificio nigra inde macula elui potuisset. De reliquo vasa sanguinea maxima ex parte inanita, cor minor magnitudinis erat.

7. Ecquis vero repentinam & feralem hanc viscerum catastrophen tam brevi temporis intervallo inductam non mirabitur? hanc enim corruptivam lienis & pulmonum labem firmo atque alacri Principi de nullo unquam incommodo conquerenti ante morbi accessionem jam adfuisse nequaquam vero simile est. Igitur, frigidam cerevisiæ potionem celerrime ex ventriculo ad sanguinem translatam hanc corruptelam præcipue jam dictis visceribus attulisse, plane censendum est. Quodsi enim sanguis sine motu in partibus extremis subsistens non multo adeo tempore corrumpitur, iisque cadaverosam naturam inducit, quidni etiam cruor in visceribus sanguineis, neque adeo ob relaxatas fibras robustis, ut sunt lien & pulmo, hærens & motu exutus aliquot dierum spatio in putrilaginem abire, ipsaque viscera eadem labe adfligere poterit? Nihil certe impedit, quo minus statuamus, in eundem modum viscerum perinde ac membrorum externorum sphacelationem procedere. Quid autem ipso frigido potu copiose & celeriter admisso citius sanguinem in coagulum mittere & progressivo motu ipsum privare possit, equidem nescio. Intelligimus exinde, quam brevi & quam facile funesta corruptio visceribus inferri, ipsaque mors robusto & vegeto homini parari possit. Huic vero internæ putredini summam virium ad animi usque deliquium prostrationem debilemque atque exilem arteriarum pulsum nec non ex ore fœtorem adscribimus. Maximas vero cum inquietudine anxietates, quibus indies magis magisque premebatur, & insequentes convulsivas artuum tractiones præcordiorumque æstum & tam subitam mortem inflammati ventriculi fœtum fuisse jure censendum est.

8. Ceterum, quam exitiosa ventriculo sit frigida potio, innumeris aliis notis exemplis confirmatum habemus. Is enim paullo post a frigido potu, præsertim vehementi animi excandescentia prægressa, vel validiore purgante aut vomitorio dato, lacessitus inflammatione, quæ singultum, anxietatem, inquietudinem & summam infirmitatem comitem habet, corripitur; idem fit in illis, qui diuturno mœrore aut spirituosorum abusu, inclinante præsertim ætate, robur corporis & ventriculi minuerunt, ubi, si excandescunt & frigidam potionem hauriunt, lethalem facile inflammationem internam sibi contrahunt,

trahunt, quod plurimis exemplis, si instituti ratio permitteret, possemus corroborare.

9. Recensitis sic magnis variisque generis noxis, quæ frigida interne sumta inferat aqua; videndum nunc quoque proxime erit, quid mali ex eadem perverso modo externe adhibita propullulet. Permulti vero numero sunt morbi, qui hanc noxam abunde comprobant, ex quibus paucos tantum in conspectum daturi primo omnium producimus erysipelatem. Quid in hoc affectu possit aqua frigida, testatur HAGENDORN *Hist. Med.physs.Cent.I.Hist.*38. ubi femina inflammatione faciei laborans, pessimo ausu linteamina aqua frigida imbuta parti affectæ applicaverat, inde quidem dolor sopitus, ast malum interiora petens, delirium tam horrendum causavit, ut mortem inferret. Idem Auctor grangrænam ex applicatione aquæ frigidæ faciei observavit. Et ego ex hacce eadem methodo periculosam faucium inflammationem ortam fuisse recordor, quæ adeo increvit, ut deglutitionis actum impediret. Nec præterire licet alium in applicanda aqua frigida errorem communissimum, quo multi in inflammatione gingivarum & inde provenïente dolore sic dicto dentium, temerario consilio & infausto plane successu parti affectæ applicant sive nivem sive aquam frigidam: nam inde oris abscessus satis ingratos, molestos & dolentes sæpe sæpius ortos observavimus.

10. Posthæc considerandæ veniunt hæmorrhagiæ, quæ plus, quam optandum est, perversis consiliis obnoxiæ sunt & quotidie fere inconsulto adstringentibus, repellentibus, refrigerantibus, inter quæ aqua frigida merito referenda, tractantur. Exemplo sit hæmorrhagia narium, salutaris sæpe sanguinis excretio, quæ uti variis aliis modis, ita præcipue quoque aqua frigida ab imperitis medicastris reprimitur. Sistitur utplurimum quidem inde fluxus, sanguis autem huc translatus exitu prohibitus, ad alia loca transit & ibi sæpius tragœdias suas ludit. Si ad interiora cerebri ruit, cephalalgias, phrenitidem & apoplexias, si ad aures, susurros aut surditatem, quod in puero 12. annorum vidi; si ad oculos, dolorificas inflammationes, sive cœcitates, si ad fauces inflammationes anginodes, vel dolores dentium, si ad pectus, summas anxietates præcordiales, quin in magis succulentis catarrhum suffocativum causat, quod in puella irregulariter menstruata aliquando annotavi.

11. Nec inconsuetus vulgo mos est hanc excretionem sanguinis per terrorem sistere, ad quem excitandum inter varia subsidia, ut est applicatio ferri candentis in nucha, adhibent quoque aquam frigidam, quam improviso capiti superfundunt, aut nivem, vel glaciem adplicant. Methodus vero hæc æquales sæpius habet eventus, quos superiori loco enumeravimus, imo interdum periculosiores, diuturniores, perfacile etiam lethales. Cæcitatem ex hæmorrhagia per terrorem obstructa observarunt *Annal. Uratisl. ann.* 1726. *April. Cl.IV. p.*503. Valent hi errores etiam in aliis hæmorrhagiis, de quibus singulis exempla proponere nimis prolixum foret.

12. Nunc me accingam ad affectus, qui cum dolore fiunt, ex quibus dolores arthriticos & podagricos præ ceteris nominare arridet. Incredibile est, quantis hi damnis obnoxii fiant ab imperitissimis juvantibus. Primarium quod censendum venit, est, quod præcipua fere intentio vulgi sit, quo dolores sopiantur, materia, morbi fomitem præbente, in corpore relicta & tantum a partibus ignobilioribus ad magis nobiliores protrusa, a qua curatione maximum infertur sanitati corporis damnum. Proveniunt inde periculosissima interdum mala. Si materia morbi protruditur ad caput, facit epilepsiam, uti habet RIVER. *Cent.III. obs.*85. vel apoplexiam, vid. WEPFERUS *de apoplexia p.* 2. 3. Si fluit ad pectus, oriuntur inde anxiæ pressiones, respiratio difficilis, tusses feroces, siccæ, & nonnunquam catarrhus suffocativus; si ruit ad ventriculum,

fiunt

sunt inde singultus, cardialgiæ, inflammationes, si ad intestina, creat dolores colicos immanes, si ad renes, producit calculum, quid quod plures alios facit sinistros eventus, uti infarctus viscerum, inflammationes, & non raro hecticas febres. Subsidia vero, quibus vulgus ad sistendos demulcendosque dolores uti solet, innumera fere sunt. Nos transimus varia vario modo ex alumine, aceto, farina fabarum, succo citrorum in hunc finem composita linteamenta parti adfectæ applicata, mentionem tantum injicientes noxæ ex aqua frigida oriundæ. Præcipue vero solennis compluribus est pedum immissio in aquam frigidam, vel in nivem, vel in aquam, in qua plumbum ustum solutum est. Sed quanto cum detrimento ægrotantium id ipsum fiat, dici vix potest. Nam a methodo priori immanes dolores colicos, a posteriori vero rumores pedum aquosos, quibus ulcera mali moris supervenerunt, sæpissime in artis exercitio adnotavi.

13. Verum enim vero, non tantum frigidus aquæ usus sed & calidus, alias corpori nostro longe amicior, detrimentum quoddam sanitati adfert. Neque alienum a scopo nostro erit, nonnullis observationibus id ipsum illustrare. Notavimus videlicet plus vice simplici in hypochondriacis, quibus in prima regione multus & perpetuus acidi proventus est, ortas fuisse in facie ardentes rosaceas pustulas, in aliis os & fauces ulcusculis serventissimis, erodentibus, quæ Græci ἄφθας adpellant, obsessas fuisse, alios prurisu in toto corpore fuisse vexatos. Quorum vitiorum vis alia subfuit causa, quam liberalis & fere assidua infusi herbæ Thee potio. Quæ cum parciori manu concessa fuerit, indies molestiæ hæ ceperunt decrementum, siquidem primarum viarum acidum, quod corrigi potius & alvo exturbari debebat, cum calidissima aqua volatile fit, inque sanguinis massam translatum valente natura ad circuitum corporis, ubi hærens partes erodit, dejicitur.

14. Notavimus præterea in variolarum morbo, item in purpura, quæ nostræ regionis incolis est endemia, idem infusum, paulo largius exhibitum male habuisse laborantes, quod non modo purpura inde contumacior & ardentior facta fuerit, sed & pustulæ in variolis suppurari renuerint, anxietate præcordiali cum febre aucta & diutius persistente. Hos enim morbos a sale subtili erodente ad habitum corporis diffuso subnasci; quod roscido temperato lymphæ succo, qui calido hoc potu nimis dissolvitur, temperandum erat, nemo facile medicorum in dubium revocabit.

15. Atque minus feliciter infusi hujus potum ingenti copia datum in tertiana & biliosa febre cessisse annotavimus. Cum enim harum febrium causa ex consensu plurimorum medicorum sit bilis corrupta in primo intestino hærens, quæ convenienti medicina prius cum corrigi tum expurgari debet, non potest aliter fieri, quin illa nimio calore aquæ ad interiora sanguinis transvecta non modo fervorem & vigiliam, sed & anxietates adaugeat. Neque minus molestiæ imo periculi oboritur, si quando post vehementem animi excandescentiam, quæ biliosum humorem cum impetu ad duodenum præcipitat, calidissimus potus usurpatur, inde tremores & dolores artuum, cephalalgiæ quandoque non sine magna corporis infirmitate sequuntur. Præstat potius biliosam colluviem absorbente pulvere prius temperare & postea per alvum ceu congruum ejus emunctorium foras exterminare.

16. Potum Coffee nemo facile in se noxium pronuntiabit, utpote cum non modo Turcarum, sed & Germanorum nostris temporibus solemnis mos sit, & summo mane & mox a cibo sumto eum in maxima copia adsumendi, nihilominus non sine noxa sæpenumero id fieri, experientia multiplici habemus confirmatum. Ejus enim nimius & fere quotidianus usus, infirmioribus maxime feminis valde nocet, quæ nervorum & virium insignem inde debilitatem reportant, dum morbo vel puerperio accedente tam notabilis languor oritur, ut vires symptomatibus evincendis viæ nena:

ne vix quidem suffecerint. Novimus complures quoque viros a frequentiori ejus usu tremorem manuum contraxisse, alios vigilia & sensuum imbecillitate pressos fuisse, siquidem fabæ hæ Arabicæ perinde ac aliæ fabarum species oleo non adeo nervis blando & amico, sed gravi & adverso sunt imbutæ, quod jam debiles & languidos nervos plus debilitat.

17. Succolada ex Hispania ad nos delata deliciosum constituit potum, qui ob præstantissimæ virtutis & temperatioris naturæ ingredientia corpori plus amicus, quam infensus est, attamen, quo plus ab hypochondriacis assumitur, eo majori ipsis est malo, fiunt inde ructus, appetentia dejicitur, dolor & anxietas circa præcordia oritur, procul dubio ob ventriculi inde factam inflationem. Etenim acidum fortius, quo primæ viæ hypochondriacorum nunquam non sunt obsessæ cum substantia hujus remedii terreo-oleosa congrediens massam parit lentam, viscosam minusque mobilem, quæ plicis ventriculi & duodeni firmius adhærens amplam ad dicta mala suscitanda causam & occasionem subministrat. Eo casu moderatum emeticum præsentaneam opem tulisse vidimus, utpote quod miram paulo nigricantem humorum colluviem ab aliquo tempore jam contractam insigni cum virium tolerantia & laborantis allevatione rejectavit. Evenit id facilius, ubi ingenti ventriculus laborat atonia atque alvus difficilius descendit.

18. Jura carnium & quæ ex illis cum ovis, vino & saccharo mulierculæ parare solent roborantia juscula ad restaurationem sanguinis, morbo & diuturna abstinentia absumti, multum contribuunt, nihil tamen nocentius est, ac si intempestive, inprimis in febrium statu vel etiam sub earum declinatione dentur, ægerrime enim inde ægri revalescunt, interdum etiam recidivæ fiunt, vel lenta insequitur febris diutius adfligens. Longe vero plus periculi talismodi carnium jura in febribus putridis & malignis largius data habere percrebra experientia testatur, qua de re inprimis *Idea febris petechizantis* D. DONCKERS meretur evolvi, qui pluribus observationibus confirmat, pessime inde habuisse etiam eos, qui in declinatione morbi versabantur, secuta inde vel recidiva vel morte.

19. Hujus sinistri effectus rationem invenire haudquaquam difficile erit. Ecquis enim est, qui ignoret, nihil promtius, quam quod animantibus inest humidum, putrescere, quare ob id malignarum vis, quæ potissimum in putredine tam partium solidarum, quam fluidarum sita est, multum augetur. Accedit, quod tam forte alimentum in convalescentibus natura & ventriculus adhuc infirmior non satis subigere possit; unde cruditates, novorum morborum fomites, generantur. Et hæc quoque procul dubio est causa, cur jura carnium saturata puerperis primis diebus non bene proficiant, eo quod impuritatum, quibus scatet prima regio, majorem faciant proventum.

20. Neque jura carnium convenire iis, qui graviter in capite vulnerati sunt, auctor est ARCÆUS egregius Auctor, quo non facile quis curatius de recta curandorum vulnerum ratione scripsit, qui *Lib. I. p.* 53. in hæc verba erumpit: *jure carnium interdicendum omnibus, qui gravia capitis vulnera patiuntur, utpote quod nocere vehementer soleat.* Effectus vero tam noxii ratio nobis hæc videtur, quod jura ejusmodi valde alimentosa nimis nutriant & abundantiam sanguinis faciant, quæ ob graviorem stasin humorum metuendam in talibus capitis læsionibus plus nocet, quam prodest, eaque propter peritos Medicos hisce in casibus victum tenuem, nec non sanguinis missionem ac alvum leniter ducentia prudenter suadere arbitramur.

21. Vinum generosum & vetus ad fovendas & augendas vires magno esse præsidio, quo non datur excellentius, neminem inficias facile ire arbitror. Neque illud tam alienum naturæ nostræ esse vel ex eo constat, quod citra sanitatis singulare dispendium quidam aliquot

ejus

ejus mensuras quotidie ebibant; nihilosecius vel parca etiam manu in ardentibus febribus & quæ internas inflammationes junctas habent datum, gravibus noxis corpora affligit: poris enim occlusis, ubi interiora fervent, non modo major ardor, sed & periculum vehementioris inflammationis fit. Et hæc est ratio, quare in omni acutarum genere a peritioribus plane interdicatur. Novimus in variolis ac morbillis & pectoris inflammationibus a vini improvido haustu phrenitides ortas. Recordamur quoque talismodi tristis hoc loco casus, ubi, cum ante aliquot annos spectatissimus vir ex peripneumonia fere convaluit & vinum Sect adsumsit, recidivam lethalem inde sibi contraxit. In omnibus quoque capitis morbis, epilepsia, convulsionibus, affectibus soporosis, vel externis ejus læsionibus, vulneribus, usus vini nocentissimus est. Etenim omnia spirituosa, cum sanguinis & humorum impetum urgeant ad caput, læsiones ibi factas deteriores reddunt.

22. Dulcia, sive quæ multum mellis ac sacchari habent remedia impune & sine noxa a compluribus maxima in copia devorantur, eorum tamen in morbis usum ab omni damno non esse plane immunem, complura nos edocent experimenta. Nil in praxi solemnius est, quam quod in pectoris morbis, tussi & acribus ad asperam arteriam delabentibus humoribus dulcia eclegmata acrimoniæ deliniendæ causa præscribantur, sed quam infelici successu id sæpius fiat, haud incognitum est: ventriculi enim inde digestio invertitur & liquor fermentalis enervatur, unde ingens cruditatum fit proventus, quæ ad massam sanguinis delatæ viscera infarciunt, obstruunt, & hac ratione ad cachexiam vel hydropem viam parant expeditissimam. Elegans hanc in rem extat apud MONTANUM locus *Consult.* 77. qui sic scribit: *Ego maxime abhorreo ab electuariis, ubi imbecillitas ventriculi suspecta est. Vidi homines sæpe dum illis volumus catarrhum curare, ex frequenti & nimio usu electuariorum incidere in hydropem, dum enim illa frequenter sumunt die nocteque: impeditur inde concoctio & augetur catarrhus, observavimus malum ex pulmonibus hac ratione ad abdominis partes præcipitatum, ubi quidem respiratio liberior reddita fuerit: at ingens tumor pedes & abdomen occupavit.* Neque hac de re aliter sentit prudentissimus ille trium Imperatorum Archiater CRATO, qui *Lib. V. Consil.* 7. hæc promit. *Videmur*, inquit, *propter nimis frequentem usum eclegmatum, eos, qui pectoralibus morbis laborant, interdum in hydropem incidere, nam dulcia rapta ad hepar, obstructiones pariunt.*

23. Etenim, dulcia sive alimentorum, sive medicamentorum locum subeant, utut in sanis corporibus non adeo sint formidanda, cum summa tamen cautione, ubi lentior sanguinis per viscera præsertim abdominis cursus, tardiusque humorum iter & transitus est, iis est utendum: promte enim ac perfacile ob lentorem, quo gaudent, viscera hæc infarciunt & ad obstructiones graves longorum morborum genitrices expeditam viam parant, vel eas jam præsentes obfirmant. Qua de causa etiam jam olim excelsi ingenii Medicus CELSUS *Lib. IV. Cap.* 23. *in lienis morbis vel ubi viscera scirrho laborant, dulcia non tuta esse pronuntiavit.* Maxime omnium vero hypochondriacis sic dictis eorum usus intensus est. Vidimus frequentius a fructuum sacharo conditorum modica parte adsumta in feminis sic dictis hystericis ingentes cardialgias, præcordiorum anguslias & ventris borborygmos suboriri non sine magna virium & adpetitus depressione, ubi enim in prima regione fortior succorum ab exsuperante acido assumtorum est fermentatio, qualis in hypochondriacis visitur, ibi omnia, quæ facilem fermentationis motum subeunt, ut sunt dulcia, in acidissimum liquamen convertuntur, quod vehementius lacessendo nervosas ventriculi sensu præditas tunicas jam recensita mala concitat.

24. Præterea, dulcium usus in febribus, quibus sedes & domicilium primis in

in viis vel visceribus est, insigniter omnino nocet, unde non injuria hunc in modum conqueritur *Henricus ab* HEER, *Lib.I.Obs.5. multos ægrorum divitum interire in febribus propter abusum syruporum & dulcium saccharatorum utpote quod nimium febres exasperent*. Hujus rei ratio in procinctu est, nam in omni febris genere natura corporis occupata est, illud, quod superfluum, quod ipsi inimicum, quod stagnat, obstruit aut putrescit, auctiori motu resolvere, amovere & foras eliminare. Jam vero per talismodi dulcia viscidioris & immobilioris indolis natura in resolutionis & excretionis desiderato negotio non modo multum impeditur, quin potius etiam novus quasi fomes & materia febrium hac ratione subministratur. Neque adeo diversa, sed eadem fere est ratio, quare omnia quæ valde nutriunt, ut sunt carnes quadrupedum & ex iis parata valde alimentosa jufcula nulla in febre proficua sint & recte a sagacioribus practicorum interdicuntur.

25. Ceterum non exiguum damnum est, quod saccharata & dulcia largius exhibita in contumaci tussi, cujus causa prima in regione residet, infeliciter adferunt. Utpote cum viscidam, acrem, quæ nervosas partes stimulat, pituitam adaugeant, plus detrimento, quam emolumento sunt. Præter enim id, quod cupiditatem ciborum & digestionis vim imminuant ac gravitatis sensum in præcordiis generent, simul amplam flatuum materiam ac caussam suppeditant. Potius tussis ex stomacho orta prætermissis dulcibus temperantia & clementer evacuantia carminativa, blanda aromatica, balsamica & roborantia desiderat. Denique in genere notari velim, ubi humorum stagnationes vel in primis viis vel in visceribus sunt, minus commode & proficue dulcia offerri.

26. Lac naturæ humanæ non adversum, sed perquam amicum esse, tenerrimi infantes, qui hoc nutriuntur, suo exemplo comprobant, nihilominus tamen cum ipsi infanti, tum adultiori etiam homini sæpenumero fit venenum. Lactantium gravissimas, imo funestas, quibus colluctantur; ægritudines potissimum a nutricis lacte in infantis ventriculo coagulato, corrupto & in corrosivam acredinem mutato proficisci, nemo facile in dubium revocabit. Etenim, quo natura infantis tenerior & ventriculus est imbecillior, eo plus molestiæ lac crassum, butyrosum, in coagulum pronum ipsi facessere jure censendum est, utpote si diu prima in regione stagnet nec promte per canalem alimentarium transeat, ex mora acescit, corrumpitur, & bile admixta viridescit & valde corrosivam indolem, tunicas ventriculi erodentem induit, unde torminum, anxietatum, convulsionum, asthmatis, inflationis ventris, epilepsiæ origo. Multum itaque peccant, qui imbecillos & teneros adhuc infantes subinde ipsis mammas præbendo lacte alias optimo nimium adimplent. Non dissimili ratione lactis usus in adultioribus, si ventriculus debilis est, inque eo largus acidi proventus gignitur, miras turbas, anxietates, flatulentias, borborygmos, nauseas, tormina excitat atque adeo, quo naturæ blandius & amicius hoc medicamentum, imo alimentum sit, eo majori cum cautione atque prudentia administrari debeat. Laborabat nuper admodum egregius vir stomachali febre cum vomitione acidorum succorum & ipse cum adsuetus esset potum Coffee cum lacte præparatum usurpare, insignem die quodam ejus quantitatem hausit, a cujus vero usu protinus pessime se habuit, maxima præcordiorum angustia & anxietate cum extremorum frigore inde consecuta: demum tam per superiora, quam per inferiora materia instar coagulati casei secessit magna cum allevatione. Novimus etiam dysenterico non sine magna offensa lac datum fuisse; ab ejus enim usu mox cardialgia, singultus & magna circa præcordia anxietas cum vomendi desiderio sequebantur, tandem lac coquebatur, & aqua calida affundebatur, qua ratione non nocuit, sed valde potius profuit. Est quoque lactis usus multum infensus hy-

pochon-

pochondriacis, quorum ventriculus exsuperante acido onustus male alimenta digerit, unde lac cumprimum descendit, protinus coagulatur & inflationi ventriculi ac intestinorum, a qua plurimorum pathematum ipsis familiarium ratio pendet, mirifice lenocinatur.

27. Lactis curam, in qua nihil solidi vel fluidi præter hoc ipsum adsumitur, veluti summum ad dolores podagricos tollendos & deliniendos nostro tempore celebrari remedium notissimum est. Novimus quoque tali adflictionum genere pressos per biennium, quamdiu nempe id remedii genus usurparunt, ab omni dolore fuisse liberatos. Quamprimum vero victum mutarunt, remoto lactis usu, mox in alios morbos graviores, cachexiam, stranguriam & vesicæ calculum inciderunt & brevi diem objerunt supremum. Nam, qui viscera non habent sana, integra & aperta penitus ab hoc remedio abstineant auctor suasorque sum; nihil enim ad eorum obstructiones & fovendas & firmandas, nihil quoque ad calculi generationem aptius & convenientius ipso lactis usu observatur. Verum enim vero, quo magis noxium & infensum lac est cachecticis, calculosis & scorbuticis, eo utilius & salubrius ejus serum, præsertim si cum succis herbarum antiscorbuticarum & aperientium coquitur, dictis in morbis notatur. Equidem, sicuti lac infarcit, obstruit, excretiones retardat: ita ejus serum potius alvum laxat, viscerum & meatuum obstructiones referat, acrimoniam humorum, nec non interiorum partium fervorem attemperat. Utpote crassa illa, caseosa & butyrosa materia, facile coagulabilis & minores canaliculos obstruens naturæ corporis nostri inimicissima est, quare quo tenuius lac est, eo salubrius recte existimatur.

28. Et hanc ob causam veteres lac asininum tantopere æstimarunt, quia tenuissimum est, nec multum crassæ caseosæ materiæ habet & ob nitrosam, qua pollet, detergendi vim, egregie humectat, neque minus clementer laxat. Ad purgandum enim lacte asinino veteres usos fuisse ex HIPPOCRATIS monumentis *lib. de victu p.* 44. evidentissimum est. Et, quia pulmonum scirrhosa tubercula, quæ exulcerata instar cancri maximam pulmonis partem in phthisicis consumunt, virtute sua abstersoria præ aliis remediis eximie solet reserare, hinc illud magno cum fructu, teste PLIN. *Hist. Nat. Lib. XXIV. cap.* 9. & CELSO *Lib. IV. cap.* 24. in phthisi usurpatum legimus. Optimus vero modus est, si qui morbi lactis curam desiderant, illud miscendi cum aquis mineralibus, inprimis iis, quæ sale alcalino fixo, ut Selteranæ acidulæ, thermæ Embsenses & Carolinæ imbutæ sunt: in harum vero defectu infuso Veronicæ oleum tartari per deliquium commodissime additur, qua mixtura efficitur, ut lac primis in viis nec facile coaguletur, nec diutius ibi subsistat, sed meatus corporis subeundo obstructiones partium felicius referet.

29. Quæ de sinistro lactis usu jam commemoravimus, ea quoque jure meritoque ad emulsiones, quæ nil nisi lac artificiale sunt, & quarum frequentior in medicina usus, possunt adplicari; & quamvis ex tenuioribus seminum vel nucleorum oleosis vel mucilaginosis partibus constent, nec tantum crassæ substantiæ quantum animantium lac obtineant, nihilominus earum incautum usum in cachecticis, hypochondriacis, & ubi insignis ventriculi debilitas vel atonia est, plus nocumenti quam emolumenti attulisse experientiæ fide comprobatum habemus.

30. Pinguia & oleosa, quæ ex fructibus artificiali expressione eliciuntur, præterquam quod locum in alimentis teneant, in medicamine, præsertim ad partes spasmo constrictas relaxandas & vias lubricandas mirabilem utilitatem præstant. Etenim, in atrocioribus abdominis tormentis in colica sic dicta convulsiva, qualis frequens est in metallurgis, qui improvide saturninos fumos hauserunt, neque minus in truculentis ex calculo doloribus oleo amygdalino dulci paulo largius tam interne, quam

externe adhibito nihil quidem præsentius exhibetur, eo quod ab ejus usu mox dolorum sævitia quadantenus sese remittat. At vero, quam proficuus pinguium usus dictis in morbis est, tam nocivus est apud hypochondriacos, quorum ventriculi actio admodum languida est. Nam acidum, quo abundant, corrosivum cum pinguibus congrediendo non modo propter effluvia acria calida ingentem ardorem in œsophago & faucibus excitat, sed & in coagulum paulo firmius, multis modis nocivum, degenerat.

31. In hujus vero adsertionis evidentiorem confirmationem sequens historia multum facit. Juvenis quidam, vix trigesimum annum transgressus, structuræ gracilioris & naturæ sensibilioris, a multo jam tempore hypochondriaca symptomata passus est. Is ex mutato potu & aperto paulo frigido cœlo in gravem ilei dolorem, quem vulgo colicam adpellant, incidit, utpote circa umbilici regionem intolerabili cruciatu premebatur, alvus aderat tensa, dura, valde adstricta, nulli clysteri obediens, & potius dolores & anxietates augebat, interne vero maxima copia oleum amygdalarum dulcium, quod alias in hujusmodi doloribus miras suppetias fert, sed fine omni allevamento hausit. Tandem ex consilio meo mannam paulo liberaliori dosi ad uncias nempe quatuor in cremore avenæ solutam, modica nitri & salis tartari adjecta portione, ex intervallis adsumsit, a cujus usu mirabilem durorum globulorum avellanæ minoris crassitiem æquantium copiam per inferiora excrevit, quorum mox ingens adhuc quantitas secuta fuit. Globuli tactu duri erant, instar sevi coagulati, quos cum paululum siccati essent, facto experimento, candelæ admovi, tum ardebant & lucidissimam dabant flammam; aquæ communi injecti innatabant. Vacuata hac copiosa sebacea materia melius habere æger cœpit, interim amygdalini olei usum continuabat, & pinguia carnium juscula alimentosa adsumebat, inde protinus atroces abdominis dolores resurgebant, & cum ventrem inferiorem tangeret, ecce ipsa manu duros illos globulos in intestinis restagnantes, præsertim cum macilentius erat corpus, deprehendebat, unde superius decoctum mannatum rursus propinari jussi, quo denuo excreta ingenti horum globulorum copia ulterius abstinendo ab omnibus pinguibus æger omni dolore vacuus incolumisque jam vivit.

32. Horum vero globulorum genesin ex nulla alia causa, quam quod oleosum tam alimentum, quam medicamentum cum acido fortiori primarum viarum congrediens coagulum tale produxerit, non secus ac cum commixtione spiritus acidi & olei fieri contingit, esse derivandam duxi. Notavi quoque simili ratione in hypochondriacis vomitus pure sebaceos, eo quod materia flammæ admota, lucidissime exardesceret. Neque pro re insueta habendum est, quod in infantibus quandoque ex lacte nimis pingui, concursu acidi, tales globuli non sine vitæ periculo progenerentur. In hujus rei confirmationem juvat egregiam historiam a B. *Laurentio* HOFFMANNO *de vero usu & abusu medicamentorum chymicorum pag.* 38. consignatam adducere: Matrona quædam obesioris constitutionis, quatuor enixa partu est filiolas, quæ omnes vix annum egressæ interventu epilepsiæ vitam cum mortem commutarunt. Neque adeo Medicus, nec mater hujus interitus caussam adæquatam pernoscere potuit. Cumque tandem quintum partum edidisset, isque primum ætatis annum fere complevisset, non dissimilia motibus convulsivis se præbuerunt indicia. Medicus in consilium vocatus advertebat grana butyracea instar cerasorum vel pisorum copiose fuisse excreta, qualia mater quoque in filiolis quatuor antecedentibus observaverat, unde solis clysteribus abstergentibus & liquore hordeaceo usus est HOFFMANNUS & sic sanitati ægrum restituit & epilepsiæ truculentiam avertit. Ratio procul omni dubio hæc est, quod infantes tenerrimi circa ablactationis tempus pultibus pascantur,

quæ

quæ ex lacte, butyro & simila paratæ sunt, ubi ista lactis pinguedo non cedit in alimentum, sed ab acido in coagulum concrescens in intestinorum cellulis ex diuturna mora corrumpitur, acescit & convulsionum ac dolorum occasionem præbet amplissimam.

33. Non minor est, quæ corpori subinde inducitur labes ab usu pinguium & oleosorum externo. Cujus rei luculento potest esse testimonio curatio illa symptomatum, quæ variolis superveniunt. Inprimis vero quotidie delinquitur in præservandis cicatricibus. Sic enim ex mediis istis unguinosis & butyraceis in puero quodam octo annorum post retrocessionem exanthematum epilepsiam; in alio post illinitas in facie pustulas cum butyro insulso catarrhum suffocativum ortum memini. Cui adjungo observationem, quam *Annal. Uratislau. Ann.* 1721. *Cl. IV. p.* 320. habent, ubi parentes puero variolis confluentibus laboranti totam superficiem cutis, pustulis nondum maturatis, oleo olivarum illiverunt, unde ipse catarrho suffocativo mortuus. Pari ratione, eadem hæc remedia male cessisse constat in erysipelate: ita nos quondam per inunctionem faciei inflammatæ, catarrhum suffocativum productum novimus. Neque silentio prætereunda est insignis illa noxa, quæ pleuriticis ut plurimum infertur topicis oleosis & unguinosis. Inde enim malum eorum mirum augetur, aut in majora sæpius mala transmutatur.

34. Pauca hisce addenda sunt de perniciosa pinguium applicatione in morbis serosis & primario quidem in affectibus, qui exanthemata seroso-lymphatica juncta habent, uti est scabies. Dici vix potest, quam incongruis hujus sanatio suscipiatur medicationibus, quarum fere singulæ, omissis internis, solam excretionem pustularem per externa removendam respiciunt. At præter innumera alia, quæ censuram merentur, remedia, ut sunt mercurialia, adstringentia, refrigerantia, hoc loco unguenta maxime improbamus & oleosa, utpote quæ ingentem in modum nocent. Proveniunt enim inde pessimæ morbi transmutationes, quales sunt angustiæ præcordiorum, asthmata, cardialgiæ, catarrhus suffocativus, tusses, febres intermittentes, tormina colica, inflammationes, deliria, febres hecticæ, cachexia, tumores pedum œdematosi, quin hydrops universalis, anasarca, quemadmodum post inunctionem butyri sulphurati tumorem totius corporis & in femina asthma humidum observare mihi evenit.

35. Aliæ adhuc dantur excretiones exanthematicæ, speciatim capitis, quæ sub nomine achorum & tineæ capitis veniunt. Quanto in his æque oleosa fiat nocumento, sequentia docent exempla: Ipse in puero ex tinea capitis per butyrum majale, cui creta admiscebatur retropulsa, notavi insequentem graviorem oculorum inflammationem. Ab oleo olivarum capiti inuncto originem traxit in puella achorosa surditas per VII menses durans. Digna dein est quæ legatur de achorum repulsorum noxa observatio apud HAGENDORN. *Cent. I. hist.* 8. *l. c.* quæ ab inunctione olei amygdalarum dulcium provenit.

36. Quid pediluviis potest tutius atque innocentius excogitari? siquidem cum cursum sanguinis expeditiorem reddendo perspirationem in universo corpore adjuvant, tum humorum & sanguinis impetum a capite & pectore revocando & ad inferiora incitando in omnibus fere, qui pectus & caput obsident, morbis, præsentissimi effectus præsidia observantur: sed tamen plures sunt casus, ubi eorum minus dexter usus ingenti nocumento est. In corporibus videlicet præhumidis & spongiosis, declinante præsertim ætate, perquam facile pedum tumores arcessunt, eo quod fibrarum tonum nimis relaxando efficiunt, ut sanguinis cursus per inferiores partes, per quas semper difficilior est, segnior atque impeditior fiat, unde tam promte fit seri a sanguine in habitum carnis porosum secessio. In morbis quoque catarrhalibus, ubi natura superfluum serum per faucium & asperæ arteriæ glan-

dulas critico veluti motu exonerare nititur, non semper tutus pediluviorum usus est, quod aliorsum invitando & quasi retrahendo materiam, salutare hoc secretionis negotium perturbent, unde languor & lassitudo corporis facile consequuntur. Neque eo tempore, quo menses fluere incipiunt, pediluviis uti expedit, ut quæ plus eos sistunt, quam promovent, dum sanguinis motum ad uterum quasi revocant inque porosa pedum substantia blando humido calore majus pro divertendo ipso spatium efficiunt. Sic quoque in affectibus quibusdam spasmodicis observare licuit, quod ab usu pediluviorum horripilatio & frigus universum corpus pervadat. In pedum fœtore nunquam non mala sunt: ita exinde hypochondriorum tensiones, cordis palpitationes, gravissimos artuum rheumatismos & ingentes capitis dolores subnatos fuisse vario exemplo edocti sumus. Nam quemadmodum capitiluvia in tinea capitis vel aliis exanthematibus materiam peccantem ingenti sæpius cum vitæ periculo, præsertim in infantibus, repellunt: ita etiam pediluvia ad sudorem fœtidum repullandum magnæ sunt efficaciæ. Videtur enim aqueum humidum ejus esse naturæ, ut cutis tonum secundum naturam & glandularum subcutanearum vim, quibus excretio sudoris fit, minuat atque destruat. Ad probandam talis noxæ veritatem facit huc sequens notatu digna historia: Patiebatur studiosus quidam continuas pedum excretiones cum fœtore ingratissimo, quæ magno ipsi erant incommodo. Impatiens igitur morbi consilium petit a contubernali, qui pediluvia, multæ, ut jactabat, experientiæ, ex aqua simplici, in qua alumen dissolutum erat, commendat. Probato consilio curam cum pediluviis per duas septimanas instituit, unde pedetentim sudores supprimuntur & emanent. Succedunt vero vertigines capitis, fœtor oris intolerabilis & sæpius in die tremor artuum gravis, quæ multis patientem negotiis ineptum faciunt. Qui mali genii effectus adhuc usque durant, cum nulla hactenus arte sudor pedum prolici denuo potuerit.

37. A pediluviis ad balnea devenimus, quorum usus in medicina, ubi dura & constricta sunt mollienda & laxanda, obstructio removenda, atque viæ ad excretionem præparandæ, incomparabilis est; unde in atrocioribus doloribus colicis & calculosis, in spasmis, contracturis partium, corporis & membrorum languore divinam ferre solent opem. Quodsi vero sine prudentia & sine debita cautione usurpantur, sæpe accidit, ut irreparabilis noxa inde consequatur. Primo corporibus cachecticis & repletis nunquam fere proficua sunt. WELSCHIUS *in hypomnematibus p.* 39. notavit hydropicum, qui balnei usu fusis humoribus in epilepsiam incidit. Postea plethorici & cacochymici, vel quibus naturales sanguinis excretiones suppressæ sunt, quandoque capitis & nervorum læsiones, affectus etiam soporosos sibi contrahunt. Laborabat non ita pridem vir sanguine redundans ex calculi doloribus, medicus præscripsit balneum, quo cum nimis calide uteretur, protinus citatior cum aucta respiratione redditus fuit ipsius pulsus, fervore totius corporis ac capitis dolore vehementi insequente, ut febre correptus ab omnibus haberetur: quem in finem etiam missus sanguis fuit, & pulveres ex nitro & præcipitantibus non sine fructu oblati. In Gonorrhœa inque fluore albo & catarrhosis affectibus nunquam non balnea nocuisse observatum est, utpote cum glandulosas partes jam nimis relaxatas & a tono suo dejectas plus resolvant atque emolliant, ut majori humorum affluxui atque congestioni pateant. Quæ vero jam diximus de balneis, ea multo magis circa thermas earumque usum externum tenenda sunt, utpote quarum incautus usus ingentem corpori noxam adfricat. Instar omnium exemplo sint Carolinæ, quæ incautius & nimis calide a plethoricis usurpatæ acutas febres cum deliriis accendunt, tum maxime cordis palpitationes, asthmata, cephalalgias & graves sopores, membrorum languores sæpe non sine periculo concitant.

38. Ab

38. Ab usu externorum atque eorum, quæ etiam alimenti vice funguntur, magis ad medicamenta nos convertimus, & quidem primo ad absorbentia seu sic dicta præcipitantia, quibus terrea, quæ acidum atque humidum imbibunt ac invertunt, intelligimus. Horum usus amplissimus & maxime saluberrimus deprehenditur, eo quod motui sanguinis progressivo nihil magis quam coagulans & obstruens sit infensum. Nihilominus & horum exhibitio non parum prudentiæ desiderat; sub ventriculi enim atonia, si is viscidorum colluvie scatet, & salsi magis, quam acidi ibi hærent humores, eorum usus plus nocuisse, quam profuisse observatus est: appetitus exinde magis dejicitur, gravativus & compressivus sensus præcordiorum exinde infertur, præsertim in sensibilioribus. Nam ardor quidem ad tempus mitigatur, sed mox vehementior resurgit, doloribus & tormentis inferioris ventris sæpe insequentibus. Igitur tutior iis utendi via ac ratio est, si salibus neutris admisceantur vel leniora laxantia, rhabarbarina, mannata, aut modeste aloetica iis subjungantur, ut acidum primarum viarum ab iis castigatum vel per urinarias vel per alvinas vias simul educatur.

39. Sunt quoque exempla; ubi in lentis & hecticis febribus absorbentes & præcipitantes pulveres largiori dosi atque intempestive dati fuerunt, qui postea in ventriculo per sectionem aperto magno pondere fuerunt inventi. Horum quoque immoderatior usus intermittentem perfacile in lentam continuam cum anxietate corporis, languore & copioso sudore febrem permutat. Maxime omnium vero in quartana horum usus esse debet circumspectior, quod acidum primarum viarum cum hisce terreis concrescens paulo adstrictioris fiat indolis, postea ad massam sanguinis & viscera delatum, obstructionem hepatis, quæ quartanam potissimum fovet, augendo, ad hydropem, non raro male curatæ hujus febris symptoma, viam sternit paratissimam. Multo minus vero hæc præcipitantia terrea ad febrem sopiendam invenient locum, ubi corpora sunt infirma & colluvie humorum vitiosorum primæ viæ scatent. Ita novi, ea puerperæ, quæ mox a partu febri intermittente corripiebatur, largiori & crebriori dosi oblata, sævissima hysterica spasmodica, convulsiva pathemata concitasse, ut mors in propinquo visa fuerit: quæ acerba vero symptomata clementiori laxante & clystere adplicato protinus a vehementia sua remiserunt. Caveant quoque sibi a nimio præcipitantium usu omnes, qui sunt obesi, otiosi, cachectici & qui alvo adstrictiori laborant, eo quod ventriculum, qui alias in ejusmodi subjectis valde debilitatus est, magis infirment. Ceterum, ad œsophagi ardorem temperandum nil præsentius est absorbentibus pulveribus, quia acidum, confligens cum acri bile, veluti hujus ardoris causam, edomant.

40. Nitrum si ullum sane hoc magnum & certum in medicina effectum præstat, qualem de paucioribus remediis nobis vix possumus polliceri, utpote ingentem interiorum ardorem ipsamque sitim exstinguit, & gustu non modo sed & virtute evidenter refrigerat. Quare ejus usu in omni calore febrili deprimendo nihil potentius est. Præterea flatus valide discutit, atque in doloribus & spasmis sedandis non mediocrem fert opem. At vero, quam nobilis & valens est medicina, tam nocentis quoque est facultatis, si non rite ipso utamur. Etenim, ubi natura infirma ac debilis est, & eget robore ac interno motu ad expellendum illud, quod infensum corpori est, ibi magna cum prudentia, ut nitrosa adhibeantur, necessarium est. Id potissimum fit in febribus malignis, petechialibus, peste, sique variolæ & morbilli mali moris corpora obesa, spongiosa vel cachectica invadunt, his enim robur sanguinem regendum & expellendum ab eo superfluum deficit; quibus casibus cautissime utique cum nitrosis mercandum est, quia, cum vim fibrarum motricium nimis deprimunt, nocent. In genere enim notandum hoc est:

ubi metus est stagnationis, corruptionis humorum vel sphacelationis partium, ibi convenit plus progressum humorum promovere, quam eundem sistere. Ceterum, ad arcendas inflammationes ipso nitro nihil est præstantius, id quod experientia indies confirmat. At, ubi inflammatio magna, præsertim corpora præhumida & cachectica occupat & ubi illa in sphacelum inclinat, nitrosa omnisque generis refrigerantia amovere oportet, hanc nimirum ob caussam, quia sanguinis stasin corruptivam non tollunt, sed potius promovent. Notavimus quoque, ex nitro parata medicamenta in variolis, morbillis, purpura, vitæ exitium attulisse, ab eorum enim usu aucta mox diuresis fuit, ut claram & aqueam urinam in insolita quantitate emiserint: unde suppuratio variolarum periculose fuit impedita.

41. Neutra salia, qualia sunt arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, tartarus tartarisatus, sal polychrestum, sal Epsoniense eximias in medendo præstant vires, dum aperta servant omnis generis emunctoria, obstructiones reserant, tenacem viscidam humorum massam colliquant, quare in chronicis passionibus submovendis operam laudatissimam collocant. Attamen hæc ipsa præpostere adhibita sæpenumero insigni esse nocumento, plura sunt, quæ id nos docuerunt. Ita, qui cardialgia gravi premuntur, hypochondriaci & hystericæ feminæ, & quorum cuticula acribus succis quasi erosa est, caute hæc ipsa usurpent, necesse est: ingentes enim exinde sequuntur præcordiorum anxietates, magni ad vomitum conatus cum extremorum frigore. Simile quid haud raro visitur in febribus tertianis continuis, ubi talismodi salini pulveres repetita & majori dosi exhibiti in magnam perniciem ægros adduxerunt, adeo ut inflammationis metus ventriculi adfuerit. Neque eorum usus in variolis, morbillis, purpura, rheumatismis, arthritide, catarrhis, tussi, optatos effectus producit, siquidem hi morbi a sale proficiscuntur, quod magis magisque exasperando, symptomatum vehementiam non mediocriter adauget.

42. Acidorum, quibus inter alimenta & medicamenta utimur, non adeo formidabilis videtur effectus, nam inter cibos succi citri & aceti frequentior est usus: attamen, qua potest fieri solertia, ab hisce sibi caveant necesse est omnes, in quorum ventriculo adsumta facile inacescunt, sive in corrosivum liquamen abeunt, ut sunt hypochondriaci, calculosi & podagrici, quorum nonnulli, ubi acidum quoddam vel modicum Rhenani vini adsumserint, protinus inde molestias in universo corpore percipiunt. Novimus quoque ab acidis doloris sopiendi causa externe adplicatis in deterius plane conversam miserandam podagricorum conditionem. Nam supervenerunt non raro vomitus, cum enormi anxietate præcordiorum & ventriculi inflammatione, orta dysuria cum mictu cruento, subnatæ sunt febres, deliria & denique mors. Sinister identidem acidorum usus est in cohibendis alvi fluxionibus. Sic memoriæ succurrit casus, ubi faber quidam ferrarius ab ingurgitato ad diarrhœam sistendam aceto pedes sibi contraxit œdematosos. Notabile est, quod plures qui fontanellas gestant, ab acidorum usu non ita longe post pruritum & dolorem ibi sentiant. Spiritus salis bene præparatus est egregium stomachicum, appetitum erigens, est quoque optimum diureticum & calculosis non incongrua medicina. At vero, illud peculiare habet, quod pectori sit inimicus, hinc tussim facile provocat, quare in omnibus morbis, qui pulmones & asperam arteriam obsident, cautissime debet usurpari. Reliqui minerales spiritus acidi inter julapia exhibiti ad ardorem febrilem compescendum, celeberrimi semper usus fuerunt, cum quibus tamen provide etiam & caute procedendum esse non sine ratione auctor suasorque sum.

43. Spirituosa, ut inflammabiles vegetabilium spiritus & ex ipsis cum saccharo paratæ aquæ vitæ ad acuendum sanguinis motum & calorem in humidis

midis subjectis neque minus ubi multa cruda, difficilioris coctionis adsumta fuerunt, quo digestio eorum promoveatur, in frequentissimo nunquam non sunt & fuerunt usu. Non levis tamen ab his fit sanitatis jactura, si iis vel nimium vel non convenienti tempore utamur. Quemadmodum enim, ubi pituita & ingens humiditas primas vias obsidet, non sunt spernendi effectus: ita vero sub adsumtione eorum, quæ multum chyli suppeditant, horum usus plus nocet, quam prodest, quia nihil tam celeriter chylo coagulum inducit, quam spirituosum. Vidimus a talismodi aquis vitæ stomachicis, ventriculi roborandi causa circa lecti ingressum frequentius adsumtis, digestionem potius turbatam, quam adjutam fuisse, cum flatulentiæ & ructus, vomitusque inde facti fuerint crebriores, forsan, quod chylosum alimentorum extractum coagulaverint. Pessimus etiam error est & detestandus mos, quod post adsumta duriora & compactiora, velut carnes infumatas sale conditas, pisces marinos, spiritum vini vel spirituosas aquas ingenti haustu ingurgitent, eo nempe fine, ut facilior inde fiat digestio; sed plures hac ratione valide lædi multiplici experientia convictus sum. Ortæ enim exinde fuerunt magnæ viscerum obstructiones, ex quibus postea cachexia, phthisis, hydrops aliique lethales & funesti morbi propullularunt. Prætermittimus jam ejusmodi spirituosa & vaporosa, capiti totique nervorum generi valde infensa, atque adeo in morbis cerebri vel nervorum, parcissima manu ea concedenda esse statuimus.

44. Quid nuce moschata inter aromata potest esse innocentius, cujus quotidianus fere inter cibos usus est? quod tamen ejus abusus valde noceat ex sequenti observatione, quam doctissimus SCHMIDIUS *in miscell. curios. A. 11. Dec. 11, Obs.* 120. communicat, clarissimum est. Quidam nobilis triginta sex annorum, vegetus alioquin ac sanus, nisi quod ventris torminibus per aliquot dies adflictus fuisset, ad quos sopiendos quatuor nucistas inter cerevisiæ pocula comedit: quibus adsumtis mox calore præternaturali, capitis dolore, vertigine, mentis alienatione, ac stupore corripitur & visu penitus ac loquela privatur, comate vigili simul laborans; exhibitis cephalicis volatilibus die quarto paulisper ad se rediit, relicta tamen memoriæ abolitione & postremo paralysi membrorum, octiduo sermonis usum recuperavit, referens, primis quatuor diebus se nil nisi densum glaucoma vidisse scintillis continuis innumeris oculos infestantibus: ab hisce malis omnibus ac singulis post delapsum trium mensium spatium demum liberatus est. Ex hac historia facile intelligi posse arbitror, cum omnibus sedativis etiam naturæ amico principio instructis caute, præsertim in corporibus repletis & atonia laborantibus, agendum esse. Nec approbanda est illa vulgaris methodus, qua nucem moschatam cum vitello ovorum incoquere & ad sistendam diarrhœam adsumere solent. Non raro enim pariter ac post alia cohibentia periculosa sequuntur symptomata, ut dolores colici acutissimi, translationes materiæ ad alia loca, caput & pectus, unde catarrhi suffocativi, tusses, vertigines & innumera adhuc alia.

45. Discussis hisce pervenimus ad alia efficacia remedia, quæ vaporoso sulphureo elemento exorbitantes in nerveis & membranaceis fibrillis motus sistendo, doloribus & spasmis egregie medentur. Ex quibus Castoreum principem jure meritoque locum obtinet. Quam magnificæ famæ sit medicina non modo medicis, sed & vulgo ipsisque mulierculis non est incognitum, utpote cum in omni convulsivo & spasmodico affectu ad hoc tanquam ad sacram anchoram confugiant. Novimus tamen Castorina, promiscue & sine discrimine exhibita damno non fuisse exiguo. Ita scimus in hystericis ea fuisse usurpata, ubi quidem cardialgiæ & præcordiorum spasmi primo intuitu videbantur imminuti, ast diutius persistebant. Quamprimum vero prima regio a vitio-

sa humorum saburra per balsamica temperata laxantia fuit liberata, protinus dolorum vis exspiravit. Scimus etiam castoreum, puerperis paulo liberalius & frequentius adhibitum, insignem torporem capitis reliquisse & somnum gravem & turbulentum effecisse. Et quamvis omnia, quæ sulphure blando constant, ubi ingens dolorum ferocia urget & spasmi intensiores adsunt, laudabilem edant effectum, certum tamen est, quod, ubi malignitas præsens, i. e. ubi viscera sphacelo corripi & putrescere incipiunt, vel inflammationes partes ut ventriculum occupant, aut ubi caput torpet & grave est, lenissima etiam non sine noxa fuisse: nam ubi motus excitandi sunt, ibi vix ullum anodynum vel sedativum locum invenit.

46. Denique inter ea, quæ satis clementer & benigne inferiorem ventrem expediunt, alvinas sordes educendo, rhabarbarina & mannata primi potissimum ordinis sunt. Nam ubi alias tuto purgare non licet, sicuti in puerperis & gravidis vel catarrhosis & pectoris affectibus, ibi tamen jam commemorata laxativa suum officium egregie faciunt: interea tamen dantur casus, ubi iis abstinere consultissimum est. Id vero accidit non tantum, ubi ad corporis circuitum e sanguinis massa peregrinum expellitur, ut in morbillis, variolis & petechiis; sed & in hecticis morbis, ubi magna intestinorum atonia est: tunc enim lenissimum purgans sæpenumero officit, nam quia natura sponte ad alvi fluxum inclinat, ereberrimæ sedes fiunt, quas summa virium prostratio insequi solet, unde Medicus perperam suæ famæ & existimationi consulit, si quando talia præscribit. Sic novimus hectico desperato diagrydii sulphurati unum saltim granum cum antimonio diaphoretico & cremore tartari datum ita ipsum per aliquot dies exagitasse, ut vel centum sedes spatio duorum dierum non sine virium maxima diminutione habuerit.

47. Ex hisce jam dictis & adductis clarissime intelligi posse arbitror, nullum in rerum natura extare remedii genus, quod & prodesse & nocere non possit: si enim ea quæ naturæ amica & congrua sunt a noxa minus sint immunia, perverso usu, multo magis validiora, quæ multum corporis motus alterant id præstabunt, quare majori prudentia ut adhibeantur necessum est.

DISSERTATIO IX.

DE VESICANTIUM ET FONTICULORUM CIRCUMSPECTO IN MEDICINA USU.

§. I.

Duplex est, quod explicandum in præsenti suscipimus, dissertationis argumentum; unum quod vesicantium, alterum quod fonticulorum usum medicum monstrat. Ideo maxime ambo hæcce remedia conjungenda existimamus, quia conveniunt in eo, quod externam requirant adplicationem. De utroque tamen seorsim agemus, incipientes a vesicatoriis.

2. Totum hominem morbum esse, vetus quidem & vera est paroemia, nec ulla in corpore humano pars, quæ non multifariis vitiis ac morbis pateat: sed tam immensa quoque summi Numinis benignitas, ut tota natura sit medica, nec quicquam fere in tota rerum universitate, ipso veneno, aut vilissima fere quacunque re non excepta, quod medicinali non gaudeat virtute. Testes jam producimus cantharides, abjectum insecti genus & muscas vere venenatas, singularis tamen & mirabilis plane in gravissimis etiam morbis, vesicatorio scopo perite usurpatas, utilitatis. De harum usu acris inter celebris nominis Medicos viguit contentio, aliis ipsas ob virulentam nervosas partes in vehementes præter naturam motus

abri-

abripientem indolem, penitus e foro medico proscribentibus; aliis contra ipsarum usum in multis & valentibus morbis, reliquis omnibus incassum adhibitis, spectatissimum & in magno pretio ceu secretum habendum, contendentibus. Neminem certe in medica historia vel leviter versatum latet, quam acriter de hoc argumento elapso sæculo in Italia HERCULES SAXONIA & ALEXANDER MASSARIAS, illo utilitatem, hoc noxam defendente, publicis scriptis decertarint. Et qui practica Medicorum scripta lustrat, perspicit ultro, ex recentioribus BAGLIVUM minus favere vesicantibus, quæ a SEVERINO, SEPTALIO, HOLLERIO, mirifice commendantur. Longe magis adhuc in determinando speciali cantharidum usu in diversum abeunt medentes, & quæ a quibusdam in continuis, malignis & exanthematicis febribus, ad materiæ virulentæ prolectionem ad corporis corticem, quam maxime laudantur vesicatoria carpis manuum apposita, ab aliis penitus rejiciuntur & pro gravissimorum symptomatum, immo ipsius mortis causa, venditantur. Ne dicam, recentiores multos, post inventum sanguinis circulum, vesicatoriorum æque ac fonticulorum usum sterilem plane censere atque inutilem. Quod vero maxime mirandum, neminem ex omnibus his invenies, qui non rationes in demonstrationem afferat & ipsam experientiam demum confidenter in partes vocet, ut certe in difficili sit judicare, cui tandem assensus præbendus. Ut igitur veritas eruatur & quid cantharidibus tribuendum patescat, exuto omni auctoritatis aut alio quocunque præjudicio, methodo rationali utendum, & ex plurimis observationibus ac morborum historiis in vesicantium effectus, vires & facultates inquirendum, ac postea indagando principia & modum, quibus ejusmodi remedia agunt in corpus, certis atque indubitatis rationibus, eorum usus salubris, vel insalubris evolvendus & adstruendus.

3. Agemus igitur de vesicatoriis, cujus virtutis quidem plura innotuerunt præsidia, ut euphorbium, flammula Iovis, ranunculus, succus esulæ variique generis insecta, potissimum tamen cantharides, Germanis die Spanischen Fliegen, sunt solenne illud instrumentum, quocum vesicatorius perficitur effectus. Quare missis aliis, has in præsentiarum maxime disquisitioni subjiciemus, inquirendo primum in earundem indolem, modum & principium agendi. Iam autem de cantharidibus asserere non dubitamus, eam illarum esse indolem, ut inter formalia referri mereantur venena. Venenum enim illud merito nobis audit, quod exili mole corpus subiens, nervosas maxime partes subito & vehementer, tam interne, quam externe adoritur, ac tenui penetranti suo principio, brevi tempore magnas mutationes easdemque perniciosas inducit.

4. Talem vero cantharidibus inesse venenatam facultatem, plura sunt quæ confirmant. Nimirum, is quem in corpore præstant effectus, testatum primo facit, ipsas virulentum quoddam caustica indolis recondere elementum. Etenim DIOSCORIDES jam notavit, easdem interius sumtas renes & vesicam exulcerare, mictionem cruentam, pruritum in pudendis venerisque ciere stimulum. GALENUS *lib. IV. de med. simpl. facult. cap.* 18. monet: ne quis easdem degustare audeat, propter erosionem interimentem. AVICENNA *lib. II. tr. II. de virt. medic. singul c.* 205. ipsis acrem, acutam, putrefactivam & adurentem facultatem conceptis tribuit verbis. Quibus addenda merito singularis BARTHOLINI *Cent. III. histor. anat.* 16. observatio, & devorato ex errore vesicatorio, quo fauces corrosæ & cruciatus circa vesicam exquisiti fuerunt inducti. In primis BAGLIVUS *opp: pag.* 647. *seqq.* virulentam cantharidum naturam pluribus luculenter adstruxit experimentis, memorans: binos canes, injectis in apertam venam jugularem per syringam duabus tincturæ cantharidum cum aqua cardui benedicti factæ unciis, primum aquea & viscosa vomuisse

se, postea humi cecidisse, vehementissime sitiisse, alimenta respuisse ac demum convulsos periisse. Hinc etiam est, quod deleterius ipsarum effectus, nonnisi iisdem fortissimorum venenorum antidotis, lacte nempe & pinguibus, obtundi possit atque præscindi, ut quidem ex priscis jam PLINIUS, DIOSCORIDES ipseque CELSUS testantur.

5. ADHÆC tenue admodum, subtile & maxime penetrantis indolis est id quod in cantharidibus delitescit elementum, ut vel extimæ corporis parti admotæ, promte intima penetralia subeant ibidemque gravia multa inducant pathemata. Uberius hoc & quasi totidem argumentis omnia ab auctoribus de vesicantium noxa passim annotata exempla evincunt. Inde enim mictum cruentum cum vesicæ exulceratione productum TIMÆUS *lib. VII. cap.* 20. ZACUTUS LUSITANUS, *Medic. princip. hist. lib. II. hist.* 117. PASCALIUS *meth. cur. morb. cap.* 44. BRASSAVOLA *comment. ad aph.* 17. *Lib. I.* perhibent. Deinceps HILDANUS *cent. VI. Obs.* 98. 99. vesicatorium ex cantharidibus febres, dolores & urinæ ardores concitasse testatur. THONNERUS *lib. I. Obs.* 20. convulsiones epilepticas in febribus inde derivat. BAGLIVUS *cap. II. de incommodis ab usu vesicantium*, in iis, qui graviter capite vulnerati, inde vomitum cum abolitione sensuum & vehementissimis convulsionibus, alios lethalibus frigidis sudoribus perfusos, sequenti nocte convulsione mortuos, annotavit. Idem etiam *l. c.* meminit, quendam torminibus spasmodicis cum febre moleste laborantem, post appositum vesicatorium multum sanguinis rubicundi per secessum excrevisse & paulo post periisse. Nequeminus RIVERIUS *Cent. VIII. obs.* 88. cantharides externe applicatas gangrænam induxisse auctor est, quod etiam ROLFINCKIO in extrema senectute obtigisse ipsumque e medio sustulisse constat.

6. QUOD autem subtili hac & caustica cantharidum acrimonia exquisitæ sensationis partes nervoso-membranaceæ afficiantur & ex parte corrodantur, vel in vehementes spasmodicos motus abripiantur, præter jam enumerata symptomata, ut ingentem ad urinam stimulum, vesicæ exeoriationem, mictum cruentum, vomitum, intensam sitim, pulsuum celeritatem; is de quo jam agimus vesicatorius ipsarum effectus, quem in pulvere, cum saliva aut fermento panis in pastam redactæ & applicatæ cum dolore exsequuntur, testatur. Subjectum enim hujus operationis non est extimum illud, tenue, sensus expers & ex multis squammulis emergentibus inter interstitia porulis conflatum corporis integumentum, sed substrata huic proxime suprema & corticalis quasi cutis, ex tenuissimis papillulis nerveis & fibris tendinosis, nec non innumeris vasculis, quæ fines sunt arteriolarum, & partim humorem nutritium, partim salinum excremementitium, qui vel sub vaporis forma in perspiratione insensibili modo exhalat, vel sudoris forma conspectius stillat, vehunt, conflata substantia. Ad hanc dum tenuissimæ salino-acres causticæ cantharidum moleculæ penetrant, ob vias nerveas fibrillas vellicant, tubulos humore plenos stringunt partim, ut advectum liquorem largius effundant, partim tenuissima eorundem oscula corrodunt & exulcerant, ut non secus ac post ambustionem divulsis ac dissolutis iisdem, humor copiose exstillet. Qui quum ob copiam & crassitiem exiles cuticulæ porulos permeare nequeat, abscedente hac, subtus colligitur & collectus eandam in vesicam elevat.

7. Proprius quippe est hic agendi modus omnibus venenis, quæ penetrantissimæ indolis & tenuissimis particulis effectum exsequuntur, ut nervosas, in quibus adhuc sensus & motus viget, partes aggrediantur & per spasticas strictu-ras humorum congestiones, inflammationes, ac demum plane sphacelationes efficiant. Et hinc utique ratio petenda, quod vesicatoria ex cantharidibus nec tam crasso modo, ut actuale vel potentiale cauterium destruant & exedant cutaneam cum musculari substantiam, nec

in ca-

in cadavere, nec membris sensu destitutis, vesicantem exserant effectum, haud secus ac de arsenico albo, vitro antimonii & croco metallorum constat, quod vulneri, vel ulceri vivi corporis inspersa, insitam septicam vim efficaciter edant, in mortuo secus. Quare etiam attentiores practici non modo minus fausti eventus, sed & plane certum mortis signum esse perhibent, quando vesicatoria apposita, in morbis præsertim acutis, vesicas non excitant, sed effectu prorsus destituuntur, uti quidem inter alios auctor est FREIND *comment. de feb. pag.* 142.

8. Quum itaque cantharides in nervosas corporis partes agant, & salubris ipsarum effectus non tam ab illa lymphæ, quam eliciunt per vesicas copia, quam potius a stimulo, quem nerveis fibrillis ad motum auctiorem & excutiendam incumbentem, quæ in vitio est, materiam inferunt, dependeat; in proclivi est judicare, easdem in illis affectibus, qui ex languore & imbecillitate motus proficiscuntur, ubi stimulo & incitamento opus est, in corporibus temperamenti & naturæ segnioris, phlegmaticæ & melancholicæ constitutionis, habitus spongiosi & obesi, nec non sequiori sexu, item in regionibus septentrioni vicinis, frigidis & humidis, eximii & saluberrimi esse usus. Quum porro nervosæ omnes corporis partes conspectius conspirent & mutuo annuant, ita ut ex una in alteram oblati medicamenti effectus promte propagetur; identidem luculenter patet, vesicantium ex cantharidibus virtutem, ex nervea quam proxime afficiunt cute latius diffundi & amplissimum illorum in variis remotarum partium vitiis esse usum. Egregie hanc in rem scribit & vesicatorium virtutes in compendio exhibet FREIND *l. c. pag.* 143. *Verisimile est*, inquiens, *cantharides etiam cum cuti admota sunt, altius pervadere. Aliter enim quomodo contingeret, ut in pleuritide, in peripneumonia, in distillatione, in gravedine nervorumque distensionibus, egregie valeant cantharides cuti appositæ? ut dolores coxarum præcipue, pervetustos tollunt obstructionesque liberent? ut iis demum appositis, humores sese ad perspirandum magis accommodent, ut sudores facilius fluant, ut pustularum omne genus a cute promtius foras emicet?*

9. Sed, quo spectatissima vesicantium ex cantharidibus in variis morbis virtus testatius paulo patescat, e re omnino erit, ut, quid per experientiam de ea constet & in observatis Medicorum passim annotatum, edisseramus. Nimirum, ut a capite ordiamur, inter eos qui magnifice admodum de cantharidibus sentiunt, præter SEPTALIUM HERCULEM SAXONIA & FREINDIUM est maxime SEVERINUS, qui in *pyrotechn. chirurg. lib. II. cap.* 8. vesicatoriorum usum ad plurimos affectus conducibilem tradit, eo quod revellant, divertant, attrahant & evacuent simul, non solum ex propinquioribus, sed & remotioribus locis. Potissimum tamen in dolore capitis essentiali & contumacissima cephalalgia frequentissime applicanda suadet, ita quidem, ut capillitio deraso, vel parti solum dolenti, vel toti capiti, in forma cucuphæ imponantur. Idem censet HOLLERIUS, qui inter Gallos maxime & primus fere vesicatoriis usus est, in *instit. chirurg. lib. III. cap.* 5. ubi de pyroticis agit, asserens: quod ope vesicarum, quas cantharides excitant, coxarii, podagrici, hemicranici, cephalalgici sæpenumero releventur, viscera repurgentur atque corpus a sordibus & excrementis liberetur & sexcenta vitia vetusta contumaciaque percurentur. Neque minus incomparabilem opem vesicantia in contumacissimo capitis dolore præstitisse uberius confirmat SEPTALIUS *in animadv. & cantion. lib. VI. caut.* 18. & 55. nec non RIVERIUS *Cent. I. obs.* 37. TULPIUS cephalalgiam periodicam per vesicatoria occipiti admota se curasse *lib. I. obs.* 37. testatur. Et MUYS in *prax. chirurg. rational. Dec. II. obs.* 2. dolorem capitis, apposito parti affectæ cantharidum pulvere cum saliva in pastam redacto, sequenti die evanuisse memorat. Quin ipse

pſe HIPPOCRATES veſicantium ad capitis cruciatum uſum innuiſſe videtur dum *lib. I. conc. ſect. I. p.* 23. eruptionem capitis dolorem ſolvere prodidit.

10. Pariter in aliis capitis affectibus veſicatoriorum uſus ut laudatiſſimus a quamplurimis celebratur. In mania quidem ROLFINCKIUS in *ord. & meth. cogn. cap. aff. diſſ. V. pag.* 23. eadem ſumme proficua eſſe aſſerit, ſi ſcapulis, ſi brachiis admoveantur. In epilepſia idiopathica, deraſis capillis, per univerſum caput veſicantia applicare juſſerunt SEPTALIUS *lib. VI. cap.* 29. RIVERIUS *Prax. lib. I. cap.* 8. PISO *de morb. ex colluv. ſeroſ. cap. XIX.* hanc cum praeceptione, ut væſicæ diu ſerventur apertæ, quo continuo per eaſdem fluat humor. Sympathicam epilepſiam TRALLIANUS herba lepidii veſicante, loco illi a quo aura frigida aſcendebat appoſita, abegit. Et quæ plura de veſicatoriorum in epilepſia ſalubri virtute conſignarunt PLATERUS *prax. lib. I. cap.* 2. HENR. *ab* HEER *obſ.* 20. WEDELIUS *amoenit. mat. med. lib. I. ſect. II. cap.* 6. In epilepticis infantum convulſionibus *Th.* WILLISIUS *de morb. con. vulſ. cap.* 4. in nucha & pone utramque aurem veſicatoria apponere ſuaſit, quo per eadem, cum reliquo latice ſeroſo plures heterogeneæ & morbificæ particulæ ſimul effluant. In cujus confirmationem idem auctor *l. c. cap.* 3. exemplum affert puellæ, quæ, quum epileptico inſultu correpta in candentes carbones cecidiſſet, facies quidem & ſinciput tam miſere concremata ſunt, ut cranio cute & carne denudatis eſchara lata & profunda inuſta ſit, ſed ægrota interim quamdiu ulcera inuſta manarunt, paroxyſmis caruit, ſimulac autem ſanata ſunt, caducus reddit. Quo etiam referenda HIPPOCRATIS obſervatio, qui *lib. de morb. ſacr.* perhibet, ulcera capitis manantia ſi fiant pueris, eos a comitiali morbo liberare.

11. Accedunt ſoporoſi affectus, ipſaque apoplexia, ad quos diſpellendos quam maxime proficua celebrantur veſicatoria, ſed augenda doſis. Commendantur autem in ſoporoſis paſſionibus a RIVERIO *lib. I. cap.* 4. SEPTALIO *lib. VI. caut.* 35. vertici & ſincipiti appoſita. Et licet PISO *de morb. rect. cogn. & curand. lib. I. cap.* 2. eadem in lethargo, cui febris complicata, damnet: SEPTALIUS tamen *lib. V. caut.* 44. in lethargo etiam ſymptomatico, in febre, peſtilentiali quoque nullum præſtantius iiſdem ſe inveniſſe præſidium teſtatur; SYLVATICUS vero tutiora ex ranunculo, quam cantharidibus parata judicat, propter urinæ ſuppreſſionem.

12. Ad oculorum porro vitia & mitiganda & abigenda ſpectata quoque veſicantium virtus. Ipſam cęcitatem TULPIUS *lib. I. cap.* 10. veſicatoriis amplis ſemoribus appoſitis ſe perſanaſſe fidem facit; & in lippitudine mirifice eadem profuiſſe teſtis eſt FORESTUS *lib. I. obſ.* 11. In ophthalmia quoque egregii ſunt uſus, ſed obſervavi, quod in nucha non adeo conducant, ſed potius dolor inde augeatur, quum contra pedibus admota, ſæpe ſimulac humor ſtillare incipit, dolorem levent. Neque minus in gutta ſerena, ſuffuſione & cataracta, vel incipiente, vel acu jam depoſita, veſicas diu apertas geſtare ſuadet RIVERIUS in *prax. lib. II. cap.* 10. Atrocem illum dentium dolorem veſicatoriorum uſu promte componi memorant *Miſc. nat. curioſ. Dec. II. An. V. pag.* 313. PARÆUS *lib. VI. cap.* 25. SCHNLZIUS in *conſil. med.* 72. §. 195. In tinnitu aurium & ſurditate recenti ad derivationem veſicam in primis colli vertebris palmę amplitudine excitare jubet RHODIUS *lib. I. cap.* 32. Ad abolendas fœdas, rubras & ardentes faciei puſtulas PARÆUS *opp. chirurg. lib. XX. cap.* 28. veſicantia laudat, & ad ulceroſas reſiccandas, idem remedium apprime conducibile judicat PLATERUS *Prax. lib. III. pag.* 619.

13. PRÆTER capitis morbos in aliarum quoque partium vitiis eximie opitulantur veſicatoria. Nimirum, ex pectoris affectibus truculentum illud aſthma ſpaſmodico-convulſivum, præſertim ſi ex retrocedente, vel remanente podagra prognatum, egregie levari ve-

ſicis

ficis in furis excitatis, multiplici compertum habeo experientia, & idem confirmant *Misc. nat. curios. Cent. I. & II. obs.* 164. Vix vero ulla passio est, in qua tam conspicuam opem præstent vesicantia, quam dolores rheumatici & arthritici, potissimumque contumax ille & chronicus ischiadicus dolor, nullam pariter aliam ob causam, quam quod serum acre nervosis & tendinosis partibus firmius impactum in motum cieant & ad evacuationem sollicitent, uti maxime auctor est LAURENTIUS *in annotat. ad Guidon. de morb. art.* LENTILIUS certe in *Misc. med. pract.* I. 285. conceptis scribit verbis: *in ischiatide, reliquis non juvantibus, vesicatorium applico, sed magnum, vesicam apertam teneo per integros octo vel decem dies*. RIVERIUS autem roborans & vesicans emplastrum miscet *prax. med. lib. XVI. cap.* 2. & fortioribus utendum esse præcipit PARÆUS *lib. XVII. capit.* 23. id quod etiam inculcant M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 95. Huc quoque referenda, quæ SCHEFFURUS in *descript. Lappon. cap.* 27. *pag.* 351. prodidit, memorans: Lapponiæ incolas, quando dolorem articulorum persentiunt, fungum betulæ instar placentulæ inhærescentem, ignitum loco affecto imponere, quo ulcus pravos succos attrahat & dolores componat. Et licet ad podagram abigendam passim decantatissimum præsidium sit moxa Indorum, BORRICHIUS tamen *Vol. V. Act. Hafn. pag.* 183. eandem vix plus præstare asserit, quam usu recepta vesicatoria.

14. Neque minus ea vesicantium præstantissima est facultas, ut humorem acrem malignum intus retentum, vel repulsum, ad extimum corporis corticem alliciant & damna inde oriunda arceant. Certe quam gravia pathemata ab internis partibus incumbente arthritica materia immineant, notissimum est; ad quæ omnia præscindenda magnum utique vesicatoria sunt præsidium, eamque ob causam magnopere dilaudantur a PISONE *observat. sect. V.* RIVERIO *Prax. lib.* II. & in M. N. C. *Dec. I. An. II. obs.* 214. *An. VIII. ob.* 34. Idem salubris effectus exspectandus, quando materia acris caustica in variolis & morbillis, febre quoque petechiali, purpurata, quin ipsa etiam pestilentiali, vel ob languorem retenta, vel ob spasmum retroacta, nobilibus incumbit visceribus & atrocia eiet symptomata. Potissimum, multiplici edoctus sum experientia, infantibus succulentis, variolis aut morbillis, mox prodeuntibus, mox relabentibus, exoptatas tulisse suppetias vesicatoria, brachiis vel manibus admota, ipsa vesica, imposito emplastro diapalmæ, per aliquot dies aperta servata. Laudantur hinc merito in variolis a SYDENHAMO *opp. p. m.* 274. nec non MORTONO, si non prodeunt, vel mox recedunt. BARTHOLINUS quoque *Act. Hafn. Vol. III. obs.* 36. repercussis variolis, quatuor brachiis & femoribus applicuit vesicatoria, eoque facto, ipsæ redierunt, suppurarunt & sanitas sequuta.

15. In febre petechiali hoc præsidium egregiæ pariter virtutis, ut eandem *Io. Dan.* HORSTIUS *epist. medicinal.* 10. vel juramento confirmet. Ex usu quoque est in febre castrensi, nec non pestilentiali, præsertim si quicquam comatosi complicatur. Ipsam pestem vesicatoriis & arceri & sanari auctor est LOTTICHIUS *obs. lib.* I *cap.* 7. cui assurgit HEURNIUS *de febr. pestil. capit.* 19. cum WILLISIO *de febr. cap.* 13. nec non SEPTALIUS *l. c. caut.* 42. qui eadem extremis partibus, suris, femoribus & coxis applicare jussit, ut virulentum humorem ad inferiores partes traherent. MERCURIALIS *de pest. cap.* 26. in peste, quæ anno MDLXXVI. & sequenti Venetiis sæviit, inter præstantissima remedia fuisse vesicantia testatur. Inprimis eorum appositio ad excretionem cutaneam & eliciendos bubones & carbunculos, quibus prodeuntibus symptomatum sævitia conquiescere solet, commendatissima, cujus rei testes producimus RIVERIUM *Prax. lib.* XVII. *sect.* III. *cap.* 1. SYDENHAMUM *p. m.* 281. HODGES *de pest. Londinens.*

dinens. & DIEMERBROCCIUM *de peste*. Pariter in bubone pestilentiali eadem proficua judicat HEURNIUS *de pest. cap. 9.* nec non ab AQUAPENDENTE.

16. Atque hi sunt præcipui illi morbi in quibus, ratione suffragante, experientia teste & peritissimorum quoque Medicorum consensu præstabilis vesicatoriorum ad juvandum facultas. Interim, quum hæc remedia ob summam agilitatem & promtam in partes, exquisito sensu præditas nervosas actionem, tam proclivia sint ad nocendum, quam juvandum: e re utique erit, ut quasdam ad fructuosam illorum in variis casibus applicationem necessarias cautelas annectamus. Nimirum, ante usum curata omnium circumstantiarum habenda est ratio, ac non modo in morbi genium, ejusdemque causas, sed & ipsius corporis ægrotantis naturam & constitutionem solicite inquirendum, morbi quoque tempus considerandum & locus accommodus eligendus. Quod si enim corpus acutioris est sensus, æger a levissima causa animo movetur, magnasque ex facili in corpore experitur mutationes, si porro ætas juvenilis, regio præcalida, tempestas fervida, habitus corporis strictior & macilentus, & corpus succis & sanguine fartum, morbus etiam in paroxysmo & impetu constitutus, vel locus cui apponitur admodum nervosus, longe major motuum exacerbatio cum præsentaneo damno inde exspectanda, & ob id abstinere a vesicantibus tum consultius. Hinc apprime utique ad veritatem scribit AETIUS: *in segnioribus ubi carnea moles, utile remedium vesicantia, in calidis autem & siccis corporibus & affectionibus, his ego non utor*.

17. DEINCEPS, ubicunque totum genus nervosum vehementibus jam agitatur spasmis, ut fit in febribus, acutis præsertim & inflammatoriis, & causa exorbitantium horum motuum non tam crassa & materialis, quam potius tenuis atque subtilis, ubi vigiliæ assiduæ & deliria adsunt, vel imminent, summa inquietudo, corporis jactatio & præcordiorum anxietates urgent, multo magis, si accedant tendinum subsultus & convulsiones, vesicantia penitus absint. Nam nihil certius, quam, ut admotis his, quæ nervosas partes ad spasticas stricturas magis exstimulant, nec tamen causam tollunt, motuum impetus & anomalia cum irreparabili damno longe magis increscat & plane lethales consequantur convulsiones. Gravis hanc in rem testis est BAGLIVUS *Prax. pag. 102.* perhibens: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida & indiciis magnæ viscerum inflammationis, si applicentur vesicantia, omnia in pejus ruunt & magna ex parte moriuntur convulsi*. Idem perite monet ALPINUS *de medic. method. lib. V. pag. 173. nunquam*, inquiens, *probare potui, in acutis febribus vesicantium usum, quod calorem febrilem augeant, vigilias doloremque concitent & deliria inducant, coctionem impediant, non minus & motui humorum critico obsint, quum incertus sit locus ad quem, vel per quem crisis est futura*.

18. An in febribus malignis vesicatoria conducant? vexatum inter Medicos est dubium. Et nonnulli quidem maximeque RAMMAZZINI in constitutione epidemica anni MDCXCII. XCIII. & XCIV. eadem minus proficua annotarunt, alii contra ipsa plurimum opis tulisse confirmant. Sed lis facile dirimenda. Nimirum, quando pulsus exiles & debiles micant, vires languent, ad soporem inclinatio, & corpora segnioris naturæ, ex usu sunt, ubi alia omnia, secus. Quare recte utique de vesicatoriorum his in febribus utilitate *Acta Uratislav. Ann. MDCC. pag. 64.* sentiunt, si verba habent, *corpora succi plena & plethorica, nihil fere effecerunt vesicatoria, sed febres exacerbatæ, deliria & inflammationes auctæ, majorque orgasmus sanguini inductus; ubi vero humores crassi, viscidi & ad soporem inclinatio, eximiam attulerunt utilitatem, sed opus est, ut in principio statim applicentur*. RIVERIUS *prax. med. lib. XVII. cap. 1.* hanc adjicit cautionem: ut, si malignitas totum jam corpus occupa-

cupa-

copavit, variis in locis simulque admoveantur, eandemque GALENI *lib. V. meth. med. cap.* 12. auctoritate confirmat.

19. Licet porro in varii generis doloribus, ut odontalgicis, arthriticis, eximie prosint vesicantia: nihilominus tamen, quando corpus plethoricum & febris acuta conjuncta, ab iis abstinendum. Idem tenendum de capitis doloribus, si ceu symptoma febrilibus commotionibus superveniunt; quando vero ab humore viscido acri, pericranio & membranis cerebri inhærescente oboriuntur, cum fructu, eoque magis in phlegmaticis corporibus, applicantur. Si contumax capitis dolor, aut alius affectus, amplum apponendum toti calvariæ rasæ vesicatorium, quod quidem vesicam non excitat, copiosum tamen viscidum serosum humorem ex poris cum levamine prolicit, uti quidem disertis verbis auctor est WEPFERUS *in epist. ad* LENTILIUM, inserta *Miscell. medico. pract.* In ischiadico quoque dolore, ut latum applicetur & vesica per aliquot dies aperta servetur, ex usu est, quo tam diuturniori stimulo, quam liberaliori affluentis humoris subtractione, ipsum demum malum abigatur.

20. In apoplexia sanguinea, quæ spasmis infimi ventris, pulsu intenso & respiratione auctiori stipatur, vesicantia exulent: in lenta autem & serosa, senibus potissimum ab externo frigore familiari, egregiam spondent operationem. Pari ratione cum distinctione de vesicatoriorum usu in hydrope ferendum est judicium. SEPTALIUS quidem eadem in hydropicorum cruribus applicari posse penitus negat, & in *animadv. med. lib. VII. caut.* 56. fidem facit, se quadraginta annorum spatio, quo Medicinam fecerit, nullos unquam, quibus a Medicis vesicantia admota, curatos vidisse, sed semper fere gangrænas subsecutas curatu fere impossibiles. Verum in anasarca, hydrope subito, ut ex mensium vel hæmorrhoidum suppressione, prognato, si viscera adhuc sunt salva, vires non adeo prostratæ, urina non parca & tenuis & febris quoque deest, locum habere possunt, quandoquidem ipsa natura sponte sæpe vesicis excitat & per easdem a copia seri cum euphoria sese liberat, tenendum tantum, quod vesicæ diutius per plantaginis vel brassicæ folia aut alia, non cantharides, apertæ sint servandæ & humor copiosior eliciendus.

21. Multum etiam refert, ut congruo loco applicentur vesicantia. Quando enim stimulo intensiori & auctiori motu opus est, locis, qui exquisitioris sensus & eminentius nervosi sunt, apponantur, nuchæ nempe, collo, pone aures, carpis manuum & genubus: contra ea si febris adest, pulsus valide & celeriter vibrant, morbi impetus est, vel etiam per periodos paroxysmi spasmodici, convulsivi, epileptici accedunt, in inferioribus minusque acuti sensus musculosis partibus, suris, coxis, & femoribus, eadem admovere magis expedit. Nunquam etiam imponenda parti, cui dolor, inflammatio & spasmus insidet, vel partibus exulceratis, quia stimulo suo dolores & pathemata exasperant, tantum abest ut levent, & semper consultius, ut non loco affecto & proximo, sed remotiori ad derivationem adhibeantur.

22. Præsentissima quidem & maxima cantharidum ex vesicantibus facultas; sed tota quoque sua substantia, ut symptomata inde oriunda evincunt, fluidis & solidis corporis nostri partibus sunt adversæ. Hinc utique quæstio non infructuosa: annon prostent ejusmodi remedia, quibus eorum deleteria ipsarum indoles possit corrigi, cicurari & perniciosus effectus præscindi? Jam quidem tria sunt potissimum, quæ per experientiam hunc in finem proficua innotuerunt. Primum est lac, cujus egregia cantharidum virulentiam coërcens virtus priscis jam innotuit. Testem citamus ARETÆUM, qui primus quasi cantharidibus externe usus est, quum HIPPOCRATES interni tantum usus mentionem faciat. Is enim *in curat. diut. morb. l.* 14. perite monet, ut triduo

ante

ante usum lacti adsuescat æger, ne vesicam lædant cantharides. Alterum ex iis quæ cantharides castigant, camphora; quæ si ipsis in pulverem tritis admisceatur, medicina emergit, quæ interne innoxie non modo, sed & magno cum fructu dari potest in lue venerea, gonorrhœa inveterata, calculo & bubonibus, uti pluribus adstruit GROENEVELT in *tr. de cantharidum usu interno*. Et tertium denique cantharidum correctorium acetum, quod acrimoniam illam volatilem salinam in ipsis ligat quasi & contemperat, quo minus adeo diffundi & nervosas partes exagitare queat.

23. Verum, quia hæc antidota ita sunt comparata, ut ipsam cantharidum vim plus minus infringant & obtundant, cum distinctione utique usurpanda, ne speratus deficiat effectus & non addenda, ubi fortiori stimulo opus est. De acidis quidem MUYS in *prax. rational. chirurg. Dec.* II. *obs.* 2. observavit, quod acum cantharidibus scopo vesicante admota, adeo hebetent earum virtutem, ut longe debiliorem edant operationem, quam si cum saliva in pasta rediguntur. Hinc quando fibræ mitius exstimulandæ tantum, & a validiori vellicatione periculum metuendum, utiliter cantharides cum fermento panis & aceto destillato subiguntur; id quod maxime ex usu est in affectibus periodicis spasmodicis & convulsivis, item in febribus intermittentibus, quas identidem egregie sufflaminare solent vesicantia, quo etiam nomine ut potens antifebrile allium commendatur in *Misc. Nat. Curios. Dec.* II. *An.* IX. *obs.* 125. Camphora vero cantharidibus commodissime sociatur in febribus malignis, petechialibus ipsaque peste, ac tum quoque acetum & theriaca addi possunt, quorum virtus in his febribus ad corpus ab interitu vindicandum insignis. Et lac exhibere tum maxime ex usu est, quando periculosa symptomata, ut mictus cruentus, vomitus, convulsiones, a cantharidum usu suscitata; quippe quod non modo causticam ipsarum acrimoniam hebetat atque obtundit, sed & ipsas fibras mulcet atque laxat, quo minus insensis spasticis stricturis afficiantur. Hinc PLINIUS jam *Hist. Nat. lib.* XXXII. *cap.* 9. & 10. lac adversus cantharides commendat, & CELSUS *lib.* V. *cap.* 27. eandem in rem scribit: *si cantharidas aliquis ebibit, panaces cum lacte contusa, vel galbanum vino adjecto dari, vel lac per se debet*.

24 Postremo monendum etiam est, quod non semper opus sit iis, que vesicas eliciunt; sed quod sæpius sufficiant topica ex paulo acrioribus parata & lenius stimulantia, inprimis si locis, in quibus acutior sensus, ut nuchæ, carpis manuum & plantis pedum applicentur. Celebrantur hæc passim phœnigmorum, rubefacientium, sinapismorum, epispasticorum & attrahentium nomine, & a vesicantibus gradu tantum differunt, haud secus ac laxantia a purgantibus, diaphoretica a sudoriferis, errhina a sternutatoriis, longe tamen securiorem his præstant effectum. Quare si vitium levius & desiderata operatio mitioribus his impetrari potest; hæc adhibere utique magis e re est. Optima autem ex iis, quæ hunc in finem commendantur, sunt semen sinapi, piper album, allium, sal volatile cornu cervi, sal ammoniacum, caryophylli, terebinthina & fuligo, item theriaca, quæ in epithematis vel emplastri formam redacta, in contumaci quartana, carpis manuum, in podagra & arthritide, ipsis locis affectis, in febribus malignis, plantis pedum, in motibus convulsivis & epilepticis, itidem plantis pedum, vel etiam nuchæ, summo cum fructu admoveri possunt.

25. Alius adhuc exquisitæ sensationis locus, cui cum omnibus nervosis partibus consensus intercedit, est sub axillis, ob grandiores ibi discurrentes nervorum ramos, glandulas nerveas & cutem superinductam admodum tenuem. Huic minus commode & non sine periculo gravioris noxæ imponi possunt vesicantia, quam optime vero stimulantia, inter quæ ceu tutissimum merito connumerandum semen sinapi, quod linteo tenui

nui inclusum, balsamo vitæ irroratum & sub axillis gestatum, ex frequenti observatione mea in affectibus capitis, qui ex atonia membranarum & vasorum humorumque stagnatione proficiscuntur, uti quidem sunt affectus epileptici, paralytici, cephalalgiæ serosæ, tinnitus aurium, auditus difficilis, oculorum vitia & defluxiones, insultus vertiginosi & apoplectici, præstabilem confert opem. Ita enim & rubefacientia operationem suam exsequuntur, ut oscillatorium nervosarum fibrillarum motum stimulo suo intendendo, impellendis & dimovendis stagnantibus non modo serviant humoribus, sed & motus vitiosos loco cuidam incumbentes derivent & aliorsum divertant. Hinc etiam, ubi nerveis robur addendum & ipsarum motus resuscitandus, commode nervinis & balsamicis sociantur, iisdemque sic locis nervosis, plantis pedum, carpis manuum & sub axillis appositis, efficacior & magis penetrans emergit operatio. De qua tamen non est ut in hac vesicantium consideratione pluribus differamus. Transimus potius ad alterum dissertationis nostræ argumentum explicandum, quod agit de fonticulis.

25. Ita quidem artificiosissima machinæ microcosmicæ comparata est fabrica, ut in ipsa innumera diversissimæque figuræ & structuræ fabrefacta sint organa, quæ ad tuendam cum sanitate vitam, arcendos etiam & percurandos graves morbos, utilium succorum secretioni & præparationi, inutilium vero, superfluorum & recrementitiorum excretioni, egregie serviunt. Nihilo tamen secius sæpissime contingit, ut natura novos alios moliatur ductus novaque efformet emissaria, per quæ depravati, insolentis & plane peregrinæ indolis succi, maxime ipsis in morbis, presertim chronicis, denuo prognati, summa cum utilitate e corpore proscribuntur. Abunde hoc testatum faciunt obviæ subinde in externis corporis partibus ulcerationes & facti per eas impuri & morbifici humoris fluxus, quibus succedentibus corpus sanum est & integrum, resiccatis autem & cohibitis, illico graves & ancipites patitur morbosas passiones.

27. Scilicet, quem latet, quam egregie in puerorum infantumque salutem illa materiæ serosæ & purulentæ per sic dictam tineam, achores & favos evacuatio cedat, ita prorsus, ut ad arcendos æque ac persanandos atroces effectus, cephalalgiam, epilepsiam, lippitudinem, ophthalmiam, catarrhum suffocativum & asthma maximo sit præsidio; imprudenter autem suppressa, omnia hæc invehat iterumque reducat. Per plicam, quam vocant Polonicam, qua per cutis & radicum capillorum nimis laxatos meatus, copiosi viscidi & impuri succi eliminantur, intolerabilem cephalalgiam, maniam, melancholiam, epilepsiam aliosque truculentos capitis affectus abactos, & vicissim abscissa illa, iterum suscitatos esse, innumeris certum & confirmatum est exemplis. Nobis quoque plures cogniti sunt casus, quod ulcera pedum, præsertim in scorbuticis & senilibus corporibus, aliquandiu manantia, asthma spasmodicum, motus convulsivos, dolores ischiadicos, arthriticos diu infestantes, feliciter discusserint, & quod eadem mala, consolidatis exulcerationibus, longe graviori quam antea insultu repetierint. Nuperius admodum notatu hanc in rem digna fuit observatio in sene fere octogenario, qui quum diu jam graviter dolente laboraffet dysuria, erysipelare affectus est in pede, quod reliquit ulcus quotidie insignem seri ichorosi copiam fundens, tam salubri successu, ut ex eo nunqoam molestum amplius persenserit mictum.

28. Ut mittam id, quod omnibus, qui in artis exercitio versantur, notissimum, apprime scilicet pro sanitate esse, quando ex succorum vitalium connubio ab internis nobilioribus partibus ad externum corporis corticem, materia corrupta, acris, deleteria amandatur, & scabies, purpura, gutta rosacea, phlyctænes, tubercula purulenta, quæ vocant Schrvaren, aliaque eoanthemata sponte efflorescunt, adeo, ut hoc pacto rebelles chronicæ passiones, febres in-

termittentes, præsertim quartanæ, affectus arthritici, epileptici & convulsivi, maximeque capitis & nervorum morbi ancipites, eximie & mitigentur, & penitus sanentur. Hanc itaque insignem extraordinariarum ejusmodi evacuationum salubritatem quum perspicerent Medicorum sagaciores, laudabili utique consilio, providum hoc naturæ institutum & sequi & imitari animum induxerunt, ac per artificium in congruis locis excitarunt ulcera, quo per eorundem emissaria intus delitescentem & ad excretionem per consueta emunctoria minus accommodum humorem sic longe feliciori & faciliori successu foras evocarent. Hinc merito repetenda fonticulorum origo, quorum quidem saluberrimus effectus & præstans in medicina usus ex allatis jam abunde patet: ut vero eo luculentius innotescat, quibus maxime in morbis, quibusque cum cautionibus, hoc sanitatis utendum sit præsidio, plenius paulo atque curatius *de fonticulorum usu medico* demonstratum dabimus.

29. Fonticuli nomine quid in Medicorum scholis insigniatur, omnibus notum: ulcus nimirum cuti variis modis artificiose inductum, quo per istud diutius apertum noxius in sanitatis tutelam effluat humor. Hæc quidem fonticuli vox nullibi, quantum quidem novimus in HIPPOCRATIS, CELSI, GALENI aliorumque ex veteribus monumentis reperiunda, modus tamen varii generis morbos per ulcera artificialia & arcendi, & curandi, a primis inde medicinæ incunabulis cognitus fuit. Perfecerunt id maxime prisci cauterio actuali, ignito nempe ferro, quo modo levius, modo gravius adusserunt cutem & ulcus sic concitando humorem elicuerunt. Ipse jam antiquissimus artis nostræ parens HIPPOCRATES *lib. de intern. affect.* §. 19. si dolor ex coxæ acetabulo corripit & infra descendit indeque rursus ad caput fertur, id fortiter premit, ut æger caput sibi diffringi putet & oculi pituita repleantur, itemque totum corpus, adhibita incassum purgatione & lactis cura, suadet, ut in acetabulum coxæ crustæ urantur tres, sub nates duæ, supra genua una & supra malleolum una, quippe quæ nec morbum sursum, nec deorsum procedere permittant. CELSUS quoque *lib. VII. c. 7. §. de pituita oculor.* in diuturnioribus oculorum vitiis cutis in capite incisiones, nec non venarum adustiones commendat, cum cautela, ut antiqui cutis fines inter se committi impediantur. Quam frequenti porro in usu ejusmodi cauteria fuerint Methodicorum antiquissimis THEMISONI, ARCHIGENI aliisque, passim confirmat COELIUS AURELIANUS, id quod etiam de Arabibus dicendum, uti potissimum ex RHASIS *lib. de affect. junct. tit.* 16. patet. Et hinc omnino factum est, ut plurimis ex veteribus fonticuli audiant cauteria, quemadmodum constat ex SOLENANDRO *sect. II. cons.* 13. item *Jo. de* VIGO *lib. VIII. c.* 15. alii vero, ut AETIUS, RHASES, AVICENNA eosdem communi ulcerum nomine insigniant.

30. Probe itaque veteres utilitatem hujus per ulcera artificialia medendi rationis perspexerunt, & post ipsos creber usus & multiplex idem uberius confirmavit experientia. Fuerunt tamen, ex HELMONTII maxime & CARTESII schola prodeuntes, qui invento sanguinis circulo, particularium ejusmodi per setaceã & fonticulos evacuationum nullum amplius usum esse, asserere haud erubuerunt. At vero, una, quod dicitur experientia, plus profecto valet, quam centum acutissimæ rationes, ideoque id primo omnium agemus, ut ex probatissimis priscis, æque ac recentioribus auctoribus observationes & exempla de præstabili fonticulorum virtute colligamus & quasi totidem argumenta in medium adducamus. Et in genere quidem quam spectata fonticulorum ad arcendos varii generis morbos sit facultas, testatur Siculorum inprimis mos, qui teste AQUAPENDENTE *oper. chirurg. Part. I. c.* 95. etiamsi sani sint, sibi tamen fieri fonticulum volunt, ut sani conserventur. Quin barbari Lybiæ populi, memorante HERODOTO *lib. IV.* pusillis suis quarto

ætate

aratis anno venas cervicis, ad avertendos morborum ipsis solennium insultus usserunt; quibus addi merentur ea, quę *Casp.* BARTHOLINUS *exercit. III. ad h. l.* differit. Idem quoque moris fuit apud Italos, qui teste RODERICO a CASTRO *de morb. mulier. l. II. c. 2.* frequentius quam ulla alia gens fonticulis utuntur, ita, ut SCIPIO MERCURIALIS in Deb-Ummen-Büch, *c. 26.* fidem faciat, eosdem statim post baptismum infantum cervices ferro candente adurere, felici cum successu, & AQUAPENDENS *chirurg. op. c. VI. p. 44.* perhibeat, Florentiae potissimum vel plane nullos, vel paucos tantum pusillos, hanc capitis exustionem evadere.

31. Quod vero ad ipsam morborum curationem attinet, multiplex & varius in hac fonticulorum est usus & veritate utique nituntur in genere, quae quidem AQUAPENDENS *operat. chirurg. P. II. c. 1. p. 12.* sigillatim de fontanellis in capite prodidit: eosdem nempe inprimis conferre ad capitis morbos frigidos & humidos, ut puta, scotomiam, vertiginem, capitis dolores ac defluxum ad oculos, nares, aures, columellam, fauces, dolorem dentium, gingivarum, gutturis & ad defluxum ad stomachum, nec non ad eos revellendos conferre, qui ad thoracem descendunt & membra spiritualia offendunt, phthisin, asthma, empyema & omnem spirandi difficultatem, denique etiam artuum potissimum dolores juvare. Jam si specialius paulo morborum censum inimus, eminent hos inter maxime, qui caput obsident, in quibus fonticulos maximum & mirandum praestare auxilium SCULTETUS *armament. chirurg. tab. 43.* affirmare non dubitat. Et de doloribus quidem, qui caput saepe graviter infestant, luculenta passim prostant testimonia, quod fonticulis & setaceis ad eosdem levandos nihil sit praestantius. Sic GRAMMIS *in M. N. C. Dec. I. A. III. obs. 81.* meminit fonticulum, in capite profundius inustum, virginem, quae per multos annos cum atrocissimis doloribus capitis, noctu maxime, misere conflictata, ab iisdem penitus liberasse. SOLINGEN *operat. chirurg. P. I. c. 1. p. 3.* in cephalalgia inveterata mirifice commendat fonticulum in capite excitandum. Neque minus WEPFERUS *obs. 41.* suadet, ut ad cephalalgiam fonticulus in brachio conficiatur, quia sensim a loco affecto derivet, simul evacuet & ab apoplexia praeservet. Et idem auxilium ad hemicraniam *obs. 51. & 60.* tollendam utile judicat. De setaceorum autem saluberrimo effectu multa potissimum prodidit HILDANUS, qui *Cent. IV. obs. 6.* exemplum habet de adeo rebelli cephalalgia, ut nec internis, nec externis, nec ipsis narcoticis potuerit mitigari, setaceo autem facto sensim conquievit. Et *obs. 7.* casum exponit diuturni doloris, qui setaceo statim levatus, & mutato setaceo in fonticulum, penitus abactus. Quibus accedit memorabilis RUYSCHII observatio XL. de cephalaea rebelli, quae setaceo admoto cessavit, hoc consolidato, recruduit, denuo excitato, rursus evanuit, iterum coeunte, tertia adhuc vice repetiit.

32. In oculorum quoque affectibus spectatam esse fonticulorum & setaceorum virtutem, plurimis exemplis Medicorum observata confirmant. De fonticulis fidem faciunt *Acta Hafn. Vol. III. obs. XII. pag. 23. seqq.* quod puer omnimoda oculorum imbecillitate laborans, ut lucem aegre ferre posset, uno in brachio, altero in pede excitato, convaluerit. Alium, cui muscae & culices ante oculos versari visae, fontanella in brachio visus claritatem, evanescentibus muscis, recuperasse. Et Chiliarcham visus imbecillitate & acri defluxione oculorum cum rubedine afflictum, usurpatis frustra omnibus ophthalmicis, a fontanella tam singularem percepisse fructum, ut ea, quae antea vix perspicillorum ope videret, postea acute sine his cernere potuerit. Neque minus WEPFERUS *obs. 180.* se guttam serenam subito invadentem, vesicatoriis, setaceo, hisque demum coeuntibus fonticulo in brachio sinistro percurasse, tradit. Inprimis tamen praesentanea in visus vitiis pollent facultate setacea. WEPFERUS hinc non

folum in imminente gutta ferena *obf*. 60. 80. 182. fetaceum commendat, fed etiam teftatur, fe quater eundem morbum hoc auxilio fanatum vidiffe. Pariter HILDANUS *Cent*. I. *obf*. 41. duplex confignavit exemplum ophthalmiæ poft variolas fetaceo difcuffæ; ubi fimul notabilem affert obfervationem de puella, quæ præ defluxione & inflammatione oculorum vifum plane amiferat; fetacei autem beneficio, videndi facultatem in eo oculo, ubi tunicæ nondum exefæ & corruptæ erant, recepit. Idem remedium *epift*. 67. in fuffofione incipiente fuadet, & *epift*. 59. perhibet: fe cuidam, qui vifum pæne perdiderat, eadem ratione, ita opem tuliffe, ut elapfis jam decem annis, fexagenario major, optime fine perfpicillis videat. Quin ipfam fiftulam lacrimalem trajecto in cervice fetone, bis fe confolidaffe idem gravis auctor *Cent*. *IV*. *obf*. 19. memorat. Ut mittamus quæ SYLVATICUS in *confiliis* de ampliffimo hujus remedii in affectibus oculorum ufu paffim annotavit.

33. Atrox ille epilepticus morbus, qui pariter in cerebri membranis fedem obtinet & exinde univerfum corpus graviffime quatit & concutit, hac noxiæ materiæ per ulcera artificialia fubtractione, tam egregie, quam vix ullo alio auxilio & mitigatur & expugnatur. Jamdudum HIPPOCRATES *lib. de morbo facro*, ulcera capitis pueros a morbo caduco præfervare prodidit, & TULPIUS veritatem hujus effati in binis comperit pufillis, *lib*. *I*. *obf*. 8. narrans: ulcera in capite ab epilepfia eofdem liberaffe, illifque occlufis repetiiffe iterum priorem morbum, ut neceffum fuerit hiatus referare. ARETÆUS quoque *lib*. *II*. *de diut. cur. cap*. 4. hunc in finem commendat uftionem, cui affurgit RONDELETIUS *meth. curand. morb. cap*. 36. ubi cauterium actuale in parte pofteriori capitis fuadet, & addit, eft præftantiffimum remedium. MONTANUS *conf*. 50. refert: fenem LII. annorum folis cauteriis in brachio ab epilepfia effe liberatum. Et CRATO *epift*. 118. *ap. Scholz*. cauteria optima adverfus epilepfiam effe prophylactica, conceptis fcribit verbis. Idem vero præftans effectus a fonticulis & fetaceis exfpectandus. Digna memoratu hanc in rem eft obfervatio, quam configuavit MECKREN de juvene, qui horrendis convulfionibus epilepticis mifere affectus, fruftra fumfit omnia antepileptica, ac demum inufto cum cauterio actuali futuræ coronali fonticulo, ab infultu tam trucis mali immunis factus. Epilepfiam quotidie accedentem per fetaceum abactam vidit HILDANUS *Cent*. *I*. *obf*. 41. Hinc magnifica paffim in Medicorum commentariis de hoc prælidio encomia, e quibus nominaffe fufficit FONTANONUM *lib*. *I*. *de morb. intern. curat. c*. 15. MARCELLUM DONATUM *hift. mirab. lib. II. cap*. 4. SEVERINUM *pyrot. chirurg lib. II. P. I. c* 6. RIVERIUM *Cent*. *II*. *obf*. 93. SYLVATICUM *Cent*. *I*. *conf*. 42 43. 45. 48. WEPFERUM *obf*. 108. 117. 131. 125. 135.

34. Accedunt aliæ quæ caput infeftant morbofæ paffiones, quibus idem hoc præfidium egregie accommodum per experientiam compertum. Nimirum, fonticulos in melancholia, mania, catarrhis, paralyfi, cephalalgia aliifque prodeffe fidem faciunt RONDELETIUS *meth. curand. morb*. HORSTIUS *lib. II. obf*. 19. GROSSIUS *de morb. cap*. VIGO *lib*. 8. *c*. 15. MERCURIALIS *lib*. 1. *c*. 27. CRATO *conf*. 80. COELIUS AURELIANUS *lib*. 3. *c*. 1. Potiffimum in apoplexia utiles deprædicat HYMANN *de apopl. c*. 46. necnon FAVENTINUS *in med. emp*. De catarrhis capitis hoc pacto reficcandis luculenta funt SOLENANDRI verba *conf*. 11. *fect*. 1. *vix credi poteft*, inquientis, *quam eximium in deftillationibus fit remedium fonticulus*, *ratio hoc ipfum docet*, & *frequens experientia facile comprob*. Multus quoque eft in commendando hoc auxilio WEPFERUS, quippe qui iftud *in obfer*. fuadet in obtufione capitis, hemiplexia, vertigine, aurium tinnitu, auditus difficultate, narium fœtore, memoriæ abolitione ejufque defectu, ozæna, genæ ulcere. Idem paffim facit SYLVATICUS, ut *conf*. 38. *Cent*. 1. in vertigine, 29. in gravitate capitis, *conf*. 46. &

74 in

74. in melancholia, *conf.* 100. in catarrhis, *Cent.IV. conf.* 23. in herpete menti, *conf.*83. in aurium tinnitu; in locutione læsa *conf.*28. vitiis gingivarum *conf.* 27. tuberculo in naso *conf.*26. ulcere cancroso narium *conf.* 25. narium angustia *conf.* 24. sibilo & gravi auditu *conf.* 21. gravi auditu *conf.*17. Quo etiam referenda observatio de salubri effectu fonticuli in polypo narium, inserta M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 28.

35. A capite descendimus ad pectus, inquisituri, quid de hujus chirurgicę medendi rationis usu in ipsius affectibus, per experientiam constet. De hoc luculenta sunt SCULTETI *tab.*43. *armam. chirurg.* verba: fonticulos in thoracis, cordis & pulmonum affectibus magnum & mirandum præstare auxilium. WILLISIUS allegatus in *Praxi Barbett. pag. m.* 121. *ad pectoris*, inquit, *morbos fontanellæ inter homoplatas, item in brachio, aut crure, ad humores versus pulmonem affluentes, evacuandos, aut anticipandos, etiam propter eosdem illuc depositos avocandos, conducunt*. Imprimis ad phthisin laudantur fonticuli a *Christ.* BENED. *theatr. tabid. pag.* 29. Et HILDANUS *ep.* 49. *fonticulorum*, ait, *beneficio, phthisicos & semiphthisicos, qui sanguinem simul & pus exspuebant, sanatos fuisse, his meis oculis vidi*. Idem de setaceis affirmat *Cent. I. obs.*41. Quin *Cent. III. obs.* 28. exemplum affert matronæ, quæ non solum materiam purulentam, sed etiam sanguinem exspuit & in hecticam cum totius corporis extenuatione & virium prostratione incidit, setaceo tamen cum omnium admiratione sanitati perfecte reddita; nec non *epist.* 66. antistitem a catarrhis pulmonum tabem inducentibus setaceo liberatum esse, prodidit. AQUAPENDENS etiam *l. c. p.*15. graphice scribit: *ego libere & ex animo testor, me in praxi vidisse empyematicum, quotidie pituita catinum extussientem, per fonticulum sanitati fuisse redditum*. De difficultate autem spirandi CAPIVACCIUS. *conf.* 97. *ap. Scholz.* tradit: quotidiana exploratum esse experientia, anhelitus difficultate vexatos, fonticulo in brachio incredibilem percipere utilitatem. Hinc sæpe admodum in consiliis suis adversus pectoris morbos hoc remedium eximie suadet SYLVATICUS, *conf.*56. adversus palpitationem cordis & spirandi difficultatem, *conf.* 51. tussim & asthma, *conf.* 46. ad tussim, raucedinem & difficultatem spirandi, *conf.* 39. 40. 42. 43. ad phthisin, nec non *conf.*36. contra tussim & sputum cruentum cum febre.

36. Ad morbos, qui in abdomine sedem obtinent plurimos, fonticulos utiles esse perhibet SYLVATICUS, & eosdem *Cent. II. conf.* 74. & 75. commendat ad dolores ventris, *conf.* 92. in diarrhæa & dysenteria. *Cent. III. conf.* 3. 4. 8. in dolore colico, *conf.* 26. in cachexia, *conf.*65. 67. 68. 69. in dolore renum, vitiis vesicæ & mictus, *conf.* 92. 96. in nephritide & colica, *cent. IV. conf.* 1. 2. in pollutione nocturna, *conf.* 7. 9. 14. in affectibus hystericis, *conf.*19. 20. 28. 29. in fluore albo *conf.*40. in sterilitate. Maxime omnium vero dignum est quod totum transcribatur SCULTETI *l. c. tab.* 43. testimonium de egregia fonticulorum in affectibus uteri utilitate, ita habens: *fonticulus in femore in hystericis affectionibus efficacissimus, revellendo & derivando, curavi eo mulieres, quæ ob suppressionem mensium uteri furores aliaque symptomata sunt passæ*; cui addenda merito observatio in M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X pag.* 46. de eximio ad fluxum menstruum ex fonticulis præsidio. Neque minus egregie de fonticulorum in morbis infimi ventris usu scribit WILLISIUS l. c. *fontanellæ*, inquiens, *in dorso, ad nephritim & colicam omnem morbi fomitem anticipando eamque, dum ad nidos suos tendit, intercipiendo, egregie conferunt*.

37. Supersunt vitia, quæ artus externumque corporis ambitum obsident. Ex his primum commemorandi varii generis dolores. In coxendicis quidem afflictionem dolenti pridem ustiones commendavit HIPPOCRATES *sect. VI. aph.* 60. & vix in ulla passione tam magnifice de fonticulorum & setaceorum

S 3 usu,

usu, quam in hac, sentiunt scriptores medici. In hac ipsa enim magnopere prodesse fonticulos testatur SCHULZIUS M. N. C. *Dec. I. Ann. III. obs.* 156. MERCATUS *lib. I. de rect. præs. artic. med.* 115. *c.* 16. FORESTUS *lib. XXIX. obs.* 22. Instar omnium vero esse poterit SCULTETI *l. c.* testimonium, asserentis: se ipsum sibi contra hoc doloris genus summo & felicissimo cum successu fonticulum parasse inter principia musculi gastrocnemii. *Quare*, pergit, *si in futurum in tali cruciatu ischiadis diuturno, tam interna, quam externa remedia sine successu usurpata fuerint, meo consilio & bona spe salutis, ad hanc Chirurgiam tanquam sacram anchoram confugiant*. Idem sentit WILLISIUS l. c. scribens: *per fontanellam in inguine lumbaginam immanem, quibusvis aliis remediis obstinatam, inque alio affectionem ischiadicam inveteratam, feliciter olim sanavi*. Neque minus HILDANUS *Cent. IV. obs.* 75. dolorem ischiadicum, cum pruritu totius corporis, fonticulorum solummodo usu discussum esse, auctor est. Et idem remedii genus in eodem morbo dilaudat SYLVATICUS *Conf.* 88. & 90. Setaceo quoque persuras trajecto ischiadicam passionem discessisse RIVERIUS *Cent. II. obs.* 100. pluribus fidem facit.

38. Podagræ apprime conducere fonticulos SCHOLZIUS *epist. X.* SCHORERUS *tr. german.* von Fontanellen, nec non CAPIVACCIUS *sect. I. lib. V.* pluribus confirmant: & adversus dolores artuum & arthritidem eosdem ex usu esse non sine ratione SYLVATICUS *Cent.* III. 99. 100. & 83. censet. Quin in M. N. C. *Dec.* II. *An.* VII. *obs.* 189. narratur exemplum rustici, qui diu arthritide afflictus, ulcere, quod vocant einen Schmar, in tibia demum affectus est, quod ad consolidationem perducere noluit, sed fonticulum ex eo paravit, tam salubri effectu, ut ab omni dolorum recursu immunis posthac manserit. Pruritum manuum fonticulo in brachio sustulit GLANDORPIUS, & pruritum scroti fonticulo in femore WEDELIUS, allegante FASCIO in *dissert. de fonticulis*. Denique etiam ad ulcerum antiquorum & mali moris consolidationem magnum quoque in fonticulis repositum præsidium, ut etiam SCULTETUS *l. c.* plures, qui ulcera in tibiis habuerunt dysepulotica, iisdem se curasse tradat; & AQUAPENDENS *l. c. p.* 382. senem, tibiam mirum tumidam cum ulcere gestantem, fonticulo supra genu in coxa sanatum esse, perhibeat. Quibus omnino penitus respondent quæ SYLVATICUS de fonticulis in ulcere ani, tumore scroti, doloribus & ulceribus ex inquinamento venereo, inurendis, identidem *in consiliis suis* præcipit, & quæ in M. N. C. *Dec.* I. *Ann.* III. *pag.* 396. relata leguntur.

39. Tam spectata igitur in variis chronicis passionibus fonticulorum & setaceorum est, ipsa experientia teste, virtus. Ex acutis autem potissimum in peste eorundem usus in commentariis medicis ut salubris deprædicatur. Testatur id proprio exemplo SCIPIO MERCURIALIS, nec non HILDANUS *Cent. VI. obs.* 92. memorans: se peste Bernensi cum uxore quidem peste correptum, sed non adeo periculose laborasse, & causam rejicit in fonticulos, quos in cruribus gestarint, eo quod fonticuli & setacea sint præstantissimum præservativum tempore pestis, ut in bina peste observarit, ita ut ex viginti sex, vix tres objerint, licet perpetuo circa ægrotantes versati sint. CLAUDINUS quoque *emp. f.* 197. neminem Venetiis peste correptum fuisse refert, qui fonticulum in pede gestarit. Hinc WILLISIUS *de febrib. cap* 13. *fonticulos*, ait, *a cauteriis excitatos, adeo omnium pæne suffragiis præservationis gratia contra pestem usurpantur, ut eorum usus vulgo frequentissimus existat*. Eadem est sententia FINCKENAU in *diss. de fonticulorum usu tempore pestis*, qui eosdem præservatorie & curatorie commendat. Præservatorie maxime, quod semper aliquid de materia corrupta evehatur & sic, quo minus omnimode a peste corripiatur corpus, præcaveatur, idque se crebrius obser-

servasse scribit in iis, qui infecti tumores nacti, fonticulo excitato evaserunt. Curatorie autem adhibendos esse tum, quando a contagio pestifero aliquid ad glandulas delatum, & periculum, ne relabatur ad interiora, ideoque ipsi inurere suadet fonticulum. Et quae plura eandem in rem memoriae prodita sunt a KIRCHERO *de peste*, FONSECA *cons.*49. DIEMERBROECK *de pest. lib. IV. histor.* 110. FORESTO *lib.6. obs.*15. QUERCETANO *lib.II. cap.*2. nec non DOLAEO *encyclopaed. pag.* 426.

40. Adduximus hactenus ex probatissimis tam prisci, quam recentioris aevi auctoribus luculentas observationes, quae insignem usum & setaceorum & fonticulorum in multis & valentibus morbis, iisque maxime chronicis, mitigandis, aeque ac sanandis, abunde confirmant. Jam sequitur, ut hanc experientiam, ne fallax, sed fida & certa sit, solidis & firmis rationibus suffulciamus, & modum, quo salubris hic succedit effectus, dilucide monstremus, addendo demum utiles cautiones in applicatione studiose tenendas. Et primo quod attinet ad operandi rationem, haec quidem multis obscura adeo visa fuit & imperceptibilis, ut ipsum remedium omni propterea usu carere putarint. Autumarunt quippe, quum sanguis & fluida perenni motu per vasculosam corporis compagem circumagantur; omnem illum qui ex fauciatis, sive per vulnera, sive per ulcera, vasculis effluit humorem, a sanguine, mediante cordis & arteriarum impulsu, ad partes advecto, materiam & ortum nancisci, ita, ut qualis sanguinis & seri sit conditio ac status, etiam sit illius succi, qui ex ruptis & discissis fibris & canaliculis effluit. Jam autem supposito, quod corrupta & impura materia insit sanguini & corporis succis, quae morbi materiam praebeat, adeo tamen exiguum dicunt esse id, quod quotidie exstillat, & praeterea adhuc noxium cum utili & nutritio intime sic esse mixtum, ut parum utilitatis ab hac excretione sperari possit. Et quod maximum, longe commodius & efficacius serum morbificum, vel quantitate, vel intemperie perversa peccans, per alia loca & emunctoria, uti per cutis cribrum, per renum tubulos, vel etiam per alvum, intestinales glandulas & excretorios hepatis poros, quin ipsas etiam salivales glandulas posse secerni & excerni, quam per ejusmodi praeter naturam plane novas & largiori evacuationi minus aptas vias.

41. Alii Philosophiae Cartesianae & corpuscularis praeceptis imbuti, uti MUYS *in prax. ration.* modum, quo fonticuli & setacea effectus suos edunt, mechanica prorsus ratione ita concipiendum esse contendunt, quod serum in omnibus omnino ulceribus, adeoque etiam fonticulis, stagnans foetidum primum fiat & corrumpatur, corruptum postea efformet poros & canaliculos in carnosa & vasculosa substantia sibi similes, id est, qui figura sua respondeant figurae particularum impuri & corrupti in sanguine humoris; ut adeo in tale ulcus nihil aliud emittatur & admittatur ab humoribus eo circulationis lege allatis, quam quod corruptum & a porulis suscipi potest. Afferunt etiam in confirmationem experimentum, de filtro ex charta emporetica confecto, quod intinctum prius in aquam, & infusa postea mixta oleo aqua, tantum aquam, oleo autem immersum, indito eodem mixto liquore, nonnisi oleum transmittat. At vero, quam infirmis in genere argumentis nitatur, & quam longe a veritate discedat, illa a pororum figura desumta secretionum ratio, nemo non novit; de experimenti autem allati veritate merito dubitandum, quum non modo alii istud contrario plane successu, teste *Cl.* WEDELIO, ceperint, sed & nosmetipsi oleum & aquam simul per chartam emporeticam transudasse viderimus, licet prius vel oleo, vel aqua, eandem imbuerimus.

42. Quamvis vero non negandum, sufficere in statu naturali & ad tuendam valetudinem fabrefacta in corpore humano emunctoria impuris & superfluis humoribus educendis, atque etiam excretiones per alvum, per cribrum cutis, renes, glandu-

ulosas intestinorum & narium tunicas, ipsasque salivales glandulas ad curandos morbos multum facere & sanguinem egregie depurare: nihilo tamen secius extraordinariæ per ulcera partibus inductæ evacuationes egregii sunt usus, effectu nempe non tantum evacuatorio universali, verum etiam particulari derivatorio. Etenim, quamvis exiguum sit humoris serosi, quod effluit; tamen quia fluxus & continuus & quotidianus, potest utique quippiam conferre ad imminuendam copiam seri præternaturalem. Derivatorius autem & particularis effectus longe eminentior est. Scilicet, causę materiales, quæ motus præternaturales & turbulentos morbosos in corpore creant, sunt potissimum stases & stagnationes sanguinis, seri, vel etiam alius humoris in nervosis & exquisite sentientibus locis, quæ vel acrimonia hostili rodente vellicant, vel copia sua premunt & comprimunt, & sic dolores, spasmos, inflammationes, timores & alia gravia symptomata cient. Et strictius quidem loquendo, consistunt hæ stases & stagnationes, præsertim seri, in vasculis minutissimis capillaribus, quæ ex finibus arteriolarum ad latera emergunt, & succum vel nutritium, vel excrementium vehunt, in quę si delabitur, vel etiam impetuose urgetur humor intemperatus nimis & præter naturam crassior, obhærescit ibi, nonnunquam perrumpit & partem cui insidet, moleste afficit, ut variæ consequantur morbosæ passiones, pro diversitate loci qui patitur discrepantes.

43. Hinc si contigerit, ut pericranium totum a subsistente humore patiatur, atrox oritur capitis dolor, si dimidia tantum hujus pars, hemicrania, si circumscripta regio, clavus. Ubi stagnans acris liquor in membranis, quę investiunt cerebrum, sedem figit, epileptici, ubi in membranis spinalis medullæ, convulsivi præsto sunt artuum motus. Quum principiis nervorum opticorum tenax incumbit, gutta fit serena, spinalis autem medullæ, paralysis & hemiplexia. Quando humor sanguineus in tunicis quæ oculi bulbum cingunt incarceratur, ophthalmiæ, & quando serosus acris ibidem copiosius colligitur, vasa distēdit tandemque exstillat, lippitudines, seri salsi, acris sæpius corrosivi, cum dolore & ardore defluxiones ac visu imminuto emergunt. Humores serosi, vel lymphatici, membranis musculorum nerveis firmiter inhærescentes, dolores pressorios spasticos molestissimos, præsertim nocturno tempore, cum notabili frigoris sensu junctos excludunt, qui rhevmatismi nomine veniunt, & plurima loca, solenniter vero homoplatas & humeros, infestant; & in affectis sic partibus a lympha acri tanta est constrictio, ut ex iisdem ne gutta sudoris profluat, licet totum reliquum corpus sudore diffluat, si vero scarificantur, plus seri quam sanguinis extrahitur. Idem vitiosum & acre viscidum serum intra membranas & ligamenta nervea & glandulosa articulorum subsistens, pro locorum diversitate eorumque diversitate eorumque diversa denominatione, modo ischiadicos, modo podagricos, modo gonagricos, necnon arthriticos parit dolores; in cutis autem tubulis & glandulis firmius detentum, impetigines, herpetes, lichenes, pustulas ulcerosas, in facie guttam rosaceam & varos gignit.

44. Hisce omnibus morbis, quia partim a firmius inhærente, partim & extravasato humore fiunt, ulcera arte facta, quę fonticuli audiunt, omnino succurrere possunt, eo quod, facto ejusmodi in parte vicina emissario, corrupto & incarcerato quasi humori, exitus paratur & facile præbetur. Nam in genere in excretionis, quę per vesicatoria & fonticulos fit negotio id merito tenendum esse arbitramur: non omnem secretionem & humoris excretionem intra vasa & tubulos fieri mediante motu progressivo circulatorio, sed per porosam etiam partium solidarum substantiam, dum vasorum alveis elapsus humor calore & motu tonico extraordinario fibrarum ab una parte ad alteram dimovetur tandemque emovetur. Testatum hoc faciunt varia, quæ subinde obveniunt phenomena. Quando pedibus hydropicorum œdematosi levis plaga infertur brevi tempore magna quantitas seri, ex-

ri extravasati, hac data porta exstillat, quod neutiquam per arteriolarum pulsum ejicitur, sed ipsa sua gravitate & motu fibrarum interno adjutum, elabitur atque prodit. Materia purulenta in abscessibus & ulceribus partium externarum collecta, solo terrore aut refrigeratione intensiori, vel medicamento dolorem excitante reprimitur & transfertur sæpe ad loca vicina & interna, non sine periculo. Novimus glandularum colli & parotidum insignes in infantibus & adolescentibus tumores medicamentis reprimentibus abactos, ubi humor deleterius e sede pulsus ac in pectus delapsus asthma convulsivum, immo ipsam phthisin & ulcus pulmonum insanabile fere excitavit. Et nihil quoque familiarius, quam quod materia ulcerosa in scabie humida, per porosam fibrarum & vasorum texturam repellatur cum præsentaneo subsequente damno. Quidni etiam humor interius obhærescens eodem modo per poros ad loca externa meare, foras propelli & excludi poterit? Certe copia seri, quæ in hydropicis per forte drasticum alvo excluditur, non adducitur, mediante pulsu, per arterias ad tunicas intestinorum glandulosas, sed veri est simillimum, quod per poros vasorum foras intro spectantes & per porosam partium fibrosarum substantiam ad intestina transeat. Atque adeo clarissime patet: fonticulos non modo evacuationem humoris præbere universalem, id est, quæ ex tota sanguinis & humorum massa procedit, sed præcipue localem, sive partialem & derivatoriam, dum ex imis ad extimas ad se quasi alliciunt, trahunt vel etiam revellunt.

45. Nunc facilius explicanda venit caula, cur consolidatio fonticulorum magno sæpe conjuncta sircum periculo, ut non modo morbi priores sublati repetant & recrudescant, sed non raro etiam graviores, immo funesti affectus, in aliis & remotis locis suboriantur. Uberius hanc noxam testatam faciunt peritiores medentum ex antiquis & recentioribus. CRATO longævus ille, felix & prudens Medicus, in consiliis & epistolis, quas collegit SCHOLZIUS *epist.* 174. item *consf.* 221. scribit: *multis exemplis erudimur, quam graves subito affectus, immo mors ipsa, fonticulos, præsertim in pede clausos, consequantur.* Ex Arabibus RHASES *lib. de aff. junct. tit. XVI.* gravissima sæpe vidit symptomata fonticulo coeunte. LAELIUS a FONTE *consil. pag.* 56. asthma, MERCURIALIS *tom. IV. pag.* 175. podagram, HORSTIUS *lib. IV. Part. II. obs.* 15. spirandi difficultatem cum anasarca, coalescente fonticulo, annotarunt. Quum ab antiquis pedum ulceribus ad consolidationem perductis pulmones labe & ulcere affecti, multoties a Practicis observati sint; nullum utique dubium, a fonticulis diu cum fructu gestatis & intempestive clausis, præsertim in impuris corporibus, quin idem possit contingere. Causa hujus effectus non alia videtur subesse, quam quod ab ulceribus, sive arte, sive sponte factis, ob effluxum qui simul contingit humidi nutritii, debilis & imbecillis omnino pars cui insident reddatur, ideoque, deficiente debito ad propulsionem toni robore, major fiat ibi affluxus & stagnatio humoris, qui tam copia, quam qualitate delinquens, si exitum fortitur, pro sanitate est, ubi vero ipsius excretio, viis & orificiis ductuum clausis & constrictis, impeditur, remanet ob partium vicinarum infirmitatem, copiosior humoris serosi affluxus & stagnatio, majorque ex longiori quiete accedit corruptio, unde non mirum est, in laborante parte, aut pristinum vitium resurgere, aut, si humor inquinatus & malitiosus, vel vitalibus succis immixtus manens, vel receptus iterum per poros in vasa, mediante sanguinis circulo ad alia loca defertur, pessimas passim propullulare ægritudines. Nos certe sæpius observavimus, post morbillos vel variolas in pueris oculorum acres defluxiones, quæ nonnisi apposito in nucha setaceo cessarunt, sublato autem postea setaceo, proximus de novo oculos infestarunt.

46. Jam etiam facile ratio patescit, quare a tinea capitis, vel scabie humida im-

in pueris perperam curata, insultus epileptici, vel asthmata convulsiva subnascantur, quæ postea appositis vel vesicatoriis, vel fonticulis in brachiis, aut pedibus, conquiescunt. Novimus exempla, ubi a materia arthritica & podagrica ad internas partes relapsa, vel etiam non sufficienti vigore expulsa, spasmodicæ constrictiones diaphragmatis, ventriculi & intestinorum non levem formidinem inducentes, omnibus aliis frustra datis internis, appositis in brachio vel pedibus fonticulis, sublati fuerunt. Neque certe experientiæ suffragio destituitur, phthisin posse eodem pacto præcaveri, si nempe ortum trahit ex acri & impuro humore a partibus superioribus capitis, faucibus, vel tumoribus glandularum internis & externis descendente ad pectus, & huic ulcere in costis, vel in scapulis excavato, via ad exitum paratur. Atque adeo luculenter utique innotescit: magni in arte medendi momenti esse medicationem, quæ ad seri impuri, non tantum evacuationem, verum etiam derivationem, immo revulsionem directa, uti quidem jam in sanguinis missione aliisque excretionibus pridem est nobilitata.

47. Altioris indaginis quæstio: qua ratione cauteria, fonticuli & setacea, partibus capitis externis applicata, apoplexiam serosam, hemiplexiam, paralysin, guttam serenam, cephalalgiam inveteratam, vertiginem aliosque graves admodum cerebri morbos, qui ab humore seroso firmius insidente imis cerebri partibus, originem trahunt, abigere & partes internas liberare queant? Jam vero experientia uberius confirmat, quod in his morbis setacea nuchæ injecta, vel cauteria applicata loco ubi futuræ coronalis & sagittalis concursus est, egregiam tulerint opem, potissimumque majores nostri mirifice hunc in finem commendarunt fonticulum capiti, ubi futuræ committuntur, inductum, uti quidem patet ex AQUAPEND. *pag.* 12. 13. SOLINGEN *oper. Chirurg. P. I. c.* 1. FIENO *de cauteriis cap.* 22. SEVERINO *lib. II. pyrot. chirurg. p.* 2. Sunt quidem nonnulli ex recentioribus, qui periculosum modum applicandi cauteria tam actualia, quam potentialia, in hoc tam sensili & nervoso loco, ubi in commissura futuræ coronalis & sagittalis duræ matris & pericranii est connexio, censent, eo quod ob dolorem ibi quam facile possit inflammatio suscitari. Verum frustraneus est metus, propter multiplicem jam ab omni ævo innoxium & felicem usum, & potius admodum credibile, quod dolor major, quem producit chirurgica hæc operatio, multum ad feliciorem operationem conferat, eo quod recensiti capitis morbi a lympha glutinosa, intra anfractus & membranas cerebri detenta & a torpore spirituum & motuum maxima ex parte oriuntur. Prosunt itaque hoc in loco appositi, non tam ad evacuandum humorem noxium intus latentem, quam potius ad tonum excitandum & motum aliter determinandum, ut quod subsistit e loco suo dimoveatur, non secus ac ipsa vesicatoria, præsertim ea quæ cantharides habent, non tantum excernendo, verum etiam systema nervorum afficiendo motusque excitando, conducunt.

48. Singularis adhuc fonticulorum in arte medica usus est, quod conditionem, atque temperiem & fluidarum & ex parte etiam solidarum partium extraordinariam prodant ac detegant. Nimirum firma & quotidiana constat experientia, quod, qui fonticulos gerunt a paulo diuturniori usu insalubrium & valde intemperatorum alimentorum, v. g. acidorum, salsorum, acrium, calidiorum, ut piperis, allii, molestas quasdam affectiones, punctiones, dolores, rubores, tumores & alia insolita accidentia ibi percipiant. Crebrius quoque observatur, quod a graviori animi affectu, præsertim ira, tristitia ac terrore, item ab insigni & præternaturali temporum & tempestatum constitutione, extraordinaria quædam sensatio in locis, ubi fonticuli appositi, ipsiusque fonticuli insolitus aspectus, adsit. Præterea quando in morbis intensior spastica contractio, vel stomachum & intestina, vel

vel diaphragma petit, ut in hystericis & hypochondriacis, item in colica convulsiva, asthmate convulsivo, tunc statim etiam compatiuntur fonticuli, ut vel exsiccentur vel claudantur, vel dolorifice cum rubore afficiantur. Quinimmo præternaturalis siccitas, livor & pallor fonticulorum arguere aliquid damni in œconomia animali solet, & nihil familiarius est, quam quod ante mortem fluxus humoris per hæc ulcera plane cesset. Ex quibus quidem omnibus merito eliciendum est, tum ingentem partium fluidarum & solidarum in corpore humano dari conspirationem & una parte affecta alteram statim etiam pati, tum quod non secus, ac ex naturalium excretionum, quæ per vesicam, alvum & cutem fiunt, constitutione, ita etiam ex ulcerum & excerniculorum horum insueta & extraordinaria conditione, sanitatis & morborum indicia, fluidarum & solidarum partium natura, indoles atque constitutio a prudenti Medico perspici possit.

49. Neque etiam omittendus aut floccipendendus ille fonticulorum secundarius quasi usus, quem in corpore, cui jam inducti, in sanitatis tutelam præstant, dum præbent emunctorium, in quod velut incile confluit & rejicitur, si forsan corpus noxia & morbum minitans subiit materia. Et certe plura sunt quæ hoc confirmant obvia subinde phænomena. Crebrioris quippe observationis est, loca illa, ubi fonticuli existunt, præsertim in pedibus, ex facili tentari erysipelate, sive animi affectus, sive alii errores commissi causam præbuerint. Attentior quoque docet experientia, suscepto intus morborum epidemicorum contagiosorum ipsiusque pestilentiæ miasmate, protinus fonticuli excerniculum inde mutationem experiri & frequentissime inflammatorii quippiam cum dolore & rubore in ipsius confiniis comparere. Luculento utique indicio, autocratiæ naturæ tribuendum esse, ut ad partem hanc debilem & languidam humor, qui in vitio est & morbum minatur, ad promtam secretionem & felicem excretionem transmittatur.

50. Restat demum, ut exposita fonticulorum operandi ratione, de recto eosdem usurpandi & perite tractandi modo utiles pariter ac necessarias practicas regulas subnectamus.

I. Quando morbi capitis a congestione & impetu sanguinis & humorum ad superiora oboriuntur, frustraneus, vel plane noxius est fonticulorum usus, sed præstat tunc potius sanguinis, quam seri excrementitii, evacuationi invigilare.

II. Ubi dolores capitis acuti, item motus convulsivi & epileptici, tenera & sensibilia corpora diu detinent, minus tuto in locis sensibilioribus & nervosis, ut in nucha, vel pone aures, vel in suturis admoventur cauteria & fonticuli, sed si forsan indicatio est, melius brachiis vel pedibus imponuntur.

III. Non tam facile nec statim, ad ejusmodi molesta & diu vexantia remediorum genera descendendum est, si res commodiori ratione expediri & causa morbi per præparantia, corrigentia & per naturales excretiones tolli potest, sed tunc demum, quando hæc frustra adhibita, & morbus diutius partem afficit ac detinet, verbo: si læsio magis particularis, quam universalis est.

IV. Neque etiam in morbis externis his solum fidendum, sed præmittenda, imo adjungenda, interna & alia externa, quæ morbo expugnando serviunt præsidia, quibus etiam adhuc paulo longius insistendum, inprimis quando spes sanitatis per eadem recuperandæ affulget.

V. In senibus, qui solenniter dyscrasia salsa scorbutica laborant; item in ipsis scorbuticis, ad præcavenda, vel minuenda symptomata, non inutiliter parantur ejusmodi per artem ulcera, tutius tamen id fit in brachiis, quia facilius ibi inflammationes & ulcera tolli possunt; sed si semel inducta, sedulò providendum, ne forsan coeant aut consolidentur, eo quod, quo magis corpus est impuris succis refertum, eo majus periculum imminet, quando

exitu præcluduntur & emissarium aboletur.

VI. Magnam cautionem consolidatio & exsiccatio horum ulcerum desiderat, ne inde gravius damnum emergat. Proinde non facile admittenda in senibus & adultis, sed potius in adolescentia, juvenili ætate, & corporibus quæ adhuc crescunt, sique prius probe constiterit, omne vitium & omnem intemperiem massæ sanguinis esse sublatam. Hinc, antequam id fiat & postquam factum, temperantibus & evacuantibus commodis utendum, & pars ubi constitit fonticulus subinde spiritu vini camphorato inungendus, vel vino calido diligenter fovendus.

VII. In cachecticis & hydropicis corporibus non sine periculo fonticulus excitatur, quia facilis est in sphacelum transitus. Perite enim monet AQUAPENDENS *operat. chirurg. P. I. pag. 222. Maximum*, inquiens, *imminet periculum dum fiunt, ne sphacelus partem calore depauperatam apprehendat & occupet, qui brevi hominem interimat.*

VIII. Quando exulceratio, ut interdum fit in senibus & scorbuticis, circa partem, in qua gestatur, nascitur, vel etiam dolor & tumor urget, tunc epithema, quod aquam calcis vivæ, aquam florum sambuci, l'eau d'arquebusade, saccharum saturni & camphoram habet, cum fructu applicandum, quo in ejusmodi casibus nihil præstantius, nihil utilius.

IX. Incidit interdum, fonticulum nihil amplius humoris fundere, sed siccescere & consolidationem subire, tum utile globulum ex cera viridi indere, vel si hoc fluxus non reperit, pauxillum emplastri vesicatorii admiscere.

X. Quando caro spongiosa in cavo fonticuli succrescit, pulvis ex alumine usto & mercurio præcipitato rubro compositus & inspersus instar omnium est.

XI. Locus cui tutissime & quam optime inducuntur fonticuli, est inter spatium duorum musculorum, vitando eorum tendines & nervos, ubi nostro tempore incisione lancetta, rejectis omnibus cauteriis, tam actualibus, quam potentialibus, commode & cum minori dolore excitari solent.

51. Hæc itaque sunt, quæ de præstantissimo fonticulorum usu medico edisserere placuit, ex quibus luculenter satis apparere arbitramur, quosdam inter celeberrimi nominis viros, ut HELMONTIUM, CRAANIUM, BONTEKOE, GEHEMAM, DAELMANNUM, ALBINUM, LIMMERUM, multum errasse, qui vesicatoria & fontanellas e foro medico rejicere & pro remediis mortiferis venditare haud veriti sunt. Neque minus ex hac nostra rationali disquisitione modi, quo operantur ulcera hæc arte facta, irrationales illi mechanismi medici, quo optime nostro tempore res medicæ ad rationes revocantur, olores intelligent, sterile & ignorantiam prodens molimen esse, in explicando salutari fluentium, & detrimentoso coeuntium fonticulorum effectu, ad internum rationalem & moralem corporis nostri œconomum confugere & loco causarum obscura verba dare, uti quidem nuperius larvatus ille *Ursinus* Mahrmund, præjudiciis occœcatus contra præjudicia in therapia medica infeliciter pugnans fecit, quasi possessor œconomiæ vitalis per fonticulos omnibus sese exoneret purgamentis, quando autem contra vitalem consuetudinem, invito vitali principio iidem coalescant, exspectandum sit, quid vitaliter eventurum.

DISSERTATIO X.

DE ERRORIBUS VULGARIBUS CIRCA USUM TOPICORUM IN PRAXI.

§. I.

NUllum, elogio ipsius GALENI, generosum remedium est, quod non possit prodesse & simul etiam nocere. Valet hoc sapientia gravissimi auctoris edictum non modo de usu interno remediorum efficacissimorum; verum etiam de applicatione eorum, quæ vocantur externa seu *topica*. Non immerito universa auxiliorum pharmaceuticorum classis in duo dispesci potest genera; alterum complectitur ea, quæ intus assumuntur, & intimæ admissionis sunt in vitalia corporis nostri, quam ob causam etiam plus efficaciæ & virium secum recondunt: alterum est eorum, quæ extrinsecus affectis vel læsis partibus opem quandam afferunt. Utrisque sua laus, virtus, & gloria in medendi arte manet atque relicta est. Et tametsi interna longe majore prærogativa præ externis gaudeant, utpote eorum usus magis universalis & longe magis patens est; nihilominus & externa in certis casibus non destituuntur suo usu & fructu, ita ut persæpe iis carere vix queamus. Verum enim vero, quemadmodum eorum quæ intus assumuntur maximus est abusus; ita etiam illud ipsum deprehendimus in exhibitione topicorum. Et sicuti rationalis medicina in vero usu inveniendo remediorum tantummodo occupata est, eoque non tam generali, quam singulari & individuali: ita nihil magis ignorantiam, imperitiam, & temerariam empiriam facit & constituit, quam nocens & præposterus usus remediorum tam internorum quam externorum. Quapropter totus cardo & omnis nervus totius practicæ Medicinæ in eo versatur, ut usum & abusum remediorum quoad morbos & individua, imo quoad omnes vel minimas circumstantias temporis, doseos, ordinis probe ab invicem separemus ac disjungamus, & ubi prodesse & ubi nocere queant remedia, demonstremus. Noster labor in præsenti erit, ut externorum præcipuum in praxi vulgari abusum & communes circa eorum applicationem errores prosequamur atque indigitemus, eo tamen, quo fieri poterit, brevitatis studio, cum alias ipsa tractatio, pro rerum varietate ac multitudine, nimis diffusam & laxam requirat ventilationem.

2. Cum itaque aggredimur *vulgares in Topicorum applicatione errores* ostendendos, pretium erit operæ prius, quam id faciamus, de *Topicorum* nomine, & quid eo significare velimus, quædam in medium proponere. Equidem vocabulum *topici* nimis est generale, dum omnia, quæ certis locis seu partibus exterius applicantur, sub se complectitur; & hac ratione, quæ in vulneribus, ulceribus, membrorum quibuscunque læsionibus contingunt, sive ea consistant in applicatione instrumentorum variorum chirurgicorum, sive in emplastris, unguentis, injectionibus, turundis, ad topica, generali vocabuli acceptione, referri queunt. Attamen, mens nostra hac vice ea attingere neutiquam potest, sed paulo strictiori acceptione vocabuli sub nomine topicorum ea tantum intellecta volumus, quæ in affectibus, qui proficiscuntur a causa interna, adeoque a Medicis potius, quam ab ipsis Chirurgis, commendari debent. Nolumus autem prolixiores esse aut magna uti ambage in recensenda ex variis naturæ regnis desumta topicorum materia, vel enumerandis variis compositionibus, sed tantummodo ad rem ipsam nos accingimus & simplici via incedentes initium faciemus a capitis morbis, progrediendo sic ordine ad reliquorum membrorum affectus morbosos.

3. Primum autem locum teneant ipsa capitiluvia, quæ sive cum aqua simplici & lixivio, sive cum vino, variis herbis emollientibus & cephalicis incocto, com-

composita sint, non sine gravi noxa a medicinæ imperitis sæpenumero usurpantur. Contingit autem hoc ipsum plerumque in omni capitis, cerebri vel nervorum vitio vel imbecillitate, maxime omnium autem nocentissima sunt in catarrhis, achoribus, aurium tinnitu, gravitate auditus, ophthalmiis, &c. Et nota nobis non pauca sunt exempla, ubi ex capitiluviorum præpostero usu in infantili ætate epileptica passio succrevit. Ut paucis mentem meam explicem, ego quidem existimo, a capitiluviis plane nos abstinere, & in eorum locum surrogare potius posse frictiones capitis, & earum rerum, quæ siccant & roborant nobilissimam corporis partem, usum esse substituendum. Ratio autem dictorum in promtu est: videlicet progigni prægraves capitis memoratos morbos ex humorum ad caput delato impetu a partibus inferioribus, sanguinisque vel puri vel serosi inibi facto decubitu atque infarctu, res penes rationales pathologos extra controversiam posita est. Quid vero magis disponit caput ad recipiendum humorum impetum, ad detinendas ibi serositates, quam usus eorum, quæ calida vel tepida humiditate fibras relaxant, flaccidasque ac lubricas reddunt, quo minus congesti ibi humores iter suum per venas recipere possint? Potius in omnibus qui caput vel superiora petunt morbis, inferiores partes, nempe ipsos pedes, lavare & de vapore humido fibras subcutaneas & carneas relaxare oportet, ut sic ex superiori regione derivatio & diversio fiat ad inferiora; id quod etiam non sine maximo fructu & emolumento medentum peritiores norunt.

4. Improbamus adhuc ulterius *emplastrorum* sic dictorum *cephalicorum* in nonnullis capitis vitiis usum, eumque penitus e foro medico exesse posse censemus. Intelligimus autem hoc emplastrorum genus, ubi raditur totum caput & emplastro quodam obtegitur; quale quidam in usu solent habere in gravi hemicrania, in epilepsia quoque, vel aliis gravissimis pathematibus, quæ subsequi solent vehementes capitis a causa externa contusiones vel percussiones. Et quamvis nonnulli hic inter talia emplastra, quæ ex balsamis, gummatibus composita sunt, & inter illa, quæ ex viscosis glutinosis parantur, distinctionem faciant: nostra tamen est sententia, cujusque naturæ vel generis sint, ea plus nocumenti quam utilitatis afferre, non excepto etiam famigeratissimo illo de betonica emplastro. Ratio autem hujus asserti hæc esse videtur, quod transpiratio in omni læsa vel affecta parte, quo magis libera est, eo felicius semper succedat curationis negotium, & contra ipsa testatur experientia, nihil magis officere & sanationem impedire, quam quod liberam lædit transpirationem. Addimus & hoc, quo magis sunt remotæ a fonte caloris partes, vel minori sanguinis quantitate perluuntur, in his ipsis certe transpirationem quavis ratione juvare & promovere res magnæ peritiæ ac prudentiæ est. Quivis autem, qui rationem cum experientia in consilium adhibet medicus facile perspiciet, emplastra, quæ totam cingunt calvariam, mirifice obstipando oblinendoque poros, aeris & subtilis fluidæ materiæ ex cœcis illis, quibus cranium & cutis capitis gaudet spiraculis, transitum intercipere ac præpedire.

5. Commendamus itaque eorum loco, ex ipsius experientiæ fide, pulveres siccos, vel ipsi capiti inspersos, vel sacculis inclusos, tales nempe, qui balsamica subtili blanda sulphurea enthymiasi tam roborando quam demulcendo nerveas istas vel frigidas partes solantur, & liberum materiæ fluidæ & aereæ transitum, sartum, tectumque servant. Vel si ipsa sicca ex usu secludere indicatio quædam foret, substitui possunt sacculi cum spec. cephalicis in vino decocti, aut linimenta, ex iis, quæ penetrantem indolem habent & sale gaudent, oleosa volat. & resina balsamica pollent, conflata, inter quæ balsamus Peruv. camphora, spirit. vini rectificatus, sal ammon. vel lumbricorum volat. cum ol. lavendul. majoran. anthos, nucistæ non adulteratis.

ratis roboratus & castorei essentia nobilitatus eminet; qualia linimenta in omni capitis affectu, sive sit convulsionis & epilepsiæ particeps, sive cum dolore aut sensus cujusdam interceptione conjunctus, levamen inferunt commendatissimum. Nostra autem non est intentio omnia removere emplastra, quæ certis in casibus ad frontem, ad nucham posita, non sua privari virtute possunt: sed sermocinatio tantum nostra est de iis, quæ totam vel dimidiam calvariam tegunt. Insinuandum hoc quoque loco est, inspersionem pulverum Cypreorum sic dictorum in caput receptissimam non sine noxa quandoque deprehendi, præsertim quando ex amylo sunt confecti & paulo immoderatius & crebrius crinibus ingeruntur: ita mihi conquestus est Halberstadii amplissimus consiliarius, quod ex frequenti in juventute usu horum pulverum miram debilitatem oculorum sibi contraxerit, quæ in senectute in perfectam cataractam, qua adhuc laborat, transivit; neque ratio hujus rei e longinquo petenda est, utpote talia tenacia poros capitis oblinendo transpiratum tam necessarium sanitati & robori partis vehementer cohibent.

6. Tandem attingere quoque communem in praxi errorem placet, videlicet applicationem variorum linimentorum & balsamorum in affectibus plerisque capitis, & nominatim in vertigine, capitis dolore gravativo, caro, apoplexia, sensuum torpore, & hemicrania quoque. Vulgaris praxis est, ut balsamis fragrantibus, quæ moschus, ambra, zibethum, oleum rosarum ingreditur, tempora non modo & nares, sed & ipsum verticem & cervicem inungere soleant, quoniam magnum id præsidium adversus hos affectus reputant. Enim vero, admodum falluntur ii, qui talia tam amica hisce capitis & cerebri morbis credunt. Vaporosa hæc sunt auxilia, & elastica expansiva vaporositate in poros vasorum sese insinuando, nimium ipsa distendunt, & sanguinis impetuosum motum quodammodo figunt, & sic sedativa & anodyna virtute, ad somnolentiam disponunt. At vero, nemo non cautus qui est, percipiet, cautè mercandum esse etiam cum hoc auxilii genere, quod minime quadrat iis in morbis, ubi jam caput ejusque vasa infarcta sunt, nimisque distenta a sanguinis impetu & copia; quo casu certe dum majorem expansionem procurant, & consequenter humorum stasin periculi plenam adaugent, teste experientia, sæpius dolores, vertiginem, aurium tinnitum, somnolentiam, & gravitatem ac torporem mentis & sensuum majorem accersunt. Et valet de iis remediis non secus ac de suffimentis scitum divi COI edictum *sect. V. aphor.* 28. multis modis etiam ad alia commoda essent, si non capitis gravitatem inducerent. Quocirca præferimus hisce omnibus tunc temporis talia balsamica linimenta, quæ constant ex solo spiritu vini rectificatissimo, in quo camphora, olea majoran. lavendul. rutæ, sed non terebinthina adulterata, soluta sunt; hæc enim potius discutiendo, poros reserando, quam replendo caput vaporositate operantur, hinc semper in cephalalgiis & in gravi apoplectico insultu tutiora sunt.

7. Facimus jam accessum ad ea topica, quæ *oculorum vitiis* opitulantur. Dici vix potest, quam perversus tam a Chirurgis quam Medicis indies notetur abusus, & quanta noxa inferatur miseris ægrotantibus a præpostera horum applicatione: ausim dicere, plures visu privari ex imperitia applicandi topica, quam ex ipsa morbi vi ac magnitudine. Vulgatissimus autem error est, oculis frigida esse amica, calida autem inimica. Valet hoc ipsum & verissimum est, si oculi sani sunt, ubi eos aqua frigida lavare consultius est quam calida, quoniam hæc fibras relaxando oculos ad fluxiones disponit, frigida autem poros tunicarum & parietes vasorum roborando nimium sanguinis & humorum fluxum abarcet, & ita oculos serenos, vividos & sanos servat. At vero, hæc regula haud procedit in oculorum constitutione, quæ est præter naturam; minime omnium autem in eorum inflammatione,

hæ,

ne, quæ nomine venit ophthalmiæ, ubi frigidorum usus perniciosissimus est. Habet exemplum FOREST. *obs. chir. l. II. obs. 19.* de quadam muliere ophthalmia laborante, quæ collyrio ex lapide Talk dicto & aqua destillata utebatur, sed non diu post dolore & ardore adeo ingenti afficiebatur, ut etiam subsecutum fuerit ulcus. Vidimus hac ratione non semel, sed creberrimis vicibus, ab instillatione collyriorum frigidorum in oculos æstu inflammatorio dolentes, turbidos factos fuisse oculos & inflammationem intensius auctam, adeo ut intra paucos dies penitus visus fuerit obscuratus, imo plane in defectu expertæ medicinæ abolitus. Nam, quemadmodum in omni inflammatione non sine fundamento exterius applicata frigida & constringentia, incrassantia, cordatiores Medici acriter rejiciunt: ita cur talia admittere velimus in oculis inflammatione, cui vasa longe magis tenera capillaria insunt, quam in aliis partibus, equidem non pervideo. Caussa enim & ortus omnis inflammationis est infarctus sanguinis vel humorum in vasis propter obstructionem in vicinis vasculis; jam autem obstructionem nihil magis firmat quam actu frigidum, dum fluiditatem liquidis succis demit, eosque spissos & crassos reddit.

8. Deinceps, non modo ex ipsis collyriis actu frigida in inflammatoriis vitiis repudiamus atque rejicimus, sed & omnia, quæ incrassandi, condensandi, vel humores ulterius invitandi ad partem affectam, facultatem possident, qualia sunt omnes aquæ dictæ ophthalmicæ, uti aqua sperm. ran. rosar. plantag. sachar. saturn. alumen, album ovi, bolus rubra, omniaque mucilaginosa. Ita citatus FORESTUS *lib. XI. obs. 26.* de morbis ocul. annotat, oleosa & pinguia oculis nocere, referens ulcus a tonsore pessime tractatum cum oleo, quod calide applicatum fuit, adeo ut perrupta non solum tunica cornea sed etiam uvea in callum denique abierit, qui dicitur clavus oculorum. Ego potius majorem efficaciam promittere possum talibmodi in casibus de iis, quæ sine magna acrimonia & sine ardore, discussiva quadam pollent virtute, inter quæ laudem meretur camphora, quæ uti omnis inflammationis, ita & hujus antidotus certa & præsentissima est. Quod si itaque inflammatio levior & superficialis tantum est, aqua flor. sambuci, in qua croci momentum est solutum, adjectis quibusdam guttulis solutionis camphoræ valde saturatæ, tepide applicata, non erit sine magno fructu. Si acris lymphæ salsedo conjuncta est, mucilago sem. cydon. vel aqua rosarum cum croco vel camphor. eximiorem virtutem præstabit. Si autem gravior & profundior, neque periculo vacans est inflammationis species, oculo plane stupido & ferme sensibilitatis ac visus experte reddito, magnum solatium inveni in sola applicatione tepida spir. vini camphorati, qui balsami Peruviani adjunctione conditus est; sic successive & sensus, motus, ac tonus & color debitus ipsi oculo, maxima cum admiratione rediit; quale exemplum quondam hic locorum habui.

9. Notum porro est, vitriolum, præsertim quod veneris particeps est, inter ophthalmica a Practicis ceu summum arcanum prædicari. At vero, cum ferme promiscue inter omnium collyriorum formulas assumatur, maxima sæpius exinde resultat noxa. Abstinendum autem ab eo est in omni inflammatione, in salsis quoque præcalidis acribus fluxionibus cum rubore, cum pruritu junctis, quoniam sua acrimonia hæc incommoda omnia auget. Datur tamen ipsi locus aptissimus, quando aut humores sunt crassiores & in lemas abeunt, aut quandocunque in tunica albuginea membranulas formare incipiunt, quod post morbillorum vel variolarum morbos, qui nimiam lymphæ introducunt lentescentiam, non rarius contingit; tali itaque in casu mirabilis effectus remedium est vitrioli Cyprei gr. j. in Uncia 1. aquæ chelidonii solutum, quo liquore subtili pluma crebrius de die affecta pars tangenda est: ubi autem manifesta

festa

festa corrodens & urens materia percipitur, temperantia demulcentia mucilaginosa, inter quæ mucilago sem. psyll. & sieff. alb. sine opio splendet, & pulvis sarcocollæ, operam non satis collaudandam conferunt.

10. Monenda adhuc quædam sunt circa pinguedinem viperarum vel asciæ piscis, quæ in panno, in ungue oculorum, inque eorum vulneribus maximopere prædicantur. At vero, intelligendum hoc ipsum est, si eæ fuerint recentes: quandocunque enim per vetustatem rancorem contrahunt, acrimonia sua non modo in dictis, sed & in aliis vitiis præsens damnum inferunt. Deinceps nullus vel plane perversus collyriorum usus est, quando ex vitio & dyscrasia totius lymphæ & sanguinis, uti sæpius fit in scorbuto & lue venerea, oculi rubent, dolent, stillant, & turbidi apparent; frustraneus hic est omnis topicorum usus, nisi internis prius emendemus succorum vitium ac labem, quod egregie præstant decocta tam lignorum, quam aliarum herbarum sanguinem edulcorantium. Accidit quandoque etiam, ut ob tumorem glandularum colli inveteratum, & ob fluxionem in auribus cohibitam, vel post cosmetica faciei applicata, aut retropulsum achorem in capite, in oculis materia peccans sedem fixam recipiat; quo in casu solis topicis non est fidendum, nisi internis secundentur, & causa ac fons mali auferatur.

11. Quod attinet ad *otalgica*, aspicimus & ibi non levem eorum abusum. Quid enim inconsultius est, quam olea, sive sint expressa, ut oleum amygd. dulc. sive remixta cum oleis cephalicis, in gravitate auditus auribus immittere? Commendatur hoc remedii genus a plurimis Practicorum, sed raro vidimus bonum successum. Si enim auditus gravitas est, ea fit vel ex nimia tympani relaxatione, vel humiditate membranę organon auditus, labyrinthum nempe & cochleam cingentis; nihil hic faciunt olea, quam ut majore relaxatione affectum adaugeant: olea autem calida acria vel nimis spirituosa in sensibilissima illa nervea meatum auditorium investiente membrana, nil nisi gravem dolorem & ardorem suscitant. Paucis, rarissima sunt exempla, (quando ad experientiam & praxin eorum, qui cum ratione & debita observatione illam exercent, confugio,) ubi topica in auditus gravitate vel aurium tinnitu aliquid possunt, ut potius nocumentum magis inferant. Neque etiam video, qua ratione remediorum virtus, sive sit oleosa, unctuosa, sive sit spirituosa, penetrare queat ad latifundium mali, quod intra cerebrum vel intimiores recessus & concamerationes ossis petrosi reconditum est. Vidimus potius ex apophlegmatisantibus, & internis cephalicis majorem efficaciam.

12. Excipimus autem quosdam casus, ubi topica in aurium affectibus non sunt de nihilo, videlicet: quandoque cerumen auris ita induratur ut gypseam ferme naturam induat, quod auditum non leviter impedit, ubi immissum tepide factum ol. amygd. dulc. induratum cerumen emollit fluidumq; reddit, ut auriscalpiis commode extrahi queat. Subit quoque nos recordatio, ubi ante aliquot annos circumforaneus quidam surditatem se auferre singulari arcano posse gloriabatur; consistebat hoc in injectione per siphonem facta cum aqua fœnic. cui paucæ guttulæ olei tartari erant instillatæ: aliquoties de die injectionem provide continuabat; & in quibusdam subjectis non male successit experimentum, in illis nempe, ubi intra meatum auditorium cerumen incrustatum sonum impediebat. Simile quoque contingit nonnunquam ab usu aquarum salubrium, si calide in aurem sæpius immittantur, quod, uti diximus, tantum in eo casu procedit, quando vitium auditus enatum fuit a sordibus tympani membranam nimium incrustantibus.

13. Ulterius adhuc monendum quicquam est de perversa tractatione *abscessuum, qui non raro in auris interioribus nascuntur*. Exposcunt ni

ipsi singularem medelam, quæ si non administratur, ulcera putrida cariosa cum totali auditus amissione tandem resultant. Est autem pessimus modus illorum, qui unguenta digestiva oleosa hic in usum trahere solent, qualia partes hæ siccæ frigidæ nerveæ sensibiles minus ferre possunt. Potius balsamica, uti est essentia mirrhæ, opobalsami, succini probe saturata & tepide gossypio immissa, omne in consolidando & præservando absolvunt punctum.

14. Præterea, *naribus* quoque sua debentur & conveniunt topica, quæ legitimo usu prodesse, præpostero autem mire nocere possunt. Exemplo nobis sunt ea, quæ sine *hæmorhagiam* nimiam sistendi, exterius naribus intrudi solent. Quantus numerus quantaque copia formularum hinc inde prostet, dici vix potest; perpauca tamen sunt, quæ usu quodam sese commendant. Cum enim hæmorrhagia a causa interna, plerumque ex spasmo vel nimia constrictione, aut forti obstructione a partibus a fluxu longe remotis proficiscatur, & sanguis cum impetu ad vasa capitis feratur, ubi nimium congestus orificia vasorum nimium distendit, tandemque narium tunicas disrumpit, quis non videt exinde, non modo frustaneum, sed & sæpius periculosum esse usum tum temporis externorum, stypticorum & repellentium? Et nihil aliud obtinemus, quam quod, si orificia vasorum adstringentibus obturemus, in aliam partem capitis vel etiam ipsum pectus malum derivemus, manente interno illo impetu. Quod si orificia aperta, ex quibus stillat sanguis, in naribus paulo profundius sita sunt, ut styptica efficacia sua eo pertingere nequeant: interim nares obturantur, & exitus inde sanguini nullus patet, fit, ut e faucibus in arteriam asperam ruat, & in illam metu quandoque suffocationis dilabatur. Accedit & hoc, quod omnia styptica, cum membranis nerveis glandulosis valde sint inimica, si paulo profundius immittantur in nares, non leve iis partibus damnum inferant.

15. Si itaque dicere licet, quod res est, exiguum vel plane nullum habent ea usum, nisi ante omnia dirigamus curationis consilium ad derivationem sanguinis a capite per venæ sectionem, frictiones, immissiones pedum & manuum in aquam vel vinum calidum, per diaphoretica, quæ sine motu & magno calore sanguinem a centro versus corporis circumferentiam propellunt; & tunc non opus est istis repellentibus frigidis, aut stypticis, sed sola essentia cathecu, naribus excepta, omnibus palmam præripit. Vulgus in usu habet, in nimia hemorrhagia nummum argenteum aqua frigida madidum vel fronti vel nuchæ applicare, linteum quoque frigida madidum fronti vel toti collo injicere: at vero, si tale quid factum fuerit in initio, non sine periculo apoplexiæ hoc instituitur. Interea non improbamus talismodi epithemata, quæ vi discutiendi & simul roborandi instructa sunt; uti v. g. acetum rosaceum cum nitro, camphora, oleo ligni rhodii, mixtum, quod tepide temporibus, collo applicatum nou caret singulari fructu, sed cunctis merito præferendum est.

16. Accedimus jam ad ea topica, quæ communiter *in ulceribus ossium squamosorum* putridis & cariosis lue gallica vel scorbutica infectis perquam familiarius usurpari solent. Sunt autem ejusmodi utplurimum aquæ, v. g. rosar. plantag. sempervіv. cum bolo rubr. sacch. saturn. magisterio saturn. mixtæ: & si ad ossa faucium penetrando ulcera, vel *ipsius* uvulæ substantiam corrodendo & absumendo aggrediuntur, injectiones gargarismatum communi ex usu sunt. Sed hæc omnia nullius momenti censeo; plane enim inidonea sunt ista frigida corruptioni putredinosæ sistendæ. Potius hæc clades exposcit longe valentiora, majore penetrantia dotata, ex quibus magno encomio digna sunt, oleum caryophyll. quod præsentissimum est conservativum ossium, præsertim si cum balsam. Peruv. misceatur: deinde elixir propriet. sine acido, ess. succini, spirit. vin. camphor. me-

mediante siphone in nares provide injectus, hæc pessimi moris ulcera, fœtida & venerea, sanare & sistere potens est; quam procedendi viam non sine summo emolumento optime aliquoties excogitavi & sæpius expertus sum. Multi venerei ob ignorantiam chirurgorum & pessimam remediorum applicationem diu gerunt talismodi ulcera sordidissima, quæ tandem & totam narium internam structuram, uvulam cum totius palati osse exedunt atque depascunt, non sine maximo vocis vitæque detrimento; nam ipsa gargarismata etiam ex præstantissimis parata, cum ad radicem mali partemque affectam, quæ est supra os palati, pertingere nequeant, frustra applicantur.

17. Superest adhuc *dolor odontalgicus* gravissimus, cui quanta topicorum a Medicis & Chirurgis, nec non ab ipso, dicata & consecrata sit sylloge; probatione ulteriori non eget. Sed & hic quoque frustranea ferme sunt omnia, ut potius majus damnum quam emolumentum inferant; & utut quandoque post leniora adstringentia & anodyna, inter quæ mihi præcipua semper fuit essentia catechu cum essentia anodyna mixta, aliquod doloris allevamentum sequatur, exiguum tamen est ad breve tempus, alio tempore plane infidum & nullius amplius effectus. Et cum sæpius dolor odontalgicus epidemius sit, & rheumatismi seu defluxionis acris erysipelaceæ soboles, dentem cariosum maxime infestans, & cum catarrhali febricula juncta, ex facili apparet, quam inanis & futilis sit applicatio immediate ad dentes; potius tunc, si exspectandus quidam ab externis usus venit, sacculi paregorici ex discutientibus, carminativis, anodynis parati in usum sunt trahendi. Et quamvis ol. caryophyll. origani, essentiæ quoque acres odontalgicæ dentium cariei egregie dicata sint: quæ tamen an tunc temporis, quando in dente carioso membrana nervea ab humido aqueo nimis distenta vel erosa est & inter angustias osseas pressa hæret, usum præstare queant, dubium est. Potius tunc balsamum meum apoplecticum liquidum seu vitæ naribus exceptum, vel lac tepidum cum flor. sambuci, & croco coctum & in ore detentum plus pacabit doloris illius sævitiam, quam quæcunque alia sine ulla ratione commendata & adhibita odontalgica externa. Et experientia scribimus, sola diaphoretica, v. g. tincturam bezoardicam, sulphur. antimon. nostræ præparationis, spiritum C. C. succinatum cum spiritu nitri dulci nuptum, in graviori odontalgia cum regimine sudorifero usurpata, non omissis prius iis, quæ alvi laxationem conciliant, opem mirabilem præstitisse, adeo ut etiam ex hisce pateat, quam frustranee & quam perperam in istis affectibus præscribantur vel exhibeantur topica.

18. Tandem non silentio transmitti debet, cum potius primum tractationis locum postularet, vulgaris curatio eorum affectuum, qui in faciei & capitis cute observantur; cujus generis sunt achores & tinea capitis, pustulæ & ulcera manantia in facie infantum, gutta rosacea & capitis erysipelas. Et quod attinet ad ipsos *achores vel tineam capitis* in infantibus, nil magis solenne est imperito vulgo, quam ut lotionibus cum variis lixiviis & decoctis, inunctionibus, tam sulphure & oleo olivarum quam aliis unctuosis & linimentis removere queant hoc malum: nil vero est, quod, accuratiore observatione teste, majora incommoda post se trahat, quam hæc sanandi ratio; sequuntur enim exinde epilepsiæ, inflammationes oculorum, suppurationes eorum, epiphora, imo gutta serena, quandoque imo vel etiam graves peripneumoniæ, asthmata, & ejusmodi generis plura. Caute itaque procedendum est cum omnibus externis ne transpirationem impediamus; neque ea unquam porrigenda, nisi simul internis remediis correctioni & evacuationi humorum peccantium prospiciamus. Exulent autem omnia humida, exulent oleosa, exulent constringentia: sique externis datur locus, balsamum sulphuris antimoniale cum spiritu vini

camphorato solutum & cum oleo amygd. dulc. mixtum, emolliendo, discutiendo, putredini ulteriori resistendo egregium præstabit officium. *In pustulis venereis inque gutta rosacea*, caute quoque cum cutis poros constringentibus & repellentibus est agendum, plus vice simplici observavimus exinde ortas ophthalmias, sero isto salso acri præcipitato ad oculorum tunicas. Sed quantus abusus deprehendatur topicorum *in erysipelate capitis*, eloqui ex digno non possumus. Est certe erysipelas affectus, qui cautissimam externorum requirit applicationem, idque tanto magis, quo vicinior est cerebro & nervorum origini; nam non periculi expertem esse, præsertim in scorbuticis, hunc affectum in se consideratum, norunt Practici solidiores.

19. Quod si vero scripta evolvimus eorum, qui observationes practicas in publicum edere annisi sunt, ingens campus istorum, quæ noxium externorum abusum docent, nobis patebit. ROLFINCIUS *method. curandi affect. capit. p. 292.* anginæ meminit ab erysipelate capitis ex intempestivo usu repellentium ortæ. Recte scribit AQUAPENDENS *lib. de tumoribus p. 633.* si erysipelas fuerit in facie aut in capite, localia medicamenta neque ante, neque post purgationem esse administranda; posset enim frigidis materia repelli ad cerebrum, unde phrenitis, aut ad fauces, unde angina. Nocentissima autem tunc sunt omnia unctuosa, omnia cataplasmata, humida aquea: potius sola sicca, sacculi nempe, ex herbis emollientibus & discutientibus parati, ut transpiratio maneat libera, apponendi erunt: interdum tamen spir. vin. camphoratus cum ess. castor. ol. nucist. sale volatil. lumbricorum, nitro & momento opii mixtum exteriusque inunctum, benignam medentibus porrexit manum. *Ad guttam autem rosaceam & pustulas* qui usurpare solent merc. subl. vel aquam merc. præcip. dilutam, mirum mihi peccare videntur; hæc ipsa enim interius recepta, ad graves dolores capitis, ad hemicranias disponunt, ipsisque dentibus vacillationem nimiamque laxitatem inferunt: potius ess. benz. cum magist. saturni, camphora, saccharo saturni cum aq. sperm. ran. & fl. samb. remixta, perquam utilem locabit operam.

20. Memorandum adhuc aliquid est circa peculiarem gingivarum affectum, & talis est, quando caro *gingivalis* pene omnis exeditur, ita ut nudæ radices dentium appareant. Creditur id vulgariter fieri ex nimia fibrarum relaxatione; unde consuetudo est vulgarissima obviam eundi huic affectui per externa constringentia, nempe essentiam mastich. tormentillæ, alumen, essentiam catechu, &c. quæ nihil proficiunt, sed potius nocent; nam affectus hic est atrophia, & oritur ex defectu succi gingivas nutrientis propter obstructionem vasorum arteriosorum, quæ minima & copiosissima in gingivis existunt: jam autem si constringentibus ea obstructio firmatur, non poterit aliter fieri, quin plus defraudentur suo succo roscido alibili. Potius deprehendimus proficua decocta, ex vino cum herb. salv. origan. rosmar. camph. nitro, adjecta portione spir. sal. ammon. parata, quibus collutiones sordium & elutiones oris frequentissime calide instituendæ; sic vasa aperiuntur, invitatur succus & sanguis, fibræ gingivales roborantur, & redit hisce partibus suus usus & vigor.

21. Provolvimur jam ad thoracis affectus, in quibus quidem topicis sua constat laus & dignitas, licet non parvus quoque eorum in praxi medica deprehendatur abusus. Exemplum nobis præbent tumores illi pulmonum inflammatorii, qui *pleuritidis vel peripneumoniæ* nomine efferuntur. Quid autem usitatius est, quam in iis ipsis ad dolorem compescendum pinguia oleosa ungu. exterius præscribere? Rarius autem ex iis secutum vidi bonum effectum: ut potius, cum in principio diaphoreticis & discutientibus debitis internis dissipari malum potuisset, discussionem impediant & malum ad suppurationem disponant, non secus ac fieri solet in aliis ery-

eryſipelaceis affectionibus partium externarum, ubi ſimilia unguenta, dum poros obſtruunt & fibras nimium relaxant ſicque decubitum humorum ulteriorem invitant, ad ſuppurationem & exulcerationem malum deducunt. Quod ſi igitur, uti ſæpius accidit, pleuritis eſt ſpuria, id eſt, inter membranas muſculorum intercoſtalium ſerum acre ſalſum ſtagnat, ubi rheumatiſmi quædam ſpecies eſt, longe plus nocebunt memorata topica, dum tranſpirationem & liberam exſcreationem materiæ ſtagnantis, quæ tamen ſumme neceſſaria eſt, præpediunt. Habent quoque nonnulli in uſu, ut ſopiendi gravioris doloris cauſa ol. hyoſcyami addant: Fateor, dolorem exinde ſopiri, ſed non poſſum non ſimul monere, quod ſomnolentia, virium non levis languor, difficilior expectoratio ſubſequi ſoleant, non ſine magno, præſertim in ætate ſenili languida, periculo. Deinceps, nonnulli Practici dictis in affectibus in uſu habent, ut emplaſtra, etiam ipſum Vigon. cum mercurio, cum balſam. ſulphuris & camphora mixtum, applicent: Deprehendimus vero, ab eo, ſi pleuritis fuerit ſpuria, quæ non pulmones, ſed ipſos intercoſtales muſculos & membranas infeſtavit, dolorem quidem fuiſſe diſſipatum, ſed ad alias partes detruſum; imo quoque aliquot experti vicibus ſumus, in pulmonum ſubſtantiam materiam fuiſſe relegatam, ubi pulmonum vomicam ſatis chronicam & periculoſam excitavit.

22. Sententia itaque noſtra eſt, in inflammatoriis hiſce thoracis affectibus vel plane abſtinere ab omnibus topicis, vel, ſi quædam admittenda ſunt, ipſe ſpir. vin. camphorat. additione caſtor. croc. ol. nuciſt. deſtillati mitigatus & anodynus redditus, externa debita inunctione vel cum lintei applicatione omnibus aliis erit præferendus. Dantur tamen caſus, ubi unguenta pinguia, anodyna virtute prædita, fibras relaxantia, bonum effectum edunt, rarius vero in uſum vulgo trahuntur. Talis affectus eſt *tuſſis ſicca convulſiva*, ubi non tam materiæ quantitas, ſed potius tenuis acris paucæ materiæ qualitas vitioſa, nervos pneumonicos & thoracem ad violentos convulſivos & concuſſivos motus irritat; ubi ſedare hos motus & partes thoracis nimium conſtrictas relaxare oportet, non neglecta humoris tenuis irritantis incraſſatione & inviſcatione. Talis tuſſis non raro contumaciſſima eſt, & vehementer ſub certis tempeſtatibus orta, ætatem maxime puerilem & infantilem adoritur. Vidimus bonum ſucceſſum, quando totum pectus inunctum fuit unguento ex unguento potabil. rubr. ſperm. cet. axung. rax. unguen. popul. ol. anif. camph. in hunc finem compoſito.

23. Tandem, quoad externa *in vera phthiſi* ſeu pulmonum exulceratione, ſubjicienda quædam eſſe monita arbitramur. Habemus varias obſervationes, ubi phthiſici unguenta & emplaſtra alia bene, alia vero ægre ferre potuerunt. Explorandus itaque prius eſt cujuſvis individui genius ratione cauſæ & morbi. Non inutilem eorum operam fore putamus, ſi duris quibuſdam tuberculis pulmones obſeſſi ſunt, quæ ſucceſſive in ſuppurationem abire ſolent. Quapropter emplaſtra quædam non ex nimium calidis nec nimium inviſcantibus unctuoſis parari debent; illa enim dolorem & inflammationem exaſperare ſolent, hæc tranſpirationem liberam lædunt. Omnium autem optimum eſt emplaſtrum diaſulphuris Rulandi, omiſſa colophonia, quod ex balſam. ſulphuris amygdalino, myrrha, terra vitrioli, cera & terebinthina confectum eſt, quibus etiam adjici poteſt bdellium; hoc impetum humorum a pectore roborando divertere, & ſtaſin humorum diſcutere valet. Sed quod notabile eſt, ſi emplaſtra in pulmonum affectibus laudabile quid præſtare debent, non ſterno imponenda ſunt, per hoc enim os cartilaginoſum non penetrare eorum virtus poteſt: ſed potius dorſo & coſtis, quoniam ibi major pororum eſt apertio, major copia ſanguinis & vaſorum, ut ſic recipi melius queant partes emplaſtri ſubtiliores & ſalutares.

24. Deſcendimus jam ad vitia quædam ſtomachi, in quibus locus ipſis quoque externis datur, modo fiat debitus eorum uſus. Nullus dolor omnium confeſſione

tam crudeliter exercet ægrotantes, quam is, qui fixus hæret in sensibilissimis ventriculi orificiis, dextro vel sinistro, & appellari solet cardialgia. Consuetudo hic est, varia dolorem placantia interne ingerere, externe quoque stomachalem regionem vel linimento spirituoso vel unguento quodam, ex carminativis anodynis composito illinire: at vero cum successu non adeo exoptato. Cum enim dolor in certa tantum parte, eaque exigua, nempe nervosis istis orificiis sæviat, facile patet, iis locis penetrans & efficax remedium & quantum fieri potest, proxime esse applicandum. Jam vero, si vel emplastrum vel linimentum vel unguentum toti regioni stomachali applicatur, exiguum est, quod penetrat ad orificium; quinimo cum notum ex anatomicis sit, quod superius ventriculi orificium dorso magis & vertebris propinquum jaceat, cum juxta arteria in asperam situm sit, facile elucet, ea remedia, quæ applicantur regioni sub scrobiculo cordis, minime eo posse penetrare. Potius itaque dorso circa octavam & nonam vertebram lateris sinistri applicandum erit, si pertingere debet ad locum affectum, remedium: quod si autem dextro orificio laboranti succurrere velimus, fiat illud sub scrobiculo cordis juxta latus dextrum. Minime autem hic ea, quæ nimis cito avolant, uti sunt spiritus; minimeque unctuosa vel emplastica, quæ nimis tardæ sunt operationis, indicantur: sed potius, ex quo ego levamen expertus fui, est linimentum crassiusculum in forma emplastri applicatum, & compositum ex theriac. croc. oleo nucist. camph. bals. Peruv. & ol. hyoscyam. Quod si minus juvat, frustranea erunt omnia circa externa tentamina.

25. Ulterius eos, qui praxin frequentem exercent, non latet, in more quasi solenni esse positum, si quis *ex debilitate ventriculi*, *ex vomitu*, *nausea laborat*, quod tunc ordinario regioni sub sterno vel unguenta vel emplastra stomachalia applicentur in forma ovali. At vero, si quis dissecta corpora paulo introspicit accuratius, non ventriculus, sed saltim pauca ejus portio, atque hepar, intestinum colon & tenuia intestina ibi posita sunt: procumbit potius ventriculus ad latus sinistrum, sub costis, ubi tres ejus partes ad minimum delitescunt, versus spinam. Spuriis itaque costis lateris sinistri versus dorsum si generosa penetrantia quis applicat remedia, deprehendet effectum longe auspicatiorem.

26. Dolor qui nascitur ex *calculo* truculentissimus, in principio vel in medio uretheris stagnante, exigit quoque, nec sine ratione, topica: sed ut legitime ea applicentur, prudentiæ est. Neutiquam autem ignotum, calculum etiam ultra modum grandem, quamdiu subsistit in renum substantia tubulosa & canaliculosa, ne ullam quidem molestiam creare, sed tum demum, quando descensus hæret in ureteribus valde angustis & simul exquisite sensibilibus. Videmus itaque exinde, non lumbis, ubi renes siti sunt, sed potius secundum ductum ureterum, qui est a lumbis versus inguina, applicari debere remedia. At vero, & hic quoque non levem errorem observamus, dum utplurimum ipso in paroxysmo, nempe descensu calculi, unguentis admiscere solent pellentia calida, v. g. ol. succin. spiritum terebinth. ol. juniper. quod sane & consilio & effectu pessimum est; intendunt quidem plures hisce pulsionem calculi per angustias viarum ita promovendam, sed mirifice errant, infigitur potius hisce calculus, gravioraque symptomata, ut urinæ suppressio, vomitiones, convulsiones excitantur. Nam, quod in uretere fixus hæreat, nec e sede sua dimoveatur calculus, non tam culpa est moles calculi, quam potius dolorificus ille spasmus; & quum asperitate calculi utplurimum fiat fibrarum nervearum insultatio, influxus fit spirituum, dolor, ipsumque dolorem comitatur spasmus & constrictio, & quo crudelior dolor, eo semper angustiores ac constrictiores fiunt viæ. Jam autem, si talia spirituosa calida applicantur, irritamus influxum sanguinis & spirituum, intrudimus in partem calculum, dolorem augemus, calculum obturamus, & plura truculentiora producimus symptomata. Non negandum quidem est, si nec dolor, nec

nec spasmus adest, aut si laxitas quædam & toni dejectio in fibris renum membranaceis & nerveis deprehenditur, talia externe adhibita ob id quod tonum roborant, urinæ fluxum promovere: sed neutiquam tunc temporis locum habent: potius sola emollientia, paregorica, & anodyna olea, v.g. unguent. popul. sem. papav. hyosc. lil. alb. axungia taxi, camphora, quæ ipsis penetrantiam conciliat &c. sufficiunt, modo fiat cum manu calida frequens circa situm ureterum frictio & inunctio: hæc enim, dum spirituum impetum refrænant & fibras constrictas relaxant, efficiunt, ut longe expeditius & facilius patentem viam & descensum calculus obtineat. Qua de causa etiam insessus in balnea summe proficuus & in instanti salutaris est iis, qui gravissime doloris truculentia divexantur.

27. In *nimio sanguinis per uterum profluvio*, in *feminis involuntario effluxu*, qui sexu masculino accidit, receptum in praxi est, ut regioni lumbari, ubi magni isti sanguiferorum vasorum rami situati sunt & paulo liberius patent, applicare externa soleant, quæ sanguinis impetum ad partes genitales quodammodo refrænant. Verum enim vero, multum interest, qualia, & quo tempore tali in casu in usum arcessantur. Notavimus enim exemplum, ubi in femina 40. annum excedente emplastrum sperm. ran. cum saccharo saturni & ol. hyoscyam. mixtum in nimio fluxu mensium, lumbis fuit applicatum, sed ab ipso temporis momento nunquam redierunt menses, magno cum sanitatis dispendio. Cavendum quoque ab omnibus actu frigidis est, & multo magis a narcoticis, quoniam hæc omnia sanguinem, si nimium incumbit in has partes, cohibendo curam quidem palliativam exhibent, sed longe majora mala inferunt, quæ sunt inflammatio renum, colicæ convulsivæ, aut spastica abdominis pathemata. Unde tutissima via est, præsertim in hæmorrhagicis excretionibus, a talismodi topicis plane abstinere, & potius internis majori cum ratione & circumspectione uti.

28. Devenimus jam ad nonnullos affectus, qui ex nimia laxitate & resolutione ligamentorum, nec non defectu eorum roboris ac toni oriuntur; & sunt in infantibus maxime *ani*, in feminis *uteri prolapsus*. Communiter ob laxi naturam strictis & adstringentibus tractare solent hæc vitia Medici & Chirurgi; unde decocta ex stringentibus concinnata applicare, iisque fovere partes satagunt. At vero, cum ille prolapsus non tam ex ipsius uteri vel intestini recti, quam potius ex ligamentorum laxitate propter humidi succi inibi congestionem & accumulationem fiat, quisque inde perspicit, frustraneum & hoc curationis molimen esse, quoniam ad ipsa ligamenta, si usus foret adstringentibus, penetrare ac pertingere externa hæc nequeunt. Quapropter in uteri prolapsu, sive sit ipse uterus, sive vagina, nihil conducunt talia utero immediate applicata: sed potius ipsa regio inguinalis fovenda erit seu linimentis seu emplastris, balsamicis & penetrantibus, quæ non tam terrea stypticitate, quam spirituosa roborante virtute imbuta, vigorem, motum, & tonum reddunt humidis & relaxatis partibus. Ubi tamen probe tenendum, uti in omnibus, ita in his non sola topica absolvere punctum, sed interna maxime requiri rectius & magis universali intentione, in quibuscunque corporis internis, imo externis vitiis. Interea tamen non rejicimus suffimigia, item fotus ex vino & herbis aromaticis ac sale volatili oleoso prædictis & terreo quodam principio imbutis confectos, quibus & ipsæ hæ partes immediate affici possunt, cum vis suffimentorum paulo intimius penetret, & similis quoque effluviorum, quæ ex balneis nascuntur, natura sit.

29. Restat adhuc quidam affectus valde refractarius, imo dolorificus, qui sub nomine *hæmorrhoidum cæcarum* describitur. Noto notius est, quam graves molestias creare soleat tumor hic venarum hæmorrhoidalium, a sanguinis vel etiam seri viscidi nimio affluxu & stagnatione ortus. Innumera hic excogitarunt, præsertim topica, Chirurgi & Medici remedia: sed quantum eludant & fallant omnem spem ac exspectationem ægrotantium, notissima quoque res est. Etenim

adstringentia, quæ commendantur, remorantur magis humores, qui tumorem efficiunt: emollientia & anodyna telaxant partes, & ulteriorem affluxum invitant, acria erosionem faciunt, & ad ulcera pessimi moris, imo ad fistulas disponere solent. Non minima igitur sapientia est Medici, si pro circumstantiarum ratione horum usum probe distinguat, & quid agere vel non agere debeat, noscat. Paucis, si nimius dolor urget, utique anodyna & emollientia non sunt de nihilo; hinc ol. lini solum sufficienti in quantitate admotum, egregie dolores mulcet. Si autem nimius tumor permolestus est, utique & tunc non tam styptica crassa terrea, quam roborantia, ut fotus, ex vino, mastich. succ. flor. rof. balaust. thur. millefol. adornati conveniunt, neque suffimigia hoc loco veniunt excludenda, præsertim ex rebus quæ sale volatili oleoso fœta sunt; quorum indoles est, ut altius sese insinuent. poros firment, nimiumque humidum dissipent. Unde etiam mures marini, quorum virtus ceu peculiaris hodierno tempore jactatur, si usu quodam sese commendarunt, non alia ratione agunt, quam alia suffimenta sale oleoso quodam volatili impregnata. Ex hisce dictis abunde constare arbitror, quam perversus possit enasci usus, si quis tum temporis in cæcis & dolentibus hæmorrhoidibus, quando dolor gravissimus adest, velit adstringentia, frigida quoque, imo acria adhibere: aut si deficiente dolore ingens tumor præsens sit, emollientia vel anodyna, relaxantia in usum trahere.

30. Hæc dum agitamus, quæstio incidit, *num in nimio sanguinis vel lymphæ profluvio ex utero injectionis habere queant locum?* præsertim cum experiamur in feminis nimio profluvio non sine summo fructu tales institui. At vero, cum vulgus credat, fluxus non nisi adstringentibus sisti debere; hinc nihil est periculosius, quam si tales nimias fluxiones cohibere moliamur externis injectionibus, quæ constringendi facultate pollent. Memini feminæ hujus loci, quæ injectione decocti millefol. cum alum. acuati, dum nimio mensium profluvio laborabat, ulcus cum tabe & hectica febre lethale sibi contraxit. Cautissime itaque cum talibus est mercandum, & videt quivis, quod externa hæc magis nocere quam prodesse possint.

31. Ordine jam devolvimur ad ea externa, quæ dolentibus artubus solent adhiberi, si vero ex topicis abusus & perversa applicatio fit, certe *in doloribus arthriticis & podagricis* id accidit; nam quoniam affectus est in parte externa, plurimi existimant parti affectæ immediate remedium esse admovendum, ut eo citius ad causam morbi perveniat. Sed in eo quoque mirifice falluntur; nam error est, ea in hisce affectibus ita requiri, quasi sine illis dolores nequeant demulceri. Nam discimus ex experientia, longe felicius absque ullo topico, si æger obediens beneficio temporis atque patientia utatur, solis internis caussæ morbificæ recte oppositis ferociam horum dolorum mitigari posse, vel plane tolli. Ante omnia autem cavendum est, ne repellentia, maxime in principio morbi, adhibeantur, hæc enim, dum naturæ motum, qui est versus exteriora, turbant & materiam vitiosam ad interiora repellunt, gravissima mala excitant, vid. DRABIZIUS *de scorbut. tit. de arthrit. p. 62. & 63.* Experti sumus, in principio doloris podagrici cataplasma ex album ov. cum alumin. compositum, in consiliario plethorico una nocte affectum soporosum secutum fuisse, qui vigorem ingenii & memoriam per totam vitam sustulit. Memorabilis est observatio, quam recenset HAGENDORN. *cent. 1. hist. 28.* ubi mercator ex dolore & tumore scorbutico laborans, applicato epithemate ex aq. destillatis cum cerust. & camph. a balneatore, sedatis doloribus loquelam amisit, nec brachium sinistrum loco movere visus est. Non meliori sæpe successu procedit illa hodienum tam frequens partium externarum cum spiritu vini camphorat. inunctio. Dici vix potest, quanta ab hoc remedio sine subjecti & circumstantiarum ratione adhibito suscitata fuerint mala: ita non semel sed iterum observare licuit, ab ejus applicatione in pedibus podagra tactis enormes

car-

cardialgias, motus artuum convulsivos & epilepticos, paralyses aliaque horrenda auditu symptomata fuisse concitata. Experientia etiam constat, non omnia omnes juvare, sed quædam ex topicis dolores uni tollere, alteri augere, quosdam linimenta spirituosa, quosdam emplastra anodyna, nonnullos etiam cataplasmata ex mica panis & lacte bene ferre posse, aliis autem hæc neutiquam convenire.

32. Causa horum effectuum peculiarium non sufficienter vulgo attenditur & inquiritur, cum & ipsis chirurgis notum sit, omnia individua non æque bene cuncta in externis vulnerationibus perferre posse. Est autem causa non tam dispositio peculiaris humoris peccantis, sed potius ipsa tensiva tonica fibrarum, pororum, & vasorum cutis constitutio; habent enim omnes partes, & maxime quæ emunctorii & colatorii vices gerunt, suum peculiare robur, tonum, tensionem, nec non dilatationem, quæ motus species ad excretiones & secretiones summe necessaria, potissimum a spirituum animalium influxu & nervearum membranarum tensione dependet: qualis itaque hæc ipsa sit in omnibus individuis, & morbis eorumque temporibus, in exhibitione topicorum provide animadvertendum est ab ipsis medentibus. Quis enim non videt, si pori nimis fuerint constricti a dolore & spasmo, neutiquam tunc spirituosa calida conferre, sed potius ea, quæ blande constrictas partes relaxant? contra, si nimia est post dolorem relaxatio, quod apparet ex tumore, dolore mitiori reddito, omnia unguenta, humida, unctuosa, anodyna valde nocere, & potius tunc linimentis spirituosis nervinis utendum esse. Deinde, utut quandoque topica egregie dolores mulceant & febrem mitiorem efficiant, nihilominus non semper illud valet, etiam in eodem individuo. Paucis, quo robustior in expellendo est natura, quo major corporis vigor & motus internus, eo minus periculi inducunt externa decenter applicata, quæ tamen, si vigor motuum cessat, si ætas senilis vel affectus cachecticus supervenerit, plane sunt seponenda. Illud enim unice intendat medicus necesse est, ut externis ne sistat evaporationem materiæ peccantis, sed eam promoveat: verum, quoniam magna prudentia hac in re opus est, securius potius est abstinere ab omnibus externis & totum negotium curandi internis committere, partesque affectas in blando tepore servare.

33. Deinde etiam observavimus, tophorum generationem, quæ maxime fit in arthritide fixa, plerumque deberi improvide externorum applicationi, præsertim stupefacientibus & infrigidantibus. Meretur hic adduci WEDELIUS qui *in Medicament. Facultat.* scribit: *Frequenti experientia docti sumus, plus damni ipsos podagricos inde passos, imo plures ex arthritide vaga hoc modo fixam sibi accersivisse, plurimos vero tophos, quod usurpaverint unctuosa & pinguia emplastica.* Hinc & ipse GALENUS *method. medend. lib. 4. cap. 3.* tophos in articulari morbo produci recte memorat ex humore glutinoso & crasso, quando is non paulatim digestus, sed violentis remediis totus simul exsiccatus est: & FERNELIUS *consil. 12.* geminari inde dolores observat. Ceterum, non omnia topica plane exterminanda esse in externis articulorum doloribus arbitramur, siquidem, quando dolor adest inveteratus cum torpore quodam & insensibilitate junctus, qualis in senili ætate sæpissime evenit, tunc sedata prius interna sanguinis & humorum ebullitione, ad roborandos nervos & invitandum spirituosi elastici fluidi influxum in imbecilles partes, linimenta nervina, balsamica vi nobilitata exspectationi medici & miseri ægrotantis eximie satisfacient.

34. Non possumus quoque hoc loco silentio præterire *in arthritide vaga scorbutica* lumbricorum terrestrium vita adhuc fruentium dolentibus partibus applicationem. Dici vix potest, quanta encomia hujus remedii penes practicos extent, ex quibus maxime eminet WIERUS. Certum est, quod obstall volat.

volat. absterfivum nitroso-sulphureum, & discutiendi & sedandi virtute egregia polleant, quam non tantum interne sed & externe in variis dolorum speciebus, imo etiam in ipsa gallica lue præstant. Nihilominus tamen cautione quadam & hic opus est, utpote in ipso dolore sævissimo, ubi omnia sunt in motu, vires abundant & juvenilis ætas adest, hæc actu humida & frigida non facile nocebunt, sed id de quo dictum est exsequentur, aliter tamen res se habet, si in arthritide fixa inveterata iis quis uti velit, ubi plane contrarius sequetur effectus.

35. Ulterius subjicienda quoque veniunt quædam de usu externorum *in affectu erysipelaceo*. Nil notius est, quam quod vulgus chirurgorum & medicorum mox hic confugiat ad ipsa externa, unde innumeræ passim prostant formulæ: nihilominus innumeri & olim & nostro etiam tempore animadverruntur indies errores, ad quos circumscribendos & particularibus observationibus stabiliendos vel ipsum tempus & charta deficeret. In universum autem hanc regulam velim teneamus, distingui semper debere erysipelas, quod fit a causa externa, & quod ab interna; in illa, quæ ex contusionibus variisque læsionibus externis proficiscitur, non tam facile nocebunt externa: quandocunque autem ex orgasmo humorum & febrili impetu materia heterogenea, acris & corrosivæ plerumque indolis, versus partes externas protruditur, ibi cautius procedere licet; facile enim sic repellitur materia, & dum prodesse volumus, iis, quæ alias quandoque profunt topicis, plus nocemus, retropulsa nempe ad interiora materia, quæ veneni indolem tunc acquirit: qua de re consuli potest *dissert. de conversione morbi benigni in malignum*. Nihil autem familiarius est, quam ut levius & superficiale erysipelas constringentibus, v.g. album ovor. cum alum. mixto fixum & profundum faciamus, & ulcus mali moris excitemus; qualia exempla quotidie in praxi medica occurrunt. Unde etiam prudenter faciunt, qui cujuscunque generis erysipelas saltem internis tractant, & externe sacculos tantum herbis paregoricis repletos imponunt, quæ blanda anathymiasi poros tenent apertos, constrictos relaxant, partesque fovent.

36. Postea animadvertimus a chirurgis non levem committi errorem in eo, quod farinam fabar. cum rad. glycirrh. herbis emollientibus & discutientibus cum aquis in cataplasma redigant, & calide hoc ipsum applicent: at vero, cum calore humidum exsiccetur, & firmius materia sese impingat cuti ejusque poris, ut cultro vix auferri possit, fit omnino, ut transpirationis negotium non leviter lædatur, & ita, quod discuti poterat erysipelas, in abscessum vel ulcus abeat. Enitendum itaque semper erit, ut libera evaporatio vel transpiratio constet & permaneat affectis partibus; id quod nec sub frigore, nec sub manifesto calore, nec sub onere multorum integumentorum, sed sub temperato calore, qui liberam evaporationem ac perspirationem fovet, egregie præstatur.

37. Simili ratione *bubonibus* caute debent applicari externa, quia plerumque repellentibus in malum morem degenerant; quod longe magis de malignis valet, ipsisque criticis, ubi non sine summo periculo ea, quæ exterius constringunt vel refrigerant, adhibentur. Cognoscuntur autem critici bubones, quando ad glandulam fuerit missus humor, si cum virium tolerantia, si in die critico fiunt, si concoctionis signa in urinis præcesserint; tunc temporis enim omnia, quæ retro pellunt, perniciosissima sunt: sed ut recte monet HIPPOCRATES, *in perfectis judicationibus nihil est innovandum, sed totum negotium naturæ committendum*. Quandoque etiam e sanguinis redundantia oritur bubo, ubi nullo pacto utendum esse repellentibus AVICENNA, ORIBASIUS, aliique monent. Quandocunque autem bubo in suppurationem tendit, emplastrum diachyl. cum gumm. cum opopan. mixtum, admodum proficuum erit.

38. In *variolarum* morbo num ipsa topica usum quendam habeant, non immerito quæritur. Dicimus in genere quo-

quoniam hæc evacuatio critica est, magna circumspectione opus esse. Interea, si ante eruptionem urget delirium, non sine fructu externe fronti applicamus spir. rosar. cum camph. mixtum: ipsa autem in eruptione, vel etiam in suppuratione, plane abstinendum esse ab omnibus linimentis censemus: in declinatione & tempore exsiccationis, quando vis morbi fracta fuit, oleum amygd. dulc. cum camph. & sperm. cet. mixtum non improbandum est, ut eo ipso cutis defædatio impediatur, & nimia acrimonia, quæ profundius serpere solet, mitigetur, vid. *Differt. de variolis epidemice grassantibus*. Quapropter caute procedendum est cum topicis istis, v.g. spirit. vini myrrhato, sacch. saturn. aqu. rosar. mixto.

39. Restat adhuc familiarissimus ille affectus externus, nempe *scabies*, sive exulceratio pustulosa cutis, magis vel minus humida, quam nemo vix sanari posse credit sine usu topicorum; unde & posthabitis omnibus internis remediorum auxiliis, protinus ad ea ipsa confugiunt, variisque linimentis sulphuratis, mercurialibus vel toti cuti vel saltim articulis admotis ejus curationem moliuntur, sed sæpius non sine magno sanitatis vel vitæ periculo; utpote nunquam tuta est via, quę affectus externos ad sanationem perducere tendit topicis, qui proveniunt a causa interna: potius cum natura heterogeneum & morbosum expellit, idem quoque agere & præstare debet Medicus & nunquam contra intentionem naturæ, quod fit plerumque externis, retropellere. Quocirca sumus hac in sententia, horum affectuum subcutaneorum curam non modo auspicandam, sed & absolvendam esse internis, quæ corrigunt seu ad excretionem disponunt materiam peccantem, eamque una expurgant; quo spectant non modo diaphoretica, infusa emollientia laxantia, verum etiam, si inveterata & maligna scabies fuerit, mercurialia, & antimonialia. Tandem subjungi possunt ad meliorem consolidationem & nitorem cuti restituendum balnea, unguenta sulphurata, exsiccantia, saturnina: a mercurialibus autem externis linimentis plane & in universum abstinendum esse existimo, quoniam nunquã tuto & sine periculo talismodi uti possumus, attestante tanta observationum passim extantium, quæ mercurialium noxam loquuntur, sylloge.

40. Adjiciendum quoque hoc loco aliquid est de linimentis, de suffimigiis mercurialibus, quibus ad salivationem excitandam *in Gallica lue* vulgo uti solent. Notissimum est, quam gravia symptomata ex tali salivatione incurrant sæpissime miseri ægrotantes, & quam fallax institutum sit, rebellem hunc morbum ita curare velle. Ego quidem existimo, imo per multiplicem experientiam expertum habeo, tantummodo internis, nempe mercurialibus rite paratis, antimonialibus, & lignorum decoctis, *interne* decenti modo adhibitis (in qua applicatione totum arcanum consistit) luem veneream sine ullis externis mercurialibus, imo sæpissime sine ullo salivationis effectu subsequente, & sine magna symptomatũ molestia, expugnari feliciter posse.

41. Ultimo loco, sententiam quoque nostram exponere placet circa applicationem topicorum in partibus, quæ *paralysi* tactæ sunt. Fatemur, non esse de nihilo hoc in affectu topica, sed egregie secundare usum internorum: nihilominus & decenter composita & decenter applicata esse debent. Qui solis pinguedinibus, axungiis, & linimentis unctuosis uti, sive ea applicentur immediate partibus affectis, sive spinæ dorsi, nostra quidem opinione hallucinantur; nam hæc poros obstruunt, fibras, quæ jam a tono suo dejectæ sunt, ob elaterem cessantem magis relaxant, & ita ad tumorem disponunt. Ex parte autem adversa sola spirituosa olea atque calida ætherea non id faciunt, quod facere debebant; utpote quæ maximam partem propter tenuitatem partiũ in auras avolant, fibrasq; nerveas & musculosas nimis rigidas reddunt. Potius ex axungiis animalium composita unguenta, quæ simul ingrediuntur olea destillata, ut oleum rutæ, lavend. majoran. junip. caryoph. anthos, aptiora & magis accommodata sunt; tonus enim partium nervosarum

sarum naturalis sit, ut nec nimia adsit relaxatio, humiditas, neque nimia constrictio vel siccitas. Deinceps probe notandũ est, in paralysi, quæ fit ex vitio spinalis medullæ & nervorum origine, neutiquã hæc applicanda esse partibus sensu & motu privatis, sed potius ipsius mali fonti & principio, quod existit in spinali medulla: longe autem alia res est in ea paralyseos specie seu contractura, ubi certæ partis motus, non autem sensus privatus est, qualis metallifossoribus est familiaris; ubi nihil juvabit medullam spinalem inungere, sed ipsam laborantem partem prælaudatis medicamentis crebrius fovere atque solari proderit.

42. Dum hoc meditamur, recordatio etiam animum subit *tumorum œdematosorum*, qui pedes frequentius occupant. Etiam hic quadam opus est cautione in externorum applicatione; quandoquidẽ balneis qui eos tractare suscipiunt, crassissimum errorem committunt. Vidimus, cachecticos immissione pedum in aquam calidam, una nocte sibi contraxisse insignem pedum tumorem, qui non tam facile rursus poterat auferri. Ratio in procinctu est: hæc enim humido, quod propter calorem valde se poris insinuat, fibras jam tum a tono dejectas ulterius relaxant flaccidasque reddunt, ut decumbant nimium humores, nec tam promte rursus per venas & vasa lymphatica recipiantur. Idem quoque factum experientur ii, qui unguentis vel emplastris talismodi tumores dissipare aggrediuntur, ob rationem quę ex dictis facile poterit inveniri. Nonnulli consuerunt herbas discutientes, v.g. chelid.maj.fumar.absinth.rut.pedibus alligare: at vero, si eæ ipsæ humidæ sunt & frigidæ, plus sæpius tumorem augent quã ipsum tollunt. Consultius itaque est, ab omnibus hisce abstinere, & potius ligare debita ligatura tumidos pedes decet, præsertim circa nocturnum tempus, quo augmentum perpetuo tumoris cernitur, ut roborentur fibræ sic & firmentur: deinde fotus cum aceto fortissimo cum essentia succini remixto & lateribus ignitis instillato instituti, non semel egregium effectum ostenderunt.

43. Restant examinanda *epithemata*, item *emplastra*, quę *ad pulsus* variis in affectibus commendare mos est. Visitur & ibi non infrequens abusus, tametsi eorum vires, quæ in vero usu consistunt, non improbemus. Et peccat in eo maxime vulgus, & muliercularum quæ ægrotantibus adsistunt cohors, quæ mox, sive affectus sit frigidus sive calidus, communissime ad aquam istam famigeratissimam carbunculi concurrunt, quam ad reparandas vires incredibilis efficaciæ esse credunt: sed quis non perspicit, minime istud procedere, si quis febre ardente vel acuta laboret, aut in æstu febris intermittentis jaceat? ubi potius acida, penetrantia, ut poma citri, acetum rosaceum, locum habent. Carpis quoque manuum applicare solent epithemata & emplastra, ad submovendos febris paroxysmos in intermittentibus; quem in finem miscent alumen, acetum, rutam, sedum majus, & aranearum telas, item emplastrum ex terebinthina, alumine, pulvere aranearum conficiunt; quæ ipsa teste veritate sæpius egregium levamen in mitigandis paroxysmis, imo in iis tollendis, si maximam partem materia febrilis est evacuata, exhibent.

44. Ratio autem operandi paulo difficilior est, & secundum nostram sententiam, tale experimentum ad intimiorem febris generationem explicandam, viam & occasionem non levem subministrat. Ut paucis, quid statuamus explicemus, cor & arteriæ, quæ nervis suis ac motu dia-& systaltico gaudent, instrumentum istud sunt, in quo intensus ille & concitatissimus motus celebratur: quod si itaque talia, quæ nimium spirituum in has partes motum quodammodo sistunt & impediunt, ipsis arteriis immediate applicentur, necesse est, ut febrilis ille calidissimus sanguinis motus ad tempus sistatur.

INDEX

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM.

Aqua

non

Inflam-

Mer-

Serum

F I N I S.